Algemeene kerkelijke geschiedenis der Christenen. (Vervolgd door A. ...

Ijsbrand van Hamelsveld, Annaeus Ijpeij

Digitized by Google

11. ⊖.
163.

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS, DER CHRISTENEN.

Digitized by Google

Digitized by Google

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ZEVENTIENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCVIII.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ZEVENTIENDE DEEL.

VIJFDE BOEK.

Bevattende het vijfde tijdperk; van den tijd der kruistogten, of het Pausschap van GREGORIUS VII, in de elfde eeuw, tot de Kerkhervorming in het begin der zestiende eeuw.

VIERDE HOOFDSTUK.

Geschiedenis der Roomsche Pausen in dit Tijdvak. . . . . Bladz. 1.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Kerkelijk en Pausselijk regt; regten der Vorsten in Kerkelijke zaken. Toestand der Geestelijkheid. . . . . — 324.

KER-

Digitized by Google

Digitized by Google

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

VIJFDE BOEK.

BEVATTENDE HET VIJFDE TYDPERK; VAN DEN TIJD DER KRUISTOGTEN, OF HET PAUSSCHAP VAN GREGORIUS VII, IN DE ELFDE EEUW, TOT DE KERKHERVORMING IN HET BEGIN DER ZESTIENDE EEUW.

VERVOLG VAN HET VIERDE HOOFDSTUK.

Geſchiedenis der Roomſche Pauſen in dit Tijdvak. Toeſtand der Geeſtelijkheid.

Na het overlijden van Paus JOANNES XXII, verkoren de Kardinalen te *Avignon* tot deszelfs opvolger den Kardinaal van COMMINGES, Biſchop van *Porto*, doch onder voorwaarde, dat hij niet naar *Rome* terug zou keeren; toen deze dit weigerde te beloven, verkoren zij den geringſten onder hen, den Kardinaal JAKOB FOURNIER, dien men den *Witten Kardinaal* noemde, omdat hij een *Coelestiner-Abt* geweest was, en de kleeding dezer Orde droeg. Hij werd den 20ſten December 1334 verko-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ren en nam den naam aan van BENEDICTUS XII. Of het nederigheid ware, dan wel eigen gevoel van zijne onbekwaamheid, hoe het zij, bij zeide bij zijne verkiezing tot de Kardinalen: *Gijlieden hebt eenen Ezel verkoren!* In de eerſte dagen reeds zijner regering gebood hij alle Prelaten en Geestelijken het Hof te verlaten en zich naar de plaatſen te begeven, waar zij hunne ambten hadden. Hij herriep alle *Commendæ* of de inkomſten van Geestelijke bedieningen, welke niet werden waargenomen, alleen die uitgezonderd, welke in handen van Kardinalen waren. Ook weigerde hij toezeggingen te geven op *Prebenden*, die nog niet opengevallen waren; en wilde geene Kerkelijke ambten meer ſchenken aan zulken, die 'er reeds één met genoegzame inkomſten bezaten. *Simonie* duldde hij volſtrekt niet, en zijne Hovelingen moesten zweeren, dat zij geene geſchenken zouden aannemen. Allen, die tot Geestelijke bedieningen bevorderd werden, moesten vooraf door een bekwaam man een onderzoek ondergaan; aan jongens, die nog geen 14 jaren oud waren, gaf hij geene Kanunnikspłaatſen, maar des te liever deelde hij Geestelijke ambten uit aan geleerde mannen, al waren zij niet aan zijn Hof. De Koning van *Frankryk* begeerde de ſchatten van zijnen voorzaat tot het ondernemen van eenen kruistogt, maar BENEDICTUS ſloeg hem zijne begeerte af, voordat die togt werkelijk zou ondernomen zijn. Als deze Koning vervolgens in perſoon te *Avignon* kwam, zeide de Paus tegen hem: Indien hij twee zielen had, wilde hij gaarn eene daar van ten zijne bes-

besten opofferen; doch dewijl hij 'er nu maar één had, wilde hij die, zoo veel mogelijk, behouden. Bijzonder weigerde hij ook aan dezen Vorst de Tienden, welke hem tot den kruistogt toegezegd waren, omdat hij dezelve tot den oorlog met *Engeland* beſteden wilde (*).

Eén van de oude Levensbeſchrijvers van BENEDICTUS XII verhaalt, dat hij al vroeg voornemens was, om naar *Italië* te keeren en te *Bologna* zijn Hof te vestigen, maar dat de inwoners dier ſtad en der meeste *Italiaanſche* ſteden tegen de *Roomſche* Kerk oproerig waren, waarom hij beſloot te *Avignon* te blijven; anderen willen, en misſchien met ruim zoo veel grond, dat de invloed des Konings van *Frankryk* hem in de uitvoering van dit voornemen belet hebbe.

Zijn gedrag omtrent Keizer LODEWYK.

Schoon de oude Schrijvers niet allen regt uitkomen, is toch zoo veel zeker, dat deze Paus omtrent Keizer LODEWYK ook een geheel ander gedrag hield, dan zijn voorzaat; hij deed namelijk pogingen, om met denzelven eene verzoening daar te ſtellen, ten welken einde hij zich onder anderen aan den Hertog van *Oostenryk* wendde, maar volgens den Chroniekſchrijver ALBERT van *Straatsburg* (†) werd hij door de ſtreken der Koningen van *Frankryk* en *Napels* verhinderd, om zijn oogmerk ten uitvoer te brengen, waar bij zich ook de Koning van *Bohemen* en Hertog HENDRIK van *Beyeren*

(*) *Vitæ Benedicti* XII. *ap.* BALUZ. *Tom.* I. *Vitt. Pap. Aven. pag.* 198. *ſqq.* (†) *Chron. ad h. a.*

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ren voegden; terwijl de *Franſche* Kardinalen den Paus voorhielden, dat het niet raadzaam ware, om voor eenen Vorst, die van allen verlaten was, deze magtige Vorsten te mishagen. Uit geheime Brieven van dezen Paus blijkt, dat de Koning van *Frankryk* FILIPS bij hem aangehouden hebbe, om geene verzoening te treffen, voordat ten minſten derzelver voorwaarden hem vertoond en van hem goedgekeurd waren, waar in BENEDICTUS bewilligde, hoewel hij den Koning tevens verzekerde, dat deze voorwaarden zoo zwaar waren, dat men twijfelen kon, of LODEWYK ze wel zou aannemen. Voorts hield hij de verzoening van dezen Vorst met de Kerk voor hoogst gewigtig, dewijl daar door zoo vele zielen konden gewonnen worden, welke, zoo lang zij onder den ban en het verbod van Godsdienst lagen, aan de gulzigheid des Duivels, (*diabolicæ voracitati*,) waren blootgeſteld.

De gemelde voorwaarden (*) behelsden ook in der daad niet minder dan dat LODEWYK zich volkomen aan den Paus en de Kerk zou onderwerpen; evenwel, hoe ſchandelijk dezelve waren, nam LODEWYK ze echter aan in eenen langen Brief aan den Paus, gedagteekend in Maart 1336 te *Ulm*. Met dit al kwam de verzoening niet tot ſtand, door toedoen der Koningen FILIPS en ROBERT. LODEWYK wreekte zich echter ten dezen tijde aan zijnen gevaarlijken vijand, den Koning van *Bohemen*, wien hij

(*) Men vindt ze bij NIC. BURGUND. *Hist. Bavar. L.* III. *pag.* 144.

hij de erfopvolging in *Karinthië* en *Karniole* ontzeide, en die aan het Huis van *Oostenryk* toewees. Hier uit ontſtond een oorlog met den Koning van *Bohemen*, welken de Keizer met een goed geluk voerde. Bij deze gelegenheid zal de Paus tegen de Kardinalen gezegd hebben: „Men wendt voor, dat deze Vorst van allen verlaten is; maar wie heeft tot heden toe zijne plaats vervangen?" De Keizer, de hoop op verzoening nog niet opgevende, zond in het jaar 1336 nogmaal een Gezantſchap aan den Paus naar *Avignon*, verklarende zich gereed, om den Keizerlijken Titel af te leggen, den Paus in eigenen perſoon om aflaat en herſtelling in zijnen vorigen ſtand, bijzonder als Roomsch Koning, te willen verzoeken; dat hij MARSILIUS, OCCAM, en alle anderen, welke de Kerk als Ketters veroordeeld had, als zij zich niet bekeerden, vervolgen, en ter genoegdoening voor zijne misſlagen eenen kruistogt naar het Heilige Land ondernemen, en naar 's Pauſen bevel ook andere goede werken ondernemen wilde.

De Keizer deed nog een' anderen ſtap tot dit groote oogmerk, door den Koning van *Frankryk* een vergelijk over alle hunne verſchillen en een verbond voor te ſlaan; maar deze, voorwendende, den Paus eerst te moeten raadplegen, kreeg van dezen tot beſcheid, dat LODEWYK eerst weder in de gemeenſchap der Kerk herſteld moest zijn, eer men met hem een verbond mogt aangaan, dus kwam hier van, gelijk ook van de poging tot verzoening, niets, doordien de Franschgezinde Kardinalen de

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

overhand bij den Paus kregen, die nu voorwendde, dat hem dit niet van menſchen maar van den Heil. Geest was ingegeven, dat hij tot geene verzoening met LODEWYK moest komen.

In het jaar 1337 ſloot LODEWYK een verbond met *Engeland* tegen *Frankryk*, en maakte tevens een ontwerp, om met een ſterk leger naar *Avignon* te trekken, en den Paus te noodzaken, om hem van den ban te ontſlaan. Maar het één en ander had geenen voortgang; omdat hij in *Duitschland* zelve de handen vol werks had. „ Het was," zegt een oud Schrijver (*), „ een tijd van ellende en een dag van ramp. Allen, die den Paus gehoorzaamden, en het verbod van Godsdienst in acht nemen wilden, leden van den Keizer en zijne aanhangers de hardſte vervolging; zij waren nergens hun leven en eigendom zeker; men verjoeg hen uit alle ſteden; de zieken moesten hunne huizen, en de Priesters hunne Kerken verlaten; alleen in eenige Kloosters, verre van de menſchen verwijderd, genoot men eenen half zekeren vrede; waarom velen van beiderlei ſtanden met hunne goederen derwaards vlugtten. Maar die genen, die LODEWYKS zijde hielden, en gevolgelijk de Pausſelijke ſtraffen verachtten, die het grootſte getal uitmaakten, werden van den Paus met ijsſelijke banvloeken overladen, en openlijk voor Ketters, Scheurmakers, geëxcommuniceerden, van God vervloekt, en met de Duivelen verdoemd verklaard."

Ongelukkige toeſtand van Duitschland.

Thans

(*) TAITTHEM. *Chron. Hirſaug. ad a.* 1337.

Thans waagden de Duitſche Biſchoppen nog eene proeve, om den Keizer met den Paus te verzoenen. De Aartsbiſchop van *Mentz* hield in het jaar 1338 eene vergadering der voornaamſte Biſchoppen van zijn Kerspel te *Spiers*, alwaar de Keizer zich insgelijks liet vinden, op welke beſloten werd een Gezantſchap met eenen Brief aan den Paus te zenden, om hem te verzoeken den Keizer in zoen op te nemen, van wien zij verklaarden, dat hij bereid was, zich in alles wat billijk en betamelijk was te onderwerpen. Op dezen Brief kwam van *Avignon* geheel geen antwoord, omdat de Aartsbiſchop van *Mentz* zelve in den Pausſelijken ban gevallen was. Maar de Paus ſchreef aan den Aartsbiſchop van *Keulen*, en ſchoof de ſchuld op LODEWYK, die zijne Gezanten van *Avignon* teruggeroepen had, en die voor alle dingen zijne toerustingen tegen *Frankryk* behoorde te ſtaken, welks Koningen de Paus te minder verlaten kon, omdat deze de Roomſche Kerk nooit verlaten hadden. Zoo ſprak BENEDICTUS ten minſten openlijk, maar met tranen zal hij, volgens een' ander Schrijver, den Gezanten der Kerkvergadering in het oor geluisterd hebben, dat hij LODEWYK niet ongenegen was, maar dat de Koning van *Frankryk* hem geſchreven had, als hij den Beijer-Vorst zonder zijne bewilliging van den ban onthief, zou hij den Paus nog erger behandelen, dan BONIFACIUS VIII van zijne Voorvaders behandeld was.

Endelijk ſchenen de Duitſche Rijksvorsten het gedrag van den Paus tegen den Keizer moede te zijn. Verbond der Duitſche

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zijn. Op den Rijksdag te *Frankfort aan den Main* in het jaar 1338, beklaagde de Keizer zich met tranen in de oogen, over 's Pausen behandeling en over den Koning van *Frankryk*, en ten blijke van zijne regtzinnigheid in het geloof, het *Onze Vader*, het *Ave Maria*, en het *Credo* gebeden hebbende, gelijk eene oude Chroniek verhaalt, vraagde hij de Rijksstenden, wat hij nog meer doen kon, om zich met den Paus te verzoenen, en wat zij van 's Pausen behandeling en het *Interdict* of verbod van Godsdienst dachten, onder hetwelk het Rijk nu zoo vele jaren tot schade der zielen gelegen had? De Stenden, geraadpleegd hebbende met de bekwaamste Regtsgeleerden des Keizers, (*Legistæ et Canonistæ*,) boven al met den Broeder BONAGRATIA, (*almarium seu scrinium quasi totius juris*, eenen Italiaanschen Franciskaner, die de volkomenste armoede van CHRISTUS en der Apostelen in geschriften tegen den Paus verdedigd en van denzelven in den ban gedaan zijnde, de toevlugt bij den Keizer genomen had,) en in het gemeen met de Geestelijkheid, besloten, dat de Keizer volkomen zijnen pligt gedaan had, en dat de Godsdienstoefening in het Rijk behoorde hersteld, en de Geestelijken, die dit weigeren zouden, gestraft te worden. Ingevolge dit besluit liet de Keizer ten dien einde een bevel afkondigen, waar op in verscheidene steden de Geestelijken, die gehoorzaamheid weigerden, door de Burgers werden weggejaagd.

Rijksvorsten tegen den Paus.

De Keurvorsten, uitgezonderd de Koning van *Bohemen*, vervolgens in Julij 1338 te *Rense*, niet ver

ver van *Koblentz*, bijeengekomen zijnde, maakten een beſluit, om de eer van het Rijk tegen alle ondernemingen van elk wie hij ware, te zullen verdedigen, welk beſluit onder den naam van *eerſte Keurvereeniging* bekend, en hetwelk met toeſtemming van al de Rijksſtenden tot eene Rijkswet gemaakt, en den 8ſten Augustus 1338 te *Frankfort aan den Main* openlijk afgekondigd werd, waar van aan den Paus in eenen bijzonderen Brief der Vorsten berigt gegeven werd.

Hier mede echter werd aan het Pausſelijke Hof niets gewonnen. De Keizer liet wel tevens een uitvoerig Manifest in de *Latijnſche* taal bekend maken, door den bovengemelden *Franciskaner* BONAGRATIA opgeſteld, waar in de gronden van dit Keurbeſluit ontwikkeld werden, maar ſteeds bleven des Keizers verdedigers zelve nog twijfelachtig omtrent het gezag der Kerk; dus durfde bij voorbeeld LEOPOLD VAN BEBENBURG, een Duitsch Edelman, naderhand Bisſchop van *Bamberg*, in een Boek ten voordeele des Keizers geſchreven, (*de jure Regni et Imperii*,) niet beſlisſen, of de wereldlijke magt al dan niet van de Geestelijke afhankelijk zij. Hij wil, zegt hij, den mond niet open doen tegen den Hemel, hoewel hij uit andere gronden wil betoogen, dat de Keizer geenszins een Vaſal van den Paus zij.

Daartegen waagden de aanhangers van den Paus veel meer tegen den Keizer. Aan dezelfde deur der Domkerk te *Frankfort aan den Main*, aan welke de Keizerlijke Manifesten en Plakaten tegen den Paus

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

waren aangeſlagen, plakten zij terſtond daar op den banvloek en de Proceſſen tegen LODEWYK aan, met de ſcherpſte bedreigingen tegen allen, die met hem Kerkelijke gemeenſchap zouden onderhouden. Evenwel moest deze partij veel lijden, waar de Keizer te gebieden had. De Kanunniken te *Frankfort*, die den Paus gehoorzaamden, verloren hunne voornaamſte Landgoederen en Tienden. De *Dominikanen* werden de ſtad uitgejaagd, en eerst vier en twintig jaren daar na weder aangenomen, en de Aartsbisſchop zond de *Karmeliten* weg, ten gevalle van den Keizer. Alleen duldde men de *Duitſche* Ridders en de *Franciskanen*, omdat zij bij het volk zoo bemind waren, hoewel zij ook de Pausſelijke bevelen volbragten. In alle oorden des Rijks en in *Zwaben* ging het even zoo. Velen der verdrevene Geestelijken hoopten van den Paus beloond te zullen worden; maar toen zij begonnen honger te lijden, keerden zij naar *Duitschland* terug, en onderwierpen zich aan 's Keizers wil. Deze ſtelde hen tot Predikers aan, en ſedert was 'er niemand, die heviger tegen den Paus uitvoer dan zij, terwijl zij langen tijd over niets anders predikten, dan over de onafhankelijkheid des Keizers van den Paus.

ALVARUS PELAGIUS ſchrijft voor den Paus.

De zaak van den Paus werd echter door aanzienlijke Schrijvers ook in geſchrifte voorgeſtaan. Onder dezen behoorde ALVARUS PELAGIUS, een *Spaanſche Franciskaner*, Doctor in het Kanonieke of Kerkelijke Regt, en Leeraar in hetzelve te *Bologna*, door JOANNES XXII tot *Groot-Penitentiarius*, (of Opziener over de Boetelingen; die ook geregtigd was, af-

aflaat te geven in gevallen, welke de Paus voor zich behouden had,) benoemd, en eindelijk Bisschop van *Silves* in *Portugal*. Deze arbeidde sedert het jaar 1330 aan een Boek, *Summa de planctu Ecclesiæ*, in hetwelk hij den verdorvenen toestand der Kerk in Geestelijken en Leeken afschildert, maar wel ver van te erkennen, hoe veel deel de Pausen gehad hebben aan het algemeen verderf, gelooft hij veel meer, dat derzelver magt zonder bepaling behoort te zijn. Hij zoekt te bewijzen, dat zij op de wereld geenen Regter hebben; dat men dus van hunne uitspraken niet appelleren kan; dat zij twee zwaarden hebben; Keizers en Koningen kunnen afzetten; en dergelijke meer. Hij geeft wel toe, dat zij ook fouten kunnen begaan, maar die beteekenen *niets*, *tegen* de buitensporigheden van alle andere standen. Ook verdedigt hij hen tegen de strenge *Franciskanen*, die de volkomene armoede beweren. Dit Boek is het eerst gedrukt te *Ulm* in het jaar 1474 in Folio, ook te *Lions* in 1517, en te *Venetie* in 1580 in Folio.

Wankelmoedigheid van Keizer LODEWYK

In het jaar 1338 sloot LODEWYK te *Koblentz* met Koning EDUARD van *Engeland* een verbond tegen FILIPS, Koning van *Frankryk*, en verklaarde hem tot Rijksstedehouder in alle landen aan gene zijde *Keulen* op de linkerzijde van den *Rhyn*, bijzonder in de *Nederlanden*. De Paus, hoe zeer heimelijk daar mede in zijnen schik, moest echter, om aan FILIPS genoegen te geven, eenen Gezant naar *Duitschland* zenden, om LODEWYK van de *Engelsche* zijde af te trekken, en liet denzelven weten, dat

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

dat hij genegen was, hem, uit liefde tot zijne zaligheid, in genade aan te nemen, als het met zijne waardigheid beſtaanbaar was. Maar den Koning van *Engeland* bedreigde hij met den ban, als hij het Rijksſtedehouderſchap aannam en uitoefenen wilde. Keizer LODEWYK leende in zoo ver het oor aan 's Pauſen voorſtellingen, dat, hoewel in het jaar 1339 het laatstgenomen beſluit tegen den Paus op eenen Rijksdag te *Frankfort* vernieuwd werd, zijne vriendſchap met *Engeland* ſpoedig verkoelde, en hij, in plaats van dezen te helpen, eenen togt naar *Italië* wilde ondernemen, zonder echter in dat land te kunnen indringen, alwaar zijne voornaamſte aanhangers MASTINO DELLA SCALA en VISCONTI met den Paus, zoo goed zij konden, zich verdragen moesten, aan wien zich ook *Bologna* in het jaar 1340 weder onderwierp, zoodat in *Lombardyë* kwalijk eene ſchaduw der Keizerlijke magt overbleef. Eindelijk zeide LODEWYK in 1341 onverziens zijne verbindtenis met EDUARD op, onder voorwendſel, dat deze, zonder zijne voorkennis, eenen wapenſtilſtand met FILIPS gefloten had, waar tegen hij verklaarde, een getrouwe vriend en bondgenoot van dezen laatſten te zijn. Men kan deze wankelmoedigheid des Keizers eenigzins daar uit verklaren, dat FILIPS hem ſtreelde met de belofte, van zijne voorſpraak bij den Paus te zullen zijn; gelijk hij dan ook openlijk door zijne Gezanten den Paus tot verzoening vermaande, maar onder de hand te weeg bragt, dat de Paus in zijn antwoord dit volſtrekt afſloeg, zoodat men, zegt een Schrijver van dien tijd, algemeen geloofde,

de, „ dat de Franschman veinsde te willen, het geen hij niet wilde, terwijl de Paus veinsde niet te willen, het geen hij waarlijk wilde."

Dood van BENEDICTUS XII.

Midden onder deze onderhandelingen ſtierf de Paus BENEDICTUS XII, den 25ſten April des jaars 1342. Men roemt zeer zijne geleerdheid in Godgeleerde zaken, welke echter, volgens den inhoud van zijne Boeken over de toen heerſchende verſchillen, waar van wij op zijne plaats zullen ſpreken, blijkt, ſlechts middelmatig geweest te zijn. Maar daar in komen bijna alle zijne Levensbeſchrijvers overeen, dat hij een eerlijk godvruchtig man geweest is, die ook gaarn de Geestelijkheid naar zijn voorbeeld zou hervormd hebben. Een van die Schrijvers verzekert zelfs, dat 'er in zijne Begrafenis-Kapel wonderwerken zouden gebeurd zijn. Ook was hij vrij van alle zucht, om zijne bloedverwanten te verrijken, welke hij zeide, wel te kennen, als JAKOB FOURNIER, maar dat hij, als Paus, 'er geene had. Evenwel hebben ook kwade geruchten hem vervolgd. Een zijner Levensbeſchrijvers bij BALUZIUS (*) haalt zelfs verzen aan, die men op hem gemaakt heeft:

Iste fuit Nero, laicis mors, vipera clero,
Devius a vero, cuppa repleta mero.

Te weten, men verhaalt, dat alle Hovelingen gewoon waren, hem den grootſten wijnzuiper te noemen, en dat daar uit het ſpreekwoord zal ontſtaan zijn: Laat ons eens Pausſelijk drinken! (*Bibamus Pa-*

(*) *Vitt. Papp. Avenem. T.* I. *p.* 240.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

Papaliter!) Ten aanzien der andere beſchuldigingen in deze regels begrepen, zou zijn gedrag omtrent de Geestelijken, boven door ons gemeld, aanleiding tot dezelve hebben kunnen geven, dewijl de Geestelijken verre waren, van hem deswegens een goed hart toe te dragen. Nog zegt één zijner Levensbeſchrijveren, dat het ieder een uit zijn lagchen en gebaren bekend was, dat ontuchtige en onvoegelijke redenen hem aangenamer waren dan deugdzame. En eene oude overlevering voegt 'er bij, dat de Zuster van PETRARCHA zijne Bijzit zal geweest zijn (*).

KLEMENS VI.

Elf dagen na zijnen dood werd de Kardinaal-Priester PIETER ROGER, een *Fransch* Edelman, door de Kardinalen tot zijnen opvolger verkozen. Deze onderſcheidde zich terſtond van zijnen voorzaat ten aanzien der Geestelijken, door bekend te maken, dat arme Geestelijken, die zich binnen twee maanden bij hem zouden vervoegen, alle gunstbewijzen van hem te wachten hadden, waar op 'er ſpoedig bij de 100,000 van dezelven, volgens eenen ooggetuigen, te *Avignon* kwamen. Maar tevens behield hij voor zich het vervullen van eene menigte Abdijen en Prelaatſchappen, dewijl hij de gedane verkiezingen bij dezelve voor nietig verklaarde, en als men hem voorhield, dat zijne voorzaten dit niet gedaan hadden, gaf hij ten antwoord: *Onze voorzaten hadden 'er geen verſtand van, om Paus te we-*

(*) BALUZ. *Not. ad Vitas Papar. Aven. p.* 825. die dit gerucht heeft tegengeſproken.

wezen. Ook haastte hij zich, om tien Kardinalen te benoemen, meestal *Franſchen*, en in het vervolg nog meer, onder welken zijn Broeders Zoon, die nog geen achttien jaren oud was. Men prijst zeer zijne goedaardigheid en milddadigheid; men verhaalt het volgende voorbeeld van zijne verzoenelijkheid jegens iemand, die hem voor dezen, toen hij in geringen ſtand was, grof beleedigd had. Deze overreikte hem, in hope, dat de Paus deze beleediging lang vergeten zou hebben, een verzoekſchrift. KLEMENS, die zich dezelve duidelijk herinnerde, kwam in verzoeking, om ze te wreken. Tweemaal wierp hij het verzoekſchrift op den grond en trad het met voeten; maar eindelijk zeide hij tot zich zelven: „Scheer u weg, Duivel! heden zult gij mij niet *tot wraak* tegen iemand kunnen aanporren;" en hij ſtond den man zijn verzoek toe. Maar in het bevorderen van zijne maagſchap, kende hij naauwelijks palen, om deze neiging in te volgen ſchonk hij aan vele jonge en kwalijk gezinde perſonen aanzienlijke Kerkelijke ambten.

Kort na zijne verkiezing verzochten hem de *Romeinen*, door een Gezantſchap, dat hij naar *Rome* en naar de Kerk van *Lateranen*, de moeder van alle anderen, wilde terug keeren. PETRARCHA was *één* van deze afgezondenen. Maar de Paus verkoos in *Avignon* liever een gerust en genoegelijk leven te leiden, dan te *Rome* aan vele opſchuddingen blootgeſteld te wezen, behalve dat zijn vaderland bij hem de voorkeuze had, en hij bovendien den Koning van *Frankryk* geen ongenoegen wilde geven; maar te-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tevens verordende hij, op het verzoek der *Romeinen*, dat het Jubeljaar, door BONIFACIUS VIII ingeſteld, op 50 jaren zou bepaald blijven.

Met de zachtheid en goedaardigheid van dezen Paus ſchijnt echter zijn gehouden gedrag met den Keizer LODEWYK van *Beyeren* weinig of niet over een te brengen. Reeds toen hij nog Aartsbisſchop van *Rouen* was, kon hij zijnen haat tegen denzelven zoo weinig verbergen, dat hij in eene Kerkrede de daar tegenwoordig zijnde Koningen van *Frankryk* en *Bohemen* tegen hem ophitſte, en hem in plaats van *Bavarus* ſteeds *Barbarus*, of volgens een ander verhaal *Baurus*, (iemand, die zijn' baard niet af kan veegen,) noemde. Thans gaf hij aan zijnen Legaat, die naar *Italië* beſtemd was, in last, te zorgen, dat deze, gelijk hij hem noemde, Aartsvijand van God en de Kerk, die onlangs *Tyrol* vermeesterd had, niet in *Italië* mogt indringen. Evenwel had LODEWYK reeds in het jaar 1342 Gezanten aan hem gezonden, om hem abſolutie te vragen, terwijl hij tevens den *Franſchen* Koning zijne belofte herinnerde, om zijne voorſpraak bij den Paus te zijn, maar na lang wachten, gaf de Paus ten antwoord, dat hij LODEWYK niet van den ban kon ontſlaan, voor hij zich onderworpen en de regering van het Rijk nedergelegd had; ja in het jaar 1343 vernieuwde KLEMENS den ban tegen hem, indien hij zich binnen drie maanden niet onderwierp. Onder de menigvuldige verwijtingen tegen den Keizer was ook deze, dat hij de echtſcheiding bewerkſtelligd had van de Koninklijke Prinſes MARGARETHA

Zijn gedrag jegens den Keizer LODEWYK

THA MAULTASCH, Gemalin van eenen jongeren Zoon des Konings van *Bohemen*, en een huwelijk van dezelve met zijnen Zoon LODEWYK van *Brandenburg*; waar door deze aan het bezit van *Tirol* geraakte. Ook ſchreef de Paus reeds in Augustus 1343 aan den Aartsbisſchop BALDEWIN van *Trier*, en aan de overige Keurvorsten, dat zij de noodige ſchikkingen zouden maken tot het verkiezen van eenen nieuwen Roomsch-Koning.

De bovengemelde door den Keizer te overhaast en roekeloos daargeſtelde echtſcheiding vervreemde veler gemoederen van hem, gelijk hij ſpoedig tot zijn nadeel ondervond. In het eerst wel behandelde hij KLEMENS VI met moed, en was zelfs op het punt, om hem niet voor Paus te erkennen, maar toen de Keurvorsten eene bijeenkomst tot eene nieuwe Koningsverkiezing te *Renſe* bepaalden, en het bekendmaken van den Pauſelijken ban tegen hem velen huiverig maakte, veranderde LODEWYK weder van gedrag, en verzocht den Koning van *Frankryk* met ingewikkelde bedreiging, van zich anders met *Engeland* te zullen verbinden, om voor hem te *Avignon* te ſpreken, gelijk dit ook gebeurde, en hoewel de Paus, na het verloopen van het bepaalde uitſtel, in zijn Konſiſtorie driemaal in het Latijn en Hoogduitsch liet uitroepen: „ of 'er ook iemand van wege LODEWYK van *Beyeren* tegenwoordig was?" volgde 'er toch, toen zich niemand vertoonde, niet meer, dan dat hij den Keizer voor ongehoorzaam, (*contumax*,) verklaarde. Hier van maakte LODEWYK gebruik, om door dit aan de

V. BOEK IV. Hoofdst. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

Keurvorsten te berigten, hunne raadplegingen te *Renſe* te ſtuiten.

Nu beſloten hebbende, het uiterſte te ondergaan, om ſlechts den zoen der Kerke te verwerven, begeerde hij, dat de Paus een voorſchrift zou opſtellen, hetwelk 's Keizers Gezanten overnemen zouden, ten einde aflaat te bekomen. Daar op werd eene volmagt voor dezelve ontworpen, zoo ſchandelijk en zoo ſtreng, dat men niet geloofde, dat LODEWYK ze bekrachtigen zou. Hij deed bij dezelve belijdenis van zijne misſlagen, bood aan, den titel van *Keizer* zonder eenige voorbehouding af te ſtaan, en zich zelven geheel in handen van den Paus te zullen ſtellen, en zich in alles naar denzelven, ook met betrekking tot den Koning van *Frankryk*, te zullen ſchikken. Evenwel toonde LODEWYK in eenen Brief aan den Paus en eenen aan de Kardinalen zich tot de volkomenſte gehoorzaamheid aan den Paus gereed.

Laffe onderwerping van LODEWYK vruchteloos.

Zelfs de Paus en zijn Hof ſtonden verwonderd over deze lage toegevendheid van LODEWYK, welke zij aan zijn wantrouwen toeſchreven (*). In Januarij 1343 verſchenen 's Keizers Gezanten te *Avignon*, alwaar zij hunne volmagt overleverden, en op het Euangelie in 's Keizers ziele zwoeren, dat hij dit alles getrouwelijk volbrengen zou. Niettegenſtaande zoo diepe vernedering, gaf de Paus echter enkel ten antwoord, dat hij genegen en barmhartig was, ten opzigte van de ſtraffen, over LODEWYK uitgeſproken, om

(*) *Dicentes intra ſe: iſte homo diffidentia eſt perplexus.* ALBERT. *Argent. Chron. p.* 133.

om die niet ten ſtrengſte te voltrekken, maar dat hij niet van zins was, hem eenen onbepaalden aflaat toe te ſtaan. Als evenwel de Gezanten op een' volkomen aflaat bleven aandringen, werd hun een tweede voorſchrift gegeven, waar op de Keizer hun nadere volmagt moest geven. De artikelen van dit voorſchrift zagen meer op de belangen van het Rijk, dan op den perſoon des Keizers, zoodat volgens dezelve de Keizer zou beloven, dat hij, *als Keizer of Koning*, niets zou doen, dan met bijzonder verlof van den Roomſchen Stoel enz.

In der daad het ſcheen, dat de Paus den Keizer tot het uiterſte wilde brengen, om, of hem te noodzaken, om zelve de kroon neder te leggen, of hem zoo verachtelijk bij de Keurvorsten te maken, dat zij hem eindelijk afzetten zouden. In 1343 ontbood de Paus den Aartsbisſchop van *Maintz* den getrouwſten aanhanger des Keizers naar *Avignon*, om zich binnen vier maanden daar te verantwoorden. De Keizer ſchreef in 1344 eenen Rijksdag uit te *Frankfort aan den Main*, op welken hij aan de Stenden de eiſchen van den Paus voorleide, met verklaring van naar hunnen raad of het Rijk neder te zullen leggen, of hetzelve, tegen wien het ook ware, te verdedigen. Hier op vermaanden vele Vorsten den Keizer, om toch niets tegen de waardigheid des Rijks te doen, en men beſloot een Gezantſchap aan den Paus te zenden, om dien te verklaren, dat zijne eiſchen ſtrijdig waren met den eed, welken de Keizer aan het Rijk gedaan had. De Paus, dit berigt ontvangen hebbende, beſloot geweld van wapenen te gebrui-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

bruiken, waar toe hij den Koning van *Frankryk* vermaande, hem bij te ſtaan, ten einde, gelijk hij zich uitdrukte, het beest, dat aan den Satan was overgegeven, uit de Kerk te weeren, ook zette hij andere Vorsten, bijzonder den Koning van *Bohemen*, tot den oorlog aan, en ſpoorde de Vorsten op tot eene nieuwe verkiezing van eenen Roomsch-Koning.

Van de moedige beſluiten der Duitſche Vorsten had men alles mogen verwachten; maar zij veranderden reeds in 1344, en toonden als 't ware hun misnoegen tegen LODEWYK, omdat hij zich zoo laag voor den Paus vernederd had; en begeerden, dat hij het Rijk zou afſtaan aan KAREL, Markgraaf van *Moravië*, Zoon des Konings van *Bohemen*; hij ſloeg wel zijnen eigen Zoon, den Markgraaf LODEWYK van *Brandenburg* voor, maar de Vorsten zeiden hem, dat men zich in het vervolg wel wachten zou, om eenen *Beyerſchen* weder op den troon te zetten.

Vreesſelijke banvloeken van den Paus tegen LODEWYK.

Thans ſcheen dus alles den Paus tegen den Keizer gunſtig te worden, alzoo deze op geenen Vorst ſtaat kon maken, en zelfs de Koning van *Bohemen* in het jaar 1345 in zijn gebied viel. Evenwel verbond LODEWYK zich met EDUARD van *Engeland*, en de Koningen van *Polen* en *Hongaryen*, de Hertogen van *Oostenryk* en Markgraven van *Meisſen*, ook ſloot hij een vergelijk met den Koning van *Bohemen*; en dewijl vele Lombardiſche Grooten op zijne zijde overkwamen, was 'er waarſchijnlijkheid, dat LODEWYK met een leger in *Italië* zou vallen, waar de Koning van *Hongaryen* bijna reeds meester van

van *Napels* was. Dit een en ander ſpoorde den Paus aan, om zijne Geestelijke wapenen in volle kracht tegen den Keizer op nieuw te gebruiken. In 1345 eenen nieuwen voorſlag van verzoening van de hand gewezen hebbende, herhaalde hij in het volgende jaar den vorigen ban tegen hem, welken hij den 13den April 1346 met eenen nieuwen ban verzwaarde, welke in woede alles overtrof, wat men tot hier toe van die natuur vernomen had.

Nadat de Paus in zijne Bulle desaangaande alles vooraf opgenoemd heeft, wat tusſchen hem en den Keizer was voorgevallen, en aan des Keizers onboetvaardigheid, voortdurende boosheid, lastering, hardnekkigheid en velerlei ondeugden de ſchuld gegeven, dat hij hem den aflaat had moeten weigeren, *ontvouwt* hij de ſtraffen, in welke hij reeds door Paus JOANNES XXII vervallen was. „ Hij is, zegt de Paus, daar door eereloos geworden; kan geen openbaar ambt bekleeden; niemand tot een ambt verkiezen; geen getuigenis afleggen; geene erfenis aanvaarden; noch zijn' uiterſten wil opſtellen. Niemand behoeft zich voor hem, maar hij moet zich voor anderen verantwoorden; alle zijne vonnisſen gelden niets; geen Zaakwaarnemer mag voor hem ſpreken; geen Notaris mag in zijne belangen een ſtuk opſtellen. Men mag hem nergens over hooren; nog een appèl van hem aannemen. Alle zijne goederen zijn voor altijd voor den Staat verbeurd; zijne Zonen en Kleinzonen mogen geen Geestelijk, of eenig openbaar ambt ontvangen. Aan alle Geloovigen is de gemeenſchap met hem verboden, ten wa-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

re zij de bekeering van hem en de zijnen zochten; als hij ſterft, mag hij geene Kerkelijke begrafenis genieten. Ook zijn alle Wereldlijke Vorsten verpligt, hem, zoo veel mogelijk, uit hunne landen uit te roeijen." Daar op volgen de eigenlijke banvloeken van KLEMENS VI over LODEWYK, op deze wijze:

„ Opdat hij erkenne, dat hij zich deze en andere „ ſtraffen heeft waardig gemaakt; maar ook opdat „ Gods wraak en onze vloek hem ſtraffe, zoo bid- „ den wij de Goddelijke magt ootmoedig, dat zij „ zijne onzinnigheid terug drijve, zijnen hoogmoed „ nederdrukke, hem met de kracht van hare reg- „ terhand ten gronde werpe, hem in de handen zij- „ ner vijanden en vervolgers beſluite, en make, dat „ hij voor dezelve nederſtorte. Een onbekende val- „ ſtrik moete hem overkomen, en hij in denzelven „ geraken; vervloekt zij zijn uitgang en ingang! „ De Heere ſla hem met krankzinnigheid, blindheid „ en razernij! De Hemel ſchiete blikſemen op hem „ neder! De troon Gods en der Apostelen PE- „ TRUS en PAULUS ontbrande over hem in deze en „ de toekomende wereld! De geheele wereld ſtrijde „ tegen hem! De aarde opene zich en verſlinde „ hem levendig! Zijn naam moete in één geſlacht „ uitgedelgd worden! en zijne gedachtenis verdwijne „ van den aardbodem! Alle elementen moeten te- „ gen hem gekant zijn! zijne woning moete woest „ worden! De verdienſten van alle ontſlapene Hei- „ ligen moeten hem beſchamen, en in dit leven „ eene openbare wrake aan hem uitoefenen! Zijne

„ Zo-

„ Zonen moeten uit hunne woningen uitgeworpen
„ worden, en voor zijne oogen in de handen der
„ vijanden, die hen ombrengen, overgegeven wor-
„ den!" Eindelijk beveelt de Paus aan de Keur-
vorsten eene nieuwe verkiezing te doen van eenen
Roomsch-Koning, of dat de Apostolische Stoel van
zijn regt gebruik zou maken, om zulks zelve te
doen.

De Paus doet pogingen, omKAREL Zoon van den Koning van Bohmen tot Keizer te doen verkiezen

Inmiddels was KAREL, Zoon van den beroemden Koning van *Bohemen*, JOANNES, met zijn' Vader, die thans blind was, te *Avignon* gekomen. Daar deze reeds van zijn achtste jaar af aan het Hof van *Frankryk* van eenen Hofkapelaan, JOANNES VAN CARA, eene Geestelijke opvoeding gekregen had, en KLEMENS VI, nog als PIETER ROGER, Abt van *Fekamp*, en Koninklijke Raad te *Parys*, vervolgens zijn leermeester en vriend was geweest, was hij geheel aan den Paus overgegeven, en werd door den Paus aan de Kardinalen voorgesteld, om hem tot Roomsch Koning te doen verkiezen; maar deze waren in twee partijen verdeeld; de *Fransche* Kardinalen, die den Kardinaal TALLEYRAND of van *Perigord*, aan het hoofd hadden, stemden met den Paus overeen; maar de *Gaskonjeschen*, door den Kardinaal van COMMINGES aangevoerd, wederspraken hen op het hevigste; en beschuldigden hen van den moord van ANDREAS, Koning van *Napels*. De beide partijen scholden malkanderen voor verraders der Kerk; ten laatsten stond TALLEYRAND op, en wilde COMMINGES te lijf; en niet dan met moeite verhinderde het de Paus en de overige Kardinalen, dat zij niet handgemeen raakten.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ten. De beide partijen verſterkten vervolgens hunne huizen en wapenden, hunne bedienden, tot zij eindelijk door den Paus in ſchijn bevredigd werden.

Evenwel liet de Paus zich niet afhouden van zijn oogmerk, om KAREL te bevorderen, die den 22ſten April 1346 de voorwaarden bezwoer, op welken hij tot het Keizerdom zou verheven worden, welke, gelijk men zich ligtelijk kan voorſtellen, alle ten voordeele van den Paus, maar vernederd en laag voor het Keizerrijk en deszelfs hoofd waren.

KAREL wordt tot Roomsch Koning verkoren.

Even te voren had de Paus den Aartsbisſchop van *Maintz*, HENDRIK van *Virneburg*, die den Keizer toegedaan was, afgezet, en den Graaf GERLACH van *Naſſau* in deszelfs plaats benoemd; vervolgens vermaande hij de Keurvorsten op nieuw tot eene verkiezing, en liet door eenen Legaat aflaat aanbieden aan allen, die Keizer LODEWYK zouden verlaten, wordende de prijs van dezen aflaat op eene gulden geſteld.

Dus kwamen dan in den zomer des jaars 1346 de drie Geestelijke Keurvorsten, ook KAREL met zijn' Vader, en RUDOLF, Hertog van *Sakſen*, te *Renſe* bij *Koblents* bijeen, omdat *Frankfort* den Keizer getrouw bleef, en verklaarden het Duitſche Rijk openſtaande, waar na zij den 11den Julij KAREL tot Roomsch-Koning verkozen; terwijl LODEWYK gelijktijdig met vele Stenden eenen Rijksdag te *Spiers* hield, op welken dit alles voor nietig verklaard, en den Paus het regt ontzegd werd, om eenen Keizer te kunnen afzetten. Kort daar na werd de verkiezing van KAREL door den Paus bevesten.

vestigd: maar de ſtad *Aken*, waar hij zich wilde laten kronen, ſloot hem de poorten, de inwoners van *Luik* ſloegen hem en hunnen Biſſchop, die zijn aanhanger was, af, en over het geheel noemden de *Duitſchers* hem *een' Papenkoning*. KAREL nam dus met zijn' Vader de toevlugt tot den Koning van *Frankryk*, hier waren zij tegenwoordig in den vermaarden veldſlag bij *Crecy* in Augustus 1346, in welken de *Engelſchen* eene volkomene overwinning behaalden, en Koning JAN het leven verloor, waar door KAREL nu Koning van *Bohemen* werd. Kort daar na werd hij te *Bon* gekroond, maar bleef in zijne oorlogsverrigtingen tegen LODEWYK ongelukkig, alhoewel de Paus zijnen inval in *Tyrol* in 1347 door eenige *Italiaanſche* Grooten liet ondersteunen.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. ſaar 1073. tot 1517.

Een ſtout ondernemend man bragt om dezen tijd eene zonderlinge ſtaatsomwenteling te *Rome* tot ſtand. NIKOLAUS RIENZO, naar de *Roomſche* wijze van afkorten COLA DI RENZO genoemd, Zoon van eenen Herbergier te *Rome*, *Notaris* der *Roomſche* Raadsheeren, die met andere Afgevaardigden vergeefs getracht had, den Paus over te halen, om naar *Rome* te keeren, ondernam, van den verwarden toeſtand van zaken aldaar gebruik te maken. De twisten tusſchen de Huizen COLONNA en ORSINI en de geweldenarijen van den Adel veroorzaakten geſtadige onrusten. RIENZO, die eenige kundigheden bezat en van verſtand niet ontbloot, ook wel beſpraakt was, onderhield het *Roomſche* volk, hetwelk hij opgeroepen had, hier over, en ſtelde het zijne voormalige grootheid en magt voor oogen, met

N. RIENZO maakt zich tot Tribunus te Rome.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

die uitwerking, dat het volk hem in Mei 1347 tot *Tribunus* van *Rome* benoemde, alwaar hij op het Kapitool geleid, en de geheele regering hem in handen gegeven werd. In het eerst gedroeg hij zich zeer verſtandig, gaf de overheidsposten aan verdienſtelijke mannen, en door den Adel van deszelfs magt te berooven, herſtelde hij in en buiten *Rome* de algemeene rust. Maar ſpoedig werd zijn brein verhit tot herſenſchimmige ontwerpen. Hij nam niet alleen den weidſchen titel aan van „NICOLAUS, de ſtrenge en genadige, bevrijder der ſtad *Rome*, ijveraar voor de welvaart van *Italië*, beminnaar der Wereld, en *Tribunus Augustus*," maar hij wilde ook de ſteden van *Italië* in vrijheid ſtellen, en *Rome* weder tot derzelver hoofd verheffen. Hij ſchreef deswegens aan alle Italiaanſche Vorsten en ſteden, ſommigen der laatſten luiſterden naar hem, maar de anderen belachten hem. Hij liet zich op eene plegtige wijze tot Ridder ſlaan, met verſcheidene kronen kronen, en baadde zich in de Porfierſteenen Vonte, in welke KONSTANTYN *de Groote*, volgens de overlevering, gedoopt zou zijn. Hij daagde den Keizer en den Koning van *Bohemen*, om voor hem hun regt op het Keizerrijk te beplijten; van de Keurvorsten vorderde hij bewijs van hun regt, om eenen Keizer te verkiezen; den Paus en deszelfs Kardinalen gaf hij bevel, om naar *Rome* te komen; waar bij hij zich Kandidaat van den Heiligen Geest noemde, voorwendende, alles op deszelfs ingeving te doen. De Pausſelijke ſtadhouder verzette zich vergeefs tegen hem, ook ſloeg hij de aanzienlijkſte Romeinen, die ge-

gewapenderhand in de ſtad meenden te dringen, op de vlugt. Doch al deze luister nam reeds in December 1347 een einde. Door eenen opſtand in *Rome* ontſteld, vlugtte RIENZO vermomd uit de ſtad, en begaf zich vervolgens tot Keizer KAREL IV, doch deze leverde hem aan den Paus over, waar op hij een' tijd lang te *Avignon* gevangen heeft gezeten, tot men onder den volgenden Paus in 1354 gebruik van hem wilde maken, om de Grooten te beteugelen, die het Pausſelijk gebied onder zich verdeelden. Hij keerde toen naar *Rome*, en werd van het volk eerbiedig ontvangen, doch verloor ſpoedig deszelfs gunst door zijne onbedachtzame en wreede handelingen; en nog in dat laatstgemelde jaar kwam hij in eenen opſtand om het leven.

Terwijl deze RIENZO te *Rome* het bewind had, overleed Keizer LODEWYK van *Beyeren* den 11den October 1347, onverwachts. Hij was de laatſte Keizer van deze eeuwen, die de Keizerlijke waardigheid te *Rome* en in *Italië* nog eenigermate gehandhaafd heeft. Het is waar, dat hij zich ſomtijds zeer diep vernederde, maar alleen dan, wanneer hij door allen verlaten, geen ander middel wist om zich te redden, doch weldra hervatte hij weder zijnen moed; ook hebben de vereerers der Pauſen nog in later tijden zijne gedachtenis zoeken zwart te maken; *bijzonder* de Poolſche Dominikaner ABRAHAM BZOVIUS, die te *Rome* de Kerkelijke Jaarboeken van den Kardinaal BARONIUS vervolgd heeft; hetwelk aanleiding gaf, dat op bevel van den toenmaligen Hertog, naderhand Keurvorst van *Beyeren*, MAXI-

Dood van Keizer LODEWYK van Beyeren.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

MILIAAN, deszelfs Geheimraad en Kanſelier der Beijerſche Stenden, JOAN GEORG HERWART van *Hohenburg*, eene verantwoording voor dezen Keizer geſchreven heeft: *Ludovicus IV. Imp. defenſus, Bzovius injuriarum postulatus, Monachii* 1618 *in 4to. Pars altera* 1619. *Mantiſſa, ſive contra Bzovium Pars Tertia, in qua per omnes Europæ provincias ſpecimen exhibetur Bzovianæ in hiſtoria eruditionis* 1619. Op gelijke wijze ſchreef ook CHRIST. GEWOLD, Hofraad en *Archivarius* van denzelfden Vorst zijne *Defenſio Ludovici IV. Imper ratione electionis contra Bzovium. Ingolſtad* 1618.

KAREL IV Keizer.

Nog twee jaren na LODEWYKS dood vond de door den Paus aan de Duitſchers opgedrongen Keizer tegenſtand in zeer vele plaatſen van het Rijk bij verſcheidene Rijksſteden, hoewel hij zelve in het jaar 1348 overal rondreisde, ſparende noch geld, noch gunstbewijzen, noch vrijheidsbrieven en voorregten. Op den dag, toen hij te *Bazel* kwam, kwam daar ook de Pausſelijke Bul van *abſolutie* aan, met welke aan den Biſſchop van *Bamberg* deze volmagt gegeven werd: dat hij die genen van de verdiende ſtraffen zou ontheffen, die hunne misdaad belijden en zweeren zouden, dat zij voortaan bij het Katholijk geloof blijven, den Apostoliſchen Stoel getrouw zijn, zich jegens geenen Ketter of Scheurmaker genegen toonen, en ook gelooven zouden, dat het geen' Keizer toekomt, eenen Paus af te zetten, en eenen anderen te benoemen, maar dat dit eene verdoemde Ketterij is; als ook, dat zij niemand voor Keizer wilden hebben, die niet van den Paus bevesten

vestigd was, dat zij der Weduwe en de Zonen van LODEWYK niet zouden begunstigen, zoo lang zij onder den ban zouden wezen, maar dat zij Koning KAREL zouden gehoorzamen, die van den Paus bevestigd was. Men gaf aan de Burgers van *Bazel* kennis van den inhoud dezer Bul, maar zij noch hunne Geestelijkheid wilde ze aannemen. Integendeel verscheen de Burgemeester KOENRAAD VAN BERENFELS met den Raad en eenen Notaris voor den Koning, en de Bisschoppen, onder welken hij dien van *Bamberg* dus aansprak: „ Gij moet weten, Heer Bisschop, dat wij niet erkennen of gelooven willen, dat onze voormalige Heer, de Roomsche Keizer LODEWYK, ooit een Ketter geweest is. Want wij willen elk een', dien ons de Keurvorsten, of het grootste gedeelte van hen, voor Roomsch-Koning of Keizer geven, daar voor achten, al zou hij ook nooit bij den Paus bevestiging verzoeken; voorts zullen wij ook niets anders doen, hetwelk in eenige wijze strijdig zou mogen zijn met de regten des Rijks. Maar indien gij van den Heer Paus volmagt hebt, om ons alle onze zonden te vergeven, dan zijn wij daar mede te vreden." Dus moest aan de stad de aflaat en de Godsdienst zonder eenig beding verleend worden. Toen KAREL te *Worms* kwam, vond hij de Geestelijkheid en het volk even zoo gezind. De Geestelijkheid liet zich wel door den Bisschop van *Bamberg*, na den eed afgelegd te hebben, absolveren. Maar toen deze den volgenden morgen voor zich alleen, en niet voor de Burgers, Godsdienst wilde oefenen, ontstond 'er een oploop.

De

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

De Burgers floten de poorten, liepen gewapend naar de woning des Konings, waar de gemelde Bisschop de toevlugt had genomen, en deze moest op bevel van den verschrikten Vorst, aan de geheele stad, zonder beding en zonder eed te doen, de absolutie schenken.

Tegenkeizer verkoren.

Zelfs werd door verscheidene Rijksstenden de verkiezing van KAREL tot Keizer voor nietig verklaard. Het Hertoglijke Huis van *Beyeren*, waar van LODEWYKS Zoon, LODEWYK, Markgraaf van *Brandenburg*, thans het hoofd was, ging eene verbintenis aan met de *Paltsgraven* aan den *Rhyn*, ook met den Hertog van *Saksen-Lauenburg*, als hoofd der oude *Saksische* linie; deze verkoren in het jaar 1348 EDUARD III, Koning van *Engeland*, tot Keizer. Deze voor die waardigheid bedankende, boden zij dezelve aan den Markgraaf FREDERIK van *Meisen* aan; en toen ook deze weigerde dezelve te aanvaarden, aan Graaf GUNTHER van *Zwartzburg*, een dapper en eerlijk Edelman, die dezelve aannam en in Maart 1349 openlijk verklaarde, de regten des Rijks tegen elk en een ieder te zullen verdedigen. Evenwel wist KAREL de verbindtenis boven gemeld te ontbinden, en GUNTHER deed, kort voor zijnen dood, in Junij 1349, tegen aanmerkelijke voordeelen, afstand van zijne aanspraken op den troon. Desniettemin moest KAREL zich te *Frankfort* nog eens laten verkiezen en te *Aken* kronen, een bewijs, hoe weinig acht men sloeg op de verkiezing en bepaling van den Paus.

Ook was 'er kort daar na bijkans een misverstand tus-

tusschen KAREL en den Paus uitgebor sten. De eerste had zich jegens eenige *Italiaansche* Grooten laten verluiden, dat hij voornemens was naar *Italië* te komen, hetwelk hij echter volgens zijne belofte aan den Paus zonder deszelfs verlof niet doen mogt; de Paus gebood daarom zijnen Legaat, toe te zien, dat 'er op de groote vergadering, die te *Padua* stond gehouden te worden, enkel Kerkelijke zaken verhandeld werden. KAREL kwam echter bij het leven van dezen Paus niet in *Italië*.

KLEMENS VI koopt het Graafschap Avignon.

In dezen tusschentijd vond KLEMENS VI gelegenheid, om zijn gebied te vergrooten. ANDREAS, Koning van *Napels*, een geboren *Hongaarsch* Vorst, die de Kleindochter van den voorgaanden Koning ter Gemalin had, was in het jaar 1345 te *Aversa* vermoord geworden. Zijne weduwe JOANNA werd beschuldigd van deze euveldaad medewustig te zijn; de Paus als Leenheer des Rijks geloovende, dat hem het onderzoek dezer zaak toekwam, droeg hetzelve aan den oppersten Rigter van het Rijk, (*Gran Gjustiziere*,) op, die ook de aanleggers der zamenzweering ontdekte. Maar toen LODEWYK, Koning van *Hongaryen*, met een magtig leger optrok, om zijns Broeders dood te wreken, nam de Koningin JOANNA de wijk naar *Avignon* in het begin des jaars 1347. De Koning van *Hongaryen*, het Rijk van *Napels* bemagtigd hebbende, liet eenen der voornaamste Grooten, als een aanstoker van den moord zijns Broeders, ter dood brengen, en keerde toen naar *Hongaryen* terug. Op zijn aandrang benoemde de Paus drie Kardinalen, om de schuld of onschuld der

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

der Koningin te onderzoeken, die echter ſpoedig vrij verklaard zijnde, met den Prins van *Tarento*, haren bloedverwant trouwde, waar toe de Paus ontſlag verleende. Naar haar Rijk willende wederkeeren, maar geld gebrek hebbende, verkocht zij in het jaar 1348 de ſtad en het gebied van *Avignon*, welke haar als geborene Gravin van *Provence* toekwamen, aan den Paus voor 80,000 *Florentynſche* Goudguldens. — Vervolgens keerde de Koningin met haren nieuwen Gemaal naar het Rijk van *Napels*, hetwelk zich ook gedeeltelijk weder aan haar onderwierp. Eindelijk kwam men overeen in het jaar 1351, om de uitſpraak van het verſchil aan den Paus over te laten, die der Koningin als geheel onſchuldig aan den moord van haren eerſten Gemaal het Rijk van *Napels* toewees, mits zij aan den Koning van *Hongaryen* 300,000 Goudguldens voor zijne gemaakte krijgskosten betaalde; maar deze was grootmoedig genoeg, om haar ook deze ſom kwijt te ſchelden.

De Paus benoemt eenen Koning van de Kanariſche Eilanden.

In het jaar 1344 ſtichtte KLEMENS VI een nieuw Koningrijk. Omtrent het jaar 1330 of wat later waren de *Kanariſche* Eilanden, bij de Ouden *de Gelukkige* genoemd, door eenige *Kaſtilianen* en *Portugezen* ontdekt. Spoedig matigden zich de Pauſen het regt aan, om over ſoortgelijke ontdekkingen te beſchikken, onder voorwendſel van het Christendom uit te breiden. In het gemelde jaar 1344 ſchonk KLEMENS deze Eilanden aan LODEWYK, Graaf van *Clermont*, dien men DON LOUIS van *Spanje* noemde, omdat hij een Zoon was van *Don* ALFONZO DE

LA

LA CERDA, die uit het Koninklijk Huis van *Spanje* was. De Paus verhief tevens deze Eilanden tot een Koningrijk ten behoeve van dezen Graaf, die zich als *Fransch* Gezant aan zijn Hof bevond.

Tien jaren had KLEMENS VI als Paus geregeerd, toen hij den 6den December 1352 overleed, en volgens zijnen wil in het Klooster *Chaiſe-Dieu* in *Auvergne* begraven werd, alwaar hij zich een prachtig graf had laten oprigten. Dit werd in de Burgeroorlogen van *Frankryk* in het jaar 1562 van de *Hugenooten* vernield, en dewijl zij al de deelen van zijn ligchaam met lood bedekt vonden, werden zijne overblijffelen verbrand, terwijl zij al ſpottend riepen: Gelooft gij dan, groote Paus, dat gij den Duivel met looden wapenen zult overwinnen? Hij verzachtte de ſtrenge bevelen van het *Conclave* der Kardinalen in zoo ver, dat het hun geoorloofd werd, hunne kleine vertrekken, terwijl zij ſliepen, door gordijnen af te zonderen, dat zij twee bedienden, Geestelijken of Leeken, konden hebben, en drie dagen na hunne komst in het *Conclave*, behalve brood en wijn, ook vruchten, kaas en gebak, benevens een geregt vleesch of visch, zoo wel 's middags als 's avonds zouden bekomen. PETRARCHA verhaalt van dezen Paus, dat hij een zoo ſterk geheugen hebbe gehad, dat hij niet alleen wist, het geen hij eens gelezen had, maar het ook niet weder kon vergeten, al had hij gewild; en men voegde 'er bij, zegt PETRARCHA, hoewel hij zelve dit voor fabelachtig houdt, dat hij dit gekregen had, door

Dood van KLEMENS VI.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

eenen hevigen ſlag op de herſenpan (*). Hij was een man, zegt MATTHEUS VILLANI, zijn tijdgenoot, vol behoorlijke wetenſchap, zeer ridderlijk, maar juist niet godvruchtig. (*molto cavalleresco, poco religioſo.*) Van vrouwen was hij, nog Aartsbisſchop zijnde, niet afkeerig, maar overtrof hier in de levenswijze der jonge Wereldlijke Baronnen; zelfs als Paus kon hij zich van haar niet onthouden, maar voorname vrouwen gingen zoo goed als de Prelaten in zijne kamer. Bijzonder behaagde hem de Gravin van *Turenne* zoo zeer, dat hij om harentwil vele gunſten bewees.

INNOCENTIUS VI wordt Paus.

De Kardinalen haastten zich eene verkiezing van zijnen opvolger te doen, eer Koning JAN van *Frankryk* te *Avignon* kon wezen, om eenen Paus naar zijnen zin te hebben. De meesten onder hen waren genegen, om JOAN BERELLI, Generaal van de *Karthuizer-Orde*, te verkiezen, maar de Kardinaal VAN TALLEYRAND of van *Perigord*, hield hen daar van terug, door hen te waarſchuwen, dat deze hen tot eene ſtrenge levenswijze zou verpligten. Ondertusſchen maakten zij eenige wetten tot hun voordeel, welke de nieuwe Paus zou moeten bezweeren; gelijk zij ze allen ook bezworen, doch ſommigen met de bepaling: indien deze wetten op het regt gegrond waren.

Vervolgens verkozen zij den 18den December 1352 den Kardinaal-Bisſchop van *Ostia*, STEVEN AL-

(*) *Rer. Memorab. L.* II. *C.* 1.

ALBERTI, (eigenlijk AUBERT,) onder den naam van INNOCENTIUS VI, tot Paus. Deze herriep omtrent het midden des jaars 1353 de bovengemelde wetten, door de Kardinalen gemaakt, verders oefende hij eene prijswaardige ſtrengheid omtrent het begeven van Geeſtelijke ambten en ten aanzien der zeden van zijn Hof.

Hij wordt weder meester van den Kerkelijken Staat.

Dewijl verſcheidene Groote Heeren in *Italië* onlangs de meeſte ſteden van den Kerkelijken Staat onder malkanderen verdeeld hadden, zond de Paus in 1353 den *Spaanſchen* Kardinaal ÆGIDIUS ALBORNOZ, die in zijn vroeger leven in krijgsdienst geweest was, derwaarts met volmagt, om met Geeſtelijke en Wereldlijke wapenen dezelve weder onder zijn gebied te brengen. De Aartsbisſchop van *Milanen*, JOANNES VISCONTE, die tevens Heer van deze ſtad en het *Milaneeſche* was, die onder anderen ook *Bologna* gekocht en voor 100,000 Goudguldens door den vorigen Paus in het jaar 1351 met die ſtad beleend was, aan wien zich ook in 1353 de ſtad *Genua* onderworpen had, ontving den Legaat wel, maar belette hem in *Bologna* te komen, opdat de inwoners door zijne tegenwoordigheid niet zouden opgewekt worden, om hunne vrijheid te hernemen. De Legaat in het voormalig Pauſelijk gebied gekomen, wist de *Romeinen* over te halen tot een verdrag, waar bij zij hem tot hunnen beſchermer aannamen. Kort te voren was deze hoofdſtad zeer ontrust geworden door den tweeſpalt der aanzienlijke Huizen van *Orſini*, *Colonna* en *Savello*; het volk had zelfs den *Senator* BERTHOLD VAN ORSINI

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

doodgeſteenigd; waar op zekere FRANS BARONCELLI, Schrijver of *Notarius* van den *Senator* van *Rome*, onder groote beloften, om de oude vrijheid en waardigheid der *Romeinen* te herſtellen, zich tot *Tribunus* der ſtad opwierp. Hier tegen bediende de Paus en zijn Legaat zich van het middel, waar van wij boven geſproken hebben, zij zonden COLA DI RIENZO herwaarts, doch die, na een goed begin, ſpoedig een treurig einde had. De Legaat voorts allen in den ban gedaan hebbende, die der *Roomſche* Kerk iets ontnomen hadden, bemagtigde met geweld in het jaar 1354 *Orvieto* en *Fermo*, en na vervolgens het zoogenoemde *Erfdeel van* PETRUS, (*il Patromonio*,) en meer andere gewesten veroverd te hebben, liet hij in het jaar 1356 het kruis prediken tegen hen, die hem *Forli*, *Ceſena* en andere ſteden nog onthielden; zij werden te gelijk voor Ketters verklaard, en aan ieder een aflaat gegeven, die tegen hen te veld zou trekken. „ Maar hier mede," zegt VILLANI, „ vong terſtond de geldzucht der aflaatpredikers aan, haren pligt te doen, en de volmagt van den Paus te buiten te gaan. Zij namen van ieder zoo veel geld, als zij krijgen konden, waar voor zij aflaat van ſtraffen en geloften van allerhande ſoort gaven; maar waren de lieden te arm, om geld te kunnen betalen, dan lieten zij zich ook kleederen, huisraad, granen enz. geven, en plunderden op deze wijze ſteden, kasteelen en dorpen." Niettegenſtaande den gelukkigen voortgang des Kardinaals, riep de Paus hem in het jaar 1357 naar *Avignon* terug, doch was in het volgende jaar 1358 ge-

genoodzaakt, hem weder derwaards te zenden, alwaar hij het volgende jaar geheel *Romagna* won, en zelfs in 1360 ook *Bologna*. Nogtans had hij geſtadig te kampen met BERNABO VISCONTE, Heer van *Milanen*, waar bij nog kwamen, behalve de menigvuldige kleine Heeren en Vorsten, de talrijke Vrijbuitersbenden, die thans *Italië* afliepen, en uit roofzuchtige ſoldaten, Duitſchers, Franſchen, Spanjaarden, Engelſchen en Burgundiers beſtonden. Zulk eene Bende, *de Witte Kompagnie* genoemd, drong zelfs in *Provence*, en de Paus was gedwongen, wilde hij geen bezoek van haar afwachten, haar 100,000 Goudguldens te betalen, waar na zij zich naar *Piemont* wendde.

Keizer KAREL te Rome gekroond

Midden onder deze oorlogstooneelen in *Italië*, kwam KAREL IV in het jaar 1354 aldaar aan, om zich de *Italiaanſche* en Keizerlijke kroon te laten opzetten. 'Er ſcheen zich voor hem eene gunſtige gelegenheid aan te bieden, om de regten van het Keizerrijk eenigermate te herſtellen, bijzonder in *Lombardyë*, waar de *Venetianen* zijne hulp verzochten tegen het magtige Huis van *Visconti*, maar KAREL had ſlechts 300 ruiters bij zich tot zijn geleide, maar een groot gevolg van Prelaten, Vorsten en Edellieden. Te *Mantua* gekomen ſchreef hij om meer krijgsvolk naar *Duitschland*. Dewijl niemand reden had om voor hem te vreezen, werd hij overal eerbiedig onthaald, en te *Milanen* met de ijzeren kroon gekroond. In het jaar 1355 kwam hij te *Rome*, alwaar hij door den Kardinaal-Biſchop van *Oſtia* in naam des Pauſen gekroond werd, en toen

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

volgens zijne belofte aan den Paus op denzelfden dag *Rome* verliet, en zich ſpoedde, om uit het Pausſelijk gebied te komen; echter liet hij eenig krijgsvolk over aan de Pauſelijke Legaten, om tegen JOAN VAN MALATESTA gebruikt te worden, die in den Kerkelijken Staat nog vijandelijkheden pleegde. Terwijl hij te *Piſa* aan een vergelijk arbeidde tusſchen MALATESTA en den Paus, ontſtond 'er een oproer tegen hem, hetwelk hem in levensgevaar bragt; met 1200 ruiters trok hij *Lombardyen* door, hetwelk grootendeels in de magt der VISCONTI was; maar werd in geene eene ſtad binnengelaten, behalve te *Kremona;* op deze wijze kwam hij in Julij 1355 in *Duitschland* terug, met weinig eer voor zich zelven, maar met veel geld, hetwelk hij als geſchenken ontvangen had.

De Paus was zoo voldaan over 's Keizers gedrag in *Italië*, dat hij hem *den zoon der dankbaarheid, des zegens en der genade* noemde. Evenwel was de Paus nu en dan op dezen gehoorzamen Keizer misnoegd, bij voorbeeld, toen hij begeerde, dat de Paus eenige verordeningen van KLEMENS V zou vernietigen, die voor het Rijk honende waren; waar op de Paus antwoordde, dat zij eens vooral in het Pausſelijk Wetboek ſtonden, en op de Hooge Scholen voorgelezen werden, waarom zij niet konden afgeſchaft worden. Insgelijks als de Keizer in 1359 ondernam de buitenſporige zeden der Geeſtelijkheid te hervormen, ſchreef hem de Paus, dat hij daar door in de regten van den Paus en van de Prelaten trad, wien het alleen toekwam, hunne onderhoorige Geeſtelijken te beſtraffen.

Niet

Heerſchappij van den Paus over andere Vorſten.

Niet alleen de Keizer, maar ook andere Vorſten moesten de heerſchappij van den Paus erkennen. Zoo vermaande hij LODEWYK, Koning van *Napels*, zijne onregtvaardige handelingen na te laten, en verklaarde de giften, door hem en zijne Gemalin JOANNA gedaan, voor nietig en van onwaarde. Ook moest PIETER, Koning van *Arragon*, hem in het jaar 1353 den leeneed vernieuwen. In het jaar 1355 deed zijn *Nuncius* den Koning van *Kastilië*, PIETER, in den ban, omdat deze zijne Gemalin BLANCA verſtoten, en in hare plaats bijzitten genomen had, hoewel de Paus bij dezen weinig uitrigtte.

Dood van INNOCENTIUS VI.

Twee beſluiten van dezen Paus zijn merkwaardig, de eene verbiedende, dat voortaan niet meer, in naam van den Paus, de ſtraffe van moord voor eene geringe geldſom zou kunnen afgekocht worden; de tweede ſchafte de belasting af, welke van ligte vrouwlieden aan de Pausſelijke Hof bedienden gewoon was betaald te worden. Eene van de zwakheden van dezen Paus was, dat hij al te ijverig was in het bevorderen zijner bloedverwanten. Hij ſtierf den 12den September 1362.

URBANUS V.

Daar waren twintig Kardinalen, die te *Avignon* tot de verkiezing van een' nieuwen Paus bijeenkwamen. Eén van dezen, ANDROIN DE LA ROCHE, te voren Abt van *Clugny*, was eerst in deze ſtad aangekomen, toen de Paus reeds zieltoogde. Hij had dus geen titel als Kardinaal, noch zitting in het Konſiſtorie, dewijl de Paus hem den mond niet geſloten of geopend had. De Kardinalen echter waren van gevoelen, dat hem eene ſtem in het *Con-*

clave toekwam, hetwelk nogtans in de volgende eeuw door EUGENIUS IV anders verſtaan en bepaald werd (*). De keus der Kardinalen bepaalde zich, na eenige verſchillen, den 28ſten October 1362 op WILLEM GRIMOARD of GRIMAUD, Abt van *St. Victor* te *Marſeille*, die den naam van URBANUS V aannam, en wiens verkiezing, zonder dat men weet waarom, als een onmiddelijk werk van God werd aangezien.

Zijne twisten met BERNABO VISCONTE

Een der eerſte bedrijven van dezen Paus was zijne onderneming tegen BERNABO VISCONTE; in het jaar 1360 had de Kardinaal ALBORNOZ dezen magtigen Vorst den oorlog aangedaan over *Bologna*, hetwelk hij wel volgens zijne overeenkomst met KLEMENS VI nog eenige jaren moest behouden, maar hetwelk INNOCENTIUS VI volſtrekt nu reeds met het Pausſelijk gebied wilde vereenigen, omdat hij BERNABO niet vertrouwde. ALBORNOZ maakte zich ook werkelijk meester van deze ſtad, die vervolgens door BERNABO vergeefs belegerd werd. Thans zocht deze zich met den Paus URBANUS te verzoenen, doch eischte 400,000 Dukaten voor zijn regt op *Bologna*. De Paus daartegen daagde hem op het einde des jaars 1362 in, om tegen den naastkomenden eerſten Maart zijn vonnis te komen aanhooren; verwijtende hem vele euveldaden en wreedheden; onder anderen dat hij Priesters en Monniken in eene ijzeren kooi had laten verbranden, anderen onthoofden,

(*) PAGI *Breviar. Gest. Pontiff. Rom. Tom.* II. *P.* II. *pag.* 109.

den, of wreed pijnigen, en eenen eerwaardigen *Franciskaner* met eene gloeijende priem de ooren doorboren. Ook zocht de Paus overal hulp tegen hem, onder anderen vorderde hij van de erfgenamen van LODEWYK, Keurvorst van *Brandenburg*, Zoon van Keizer LODEWYK van *Beyeren*, die onder deze voorwaarde door zijnen voorzaat van den ban ontheven was, dat hij den Paus, op deszelfs opontbod, met 100 geharnaste ruiters zou bijſtaan, om deze 100 ruiters thans te leveren.

Toen BERNABO op den bepaalden dag niet verſcheen, deed de Paus hem als een' Ketter in den ban. Dit vonnis uitgeſproken hebbende, knielde hij neder, en riep als Stadhouder van CHRISTUS, denzelven, als ook de Apostelen PETRUS en PAULUS, en het ganſche Hemelhof om bijſtand aan; te gelijk liet hij een' kruistogt tegen BERNABO prediken; waar op deze in het jaar 1364 tot een vergelijk met den Paus kwam, wien hij tegen de betaling van 800,000 Goudguldens binnen acht jaren alle ſloten en vestingen zou terug geven, welke hij in het gebied van *Bologna* en *Modena*, als ook in *Romagna* bemagtigd had. Doch reeds in het jaar 1366 brak de vijandſchap op nieuw uit, hebbende de Paus een verbond beſloten met den Keizer en eenige *Italiaanſche* Grooten, en de Koningin JOANNA van *Napels* tegen BERNABO, en zelve een aanzienlijk leger op de been gebragt; maar BERNABO, wien het noch aan krijgsbeleid noch aan moed en vernuft ontbrak, wist zich gemakkelijk te handhaven; Keizer KAREL

V BOEK IV Hoofdst. in C. G. Jaar 1073. tot 1517.

kwam wel met een aanzienlijk leger opdagen, maar voerde zoo weinig uit, dat BERNABO bij den daar op volgenden vrede in alle zijne bezittingen, op één schans na, welke hij in het *Mantuaansche* opgeworpen had, bevestigd werd.

URBANUS V keert naar Rome terug.

Toenmaals bevond URBANUS V zich te *Rome* en scheen in vollen ernst van de afwezenheid der Pausen van die stad, welke nu bijna 60 jaren geduurd had, een einde te willen maken. Toen hij nog Abt was, had hij reeds gezegd, dat, indien 'er een Paus verkoren werd, die zijnen Stoel weder in *Italië* vestigde, en daar van de dwingelandij een einde maakte, hij den volgenden dag wel zou willen sterven. Ook hadden de *Romeinen* hem ernstig daarom verzocht, en ook PETRARCHA in het bijzonder hem daar toe opgewekt. Ondertusschen liep het nog eenige jaren aan, eer hij zijn voornemen ten uitvoer bragt, behalve andere redenen ook, omdat de Vrijbuiters de wegen in het Zuiden van *Frankryk* zoo onveilig maakten; voordat hij *Avignon* verliet, ontving hij daar nog een bezoek van Keizer KAREL IV, die hem groote beloften deed, bijzonder dat hij die stroopende Vrijbuiters wilde uitroeijen, van welke hij ondertusschen bijna zelve in den *Elzas* overrompeld en gevangen werd. Eindelijk ging URBANUS V in het jaar 1367 op reis naar *Rome*. Naauwelijks was de vloot uit *Marseille* in zee geloopen, of de Kardinalen hieven luide klagten aan en riepen zelfs: „ô die booze Paus! ô die goddelooze Vader! Waar heen voert hij zijne eigene Zonen weg!

weg!" niet als of zij, zegt PETRARCHA (*), naar de hoofdſtad der Chriſtenheid gingen, maar als of zij naar *Cteſifon* en *Memfis* in de kerkers der *Saracenen* voortgeſleept werden. Toen de Paus te *Viterbo* in zijn eigen gebied gekomen was, ontſtond 'er een zoo hevige twist tuſſchen zijne Hovelingen en de ingezetenen, dat zelfs een Kardinaal mishandeld, en eenige bedienden omgebragt werden. Doch dewijl de ingezetenen met berouw zich aan de ſtraffen deswegens onderwierpen, feilde de hoop van velen, dat de Paus, wegens dit voorval, naar *Avignon* terug zou keeren. In het jaar 1368 kwam ook Keizer KAREL te *Rome*, alwaar hij den Paus zijnen eerbied bewees; deszelfs paard van de poort bij den *Engelenburg* tot aan de *Pieterskerk* bij den toom leidde; hem bij het hoog-ambt als *Diaken* oppaste, en zijne Gemalin door den Paus liet kronen, waar na hij naar *Duitschland* terug keerde. Van deze gebeurtenis geeft COLLUCCIO SALUTATI, een van de herſtellers der geleerdheid, maar tevens Pausſelijke Geheimſchrijver, op de volgende wijze, aan den vermaarden BOCCACIO berigt: „ De Roomſche „ Prelaten en het gevolg van den Paus waren ver„ rukt, toen zij zagen, dat de Keizer aan hun Op„ perhoofd zoo groote eer bewees. Het *Romein„ ſche* volk liep te hoop met geheele ſcharen, bui„ ten zich zelve van vreugde, dat het de beide „ Alleenheerſchers der aarde in zoo groote eensge„ zindheid zag. Die genen, die den vrede bemin„ den,

(*) *Rer. Senil. L.* IX. *Ep.* 2.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ den, konden zich aan dit ſchouwſpel, hetwelk
„ zoo godvruchtige aandoeningen verwekte, niet
„ verzadigen. Maar zulken, die alles kwalijk uit-
„ leggen, ſchreven deze onderwerping, welke de
„ Keizer aan den Paus bewees, aan zijne kleinmoe-
„ digheid toe. Anderen zeiden: het was eene ge-
„ veinsde nederigheid. De vijanden der Kerk maak-
„ ten de zaak belagchelijk; of keurden ze regelregt
„ af. Wat mij betreft: ik was dronken van vreug-
„ de; ik was geen meester van mij zelven, toen ik
„ dit ſchouwſpel zag, hetwelk onze Vaderen niet
„ gezien hadden, en dat wij niet ééns waagden te
„ hopen: het Pausſchap met den Keizer in eensge-
„ zindheid; het vleesch gehoorzaam aan den geest,
„ en de Monarchie der aarde onderworpen aan de
„ Monarchie des hemels."

Hij gaat weder naar Avignon. Zijn dood.

Maar in het jaar 1370 maakte de Paus zijn voornemen bekend, dat hij weder naar *Avignon* wilde keeren; voorwendende, dat zijne tegenwoordigheid in *Frankryk* vereischt werd, uit hoofde van den oorlog tusſchen *Frankryk* en *Engeland*, maar de ware reden waren de Kardinalen, die aan hun vaderland en deszelfs vermaken gewend waren. De Paus keerde ook werkelijk in het jaar 1370 naar *Avignon*, alwaar hij datzelfde jaar den 19den December overleed. Kort voor zijn dood deed hij voor zijnen Biechtvader en velen zijner Hovelingen belijdenis van het geloof zijner Kerk; ook herriep hij alles, wat hij in leeren, prediken en disputeren daartegen zou kunnen voortgebragt hebben, terwijl hij, hetwelk men naauwelijks van eenen Paus zou verwacht

wacht hebben, zich zelven en al het gene hij voorgedragen had, aan de verbetering en bepaling der Kerk onderwierp. Men gewaagt ook, zelfs PETRARCA, van vele en groote wonderen, die bij zijn graf zouden voorgevallen zijn, waarom ook WALDEMAR III, Koning van *Denemarken*, eenige jaren daar na bij den volgenden Paus aandrong, om dezen zijnen voorzaat plegtig onder de Heiligen te plaatsen, hetwelk echter nooit gevolgd is. Met meer zekerheid meldt men eenige loffelijke hoedanigheden van hem, zijne liefde tot geregtigheid, haat tegen Simonie, milddadigheid jegens armen en jegens beoefenaars der geleerdheid en wetenschappen. Zeldzaam schonk hij Bisschoppelijke of andere hooge waardigheden aan zijne bloedverwanten; zijnen eenigen Neef huwde hij uit beneden zijnen stand, en wilde niet eens toelaten, dat zijn Vader een jaargeld van 600 Livres zou aannemen, hetwelk hem de Koning van *Frankryk* aanbood. Alhoewel hij niet van de pracht hield, heeft hij nogtans het eerst onder de Pausen de driedubbelde kroon of mijter gedragen, misschien om een geheimzinnig getal aan te duiden. Over zijne handelingen omtrent de vereeniging der *Griekſche* Kerk, zullen wij op zijne plaats spreken.

GREGORIUS XI.

De eenparige keuze der Kardinalen gaf hem reeds den 30sten December deszelven jaars 1370. GREGORIUS XI tot opvolger. Te voren heette hij de Kardinaal PIETER ROGER, en was een Broeders Zoon van KLEMENS VI, door wien hij in den ouderdom van XVIII jaren tot Kardinaal benoemd, en aan onder-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

derwijzers aanbevolen was, die hij zoo naarſtig hoorde, dat hij een uitmuntend kenner der Burgerlijke en Kerkelijke Regtsgeleerdheid werd, zoodat de vermaarde *Glosſator* BALDUS zich in twijfelachtige gevallen op zijne ſchriften en gevoelens plagt te beroepen. Ook hadden zijne beſcheidenheid, mildheid en ſchranderheid hem bemind gemaakt. Ongemeen veel hield hij van zijne bloedverwanten, wier raad hij veelal volgde, bijzonder in het begeven van ambten, waar bij ſomtijds waardiger mannen moesten achter ſtaan.

Oorlog met BERNABO VISCONTE

Spoedig vond deze Paus zijne bezigheid in *Italië*, alwaar BERNABO VISCONTE nog ſteeds een gevaarlijk vijand der Pausſen bleef. In het jaar 1371 zocht GREGORIUS den Keizer en den Koning van *Hongaryë* om hulp tegen hem aan, en in het jaar 1372 kwam het tusſchen den Paus en BERNABO tot eenen openbaren oorlog. De Paus deed hem en zijnen Broeder GALEAZZO VISCONTE in den ban, terwijl de oorlog met wisſelend geluk werd voortgezet, tot dezelve in het jaar 1374 met eenen wapenſtilſtand eindigde, welke hoofdzakelijk te wege gebragt werd door de pest en duren tijd, welke toen *Italië* verwoestten.

De Kerkelijke Staat in opſtand tegen den Paus.

Doch 's Pausen eigene Bevelhebbers in *Italië* benadeelden hem meer dan zijne vijanden, de VISCONTI. Alleen bedacht, om geld zamen te ſchrapen, maakten zij zich door hunne onregtvaardigheden alom gehaat. De Pausſelijke Legaat te *Bologna*, de Kardinaal GUGLIELMO, de ſtad *Prato* getracht hebbende aan de *Florentijnen* te ontnemen, werden deze daar door zoo verbitterd, dat zij krijgsvolk tegen

Digitized by Google

gen den Paus wierven, en de ſteden van zijn gebied opſpoorden, om hunne vrijheid te hernemen, ſluitende tevens een verdrag met BERNABO VISCONTE, met de Koningin JOANNA van *Napels*, en met de ſteden *Siena*, *Piſa*, *Lucca* en *Arezzo*. Zij lieten voor hun leger een vaandel vooruitdragen, waar op men het woord *vrijheid* las. Het gevolg hier van was, dat tegen het einde des jaars 1375 omtrent 80 ſteden, ſloten en vestingen den Paus de gehoorzaamheid hadden opgezegd. In het volgende jaar vielen ook *Ascoli*, *Civita Vecchia*, *Ravenna* en andere ſteden van den Paus af; zelfs poogde de Kardinaal-Legaat vergeefs *Bologna* door zijne tegenwoordigheid in teugel te houden. De Paus beſloot eindelijk zelve naar *Rome* weder te keeren, maar zond vooraf den Kardinaal ROBERT, met eenige duizend ſoldaten in *Bretagne* geworven, die echter niets uitvoerden, dan dat zij wreede buitenſporigheden en verwoestingen in het gebied van *Bologna* aanrigtten. Dewijl nu deze ſtad van de *Florentijnen* en VISCONTI ondersteund werd, ſloot de Paus in het jaar 1376 een vergelijk met GALEAZZO VISCONTE, waar bij hij hem de ſtad *Vercelli* en eenige ſloten afſtond tegen de betaling van 200,000 Goudguldens. Maar de *Florentijnen* deed hij in den ban niet alleen, maar gaf ook ieder een vrijheid, hen, waar men hen meester kon worden, tot lijfeigenen te maken, en van hunne goederen te berooven, welk lot vele *Florentijnſche* Burgers in *Frankryk* en *Engeland* trof.

De vermaarde Heilige van dien tijd, KATHARINA van De Paus

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van *Sienà*, die op verzoek der *Florentijnen* naar *Avignon* gereisd was, om hunnen zoen met den Paus te maken, bewoog denzelven, om naar *Rome* weder te keeren; waar toe ook de Heilige BREGITTA hem reeds lang vermaand had; ook deed het antwoord van zekeren Biſchop ten dezen werking op den Paus. De Paus had denzelven gevraagd, waarom hij zich niet naar zijne Kerk begaf? maar de Biſchop antwoordde met eene wedervraag: waarom hij zelve dan niet naar zijne Kerk terug keerde? Eindelijk ging de Paus in September 1376 naar *Rome* op reis, tegen den zin zijner vrienden en van de Kardinalen, van welken 'er zes te *Avignon* bleven. De Paus kwam eerst in het volgende jaar in zijne hoofdſtad aan, alwaar hij ſpoedig ondervond, dat hij misleid was. De *Romeinen*, ſedert omtrent 70 jaren gewoon, zich zelven te regeren, zetten wel bij zijne aankomst de XII Bevelhebbers van even zoo vele wijken der ſtad af, die den naam van *Bandarenſes* of *Banderarii*, in het Italiaansch *Bandereſi* of *Baanderheeren* voerden, van *Bandum* of *Banderium*, een Vaandel of Banier, maar zij herſtelden hen ſpoedig weder in hunne vorige magt. Insgelijks zag hij zich in zijne hoop bedrogen, dat de afgevallene ſteden van zijn gebied zich zouden onderwerpen, dewijl integendeel de opſtand ſteeds verder ging. Ondertusſchen werd 'er echter aan een vergelijk gearbeid met de *Florentijnen*, doch eer hetzelve getroffen was, overleed de Paus den 27ſten Maart 1378.

keert weder naar Rome, en ſterft.

De Paus

Hoe weinig ook de Paus de zaken in *Italië* naar zij-

zijnen zin kon ſchikken, evenwel wist hij zijn gezag in andere landen ſteeds te handhaven. KAREL IV, die tot zijn' dood toe, welke insgelijks in 1378 voorviel, den Roomſchen Stoel getrouw bleef, wenschte zijnen Zoon WENZEL, die eerst 15 jaren oud was, tot Roomsch-Koning verkoren te zien. De Keurvorsten bragten hier tegen in, dat de Paus misſchien daar mede niet te vrede zou zijn, waarom KAREL in het jaar 1376 aan den Paus ſchreef, en deszelfs toeſtemming verzocht, welke ondertusſchen zelfs volgens de door KAREL IV ingevoerde zoogenoemde *Gouden Bul* niet noodig was tot de verkiezing van een Roomsch-Koning. Evenwel ſchreef de Paus terug, dat hij voor deze eene keer dit wel wilde toeſtaan, dat 'er bij het leven des Keizers een Roomsch-Koning verkoren zou worden, doch behoudens alle de regten en het gezag der Roomſche Kerk. Ondertusſchen waren de Keurvorsten reeds te *Renſe* bijeengekomen, eer dit Pausſelijk verlof aangekomen was.

geeft zijne toeſtemming tot de verkiezing van een' Roomsch Koning.

Over het Koningrijk *Sicilië* en het eiland van dezen naam vaardigde GREGORIUS XI insgelijks zijne bevelen met nadruk uit. Dit eiland was reeds omtrent het einde der XIIIde eeuw aan het Koninklijke Huis van *Arragon* gekomen; de oorlogen tusſchen dat Huis en dat van *Anjou* over dit eiland eindigden in het jaar 1372 met een vergelijk, volgens hetwelk FREDERIK, Koning van *Sicilië*, zich Koning van *Trinacrië* zou noemen, en zijn Rijk van LODEWYK, Koning van *Napels*, te leen zoude ontvangen. Dit vergelijk werd door Paus GREGORIUS

's Pauſen beſchikkingen over Italië.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

XI bekrachtigd, doch met bijvoeging van nog eenige artikelen, dewijl hij *Sicilië* als een Leen van de *Roomſche* Kerk beſchouwde. Evenwel bereikte hij zijn oogmerk ditmaal niet. Noch FREDERIK, noch zijne Dochter MARIA, die hem in het jaar 1377 op den troon volgde, zochten hunne beleening aan het Pausſelijke Hof, of ook bij de Koningen van *Napels*, ook noemden zij het eiland niet *Trinacrië*, maar *Sicilië ultra Pharum*, en dus is *Sicilië* vervolgens van alle leenroerigheid vrij gebleven.

URBANUS VI wordt met geweld tot Paus verkoren.

De *Romeinen*, wien niets meer ter harte ging, dan eenen Paus te hebben, die zijnen Zetel te *Rome* hield, hadden reeds in de laatſte dagen des levens van GREGORIUS XI beſloten, de Kardinalen te bewegen, ja des noods met geweld te dwingen, om eenen *Romein* of *Italiaan* tot deszelfs opvolger te verkiezen. De Kardinalen weigerden daar toe zich te verbinden, waarom de *Romeinen* de ſtad bewaakten, opdat geen Kardinaal dezelve verlaten mogt, ook lieten zij eene menigte onbeſchaafde landlieden in de ſtad komen, en het *Conclave* door eenigen uit het graauw bewaken. De Kardinalen begaven zich naar het Conclave onder een geweldig geſchreeuw en getier, van het volk en de boeren: Wij willen een *Romein* of *Italiaan* hebben! de Bevelhebbers der XII wijken van *Rome* waarſchuwden de Kardinalen, om hier op te letten, willende anders voor de gevolgen niet inſtaan. De oploop en het geweld werd zoo hevig, dat de Kardinalen zich genoodzaakt zagen, in allerijl BARTHOLOMEUS van *Prignano*, (of *Prignano*,) Aartsbisſchop van *Bari* in

het

het Koningrijk *Napels*, tot Paus uit te roepen, dien zij URBANUS VI noemden, en die terſtond daar na gekroond werd. Dit is het verhaal van eenen oog-getuigen, waar mede ook anderen overeenſtemmen.

Maar THEODORICUS of DIEDERIK van *Niem* verhaalt de omſtandigheden eenigzins anders, een gewigtig getuige, uit de ſtad *Niem* in het Bisdom *Paderborn* geboren, aan het Pausſelijk Hof een Kanſelarijbediende, die de uitvaardiging der Pauſelijke *Breves* of Brieven bezorgde, (*abbreviatore.*) Dit ambt bekleedde hij van het jaar 1378 tot 1410 onder vijf Pausſen. Naderhand werd hij tot Biſchop van *Verden* benoemd, maar zijn mededinger Hertog OTTO van *Brunswyk* behield de overhand, en het Bisdom van *Kameryk*, hetwelk hem vervolgens gegeven werd, werd hij door den dood belet, te aanvaarden. Hij ſtierf omtrent het jaar 1417 te *Konſtans*. Hij is de Schrijver van een Hoofdboek in de Pausſelijke Geſchiedenis van 1378 tot 1410, *Libri* III. *de Schismate*, *et Liber* IV. *ſeu Nemus Unionis*, hetwelk, omdat het met zoo veel vrijmoedigheid geſchreven is, te *Rome* op de lijst der verbodene Boeken is geplaatst, zonder echter daarom iets in geloofwaardigheid te verliezen. Evenwel daar de partijſchap gedurende dit Tijdvak der Pausſelijke Geſchiedenis zoo hoogen trap beklommen had, moet men zelfs dezen anders eerlijken Schrijver met behoedzaamheid lezen en gebruiken. Hij had met URBANUS VI, toen die zich nog aan het Hof te *Avignon* bevond, gemeenzaam verkeerd, en hij noemt de verkiezing van denzelven eene eenparige

en geheel vrije verkiezing, en zoo men hem gelooft, zijn de onrusten te *Rome* niet gebeurd vóór maar na zijne verkiezing, alhoewel hij erkent, dat de *Romeinen* bij hoopen op de Kardinalen aandrongen, om hun eenen *Roomſchen* of *Italiaanſchen* Paus te geven. De gemelde onrusten ontſtonden, volgens hem, op deze wijze. Als men het volk uit het Paleis van het *Conclave* toeriep, dat de *Barenſer*, (dat is, de Aartsbisſchop van *Bari*,) tot Paus was verkoren, verſtond het door dezen naam eenen Kamerheer van den overledenen Paus, JOAN VAN BARE, die wegens zijnen hoogmoed en ontuchtige zeden bij de meeste Hovelingen gehaat was, en daarom ook van de Romeinen met hevig morren onthaald werd.

URBANUS VI wordt gehaat.

Overigens ſchijnt URBANUS VI van dezen Geſchiedſchrijver vrij onpartijdig te zijn afgebeeld. Volgens hem was de Paus te *Napels* geboren, en had geene geringe kennis in de Geestelijke Regten, ook las hij dagelijks in den Latijnſchen Bijbel, en beſteedde al zijn tijd in ſtuderen, bezigheden en bidden. Hij was ootmoedig en godvruchtig; droeg altijd een haren kleed; nam het vasten zeer ſtipt waar; was medelijdend, geregtigheidlievend, en een vijand der Simonie; alleen vertrouwde hij te veel op zijne ſchranderheid, en hoorde te veel naar vleijers. Hij had zich enkel in het *Conclave* begeven, om de Kardinalen te verzoeken, om toch een waardig man te verkiezen; ook was in het eerst ieder een met hem te vrede, en niemand twijfelde aan de regtmatigheid van zijne keuze. Maar kort na zijne kro-

kroning gaf hij aan de vergaderde Bisschoppen eene scherpe bestraffing, dat zij hunne Kerken verlaten hadden, en noemde hen meineedigen, waar op alleen de Bisschop van *Pampelona* antwoordde, dat hij om openbare zaken te *Rome* was. Niet lang daar na bestrafte hij in een Konsistorie de zeden der Kardinalen met hevigheid. Tegen eenen inzamelaar van Pausselijke inkomsten, die hem eenig geld uit zekere Provincie bragt, zeide hij: uw geld zij met u ten verderve! en wilde het niet ontvangen. Deze onbedachtzaamheid, zegt de Schrijver, ontstond daar uit, omdat de Vorsten al te eerbiedig jegens hem waren. De Koningin JOANNA van *Napels* betoonde zich zoo verheugd over zijne verkiezing, dat zij hare hoofdstad vele avonden achter een liet verlichten, hem 40,000 Dukaten en geheele scheepsladingen met wijn en levensmiddelen schonk. Haar Gemaal, Hertog OTTO van *Brunswyk*, kwam den Paus in persoon opwachten, jegens wien de Paus weder zijnen hoogmoed betoonde. Als de Vorst hem op eene maaltijd een glas wijn knielend aanbood, liet hij hem zoo lang wachten, tot een Kardinaal hem herinnerde, dat het tijd was om te drinken. Dus werd, zegt DIEDERIK van *Niem*, het spreekwoord in hem bewaarheid: Als niet komt tot iet, kent het zich zelven niet.

De Kardinalen verbinden zichtegen hem.

Terwijl andere tijdgenooten uit de geweldig afgeperste verkiezing het ongenoegen der Kardinalen afleiden, schrijft dus deze Schrijver hetzelve aan 's Pausen gedrag toe. Hoe het zij, de Kardinalen begaven zich, de één voor, de ander na, naar

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Anagni; en de Paus merkte hun oogmerk te laat, waar op hij halverweg derwaarts naar *Tivoli* reisde, om hen weder te winnen. Ook deed 's Pauſen vriend, de gemelde Hertog OTTO van *Brunswyk*, zijn best tot vereeniging, en tevens om met den Paus eenige ſchikkingen te maken over de opvolging in het Rijk van *Sicilië*, maar hij ſlaagde in het een zoo min als in het ander, dewijl de Paus een' jongen Neef voor dien troon beſtemd had. Om deze reden zeide deze Vorst: URBANUS verdiende eer TURBANUS genoemd te worden, omdat hij veel onheils ſtichten zou. De uitgewekene Kardinalen, alle *Franſche*, bij welke zich vervolgens nog drie *Italianen* voegden, proteſteerden den 9den Augustus 1378 te *Anagni* voor den Aartsbisſchop van *Arles*, Kameraar der Roomſche Kerk, tegen de verkiezing van URBANUS, als onwettig, omdat zij afgedwongen was. Men had hem, zeiden zij in eenen Brief aan al de leden hunner Kerk, verkoren, in die verwachting, dat hij te gemoedelijk zou geweest zijn, om die verkiezing aan te nemen, hetwelk hij echter tegen alle Kerkelijke wetten gedaan had, waarom hij met regt een afvallige, een geëxcommuniceerde, de Antichrist, een beſpotter en verſtoorder der geheele Christenheid heeten mogt.

CLEMENS VII door de Kardinalen tot Paus verkoren.

Ook was het reeds tot vijandelijkheden tusſchen de beide partijen gekomen. Om niet te *Anagni* van de Romeinen aangetast te worden, hadden de Kardinalen BERNHARD van *Sala* met zijne bende *Bretagniſche* gehuurde ſoldaten te hulp geroepen. Deze wilden den Romeinen den doortogt beletten, maar wer-

werden door hen met verlies van meer dan 500 man geſlagen. Maar de Kardinalen begaven zich meer veiligheidshalve naar *Fondi*, alwaar zij van den Graaf dezer ſtad beſchermd werden. Hier benoemden zij den 20ſten September 1378 den Kardinaal ROBERT, Biſchop van *Cambrai* of *Kameryk*, tot Paus, onder den naam van KLEMENS VII, die eerst 36 jaren oud was, omdat hij zeer arbeidzaam en moedig was, hoewel hij lam was aan zijn eenen voet, als ook omdat hij groote Vorsten in den bloede beſtond. Nog in hetzelfde jaar verklaarde de Koningin JOANNA van *Napels* in een bijzonder Manifest, dat zij in plaats van den op den troon der pestilentie zittenden en met geweld ingeſchovenen Aartsbiſchop van *Bari*, alleen den regtmatig verkozenen KLEMENS als Paus erkende. Deze kwam ook ſpoedig te *Napels*, waar hij van de Koningin zeer eerbiedig ontvangen werd, maar dewijl URBANUS een *Napolitaan* was, en bij de natie zeer grooten aanhang had, zich niet lang veilig rekende, waarom hij onvoorziens naar *Fondi* keerde; en zelfs in Mei 1379 met zijne Kardinalen naar *Frankryk* te ſcheep ging, waar hij zijnen Stoel weder te *Avignon* vestigde; terwijl de Koning van *Frankryk* zich insgelijks voor hem verklaarde.

Groote ſcheuring der Weſterſche Kerk.

Dus ontſtond de *groote ſcheuring der Weſterſche Kerk*, gelijk zij doorgaans genoemd wordt, die een langen tijd geduurd, vreesſelijke wanordens veroorzaakt, en groote gevolgen gehad heeft. De geheele Kerk, Vorsten en Volken waren verdeeld en kozen partij ſedert het jaar 1378, en men is het, tot in

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

onzen tijd toe, niet eens kunnen worden, wie der beide partijen het regt aan hare zijde gehad hebbe. De Heilige ANTONINUS, de beroemde Aartsbisſchop van *Florence*, in het midden der XVde eeuw, erkent (*), dat, hoewel 'er aan weêrskanten vele geleerde en godzalige mannen geweest zijn, zelfs wonderdoeners, echter de zaak bij de meesten twijfelachtig is gebleven. „ Want," voegt hij 'er bij, „ alhoewel men noodwendig gelooven moet, dat, „ gelijk 'er maar ééne Katholijke Kerk is, en niet „ meer, 'er dus ook maar één Herder derzelve is, „ de ſtadhouder van CHRISTUS; evenwel ſchijnt het, „ wanneer 'er door eene ſcheuring te gelijker tijd „ twee Pauſen verkozen worden, ter zaligheid niet „ noodig te zijn, te gelooven, dat deze of die, „ maar ſlechts, dat één van beiden, die regtmatig „ verkozen is, Paus is. Maar wie 'er regtens verkozen is, behoeft men even min te weten, als „ het Kerkelijke regt; de Volken kunnen daar in „ hunne Opzieners of Prelaten volgen." Maar dezen wisten hetzelve niet, hoe zeer zij het hadden behooren te weten. Trouwens, WERNER ROLEWINCK, een Karthuizer te *Keulen*, die kort na ANTONINUS geſchreven heeft, erkent (†), voor de vuist: „ Wie van URBANUS VI tot MARTINUS V, (dat is, tot het jaar 1416,) Paus geweest is, weet ik niet." In later tijden hebben de meeste Roomſche

(*) *Bij* PAGI *l. c. pag.* 45.

(†) *In Fascic. Tempor. Æt.* VI. *in* PISTORII *SS. rer. German. Tom.* II. *pag.* 567.

ſche Geleerden zich voor URBANUS VI verklaard, en wel gelijk de *Jezuiet* PAPEBROCH (*) wil, omdat de Kerk van *Rome* ſteeds denzelven heeft aangehangen, en KLEMENS en deszelfs opvolger voor een' Tegenpaus gehouden. Maar de *Franſche* Schrijvers, onder welke BALUZIUS één der geleerdſten is, hebben daar tegen de verkiezing van URBANUS voor onregtmatig willen houden; gelijk het ook voor dezen Paus erg is, dat hij hoogstwaarſchijnlijk zelve, toen de *Romeinen* de Kardinalen dwongen, gezegd zal hebben, dat, wie ook door geweld benoemd werd, die zou geen Paus zijn, en hij zou denzelven niet gehoorzamen. Maar daartegen ontbreekt het niet aan voorbeelden van afgedwongene verkiezingen, die toch doorgegaan zijn. Men zegt, dat 'er in de *Vatikaanſche* Boekerij eene verzameling is van 32 Deelen, van voor- en tegenſchriften over deze ſcheuring. Zoo veel is zeker, dat, hoe het ook gelegen geweest zij met de verkiezing van URBANUS, de Kardinalen hem toch ingewijd, gekroond, en verſcheidene maanden lang als regtmatigen Paus erkend hebben, hem eerst verlatende, toen zij door zijn gedrag getergd werden. Zelfs was de beroemde Heilige KATHARINA zoo met URBANUS ingenomen, dat zij in eenen Brief aan de drie *Italiaanſche* Kardinalen, die van hem afgevallen waren, de *Franſche* Kardinalen *gevleeschde Duivels*, en den *Tegenpaus*, *een ſtedehouder van den Duivel* noemde. Na DIRDE-

(*) *In conatu Chronolog. Hist. Catalog. Pontiff. Rom. ap. Pagium l. c. p.* 146.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

DERIK van *Niem* hebben verſcheidene Schrijvers de Geſchiedenis van deze ſcheuring beſchreven, en zeer uitvoerig maar niet volkomen getrouw aan de waarheid, de *Jezuiet* LOUIS MAIMBOURG, die onder anderen het volgende vernis op deze Geſchiedenis heeft weten te leggen: „ Voor het overige behoeven de Vrijgeesten en de Proteſtanten zich niet te verſtouten, om de Roomſche Kerk te honen, wegens de ſchrikkelijke wanordens, welke deze ſcheuring in de geheele Weſterſche Kerk heeft veroorzaakt, door de verkeerde driften der genen, die zich zelven, tegen den wil der Kerk, op den Pausſelijken Stoel zochten te handhaven, welken zij in bezit namen, zonder dat men van hunne regten op denzelven verzekerd was. De Heilige PAULUS heeft toch kort na den oorſprong van het Christendom gezegd, dat 'er, de buitenſporigheden der menſchen naar den gewonen loop der natuur onderſteld zijnde, welken God niet altijd door wonderen zijner genade terug houdt, ketterijen, verdeeldheden en ſcheuringen zijn moeten. Doch God, die nooit een kwaad laat gebeuren, dan om daar uit een veel grooter goed te laten ontſtaan, heeft door een verbazend wonder zijner magt en zijner oneindige goedheid allezins zijne eer daar uit voortgebragt. — Nooit is de *eerstheid* van den Paus beter vastgeſteld, dan gedurende de *ſcheuring* der *Grieken*, door de groote mannen, die God verwekt heeft, om dezelve tegen deze Scheurmakers te verdedigen; zij werden zelfs door hen zeer dikwijls genoodzaakt, om deze hoogheid der Pauſen te zelfden tijde te erken-

kennen, toen zij die wilden vernietigen; en nooit is de *eenheid*, (*unité*,) van den Heiligen Stoel, tot welken zich alle de gemeenten der Christenen wenden moeten, gelijk de ſtralen tot het middelpunt, waar uit zij voortgegaan zijn, beter behouden geworden, dan gedurende deze groote ſcheuring der Westerlingen, naardien zij, niettegenſtaande de meerderheid der Pauſen, van alle natien meer dan thans erkend is geworden."

Ten aanzien van de karakters der Pauſen URBANUS VI en KLEMENS VII, hebben de Schrijvers doorgaans veel aan hunne partijzucht toegegeven. Hoe URBANUS de Kerdinalen door zijne trotſche behandeling van zich vervreemd heeft, hebben wij reeds gezien. Een van hen, de Kardinaal van *Amiens*, JAN DE LA GRANGE, Legaat van den vorigen Paus in *Toskanen*, om daar den vrede te bemiddelen, werd van hem in het Konſiſtorie duidelijk genoeg als een man geteekend, die den vrede door zijne geldgierigheid meer verhinderde. Daar over werd de Kardinaal zoo woedend, dat hij opſtond, en den Paus met de hand dreigende, zeide: *Als Aartsbisſchop van Bari, liegt gij het!* vervolgens ſprong hij te paard, en ſpoedde zich tot den Koning van *Frankryk*, wiens Staatsdienaar hij was. De Koningin JOANNA van *Arragon* beleedigde hij daar door, dat hij KAREL van *Durazzo*, haren regtmatigen troonopvolger, uit *Hongaryen* naar *Italië* zocht te trekken, opdat haar Gemaal, OTTO van *Brunswyk*, 'er geene hoop op mogt maken. Evenwel werd hij door het grootſte deel van *Europa* erkend.

Bij-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Bijna geheel *Italië*, Keizer KAREL IV, *Duitschland*, *Engeland*, *Denemarken*, *Zweden*, *Polen*, *Pruiſen* en *Friesland* of een deel der *Nederlanden* erkenden zijn gezag. Om de afvallige Kardinalen te vergoeden, benoemde URBANUS op eenen dag 26 nieuwe in hunne plaats. KLEMENS integendeel, die, alhoewel door de Koningin JOANNA begunſtigd, *Napels* om een oproer had moeten verlaten, had buitendien ſlechts *Frankryk*, *Schotland*, *Savoye* en *Lotharingen* aan zijne zijde. Het krijgsvolk, hetwelk hij op de been gebragt had, maakte zich wel in het jaar 1379 meester van den *Engelenburg*, gelijk zij ook de toegangen naar *Rome* ſloten; waar mede zij echter niet meer uitvoerden, dan dat 'er een kleine oorlog tuſſchen de beide partijen, tot groot nadeel van de ingezetenen der Hoofdſtad, ontſtond.

In *Frankryk* raadpleegde de Koning KAREL V, *de Wijze* bijgenaamd, met de Prelaten van zijn Rijk en voornamelijk met de Univerſiteit van *Parys*, eer hij een beſluit nam, wiens zijde hij kiezen zoude. Na zijn dood zullen, aan het Hof van zijnen Zoon KAREL VI, die, minderjarig zijnde, onder voogdijſchap van zijnen Oom, den Hertog van *Anjou*, ſtond, in het jaar 1380 Gezanten van den Koning van *Kastilië* gekomen zijn, om hem te bewegen, om de partij van URBANUS te nemen. Doch dit berigt der *Franſche* Schrijvers komt niet overeen met het berigt der *Spaanſchen*, volgens welke HENDRIK, Koning van *Kastilië*, geen' van beide de Pauſen zal goedgekeurd en zelfs alle Pausſelijke inkomſten in zijn

zijn Rijk in beſlag genomen zal hebben, tot men zou weten, wien zij toebehoorden. Maar onder zijnen Zoon JAN, werd in eene vergadering van Biſſchoppen en Godgeleerden in het jaar 1379 te *Medina del Campo* beſloten, dat KLEMENS als regtmatige Paus erkend zou worden, welk beſluit in 1381 te *Salamanca* bekrachtigd werd. PIETER, Koning van *Arragon*, hield zich volkomen onzijdig, tot hij in het jaar 1382 aanbood, zijne *gehoorzaamheid*, (*obedientia*,) aan URBANUS te zullen bewijzen, mids deze hem met het Rijk van *Sicilië* beleende, de achterſtallige ſchatting voor het Rijk van *Sardinië* kwijtſchold, en voor tien jaren de Tienden van zijn Rijk aan hem ſchonk. Maar op deze voorwaarde begeerde URBANUS de onderwerping der *Arragoniers* niet; waarom deze zich vervolgens aan den Tegenpaus overgaven.

URBANUS ſtoot JOANNA Koninginvan Napels van den troon, door KAREL van Durazzo.

Na eene belegering van bijna een jaar gelukte het URBANUS weder meester te worden van den *Engelenburg*; en nu begon hij met ſtrengheid te werk te gaan tegen de aanhangers van KLEMENS, ontſlaande de onderdanen der Vorsten van hunnen eed, en hen verbiedende dezelve te gehoorzamen. Voornamelijk was hij verbitterd op JOANNA, Koningin van *Napels*, die krijgsvolk tegen hem gezonden had, om hem uit *Rome* te verdrijven, waarom hij haar in het jaar 1380 voor ſcheurziek, kettersch en ſchuldig aan misdaad van gekwetſte Majeſteit en hare landen verbeurd verklaarde. Te gelijk begeerde hij van LODEWYK, Koning van *Hongaryë*, dat hij zijnen en der Koninginne Neef, KAREL, Hertog van *Durazzo*, zou

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zou overzenden, met een leger, dewijl hij willens was hem het Rijk van *Napels* te ſchenken; waar bij ook de Heil. KATHARINA van *Siena* zeer werkzaam was, om dezen Vorst tot dezen togt aan te ſporen.

KAREL in het jaar 1381 te *Rome* gekomen, werd daar door den Paus met het Rijk van *Napels* beleend, onder belofte, dat hij aan 's Pauſen Neef FRANCISCO PRIGNANO, een wellustig en nutteloos mensch, de Vorstendommen *Kapua* en *Amalfi* zou afſtaan; waar tegen de Paus, om hem aan geld te helpen, vele goederen van Kerken en Kloosters te *Rome* verkocht, als ook gouden en zilveren bekers, kruiſen en andere kostbaarheden, en eene menigte zilveren Beelden van Heiligen naar de munt zond. Hier tegen maakte Koningin JOANNA ook hare ſchikkingen, en om zich te verſterken, nam zij den Broeder des Konings van *Frankryk*, LODEWYK, Hertog van *Anjou*, tot Zoon en Erfgenaam van haar Rijk aan, gelijk ook KLEMENS VII hem op haar verzoek in 1382 de beleening van het Rijk ſchonk, zelfs vormde deze ten behoeve van LODEWYK uit een gedeelte van den Kerkelijken Staat een nieuw Koningrijk, *het Koningrijk van Adria* genoemd, hetwelk hij ligtelijk kon wegſchenken, dewijl hij toch zelve niets in den Kerkelijken Staat bezat. Maar LODEWYK was niet eens in ſtaat, de Koningin JOANNA te redden. KAREL van *Durazzo* drong in het jaar 1381 in de Hoofdſtad *Napels*, en dwong de Koningin zich aan hem over te geven; en dewijl zij volſtrekt weigerde, hem tot erfgenaam van

van haar Rijk te verklaren, liet hij haar, daar zij nog ſteeds beſchuldigd werd, deel gehad te hebben aan den moord van haren eerſten Gemaal, in Mei des jaars 1382, verworgen of verſtikken. — Twee jaren daar na ſtierf ook LODEWYK, waar door KAREL op den troon meer gevestigd werd.

In het jaar 1384 gaf URBANUS aan Koning KAREL een bezoek, misſchien om op de bevordering van zijnen Neef aan te dringen. Doch zijne komst was den Koning niet aangenaam, die zijne driftige en heerschzuchtige geſteldheid kende; hij onthaalde hem dus wel eerbiedig, maar hield hem te gelijk deels te *Averſa*, deels in een Kasteel te *Napels*, zoo goed als gevangen, opdat hij geene listige ſtreken met *Napelſche* Grooten mogt beramen. Ondertusſchen ſchaakte de gemelde Neef van den Paus eene Non, die hij onteerde, waar op de Koning hem indaagde, en niettegenſtaande hij in de Domkerk gevlugt was, ter dood veroordeelde. Meermalen had de Paus de buitenſporigheden van zijnen Neef, die reeds 40 jaren oud was, ontſchuldigd, met voor te geven, dat hij nog jong was. Thans verklaarde hij Opperheer van het Rijk te zijn, waarom de Koning, als hij zelve tegenwoordig was, geenen Grooten ter dood kon veroordeelen; ook liet hij zijn Paleis ſluiten, en van gewapende manſchap bewaken. Eindelijk bewerkten de Kardinalen een vergelijk, volgens hetwelk des Pauſen Neef eene bloedverwante des Konings trouwen, en deze hem jaarlijks voor de beloofde Vorstendommen 70,000 Goudguldens betalen zou.

Twist van URBANUS met Koning KAREL van Napels.

Maar

V BOEK IV Hoofdst na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Maar spoedig brak het misverstand tusschen hen beiden weder uit. 's Konings Gemalin MARGARETHA gaf daar toe aanleiding, dewijl zij, bij afwezendheid van haren Gemaal, zich het uitsluitend regt toeëigende, om de gewigtigste levensbehoeften te verkoopen, waar door de Hovelingen van den Paus, die zich te *Nocera* onthield, eenige dagen in verlegenheid raakten. Zij met de Kardinalen zelve vlugtten eens hals over hoofd naar *Napels*, vreezende, op bevel der Koningin geplunderd te zullen worden. Na LODEWYKS dood liet KAREL den Paus vragen, waarom hij uit *Napels* was vertrokken, met verzoek, om weder te keeren, alzoo de Koning hem over zaken van belang spreken wilde. De Paus liet antwoorden, indien hij iets met hem te handelen had, kon hij bij hem komen, naardien het gewoon was, dat de Koningen bij den Paus te voet kwamen. Ook liet hij hem melden, dat, indien hij op zijne vriendschap prijs stelde, hij de belastingen in zijn Rijk verminderen moest. Ja, zeide de Koning, hij zou zelf komen, maar aan het hoofd van een leger, en de belastingen raakten den Paus niet, die mogt zijne Priesters regeren, het Rijk kwam hem toe; de haat had zijnen oorsprong genomen, of omdat de Koning, na het bemagtigen van het Rijk, den Paus den vorigen eerbied niet bewees, of gelijk sommigen zeiden, omdat de Paus voornemens was hem hetzelve weder afhandig te maken. Eindelijk kwam het in het jaar 1385 tot openbare vijandelijkheden. URBAAN ontzeide den Koning en zijne Gemalin het regt op het Rijk, en deed hen

in

in den ban. Daar tegen werden al de vrienden van den Paus te *Napels* gevangen genomen, en hij zelve op het Kasteel te *Nocera* belegerd. Daar de Paus den Geestelijken te *Napels* verboden had, den Godsdienst te vieren, werden vele Prelaten en andere Geestelijken door den Koning mishandeld, sommigen in zee geworpen, terwijl anderen in langdurige gevangenisſen kwijnden. URBANUS kon deswegens geene andere wraak oefenen, dan dat hij viermaal daags met eene flambouw en een klokje of ſchel aan het venſter kwam, en het leger, hetwelk hem belegerde, in den ban deed. Eindelijk zonden hem de *Genuezen* op zijn verzoek eenige galeijen, met welke hij in September 1385 ter zee naar *Genua* ontvlugtte.

Wreede behandeling der Kardinalen door URBANUS.

Veel ergerlijker en gruwzaam was zijne behandeling der Kardinalen. Dezen, misnoegd over zijn gedrag, hadden door zekeren BARTHOLINO van *Piacenza*, een Zaakwaarnemer aan het *Roomſche* Hof, een ſtuk laten opſtellen, waar in onder anderen beweerd werd, dat de Kardinalen, wanneer de Paus zich niet wel gedroeg, het regt hadden, om een Voogd, (*Curator*,) aan te ſtellen. Dit werd den Paus heimelijk aangediend, die op het lezen van dit ſtuk zoo woedend werd, zegt DIEDERIK van *Niem*, die dit verhaalt, dat hij zes van de gemelde Kardinalen op het Kasteel te *Nocera* in Januarij 1385 gevangen liet zetten, en hunne goederen verbeurd verklaarde. In een volgend Konſiſtorie benoemde hij de drie Geestelijke Keurvorsten en anderen tot Kardinalen, en toen dezen na lang overleg voor

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

die waardigheid bedankten, ſchonk hij dezelve aan verſcheidene *Napelſche* Geestelijken, die echter dezelve uit vrees voor den Koning niet durfden aannemen. Hij gaf vervolgens last aan NIEM en andere Hofbedienden, om de gevangene Kardinalen te verhooren; deze vonden den Kardinaal van *Sangro* in een zoo eng gat opgeſloten, dat hij zijne voeten niet kon uitſteken, en alle de Kardinalen met ketenen beladen. Vergeefs bad men den Paus voor hen om genade, integendeel werd hij nog grimmiger, toen zeker Biſſchop, dien men op de pijnbank gebragt had, veel nadeeligs tegen hen getuigde. Hij liet vervolgens de Kardinalen pijnigen, terwijl hij gerust in den tuin wandelde, daar hij hun gehuil kon hooren, en zijn *Brevier* overluid bad. Bij zijne vlugt uit het Kasteel nam hij ze met zich mede; en alzoo de gepijnigde Biſſchop niet in ſtaat was, om hard te rijden, liet de Paus hem, onder voorwendſel, dat hij met opzet zocht achter te blijven, ter dood brengen. En nog durft de eerlijke NIEM, die alle blijken van een menschlievenden aard bij deze gelegenheid gaf, den wreedaard niet ſtreng beoordeelen. „Ik herinner mij niet," dit is alles wat hij ſchrijft, „ooit gelezen te hebben, dat een Paus, zonder zich aan onregtmatigheid ſchuldig te maken, bevelen kan, dat iemand omgebragt worde!" Na zijne aankomst te *Genua* liet hij de gevangene Kardinalen voor hem komen, van hun eene belijdenis van hunne misdaad begeerende, maar zij bleven op hunne onſchuld ſtaan, en daagden hem voor het oordeel van God, waar op hij hen alle

me-

medelijden onwaardig verklaarde, alleen ſtelde hij eenen van hen, een' geboren Engelschman, op verzoek des Konings van *Engeland*, in vrijheid, maar de vijf anderen liet hij tegen het einde des jaars 1386 ter dood brengen. Reeds waren 'er, om hen te verlosſen, zamenzweeringen geſmeed, zelfs tegen het leven van den Paus. Twee andere Kardinalen verlieten zijne partij, en een derzelven, PILEUS van *Prato*, Aartsbisſchop van *Ravenna*, verbrandde zelfs, tot beſchimping van den Paus, zijnen Kardinaalshoed, openlijk te *Pavia*.

Inmiddels was in het Rijk van *Napels* eene nieuwe Staatsverandering voorgevallen, die URBANUS opmerkzaam maakte, om 'er zijn voordeel uit te trekken. Koning KAREL was eenigen tijd na de dood van zijnen Neef, LODEWYK, Koning van *Hongaryen*, die reeds in het jaar 1382 gebeurd was, door eenige *Hongaarſche* Grooten genoodigd, om bezit van het Rijk te nemen, niettegenſtaande MARIA, LODEWYKS Dochter, als Koningin erkend was. In September des jaars 1385 ging hij naar *Hongaryen* ſcheep, en bragt het ook zoo ver, dat hij ſpoedig tot Koning gekroond werd. Maar reeds in Februarij 1386 werd hij, in tegenwoordigheid der Koningin en van hare Moeder, op haar aanſtoken vermoord. Zijne weduwe, de Koningin MARGARETHA, liet daar op haren Zoon LADISLAUS, die tien jaren oud was, tot Koning van *Napels* verklaren, tevens den Paus URBANUS verzoekende, om de beledigingen des Vaders te vergeven, en den Zoon in zijne beſcherming te nemen. URBANUS,

Oogmerken van URBANUS met Napels. Zijn dood.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

die een bevel naar *Hongaryen* gezonden had, om het lijk van KAREL, hetwelk in eene Kerk begraven was, weder uit het graf te nemen, omdat hij in den ban geſtorven was, nam echter, volgens ſommige Schrijvers, het verzoek der Koningin aan, en den jongen Vorſt onder zijne beſcherming; maar anderen, en onder dezen DIEDERIK van *Niem*, verzekeren, dat URBANUS het geſlacht van KAREL bleef haten; ook als hij zich in het jaar 1386 naar *Lucca* begeven had, lieten hem eenige Duitſche Vorſten verzoeken, dat hij toch bedacht wilde zijn, om zich met den anderen Paus te verzoenen, en de ſcheuring weg te nemen, maar hij gaf droog ten antwoord: hij was alleen de ware Paus, en het was niet raadzaam, om dit in twijfel te trekken. Vergeefs getracht hebbende te *Perugia* de heerſchappij te verkrijgen, nam hij weder zijn verblijf te *Rome*, alwaar hij het Jubeljaar, hetwelk KLEMENS VI tot 50 jaren bepaald had, op 33 jaren ſtelde, of, omdat het leven van CHRISTUS op aarde niet langer geduurd had, of om wegens de kortheid des levens aan velen deel te ſchenken aan deze weldaad, maar in den grond, opdat de Romeinen meermalen het voordeelige van een zoo talrijk bezoek genieten zouden. Evenwel beleefde hij het begin van het volgende Jubeljaar 1390 niet, alzoo hij in October 1389 overleed. Zijne wilde en wreede onſtuimigheid heeft den genen, die hem niet voor eenen regtmatigen Paus wilden erkennen, nog meer wapenen in handen gegeven. De nog overige hem getrouw gebleevene Kardinalen, verzochten daarom ook den Aartsbiſſchop

ſchop van *Trier*, dat hij, bij den te houden lijkdienst over hem, God zou bidden, dat hij hem de fouten, uit menſchelijke zwakheid begaan, vergeven wilde.

KLEMENS VII, die ondertuſſchen te *Avignon* op den Stoel zat, wien URBANUS in den ban gedaan, en hem een afgodsbeeld van eeuwigdurende verdoemenis genoemd had, terwijl URBANUS door hem op zijne beurt geëxcommuniceerd was, was van een veel zachter karakter, hoewel de Geſchiedenis niets weet van zijne verdienſten, ten aanzien van den Godsdienst en de Kerk; zijne werkzaamheid beſtond alleen daar in, om zich tegen URBANUS ſtaande te houden; hij had 36 Kardinalen, die zijn Hof uitmaakten, en aan welke hij menigvuldige Prebenden uitdeelde; ook eischte hij van de Franſche Geeſtelijken zeer ſtipt de *Annaten*, of inkomſten van het eerſte jaar, van openvallende Kerkelijke ambten. De Geeſtelijkheid zweeg hier wel niet op, zelfs zond de Univerſiteit van *Parys* in het jaar 1381 een harer Theologiſche Leeraren aan den Hertog-Regent van *Frankryk*, om hem deswegens voorſtellen te doen; maar deze liet den Leeraar in de gevangenis zetten, en de Univerſiteit kon zijne vrijheid niet verkrijgen, dan onder voorwaarde, dat hij de partij van KLEMENS omhelsde. Doch in plaats daar van ging hij op reize naar URBANUS, gelijk nog een ander Leeraar deed, ook verlieten eenige duizend ſtudenten de Univerſiteit. Zij verzoende zich echter ſpoedig weder met den Paus, bij wien zij zoo ernſtig aandrong, om een einde van de ſcheuring te ma-

De Tegenpaus KLEMENS VII. Zijn karakter.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

maken, dat hij in het jaar 1387 verklaarde, dat hij het aan de beſliſſing van eene algemeene Kerkvergadering wilde overlaten; als deze voor hem gunſtig uitviel, zou URBANUS de Kardinaal van den eerſten rang wezen, maar als zij voor URBANUS gunſtig ware, dan wilde hij zich onderwerpen. Eene aanbieding, welke hem te meer vrienden verwierf, omdat URBANUS weigerde, eene dergelijke verklaring te doen.

KLEMENS VII zoekt den Hertog van Anjou tot Koning van Napels te maken.

Dat deze Paus bedacht geweest zij, om den Hertog van *Anjou* aan het Koningrijk van *Napels* te helpen, en zelfs ten zijnen behoeve een nieuw Koningrijk van *Adria* op te rigten, hebben wij hier voor gezien. Toen 'er na den dood van Koning KAREL in het *Napelſche* eenige verwarring ontſtond, had hij hoop, dat LODEWYK, Zoon van den bovengemelden Hertog, zich van dat Rijk zou kunnen meester maken, gelijk in der daad de partij voor het Huis van *Anjou* in hetzelve zoo magtig was, dat zij reeds in het jaar 1387 de hoofdſtad in hare magt kreeg. LODEWYK werd toen genoodigd, om in het Rijk te komen, en URBANUS bevorderde door zijne gewone onbedachtzaamheid deze onderneming, dewijl hij geen van beide deze Koningen wilde erkennen, maar bedacht was, om het Rijk voor zich zelven te verkrijgen. In het jaar 1389 kroonde KLEMENS den jongen LODEWYK te *Avignon*, nadat deze den volkomenen Leeneed aan den Paus had afgelegd. LODEWYK kwam in het volgende jaar te *Napels*, alwaar hij gehuldigd werd, maar de oorlog, welken hij met LADISLAUS voeren moest, duurde omtrent tien jaren, en had toen die uitkomst, dat LO-

DE-

DEWYK genoodzaakt was, van alle aanſpraak op dit Rijk afſtand te doen, en naar *Provence* te keeren. Gedurende dezen oorlog ſtierf KLEMENS VII te *Avignon* den 16den September 1394. Men prijst hem wegens zijne ſchranderheid, beſcheidenheid, verzoenelijkheid en milddadigheid, doch erkent tevens, dat hij in zijne bedrijven zeer langzaam en angſtvallig was, en dat hij uit inſchikkelijkheid jegens de Vorſten, wier onderſteuning hij noodig had, ſomtijds ongeſchikte lieden tot Bisdommen bevorderd hebbe.

Pogingen om de ſcheuring te doen eindigen.

Niettegenſtaande zijn bovengemeld aanbod, om de uitſpraak over zijn regt tot het Pausſchap aan eene Kerkvergadering over te laten, ziet men echter niet, dat hij daar toe immer ernſtige maatregelen te werk heeft geſteld. Het ontbrak niet aan voorgeſlagene middelen, om een einde van de ſcheuring te maken, maar de Kardinaal PETRUS DE LUNA, zijn voornaamſte Raadgever, wist dezelve alle te leur te ſtellen. Inzonderheid was de Univerſiteit te *Parys* ijverig werkzaam, ten dezen einde. Zij liet door eenigen harer leden in het jaar 1394 aan den Koning drie middelen voorſlaan, een *Compromis*, (*Compromisſio*,) of overeenkomst tuſschen de beide Pauſen, om hun regt aan de uitſpraak van goede mannen over te laten; of den *afſtand* van de beide Pauſen; (*Ceſſio*;) of eene *algemeene Kerkvergadering*, (*Determinatio ſeu Deciſio.*) Dit voorſtel werd aan Koning KAREL VI den laatſten Junij 1394 in eenen Brief der Univerſiteit voorgedragen, waar op zij

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

eerst ten antwoord kreeg, dat haar ijver den Koning aangenaam was; maar eenigen tijd daar na liet de Koning haar door den Kanſelier verbieden, zich verder niet met deze zaak te bemoeijen, ook geene Brieven daar over aan te nemen of te openen, voor dat zij den Koning ter hand geſteld waren. De Univerſiteit, die dit uit hoofde van den invloed van 's Pauſen vrienden ten Hove, en van de zwakheid van den dikwijls zieken en zelfs krankzinnigen Koning, vooruitgezien had, liet terſtond aan den Koning verklaren, dat zij hare voorlezingen, en ook alle hare Kerkredenen te *Parys* zou ſtaken, tot haar billijk verzoek verhoord was; ook vervulde zij op ſtond hare bedreiging. NICOLAUS DE CLAMENGE, (of *de Clemangis*,) ſchreef zelfs nog in dat jaar 1394 eenen heel vrijmoedigen Brief over dit onderwerp aan den Koning, — Ook ſchreef de Univerſiteit aan den Paus KLEMENS VII, wien zij bijzonder onder het oog bragt, dat dit ligtelijk eene altijddurende *ſcheuring* zou kunnen worden, dewijl velen nu reeds niet ſchroomden, openlijk te zeggen: *'er lag niets aan gelegen, hoe veel Pauſen 'er waren.* Men kon 'er gemakkelijk in ieder Rijk eenen aanſtellen, die niets over de anderen te zeggen zouden hebben. KLEMENS beantwoordde dezen Brief niet, maar zeide alleen, na dien gelezen te hebben: dat is een kwade en vergiftige Brief. De Univerſiteit dit gezegde vernomen hebbende, ſchreef nogmaal nadrukkelijk aan den Paus, maar deze was inmiddels overleden. CLEMANGIS heeft in zijne werken

eene

eene treurige ſchilderij van zijne regering opgehangen (*). „ Wie was toch," zegt hij, „ ellendiger dan onze KLEMENS, zoo lang hij geleefd heeft! Hij had zich zoodanig tot eenen knecht der knechten der Franſche Vorsten gemaakt, dat hij dagelijks van de Hovelingen beleedigingen en beſchimpingen moest uitſtaan, welke naauwelijks voor den geringſten ſlaaf voegden; hij gaf hunne woede, den tijd en de onſtuimigheid der eiſchenden toe; hij verdichtte veel, veinsde, beloofde rijkelijk, ſtelde van den éénen dag tot den anderen uit, gaf aan velen Prebenden, aan anderen goede woorden. Om de Hovelingen, die in de gunst der Vorsten ſtonden, te behagen, deelde hij aan dezelven of hunne vrienden ledigſtaande Bisdommen en andere hooge waardigheden uit, gelijk hij ook aan de Vorsten zelven rijkelijk geſchenken gaf, en alle ſoort van geldafperſingen over de Geestelijken toeſtond, welke zij ſlechts begeerden. Dus onderwierp hij de geheele Geestelijkheid aan de willekeur van Wereldlijke Overheden; zoodat bijna elk derzelven meer voor Paus gehouden werd, dan hij zelve."

BONIFACIUS IX te Rome tot Paus verkoren. Zijn karakter.

Door den dood van den Paus URBANUS VI, in het jaar 1389, ſcheen de gelegenheid gunſtig, om een einde van de ſcheuring te maken, maar de haat was tusſchen de partijen te hoog geklommen, en de *Romeinen* wilden volſtrekt eenen *Italiaanſchen* en geenen *Franſchen* Paus hebben. Dus verkoren de 16 Kardinalen van den aanhang van URBANUS VI, reeds

(*) *De Corrupto Eccleſiæ Statu C. 27. Opp. pag. 26.*

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

reeds op den 2den November 1389, den Kardinaal PIETER VAN TOMACELLI, een' geboren *Napolitaan*, tot Paus, die den naam van BONIFACIUS IX aannam. Hij was eerst 45 jaren oud, in de Spraakkunde en Welſprekendheid wel geoefend, maar zoo veel te minder in het ſchrijven en zingen; hij muntte in geene wetenſchap, maar alleen in ligchaamsgrootte en ſterkte uit. De waardigheid der Pausſelijke ambtsbediening kende hij zoo weinig, en ſchreef onder de verzoekſchriften, die hem overgeleverd werden, zoo onvoegzame dingen, als of hij nooit aan het Pausſelijke Hof geweest was; hij verſtond 'er den inhoud niet van, noch ook de voordragt der Advokaten in het Konſiſtorie, waarom hij ook gedurig verwarde antwoorden gaf.

DIEDERIK van *Niem*, zijn eigen Geheimſchrijver, die hem dus afbeeldt, maalt zijn overig karakter insgelijks niets minder dan voordeelig. Zoo lang nog eenige goede Kardinalen leefden, die van alle *Simonie* afkeer hadden, durfde hij ook dezelve, zeven jaren lang, niet openlijk uitoefenen; hoewel hij onder de hand, bij het bevorderen van Prelaten, geld wist te bedingen, en als zij niet terſtond betaalden, bedacht hij allerhande redenen, waarom hij hun het toegedachte ambt niet dadelijk ſchonk. Maar toen deze Kardinalen geſtorven waren, kende zijne geldzucht geene palen. Hij liet zich de inkomſten van het eerſte jaar van ledigſtaande Hoofdkerken en Abdijen door hen, die naar zoodanige waardigheid ſtonden, vooruit betalen, zonder zich te bekreunen, of zoodanig iemand ooit in het bezit derzelve kwam,

kwam, ja hij zeide niet zelden openlijk: Mogt hij maar nooit tot het bezit van die Kerk of dat Klooster geraken! te weten, opdat hij gelegenheid zou hebben, om van een ander weder geld daar voor af te perſſen. Dewijl allen, die naar zulke waardigheden ſtonden, niet genoegzaam van geld voorzien waren, gaf dit aanleiding tot den verachtelijkſten woeker. De Paus, zijne Secretarisſen en Kamerdienaars verkochten de Prebenden zoo onbeſchaamd en menigvuldig, dat het volk zelve daar den ſpot mede dreef. Hij zelf verkocht op éénen dag eene en dezelfde Prebende aan verſcheidene lieden; aan hun die later kochten met de Clauſule: *Anteferri*, (zij zouden boven de anderen den voorrang hebben,) tot dat zulke gunstbrieven, (*Gratiæ exſpectativæ*,) geene koopers meer vonden. Elke zoodanige gunstbrief werd omtrent met 25 Goudguldens betaald; die nog gunſtiger waren, (*cum antelationis prærogativa*,) kostten 50 Dukaten. Meermalen werden reeds verkochte Prebenden, voor welke het eerſte jaar inkomſten al vooruit betaald was, aan eenen anderen verkocht, die 'er meer voor bood, terwijl de Paus voorwendde, door de eerſte koopers bedrogen te zijn. Op dezelfde wijze werd met *Dispenſatien*, of ontſlag van Kerkelijke wetten, een ſchandelijke handel gedreven. Een zoo onbeſchaamd en vernuftig uitvinder van geldmiddelen, zegt onze Schrijver, heeft 'er nooit geleefd. Zelfs terwijl hij de Mis bijwoonde, liet hij zijne Secretarisſen tot dat einde bij zich komen: en in zulke gevoelens is hij ook geſtorven. Want, als hem iemand in zijne laatſte oogenblikken vraagde:

hoe

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hoe hij voer? was zijn antwoord: „ik zou wel zijn, als ik maar geld had." De Lezer oordeele, of MAINBOURG onder anderen dezen Paus genoegzaam tegen deze berigten van eenen tijdgenoot ontschuldigt, met aan te merken, dat men den Paus niets meer verwijten kan, dan dat hij de *Simonie* aan zijn Hof geduld hebbe, zich houdende, als of zij hem onbekend ware; meer om de onverzadelijke hebzucht van zijne Moeder en Broederen, dan om zijne eigene te voldoen.

Gedrag der beide Pausen jegens malkanderen.

BONIFACIUS scheen ondertusschen gezind, om de Kerkelijke eenheid te bevorderen, doch sloeg daar toe eenen min gepasten weg in, door in het jaar 1390 door den Hertog STEVEN van *Beyeren* aan KLEMENS te laten aanbieden, indien hij zijne waardigheid nederleide, den eersten rang onder de Kardinalen, en het ambt van Pausselijken Legaat en Vikaris in het Wereldlijke, voor zijn leven, in *Frankryk*, *Spanje*, *Portugal* en *Engeland* enz. In het jaar 1391, dewijl dit aanbod vruchteloos was, vermaande hij alle geloovigen in eene bijzondere Bulle, hem en de Roomsche Kerk, als de algemeene Moeder, te eerbiedigen, en zich voor den Tegenpaus, dien hij een *Belials man* noemt, te wachten. In het jaar 1392 zond hij twee Karthuizer Monniken met eenen Brief aan den Koning van *Frankryk*, om dien te verzoeken, om mede te werken tot het eindigen der scheuring. Als deze beide Monniken te *Avignon* waren gekomen, om ook KLEMENS daar toe op te sporen, liet deze hen in een Karthuizer Klooster gevangen zetten, hoewel de Koning hun spoe-

ſpoedig hunne vrijheid weder bezorgde. KLEMENS liet zich echter bij den Koning verluiden, dat hij gereed was, aan de eenheid der Kerk zijne waardigheid op te offeren. Maar de beide Paufen misleidden den Vorst. BONIFACIUS vermaande hem kort daar na, om de partij van ROBERT van *Geneve*, (zoo noemde hij KLEMENS,) te verlaten; en deze liet door eenen *Karmeliter* te *Parys* prediken, dat men BONIFACIUS niet langer moest gehoorzamen. De pogingen van de Univerſiteit te *Parys* bragten ook even min den vrede te wege, als de dood van KLEMENS, die in het jaar 1394 plaats had.

BONIFACIUS werde meester van Rome

Middelerwijl wankelde de heerſchappij van BONIFACIUS in zijn wereldlijk gebied. Hij onthief wel LADISLAUS, Koning van *Napels*, van den ban, en liet hem tot Koning van *Sicilië* kronen, ook ſtond hij hem zijne echtſcheiding toe, waar toe deze Koning beſloten had, maar het mislukte hem, denzelven tot Koning van *Hongaryë* te zien verheffen, waar door de regtmatige Koning van dat Rijk, SIEGMUND, misnoegd zijnde, de vervulling van alle Geeſtelijke posten voor zich behield. Ook was de Paus niet zonder vrees voor LODEWYK van *Anjou*, die aanſpraak op het Rijk van *Napels* maakte. De *Baanderheeren* te *Rome* behandelden hem eindelijk zoo verachtelijk, dat hij eene andere verblijfplaats moest zoeken, welke hij in het jaar 1392 met moeite te *Perugia* vond, maar ook deze ſtad was hij, door oproer, in het jaar 1393 genoodzaakt te verlaten, en naar *Aſſiſi* te vlugten. Kort daar na kwam hij weder te *Rome*, maar moest die ſtad in 1394 op nieuw

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nieuw verlaten. Doch tegen het jaar 1400, een Jubeljaar, begrepen de *Romeinen* de noodzakelijkheid van 's Pauſen tegenwoordigheid in hunne ſtad, om vreemdelingen derwaarts te trekken, waarom zij den Paus verzochten, terug te komen, die dit weigerde, ten zij de *Romeinen* de Baanderheeren afſchaften, en gelijk zij voorheen gewoon waren, *Senatoren* aanſtelden. De Paus wedergekeerd zijnde, liet terſtond den *Engelenburg*, de ſterkte van *Rome*, herbouwen, en ook het *Kapitool*, (*Campidoglio*,) verſterken, en maakte zich door ſchranderheid en list zoodanig meester van *Rome*, dat men daar ſedert onder zijne regering geene oproeren meer vernam; op gelijke wijze werd hij van verſcheidene ſteden en vaste kasteelen in het Pausſelijk gebied meester.

Zijne deelreming aan het afzetten van den Keizer WENZEL of WENCESLAUS.

Omtrent dezen tijd, in het jaar 1400, zetten eenige Keurvorsten den Keizer WENZEL of WENCESLAUS van de regering af, en verkoren RUPRECHT, Paltsgraaf aan den *Rhyn*, in zijne plaats. De Keurvorsten hadden van hunne bezwaren tegen WENZEL aan den Paus kennis gegeven, doch als deze tijd van beraad nam, waren zij met hunne zaken voortgegaan, evenwel, wanneer RUPRECHT in het jaar 1401 den Bisſchop van *Verden* aan den Paus zond, om deszelfs goedkeuring op zijne verkiezing, onder belofte van gehoorzaamheid en trouwe, volgde deze goedkeuring ſpoedig.

Dood van KLEMENS VII en verkiezing van

Ondertusſchen had men ſterk bij BONIFACIUS aangedrongen, om zijne waardigheid neder te leggen, toen KLEMENS VII in het jaar 1394 overleed; vergeefs drong nu de Univerſiteit te *Parys*, als ook de

de Koning van *Frankryk*, in twee Brieven bij de Kardinalen te *Avignon* aan, om zich met de verkiezing van een' nieuwen Paus niet te overhaasten. Zij lieten 's Konings Brieven ongeopend liggen en verkoren den 28sten September des jaars 1394 uit hun midden den Kardinaal PIETER DE LUNA, onder den naam van BENEDICTUS XIII, tot Paus. Deze was volgens DIEDERIK van *Niem* een man van verſtand, en zeer ſcherpzinnig in het uitdenken van nieuwe hulpmiddelen. Dewijl hij te voren beſtendig verzekerd had, dat hij, eens opvolger van den Paus geworden zijnde, de eenheid der Kerk op alle mogelijke wijze zou bevorderen, erkende hem ook de Univerſiteit van *Parys*, terwijl zij hem de uitvoering zijner belofte ten ſterkſten aanbeval, hetwelk *hij* met goede woorden beantwoordde.

BENEDICTUS XIII.

Van tijd tot tijd verhieven zich intuſſchen meer vrije ſtemmen over het gedrag der Pauſen, en waarſchijnlijk behoort tot dezen tijd het beroemde Boek van CLEMANGIS, *over den bedorven toeſtand der Kerk*; ook is de Briefwisſeling merkwaardig tuſſchen BENEDICTUS XIII en JOAN VAN VARENNES, een *Paryſch* Godgeleerde of Lid der *Sorbonne* (*), gelijk ook dat deze in het jaar 1395 den voorſlag aan den Paus deed, om te *Lions* eene Kerkvergadering te beroepen, tot Hervorming der Kerk en tot wegneming der ſcheuring, al ware het ook door den afſtand der beide Pauſen.

De

(*) *In* JO. GERSONI *Opp. Append. T.* II. *p.* 841. en bij LENFANT *Hist. du Concile de Piſe T.* I. *p.* 72.

De voorſlag tot eene algemeene Kerkvergadering was al vroeger, onder anderen reeds in het jaar 1381, door twee Godgeleerden te *Parys*, HENDRIK van *Heſſen* en PIETER D'AILLY gedaan, maar had geenen voortgang gehad, omdat men thans vrij algemeen in den waan was, dat zoodanige vergadering door den Paus bijeengeroepen moest worden.

Nationale Sijnode te Parys.

Eindelijk kwam men in *Frankryk* tot eenen beſlisſenden ſtap. Koning KAREL VI ſchreef den 2den Februarij 1395 eene Nationale Sijnode uit te *Parys*, waar op beſloten werd, dat een afſtand der beide Pauſen de beste en kortſte weg was, tot wegneming der geſchillen. Met dit beſluit der vergadering werden van 's Konings wege de Hertogen van *Berry* en *Burgondië*, 's Konings Oomen, en de Hertog van *Orleans*, 's Konings Broeder met anderen, als ook Afgevaardigden van de Univerſiteit van *Parys*, aan den Paus te *Avignon* gezonden, die aan den Paus dit middel ten ſterkſten moesten aanprijzen, waar bij de Univerſiteit van *Parys* eenen nadrukkelijken Brief aan den Paus voegde. Maar alles was vergeefs; immers, ſchoon bijna al de Kardinalen in het voorgeſtelde middel bewilligden, kon men van den Paus niets anders verkrijgen, dan dat hij tot een mondgeſprek met zijnen mededinger komen wilde.

Na deze mislukking beſloot de Koning over deze zaak Gezanten aan den Koning van *Engeland* en aan de *Duitſche* Vorsten te zenden; ook zond de Univerſiteit van *Parys* Afgevaardigden aan de Scholen te *Oxford* en te *Keulen*, tevens verbood zij alle hare leden om bij BENEDICTUS om Prebenden te vragen.

Zij

Zij vond echter vrij wat tegenſpraak. De Univerſiteit te *Toulouſe* verklaarde zich tegen haar, en die van *Oxford* wederleide haar voorſtel van den afſtand der Pauſen, maar drong aan op eene algemeene Kerkvergadering. BENEDICTUS zocht zich ook aan haar te wreken, door het intrekken van Geestelijke ambten, die aan hare leden behoorden, waar op de Univerſiteit een *Appèl* of beroep opſtelde aan eenen toekomenden, eenigen, waren, regtzinnigen en algemeenen Paus, hetwelk zij in 1396 aan den Paus liet aanzeggen, die daartegen eene Bulle uitvaardigde, in welke hij dit opſtel voor een oproerig ſchotſchrift verklaarde.

Frankryk zegt aan BENEDICTUS de gehoorzaamheid op.

Men ging in *Frankryk* ondertusſchen voort, en zond Gezanten in het jaar 1397 op den Rijksdag te *Frankfort aan den Main*, waar echter weinig werd uitgevoerd. In het jaar 1398 kwamen Keizer WENZEL en Koning KAREL te *Rheims* bijeen, alwaar zij beſloten, dat, ingevalle de Pauſen hardnekkig bleven, WENZEL dien te *Rome* en KAREL dien te *Avignon* met geweld noodzaken zouden, om afſtand te doen; doch WENZEL deed niets meer, dan dat hij aan BONIFACIUS ſchreef, om zijne waardigheid neder te leggen, indien het zonder benadeeling van zijne zaak en eere geſchieden kon. Maar in *Frankryk* kwam in het jaar 1398 eene nieuwe Kerkvergadering bijeen in 's Konings Paleis, welke de Koning echter, uit hoofde van eenen nieuwen aanval van krankzinnigheid, niet kon bijwonen. Op dezelve werd beſloten, den Paus BENEDICTUS XIII alle gehoorzaamheid op te zeggen, welk beſluit de

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Koning bekrachtigde, en terſtond alle zijne onderdanen verbood, BENEDICTUS langer te gehoorzamen. Vooraf echter liet hij aan den Paus en de Kardinalen te *Avignon* dit beſluit bekend maken; de Kardinalen berustten in hetzelve, maar de Paus gaf aan PIETER D'AILLY, thans Biſchop van *Cambray* of *Kamerik*, ten antwoord: dat hij zijne waardigheid, welke hij van God ontvangen had, ook zoo lang hij leefde, behouden zou. Hier op trok de vermaarde Maarſchalk van BOUCICAUD nog in het jaar 1398 met krijgsvolk voor *Avignon*. De ſtad ſloot met hem een vergelijk, dat hij in de ſtad trekken en den Paus in zijn Paleis belegeren mogt. Deze, die zich van levensmiddelen voor langen tijd voorzien had, beſloot tot tegenweer, hebbende aan den Koning van *Arragon* gezonden, om bijſtand, die echter zoo ver af was, van denzelven te verleenen, dat hij veel eer, 's Pauſen Brief gelezen hebbende, zeide: „ Meent dan die Paap, dat ik, om zijne ſtreken te onderſteunen, den Koning van *Frankryk* beoorlogen zal?" Ook zeide Koning HENDRIK van *Kastilië* hem de gehoorzaamheid op. De Kardinalen verlieten hem insgelijks, begaven zich naar *Villeneuve*, en ſtelden den Kardinaal van *Neufchatel* tot Bevelhebber van *Avignon* aan. Men zag dezen daar op in eenen rooden rok met den degen op zijde, en eenen ſtaf in de hand, door de ſtad rijden; hij liet zelfs het geſchut tegen het Paleis van den Paus losbranden, die zelve door eenige brokjes van een ſteen uit het geſchut getroffen werd. Evenwel verloor hij den moed niet; en men kwam kort daar na overeen,

een, dat de aanval op 's Pauſen Paleis geſtaakt zou worden.

Vier maanden lang had de Paus met zijn gevolg deze belegering doorgeſtaan, toen de vermindering van den voorraad van levensmiddelen hem noodzaakte, onder bemiddeling van den Koning van *Arragon*, in onderhandeling te komen. De Koning van *Frankryk* zeide hem zijne vrijheid toe, mids dat hij van zijne waardigheid afſtand deed, en na den dood van BONIFACIUS een nieuwe Paus verkoren werd. BENEDICTUS nam in April 1399 deze voorwaarde aan, en kreeg in zijn Paleis alle vrijheid, maar mogt hetzelve niet verlaten, voor dat de vrede der Kerk herſteld zou zijn. Dezen toeſtand moede, nam hij, geholpen door eenen Edelman uit *Normandië*, in het jaar 1403 de vlugt naar *Chateau-Renau*. Aanſtonds zochten nu de Kardinalen zijne gunst weder, ook onderwierp zich de ſtad *Avignon* aan hem. Hij zond vervolgens twee Kardinalen aan den Koning, om dien te verzoeken, dat hij met zijn Rijk tot gehoorzaamheid aan hem wederkeerde. Ook veranderden de omſtandigheden geheel tot zijn voordeel. In het jaar 1404 werkte de Koning van *Arragon* door een Gezantſchap ten zijnen behoeve; de Univerſiteit van *Toulouſe* ſchreef een' Brief om zijne zaak te verdedigen. De Hertog van *Orleans*, die uit wrok tegen den Hertog van *Burgundië* het beſluit der laatſte Kerkvergadering niet had toegeſtemd, en ſteeds een begunſtiger van den Paus geweest was, kwam thans openlijk voor hem uit. Aanzienlijke leden van de Univerſiteit te *Parys*, PIETER D'AIL-

na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Men erkent hem op nieuw als Paus.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

D'AILLY, door hem tot Biſchop van *Kamerik* bevorderd, JOANNES GERSON, zijn leerling, en NICOLAUS VAN CLEMANGIS ſpraken thans voor hem, ook de Univerſiteiten van *Orleans*, *Angers* en *Montpellier*. Door bewerking van den Hertog van *Orleans* kwam 'er in 1403 eene Kerkvergadering te *Parys* bijeen, die zich in alles naar 's Konings wil ſchikkende, ſchielijk en openlijk de herſtelling van den Paus bekend liet maken, tot reden gevende, dat zijn afſtand het gewenschte gevolg niet kon hebben, omdat de ingedrongen Paus BONIFACIUS van niemand zijner aanhangeren verlaten was, maar zich in zijne hardnekkigheid veel meer verſterkt had. Ondertusſchen had BENEDICTUS groote beloften gedaan, waar door zijn herſtel bevorderd werd; hij zou namelijk afſtand doen in een van de drie gevallen, indien zijn tegenpartij afſtand deed, of ſtierf, of afgezet werd. (*adverſario cedente*, *decedente vel ejecto.*) Hij zou alle aanſtellingen tot Geestelijke ambten, die intusſchen geſchied waren, bevestigen, en zoo ſpoedig mogelijk, eene *algemeene Kerkvergadering* bijeenroepen.

BONIFACIUS IX ſterft. INNOCENTIUS VII wordt Paus te Rome.

Doch in geen van deze opzigten hield hij zijn woord. Zelfs bleek zijne listigheid in het jaar 1404, toen hij uit *Marſeille*, waar hij zich thans bevond, Gezanten afvaardigde aan BONIFACIUS IX, om dien tot een mondgeſprek te noodigen; maar deze gaf hun ten antwoord: dat hij alleen de ware Paus, en BENEDICTUS een Tegenpaus was. Zij konden zich niet onthouden daar op te antwoorden, dat hij evenwel niet ſchuldig was aan *Simonie;* waar door BONI-

NIFACIUS zoo verbitterd werd, dat zijne ziekelijkheid merkelijk vermeerderde, en hij den derden dag daar na ſtierf op den 1ſten October 1404. Nu had één van die gevallen plaats, in welke BENEDICTUS beloofd had, afſtand te zullen doen, maar wanneer de Kardinalen van BONIFACIUS zijne Afgevaardigden daar over ſpraken, wisten deze van geen' afſtand, waarom deze Kardinalen tot eene nieuwe verkiezing overgingen, en den 17den October den Kardinaal COSMAS van *Migliorato* verkozen, die den naam van INNOCENTIUS VII aannam. Evenwel zwoeren alle deze Kardinalen, negen in getal, vooraf, dat die geen onder hen, die verkoren zou worden, ter bevordering van den vrede der Kerk afſtand zou doen, zoo dra PIETER VAN LUNA, of BENEDICTUS XIII hetzelfde doen wilde.

Zijn karakter.

INNOCENTIUS VII was te *Sulmo* in het *Napelſche*, de geboorteplaats van den Dichter OVIDIUS, geboren; hij prees zich aan door zijne bevallige zeden en door zijne geleerdheid. DIEDERIK van *Niem*, die hem als een' armen Geestelijken gekend had, beſchrijft zijn karakter op de volgende wijze: Met BONIFACIUS had hij niets gelijks. Hij bevorderde de geleerden, en onderhield zich dikwijls met hen. De Pausſelijke Secretarisſen noodzaakte hij hunne bijzitten, (*Focariæ*,) weg te zenden. Hij was meer goedaardig en medelijdend, zonder eenigen hoogmoed, en bijna ook zonder partijdigheid; hij gaf ieder een gemakkelijk gehoor, haatte de *Simonie* en was ver af van geldgierigheid. Overigens gedroeg hij zich ten aanzien van de ſcheuring niet veel an-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ders, dan BENEDICTUS. Deze begeerde van hem een vrijgeleide voor Gezanten, die over den vrede der Kerk met hem zouden handelen, maar INNOCENTIUS ſloeg dit plat af, omdat hij het voor eene kunſtſtreek hield. Hier op beklaagde zich BENEDICTUS in een' openbaren Brief, dat het aan hem niet gelegen had, dat de eenheid der Kerk niet herſteld was, maar INNOCENTIUS beantwoordde denzelven in eenen dergelijken vrij langen Brief. Met één woord, zij ſtreden in den grond over het Pausſchap, wonnen tijd en hielden malkanderen voor den zot. INNOCENTIUS zal echter het voornemen gehad hebben, om eene Kerkvergadering bijeen te roepen, waar in hij door de onrusten in *Rome* ontſtaan en vervolgens door den dood verhinderd werd.

Zijne treurige regering en dood.

Zijne korte regering was in der daad eene der treurigſten. Zijn voorzaat had de *Romeinen* goed in toom weten te houden, maar thans begonnen zij onder aanvoering van het Huis *Colonna* hunne oude oproerigheden. Ongelukkigerwijze kwam ook in het jaar 1404 de Koning van *Napels*, LADISLAUS, met een leger naar *Rome*, onder ſchijn van den Paus te willen beſchermen, maar, zoo als men geloofde, om zich meester van de hoofdſtad te maken. De *Gibellinen* te *Rome* eischten van den Paus, om aan hun de Wereldlijke Beheerſching der ſtad over te laten, en de Paus bragt vergeefs krijgsvolk in de ſtad, dewijl hij de menigte niet bedwingen kon. Hij verzocht daarom den Koning van *Napels* tot bemiddelaar. Deze, die de Geestelijkheid in zijn Rijk hard behandelde, bewerkte wel een vergelijk, maar het-

welk

welk voor den Paus vrij nadeelig uitviel. De Paus zou wel den *Senator* benoemen, die het regt zou waarnemen, maar daartegen zouden zeven *Officialen* of Bevelhebbers, en tien Opzieners van de kamer der ſtad verkozen worden, in welke verkiezing de Koning deel zou hebben. Het *Capitolium* zou voortaan enkel eene geregtsplaats zijn, in hetzelve vonden de *Gibellinen* een' voorraad van zout ter waarde van meer dan 20,000 Goudguldens, welke zij tot hun eigen nut beſteedden. Doch, na het vertrek van LADISLAUS, nam de nood des Pauſen eerst eenen aanvang. De zeven Regenten, zich weinig aan het vergelijk kreunende, deden dagelijks nieuwe eiſchen, en JAN VAN COLONNA ſloeg zich met eene talrijke bende ſoldaten niet verre van de ſtad neder. INNOCENTIUS, die vergeefs de Regenten door toegevendheid had zoeken te bedaren, zeide eindelijk in toorn tegen hen, dat hij niets meer had, om over te geven, ten ware men hem zijnen mantel wilde ontnemen. Eindelijk, toen zijn jonge Neef, een heethoofd, de meesten dezer Regenten in Augustus 1405 had laten vermoorden, brak de woede des *Roomſchen* volks in volle vlammen uit. De huizen der Prelaten werden geplunderd, zij zelve gevangen gezet en met ſtokken geſlagen. De Paus moest zich nog dienzelfden dag in eene zoo brandende hitte uit de ſtad begeven, dat hij bijna van dorst bezweek, welk lot omtrent 30 van zijn geleide trof. Thans trok JOAN VAN COLONNA met zijn krijgsvolk in *Rome*, en in het Pausſelijk Paleis, waarom de *Romeinen* hem ſpotswijze JOANNES XXIII noemden. Behalve vele

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

andere wanordens, lieten de tegenwoordige Regenten 's Pauſen wapens overal wegnemen of met ſlijk bezoedelen; tevens dreigden zij, dat zij de eenheid der Kerk herſtellen en den Paus niet meer gehoorzamen wilden. LADISLAUS, die thans de gelegenheid gunſtig oordeelde, om meester van *Rome* te worden, zond ſpoedig eenen Bevelhebber met krijgsvolk derwaarts, die zich met COLONNA en de Regenten vereenigden. Maar dit hielp juist de zaken van den Paus weder op de been. De *Romeinen* verklaarden, dat zij liever alles dulden, dan zich aan dezen Koning onderwerpen zouden. Ook moest zijn krijgsvolk de ſtad ſpoedig weder verlaten. In het volgende jaar 1406 kwam INNOCENTIUS, op uitdrukkelijk verzoek des volks, weder in *Rome* terug, alwaar hij zich over de meineedigheid en verraderij van Koning LADISLAUS beklaagde, en hem zijn Rijk en alles wat hij van den Roomſchen Stoel te leen had, ontnam; evenwel verzoende de Koning zich dra met hem. Maar daartegen verklaarde hij al de goederen der COLONNA's verbeurd, en ſchreef eenen kruistogt tegen hen uit. Kort daar na overleed hij den 6den November 1406.

GREGORIUS XII wordt Paus te Rome.

Ondertusſchen was BENEDICTUS XIII, Paus te *Avignon*, in het jaar 1405 naar *Genua* gereisd, om, zoo hij voorgaf, tot een mondgeſprek met INNOCENTIUS bij de hand te zijn. Maar de pest noodzaakte hem eerlang naar *Marſeille* te keeren. Toen INNOCENTIUS, in plaats van zich met hem in te laten, eene Kerkvergadering aankondigde, zond BENEDICTUS eenen Kardinaal naar *Parys*, om dezelve te-

tegen te werken. Hier had de Univerſiteit in Mei 1406 door hunnen naderhand zoo vermaard geworden Doctor in de Godgeleerdheid JOAN PETIT aan de Prinſen van het Koninklijk Huis een voorſtel laten doen, om den Paus, die enkel uitvlugten zocht, op nieuw de gehoorzaamheid op te zeggen, en den hier voor gemelden Brief der Univerſiteit van *Toulouſe* te laten verbranden. De zaak kwam voor het Parlement, hetwelk het laatſte volkomen goedkeurde, maar het eerſte voor eene Nationale Sijnode voorbehield. Alleen verordende het, dat aan den Paus, de Kardinalen, en zijne ambtenaren geene annaten noch andere belastingen zouden betaald worden.

Kort voor dat de Nationale Kerkvergadering in *Frankryk* een begin nam, was INNOCENTIUS overleden; de Kardinalen van zijne partij veertien in getal, beſloten tot eene nieuwe verkiezing, doch deden vooraf eene plegtige gelofte, die zij met eenen eed bekrachtigden, dat, wanneer één van hun verkoren werd, dezelve terſtond afſtand zou doen, indien de Tegenpaus insgelijks deed, of kwam te ſterven, en deszelfs Kardinalen zich met hen wilden vereenigen tot eene wettige verkiezing van eenen nieuwen algemeen aangenomen Paus.

Hier op verkoren deze Kardinalen te *Rome* den 30ſten November 1406 den Kardinaal van *St. Marcus*, ANGELO CORRARIO, een' geboren *Venetiaan*, een man van omtrent 80 jaren, tot Paus, die den naam van GREGORIUS XII aannam. Deze had de Kardinalen voornamelijk aangeſpoord, om den bovengemelden eed af te leggen, en men had hem

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

daarom boven anderen verkozen, omdat hij ook godsvrucht, geleerdheid, ſchranderheid met den hoogſten ijver voor de eenheid der Kerk ſcheen te paren. Maar alle uitzigten hier op werden wederom te leur geſteld, en zelfs DIEDERIK van *Niem* vergeet hier de bedaardheid, die eenen Geſchiedſchrijver betaamt, uit gemelijkheid over de huichelarij en trouweloosheid, waar van hij dezen Paus beſchuldigt, dien hij daarom ook doorgaans in plaats van GREGORIUS ERRORIUS noemt. Zijne eerſte ſtappen beloofden veel; nog voor zijne kroning ſchreef hij aan BENEDICTUS juist zoo als hij beloofd had, dat hij bereid was, afſtand te doen, indien deze met bewilliging zijner Kardinalen hetzelfde doen zou. BENEDICTUS beantwoordde zijnen Brief op dezelfde wijze, zoodat in der daad de beide Pauſen een kluchtſpel begonnen, waar mede zij jaren lang *Europa* zochten te verblinden. GREGORIUS ſchreef aan Vorsten, Heeren en Steden, hen vermanende, mede te werken, tot vernietiging der ſcheuring. In gemeenzame geſprekken verklaarde hij gereed te zijn, om over zee in het kleinſte bootje, of over land te voet met een' ſtok in de hand naar de afgelegenſte landen te willen reizen, indien hij daar mede tot dit doel iets kon toebrengen. Evenwel, zegt de bovengemelde Schrijver, was hij niet anders dan een groot huichelaar.

Kerkvergadering in Frankryk.

De Kerkvergadering in *Frankryk*, die in November des jaars 1406 geopend werd, na de zaak voor en tegen door 12 van hare leden te hebben laten bepleiten, was voor het grootſte gedeelte van gevoe-

voelen, dat men aan BENEDICTUS alle gehoorzaamheid moest weigeren; alle de leden ſtemden voor eene *algemeene Kerkvergadering*, zonder echter een vast beſluit te nemen, misſchien omdat men hoopte, dat de beide Pauſen een vergelijk zouden treffen, zonder dat een gedwongen afſtand of afzetting noodig zou wezen. Om die reden zond de Koning ook in het jaar 1407 aan de beide Mededingers een aanzienlijk Gezantſchap, om hen aan te ſporen, dat zij zich daar toe wilden laten vinden, ten einde de eenheid der Kerk herſteld mogt worden. Maar eer dit Gezantſchap te *Marſeille* bij BENEDICTUS aankwam, was hij met zijne partij overeengekomen, dat zij in de laatſte maanden des jaars 1407 te *Savona* in het gebied van *Genua* een mondgeſprek zouden houden; waar tegen GREGORIUS velerhande uitvlugten maakte, en toen hij eindelijk van *Rome* op reis ging, hield hij zich lang te *Siena* op, waar tegen BENEDICTUS in October 1407 te *Savona* aankwam. GREGORIUS zette ten laatſten in het begin des jaars 1408 zijne reize voort naar *Lucca*, waar hij begeerde, dat BENEDICTUS bij hem zou komen, of te *Piſa* of in *Livorno*. „ De andere Paus," zegt LEONARDO van *Arrezzo*, die zich toen in het gevolg van GREGORIUS bevond, wien hij in alle andere opzigten zeer prijst, „ had geen betere gezindheden; maar hij wist zijnen boozen wil listig te verbergen; en dewijl de onze ontweek, ſcheen hij hem te gemoet te komen. Hij reisde dus van *Savona* naar *Porto di Venere*, en, om GREGORIUS nog nader te zijn, naar *Spezza*. Maar als zij nu over

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

over hunne bijeenkomst malkander Gezanten zonden; wilde de onze, als een *Landdier*, niet aan de zeeſtrand komen; maar de ander, als een *Waterdier*, weigerde de zee te verlaten." NIEM ſpreekt ernſtiger over de zaak, en vergelijkt de beide Pauſen in listigheid bij den Duivel, en gelooft, dat dit kenmerken zijn van de nabij zijnde verſchijning van den Antichrist (*).

De Franſche Kerk verklaart zich onzijdig tusſchen de beide Pauſen.

Het gedrag der beide Pauſen mishaagde niet min aan velen in *Frankryk*. De Univerſiteit te *Parys* nam, op het einde des jaars 1407, een beſluit, dat het thans tijd was, aan beide de Pauſen de gehoorzaamheid op te zeggen, hetwelk zij aan alle Vorsten en Prelaten der Westerſche Kerk in eenen rondgaande Brief meldde. Ook ſchreef de Koning aan de beide Pauſen, dat, dewijl zij hunnen eed omtrent het nederleggen hunner waardigheid niet gehouden hadden, hij geen van hun beiden erkennen wilde, te gelijk maakte hij aan alle Christenen openlijk bekend, dat hij voornemens was, zich *onzijdig* te houden tusſchen de beide Pauſen. Geen van hun liet zich echter hier door bewegen; hoezeer de Kardinalen van GREGORIUS op hem aandrongen; zelfs verſtoutte zich een *Karmeliter*, hem in het aangezigt in eene Kerkrede te *Lucca* zijnen eed onder het oog te brengen, waar voor de Neven van den Paus hem in de gevangenis deden zetten. GREGORIUS daar-

(*) *Leon Aretin. Rerum ſuo tempore in Italia Gestarum Commentarius in* MURATORII *SS. Rer. Ital. T.* XIX. *pag.* 925.

daartegen verkoos, uit haat tegen de Kardinalen, eenige nieuwe, en daar onder twee van zijne Neeven, waar op de oude Kardinalen hem verlieten, en zich naar *Pisa* begeven hebbende, beriepen zij zich op CHRISTUS, op eene algemeene Kerkvergadering en op den toekomenden Paus.

Deze verlegenheid en zwakheid van GREGORIUS boezemde aan BENEDICTUS meer moed en trotsheid in. Dewijl de Koning van *Frankryk* hem had laten aanzeggen, dat, indien de beide Pausen voor Hemelvaartsdag 1408 geen vergelijk hadden getroffen, hij met zijn Rijk de *onzijdigheid* zou aannemen, zond hij in Mei des gemelden jaars twee Bullen aan den Koning. De ééne was reeds in Mei des jaars 1407 opgesteld, maar tot nu toe achtergehouden. In *dezelve* zegt BENEDICTUS, dat eenige lieden van Geestelijken en Wereldlijken stand, door den Duivel verleid waren, om nieuwe verwarringen te stichten, zijne goede oogmerken te verhinderen, en hem zelfs de schuldige gehoorzaamheid te onttrekken. Deze allen, als ook de genen, die hunne ondernemingen begunstigden, hoe hooge waardigheden zij ook mogten bekleeden, deed hij mids dezen in den ban, zoodat zij alleen in het sterfuur, en niet dan van den Paus zouden kunnen *geabsolveerd* worden; ook bragt hij hun gebied onder verbod van Godsdienst, en ontsloeg hunne onderdanen van den eed van trouwe. Thans echter scheen hij deze scherpe Bulle door de tweede eenigzins te willen verzachten, die in April 1408 was opgesteld, in welke hij zich over den Koning, als een Vader over zijnen lieven Zoon, be-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

beklaagt, dat hij alle liefde en gehoorzaamheid jegens hem vergeten had, maar hem tevens waarſchuwt, dat hij zich voor de ſtraffen, in de eerſte Bulle begrepen, wachten zou.

De Paus had aan de overbrengers dezer Bullen belast, ze aan den Koning alleen over te geven, en dan ten ſpoedigſten terug te keeren. Maar toen men bij het openen derzelve den beleedigenden inhoud zag, jaagde men deze Boden na, en bragt hen in de gevangenis. Hier op werd in tegenwoordigheid des Konings, van vele Grooten, Prelaten, Raadsheeren van het Parlement, Afgevaardigden van de Univerſiteit van *Parys* en meer anderen, door den *Paryſchen* Godgeleerden, JOAN VAN COURTECUISSE (of *Curtacoxa*,) volgens de toenmalige gewoonte, over eene Bijbelſche plaats, (*Convertatur dolor ejus in caput ejus, et in verticem ipſius iniquitas ejus descendat; concepit dolorem et peperit iniquitatem — Petrus de Luna nominatus Benedictus.*) eene ſoort van predikatie gehouden, in welke hij dertien ſtellingen tegen den Paus wijdloopig bewees, onder anderen, dat hij ſchuldig was aan *meineedigheid* en aan *Ketterij*. Een ander Leeraar der Univerſiteit verzocht, in haren naam, dat de Bul van *Excommunicatie* voor *wederregtelijk*, *oproerig*, *en beleedigend voor de Koninklijke Majeſteit* mogt verklaard worden, in welk verzoek de Koning bewilligde, en den Kanſelier gebood in deze zaak te doen, wat regt was. Deze liet de Bul in twee deelen ſcheuren, waar van hij het een aan de Koninklijke Prinſen en Raden, het ander aan de Prelaten, Rector en

en de Univerſiteit van *Parys* gaf, met last, om daar mede geregtelijk te handelen; deze beide partijen ſcheurden de hun gegevene deelen der Bulle in nog kleiner ſtukjes.

Hier op volgden nog andere beſluiten tegen den Paus en zijne vrienden. De Koning gebood, den Marſchalk BOUCICAULT, Stadhouder van *Genua*, PETRUS van *Luna*, zoo lang gevangen te houden, tot hij met zijnen mededinger dadelijk vrede gemaakt had. Maar de Paus, die zijne galeien ſteeds gereed hield, ontvlugtte met dezelve naar zijn vaderland *Spanje*, en nam zijn verblijf te *Perpignan*. Nu werd de *onzijdigheid* door den Koning volkomen bekrachtigd. Eene nieuwe Kerkvergadering, welke hij nog in het jaar 1408 te *Parys* liet houden, moest aan *deze* onafhankelijke Kerkenorde in *Frankryk* meer vastigheid geven. Verſcheidene Prelaten, die de partij van den thans verworpen Paus gekozen hadden, werden door de Univerſiteit van *Parys* aangeklaagd, en gedeeltelijk gevangen gezet. De overbrengers der Bulle werden in zwart lijwaad, waar op zij zelve, de Bulle aan den Koning overgevende, en ter zijde het wapen van BENEDICTUS omgekeerd, geſchilderd waren, met papieren mutſen op het hoofd, op welke ſtond: *Deze zijn jegens de Kerk en den Koning trouweloos!* op een ſchavot te pronk gezet, en vervolgens de één voor zijn leven, de ander voor drie jaren ter gevangenis verwezen. Ook gaf de Kerkvergadering een voorſchrift omtrent de inrigting van het Kerkbeſtuur, tot dat 'er een regtmatige Paus zou verkoren zijn.

Reeds

Reeds te voren had de Koning van *Frankryk* aan de Kardinalen van beide de Pauſen in Mei 1408 geſchreven, dat zij de boosaardige en bedriegelijke rustverſtoorders ANGELO CORRARIO en PIETER VAN LUNA zouden verlaten, en aan de uitroeijing der ſcheuring arbeiden. Ook ſchreef de Univerſiteit van *Parys* aan hun in denzelfden zin; doch eer deze Brieven door hen ontvangen werden, hadden de Kardinalen van GREGORIUS hem reeds verlaten, en zich naar *Piſa* begeven, ook waren de Kardinalen van BENEDICTUS van dezen afgeſcheiden en naar *Livorno* geweken, hetwelk toen onder de *Franſche* Heerſchappij ſtond, en zich met de eerstgemelden vereenigd hebbende, ſchreven de eerstgemelden eenen Brief aan al de Geloovigen, dat zij GREGORIUS als een' ketter en onderhouder van de ſcheuring hadden verlaten, en hem de gehoorzaamheid opgezegd, vermanende hen, daar in hun voorbeeld te volgen; aan GREGORIUS zelven ſchreven zij, hem zijne meineedigheid onder het oog brengende, met vermaning om op de door hen uitgeſchrevene algemeene Kerkvergadering te *Piſa* te verſchijnen, en volgens zijnen eed afſtand te doen, met aanduiding, dat, zoo hij niet mogt verſchijnen, de Kerkvergadering een regtvaardig vonnis over hem zou ſtrijken. Omtrent op dezelfde wijs ſchreven de Kardinalen van BENEDICTUS aan dezen, maar in eenen beleefderen ſtijl. Voorts zonden de Kardinalen eenparig eenen Brief aan alle Prelaten, hen noodigende, om zich op de Kerkvergadering, die te *Piſa* in Maart des jaars 1409 ſtond gehouden te worden, te laten vinden, in

De Kardinalen ſchrijven eene algemeene Kerkvergadering uit.

Digitized by Google

in welken Brief de beide Pauſen insgelijks weinig verſchoond maar hun onloochenbare daadzaken te last gelegd werden.

De beide Pauſen GREGORIUS en BENEDICTUS verzuimden niet, hunne waardigheid te handhaven. GREGORIUS verklaarde in eene Bulle, in het begin des jaars 1409, de tegen hem vereenigde Kardinalen, voor afvalligen, ſcheurmakers, lasteraars, meineedigen, zamengezworenen, ſchuldig aan waarzeggerij, valschheid en misdaad van gekwetſte Majeſteit, en gebood aan alle Biſchoppen, den ban tegen dezelven openlijk bekend te maken. Aan de *Florentijnen* bijzonder rigtte hij eene verantwoording, in welke hij onder anderen zeide, dat hij reeds vroeger eene Kerkvergadering uitgeſchreven had, voor welke hij ſlechts eene veilige plaats zocht. Ook zond hij Gezanten naar *Hongaryen*, *Polen* en andere landen, om dezelve in gehoorzaamheid te houden. In *Duitschland* was Keizer RUPRECHT op zijne hand. In *Italië* had hij behalve den Koning LADISLAUS weinig aanhangers; eindelijk vond hij in het jaar 1409 eene plaats in het *Venetiaanſche*, *Udin* in *Friaul*, waar hij zijne Kerkvergadering houden wilde. BENEDICTUS was echter het eerst gereed met zijne Kerkvergadering te *Perpignan*, welke hij den 1ſten November 1408 opende. Doch eenigen van de leden derzelve raadden hem, door Afgevaardigden zijne waardigheid te *Piſa* neder te leggen, terwijl anderen het voor raadzamer hielden, dat hij tijd zocht te winnen; waar over zoo veel twist ontſtond, dat de Prelaten op 18 na vertrokken, doch welke hem echter

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

De beide Pauſen ſchrijven insgelijks ieder eene Kerkvergadering uit.

V DEEL IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ter zulke voorſlagen deden, die hem niet behagen konden.

Dus had men te gelijker tijd drie Kerkvergaderingen en twee Pauſen, zonder dat men vooruit kon zien, welke dezer partijen de overhand zou bekomen. Behalve de algemeene verwarring, hier uit ontſtaande, gaf deze verdeeldheid ook aanleiding tot bloedige tooneelen. Dus ſtreden JAN, Hertog van *Beyeren*, en DIRK VAN PERVIS om het Bisdom van *Luik*, de eerſte was door Paus URBANUS VI bevestigd, de ander, door de *Luikenaars* verkoren, verwierf de goedkeuring van BENEDICTUS XIII. Hier uit ontſtond een oorlog, in welken de *Luikenaars* Hertog JAN in *Maaſtricht* belegerden, maar door den Hertog van *Burgondië* in het jaar 1408 geſlagen werden, waar op Hertog JAN in het bezit van het Bisdom bevestigd werd.

In *Duitschland* bevond Keizer RUPRECHT zich in het begin des jaars 1409 met vele Duitſche Rijksvorsten te *Frankfort aan den Main*, aan welke hij ſchriftelijk de zaak van GREGORIUS aanprees, doch ſlechts van weinigen gevolgd werd.

Kerkvergadering te Piſa.

Inmiddels kwam de Kerkvergadering te *Piſa* bijeen, alwaar van tijd tot tijd 22 Kardinalen, 4 Patriarchen, 12 Aartsbisſchoppen en Gevolmagtigden van 14 afwezenden, 80 Bisſchoppen en Plaatsbekleeders van 102 anderen, 87 Abten, benevens *Procurators* van 202 anderen, 40 *Priors*, en ook Afgevaardigden van de Univerſiteit van *Parys* en vele andere; Afgevaardigden van meer dan 101 Metropolitaan- en Kathedraal-Kerken; meer dan 300

Doc-

Doctoren in de Godgeleerdheid en het Kanonieke of Kerkelijke Regt; eindelijk Gezanten der Koningen van *Frankryk*, *Engeland*, *Portugal*, *Polen*, *Bohemen*, *Sicilië* en *Cyprus*, behalve andere Vorsten, vergaderden.

JOANNES GERSON.

Onder al de Godgeleerden, die hier tegenwoordig waren, muntte niemand meer uit dan JOANNES GERSON, Kanselier der Universiteit van *Parys*. Deze was in het jaar 1363 in het Dorp *Gerson*, in het Kerspel van *Rheims*, niet ver van *Rhetel*, geboren, en heette eigenlijk JOAN CHARLIER. Veertien jaren oud, kwam hij als *Artista*, of leerling der vrije kunsten, in het Kollegie van *Navarre*, te *Parys*; eenige jaren daar na studeerde hij in de Godgeleerdheid, onder aanvoering der beide vermaarde mannen PIETER D'AILLY en GILLES of ÆGIDIUS DECHAMP. In het jaar 1387 was hij, als *Baccalaureus* der Godgeleerdheid, één van de Afgevaardigden der Universiteit aan KLEMENS VII in haren twist met de *Dominikanen*. In het jaar 1392 werd hij Doctor der Godgeleerdheid, en drie jaren daar na Kanselier der Kerk en Universiteit van *Parys*, nadat zijn leermeester D'AILLY deze waardigheid nedergelegd had. Ook benoemde hem de Hertog van *Burgundië* tot Deken der Kerk van *Brugge*. GERSON wankelde tot aan de Kerkvergadering te *Pisa* toe, omtrent de middelen tot herstel der eenheid in de Kerk, en zou gaarn gezien hebben, dat een vrijwillige afstand der Pausen had plaats gevonden, als het zachtste en geschiktste middel, maar nu men te *Pisa* voornemens was, vaste maatregelen te volgen, werd hij een ver-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verſchrokken en kundig voorſtander van die grondregelen, welke meest gekant zijn tegen de onbeperkte heerſchappij der Pauſen; hij was de eerſte en voornaamſte voorſtander van die leer, welke naderhand de *Gallicaanſche* genoemd is, wier aanhangers zich ſedert voornamelijk op hem beroepen en hem als hunnen leermeester erkend hebben. Deze grondregels ontwikkelde hij eerst in het jaar 1409 in een afzonderlijk geſchrift: *Tractatus de Unitate Eccleſiastica* (*); waar in hij beweerde, dat de eenheid der Kerk beſtaan kon zonder zigtbaar Opperhoofd, als Stadhouder van CHRISTUS. In eene Redevoering, door hem gehouden, voor de *Engelſche* Gezanten, die door *Parys* naar *Piſa* reisden, beweerde hij de regten eener Kerkvergadering, die ook zonder den Paus bijeen kon komen (†). Nog vermaarder is zijne verhandeling: *Libellus de Auferibilitate Papæ ab Eccleſia* (§), in welke hij de gevallen bepaalt, dat de Kerk eenen tijd lang eenen Paus kan ontbeeren.

Handelingen der Kerkvergadering te Piſa.

De invloed van zulk een man moest ongemeen groot op deze vergadering zijn, die den 25ſten Maart 1409 geopend werd, en reeds in de tweede zitting ernſtige maatregelen tegen de beide Pauſen nam. In de vierde zitting werden zij beiden, omdat zij niet in de vergadering verſchenen waren, voor ongehoorzaam, (*contumaces*,) verklaard, evenwel

(*) *Opp. Tom.* II. *P.* I. *pag.* 114.

(†) *Propoſitio facta coram anglicis etc. pag.* 123.

(§) *Pag.* 209.

wel werd hun nog een nader uitſtel verleend tot het beſlisſend vonnis. Ondertusſchen verſchenen de Gezanten van Keizer RUPRECHT, die een geſchrift overgaven, hetwelk 24 punten van bezwaar tegen de regtmatigheid dezer Kerkvergadering behelsde, en eenen voorſlag, om dezelve naar eene andere plaats, ten genoege van den Paus GREGORIUS, te verleggen, alwaar deze zich dan zou laten vinden, en zijne waardigheid nederleggen, om den vrede der Kerk te bevorderen. Zonder echter hier op het antwoord der Prelaten af te wachten, vertrokken deze Afgezanten, na een *appèl* des Keizers tegen deze Kerkvergadering openlijk te hebben laten aanſlaan.

Deze ging echter met hare zaken voor, en ſprak in hare XVde zitting den 5den Junij 1409 het vonnis uit tegen PIETER VAN LUNA en ANGELO CORRARIO, hen verklarende voor ſcheurmakers, ketters en meineedigen, der Pauſelijke waardigheid onwaardig, verbiedende alle Christenen, op ſtraffe des bans, hen verder te gehoorzamen, enz. De volgende zitting der Kerkvergadering was niet min merkwaardig. In dezelve deden al de Kardinalen de belofte, dat, indien iemand hunner tot Paus zou verkoren worden, hij zorgen zou, dat de Kerkvergadering niet uiteen zou gaan, voor dat eene behoorlijke *Hervorming der algemeene Kerk en van haren toeſtand, zoo in het hoofd als de leden*, zou daargeſteld zijn. Indien iemand buiten de Kardinalen mogt verkozen worden, zou hij hetzelfde moeten beloven.

De Kerkvergadering zet de beide Pauſen af

Den 15den Junij 1409 gingen 24 Kardinalen te *Piſa* in het *Conclave*, die den 26ſten dier maand

En verkiest ALEXAN-

den Kardinaal PIETER PHILARGI, dien men ook den Kardinaal van *Milaan* noemde, en die den naam van ALEXANDER V aannam, tot Paus verkoren. Hij was een geboren Griek, uit het Eiland *Candia*, oudtijds *Creta*, wiens vader, moeder en ganſche namaagſchap onbekend was. Hij was als een arme jongen door eenen *Italiaanſchen* Franciskaner op gemelde Eiland opgenomen, en in het Klooster van zijne Orde aldaar gebragt. Zijn weldoender had hem vervolgens naar *Italië* medegenomen, daar na had hij in *Italië*, te *Oxford*, en te *Parys* geſtudeerd, en was vervolgens in gunst gekomen bij JOAN GALEAZZO VISCONTE, Heer van *Milaan*, en eindelijk Biſſchop der laatstgemelde ſtad geworden. Toen hij tot Paus verkoren werd, was hij omtrent 70 jaren oud, een goedhartig en milddadig man, die van een goed leven hield en bijzonder gaarn ſterke wijnen dronk. Hij verbeterde volſtrekt niets, zocht ieder een te behagen, en kon niemand iets weigeren. Maar daar door hield hij ook in het wegſchenken van gunstbewijzen en geestelijke waardigheden geen maat noch orde. Voornamelijk begunſtigde hij de Monniken van zijne Orde, en zijne Hofgeestelijken. Zoo beſchrijft hem DIEDERIK van *Niem*. PLATINA roemt zijne milddadigheid, die zoo groot was, zegt hij, dat hij binnen kort niets voor zich overhield, waarom hij ſomtijds in boert zeide: dat hij een rijk Biſſchop, een arm Kardinaal en een bedelende Paus geweest was.

Na zijne verkiezing herhaalde hij zijne belofte, nopens de hervorming der Kerk, maar op deze Kerkvergadering gebeurde daar niets van; integendeel

deel kondigde hij eene nieuwe Kerkvergadering aan tegen het jaar 1412, op welke deze zaak zou behandeld worden. Waar mede hij den 7den Augustus 1409 de vergadering te *Piſa* beſloot.

Deze Kerkvergadering, bijeengeroepen, om de ſcheuring in de Kerk weg te nemen, had ondertuſſchen dezelve nog vermeerderd, door het verkiezen van eenen derden Paus, terwijl de beide anderen hardnekkig hunne waardigheid bleven handhaven. IJverige aanhangers van dezen velden over haar een ongunſtig oordeel. BONIFACIO FERRERI, (gemeenelijk FERRERIUS of FERRARIUS genoemd,) Prior van het groot Karthuizer Klooster, en Broeder van den vermaarden Heiligen VINCENTIO FERRERI, noemde haar in eene verdediging voor BENEDICTUS XIII eene *hoogſt verdoemde zamenkomſt van Duivelen, eene ketterſche en oproerige vergadering*; ook wilde de Heilige ANTONINUS, Aartsbisſchop van *Florence*, die kort na deze tijden geſchreven heeft, haar voor geene regtmatige Kerkvergadering erkennen. Maar bijzonder merkwaardig zijn de klagten van NICOL. VAN KLEMANGIS over dezelve (*): „ Wat heeft toch daar de Kerke Gods en het volk bedrogen, en hen overgehaald om te roepen: *Vrede! vrede! daar geen vrede was*, wat anders, dan dat vleeschgezinde en gierige menſchen, (hoedanigen 'er overal, wegens het verkouden der liefde, velen zijn,)

Oordelen over de Kerkvergadering van Piſa.

(*) *Dispenſatio habita per ſcriptum ſuper materia Concilii generalis cum quodam Scholaſtico Pariſienſi Opp. pag.* 70.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zijn,) vol brandend haken naar Prebenden, en geheel verblind, de *Hervorming der Kerk*, welke de meeste opregte Geloovigen boven alle dingen volrokken wenschten, verhinderd hebben, en terstond tot eene nieuwe verkiezing overgegaan zijn, waar na, en na het bekomen der bevorderingen, die zij wenschten, zij geschreeuwd hebben: het is vrede! en na het afbreken der vergadering, met den door hen gezochten vrede, dat is, met hunne bevordering, naar huis gekeerd zijn?"

Terwijl de nieuwe Paus ALEXANDER V eene zwakke regering voerde, en zich geheel liet besturen door den Kardinaal BALTHAZAR VAN COSSA, Legaat van *Bologna*, hield BENEDICTUS, die *Spanje* op zijne zijde had, eene Kerkvergadering te *Perpignan* tegen die van *Pisa*, en GREGORIUS, die in het Koningrijk van *Napels* en eenige andere *Italiaansche* landen erkend werd, sedert Junij 1409 eene derde Kerkvergadering te *Cividal de Austria* in het *Venetiaansche*, op welke hij PIETER van *Luna* en PIETER van *Candia* als scheurmakers veroordeelde, en alle hunne verrigtingen voor nietig verklaarde. Maar toen de *Venetianen* de verkiezing van ALEXANDER goedkeurden, spoedde hij zich, om heimelijk hun gebied te ontkomen, vlugtende naar *Gaëta*, alwaar hij, met een klein gevolg, onder bescherming van den Koning LADISLAUS, leefde.

ALEXANDER V sterft.

Deze Koning, die zich van *Rome* had meester gemaakt, werd door den Paus ALEXANDER deswegens bij eene openbare verklaring, veroordeeld als een meineedig leenman en vijand der Kerk, die zijn Ko-

Koningrijk en goederen verbeurd had. De bovengemelde Kardinaal van *Coſſa* ondersteunde dit vonnis met de wapenen, met wien zich LODEWYK *de Jongere*, Hertog van *Anjou*, die reeds door KLEMENS VII tot Koning van *Sicilië* gekroond was, vereenigde; deze beiden veroverden verſcheidene ſteden in de nabuurſchap van *Rome*, en werden zelfs van een groot gedeelte dezer ſtad meester. ALEXANDER zou nu zich gaarn naar deze hoofdſtad begeven hebben, maar COSSA, die hem genoegzaam geheel beheerschte, noodzaakte hem in het midden van den winter naar *Bologna* te reizen, waar hij in het begin des jaars 1410 aankwam, en eene Bulle uitgaf, in welke hij de beide Tegenpauſen als ſcheurmakers veroordeelde. Hier te *Bologna* overleed hij den 3den Mei 1410, niet zonder vermoeden van vergift, hem door den Kardinaal COSSA toegediend, waar over deze ten minſten nog op de Kerkvergadering van *Conſtans* beſchuldigd is geworden, hoewel de zaak niet geheel zeker bewezen is.

JOANNES XXIII wordt Paus.

Hoe het zij, deze zelfde Kardinaal werd reeds den 17den Mei 1410 onder den naam van JOANNES XXIII, zijn opvolger. Algemeen komen de Schrijvers van dien tijd daar in overeen, dat zijne verkiezing door dwang geſchied is. DIEDERIK van *Niem*, die ook zijn Geheimſchrijver geweest is, gelijk van vier voorgaande Pauſen, zegt uitdrukkelijk van hem, dat hij zich ingedrongen heeft, en als een dief en roover in de ſchaapsſtal is ingeſlopen. JAKOB FILIP VAN BERGAMO, een vermaard *Auguſtiner* Monnik, die niet lang na deze tijden geſchre-

ven heeft, verhaalt, dat de Kardinalen hem verzocht hadden, hun te zeggen, wien hij dan verkozen wilde hebben, en dat hij den mantel van den Heiligen PETRUS deed brengen, om hem den genen om te hangen, die Paus zijn zoude; waar op hij dien zich zelven omhing, met de woorden: Ik ben Paus! en onder hevige bedreigingen tegen de Kardinalen; in de hoofdzaak ſtemt ook PLATINA overeen. Ondertusſchen had hij den ſchijn vertoond, dat hij niets minder zocht dan de Pausſelijke waardigheid, en aan de Kardinalen hunnen medebroeder CARACCIOLO aangeprezen, wel een goedgezind, maar geheel ongeleerd, plomp en tot de Pausſelijke regering volſtrekt onbekwaam man, waarſchijnlijk, omdat hij wel voorzag, dat deze in geene aanmerking kon komen.

Zijn karakter.

Over de begaafdheden en het karakter van dezen JOANNES XXIII, zijn het de Schrijvers insgelijks vrij eens. Hij ſtamde uit eene adelijke familie af in het *Napelſche*. In zijne eerſte jeugd ging hij met eenigen van zijne broederen, hoewel hij een Geestelijke was, uit op zeerooverij of kaperij, en bij deze gelegenheid nam hij de gewoonte aan, welke hij zijn ganſche leven behield, om bij nacht te waken. Naderhand begaf hij zich naar *Bologna*, waar hij vele jaren als ſtudent leefde, (*ſub ſtudentis figura*, zegt DIEDERIK van *Niem*,) zonder veel te leeren. BONIFACIUS IX benoemde hem tot Aartsdiaken dier ſtad, waar door hij tevens het hoofd der Hooge School aldaar werd. Vervolgens aan het Pauſelijk Hof gekomen, werd hij Kamerheer bij den gemelden Paus; alwaar hij de *Simonie*, welke aan dat Hof

Ik ben Paus!

XVII. D. Bladz. 106.

Digitized by Google

Digitized by Google

Hof heerschte, meesterlijk slim en voordeelig wist te oefenen; voornamelijk verzamelde hij groote geldsommen door de aflaatkramers, die hij, in naam van den Paus, naar *Duitschland* en de *Noordsche* landen zond. Deze kondigden eene volkomene vergeving van zonden aan. „ Ik zelf," schrijft VAN NIEM, „ heb hen meermalen hooren prediken, dat zelfs de Heilige PETRUS, als hij nog leefde, geene grootere magt zou hebben om de zonden te vergeven, dan zij van BENEDICTUS ontvangen hadden, tot heil der zielen van die genen, aan welke zij deze mededeelden, en dat alles, wat hun voor dezen aflaat gegeven werd, tot bijstand van den *Griekschen* Keizer tegen de *Turken* gezonden werd." Als iemand hun tegensprak, verklaarden zij hem voor een' *Ketter en Scheurmaker*, en vervolgden hem, zoodat hij genoodzaakt was, door bidden en geldgeven, hen te vrede te stellen. Op deze wijze hadden zij in twee jaren tijds meer dan 100,000 Goudguldens verzameld. Toen zij daar mede te *Rome* gekomen waren, deed de voornaamste van hen, de Benedictiner ANTONIUS aan den Kamerheer VAN COSSA, zestien dagen lang, daar over rekening, ten huize van eenen koopman. Maar, nadat COSSA door BONIFACIUS tot Kardinaal en vervolgens tot *Legaat* van *Bologna* benoemd was, liet hij den gemelden koopman, die hem derwaards gevolgd was, onthoofden. Den Monnik ANTONIUS, die nog eenige duizend Goudguldens overgehouden had, om daar voor eene voordeelige Prebende te koopen, wierp hij in de gevangenis, en ontnam hem dit geld,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

geld, waarom deze ongelukkige zich zelven in de gevangenis verworgde. COSSA had deze lieden beſchuldigd van een oproer tegen hem te willen ſtichten, onder welk voorwendſel hij vele menſchen van alle ſtanden ter dood liet brengen, en anderen uit de ſtad bande. Met dit geld deed hij, door woekeren, te *Rome* groote winſten. Hij werd van den Paus als *Legaat* of Stadhouder naar *Bologna* gezonden, deels opdat hij dus van zijne bijzit te *Rome* zou verwijderd worden, en deze naar haren man te *Napels* zou kunnen keeren; deels om *Bologna* weder onder de heerſchappij van den Paus te brengen, hetwelk de erfgenamen van JOAN GALEAZZO VISCONTE, Hertog van *Milanen*, thans bezaten. Hier in ſlaagde deze oorlogzuchtige Kardinaal ongemeen wel, en bemagtigde *Bologna*, in welke ſtad hij jaren achter een genoegzaam als Heer en Meester niet ſlechts ſtreng, maar wreedaardig heerschte; zelfs behandelde hij de volgende Pauſen verachtelijk, en was een van de voornaamſte aanleggers, om de Kerkvergadering van *Piſa* te beleggen, op welke eenige Kardinalen hem reeds tot Paus wilden verkiezen, maar hij prees hun PIETER van *Candia* aan, ALEXANDER V, welken hij ook geheel beheerschte, gelijk wij gezien hebben. Bij dit alles voegt DIDERIK van *Niem* nog, dat hij, volgens een openbaar gerucht, gedurende zijne regering te *Bologna*, 200 echte vrouwen, weduwen en jonge dochters, ook vele Nonnen onteerd hebbe, van welke ſommigen door hare mannen, anderen door hare nabeſtaanden werden omgebragt, zonder dat hij zich daar mede be-

bemoeide. Een ander Geheimſchrijver van dezen Paus, LEONHARDUS ARETINUS, beſchrijft zijn karakter met weinige woorden: hij was in tijdelijke dingen een groot man; maar in geeſtelijke volſtrekt niets en geheel onbekwaam. Ook erkent PLATINA, dat hem naderhand vele misdaden en wel van de groffſte ſoort, te last zijn gelegd, en dat daar van 40 punten dadelijk bewezen zijn.

Zijne Pauſelijke regering was onrustig door gedurige oorlogen, in welke hij echter niet zeer gelukkig was. Hij verbond zich met LODEWYK van *Anjou* tegen LADISLAUS, Koning van *Napels*, welke laatſte aan den Paus GREGORIUS eene ſchuilplaats in zijne landen verleende. Maar de vloot van LODEWYK werd door de *Napolitanen* geſlagen, en den Paus werden vele ſteden door misnoegde edellieden ontnomen, onder welken de voornaamſte was KAREL van *Malatesta*, Heer van *Rimini*, dien hij te vergeefs zocht te bewegen, om hem als Paus te erkennen. Het jaar 1411 was voor hem gelukkiger, in hetwelk LODEWYK eene volkomene overwinning op LADISLAUS behaalde, waar over de Paus te *Rome* eene zegepraal hield; maar LADISLAUS zijn verlies ſpoedig herſteld hebbende, noodzaakte zijnen mededinger het Rijk te verlaten en naar *Provence* te keeren. Thans was de Paus in de engte, die te vergeefs in December 1411 LADISLAUS in den ban deed, en een' kruistogt tegen hem liet prediken. LADISLAUS daartegen trok de *Florentijnen* van den Paus af, als ook des Pauſen Bevelhebber SFORZA van *Corignuola*, ook hernamen de ſteden *Bologna* en

Zijn oorlog met LADISLAUS Koning van Napels.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en *Forli* hare vrijheid, waar op JOAN zich gedwongen vond, tot een verdrag met Koning LADISLAUS te komen, wien hij beloofde 220,000 Goudguldens te zullen betalen, waar tegen de Koning den Paus GREGORIUS XII zou verlaten, en JOANNES XXIII erkennen. Dit verdrag werd in het jaar 1412 geſloten, en ingevolge hetzelve moest GREGORIUS het Rijk van *Napels* verlaten, gelijk hij deed, begevende zich naar *Rimini*, waar hij door het Huis *Malatesta* wel ontvangen werd.

JOANNES XXIII wordt uit Rome verdreven.

Om aan het verdrag met LADISLAUS te voldoen, had JOANNES XXIII geld noodig; hetwelk hij door nieuwe belastingen en door knevelarijen te *Rome* poogde te verzamelen. Spoedig ontſtond 'er nieuw misnoegen tuſſchen hem en den gemelden Koning, die in het jaar 1413 eenen inval deed in het Pauſelijk gebied, ja zelfs *Rome* bemagtigde, terwijl de Paus naar *Viterbo* vlugtte. In *Rome* werden al de kostbaarheden en ſchatten van den Paus en der Kerken een roof der *Napolitanen*, en velen der hooge Geestelijkheid ſchoten 'er hun vermogen ja zelfs hun leven bij in. De Paus zich te *Viterbo* niet veilig achtende, ſloeg intusſchen zijne hofhouding te *Bologna* op.

Dood van Keizer RUPRECHT SIEGMUND of SIGISMUND Keizer.

De Paus vond vervolgens in den nieuwen Keizer SIEGMUND of SIGISMUND eenen vriend. Keizer RUPRECHT was in het jaar 1410 overleden; na zijnen dood ſcheen 'er een tweeſpalt in *Duitschland* te zullen ontſtaan, zoo als 'er in de Kerk plaats had. De *Boheemſche* Koning WENZEL bleef nog ſteeds den titel van Keizer voeren; een deel der Keurvorſten

ten verkoos tot Keizer zijnen Broeder, den Koning SIEGMUND of SIGISMUND; een ander deel zijnen Neef, JOBST of JODOCUS, Markgraaf van *Moravië*. De dood des laatſten, die in Januarij 1411 volgde, maakte hier echter ſpoedig een einde aan, en vereenigde alle ſtemmen voor SIGISMUND, die reeds in het jaar 1410 JOANNES XXIII voor den regtmatigen Paus erkend had. Toen deze Vorst dan in het jaar 1413 in *Italië* kwam, ſloot de Paus, die hem voor zijnen beſchermer aanzag, tegen LADISLAUS naauwe vriendſchap met hem, terwijl de Keizer van zijne zijde met geene goede oogen kon aanzien, dat LADISLAUS meester van *Rome* zou blijven.

De Paus ſchrijft de Kerkvergadering van Konſtans uit.

De Paus was tevens bedacht, op eene Kerkvergadering, welke, ingevolge het beſluit der Kerkvergadering te *Piſa*, binnen drie jaren moest gehouden worden. Hij had wel reeds in het jaar 1412 eene Kerkvergadering te *Rome* beginnen te houden, maar deze was, wegens het klein getal Prelaten, die daar tegenwoordig waren, van geen belang. Men verſpilde daar den tijd, zegt NICOL. VAN CLEMANGIS (*), met noodelooze raadplegingen; en eene vreeſelijke uil, die vlak tegen over den Paus kwam zitten, en hem ſtijf aankeek, veroorzaakte hem eene groote ontſteltenis, terwijl de leden hem beſpotteden. *Thans* voornemens om eene andere plaats voor eene *algemeene Kerkvergadering* uit te vinden, liet de Keizer hem verzoeken, om daar over met hem te ſpreken. In een mondgeſprek, door hen gehouden, werd

(*) *Opp. p.* 75. *ſuper materia Concilii generalis.*

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

werd de *Zwabiſche* Rijksſtad *Conſtans*, ſchoon niet ten genoegen van den Paus, bepaald, tot de plaats dezer Kerkvergadering. In dit mondgeſprek vermaande de Keizer den Paus, dat hij zijne ergerlijke zeden zou verbeteren, en de Paus beloofde, dat hij zijne buitenſporigheden en inzonderheid de Ketterij der *Simonie* zoude nalaten. Thans maakte SIGISMUND in eene algemeene uitſchrijving van October des jaars 1413 in geheel Europa bekend, dat hij met den Paus JOANNES XXIII was overeengekomen, omtrent eene algemeene Kerkvergadering te houden den 1ſten November des volgenden jaars te *Conſtans*, waar toe hij alle veiligheid en beſcherming beloofde; ook meldde hij dit aan GREGORIUS XII, dien hij echter geen Paus noemde, en liet 'er aan BENEDICTUS XIII insgelijks door den Koning van *Arragon* berigt van geven. Eindelijk kwam hier in December des jaars 1413 de aankondigingsbulle van den Paus JOANNES XXIII bij, waar in hij alle Prelaten vermaande, om deze Kerkvergadering perſoonlijk bij te wonen; en alle Vorsten en anderen, die op dezelve iets nuttigs konden uitvoeren, om ze door Gevolmagtigden bij te wonen.

Hervorming der Kerk in het hoofd en de leden begeerd.

Het oogmerk dezer Kerkvergadering was niet alleen het wegnemen der *Scheuring* en herſtel van de *Eenheid* der Kerk, maar bijzonder verwachtte de algemeene wensch van haar eene *Hervorming*, (*Reformatie*,) *der Kerk, zoo wel in het hoofd als in de leden*, van de noodzakelijkheid van hoedanige *Hervorming* men algemeen overtuigd was.

NICOLAUS

Het verbazend zedebederf, hetwelk zich van het Pau-

Pauſelijk Hof over de Geeſtelijkheid verſpreid had, voornamelijk ſedert de *ſcheuring* in de Kerk had ſtand gegrepen, was thans tot die hoogte geklommen, dat het onverdragelijk was geworden; groote mannen verhieven deswegens luide klagten, en ſloegen te gelijk middelen voor om zoodanige hervorming daar te ſtellen.

DE CLEMANGIS.

Onder dezen muntten voornamelijk uit NICOLAUS DE CLEMANGIS, PETRUS D'AILLY en JOANNES GERSON. NICOLAUS DE CLEMANGIS, eigenlijk CLAMENGE, naar zijne geboorteplaats, een ſtadje van dezen naam in het Kerspel van *Chalons* in *Champagne*, een geleerd man, was de eerſte, die zijne ſtem luidkeels verhief, in verſcheidene geſchriften, geſprekken en redevoeringen. Zijne ſchriften, die hier toe behooren, zijn zijne Brieven, een Heldendicht *Deploratio Calamitatis Eccleſiaſticæ per Schisma nefandisſimum*, eene Verhandeling: *Non mentis tantum effectu a Babijlone discedendum; ſed etam pedibus corporis*; eene *ſuper materia Concilii Generalis*, waar in hij bijzonder daar op aandringt, dat men de Kerk, ten minſten in zaken, die het geloof niet betreffen, niet voor onfeilbaar mag houden. Doch het voornaamſte of hoofdwerk van dezen Schrijver over dit onderwerp is dat, hetwelk den titel voert: *De Corrupto Eccleſiæ Statu*, of ook *de Ruina Eccleſiæ*, waar in hij *de gierigheid der Geeſtelijkheid* aanmerkt als den wortel van het ganſche verderf der Kerk; voornamelijk teekent hij de hebzucht der Pauſen met zwarte kleuren, vervolgens der *Kardinalen*, *Biſſchoppen*, *Kanunniken*, *Monni-*

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken; in het gemeen zegt hij: „ Is iemand heden-daags lui, en tot dartelen lediggang geneigd, dan haast hij zich, om een *Priester* te worden. Als dan bezoeken zij vlijtig de hoerhuizen en kroegen, waar zij hunnen ganschen tijd met zuipen, vreten en spelen doorbrengen; dronken zijnde razen, vechten en tieren; den naam van God en de Heiligen met hunne onreine lippen verwenschen; totdat zij eindelijk uit de omhelzingen van hunne Hoeren tot den Altaar komen." Van de *Nonnen* wil CLEMANGIS schaamteshalve niet veel zeggen; maar dit is genoeg; dat hij hare Kloosters voor hoerhuizen verklaart, en van een meisje, hetwelk den sluijer aanneemt, schrijft, dat dit hetzelfde is, als of zij openlijk voor eene hoer was aangegeven. „ Zoo," dus besluit hij, „ is onze *Fransche Geestelijkheid* ge„ steld; en evenwel heb ik nog veel van dezelve „ weggelaten. Wij zijn dus met het Beeld van NE„ BUKADNEZAR gekomen tot aan de voeten van „ modderigen klei."

Men heeft wel tegen hem ingebragt, dat hij de zaak overdreven hebbe, en het kan zijn, dat hij in de eene of andere bijzonderheid zich wat sterk heeft uitgedrukt; maar in de hoofdzaak vinden wij hetzelfde getuigd bij de aanzienlijkste, eerlijkste en kundigste mannen van dezen tijd.

PETRUS D'AILLY.

PETRUS D'AILLY was niet minder overtuigd van de noodzakelijkheid eener Hervorming der Kerk, hoewel hij de moeijelijkheid inzag om dezelve daar te stellen, gelijk men uit zijn geschrift ziet: *de difficultate Reformationis in Concilio Universali* door hem in 1410 opgesteld.

Zijn

Zijn vriend JOANNES GERSON, ſchreef aan hem zijn werk over de middelen om de Kerk te vereenigen en te hervormen. (*De modis uniendi ac reformandi Eccleſiam in Concilio Univerſali, ad Petrum de Alliaco,*) waar in hij de bezwaren van dezen oplost, en zijne gedachten over de Hervorming der Kerk vrijmoedig openlegt. Onder anderen zegt hij: De *Katholijke* en algemeene Kerk beſtaat uit menigerlei leden, die één ligchaam uitmaken, uit *Grieken*, *Latijnen*, Barbaren, die in CHRISTUS gelooven, uit mannen en vrouwen, uit boeren en edellieden, uit armen en rijken. Van dit ligchaam der *Katholijke* of *algemeene* Kerk is CHRISTUS *alleen het hoofd; maar de Paus, de Kardinalen, Prelaten, Geestelijken, Koningen, Vorsten en het Volk zijn ongelijk verdeelde leden. — In deze Kerk, en in haar geloof kan elk mensch zalig worden, al was 'er in de ganſche wereld geen Paus te vinden.* — Deze Kerk heeft nooit kunnen dwalen, nooit Scheuring of Ketterij geduld, zij heeft ook nooit gezondigd. In dezelve zijn alle Geloovigen één in CHRISTUS. Eene andere heet de *Apoſtoliſche*, *Particuliere* en *Privatekerk*, die in de Katholijke Kerk beſloten is, en uit den Paus, de Kardinalen, Biſchoppen, Prelaten en Geestelijken beſtaat. Men pleegt ze de *Roomſche* Kerk te noemen; zij houdt den Paus voor haar Opperhoofd. *Deze Kerk kan dwalen*, bedrogen worden en bedriegen, ſcheuring en ketterij hebben. Ten beste der algemeene Kerk moet men voor alle dingen tot herſtel der Apoſtoliſche arbeiden. Wanneer de Paus niet verdacht is, en 'er niet gehandeld

JOANNES GERSON.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

wordt over de vereeniging van het hoofd, dan behoort dit werk het eerst tot hem; maar anders tot het grootſte deel of de geheele vergadering der Biſſchoppen, Prelaten en Wereldlijke Vorsten; ja, als 'er van de redding van het geheele ligchaam geſpróken wordt, dan moeten zelfs boeren en de geringſte geloovigen ter hulpe toeſchieten, en hun leven daar voor opofferen. Vervolgens toont hij zijnen vriend aan, dat de Kerkvergadering van *Conſtans* allezins de eenheid en de Hervorming der Kerk kan bewaren, maar dan vordert hij eerſtelijk: *dat de magt, welke zich de Paus ſedert langen tijd heeft aangematigd, beperkt worde.* De Paus is een gewoon mensch en zondaar; hij kan als Paus dwalen en zondigen. Het *Pausſchap is geene heiligheid. Het is belagchelijk te zeggen, dat een ſterfelijk mensch zich de magt, om in hemel en op aarde te binden en van zonde vrij te ſpreken, toeſchrijft; en dat even dezelve een zone des verderfs, een ſimoniacus, hebzuchtige, leugenaar, geldafperſer, hoereerder, trotsaard, praalziek, en erger dan de Duivel is.* Vervolgens komt hij tot de middelen, om de ſcheuring te eindigen. Hier doet hij de vraag: *of een Concilie of Kerkvergadering, op welke de Paus geene voorzitting heeft, boven den Paus is?* welke hij met ja beantwoordt; veel verwacht hij van den Keizer en deszelfs invloed enz.

Paus JOANNES opent de vergadering.

Paus JOANNES XXIII, die *Rome* had moeten verlaten, voor de magt van Koning LADISLAUS, werd door de dood van dezen Vorst in Augustus des jaars 1414 van dezen vijand ontſlagen; maar nu oor-

deel-

deelde hij ook den Keizer minder noodig te hebben, daar hij kon hopen, ſpoedig weder in het bezit van *Rome* te zullen zijn, waar door zijn ijver, om naar *Conſtans* te reizen, welke plaats hem niet beviel, om dat zij onder een vreemd gebied lag, merkelijk verkoelde; te meer, daar zijne vrienden en bloedverwanten hem meermalen voorhielden; dat hij wel als Paus naar *Conſtans* zou reizen, maar gevaar liep, om als een ambteloos perſoon terug te keeren. Doch de Kardinalen drongen zoo ſterk bij hem aan, dat hij eindelijk tot de reize bewilligde.

Op den 1ſten October 1414 ging hij dan op reis, hebbende zich rijkelijk van geld en juweelen voorzien, om een prachtig Hof te voeren, als ook om zijne partij door omkoopingen te verſterken. Onder weg ſloot hij te *Meran* in *Tyrol* een verdrag met den Hertog FREDERIK van *Oostenryk*, waar bij deze hem zijne beſcherming toezeide. Evenwel liet de Paus onder weg reeds merken, hoe deze reize hem berouwde. Als zijn rijtuig op den *Arlesberg* onder ſneeuw en ijs omviel, en hij zelve 'er vrij onzacht uitgeworpen werd, morde hij woedend daar over, en zeide tegen zijne Hovelingen, die hem vraagden, hoe hij zich bevond: *Hier lig ik in 's Duivels naam; waarom ben ik ook niet te Bologna gebleven?* TRITTENHEIM, die dit verhaalt (*), verhaalt nog bovendien, dat, toen hij van den berg afrijdende, *Konſtans* zag, hij zal uitgeroepen hebben: *zoo vangt men de Vosſen!*

Na

(*) *Chron. Hirſaug. T.* III. *p.* 336.

Na den Paus kwam nog op het einde van hetzelfde jaar 1414 ook Keizer SIGISMUND te *Konſtans* aan; en de Kerkvergadering werd eene der talrijkſten, die ooit gehouden was. Behalve den Paus, wiens gevolg uit 600 perſonen beſtond, waren 'er tegenwoordig drie *Patriarchen*, (van *Konſtantinopolen*, van *Grado* en van *Antiochië*, dus alleen in den titel,) 22 Kardinalen, 20 Aartsbisſchoppen, 92 Bisſchoppen, waar bij nog eenige *Engelſche* kwamen, 124 Abten, alle met een groot gevolg, een groot aantal mindere Geestelijken, waar onder zich alleen 1800 Priesters bevonden, insgelijks Doctoren van allerhande ſoort, en Afgevaardigden der Univerſiteiten van *Parys*, *Orleans*, *Keulen*, *Weenen*, en meer andere, ook vele Monniken van de voornaamſte ordens. Niet min talrijk waren de Wereldlijke Vorsten en Heeren. De Keizer, met zijne Gemalin, bragt een gevolg van 1,000 perſonen mede; de Keurvorst RUDOLF van *Sakſen* 180; en dus naar evenredigheid de Keurvorst van den *Paltz*, drie andere Paltsgraven aan den *Rhyn*, Hertogen van *Beyeren*, *Oostenryk*, *Brieg* en *Liegnitz*, *Sagan*, *Oppelen*, *Meklenburg*, *Wolgast*, *Stettyn* en meer anderen; Markgraven, Graven en eene verbazende menigte Edellieden. Bij deze allen worden nog op de lijst gemeld Kooplieden, Kunſtenaars, en Handwerkslieden, die zich te *Konſtans* lieten vinden, en ten laatſten 346 Komedianten en Goochelaars van allerhande ſoort, als ook 700 ligte vrouwlieden, die 'ſlechts in huizen woonden. Onder de merkwaardigſte perſonen, die deze Kerkvergadering bezochten,

ten, waren JOAN GERSON, Kanſelier der Univerſiteit van *Parys*, en de Kardinaal PIETER D'AILLY, en daartegen van een' anderen kant JOANNES HUS en HIËRONYMUS VAN PRAAG, doch wier Geſchiedenis op hare plaats verhaald zal worden.

De Paus opende de vergadering nog voor de aankomst des Keizers, den 5den November des jaars 1414. Op den 16den dier maand werd de eerſte openlijke zitting gehouden met alle plegtigheid; wanneer de Paus ook het wapen van zijn' mededinger GREGORIUS XII, hetwelk deszelfs Legaat voor zijne woning had laten ophangen, deed wegnemen. Te gelijker tijd leverden de Doctoren der Godgeleerdheid eenige artikelen over, waar in het gezag der Kerkvergadering boven den Paus beweerd werd. Kort daar na werden in eene *Congregatie* der Kardinalen drie opſtellen vervaardigd, het eerſte van de *Italiaanſche* Kardinalen, die op de zijde des Pauſen waren, en beweerden, dat de zaken den Godsdienst betreffende, eerst behoorden behandeld te worden, en dat de beſluiten van de vergadering van *Piſa* bevestigd en ten uitvoer moesten gebragt worden, waar na volgden eenige voorſchriften aan den Paus. Dit was geheel in den zin des Pauſen; trouwens, als men eerst de zaken van Godsdienst zou afhandelen, zou de tijd verloopen, en weinig van de *Hervorming* te wachten zijn, welke zoo algemeen verlangd werd. Hier tegen dan leverde de Kardinaal van *Kameryk*, PIETER D'AILLY, met eenige *Franſche* Prelaten, een ander opſtel in, waar in aangewezen werd, dat deze vergadering geene be-

De Paus opent de vergadering.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

trekking had tot die van *Piſa*, dewijl men hier van zaken moest handelen, die daar niet behandeld waren. Eindelijk toonden de overige Kardinalen in een derde opſtel, hoe zich de Paus over het algemeen behoorde te gedragen, om zijne waardigheid te handhaven, en zijn ambt gemoedelijk waar te nemen.

In eene nieuwe *Congregatie* verklaarde zich D'AILLY nader, omtrent het middel om aan de *ſcheuring* een einde te maken; en wilde geen geweld omtrent de Pauſen gebruiken, maar hen overreden, om zelve hunne waardigheid neder te leggen, niettegenſtaande de Kerkvergadering te *Piſa* twee derzelven dadelijk had afgezet, terwijl hij aantoonde, dat groote Leeraars in de Kerk beweerd hadden: *dat eene algemeene Kerkvergadering niet alleen in daadzaken en in regtsgevallen, maar zelfs in het geloof dwalen kon.*

De Keizer komt in perſoon op de Kerkvergadering.

Deze voorafgaande opgave van gevoelens konden den Paus niet veel gunſtigs doen verwachten, en de aankomst des Keizers gaf aan de Kerkvergadering nog meer vrijheid en eene geheel onverwachte wending. De Keizer ſpoedde zich wel terſtond na zijne aankomst te *Konſtans*, op den 25ſten December 1414 bij den Paus, die eene plegtige Miſſe hield, om denzelven, in het gewaad van Diaken, dat is met eene roode kap, echter met de Keizerlijke kroon op het hoofd, te bedienen. Maar korte dagen daar na hield de Kardinaal D'AILLY eene Redevoering voor den Keizer, waar in hij bewees, dat 'er geene ware eenheid in de Kerk kon plaats hebben zonder Hervorming,

Digitized by Google

ming, en geene Hervorming zonder eenheid; waar in verſcheidene Doctoren in de Godgeleerdheid in hunne redevoeringen hem onderſteunden. Ook bragt de Keizer te wege, dat de vergadering de Legaten van GREGORIUS XII en BENEDICTUS XIV ook toeliet, te meer, omdat zij nog ſteeds magtige beſchermers hadden. Deze Legaten verſchenen vervolgens reeds in Januarij 1415 op de vergadering.

Hoe zeer het grootſte en beste deel derzelve neigde, om de eenheid der Kerk te herſtellen, door den afſtand van alle drie de Paufen te bewerken, bleek ook door eene verhandeling van den Kardinaal FILLASTRE, die te voren als Deken te *Rheims*, zeer geijverd had voor de magt van den Paus, maar nu geheel andere grondregelen volgde, en den *afſtand* der Paufen als het eenig middel van eenheid aanprees. De aanhangers van den Paus poogden hem wel te wederleggen, maar D'AILLY beantwoordde terſtond hunne tegenwerpingen, zoo dat JOANNES XXIII meer en meer ondervond, dat zijn gezag ten einde liep.

Ook ſchoot hij te kort in twee bijzonderheden, welke voor hem zeer belangrijk waren. Men bragt namelijk de vraag ter tafel: *wie op de Kerkvergadering regt zou hebben om te ſtemmen?* Dit regt wilde de Paus alleen toekennen aan de Biſchoppen, Prelaten en Abten, onder welken hij ligtelijk de meerderheid zag te bekomen. Maar hier verzette zich D'AILLY tegen, en beweerde, dat niet alleen deze, maar ook de Leeraren der Godgeleerdheid, en van het Kerkelijk en Burgerlijk Regt, de Vorsten en

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

derzelver Gezanten, als ook de Afgevaardigden van afwezende Prelaten en Domkapittels het ſtemregt behoorden uit te oefenen; bovendien bepaalde men, insgelijks tegen 's Pauſen zin, dat *de ſtemmen naar de natien zouden opgenomen worden.* In het eerst waren 'er vier natien: de *Franſche*, *Duitſche*, *Engelſche* en *Italiaanſche*; doch toen ook *Spaanſche* Prelaten en Gezanten aankwamen, maakten deze de vijfde natie uit.

JOANNES XXIII wordt beſchuldigd

Naauwelijks was dit vastgeſteld, of men begon den Paus JOANNES XXIII harder aan te vallen. Hij had, behalve andere ſtreken, om de aanſlagen tegen hem te leur te ſtellen, overal voor geld zijne verſpieders, die hem al de geheime raadplegingen in de Congregatien bekend maakten, en die hij van den eed van geheimhouding ontſloeg, welken zij in de Congregatien hadden afgelegd. Doch nu werd aan de vergadering door eenen *Italiaan* heimelijk een geſchrift overgeleverd, hetwelk de vreesſelijkſte beſchuldigingen tegen den Paus bevatte, (*articulos, omnia peccata mortalia, necnon infinita quodammodo abominabilia continentes*, zegt VAN NIEM.) Deze beſchuldigingen waren zoo kwaad, dat de aanzienlijkſte leden der vergadering oordeelden, dat men ze niet behoorde in het openbaar te behandelen, te min, daar de meesten zoo gegrond waren, dat zij geen verder bewijs behoefden. De Paus, die van dit geſchrift door zijne verſpieders insgelijks berigt kreeg, was daar over zoo ontſteld, dat hij met zijne vertrouwdſte vrienden raadpleegde, wat hem in dezen te doen ſtond, en voornemens ſcheen, in perſoon

ſoon voor de vergadering zijne buitenſporigheden te bekennen, en zich voorts daar op te verlaten, dat een Páus niet dan om Ketterij mogt afgezet worden. Maar zijne vrienden raadden hem, dit voornemen nog eenige dagen in overweging te nemen.

Ondertusſchen kwamen de natien, die niet wisten, dat het gemelde ſtuk aan den Paus reeds bekend was, overeen, hem voor te ſtellen, om zijne waardigheid neder te leggen. De Paus, waarſchijnlijk uit vreeze voor de beſchuldigingen, nam dit met een ſchijnbaar genoegen op, en antwoordde, als zijne mededingers wilden bedanken, van zijne zijde daar toe bereid te zijn. Den avond van dienzelfden dag, den 16den Februarij 1415, deed hij deze verklaring ſchriftelijk in tegenwoordigheid des Keizers en der Kerkvergadering voorlezen, waar over eene groote vreugde ontſtond. Dewijl deze verklaring echter voorwaardelijk was, verzocht men den Paus eene duidelijker te geven, welke ook ſpoedig volgde, maar dewijl zij nog bijvoegſels bevatte, welke de beide Tegenpauſen zeer moesten mishagen, werd zij insgelijks verworpen; waartegen een voorſchrift door de vergadering ontworpen, van den Paus niet aangenomen werd. Eindelijk werd hij genoodzaakt, dit voorſchrift van de vergadering openlijk over te nemen. Hij zwoer en beloofde, voor het altaar geknield, God, de Kerk en de Heilige Vergadering, dat hij vrijwillig, indien de beide Pauſen hetzelfde zouden doen, ja zelf in allen gevalle, bedanken wilde, indien daar door de ſcheuring kon weggenomen worden. Thans was de vreugde eerst volkomen,

zoo-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

zoodat de Keizer zelve den Paus de voeten kuste, om hem zijne dankbaarheid te betoonen.

Met dit al geloofde men van den Paus eene bijzondere *Bulle van affland* te moeten vorderen. Maar de Prelaten, die hem daarom verzochten, werden zoo onvoegelijk door hem bejegend, dat niemand het waagde, hem 'er meer over te ſpreken, waarom men den Keizer verzocht, dezelve van den Paus te begeeren, waar op dezelve ook den 6den Maart 1415 volgde. In dezelve maakte de Paus aan de ganſche Christenheid bekend, dat hij, alhoewel PIETER VAN LUNA en ANGELO CORRARIO op de Kerkvergadering niet verſchenen waren, evenwel, om zijne vredelievendheid algemeen bekend te maken, en niettegenſtaande hij het onbetwistbaarſte regt had, en ook bijna de geheele Kerk, en genoegzaam het volle tijdelijk gebied der Pauſen aan hem onderworpen was, ter verkrijging van den vrede, den kortſten en geſchiktſten weg van afſtand verkoren had, in hope, dat hij te meer belooning van God ontvangen zou, hoe meer hij verlaten had. Nu was nog overig, dat de Paus dadelijk zijne belofte vervulde, ten welken einde men voorſloeg, dat hij Gevolmagtigden zou benoemen voor zijne afdanking; doch dit weigerde niet alleen de Paus, maar ook de *Italiaanſche* natie. En van nu af begon men te vreezen, dat de Paus met zijne *Italianen* zich verwijderen en vertrekken zoude. Hij ſchonk wel de gouden roos, die hij, volgens gewoonte der Pauſen, op eerſten Paaschdag gewijd had, aan den Keizer, maar deze liet zich daar door niet innemen, integendeel hield hij

De Paus doet afſtand van zijne waardigheid.

hij 's anderen daags eene Congregatie, in welke voorgesteld werd, om eenen nieuwen Paus te kiezen; terwijl het hoogst onzeker was, of de keuze op JOANNES vallen zou. Onverziens stond de Aartsbisschop van *Mentz* op, die verklaarde, dat hij nooit eenen anderen Paus dan dezen gehoorzamen zou, waar door hij aanleiding gaf, dat de hardste beschuldigingen tegen denzelven herhaald werden. Ook maakte de Keizer zulke schikkingen, dat niemand der leden van de Kerkvergadering *Konstans* verlaten kon, hetwelk hij door de *Fransche*, *Engelsche* en *Duitsche* Natien liet besluiten, en dit besluit den Paus ter hand stellen, die daar tegen *Nizza* voorsloeg, om de vergadering daar te vervolgen, en van Gevolmagtigden niets meer hooren wilde, waar op de *Engelschen* spraken, van hem gevangen te nemen; doch de Keizer bragt hen tot bedaren.

Daar het nu steeds waarschijnlijker werd, dat de Paus *Konstans* bij de eerste gelegenheid zou zoeken te verlaten, liet de Keizer hem, als ook FREDERIK, Hertog van *Oostenryk*, met wien de Paus naauw verbonden was, stipt gade slaan. Evenwel wist de Paus den 20sten Maart 1415, bij gelegenheid van een Tournooispel, te ontkomen, vermomd zijnde als een lijfknecht, en spoedde zich naar *Schafhausen*, eene stad in *Zwitzerland*, welke tot het gebied van den gemelden Hertog behoorde. Van hier schreef hij aan den Keizer, dat hij zich van *Konstans* begeven had, om voor de veiligheid van zijne persoon te zorgen, ook ontbood hij zijne Hofbedienden, gelijk ook verscheidene Kardinalen en de Hertog van *Oostenryk* volgden.

De Paus vlugt naar Schafhausen.

's Pau-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

's Pausen oogmerk was zekerlijk, de Kerkvergadering door zijne vlugt te ontbinden, en zonder 's Keizers standvastigheid zou hem zulks in der daad gelukt zijn; alzoo de ontsteltenis te *Konstans* op de tijding van 's Pausen vlugt zeer groot was. Maar SIGISMUND stelde allen gerust, en verklaarde, dat de Kerkvergadering voortgang zou hebben. Ook werden 'er aan de deuren van het Bisschoppelijk Paleis geschriften aangeslagen, in welke de Paus en de Kardinalen naar het leven werden afgeschilderd. Ook werd de Hertog van *Oostenryk* voor den Keizer en de vergadering ter verantwoording geroepen.

Kort daar na hield JOANNES GERSON eene redevoering voor de Kerkvergadering, in welke hij derzelver aanzien en gezag boven den Paus aantoonde; waar mede zekere besluiten van de Universiteit te *Parys* overeenstemden, die om dezen zelfden tijd het licht zagen. Doch daar tegen liet de Paus eene verantwoording opstellen, welke hij aan den Koning van *Frankryk*, den Hertog van *Orleans* en de gemelde Universiteit zond, doch van welke dezelve aan de Kerkvergadering terug gezonden werd; met welke de Paus echter ook in onderhandeling bleef, zonder dat men malkanderen nader kwam. Men besloot derhalve de Kerkvergadering zonder den Paus voort te zetten, en nam in derzelver *derde zitting* den 26sten Maart 1415 het volgende besluit: „ De heilige *Sijnode*, welke de *heilige algemeene Kerkvergadering*, (*Concilium*,) van *Konstans* heet, en welke om de eenheid en hervorming der Kerk in het hoofd en de leden te bewerken, in den Heiligen Geest

Geest hier regtmatig vergaderd is, besluit, verklaart en verordent, dat zij regtmatig beroepen, aangevangen en gehouden is; dat zij door het vertrek van den Paus, of van Prelaten en eenige Leden niet afgebroken is, ook niet eer ontbonden mag worden, voor dat de tegenwoordige *scheuring* volkomen uitgeroeid en de Kerk in *geloof en zeden*, in het *hoofd* en de *leden hervormd* is; dat zij niet dan om eene gegronde en van haar zelve te bepalen reden elders heen zal mogen verplaatst worden; en dat het elk harer leden insgelijks niet anders dan om gewigtige redenen, welke de vergadering zal moeten beoordeelen, vrij zal staan uit de stad te gaan."

In de *vierde* zitting der vergadering, den 30sten *Maart* 1415, werd ook, het geene nu mondelijk en schriftelijk meermalen behandeld was, plegtig in een besluit vervat, waar in vastgesteld werd: „ De Kerkvergadering te *Konstans*, die in den naam des Heil. Geests regtmatig vergaderd is, en een algemeen Concilie uitmaakt, hetwelk de strijdende Katholijke Kerk verbeeldt, *heeft hare magt onmiddelijk van* CHRISTUS; *en aan dezelve is ieder een, van welken stand en waardigheid hij zij*, al ware het ook de Pauselijke, *gehoorzaamheid schuldig in alles, wat het geloof en de uitroeijing der scheuring, insgelijks de algemeene hervorming der Kerke Gods in het hoofd en de leden betreft.*" In dezelfde zitting werden nog twee besluiten goedgekeurd, de eerste: de Paus zou zijn Hof en deszelfs bedieningen, zonder toestemming der vergadering niet van *Konstans* naar

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

naar eene andere plaats overbrengen. De tweede, dat alle verplaatsingen van Prelaten, intrekkingen van Prebenden, herroepingen van giften, straffen en andere handelingen, welke van den Paus of zijne ambtenaren, sedert zijn vertrek, tot nadeel der Kerkvergadering en hare aanhangers ondernomen waren, volstrekt nietig en van onwaarde zouden zijn.

Weinige dagen daar na vernam men, dat de Paus van *Schafhausen* zich begeven had naar *Lauffenburg*, eene van de *Zwabische* Woudsteden aan den *Rhyn*. Alwaar hij door eenen Notaris en Getuigen een Protest liet opstellen, dat hij alles, wat hij te *Konstans* beloofd en bezworen had, uit vrees gedaan had, en dus niet verpligt was te houden. Deze vlugt maakte nieuwe bewegingen te *Konstans*, welke stad vele Kardinalen en Prelaten verlieten, meenende, dat de Kerkvergadering bezwaarlijk langer voortgezet kon worden. Maar de Keizer en ver het grootste gedeelte der vergadering drongen des te nadrukkelijker op het volkomen vaststellen der hier voor aangehaalde besluiten aan, door welke de hoogheid eener algemeene Kerkvergadering ook boven den Paus vastgesteld werd. Dit gebeurde ook in de *vijfde zitting*, den 6den April 1415, welke daar door voor de merkwaardigste van allen gehouden wordt. Men besloot bovendien, dat de Paus niet alleen in de gevallen in het voorschrift van zijnen afstand vervat, maar ook in alle andere, waar het den Kerkelijken vrede bevorderen kon, verpligt was, zijne waardigheid neder te leggen; dat, indien hij weigerachtig ware, dit tot zulk een oogmerk te doen, al-

alle Geloovigen hem hunne gehoorzaamheid behoorden op te zeggen; dat zijn heimelijk vertrek van *Konſtans* ongeoorloofd, en voor de eenheid der Kerke ſchadelijk geweest was; dat hij daarom van de Sijnode zou worden ingedaagd, om tot haar terug te keeren, en zijne belofte te vervullen; en indien hij zulks binnen eenen van haar bepaalden tijd niet zou doen, zou tegen hem, als eenen bevorderaar der Scheuring en verdacht van Ketterij, gehandeld worden; dat eindelijk, als hij terug komen, en het beloofde vervullen zou, door den Keizer en de vergadering voor zijne veiligheid gezorgd, en hem en zijnen vrienden na zijnen afſtand een voordeelige Staat zou toegeſtaan worden.

Dus werd op deze vergadering plegtig vastgeſteld en beſloten, het gene reeds op de vergadering te *Piſa* voorgedragen was, de hoogheid en het gezag eener algemeene Kerkvergadering boven den Paus. Doch, alhoewel deze beide Kerkvergaderingen van *Piſa* en *Konſtans* bij de *Roomſche* Kerk aangenomen en erkend zijn, evenwel is men het in dezelve niet eens omtrent den zin en uitgeſtrektheid dezer beſluiten, gelijk de Pauſen dezelve ook in alle uitgeſtrektheid altijd verworpen hebben. Men heeft gezegd, dat deze beſluiten zich alleen bepaalden tot het geval van eene *Scheuring*, tegen derzelver duidelijke letter aan, te meer daar zij tegen eenen anders wettelijk en regtmatig verkozenen Paus genomen en ten uitvoer gebragt werden. Ook heeft men gezegd, dat deze beſluiten niet vooraf behoorlijk bij de Natien in overweging genomen zijn, dat enkel

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

de *obedientie* van JOANNES XXIII dezelve hebbe goedgekeurd, en dat zij genomen zijn op eene vergadering, welke zonder hoofd was; welk laatste op eene onbewezene ſtelling rust, dat eene Kerkvergadering zonder eenen Paus geen beſluit zou kunnen nemen, terwijl men bij de even voorgaande niet in aanmerking nam, dat JOANNES XXIII alleen als de regtmatige Paus erkend was, en de beide anderen voor Tegenpauſen gehouden werden.

De Hertog van Oostenryk wordt geſtraft.

Op deze wijze werd JOANNES XXIII door deze beſluiten reeds van verre bedreigd, maar zijn beſchermer, Hertog FREDERIK van *Oostenryk*, werd nog eer dan hij, vernederd. De Keizer daagde hem, omdat hij den Paus tot zijne vlugt behulpzaam geweest was, ter verantwoording voor zich den 7den April 1415, en verklaarde hem, toen hij niet verſcheen, in den *Rijksban*, belastende den naburigen Rijksſtanden en de *Zwitzers*, om het vonnis uit te voeren, welke laatſten, die eerst voor eenige jaren met den Hertog vrede gemaakt hadden, ten dien einde van het *Concilie*, hetwelk den Hertog insgelijks in den Kerkelijken ban deed, aflaat ontvongen, en nu verloor de Hertog ſpoedig alles, wat hij in *Zwitzerland* en *Zwaben* bezat. Hij onderwierp zich dus aan 's Keizers bevel, en werd den 5den Mei 1415 in genade aangenomen, onder voorwaarde, dat hij zich zelven en alle zijne bezittingen ter genade des Keizers ſtelde, en beloofde, den Paus JOANNES XXIII binnen zekeren bepaalden tijd te *Konſtans* te leveren, en dat hij zelve zoo lang als gijzelaar daar blijven zou.

Handelin-

Het lot van FREDERIK maakte indruk op den Paus

Paus en deszelfs aanhangeren. De Paus zelve was wel naar *Freyburg* in *Brisgau*, eene vesting van den Hertog van *Oostenryk*, geweken, maar bood echter aan de Kerkvergadering aan, om zijne waardigheid neder te leggen, onder voorwaarde, dat hij vrijgeleide van den Keizer ontvangen, en wegens geene zijner handelingen ontrust zou worden; ook dat hij ter vergoeding voor zijnen afstand zou benoemd worden tot Kardinaal-Legaat in *Italië*; of, wel om stil te kunnen leven, den titel van Kardinaal met een jaargeld van 30,000 Goudguldens zou behouden. De Kerkvergadering daartegen zond eenen Brief aan alle Vorsten, waar in zij haar gedrag tot hier toe gehouden, openleide en verdedigde, en des Pausen vlugt nadrukkelijk veroordeelde. Zij zelve stelde in hare *zesde zitting* den 17den April 1415 een ontwerp van afstand op, waar in den Paus alle uitvlugten werden afgesneden, en hetwelk hem door twee Kardinalen werd toegezonden, met aanschrijving, dat hij, of terstond te *Konstans* terug komen, of zich zoo lang in *Ulm*, of *Ravensburg* of *Bazel* onthouden, tot de Kerkevrede gevestigd was; ook zou hij van nu af door eene Bulle verklaren, dat hij niet meer als Paus erkend wilde zijn.

gen over der Pausen afstand.

Ondertusschen maakte de *Italiaansche* Natie, het grootste deel der Kardinalen, en vele leden der andere Natien nog eene groote partij uit, welke den Paus genegen was; om derzelver invloed te beletten, deed één der tegenwoordig zijnde Bisschoppen het voorstel: *dat noch de Paus noch de Kardinalen tot de raadplegingen der vergadering behoorden te*

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

worden toegelaten, omdat dezelve ook ten onderwerp moesten hebben de Hervorming in het hoofd zoo wel als in de leden. Dit voorstel werd echter door de vergadering niet aangenomen, nogtans werden de Kardinalen daar door opgewekt, om eene verdediging van hunne regten daartegen in te leveren, waar op ook weder antwoorden inkwamen, waar bij het stuk verder hangen bleef. Eene andere vraag werd te berde gebragt, ten aanzien van het veroordeelen van zekere ketterijen, of zulks in den naam van den Paus of van de Kerkvergadering moest voltrokken worden? De Kardinaal D'AILLY beweerde het laatste, onder anderen aanmerkende, dat de algemeene Kerk van CHRISTUS zelven het voorregt van onfeilbaarheid in het geloof ontvangen had, welke onfeilbaarheid de Paus niet bezit. Daartegen zocht de *Patriarch* van *Antiochië* te betoogen, dat de Paus geenszins aan eene algemeene Kerkvergadering onderworpen was, en dat derzelver besluiten in zijnen naam moesten genomen en uitgevoerd worden; ontleenende daar toe zijne bewijzen voornamelijk uit de *Decreten* van GRATIANUS, en bijzonder die beruchte plaats uit dezelve aanhalende, in welke gezegd wordt, dat, alhoewel de Paus de menschen bij hoopen naar de hel bragt, evenwel niemand dan God alleen hem deswegens ter verantwoording kon roepen. Doch hij werd door D'AILLY met nadruk beantwoord.

De Paus wordt in zijne waardig-

Eindelijk kwamen de Gezanten terug, die aan den Paus gezonden waren, maar bragten geen voldoend bescheid. De Paus was van *Freyburg* naar

Bri-

Briſak vertrokken, van waar hij zich naar *Neuburg*, eene andere ſtad aan den *Rhyn*, begaf, en in onderhandeling trad met den Hertog van *Burgundië*, van wien hij naar *Avignon* wilde gebragt zijn. Tot de begeerde volmagt van afſtand gaf hij enkel hoop, gelijk hij vervolgens 'er een aan de vergadering zond, maar welke als onvoldoende verworpen werd. Men beſloot daar op in de *zevende zitting* den 2den Mei 1417 den Paus openlijk in te dagen. Deze indaging, die twee dagen daar na openlijk aangeplakt werd, behelsde: dat hij binnen negen dagen voor de Sijnode verſchijnen moest, om zich te verantwoorden tegen de beſchuldigingen van *Ketterij*, *Scheuring*, *Simonie*, ſlecht beſtuur en openlijke *verkwisting der goederen en regten* van de *Roomſche* en andere *Kerken*, en wegens *verſcheidene grove misdaden*, door welke hij der ganſche Kerk eene algemeen bekende ergernis had gegeven, en dewijl hij onverbeterlijk zijnde, de kudde des Heeren als een huureling heimelijk verlaten had, opdat hij de Hervorming mogt ontwijken.

heid geſchorst.

Toen de Paus op den bepaalden dag in de *negende zitting* den 13den Mei zich niet voor de Sijnode ſtelde, werd het vonnis van *ſuspenſie* of *ſchorſing* vastgeſteld, en hij in de *tiende zitting* den 14den Mei 1417 in alle bediening der Pausſelijke waardigheid, zoo Geestelijk als Wereldlijk, *geſuspendeerd* of geſchorst, behoudende de Kerkvergadering zich voor, om het pleitgeding tegen hem, zelfs tot afzetting toe, indien de Regten dit vorderen, voort te zetten.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Hij wordt afgezet.

Thans kon het niet misſen, of de Paus JOANNES moest welhaast van den troon geſtoten worden. De naaste ſtap daar toe was een nieuw verhoor onder eede van 37 getuigen, waar onder *Italiaanſche* Biſchoppen en Pausſelijke Hofbedienden in geen gering getal waren. Door dezelven werden LXX *punten* van beſchuldiging tegen hem bewezen, van welken men 'er ſlechts L in de vergadering voorlas, en de overigen ter eere van den Apostoliſchen Stoel, zoo als 'er in de Handſchriften ſtaat, en om andere wijze redenen, achterliet. Onder de eerstgemelde behooren de volgende: de Paus was van zijne jeugd af aan, een mensch van ſnooden imborst, onbeſchaamd, onkuisch, leugenachtig, wederſpannig en ongehoorzaam jegens zijne ouderen, en over het geheel aan de meeste ondeugden overgegeven geweest; hij had, door zijnen Geneesheer, ALEXANDER V laten vergiftigen; met zijn broeders vrouw, met Nonnen, jonkvrouwen en echte vrouwen, zelfs onnatuurlijke ontucht gepleegd; nieuwe en ongehoorde misdaden van Simonie begaan; ontallijke geldafperſſingen geoefend; hij was, naar de algemeene meening, aan moorden, en andere grove misdaden ſchuldig; hij had dikwijls in tegenwoordigheid van verſcheidene Prelaten, en andere eerlijke mannen, op aanſtoken des Duivels, hardnekkig beweerd, dat 'er geen eeuwig leven, of een leven na dit leven was; dat de ziel des menſchen met haar ligchaam ſterft, gelijk de beesten; en dergelijke meer. Onder dat alles liet men ook zeldzame getuigenisſen toe, bij voorbeeld: Hij had het hoofd van den Heil. JOANNES

NES *den Dooper*, hetwelk zich in een Nonnenklooster te *Rome* bevinden zou, aan de *Florentijnen* voor 50,000 Dukaten verkocht, hetwelk deze Heil. aan de *Romeinen* ontdekte; en als deze daar openlijk over morden, had de Paus hen deswegens hard geſtraft. Maar hoe het zij, daar waren zoo vele bewijsbare buitenſporigheden en ondeugden van dezen Paus, dat niemand het meer waagde, om hem te behouden. Hij was genoodzaakt, te *Ratolfzel*, (of *Rudolfzel*,) een ſtadje in de nabijheid van *Konſtans* te komen, waar hij door afgevaardigden der Kerkvergadering bewaakt werd; en ſedert bemoeiden de Kardinalen zich ook weinig met hem. Eindelijk kondigde men hem zijne ophanden zijnde afzetting aan, waar aan hij zich volkomen onderwierp, alleen verzocht hij de Kerkvergadering, zijne eer, perſoon en ſtand zoo veel te verſchoonen, als de eenheid der Kerk toe zou laten. Ook ſchreef hij aan den Keizer om deszelfs gunst en voorſpraak.

Eindelijk werd op den 29ſten Mei 1415 *in de twaalfde zitting het vonnis van afzetting* tegen hem, met bijgevoegde redenen, voorgelezen, en alle Chriſtenen van den eed van trouwe ontſlagen, waar door zij aan hem verbonden waren. Zijn zegel en wapen werden verbroken, en men zond vijf Kardinalen aan hem af, om hem zijn lot bekend te maken. Hij nam het ootmoedig aan, en verzekerde zelfs met eenen eed, dat hij het vrijwillig goedkeurde. Tevens verbood de Kerkvergadering, dat niemand, zonder hare bewilliging, en op ſtraf van eenen eeuwigen vloek, tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

zou overgaan; als ook, dat geen van de overige Pauſen zou verkoren worden, en eindelijk dat de Prelaten, welke zich verwijderd hadden, terug zouden komen. BALTHAZAR COSSA, gelijk de geweezen Paus thans weder genoemd werd, werd kort daar na naar het ſlot *Gotleben*, digt bij *Konſtans*, gebragt; een voor hem des te vernederend verblijf, omdat JOANNES HUS daar ook gevangen zat, dien hij als een' Ketter had laten opſluiten. Omdat men niet gaarn zag, dat hij briefwisſeling had met iemand te *Konſtans*, hoewel zijne oude vrienden het niet eens waagden, hem troost toe te ſpreken, gaf de Keizer hem over aan den Keurvorst van den *Paltz*, die hem ſedert te *Heidelberg* in eene lijdelijke en voegzame bewaring hield. Ondertusſchen was men aan het *Franſche* Hof niet wel te vrede, dat men zonder deszelfs bijzondere toeſtemming tot dezen ſtap gekomen was. Ook verwonderde men zich, dat de Kerkvergadering, na het ledigſtaan van den Pausſelijken Stoel, nieuwverkozene Bisſchoppen bevestigde; gelijk ook de Keizer Bisſchoppen aanſtelde, en aan anderen uitzigten en verwachtingen op deze waardigheid ſchonk.

Vrijwillige afſtand van GREGORIUS XII.

Op de afzetting van dezen Paus volgde kort daar na de meer vrijwillige afſtand van GREGORIUS XII. Hij had door zijne Gezanten op de Kerkvergadering zich al vroeg daar gereed en bereid toe verklaard, en reeds den 13den Mei 1415 verſcheen 'er een Brief van KAREL MALATESTA, Heer van *Rimini*, en Stadhouder van *Romagna*, in naam van den Paus. Deze Brief ging verzeld van eene volmagt op

op MALATESTA, om de Kerkvergadering te bekrachtigen, en den afſtand van den Paus te verklaren. In de *veertiende zitting*, in welke de Keizer zelve voorzat, deed MALATESTA mondeling voor hem den afſtand. Zoodra GREGORIUS hier kennis van kreeg, leide hij alle teekenen van zijne waardigheid neder, en bekrachtigde alles in eenen Brief aan de Kerkvergadering; waar op hij van dezelve tot Kardinaal-Biſchop van *Porto* en beſtendigen Legaat in de *Mark* van *Ancona* werd aangeſteld. Twee jaren daar na overleed hij, in eenen ouderdom van XC jaren.

Hardnekkigheid van den derden Paus BENEDICTUS XIII.

Maar de derde van deze ſcheurzieke Pauſen, BENEDICTUS XIII, was zoo ligt niet tot afſtand te bewegen of te dwingen. Hij had zich, nadat *Frankryk* hem de gehoorzaamheid had opgezegd, van de ééne plaats naar de andere langs de *Middellandſche* Zee, en eindelijk naar *Katalonië* begeven. De Koning MARTIN van *Arragon* en de *Schotten* waren de eenigen, die hem nog bleven toegedaan. Op de Kerkvergadering te *Konſtans* liet hij door zijne Gezanten om een mondgeſprek met den Keizer verzoeken te *Nizza*, om hetwelk de Gezanten des Konings van *Arragon* insgelijks verzochten; doch uit hoofde van het regtsgeding tegen JOANNES XXIII, kon de Keizer niet dan in Julij 1415 op reize gaan, na knielend voor het altaar den zegen van de Kerkvergadering ontvangen te hebben. Om dezen tijd hield GERSON weder eene leerrede voor de Kerkvergadering ten betooge van derzelver gezag en der grondregelen, welke zij tot hier toe gevolgd was, het-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

welk bij de onderhandeling met BENEDICTUS te pas zou kunnen komen.

De Keizer in September 1415 te *Perpignan* in het Graafſchap *Rousſellon* aangekomen zijnde, begeerde, dat ook BENEDICTUS zich daar zou laten vinden, doch deze verſcheen niet, omdat de Keizer hem enkel Kardinaal noemde. Daartegen zond hij een voorſtel aan den Keizer, dat hij van het Pausſchap afſtaan wilde, onder voorwaarde, dat hij, door beſtelling der Vorsten, terſtond weder verkoren zou worden. Toen dit afgewezen werd, en hij eindelijk zich te *Perpignan* liet vinden, verklaarde hij, op de volgende voorwaarden zijne waardigheid te willen nederleggen: De te *Konſtans* tegenwoordig zijnde Prelaten zouden met den Keizer en zijn gevolg op eene vrije plaats bijeenkomen, dan zou die vergadering alles, wat te *Piſa* tegen hem beſloten was, te niet doen; en dan wilde hij de algemeene Kerkvergadering bijeen roepen, en voor dezelve afſtand doen; waar voor hem het volgende zou worden toegeſtaan: Hij zou Kardinaal-Legaat met volkomene magt in het Geestelijke en Wereldlijke blijven, in zijn geheel toenmalig geestelijk gebied; maar den naam van Paus niet meer voeren, ten ware hij van de Kerkvergadering daar op nieuw toe beroepen werd; evenwel zou hij naast den Paus den hoogſten eerbied genieten, en al de genen, die van hem ambten bekomen hadden, zouden dezelve behouden. Maar de Keizer zoo wel als de Koning van *Arragon*, en de Afgevaardigden van *Konſtans* eischten, dat hij eenvoudig afſtand zou doen, waar te-

tegen BENEDICTUS volhield, dat hij de eenige wettige Paus was, hij was ook de eenige wettige Kardinaal, die eene deugdzame Pausſelijke verkiezing verrigten kon, als zijnde voor het begin der ſcheuring verkoren. Hij kon, zeide hij, de Kerk zijne bruid niet verlaten, en zou eene groote zonde begaan, als hij niet voor de verkiezing van den toekomenden Paus zorgde. Het ſlot, hetwelk hij te *Perpignan* bewoonde, had hij met eene menigte ſoldaten bezet; en evenwel vlugtte hij, onder voorwendſel van grooter veiligheid, naar *Colliura*, een ſtadje aan zee, waar hij zijne galeijen gereed had, om zich verder te kunnen begeven. Eenige naburige *Spaanſche* ſteden lieten hem hier inſluiten, maar hij wist, naar *Peniſcola* te ontkomen, een klein ſtadje op een halfeiland in het Koningrijk *Valencië*. Vermoeid door zijne hardnekkigheid, kwamen eindelijk de Keizer en de Gezanten der Vorſten, die tot de *obedientie* van dezen Paus behoorden, den 15den December 1415 overeen: De Kardinalen en Prelaten te *Konſtans* vergaderd, zouden al de Vorſten en Biſſchoppen, die tot hier toe BENEDICTUS waren toegedaan, tot eene nieuwe aldaar te houden Kerkvergadering noodigen, op welke over de afzetting van dezen Paus, de verkiezing van eenen nieuwen, de Hervorming der Kerk enz. gehandeld zou worden. Deze overeenkomst had ten gevolge, dat de Koningen van *Arragon*, *Kaſtilië*, en *Navarre* openlijk te *Perpignan* den 6den Januarij 1416 aan BENEDICTUS de gehoorzaamheid opzeiden.

In dezen tuſſchentijd hield men zich in de Kerkver-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vergadering te *Konſtans* met andere zaken bezig, bijzonder met de zoogenoemde Ketterij der *Huſſiten*, waar van wij in het vervolg moeten ſpreken. Ook verloor men de zaak der *Scheuring* en der *Hervorming* niet geheel uit het oog. Dus werd in de laatſte maanden des jaars 1416 eene verhandeling voorgelezen van den Kardinaal van *Kameryk*, (of PIETER D'AILLY,) over de Kerkelijke magt, (*de Potestate Eccleſiastica*,) welke met goedkeuring werd aangehoord. Kort daar na, in October 1416, toen de Gezanten van *Arragon* in naam der geheele *obedientie* van BENEDICTUS de Kerkvergadering bijeengeroepen, en vervolgens, gelijk de *Spanjaards* over het geheel, zich met dezelve vereenigd hadden, begon men het regtsgeding tegen dezen Paus *in de drie en twintigſte zitting*. In de volgende *zitting* beſloot men, dat BENEDICTUS voor de vergadering ter verantwoording zou verſchijnen, waar toe hem 100 dagen na het afkondigen van dit beſluit geſteld werden, of 70, nadat het hem bekend zou gemaakt zijn.

GERSON, nog bepaalder en vaster in zijne beginſelen, dan D'AILLY, en ſtouter en levendiger in derzelver uitvoering en toepaſſing, liet den 6den Februarij 1417 aan de vergadering insgelijks eene verhandeling voorlezen: *de potestate eccleſiastica et de origine legum*, in welke hij onder anderen zegt: „ Geloofd zij God, die door deze hoogheilige Kerkvergadering van *Konſtans*, verlicht door het licht des Goddelijken Geests, en terwijl de ſchokking der tegenwoordige *ſcheuring* zelve haar daar om-

omtrent inzien verſchaft heeft, zijne Kerk van die hoogſtſchadelijke leere bevrijd heeft, bij welker voortduring ook de ſcheuring, welke door dezelve onderhouden werd, ſteeds zou hebben voortgeduurd! Thans namelijk is verklaard en vastgeſteld, dat eene algemeene Kerkvergadering ook zonder den Paus bijeengeroepen, en dat de Paus van dezelve in zekere gevallen geoordeeld kan worden; insgelijks, dat dezelve het regt heeft, om wetten of regelen voor te ſchrijven, volgens welke de volheid der Pausſelijke magt, niet wel op zich zelve, omdat zij ſteeds dezelfde is, maar in haar gebruik moet gematigd en geleid worden. Ook hebben de algemeene Kerkvergaderingen het gezag der Pauſen niet zoodanig van hare beſluiten en ſchikkingen uitgezonderd, dat aan dezen eene geheel onbepaalde vrijheid zou toegelaten zijn, om de voorſchriften, met veel wijsheid ingevoerd, ligtzinnig af te ſchaffen of te overtreden; maar alleen dan, wanneer dringende behoefte en openbaar nut zulks vorderen."

In Januarij 1417 was SIGISMUND van zijne meestal vruchtelooze reize te *Konſtans* terug gekomen, na ook in *Engeland* vergeefs getracht te hebben, den vrede met *Frankryk* te bemiddelen. In de eerſte zitting, welke de Keizer bijwoonde, beſloot de vergadering den Hertog FREDERIK van *Oostenryk*, die nog eens heimelijk uit de ſtad geweken was, en tegen wien zij al vroeger, omdat hij den Biſſchop van *Trente* zijne ſtad en kerkelijk gebied ontnomen, en hem zelven gevangen zou hebben laten zetten, eene dreigende vermaning ter voldoening, (of een

BENEDICTUS XIII wordt afgezet.

Mo-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Monitorium,) had uitgegeven, nog eens in te dagen. Naardien ook de twee *Benedictijnen*, die door de vergadering naar *Peniscola* gezonden waren, van BENEDICTUS niets dan uitvlugten en tegenbeschuldigingen ten antwoord kregen, werd hij den 8sten Maart aan de deuren der Hoofdkerk driemaal opgeroepen. Den eersten April werd dit herhaald, en hij werd niet alleen voor ongehoorzaam verklaard, maar men benoemde ook Kommisfarisfen, om zijn Proces te voeren. Eenigen tijd daar na leverden dezen een berigt in: de beschuldigingen, welke men tegen BENEDICTUS had ingebragt, waren door eene menigte getuigen van hoogen stand onder eede bevestigd; evenwel daagde men hem nog een en andermaal in. Eindelijk werd hij *in de zeven en dertigste zitting* den 26sten Julij 1417 als een *meineediger*, die de algemeene Kerk geërgerd, de ingewortelde Scheuring der Kerk bevorderd en onderhouden, ook den vrede derzelve verhinderd had, als een van het Geloof afwijkend *Ketter* en hardnekkige overtreder van het geloofs-artikel: *Eene heilige algemeene Kerk*, die tot ergernis der Kerke Gods *onverbeterlijk* was, afgezet. Dit vonnis liet de Keizer in *Konstans* onder trompettengeschal bekend maken.

Twist over de verkiezing van eenen Paus en over de hervorming.

Op deze wijze was na vele moeite van de veertigjarige scheuring der Kerk door deze Kerkvergadering een einde gemaakt, hoewel 'er nog wel tien jaren verliepen, eer dezelve in alle hare overblijffelen was uitgeroeid. Thans scheen de vergadering de handen ruim te hebben, om te arbeiden aan de *verbetering* of

of hervorming der Kerk in derzelver hoofd en leden; doch dra werd de twistappel opgeworpen, of men niet eerst eenen nieuwen Paus behoorde te verkiezen? Dit scheen aan de één zijde natuurlijk, omdat men zoo lang naar een regtmatig hoofd verlangd had; maar aan den anderen kant was het te wachten, dat, als 'er een Paus verkozen was, de verbetering der Kerk, die van den Paus beginnen moest, door denzelven gestremd en te leur gesteld zou worden. Daarom verlangde de Keizer, en met hem de *Duitsche* en *Engelsche* Natien, dat men met de Hervorming een begin moest maken. De Kardinalen integendeel, die voor hunne eer en gezag vreesden, dreven het tegendeel, met welke zich de *Franschen*, *Spanjaards* en *Italianen* vereenigden. De Kardinalen lieten dan door hunnen medebroeder D'AILLY aan den Keizer en de vergadering een opstel voorlezen, over de verkiezing van eenen Paus, hetwelk zij hoopten, dat voldoen zou, volgens hetwelk zij, voor deze keer, eenige andere Prelaten of aanzienelijke Geestelijken uit de Natien, tot het doen dezer verkiezing, wilden toelaten. Doch dewijl de Keizer bleef aanhouden, om eerst de Hervorming onder handen te nemen, werd de twist heviger, en eenmaal zelfs stond het geschapen, dat de vergadering daar door uiteen zou geraakt zijn. Ook gingen de *Franschen*, die tot hier toe zoo sterk op de Hervorming hadden aangedrongen, aan de zijde der Kardinalen over. Een Godgeleerde van *Praag* hield wel in Junij 1417 voor de vergadering eene Predikatie, om de noodzakelijkheid te bewijzen, om voor al-

alle dingen de zeden der Kerkelijken te verbeteren, maar de Kardinalen leverden den volgenden dag aan den Keizer een ſchriftelijk verzoek in, dat de Kerkvergadering een beſluit wilde opmaken, omtrent de wijze, om eenen nieuwen Paus te verkiezen. Zelfs voegden zij 'er, beleedigend genoeg voor den Keizer, bij, dat hij omtrent Kerkelijke zaken niets kon voorſchrijven, ſchoon zij tot dus verre hadden goedgekeurd, dat hij zoo veel deel in dezelve nam.

De Keizer gaf, op dit aanhouden der Kardinalen, zoo veel toe, dat hij openlijke Godsdienſtoefeningen te *Konſtans* liet houden, om den Goddelijken bijſtand af te bidden, tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus. Maar echter ſcheen de partij van den Keizer weder toe te nemen; daar de Aartsbiſſchop van *Genua* hem vermaande, om zich door geene kunſten of beloften, van het groote punt der Hervorming te laten aftrekken. Een *Franſche Benedictijner* Abt BERNHARD BAPTISÉE, ſchilderde ook in eene Kerkrede kort daar na in Augustus 1417 gehouden, niet alleen den leerſtand in het gemeen, maar zelfs vele leden der vergadering af, als zoo bedorven, dat eene Hervorming niet langer uitgeſteld moest worden. Bijkans de geheele Geestelijkheid, zegt hij, is aan den Duivel onderworpen; zoo heerſchend is bij dezelve *Simonie*, onkuiſchheid, hoogmoed, geldgierigheid, twistzucht, met andere buitenſporigheden. In de Prelaten is boosheid, onregtvaardigheid, nalatigheid, onwetendheid, ijdelheid, hoogmoed, geldgierigheid, en dergelijke meer, opgeſloten; zij eten de ſchapen op, wier herders zij

voor

voor dezen waren. Aan het *Pausselijke Hof* is volstrekt geene heiligheid; twist en scheuring maken daar de gelukzaligheid uit; regtsregelen en bedrog zijn daar leven en wellevendheid; dwingelandij, *Simonie* en roofzucht vindt men aan hetzelve in overvloed; het is geen Gode behagelijk, maar een hoogst verfoeijelijk woord: *Curia Romana non quaerit ovem sine lana*, waarom? Omdat het geen Goddelijk, maar een Duivelsch Hof is. Maar hier, op de Kerkvergadering, zijn vele *Farizeën* van verschillende soorten, die deels geenen Godsdienst bezoeken; deels onder denzelven lagchen, slapen en praten; of die aan *Simonie* schuldig zijn; ook wel die zich met wetenschappen bezig houden, doch niet met Goddelijke, maar met die der Dichters, Wijsgeeren en voornamelijk der Regtsgeleerden, waar bij zij den dienst van God geheel verlaten. — Op denzelfden zin spraken nog meer anderen.

Doch D'AILLY, thans meer Kardinaal dan Hervormer, haalde alles bijeen, om zijn voorstel te ondersteunen, en deed op het Feest van *St. Lodewijk* in 1417 eene Kerkrede om te betoogen, dat men geene Hervorming kon ondernemen, zoo lang de Kerk zonder hoofd bleef. Ook stelden eenige Godgeleerden een goeddunken of advijs op, hetwelk zeer gunstig voor den Kardinaal was, en de andere partij met het vermoeden van ketterij bezwaarde. Ook beschuldigden de *Italianen* den Keizer, dat hij niet opregt te werk ging, en dat hij de verkiezing van eenen Paus verhinderde, ten einde eenen Paus naar zijnen zin te bekomen. Bovendien verliet hem thans

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ook de *Engelſche* Natie, waar toe de dood van den Biſchop van *Salisbury*, ROBERT HALAM, veel toebragt, die altijd voor de Hervorming had geijverd; eindelijk ging de tegenpartij des Keizers in een *Protest* den 11den September 1417 alle palen van eerbied jegens den Keizer te buiten, in hetwelk zij zeiden, dat het den Keizer geheel niet toekwam, dergelijke zaken te behandelen, of te verſchuiven. De Keizer, die met het uiterſte geduld alles had gedragen, verliet op het voorlezen van dit ſtuk onverziens de vergadering, en werd door den Patriarch van *Antiochië* en eenige andere Prelaten gevolgd, doch men riep hem na: *de Ketters mogten vrij heenengaan!* Eene nieuwe proeve, welke de *Duitſchers* namen, om de Kardinalen en de overige Natien tot hun gevoelen over te halen, was insgelijks vruchteloos. Zij leverden van hunne zijde een Protest in, waar in zij hunne regtzinnigheid betuigd hebbende, aanmerkten, dat, terwijl een algemeene Kerkyergadering bijeen was, het ledigſtaan van den Pausſelijken Stoel niet gevaarlijk kon wezen; dat het ongeluk der ſcheuring uit het verderf der zeden ontſtaan was, en dat men daarom eerst het Hoofd en het Pausſelijke Hof moest hervormen, ten einde op deze *Hervorming* eene goede verkiezing van eenen Paus te vestigen. De Natie doorloopt de Pausſelijke *Reſervatien* van Kerken, Kloosters en Geestelijke waardigheden; de *Commenden*, door welke de Godsdienst onderdrukt, de ſtichters in derzelver oogmerk te leur geſteld, en de godzalige plaatſen te grond geholpen worden; de *verwachtingen* en voorloopige

ſchen-

ſchenkaadien van ontelbare Prebenden aan onkundige en zedelooze perſonen; *den roof der nalatenſchap der Prelaten*; de aanmatiging van een *regtsgebied* in alle zaken, zelfs wereldlijke; *de uitſtelling van twistzaken*; *de zondentakſen*; *het verkoopen van aflaten*; het toelaten van *rondzwervende Kerkelijken*, voor geld tot Kerkelijke ambten; eindelijk het *opſtapelen van verbazende ſchatten*, waar mede de Pausſen hunne nabeſtaanden tot eene vorſtelijke grootheid verreikten, ten einde dus de bron aan te toonen, van alle buitenſporigheden en ſcheuringen; eindelijk beſluit de Natie, dat het beter is, dat de Pausſelijke Stoel nog wat ledig ſta, dan dat de toekomende Paus door de kwade gewoonte beſmet worde, zoodra hij het beſtuur aanvaard hebbe.

Desniettemin bewilligde ook de *Duitſche* Natie tot het verkiezen van eenen Paus, na het betoonen van zoo veel ſtandvastigheid. De oorzaak hier van was het eigenbelang van twee *Duitſche* Prelaten. De Aartsbisſchop van *Riga*, die in grooten twist gewikkeld was met de Duitſche Ridderorde, zag geen uitzigt, om zijn Aartsbisdom gerust te bezitten; de Kardinalen boden hem daar voor het Bisdom *Luik* aan, en nu had hij tegen de verkiezing van eenen Paus niets meer in te brengen. Daar tegen beloofden zij het gemelde Aartsbisdom aan den Bisſchop van *Chur*, die met den Hertog FREDERIK van *Oostenryk* over hoop lag, en zich door deze belofte liet winnen. De Keizer dus van allen verlaten, gaf dan eindelijk toe, dat men tot de verkiezing van eenen Paus zou overgaan, evenwel onder voorwaar-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de, dat deze terſtond na het beſtijgen van zijnen troon gemeenſchappelijk met de Kerkvergadering aan de Hervorming zou arbeiden, en niet eer uit *Kon-ſtans* vertrekken zou, voor dezelve haar beſlag had. Nu men het op de vergadering ééns was, deed men in ſchijn zelfs meer dan den toekomenden Paus tot eene Hervorming te verbinden. In de XXXIXſte *zitting*, den 9den October 1417, ſtelde men eene ſoort van Kerkverbetering, of een middel ten minſte vast, om dezelve bij alle toekomende misbruiken ter hand te nemen; te weten, het houden van algemeene Kerkvergaderingen, vijf jaren na het eindigen der tegenwoordige, vervolgens zeven jaren daar na weder eene, en eindelijk geregeld ééne om de tien jaren. Een ander *beſluit* in dezelfde *zitting* bepaalt de ſchikkingen, indien in het vervolg weder eene ſcheuring van Pausſen mogt ontſtaan. Het *derde beſluit* bevatte de *Geloofsbelijdenis*, welke in het vervolg *elke Paus terſtond na zijne verkiezing af zou leggen*, doch deze behelsde niets meer, dan eene belofte, om aan het Geloof getrouw te zullen blijven, hetwelk de Apostelen, de Kerkvaders en de algemeene Kerkvergaderingen voorgedragen hebben. In het *vierde* thans genomen *beſluit*, werd bepaald, dat geene verplaatſingen van Prelaten naar andere plaatſen zouden geoorloofd zijn, dan om gewigtige redenen, waar over de Kardinalen zouden oordeelen. Eindelijk werd in het *vijfde beſluit* den Paus verboden, zich in het vervolg de nalatenſchap, (*ſpolia*,) der Prelaten en andere Kerkelijken toe te eigenen; of den Biſchoppen de hun bij hunne Ker-

Eenige beſluiten tot hervorming.

ker-

Digitized by Google

kenvisitatien toekomende leveringen en bijdragen, (*Procurationes*,) te onttrekken.

Zoo ver ging alles naar wensch der genen, wien de Hervorming aan het hart lag. Maar toen de verordening zou uitgevaardigd worden, volgens welke de eerste pligt des nieuwen Paus zou zijn de Kerk te verbeteren, kregen de *Duitschers* na lang twisten eindelijk van de Kardinalen de verklaring: *dat de nieuwverkozen Paus op dusdanige wijze niet kon verbonden worden.* Woorden, uit welke kortzigtigen zelve ligt besluiten konden, dat men zich van de Hervorming der Pausen niet veel beloven kon. Echter bewerkte de Bisschop van *Winchester*, Oom des Konings van *Engeland*, die toen door *Ulm* als Pelgrim naar het Beloofde Land reisde, en dien men, om den vrede te stichten, naar *Konstans* genoodigd had, zoo veel, dat men, niettegenstaande dezen nieuw verwekten twist, zich eenparig vereenigde tot het besluit, dat de Paus terstond na zijne verkiezing de Hervorming te gelijk met de Kerkvergadering ter hand zou nemen. Zoo werd 'er ook op begeerte der *Duitschers* nog dit ingevoegd: *om welke redenen en hoe de Paus bestraft,* (*corrigi*,) *en afgezet zou kunnen worden.* Sommigen, waarschijnlijk *Duitschers*, verwekten eenen nieuwen twist, door te begeeren, *dat de Kardinalen geen deel zouden hebben in de verkiezing van den Paus.* Eindelijk kwam men overeen, dat de Kardinalen met zes Afgevaardigden van elke Natie hunne stemmen tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus zouden geven.

Ontwerp van hervorming voor den Paus.

In de XLſte *zitting*, den 30ſten October 1417, nam men een algemeen beſluit omtrent een ontwerp van Hervorming, betreffende den Paus, welk beſluit evenwel vrij duiſter was opgeſteld. Benevens de verpligting voor den Paus, *om terſtond aan de verbetering der Kerk te arbeiden, en wel naar billijkheid en de goede Kerkregering, eer de vergadering nog geſloten zou zijn*, werd dit eerst vastgeſteld, dat, indien eerst de Afgevaardigden der Natien met hem overeenkwamen, als dan de overigen met verlof van den Paus vertrekken konden. Dit was toch in der daad hetzelfde, als *de vergadering ontbinden, eer de Hervorming tot ſtand gebragt was*, en deze groote zaak aan de willekeur van den Paus overlaten. Hoe het zij, men kwam overeen, dat deze Hervorming voor den Paus zich zou uitſtrekken: over het getal, geſteldheid en Natie der *Kardinalen* — over de *Reſervatien* van den Apostoliſchen Stoel — over de *Annaten*, de gemeene en kleine dienstbewijzen — over de *uitdeeling der Prebenden en verwachtingen — over twistzaken, die voor het Roomſche Hof behooren of niet — over Appellen* of *Beroepen* op dit Hof — *over de bedieningen bij de Kanſelarij en het Oppergerigt der Boetelingen*, (*Poenitentiaria*,) — over de *exemtien* en *inlijvingen*, (*incorporationes*,) die gedurende de ſcheuring gemaakt waren — over de *Commenden* — over de *bevestigingen der verkiezingen — over de inkomſten gedurende het ledigſtaan van Geestelijke waardigheden*, (*fructus medii temporis*,) — *over de niet vervreemding der goederen van de Roomſche en an-*

de-

dere Kerken — over de redenen en de wijze, hoe en waarom de Paus tot beterſchap genoodzaakt of afgezet zou kunnen worden — over de uitroeijing der Simonie — over de Dispenſatien — over de Proviſien, (of voorbehoudene regten van den *Paus* en der *Kardinalen* op Geestelijke posten) – over de *Aflaten* — over de *Tienden*. Onder de aangehaalde punten waren de *Annaten* een onderwerp van geſchil tusſchen de Franſche Prelaten en de Kardinalen, welke laatſten dezelve behouden, maar de eerſten ze afgeſchaft wilden hebben, doch dit werd niet beſlist, door den ſpoed, met welken men thans tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus overging.

MARTINUS V wordt tot Paus verkoren.

Tot deze verkiezing begaven zich den 8ſten November 1417 drie en twintig Kardinalen met dertig Afgevaardigden der Natien in het *Conclave*, welks bewaring aan den Keurvorst van *Brandenburg* en andere Grooten en Edelen was aanbevolen. Vooraf werden de verkiezers door den Kardinaal SAN MARCO, Biſschop van *Lodi*, in eene openlijke Redevoering vermaand, om toch zulken *Farizeër* niet tot Paus te verkiezen, als ſedert XL jaren den ſchaapsſtal des Heeren verſcheurd hadden. Ook verzocht hen de Keizer, die hen bij den ingang in het *Conclave* ontving, om toch eene onpartijdige keuze te doen, ook liet hij zich ijverig voor de poort van het Paleis vinden met de Grooten en Geestelijken, ten einde al zingende om den Goddelijken bijſtand te bidden. Spoedig was men met de verkiezing gereed. Op den 11den November was de keuze eenparig, anderen echter zeggen met eene groote meerderheid bepaald

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

paald op den Kardinaal-Diaken OTTO van *Colonna*, die den naam van MARTINUS V aannam. Eigenlijk was hij eerst de *derde* van dezen naam, maar men had ook reeds te voren de namen MARTINUS en MARINUS voor dezelfde genomen.

Zijn karakter.

MARTIN, die uit het vermaarde *Romeinſche* geſlacht der COLONNA's afſtamde, was omtrent LX jaren oud, toen hij den Pausſelijken troon beklom. Hij wordt beſchreven als een minzaam, zachtmoedig man, en een beminnaar der geregtigheid, die zich als Paus zeer werkzaam betoonde, weinig ſprak, maar zoo voorzigtig was in zijn handelen, dat men eer vernam, dat iets geſchied was, dan men geloofde, dat hij 'er op gedacht had. Alleen berispt WINDECK, Raad van den Keizer SIGISMUND, die de Geſchiedenis van dezen Keizer beſchreven heeft, in dezen Paus, dat hij, na een arm en beſcheiden Kardinaal geweest te zijn, een zeer geldzuchtig Paus geworden is.

Groot was de vreugde over deze verkiezing, waar door de ſcheuring van meer dan XL jaren nu weggenomen en de Kerk weder van een algemeen erkend hoofd voorzien was. De Keizer zelve ſpoedde zich naar het *Conclave*, en de verkiezers plegtig bedankt hebbende, viel hij voor den nieuwen Paus neder en kuste deszelfs voeten, wordende van dezen broederlijk omhelsd. Ondertuſſchen moet deze vreugd bij hem en alle verſtandige lieden ſpoedig getemperd zijn geworden, alzoo de nieuwe Paus, zonder acht te ſlaan op de door de Kerkvergadering gemaakte aanmerkingen ter verbetering van het Pausſe-

ſelijk Hof reeds den tweeden dag na zijne verkiezing de *Kanſelarijregelen van zijn Hof* liet opſtellen, welke de hatelijke aanmatigingen der Pauſen omtrent de *Reſervatien*, *Exſpectances*, *Dispenſatien*, *Exemtien*, *Annaten*, *ledigſtaande Geeſtelijke Posten*, *Aflaten* en dergelijken weder bevatteden; dus bij voorbeeld, *behield* de Paus *zich voor* alle hooge waardigheden in de Kathedrale Kerken naast de Biſchoppelijke, als ook de voornaamſte in de Kollegiale Kerken, Priorſchappen, Proostdijen, en andere Posten in de Monnikenorden, en over het geheel alle Prebenden, welke zijne Hofbedienden en de vrienden der Kardinalen hadden, of in het vervolg bekomen zouden; hij bepaalde, hoe het gaan zou met de *verwachtingen*, en wat daar voor betaald zou worden. Bij ſlot dreigde de Paus, de *vervloekte lasteraars*, *aan welken de misbruiken van het Roomſche Hof tot voedſel gediend hadden*, en die onkruid zaaiden, *om den roem van dit Hof te verdonkeren*, te zullen ſtraffen en uitroeijen. Dit was toch in der daad openlijk den draak ſteken met de Hervorming, welke de Kerkvergadering tot een' eerſten pligt van den nieuwen Paus gemaakt had. Deze regelen werden wel eerst den 26ſten Februarij 1418 bekend gemaakt, maar derzelver aanwezen kon reeds vroeger niet verborgen blijven; en toen zij openlijk verſchenen, volgde 'er echter geene uitdrukkelijke tegenſpraak tegen.

Daar gebeurde wel het een en ander, terſtond na de kroning van den Paus, ten einde eene Hervorming te bewerken, maar dewijl de Paus 'er niet zeer

De Paus doet weinig tot hervorming.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zeer toe geneigd was, had dit werk ook weinig te beduiden. De *Franſche* Natie verzocht wel aan haren Koning, om den Paus daar toe te bewegen, maar kreeg ten antwoord: „ Toen wij begeerden, dat de Hervorming voor de verkiezing van eenen Paus zou ter hand genomen worden, wildet gij liever, dat deze verkiezing vooraf zou gaan. Nu hebt gij eenen Paus even als wij; ſpreekt met hem over deze zaak; dewijl zij thans niet tot ons behoort, zoo als gedurende het ledigſtaan van den Roomſchen Stoel." MARTINUS gaf echter den ſchijn, als of hij aan het verlangen der vergadering wilde voldoen, en begeerde, dat de Afgevaardigden der Natien met zes Kardinalen aan de Hervorming zouden arbeiden, gelijk dan ook de *Duitſche* Natie ten dien einde een opſtel overleverde. Met dit al genoot de Paus groot aanzien en gezag. In het eerſte *Konſiſtorie*, hetwelk hij te *Konſtans* hield, kwam ook eene klagt van *Duitſche* Vorsten over malkanderen voor. In Januarij 1418 erkende hij SIGISMUND plegtig voor *Roomsch* Koning, en liet hem door twee Kardinalen eene gouden kroon opzetten. Te *Rome* was zijne heerſchappij ook vaster gevestigd; en dewijl 'er hem veel aan gelegen moest zijn, om den voormaligen Paus JOANNES, thans BALTHAZAR COSTA, niet in eens anders magt te laten, beſloot de Kerkvergadering, dat deze aan den Paus zou overgeleverd worden, die over zijn verder lot beſliſſen zou.

Terwijl echter de Paus nog talmde met de Hervorming onder handen te nemen, deed de *Duitſche* Natie met den aanvang des jaars 1418 nieuwe ver-

toe-

toogen, om op dezelve aan te dringen; waar door de Paus zich eindelijk gedrongen zag, om in Januarij van dat jaar een ontwerp van Hervorming over te leveren, waar in hij ſchijnbaar in verſcheidene dingen aan de hand kwam, maar toch zoo veel voor zich behield, dat het verlies voor hem niet aanmerkelijk kon zijn. Hij bepaalde het getal der *Kardinalen* op vier en twintig, uitgezonderd, wanneer de eene of andere Natie 'er geen eenen zou hebben; ook bewilligde hij, omtrent de eigenſchappen, welke men in hun gevorderd had. De *Reſervatien* zou hij naar het Kerkelijk Regt waarnemen. *Verwachtingen* beloofde hij ſlechts voor ééne Prebende te zullen ſchenken; de *Annaten* verklaarde hij voor noodzakelijk tot onderhoud van den Paus en de Kardinalen. *Pleitgedingen* over zaken, die niet tot het Geeſtelijk gerigt behoorden, zouden aan het *Roomſche* Hof niet aangenomen worden; uitgezonderd, als de beide partijen daar mede te vrede waren, of als het noodig was, om daar door de geregtigheid te handhaven. *Huwelijkszaken* zouden daar ook niet voor getrokken worden, behalve door *Appellen*. Alle *Exemtien* en *Incorporatien* van Kerken, welke ſedert den dood van GREGORIUS XI, of het begin der groote ſcheuring, tot ſtand gebragt waren, zouden vernietigd worden. Hij maakte ook bepalingen omtrent de *Commenden*; op de inkomſten van ledigſtaande *Prebenden* wilde hij geene aanſpraak maken. Het artikel omtrent het *afzetten van eenen Paus* ſcheept hij kort af met deze woorden: „ Het ſchijnt niet noodig te zijn, gelijk het

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

het ook aan verſcheidene Natien niet noodig geſchenen heeft, daaromtrent iets nieuws uit te denken of te verordenen. Tegen de *Simonie* verklaarde hij zich allerijverigst. De *Dispenſatien*, door *ſchismatieke* Pauſen geſchonken, deed hij te niet. *Alle Aartsbisſchoppen, Bisſchoppen en Abten zouden zich in hunne ſtiften onthouden.* Ten aanzien van ouderdom van jaren zouden de *Dispenſatien* niet boven de drie jaren uitgeſtrekt worden. Voor zich zelven en de Kardinalen behield hij wel, uit hoofde van hunne behoefte, *Prebenden* voor; maar ſlechts van minder ſoort. *Aflaten* beloofde hij volſtrekt niet te menigvuldig te zullen geven, opdat zij niet in verachting zouden komen; en *Tienden* in het geheel niet te zullen uitſchrijven, ten ware ten beste der algemeene Kerk, en naar den raad der Kardinalen en Prelaten.

Dit ontwerp was eigenlijk beſtemd, om aan de Natien in het algemeen te voldoen, maar behalve dit vond de Paus ſpoedig middel, om met de Natien afzonderlijk te handelen. Dus ſloot hij een vergelijk of *Concordaat*, met de Duitſche Natie, omtrent elf punten, bijzonder omtrent de *Simonie* der Geeſtelijken. Doch dit vergelijk zou ſlechts vijf jaren duren, na verloop van welken elk zijne regten zou kunnen hernemen. Een bijvoegſel, hetwelk na weinige jaren alles tot dien ſtaat terug kon brengen, over welken men zoo ſterk geklaagd had. Een dergelijk verdrag trof hij ook met de *Engelſche* Natie; doch met de *Franſche* bereikte hij niet zoo ſpoedig zijn oogmerk. Hij ſtelde ook voor dezelve een

een *Concordaat* op, maar dit werd in Junij 1418, toen het aan het Parlement werd voorgelegd, van hetzelve verworpen, omdat het op de *Annaten* bleef aandringen, daar reeds vroeger de Koningen van *Frankryk* den uitvoer van alle geld of gelds waarde naar *Rome* verboden hadden. Hier kwam nog bij, dat de Daufijn, die thans in naam van den krankzinnigen Koning KAREL regeerde, MARTYN niet terſtond voor regtmatigen Paus erkende, hetwelk niet geſchiedde, voor dat de *Franſche* Afgevaardigden van de Kerkvergadering waren thuis gekomen.

MARTYN verbiedt alle appellen van den Paus op eene Kerkvergadering.

Zonder zich veel om de gevolgen van zijne Concordaten te bekommeren, deed MARTYN te *Konſtans* nog eenen ſtap, welke duidelijk toonde, hoe weinig acht hij op de Kerkvergadering ſloeg, aan welke hij nogtans zijnen troon te danken had. De *Polen* hadden hem willen bewegen, om een beleedigend en oproerig geſchrift van eenen *Dominikaner* tegen hunnen Koning en tegen hunne Natie te veroordeelen; dit van hem niet kunnende verkrijgen, appelleerden zij op eene aanſtaande Kerkvergadering, waar op de Paus eene Bulle in het *Konſiſtorie* liet voorlezen, welke met de uitſpraken der vergaderingen te *Piſa* en te *Konſtans* regelregt ſtrijdig was, alzoo dezelve bepaalde: dat men in geen geval van den Paus appelleren, of deszelfs oordeel en uitſpraak in geloofszaken ontwijken mogt; waar tegen de vermaarde GERSON eene Verhandeling ſchreef, in welker ſlot hij echter verklaarde, dat hij dezelve meer tot onderzoek der waarheid had geſchreven, dan om den Paus te berispen; wiens verordening, in zoo verre die

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

die eene daadzaak betreft, aan geene Theologiſche berisping onderhevig was; maar voor zoo verre het regt aangaat, naar de meening zijner vereerders, eenen redelijken en waren zin toe kon laten.

Dus kwamen zelfs mannen, als GERSON, met alle hunne vrijmoedigheid voor het Kerkelijke Regt, tot onderdanigheid voor hunnen Opperheer, en kniebuigingen voor den Paus terug. Ook ging MARTYN V zijnen weg voort, als of 'er geene Kerkvergadering te *Konſtans* geweest was. In de XLIIIſte *zitting*, den 21ſten Maart 1418, wanneer hij zelve voorzat, liet hij door eenen Kardinaal zekere verordeningen voorlezen, waar op een ander Kardinaal, in naam der Natien, zoo als hij ten minſten verzekerde, antwoordde, dat zij haar, gelijk ook de geſlotene *Concordaten*, behaagden, en *dat daar door aan het beſluit omtrent de Hervorming der Kerk voldaan was.*

Einde der Kerkvergadering te Konſtans.

Hier mede oordeelde de Paus, dat geheel aan de beſtemming van deze Kerkvergadering voldaan was; waarom hij zich voorts enkel nog onledig hield met eenige Kerkplegtigheden. Zoo liet hij op *Witten Donderdag* zijne Bul van *Excommunicatie* tegen *Heidenen*, *Ketters*, *Scheurmakers*, *Grieken*, *Joden*, PETRUS van *Luna*, als ook tegen vervalſchers van oude gedenkſtukken en de munt, afkondigen; eene der eerſte ontwerpen tot die geduchte *Nachtmaals-Bulle*, (*Bulla in coena Domini*,) zoo als zij naar het ſtichtingsfeest des Heil. Avondmaals genoemd wordt, welke ſedert URBANUS V in de tweede helft der XIVde eeuw allengs in dien vorm gebragt

bragt is, in welken zij voor dezen te *Rome* in de Hoofdkerken werd afgelezen. In de XLIVſte *zitting* liet de Paus aflezen, dat hij volgens beſluit der Kerkvergadering eene volgende bepaald had, te *Piſa* te houden. Eindelijk volgde de XLVſte en laatſte *zitting* dezer Kerkvergadering, eene van de onſtuimigſten; alzoo de *Poolſche* Afgezanten 'er ſterk op aandrongen, dat het bovengemelde geſchrift zou veroordeeld worden, en toen zij van den Paus geboden werden te zwijgen, op ſtraffe van den ban, tegen dit gedrag proteſteerden, en aan de eerstvolgende Kerkvergadering appelleerden. Ondertusſchen liet de Paus de Bulle tot het ſcheiden dezer vergadering voorlezen, in welke hij tevens aan alle derzelver leden, en aan hun gevolg, eens in hun leven een volkomen aflaat van alle hunne zonden ſchonk, welke weldaad hij zelfs uitſtrekte tot het nut van hunnen dood; waar voor zij enkel twee achter een volgende jaren op vrijdag vasten, of, indien zij daar in verhinderd werden, andere goede werken doen zouden. Aan den Keizer ſtond hij voor een jaar toe, *de Tienden van alle Kerkelijke goederen in geheel Duitschland*, waar tegen de *Duitſche* Kerken zich vergeefs bezwaarden. Ook deden de *Franſchen* eene vergeefſche poging, om den Pausſelijken Stoel weder naar *Avignon* te brengen. Op den 16den Mei 1418 reed MARTYN, in kostbaren Pauſelijken ſieraad gekleed, onder eenen hemel, die door vier Graven gedragen werd, terwijl de Keizer aan de regter- en de Keurvorst van *Brandenburg* aan de linkerhand den teugel van zijn paard hielden, waar op

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

op nog andere Vorsten volgden, die de paardendekken hielden, verzeld van al de Geestelijkheid en Adel, ten getale van wel 40,000, te paard, uit *Konſtans*.

Beoordeling.

Dus eindigde deze Kerkvergadering, welke zoo verbazend veel gekost, welke zoo ijverig gearbeid, en zoo goede hope op verbetering gegeven had, zonder eenig wezenlijk nut geſticht te hebben; alleen de langdurige *ſcheuring* in de Westerſche Kerk was geheeld, alhoewel 'er nog omtrent tien jaren verliepen, eer derzelver gevolgen geheel waren weggenomen; zij had ijverig hare regten tegen de *overheerſching der Pauſen* voorgeſtaan, maar moest dulden, dat de door haar verkorene Paus deze overheerſching, als om haar te beſpotten, voor hare oogen uitoefende; van de *Hervorming der Kerk in het hoofd en de leden* werd zoo veel als niets bewerkſtelligd. De Keizer SIGISMUND, die zich zoo vele moeite gegeven had, werd, door de onſtandvastigheid van velen, en door de ſtreken en listen der Kardinalen en der Geestelijkheid gedwarsboomd en in zijne goede oogmerken te leur geſteld, waarom hij ook, door eenen Gevolmagtigden affcheid nemende van de vergadering, betuigen liet, dat, indien 'er verkeerde dingen geſchied waren, men hem daar van de ſchuld niet moest toerekenen. Van de overige verrigtingen dezer vergadering, haar onderzoek van de gevoelens der *Husſiten*; het veroordeelen en laten verbranden van JOANNES HUS en HIËRONYMUS VAN PRAAG; van het veroordeelen der gevoelens van WIKLEFF; van haar beſluit: *dat het Avondmaal*

maal aan de Leeken zou bedient worden, zonder aan dezelven den gewijden kelk mede te deelen; van de *Kanonisatie* of Heiligverklaring der H. BRIGITTA; van het vermaarde geschrift van den *Franciskaner* JOAN PETIT, ter verdediging van den Tijrannenmoord, en andere zullen wij op de behoorlijke plaatsen nog moeten spreken. Met dit alles is zoo veel zeker, dat de worsteling van den edelen geest van vrijheid tegen eene Kerkelijke overheerschíng in deze Kerkvergadering zich heeft beginnen te openbaren, welke vervolgens voortgezet, en met zoo uitmuntende overwinning eindelijk bekroond is geworden. Het kon dus ook niemand bevreemden, dat deze Kerkvergadering bij de voorstanders der Pausselijke Hoogheid geenen goeden reuk heeft, hoe zeer men op de Kerkvergadering van *Trente*, op welke men overigens kwalijk duldde, dat zij genoemd werd, haar gezag gebruikt heeft, tegen de genen, die het gebruik van den kelk in het Avondmaal weder hersteld wilden hebben.

De Geschiedenis dezer Kerkvergadering is door verscheidene Schrijvers te boek gesteld. Inzonderheid behoort hier toe HERMAN VAN DER HARDT, die eenen rijken voorraad van stukken en schriften tot dezelve behoorende verzameld en uitgegeven heeft in de jaren 1697 tot 1700, in IV Deelen in Folio, te *Frankfort*, waar bij in 1742 een Register gevoegd is. Door deze verzameling werd JAKOB LENFANT in staat gesteld tot het beschrijven van de Geschiedenis dezer Kerkvergadering, (*Histoire du Concile de Constance*, *Amsterdam* 1714, in II Dee-

V BOEK. IV Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

len in Quarto,) welke, hoe onpartijdig ook opgesteld, hij echter zich genoodzaakt zag, bij de tweede uitgave te verdedigen; in het laatst der voorgaande eeuw, (1782–1786.) heeft ROIKO, Professor te *Gräz*, naderhand te *Praag*, eene zeer goede Geschiedenis van dezelve geleverd in IV Deelen, om geene andere Schrijvers op te noemen.

De Paus MARTINUS geraakt weder in het bezit van Rome.

Het gezag van den Paus MARTINUS V nam van tijd tot tijd meer toe. In *Frankryk* werd in het jaar 1422 het verbod wel nog vernieuwd, om geene gelden naar *Rome* over te zenden, waar tegen 's Pausen *Nunciussen* in last kregen, om de wederspannigen in den ban te doen, gelijk zij ook als een' grondregel beweerden, dat men het oordeel van den Herder moest eerbiedigen en volgen, al ware het ook onbillijk, hetwelk aan den vermaarden GERSON aanleiding gaf tot eene Verhandeling, waar in hij de valschheid van dezen regel aantoonde, evenwel wist de Paus 's Konings moeder en broeder te winnen, waar door de Koning KAREL VII in het jaar 1424 overgehaald werd tot een bevel, dat alle Pauselijke besluiten zoo wel over het uitdeelen van Prebenden, als over de oefening van regtsgebied, even als ten tijde van KLEMENS VII en BENEDICTUS XIII zouden gehoorzaamd worden, waar tegen de voorgaande Koninklijke verordeningen niets gelden zouden. Hoewel 's Konings Prokureur-Generaal in het Parlement verhinderde, dat dit bevel door het Parlement bekrachtigd werd, schoon het niet bekend is, hoe lang deze tegenspraak geduurd heeft.

Middelerwijl was de Paus van *Konstans* naar *Flo-*

ren-

rence gereisd, alwaar hij zich tot in September 1420 onthield, dewijl een groot gedeelte van zijn eigen gebied nog in vreemde handen was. Men had hem te *Florence* met veel eerbied ontvangen, maar de *Florentijnen*, die door rijkdom zeer dartel waren, en niemand achtten, hadden ook vervolgens weinig met den Paus op, zelfs zongen de jongens op ſtraat: *Papa Martino non vale un quattrino.* (Paus MARTINUS is geen oortje waard!) Evenwel trof hij, door bemiddeling der *Florentijners*, eenen zoen met den Veldoverſten BRACCIO, die zich tot beſchermer van *Rome* had opgeworpen, gelijk hij ook vervolgens *Bologna* tot gehoorzaamheid noodzaakte. De Koningin JOANNA van *Napels*, wier krijgsvolken tot hier toe den *Engelenburg* nog bezet hielden, ruimde hem dit ſlot insgelijks in, als ook de ſteden *Ostia* en *Civita Vecchia*.

Gedurende het verblijf van MARTINUS V te *Florence*, kwam zich de gewezene Paus JOANNES XXIII aldaar voor hem verootmoedigen. MARTINUS bleef voor dezen nog ſteeds in bekommering, alzoo velen zijne afzetting als met geweld geſchied en onregtmatig hielden, in welk geval ook de verkiezing van MARTINUS niet wettig kon wezen, ook vreesde hij, dat de *Duitſchers*, zoo hij in *Duitschland* bleef, zich den eenen of anderen tijd van denzelven als een ſpeelpop tegen hem zouden kunnen bedienen. JOANNES, of thans weder BALTHAZAR COSSA, zat nog te *Heidelberg* gevangen, alhoewel MARTINUS den Keurvorst van den *Paltz* ontſlagen had van de verpligting, om hem te bewaren. Eenige *Florentijnen*

Dood van JOANNES XXIII.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

verzochten den Paus ook ernſtig, om hem zijne vrijheid te ſchenken, hetwelk hij beloofde. Ondertusſchen kocht COSSA zijne vrijheid van den Keurvorst voor 30,000 Goudguldens, en ſpoedde zich naar *Italië*, begevende zich naar zijnen vriend THOMAS FRAGOSO, toen *Doge* van *Genua*. Maar onverziens verſcheen hij in Mei 1419 in een haveloos gewaad te *Florence*, waar hij zich aan de voeten van den Paus kwam werpen. De Paus ſchonk hem niet alleen zijne vrijheid, maar benoemde hem ook tot Kardinaal-Biſſchop van *Tuscoli*; doch hij overleefde deze nieuwe waardigheid nog geen jaar, en ſtierf, gelijk men meent, van hartzeer, omdat hij zich niet aan een ambteloos leven gewennen kon. Hij heeft een Boek in verzen geſchreven, *over de veranderlijkheid van het geluk*, (*de verietate fortunæ*,) waar toe hem zijne eigene ondervinding in de laatſte jaren ſtoffe genoeg kon aanbieden.

Einde van BENEDICTUS XIII en der ſcheuring in de Kerk

Terwijl MARTYN zich nog te *Florence* ophield, deed zich insgelijks hoop op, dat ook ten aanzien van BENEDICTUS XIII de ſcheuring volkomen een einde zou nemen. Deze had nog ſteeds zich in zijnen kleinen kring als Paus blijven dragen. Twee van zijne vier Kardinalen, welke hij nog had, hadden door Afgevaardigden hunne onderwerping aan de Kerkvergadering van *Konſtans* laten verklaren, met deze zond de Kerkvergadering eenen Kardinaal aan BENEDICTUS, maar dezelve kon hem niet tot afſtand bewegen, waarom hij hem den ban aankondigde. Ongelukkig geraakte MARTINUS in twist met ALFONSUS, Koning van *Arragon*, die daarom voort-

voortging met BENEDICTUS, of gelijk hij alom buiten zijn gebied genoemd werd, PETRUS VAN LUNA te beſchermen. Deze had thans weder vier Kardinalen, die echter allen te *Florence* kwamen, om den wettigen Paus te erkennen; evenwel bleef hij volhouden, en had ook het genoegen, dat hij in zijnen kring in het jaar 1424 als Paus geſtorven is. Zijne Kardinalen hielden zijnen dood verborgen, en plunderden zijne nalatenſchap. Kort daar na verkoren drie van dezelve, door den Koning aangeſpoord, den Kanunnik van *Barcelona*, ÆGIDIUS MUNOZ, tot Paus, die den naam van KLEMENS VIII aannam. De vierde Kardinaal, met deze keuze niet te vrede, benoemde zich eenen Paus op zijne eigene hand, BENEDICTUS XIV, wiens geſlachtnaam men niet kent, en die ook niet verder te voorſchijn komt. KLEMENS zelve was in zijne nabuurſchap zoo weinig geliefd, dat de inwoners van *Valentia* op het punt waren, om hem in *Peniscola* te belegeren, maar ALFONSUS noodzaakte hen, daar van af te zien, ja MARTYN verweet dezen Koning zelfs, dat hij den Tegenpaus belet had, daar hij voornemens was, zijne waardigheid vrijwillig neder te leggen. Maar toen de goede verſtandhouding tuſſchen den Koning en den Paus herſteld was, werd 'er in het jaar 1429, onder voorzitting van den Kardinaal-Legaat van *Foix*, een Kerkvergadering gehouden te *Tortoſa*, op welke de Tegenpaus afſtand en den eed van trouwe aan MARTINUS deed, ontvangende tot eene ſchadeloosſtelling het Bisdom der *Balearifche* Eilanden. Nu eerst nam dus de ſcheuring, die

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vijftig jaren geduurd had, volkomen een einde.

In dien tusſchentijd was MARTINUS V te *Rome* gekomen, hetwelk hij in het diepſte verval vond. Hier gedroeg hij zich nu in alles als een Paus, die van de ganſche Kerk vereerd werd. Hij beſchermde LODEWYK, Hertog van *Anjou*, tegen de Koningin JOANNA; ook zocht hij eenen kruistogt tegen de *Turken* tot ſtand te brengen, en vermaande alle Vorſten tot eenen oorlog tegen de Ketters in *Bohemen* enz. In 1423, den tijd, op welken de Kerkvergadering te *Pavia* zou gehouden worden, gelijk te *Konſtans* bepaald was, vergaderden in die ſtad verſcheidene Prelaten, maar dewijl de pest zich aldaar openbaarde, werd de vergadering verlegd naar *Siena*; alwaar dezelve in het gemelde jaar onder voorzitting van Pausſelijke Legaten hare handelingen begon. Doch alles, wat 'er verrigt werd, bepaalde zich tot eene nieuwe veroordeeling der *Wikklefiten* en *Huſſiten*, aan wier vervolgers aflaat werd aangeboden; tot eene herhaalde veroordeeling van PETRUS VAN LUNA en zijne aanhangers; en tot eenige ſtappen ter vereeniging der *Griekſche* Kerk met de *Roomſche*. Het gewigtigſte, hetwelk men van haar had behooren te verwachten, eene *Hervorming*, kwam niet eens in overweging. Onder verſchillende voorwendſels liet de Paus in het jaar 1424 bekend maken, dat na zeven jaren te *Bazel* eene nieuwe Kerkvergadering zou gehouden worden. Hij zelve gaf voorts nog eenige verordeningen bijzonder betreffende de Kardinalen, hetwelk het voorkomen moest hebben van eene *Hervorming van zijn Hof*; en terwijl

Kerkvergadering te Siena.

wijl hij met de *Gallikaanſche* Kerk twistte, die de *vrijheid der Kerk* tegen de Pausſelijke overheerſching verdedigde, beſtrafte hij in het jaar 1426 den Biſchop van *Winchester* in *Engeland* zeer hevig, dat hij geen zorge droeg, dat de *vrijheid der Kerk* niet ongeſtraft beleedigd werd, maar hij verſtond door *vrijheid der Kerk* geheel iets anders dan de *Franſchen* daar door verſtonden; deze trouwens bedoelden de vrijheid der Kerk van de overheerſching der hooger Geestelijkheid, en de Paus de vrijheid der Geestelijkheid van de inbreuken der Vorsten en vermogende Leeken.

Dood van MARTINUS V.

In het jaar 1431, in hetwelk de Kerkvergadering te *Bazel* eenen aanvang moest nemen, overviel hem op den 20ſten Februarij eene beroerte, welke een einde van zijn leven maakte. Hij werd, zegt PLATINA, van het *Roomſche* volk en Geestelijkheid met zoo veel tranen ten grave geleid, als of de Kerke Gods en de ſtad *Rome* van haren eenigen en besten Vader beroofd ware.

EUGENIUS IV wordt Paus.

Op den 3den Maart 1423 verkoren 14 Kardinalen te *Rome* den Kardinaal-Priester van *St. Klemens*, GABRIEL VAN CONDOLMIERE, tot Paus, die den naam van EUGENIUS IV aannam. Hij was in het jaar 1383 te *Venetie* uit een aanzienlijk geſlacht geboren, gelijk de broeder zijner moeder GREGORIUS XIII, en naderhand zijn zusters zoon PAULUS II ook de Pausſelijke waardigheid bekleed hebben. In het *Conclave* had hij met de andere Kardinalen een merkwaardig beſluit helpen nemen, hetwelk hij ook terſtond na zijne verkiezing door eene Bulle bekrach-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tigde, waar in deze voorſtellen begrepen waren. *De nieuwe Paus zou het Roomſche Hof in het hoofd en de leden*, met raad der Kardinalen, *hervormen*: *Den zetel van het Pausſelijke Hof* zou hij zonder bewilliging der Kardinalen niet verplaatſen. Hij zou naar rade der Kardinalen eene *algemeene Kerkvergadering* op den bepaalden tijd en plaats houden, en op dezelve *de algemeene Kerk*, in geloof, leven en zeden, zoo wel in de Geeſtelijken als Wereldlijken, *hervormen*. Hij zou de *Kardinalen benoemen* volgens de ſchikking te *Konſtans* gemaakt. *Hij zou zich geen meester maken van de goederen der Kardinalen*. *De Vaſallen der Roomſche Kerk* en alle Bevelhebbers derzelve, zouden, bij het afſterven van den Paus, de bevelen der Kardinalen moeten gehoorzamen. De Paus zou aan de Kardinalen *de helft der belastingen en andere inkomſten der Roomſche Kerk* overlaten. Zonder hunne bewilliging geenen oorlog voeren, verbonden aangaan of nieuwe belastingen invoeren. Eindelijk in alle deze zaken en andere, waar de raad der Kardinalen wordt ingenomen, hunne namen en bewilliging in zijne *Breves* laten invoegen. Ondertuſſchen werd van dit alles in het vervolg zoo veel naargekomen, als de Pauſen goedvonden.

EUGENIUS vernedert het huis COLONNA

Reeds lang waren te *Rome* de beide huizen COLONNA en ORSINI als hoofden van twee partijen aangezien. De voorgaande Paus MARTYN V was uit het eerſte huis afgeſtamd, terwijl de tegenwoordige EUGENIUS IV zijne waardigheid meest aan het huis ORSINI te danken had. Kort na zijne verheffing eisch-

eischte deze van de COLONNA's den nagelatenen ſchat van zijnen voorzaat als ook de ſteden en ſloten terug, welke zij verkregen hadden. Op hunne weigering kwam men tot dadelijkheden. De Paus vervolgde de vrienden van MARTYN, en liet velen van dezelve ter dood brengen; ook deed hij het Paleis van zijnen voorzaat omver halen, en deszelfs wapen overal wegnemen. Ook dwong hij met hulp van JOANNA, Koningin van *Napels*, den Vorst van *Salerno*, den voornaamſten der COLONNA's tot onderwerping, terwijl de Koningin aan denzelven ook het Vorstendom van *Salerno* ontnam.

De Kerkvergadering te Bazel geopend.

Inmiddels moest de Kerkvergadering te *Bazel* op den 3den Maart 1431 eenen aanvang nemen, welken MARTYN V volgens het beſluit der Kerkvergadering van *Konſtans* had uitgeſchreven, hebbende hij tevens den Kardinaal JULIANUS CÆSARINI beſtemd, om in zijnen naam in dezelve voor te zitten. EUGENIUS, die den Kardinaal daar in bevestigde, belaste hem echter in Mei 1431, dewijl 'er bijkans nog niemand tot de vergadering was aangekomen, eerst de *Boheemſche* of *Huſſitiſche* zaken te bezorgen, daar men nu reeds in het elfde jaar met deze Godsdienstpartij eenen voor den Keizer en het Pausſelijke Hof ongelukkigen oorlog voerde. Dewijl de Kardinaal niet zoo ſpoedig terug kon komen, zond de Paus intusſchen JOAN POLMAR, Auditeur van het Heilige Paleis, en JOAN VAN RAGUSIO, Prokureur Generaal van de Orde der *Dominikanen* naar *Bazel*, die op den 23ſten Julij 1431 de vergadering begonnen met een matig aantal Prelaten, doch te gelijk

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

beſloten niets van gewigt te behandelen, voor dat de vergadering talrijker zou wezen. Na de aankomst des Kardinaals werd den 14den September des gemelden jaars de *eerſte zitting* gehouden, in welke onder anderen de voorwerpen der werkzaamheden van dezelve bepaald werden, tot deze drie ſtukken: I. Het uitroeijen der Ketterij; II. het herſtellen van den vrede onder de Christenen en III. de Hervorming der Kerk.

De Paus wil de Kerkvergadering ontbinden

Op voorſtel van den Kardinaal JULIANUS, die in den veldtogt dezes jaars ondervonden had, dat de *Husſiten* door geweld niet te dwingen waren, werd 'er van wege de vergadering den 15den October 1431 een Brief afgevaardigd aan de Geestelijkheid, den Adel, en het ganſche Volk van *Bohemen*, om hen uit te noodigen, door Afgevaardigden voor de vergadering te verſchijnen, met belofte van die te zullen hooren. Euvel werd dit van den Paus opgenomen, die dit ſchrijven en eenige andere omſtandigheden tot een voorwendſel gebruikte, om in November aan zijne Legaten te belasten, dat zij de vergadering moesten ontbinden, en eene andere, na anderhalf jaar te *Bologna* te houden, zouden aankondigen. Hier tegen verzette zich de Kardinaal-Legaat, met een ongehoord voorbeeld, in eenen vrijpostigen en nadrukkelijken Brief. De Paus echter, die wist, dat de leden der Kerkvergadering over het algemeen zeer tegen hem waren ingenomen, bleef bij zijn voornemen, en ſchreef in December 1431 aan de Kerkvergadering, dat hij, met raad en toeſtemming der Kardinalen, uit de volheid zijner Pauſe-

ſelijke magt, de te *Bazel* bijeengekomene vergadering geheel ontbond, en te gelijk tegen den zomer des jaars 1433 eene andere te *Bologna* te houden aankondigde, waar op na tien jaren weder eene andere te *Avignon* volgen zou.

De Keizer SIGISMUND te Rome gekroond.

Evenwel bereikte de Paus zijn oogmerk niet, noch bij de vergadering, noch bij den Keizer. Deze laatſte, van de Kerkvergadering een gunſtig einde hopende van den voor hem zoo nadeeligen oorlog in *Bohemen*, had onverwacht in het jaar 1431 beſloten, zich te *Rome* te laten kronen. Hij trok derwaards met weinig volk, enkel in vertrouwen op den bijſtand van den Hertog van *Milanen*, FILIP MARIA VISCONTE, ook werd hij daar met de ijzeren kroon tot Koning van *Italië* verkoren. Voorts te *Piſa* den winter hebbende doorgebragt, gaf de Paus hem hier kennis van de ontbinding van de Kerkvergadering van *Bazel*. In zijn antwoord beklaagde zich de Keizer hier over, en verzocht den Paus dezelve voortgang te laten hebben, gevende tevens te kennen, dat hij de Afgevaardigden der vergadering beloofd had te zullen beſchermen en handhaven. Doch voor deze verklaring liet de Paus hem te langer wachten naar zijne kroning; zoodat de Keizer tot Pinkſteren des jaars 1433 vertoeven moest. Eindelijk werd 'er een vergelijk getroffen tuſſchen den Paus en den Keizer, die daar op in Mei 1433 te *Rome* kwam, doch in groote armoede en met weinig volk, gelijk zijn Geſchiedſchrijver WINDECK meldt. Hier maakte men hem, volgens dien Schrijver, Kanunnik van *Munſter* of van de *Pieterskerk*, en

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

en zette hem eenen bonten hoed op, zoo als de Domheeren aldaar droegen. Als nu de Keizer en de Paus, elk in zijnen *Tabernakel* zat, kwam 'er één, die den Keizeren de kroon plag op te zetten, die hem vraagde: of hij een echt kind, een vroom man en heer was? waar op SIGISMUND antwoordde: ja, maar gij zijt niet vroom en deugdzaam, om den Keizer zijne kroon op te zetten, want gij hebt aan eene vrouw de borsten afgesneden. Een ander dan van degenen, die daar regt toe hadden, zette hem toen de kroon op, maar zoo dat zij scheef overhong naar de regter zijde; nu hief de Paus zijnen regter voet op, waar mede hij de kroon regt haalde, gelijk regt en de gewoonte was, en welke plegtigheden meer tot de kroning behoorden.

De Kerkvergadering handhaaft zich tegen den Paus.

Te *Bazel* werd de Kerkvergadering hoe langer hoe stouter tegen den Paus. In hare *tweede zitting* den 15den Januarij 1432, herinnerde zij den Paus en de geheele Kerk aan het besluit der vergadering van *Konstans*, hetwelk zij thans bevestigde, dat eene algemeene Kerkvergadering wettig in den Heiligen Geest vergaderd, en de algemeene strijdende Kerk verbeeldende, hare magt onmiddelijk van CHRISTUS heeft, aan welke ieder een, van welken stand en waardigheid hij zij, al bezat hij ook de Pausselijke waardigheid, schuldig was in alles te gehoorzamen, wat het geloof en de uitroeijing der scheuring, als ook de algemeene Hervorming der Kerke Gods betreft. In de *derde zitting* deszelven jaars besloot zij den Paus te vermanen, om zijn besluit te herroepen, en zich binnen drie maanden in de vergade-

dering te laten vinden. Denzelfden tijd bepaalde zij ook voor de Kardinalen, onder bedreiging tegen die genen, die niet verſchenen, van ſtraffen naar Wereldlijke en Goddelijke Regten. In hare *vierde zitting*, den 20ſten Junij 1432, ging de vergadering nog verder, en verbood den Paus, gedurende hare zitting, nieuwe Kardinalen te benoemen of bekend te maken; ook nam de vergadering een looden zegel aan, op welks ééne zijde verbeeld was de vergadering, en boven dezelve de Heilige Geest in de gedaante eener duive zwevende, op de keerzijde las men: *de hoogheilige algemeene Sijnode te Bazel.*

EUGENIUS, die zich verbeeld had, dat zijn bevel alleen genoeg was, om de Kerkvergadering te dwingen, ondervindende, dat de geest der eeuw zich tegen hem kantte, beſloot tot zachter maatregelen, waar toe een nadrukkelijke Brief van den Kardinaal JULIANUS veel kan toegebragt hebben; hij zond, kort nadat de vergadering in hare *vijfde zitting* den 9den Augustus 1432 eenige leden benoemd had, om de Geloofszaken te onderzoeken, eenige Gezanten, die in de Kerkvergadering ondernamen het gedrag van den Paus te verdedigen, doch waar op de vergadering hun niet ſchuldig bleef; merkende in haar antwoord onder anderen het volgende aan: „ Alhoewel de Paus het dienende hoofd der Kerk is, (*caput ministeriale Eccleſiæ*,) echter is hij niet grooter, dan de ganſche Kerk; dewijl anders, wanneer de Paus dwaalt, hetwelk dikwijls gebeurt, en gebeuren kan, de geheele Kerk zou moeten dwalen; hetwelk onmogelijk is. Alhoewel hij het Hoofd en de

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de voornaamste Prelaat van dit geheimzinnig ligchaam is, nogthans is hij binnen hetzelve. Ook mag niemand zeggen, dat het voornaamste deel magtiger en waardiger is, dan het geheele ligchaam en de overige leden; nademaal reden, ondervinding en het gezag der algemeene Kerk, zoo als het altijd gegolden had, het tegendeel bewezen. Even min mag men gelooven, dat, dewijl de Kerk de magt der sleutelen en de regering over allen bezit, daar uit meer regeerders zouden moeten ontstaan, want zij is de eene en eenige."

In de *zesde zitting*, den 6den September 1432, eischten de Zaakwaarnemers, (*Promotores*,) der vergadering, dat de Paus voor ongehoorzaam, (*contumax*,) zou verklaard worden, omdat hij binnen den gestelden tijd niet in persoon verschenen was; een zelfde vonnis werd ook over de Kardinalen uitgesproken. In de *zevende zitting*, den 6den December, werd besloten, indien de Pausselijke Stoel, gedurende de vergadering, mogt openvallen, dat de verkiezing van een' nieuwen Paus alleen op de plaats van hare bijeenkomsten zou geschieden. In de *achtste zitting*, den 18den December, werd aan den Paus ten overvloede nog een uitstel gegeven van LX dagen. In de *negende zisting*, den 22sten Januarij 1433, nam zij den Keizer SIGISMUND, die nog in *Italië* was, plegtig tot haren Beschermheer aan. In de *tiende zitting*, den 19den Februarij, gaf de Sijnode last, om het Proces over 's Pausen ongehoorzaamheid te onderzoeken, en deswegens berigt in te brengen; en dewijl men te *Rome* op allerhande wij-

wijze het besluit van het gezag eener algemeene Kerkvergadering te leur zocht te stellen, werd hetzelve in de *elfde zitting*, den 27sten April 1433, herhaald, en de Paus en de Kardinalen nogmaals gelast, de vergadering bij te wonen, op straffe, van in hunne waardigheden geschorst te zullen worden. Nog in de *twaalfde zitting*, den 13den Julij, gebruikte men verschooning omtrent den Paus, door hem op nieuw een uitstel van LX dagen te geven; tevens verbood de vergadering, in dezelfde zitting, de *algemeene reservatie* van alle Hoofdkerken en Kloosters, welke de Pausen te voren zich hadden aangematigd, en stelde alle verkiezingen bij dezelve vrij.

Dit alles echter maakte op den Paus zoo weinig indruk, dat hij veel meer op het einde des jaars 1433 twee Bullen tot ontbinding der Kerkvergadering dadelijk liet uitvaardigen, verbiedende alle Christenen, aan de besluiten, tot zijn nadeel en tot nadeel der Kardinalen op dezelve genomen, te gehoorzamen, bijzonder verklaarde hij het besluit in de *twaalfde zitting* voor nietig en van onwaarde.

Dit echter verhinderde de vergadering niet, om voort te gaan; en in hare *dertiende zitting*, den 11den September 1433, drongen hare *Promotores* aan, dat de Paus voor halfstarrig zou verklaard worden, maar nu begeerde de Hertog WILLEM van *Beyeren*, in naam des Keizers, als ook de Burgemeester van *Bazel*, in naam dier stad, dat men den Paus nog een uitstel van XXX dagen verleenen mogt, te meer, dewijl de Keizer binnen dien tijd zelve op de

De Paus schijnt zich met de Kerkvergadering te vereenigen.

V BOEK IV Hoofdſt. in C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de vergadering dacht te verſchijnen, gelijk hij ook kort daar na te *Bazel* aankwam, en bij zijne tegenwoordigheid in de *veertiende zitting*, den 7den November 1433, hoop gaf, dat de beide partijen malkander nader zouden komen; hier toe had de Keizer zich veel moeite gegeven, en de Paus EUGENIUS was ook werkelijk zoo ver gekomen, dat hij bij eene bijzondere Bulle van den 1ſten Augustus 1433 toegeſtaan had: *Hij wilde het, en was 'er mede te vrede*, dat de Kerkvergadering van het begin af aan voortgezet en zoo gebleven was, als of 'er geene verplaatſing of ontbinding had plaats gehad; ja hij herriep deze verplaatſing en ontbinding, en nam de vergadering heel zuiver met alle genegenheid en liefde aan; doch op voorwaarde, dat zijne Gezanten dadelijk tot het voorzitterſchap op dezelve zouden toegelaten worden, en *dat alles, wat op dezelve tegen zijn' perſoon, de vrijheid en het gezag van zijnen Stoel gerigt was, zou ingetrokken worden.* Doch deze voorwaarden, als ook de woorden: *wij willen het, en zijn te vrede*, mishaagden al te zeer aan de vergadering, dan dat daar op eene vereeniging kon gevonden worden. Evenwel werden in de zitting, welke de Keizer bijwoonde, aan den Paus weder XC dagen uitſtel gegeven, en hem verſcheidene voorſchriften voorgelegd, uit welke hij een kon kiezen, om volgens hetzelve zich met de vergadering te vereenigen, welke daar in overeenkwamen, dat de Paus zou verklaren, dat hij wel het heilig Concilie om zekere redenen had ontbonden, maar, dewijl daar uit een ergelijke tweedragt ont-

ontſtaan, en nog erger te vreezen was, dat hij het begin en den voortgang van hetzelve voor wettig en zijne ontbinding voor nietig verklaarde.

Dat de Paus zich dus onverwachts met de Kerkvergadering verzoende, was inzonderheid toe te ſchrijven aan de netelige omſtandigheden, in welke hij zich tegen het einde des jaars 1433 bevond. Op aanſtoken van den Hertog van *Milanen*, FILIP MARIA VISCONTE, had de vermaarde Veldheer FRANCISCO SFORZA zich van de geheele Mark van *Ancona* meester gemaakt, en een oud Bevelhebber van den Paus NICOL. FORTEBRACCIO, met wien zich de COLONNA'S vereenigden, veroverde *Tivoli*, en bragt *Rome* zelve in opſchudding. Met den eerſten was de Paus den 25ſten Maart 1434 genoodzaakt, tot een verdrag te komen, waar bij hij hem de Mark *Ancona* voor zijn leven afſtond, en hem tot Baanderheer der *Roomſche* Kerk benoemde. Te *Rome* zelve ontſtond een hevig oproer, en de Paus werd in zijn eigen Paleis bezet; maar had echter het geluk, om in het gewaad van een' Monnik te ontkomen, en zich naar *Livorno* en van daar in Julij 1434 te *Florence* te begeven; de Pausſelijke Bevelhebbers vonden echter middel, om reeds in October deszelven jaars de ſtad weder tot onderwerping aan den Paus te brengen.

EUGENIUS vlugt uit Rome.

De Kerkvergadering, die in de *vijftiende zitting* den 26ſten November 1433 verordend had, dat 'er jaarlijks bijzondere Sijnoden in de Bisdommen, en om de drie jaren eene *Provinciale* zouden gehouden worden, maakte in de *zestiende zitting* den 5den Fe-

Vervolg der handelingen van de Kerkvergadering.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Februarij 1434 bekend, dat de Paus het Concilie door eene overgezondene Bulle volkomene voldoening gegeven had; waar op in de *zeventiende zitting* den 28sten April 1434 des Pausen Legaten in tegenwoordigheid des Keizers tot het voorzitterschap werden toegelaten, na eerst den eed te hebben afgelegd, dat zij de hoogheid der Kerkvergadering erkenden, en derzelver gezag zouden helpen handhaven; tevens herhaalde zij in de *achttiende zitting*, den 25sten Junij 1434, het reeds meermalen herhaalde besluit der vergadering van *Konstans*, over het gezag der Kerkvergadering, hetwelk nu ook met 's Pausen goedkeuring bekrachtigd was.

Tot hier toe was de Kerkvergadering te *Bazel* voor eene *algemeene* Kerkvergadering niet talrijk geweest; in de *zeventiende zitting* waren niet meer dan omtrent 100 Prelaten tegenwoordig; maar thans, nu zij met den Paus op eenen goeden voet scheen te staan, vermeerderde het getal harer leden aanzienlijk; schoon de Keizer misnoegd werd, omdat zij zich in staatszaken mengde, en de klagten van ERICH, Hertog van *Sakfen-Lauenburg*, aannam, wien de Keizer voorbijgegaan was, toen hij het Hertogdom en de Keurwaardigheid van *Sakfen*, na het uitsterven van den tak van het *Anhaltsche* Huis, welke beide bezeten had, opdroeg aan FREDERIK *den Strijdbaren*, Landgraaf van *Thuringen*; doch deze twist nam een einde door het kort daar op gevolgde overlijden van Hertog ERICH.

Na de verzoening met den Paus kon de vergadering gewigtiger dingen ter hand nemen. In hare

ne-

negentiende zitting, den 7den September 1434, kwam zij met de *Grieken* overeen, om de vereeniging der *Oosterſche* en *Weſterſche* Kerk op eene algemeene vergadering te behandelen; ook nam zij beſluiten ter bevordering van de *bekeering* der *Joden*, en in de *twintigſte zitting* den 22ſten Januarij 1435 ging zij over tot het werk der *Hervorming in het hoofd en de leden*, verbiedende aan de Geeſtelijken het houden van *Bijzitten;* en aan den Paus in de XXIſte *zitting* den 9den Junij het genot der *Annaten*. Ook werd in die zitting het zoogenoemde *feeſt der gekken*, als ook de ſlemppartijen en jaarmarkten in de Kerken afgeſchaft. In de XXIIſte *zitting* den 15den October 1435 werd zeker Boek als Ketterſch veroordeeld; en in de XXIIIſte verſcheidene vaſtſtellingen gemaakt omtrent de verkiezing van eenen Paus, deszelfs geloofsbelijdenis en pligten; hoedanige den Paus weinig ſmaken konden, gelijk hij dan ook in het jaar 1436 eenen wijdloopigen Brief rondzond aan vele Koningen en Vorsten, in welken hij de vergadering beſchuldigde, dat zij de oude Kerkenorde verbrak, nieuwe regten ſmeedde, en den Paus aan zich onderworpen wilde maken. In de XXIVſte *zitting* den 25ſten Maart 1436 werden twee ſchriftelijke verklaringen voorgelezen van den *Griekſchen* Keizer en den Patriarch van *Konſtantinopolen*, dat zij, benevens andere Gevolmagtigden der *Griekſche* Kerk, over de vereeniging der beide Kerken wilden komen handelen ter plaatſe, welke de Kerkvergadering verkiezen zoude, bij welke gelegenheid deze, tot groot misnoegen van den

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Paus besloot, dat die genen, die tot de reiskosten van deze *Griekſche* Afgevaardigden geld zouden bijdragen, uit den Geestelijken ſchat een even volkomen' aflaat zouden ontvangen, als in een Pausſelijk Jubeljaar of bij eenen kruistogt geſchonken werd.

Twist tusſchen de Kerkvergadering en den Paus.

Men behoeft zich dus niet te verwonderen, dat het ongenoegen van den Paus in de XXVſte *zitting* den 1ſten Mei 1437 volkomen uitberstte. In welke een beſluit genomen werd omtrent de plaats, waar men met de *Grieken* zou kunnen handelen, waar toe de vergadering *Bazel*, of *Avignon*, of eenige ſtad in *Savoye* voorſtelde, geheel tegen 's Pauſen zin, die op eene *Italiaanſche* ſtad aandrong; op deze wijze ontwaakte de oude wrok tusſchen den Paus en de Kerkvergadering op nieuw, en ſteeg ſpoedig tot die hoogte, dat de vergadering in hare XXVIſte *zitting* den 31ſten Julij 1437 het vorige Proces tegen den Paus begon te vernieuwen, dien zij beſchuldigde, dat hij alle Hervorming der Kerke tegenwerkte, dat hij de regten der Kerkvergadering krenkte, de *Simonie* begunſtigde, en zijn wereldlijk gebied ongelukkig beſtuurde; waarom zij hem ook indaagde, om binnen LX dagen in perſoon of door gevolmagtigden voor haar te verſchijnen, en het gene hij ter zijner verdediging of verſchoning noodig oordeelde, in te brengen. Ook gebood zij alle Kardinalen binnen dien tijd in de vergadering te verſchijnen, en dezelve met hunnen raad bij te ſtaan.

De Paus verlegt de vergadering naar

Van zijne zijde had de Paus EUGENIUS door eene Bulle de Kerkvergadering van *Bazel* naar *Ferrara* verlegd, waar door de ſcheuring nu openbaar werd;

wel-

welke de Keizer SIGISMUND misschien zou hebben voorgekomen, indien hij langer geleefd had, maar deze Vorst overleed den 9den December 1437, en de Kerkvergadering van *Bazel* ging nu, zonder verhindering, haren gang voort, en verklaarde in de XXVIIIste *zitting*, op den 1sten October 1437, den Paus voor ongehoorzaam, omdat hij op hare indaging niet verschenen was. In de XXIXste *zitting*, den 12den October, werd de bovengemelde Bulle van den Paus ter tafel gebragt, en kort daar na in een opzettelijk geschrift op last der Kerkvergadering wederlegd.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Ferrara, waar hij en vervolgens te Florence eene Kerkvergadering houdt.

EUGENIUS, die voor de Kerkvergadering niet zwichtte, terwijl hij nog in het jaar 1437 den Regtsgeleerden en Ridder van *Padua*, JOH. FRANCISCUS CAPITELISTA naar *Bazel* zond, om zijne zaak te bepleiten, liet den 8sten Januarij 1438 zijne Kerkvergadering te *Ferrara* door zijne Gevolmagtigden openen. Daar wij derzelver Geschiedenis en onderhandelingen met den *Griekschen* Keizer op eene voegzamer plaats zullen moeten vermelden, zal het hier genoeg zijn aan te merken, dat, behalve den Kardinaal JULIANUS en nog vier Prelaten, die tot den Paus overgingen, de overige leden der vergadering van *Bazel* standvastig bleven, onder welken bijzonder uitmuntte de Kardinaal LODEWYK ALLEMAND, Aartsbisschop van *Arles*, die het voorzitterschap in spijt van den Paus op zich nam; terwijl de Paus met zijne vergadering te vergeefs die van *Bazel* in den ban deed, en de stad gebood, dezelve binnen eene maand te doen verhuizen. Kort

Dood van Keizer SIGISMUND.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

daar na verplaatſte hij zijne vergadering naar *Florence*, waar hij ze in het jaar 1439 eindigde.

Maar des te ijveriger arbeidde de Kerkvergadering te *Bazel* aan 's Pauſen ondergang. Na in de XXXſte *zitting* een beſluit omtrent het *Avondmaal* bekend gemaakt te hebben, ſchorſte zij, in de XXXIſte *zitting*, den 24ſten Januarij, den Paus in zijne waardigheid, verklarende tevens de bijeenkomst te *Ferrara* voor eene ſcheur- en ſluipvergadering; gelijk zij dan ook in de XXXIIſte *zitting* den 24ſten Maart van dat jaar alle Prelaten, die zich te *Ferrara* bevonden, gebood, dezelve te verlaten, en zich binnen XXX dagen te *Bazel* te laten vinden.

De vergaderingvan Bazel ſchorst den Paus in zijne waardigheid.

Na het overlijden van Keizer SIGISMUND, op het einde des jaars 1439, wendde zich de Paus en de Kerkvergadering beide aan de *Duitſche* Keurvorsten, om bij dezelven onderſteuning te vinden; waar toe de vergadering den Aartsbiſchop NICOLAUS van *Palermo* afzond, die echter vergeefs zijne welſprekendheid aanwendde, om de Keurvorsten geheel tot de zijde der Kerkvergadering over te halen. Deze, waarſchijnlijk uit vrees voor eene nieuwe *ſcheuring* in de Kerk, vermaanden veel eer de beide partijen, om malkanderen te verſtaan, en ſtelden den 17den Maart 1438, daags voor de verkiezing van eenen nieuwen Keizer, een verdrag van *onzijdigheid* op, waar in zij verklaarden, geene bevelen van eene der beide partijen te zullen aannemen, maar zich enkel door hunne Biſchoppen te laten regeren, tot zij met den aanſtaanden Roomsch-Koning zouden beraadſlaagd hebben, wat tot het herſtellen der *Eenheid*

De Duitſche Keurvorsten verklaren zich onzijdig; en verkiezen ALBERT van Oostenryk tot Keizer.

heid zou mogen dienen. Den 18den Maart verkoren zij SIGISMUND's Behuwdzoon, ALBERT, Hertog van *Oostenryk*, Koning van *Hongaryen* en *Bohemen*, tot Keizer.

ALBERT bood, even als de Keurvorsten, aan de Kerkvergadering en den Paus zijne bemiddeling aan; maar de vergadering zond daartegen eenen Afgezant naar *Neurenberg*, om de Rijksvorsten te bewegen, van hunne onzijdigheid af te gaan, doch deze sloegen van hunne zijde voor, dat men op eene te benoemen plaats zoude bijeenkomen, om eene overeenkomst te treffen, hetwelk aan de Kerkvergadering niet beviel. Deze echter zond op den tweeden Rijksdag te *Neurenberg* weder eenen Afgezant, alwaar ook de Kardinaal ALBERGOTTI, als Gezant van den Paus, verſcheen, dan dewijl de Paus 'er op ſtaan bleef, om de Kerkvergadering naar eene andere plaats over te brengen, het zij, gelijk ÆNEAS SYLVIUS in zijne Geſchiedenis van de *Bazelſche* Kerkvergadering vermoedt, om de leden te verſtrooijen, of van hunne vrijheid te berooven, kon men niet overeenkomen. Intusſchen bewilligden de Keizerlijke Gezanten, dat de vergadering den Vrijheer KOENRAAD van *Weinsberg* tot Beſchermheer aannam, waar door zij ten minſten als eene wettige vergadering erkend werd.

Merkwaardiger was eene nieuwe bijeenkomst in het jaar 1439 te *Mentz*, waar de Gezanten van den Keizer, de Geestelijke Keurvorsten, Afgevaardigden van de Wereldlijke Rijksvorsten, als ook Gezanten der Koningen van *Frankryk*, *Kastilië*, *Arragon* en *Portugal* tegenwoordig waren. Ook had de Kerk-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vergadering hier hare Gezanten, terwijl die van den Paus te *Neurenberg* bleven, om nieuwen last af te wachten. Echter bevonden zich hier vrienden genoeg van den Paus, en onder dezen voornamelijk NIKOLAUS VAN CUSA, een man van uitmuntende gaven, die, hoezeer hij te voren de Kerkvergadering tegen de aanvallen van den Paus verdedigd had, thans alle vermogens inſpande, om 's Pauſen zaak te regtvaardigen, hoewel thans niet met het beste gevolg, alzoo *Duitschland*, na veel overlegs, de beſluiten van de Kerkvergadering aannam, uitgezonderd alleen die, welke het regtsgeding tegen den Paus betroffen; de beſluiten namelijk, die reeds te *Konſtans* genomen en te *Bazel* bekrachtigd waren, over het gezag en de magt der algemeene Kerkvergaderingen, en over den tijd en wijze, hoe zij beroepen zouden worden, als ook de beſluiten omtrent het hoogſte regtsgebied van zoodanige Kerkvergadering over alle Christenen, zelfs over den Paus. Verders het beſluit der XIIde *zitting* van het verkiezen en kosteloos bevestigen van Biſchoppen en andere Prelaten; waar bij men ſlechts eenige opheldering van de Kerkvergadering verzocht — dat van te houden Sijnodale en Provinciale Kerkvergaderingen — van de *Joden* en gedoopte *Joden* — van de Kerkelijken, die openlijk bijzitten houden; — van de verkeering met geëxcommuniceerden; — van *Interdicten*; — van ligtzinnige *Appellen*; — van de *Annaten*; — van het gerust bezit der Kerkelijke goederen; — van den openbaren Godsdienst; — van de Tooneelſpelen in de Kerken; — van het gezag en

en de eigenſchappen der Kardinalen; — van het afſchaffen der Pausſelijke *Reſervatien*; — uitdeeling van *Prebenden*; — van de twistzaken, die voor het *Roomſche* Hof mogten gebragt worden enz.

Gedurende de bijeenkomst te *Mentz*, ging intusſchen de Kerkvergadering van *Bazel* in haren gerigtshandel over den Paus geſtadig voort. Men twistte thans onder de Godgeleerden: of EUGENIUS, die de bevelen der Kerk zoo wederſpannig verwierp, ook deswegens *voor een' Ketter verklaard kon worden?* Hier over ontdekten zich driederlei gevoelens. Eenigen hielden hem werkelijk voor een' *Ketter*; anderen zelfs voor eenen, die in zijne Ketterij op nieuw vervallen was, (*relapſus*;) en nog anderen voor geen van beiden. Eindelijk behielden de beide eerſte gevoelens de overhand, en door dezen werden acht beſluiten ontworpen, in welke hunne gronden vervat waren; waar tegen de Aartsbisſchop van *Palermo* de zaak van den Paus zocht te verdedigen, doch alleen te wege kon brengen, dat men van den Paus het woord *prolapſus*, *gevallen*, in plaats van *relapſus*, *wederafgevallen*, gebruikte. Voorts deed de meerderheid haar best, om door te dringen, dat behalve de Bisſchoppen ook de Godgeleerden over deze zaak ſtemmen zouden. Eindelijk gaf de Kardinaal van *Arles* aan de vergadering kennis, dat de Paus door zijne Zendelingen in *Frankryk* meer veld won, waarom hij noodig oordeelde, ten minſten de drie eerſten van de gemelde acht beſluiten af te kondigen, gelijk hij deed, terwijl de andere partij ontſteld en als overwonnen uit de vergadering ging.

Twist te Bazel of de Paus een Ketter zij.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Dit gebeurde in de XXXIIIste *zitting*, den 6den Mei 1439.

Ten aanzien van de Prelaten heeft men aangemerkt, dat dezen al veel hunne Vorsten naar de oogen zagen, die hen ook als Gezanten gebruikten, of dat zij andere uitzigten hadden, welke van EUGENIUS rijkelijk vervuld konden worden. De Paus, zegt een Godgeleerde dezer Kerk, geeft Kerkelijke waardigheden en Prebenden; maar de Kerkvergadering geeft niets, en is bovendien een ſtreng Zedemeester. Dus zal de Aartsbisſchop van *Palermo* zich beklaagd hebben, dat hij door zijn' Koning genoodzaakt werd, tegen de waarheid te ſtrijden; gelijk hij dan ook korten tijd daar na eene Verhandeling opſtelde ter verdediging van de Kerkvergadering, onder den titel: *pro auctoritate, veritate et justitia Baſileënſis Concilii.* Inzonderheid is NICOLAUS VAN CUSA een voorbeeld van wankelbaarheid. Toen EUGENIUS de eerſte poging deed, om deze Kerkvergadering te ontbinden, ſchreef hij voor dezelve zijn vermaarde Boek: *de Catholica Concordantia, Libri tres*, hetwelk in het IIIde Deel zijner werken ſtaat, die in het jaar 1514 te *Parys* in Folio gedrukt zijn. Maar thans, bij de herhaalde poging van EUGENIUS, verdedigde hij den Paus in eenen bijzonderen Brief: *Epistola ad Rodericum de Trevino*; naderhand bekwam hij van den Paus den Kardinaalshoed en een Bisdom.

De Kerkvergadering zet den Paus

Hoe het zij, terwijl het grootſte deel der Bisſchoppen, de Vorsten, en de bijeenkomst te *Mentz* den Paus trachtten te beſchermen, kwam de Kerkver-

vergadering in de XXXIVſte *zitting* den 25ſten Mei 1439 tot het uiterſte, inzonderheid door den ijver van den Kardinaal ALLEMAND. Op deze zitting waren ſlechts weinige Biſſchoppen tegenwoordig; uit *Italië* niet meer dan één, en één Abt; uit *Spanje* geen één; uit de beide overige Natien twintig Biſſchoppen en Abten. Maar des te meer lager Geeſtelijken en Doctoren in de Godgeleerdheid en in het Kerkelijke Regt. Nu liet de Kardinaal ALLEMAND alle Heilige *Reliquien* of Overblijſſelen der Heiligen in geheel *Bazel* opzoeken, en door de handen van Priesters in de Kerk dragen, in welke de vergadering gehouden werd, en ze op de plaatſen der afwezig zijnde Biſſchoppen leggen. Hier door werd, volgens verhaal van ÆNEAS SYLVIUS, de Godsvrucht van al de leden zoo aangedaan, dat zij gezamenlijk God met tranen om zijnen bijſtand baden, en zelfs de Keizerlijke Beſchermheer der vergadering kon zich niet van tranen onthouden. Voorts waren alle de tegenwoordig zijnde leden, ten getale van meer dan 400, eensgezind; waar op de Biſſchop van *Marſeille* het beſluit voorlas, waar bij, uit kracht van het beſluit van *Konſtans*, aangaande het hoogſte regtsgebied eener algemeene Kerkvergadering, waar door God den weg gebaand had tot een geregtelijke beoordeeling over EUGENIUS, *deze*, (die thans alleen GABRIEL in het beſluit genoemd wordt,) *als een wereldkundig ongehoorzame aan de bevelen der Kerk*, en in openlijke *wederſpannigheid* volhardende, als een menigvuldig *overtreder der Heilige Kerkwetten*, *verſtoorder van den vrede*, en der eenheid

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

heid van Gods Kerk, die dezelve volſtrekt ergerde, als *ſchuldig aan ſimonie*, *meineedige*, *onverbeterlijke*, *ſcheurzieke*, *van het geloof afwijkende*, als een *hardnekkig Ketter*, *verkwister van de regten en goederen der Kerk*, ook *nutteloos en ſchadelijk in het waarnemen van het Pausdom*, van zijne waardigheid geheel vervallen, nog andere ſtraffen tegen hem voorbehouden, en alle Christenen van gehoorzaamheid aan hem ontſlagen werden; ook dreigde de Kerkvergadering, aan hun allen, tot den Keizer toe, de ſtrengſte ſtraffen, indien zij hem verder als Paus erkennen zouden.

Thans betuigden zelfs de Vorſtelijke Gezanten en vele Prelaten, die dezen ſtap door hunne tegenwoordigheid niet hadden willen toeſtemmen, aan de Kerkvergadering hunne goedkeuring. Maar ÆNEAS SYLVIUS, toen Geheimſchrijver en Cerimoniemeester der vergadering, riep eenigen tijd daar na in zijne Geſchiedenis van deze Kerkvergadering (*) vol vreugde uit: „ De Heer heeft ſchild en rondas gegrepen; hij heeft zich tot bijſtand der Kerk verheven; en onder dezen bijſtand verblijdt zij zich vrolijk in haren God, die haar de kleederen des heils heeft aangetrokken. — EUGENIUS, onlangs Paus, had haar als de wind beweegd, zoo waar is, het geen JOANNES, die Guldemond, te voren gezegd heeft, dat zij onophoudelijk voor lagen is blootgeſteld; maar in CHRISTUS naam alles overwint. — Daarom heeft de ongeregtigheid GABRIEL gelogen, en de Heer heeft zijne boosheid te niet gedaan." Thans

(*) *Libr.* II. *pag.* 83.

Zij verkiest FELIX V tot Paus.

Thans ontſtond de vraag op de Kerkvergadering: *of het nuttig ware, terſtond eenen Paus te verkiezen, dan of men deze verkiezing zou uitſtellen?* Men koos het laatſte, en ſtelde de verkiezing twee maanden uit. In dien tusſchentijd rukte de pest, die zich in de ſtad geopenbaard had, verſcheidene leden der vergadering weg. Men raadde den Kardinaal ALLEMAND, ten einde het gevaar te vermijden, zich eenigen tijd uit de ſtad te begeven, hetwelk hij, wetende, dat hij de ziel der vergadering was, ſtandvastig weigerde, waar op ook de andere leden bleven, allengs hield ook de beſmetting op. Kort na de afzetting van den Paus werd in de XXXVſte *zitting* den 10den Julij 1439 de voortduring der Kerkvergadering vastgeſteld, de aanſtaande verkiezing van eenen nieuwen Paus aangekondigd, en al de Hovelingen van den afgezetten gelast, om zich aan de Kerkvergadering te onderwerpen. Nog werd in de XXXVIſte *zitting* den 17den September de leer van de *onbevlekte ontvangenis der Maagd* MARIA vastgeſteld, en de Feestdag aan deze leer gewijd, vernieuwd. In de XXXVIIſte *zitting*, den 24ſten October, werden 'er ſchikkingen beraamd, tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus, waar toe behalve de Kardinaal van *Arles*, of ALLEMAND, die de eenige Kardinaal hier tegenwoordig was, nog XXXII anderen, Biſchoppen, Abten, Geestelijken en Doctoren benoemd werden; en eer deze zich nog in het *Conclave* begaven, werd in de XXXVIIIſte *zitting* den 30ſten October 1439 nog eene Bul van EUGENIUS tegen de vergadering verworpen en verboden.

Ein-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Eindelijk verkozen XXVI van de XXXIII Kiesheeren den 17den November 1439 den Hertog AMADEUS VIII van *Savoye*, Vorst van *Piemont*, tot Paus. Hij was ſedert het jaar 1416 de eerſte Hertog van *Savoye* geweest, en had tot het jaar 1434 de regering met roem waargenomen, maar toen aan zijne Zonen LODEWYK, Vorst van *Piemont*, en FILIPS, Graaf van *Geneve*, afgeſtaan. Vervolgens leefde hij als Kluizenaar te *Ripaglia* in *Savoye*, bij het Meer van *Geneve*; alwaar hij de Orde van den *H.* MAURITIUS ſtichtte, welker Opperſte hij werd. Waarſchijnlijk had de Kardinaal ALLEMAND de verkiezing op hem beſtuurd, omdat hij vermaagdſchapt was met vele Vorsten, en buitendien den naam van heiligheid had. Men maakte echter over de keuze bedenkingen, bij voorbeeld, dat een Wereldlijk Vorst Paus werd, als of het aan Geestelijken ontbrak; dat hij getrouwd geweest, en een man zonder grondige geleerdheid was: maar een lid der vergadering, die echter door ÆNEAS SYLVIUS niet genoemd wordt, hield eene lofreden op hem, waar in hij aanmerkte, dat AMADEUS altijd als een *Monnik*, (*religioſe*,) geleefd had, en dat men zelfs iemand, wiens vrouw nog leefde, tot Paus kon verkiezen, trouwens, hoe zouden de Doctoren anders onderling kunnen verſchillen: of een getrouwde Paus den huwelijkspligt aan zijne vrouw ſchuldig zij? Daar waren getrouwde Pauſen; en PETRUS zelf, de Prins der Apostelen, was getrouwd. Ook vraagde hij, of het wel kwaad ware, dat een Paus vermogende zonen had, daar toch de *Vorsten eene onvermogende*

de deugd weinig gewoon zijn te achten. „Ik was, zeide deze Redenaar, voor dezen van gevoelen, dat het nuttig ware, *dat de Wereldlijke Heerschappij geſcheiden ware van de Kerke*, maar thans heb ik geleerd: dat *de deugd zonder magt belagchelijk is, en dat de Roomſche Paus zonder het erfdeel der Kerk niet meer zou zijn dan een Knecht der Koningen en Vorsten.* — Nu is de Hertog AMADEUS iemand, die den éénen voet in *Italië*, den anderen in *Frankryk* heeft; die bijna met alle Christen-Vorsten vermaagdſchapt, of door vriendſchap verbonden is, en voor wien GABRIEL het meest van allen vreest."

AMADEUS, die waarſchijnlijk al vooraf daar toe voorbereid was, maakte, toen hem zijne verkiezing aangekondigd werd, wel eenige zwarigheid om zijne Kluis te verlaten, maar nam ze toch eindelijk aan, om, gelijk hij zeide, niet ongehoorzaam te wezen aan de algemeene Kerk, en om haar in hare behoeften te hulp te komen; tevens noemde hij zich FELIX V. De Kerkvergadering, die in hare XXXIXſte *zitting* den 17den November 1439 zijne verkiezing bevestigd had, gebood in de XLſte den 26ſten Februarij 1440 allen Christenen, om hem als Paus te erkennen; met zijne kroning en inwijding te *Bazel* in Augustus 1440 eindigt ÆNEAS SYLVIUS zijne beſchrijving van het gebeurde op deze Kerkvergadering.

Wat het karakter van FELIX betreft, alſchoon men wel wat zal kunnen afdingen op den overbodigen lof, welken ÆNEAS SYLVIUS hem geeft, evenwel

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

wel mag men, naar het schijnt, gelooven, dat hij geen onwaardiger Paus geweest is, dan EUGENIUS, hoe veel kwaads ook twee vermaarde *Italiaansche* Geleerden van dezen tijd, BLONDUS en POGGIUS, doch beiden Pausselijke Secretarissen te *Rome*, en dus niet onpartijdig, van hem geschreven hebben. Nu is 'er eene vertelling aangaande FELIX, waar van de oorsprong onzeker is. Men vertelt namelijk, dat hij te *Ripaglia* zoo dartel geleefd hebbe, dat daar uit het spreekwoord *faire Ripaille* ontstaan zij, om eene wellustige levenswijze te beteekenen (*). Van deze vertelling heeft de Dichter van *Ferney* gebruik gemaakt in de volgende regelen:

O bizarre Amadée
De quel sort capricieux
Ton âme est donc possedée,
Duc, Hermite, Voluptueux! etc.

Al het gezag der Kerkvergadering kon nogtans aan FELIX geen algemeen gezag in de Kerk bezorgen. De *Duitsche* Rijksvorsten — want Keizer ALBERT II was reeds den 5den November 1439 gestorven — namen het kwalijk, dat men, in spijt van hunne onzijdigheid, EUGENIUS afgezet en eenen anderen Paus verkoren had. Ter naauwer nood erkenden Hertog ALBERT van *Beyeren*, de steden *Bazel*, *Straatsburg* en *Camin*, de Hoogeschoolen van *Pa-*

(*) *Dictionaire comique, satyrique, critique, burlesque, libre et proverbial.* V. *Ripaille pag.* 567. *à Lion* 1735. *in* 8*vo.*

Digitized by Google

Parys, *Weenen*, *Erfurt*, *Keulen* en *Krakau*, de Koning ALFONSUS van *Arragon* en de Koningin ELIZABETH van *Hongaryen* als ook het Hertogdom *Savoye* in *Zwitzerland*, den Paus FELIX; alle andere Landen en Rijken bleven EUGENIUS getrouw. Naar *Frankryk* zonden de beide Pauſen en ook de Kerkvergadering van *Bazel* hunne Afgevaardigden, aan welke Koning KAREL VII gehoor verleende te *Bourges* in het jaar 1440. Hier verweet hij aan de Afgevaardigden van *Bazel*, dat zij, niettegenſtaande zijne verzoeken, met EUGENIUS geregtelijk gehandeld hadden, en verklaarde, dat hij denzelven nooit verlaten zou, maar hem verzoeken, om binnen een half jaar eene Kerkvergadering in *Frankryk* te houden; voorts liet hij der Kerkvergadering en *den Heer van Savoye*, (zoo noemt hij derzelver Paus,) melden, dat zij in plaats van dreigen en ſtraffen, liever trachten moesten den vrede te bevorderen. Evenwel verwierp hij de Kerkvergadering van *Bazel* niet; ook nam hij die van EUGENIUS te *Ferrara* en *Florence* gehouden was, niet aan, en ſloeg hem ook andere van zijne eiſchen af.

Strijd der beide partijen.

Nu ſtreden de beide partijen, gelijk gewonelijk bij elke Pausſelijke ſcheuring, met bitterheid om de overhand. EUGENIUS zond, op de eerſte tijding der verkiezing van FELIX, eenen Brief aan alle Koningen, in welken hij hen vermaande, om zich met alle magt te verzetten, daar de pestige wilde beesten te *Bazel* eenen Afgod *Moloch* hadden opgerigt, in wien aan den Duivel geofferd zou worden, en daar de oude AMADEUS hem meer dan eens gehoorzaam-

V BOEK IV Hoofdst na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

heid ligtvaardig geweigerd, en zich aan den Satan ten ſpijze overgegeven had. In het volgende jaar 1440 verklaarde hij, op de Kerkvergadering te *Florence* zijne partij voor een' *Ketter* en *Scheurmaker*, en dreigde aan zijne aanhangers de ſtraffen, welke Ketters, Scheurmakers en ſchuldigen aan gekwetſte Majeſteit verdienden. Ook benoemde hij XVII *nieuwe* Kardinalen, onder welke echter maar een *Duitſcher* was. Daartegen noemde de vergadering van *Bazel* in hare XLIſte *zitting* den 25ſten Julij 1440 dit bevel ergerlijk, beleedigend, ſcheurziek, van het geloof afwijkende, en verbood allen Christenen, hetzelve te gehoorzamen. FELIX ſchonk ook, ter ſtijving van zijne zaak, den Kardinaalshoed aan eenige Prelaten, terwijl de Kerkvergadering in hare XLIIſte *zitting* den 4den Augustus 1440 zorgde voor zijn onderhoud, door hem vijf jaren lang den vijfden penning, en vijf volgende den tienden van de inkomſten van Geestelijke waardigheden toe te leggen.

Keizer FREDERIK III begunſtigt Paus EUGENIUS IV

Om dezen tijd was in *Duitschland* eene groote verandering voorgevallen, welke in de gevolgen zeer nadeelig was voor de Kerkvergadering te *Bazel* en voor haren Paus FELIX. In plaats van den overledenen Keizer ALBERT II hadden de Keurvorsten den 2den Februarij 1440 zijnen Neef FREDERIK, Hertog van *Oostenryk*, op den troon geplaatst, die denzelven 54 jaren bezeten heeft. Deze, zijnen voorzaat niet gelijk in ſchranderheid, moed en waakzaamheid, was des te meer genegen voor de eer en het voordeel van den Pausſelijken Stoel, waar door alle pogingen der Kerkvergadering voor de Kerkelijke vrijheid van *Duitsch-*

Duitſchland genoegzaam verloren gingen. Al wat verder ten dezen ondernomen werd, was het werk van *Duitſche* Vorsten. Nog voor zijne verkiezing hielden de Keurvorsten in het begin des jaars 1440 te *Mentz* eene bijeenkomst, alwaar zij, onder den voorheen reeds gebruikten naam van *Aviſamenta*, eenige artikelen opſtelden, volgens welke zij hunne onzijdigheid bewaren, maar te gelijk zekere bezwaren tegen het Pausſelijk Hof en de Geestelijkheid verholpen wilden hebben. Vooral wilden zij gezorgd hebben, dat het gezag der algemeene Kerkvergaderingen niet ontzenuwd werd; en dat de Paus belooven zou voor zich en zijne nakomelingen: dat hij alle *Reſervatien* op Kerkelijke waardigheden zou afſchaffen; de *verkiezingen* der Bisſchoppen en Abten niet verhinderen; alle *verwachtingen* op Prebenden, die open zouden vallen, doen ophouden; geene *Prebenden* in *Duitſchland* aan eenen vreemdeling geven; de *Prebenden* in de *Metropolitaan*- en *Kathedraal*-Kerken voornamelijk aan *geleerden* ſchenken; en zich niets zou laten betalen voor *bevestigingen* of *verkiezingen* bij Geestelijke ambten; en meer dergelijke, welke artikelen den Keizer na zijne verkiezing terſtond werden overgegeven, ſchoon wij niet weten, met welk gevolg. In het jaar 1441 werd een Rijksdag te *Mentz* gehouden, die bijzonder beſtemd was, om den twist tusſchen de Kerkvergadering van *Bazel* en Paus EUGENIUS bij te leggen. Tot denzelven werden ook andere Koningen genoodigd, hunne Gezanten te zenden, onder anderen die van *Frankryk*. EUGENIUS, vreezen-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zende, dat deze de verkiezing van FELIX op dien Rijksdag mede mogt goedkeuren, zond zijne Gezanten op de Kerkvergadering, welke de Koning in het jaar 1440 te *Bourges* hield, om den Koning te verzoeken, de Kerkvergadering van *Bazel* niet voor wettig te erkennen van den dag af, dat EUGENIUS dezelve naar *Ferrara* verplaatst had; na eenig beraad, was 's Konings antwoord, gelijk wij reeds gezegd hebben, dat hij de vergadering van *Bazel* voor wettig erkende, alleen was hem twijfelachtig de wettigheid der verkiezing van FELIX, waarom hij EUGENIUS toegedaan bleef, tot hem blijken zou, dat deze met regt was afgezet. Met dit al zond hij geene Gezanten naar *Mentz*; maar de Gezanten van den Paus en die van de Kerkvergadering waren tegenwoordig. De zaak der Kerkvergadering werd hier verdedigd door den Aartsbisſchop NICOLAUS van *Palermo*, en die van den Paus door NICOLAUS van *Cuſa*. Het beſluit op de bijeenkomst te *Mentz* was, dat met den eerſten, ter herſtelling der eenheid, op eene derde plaats eene algemeene Kerkvergadering zou worden gehouden; met welk beſluit de Kerkvergadering noch de Paus te vrede waren, waarom het ook zonder gevolg gebleven is.

Hetgezag der Kerkvergadering en van FELIX vermindert.

Van nu af werden de verrigtingen der Kerkvergadering te *Bazel* van minder gewigt en kracht. FELIX, die in haar voorgezeten had, in de zitting, in welke men voor zijn inkomen gezorgd had, gaf, in de XLIIIſte *zitting* den 1ſten Julij 1441 enkel een voorſchrift nopens het vieren van het feest der *groeteniſſe van de Maagd* MARIA, en in de XLIVſte

zit-

zitting den 9den Augustus, zorgde hij voor de veiligheid van allen, die tot de Kerkvergadering behoorden; zijnde hij zelve van oordeel, dat de vergadering niets gewigtigs kon ondernemen, dewijl 'er in het jaar 1442 een Rijksdag te *Frankfort aan den Main* zou gehouden worden; op welken weder Gezanten van weêrskanten waren; die van de Kerkvergadering verzochten den Keizer, de vrijheid der Kerk te beſchermen; die van den Paus, dat de Keizer den eenigen wettigen Paus te *Rome* wilde erkennen: het beſluit des Keizers was, naar den raad der Rijksvorsten, dat 'er ten eerſten een nieuw *Concilie* moest gehouden worden, om deze zaak af te doen, terwijl inmiddels *Duitschland* bij zijne onzijdigheid zou blijven. Met dit beſluit werden Gezanten van de Rijksvergadering aan de Kerkvergadering en aan EUGENIUS afgezonden, dien zij tevens als Paus moesten vereeren; vervolgens ging FREDERIK zelve naar *Bazel* op reis, ſchoon hij niet eer in de ſtad wilde komen, voor hij het antwoord der Kerkvergadering ontvangen had. Deze weinig in haar ſchik met het beſluit van den Rijksdag, gaf nogtans in October 1442 het volgende antwoord: dat, alhoewel zij geene reden zag, om de Kerkvergadering te verleggen, zij echter, om den vrede der Kerke, daar in bewilligde, en eenige ſteden wilde noemen, ten einde de Keizer daar uit tot het houden der Kerkvergadering eene keuze mogt doen. Thans deed de Keizer zijne intrede in *Bazel*; hier bezocht hij FELIX met ontdekten hoofde, maar bewees hem de eere als Paus niet, om, gelijk hij zich ont-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

schuldigde, den vrede des te meer te kunnen bevorderen.

FELIX, merkende, hoe weinig hij op de Kerkvergadering kon steunen, ging kort daar na, onder voorwendsel, van voor zijne gezondheid te zorgen, op reize naar *Lausanne*, echter belovende, in de lente des jaars 1443 terug te zullen komen. De Kerkvergadering behandelde intusschen slechts eenige kleinigheden. ALFONSUS, Koning van *Napels*, die de beleening van dat Rijk voor zich en zijnen bastaardzoon FERDINAND verlangde, omdat RENATUS van *Anjou* aanspraak op hetzelve maakte, handelde te gelijk met de beide Pausen, en met de Kerkvergadering. FELIX bewilligde hem gaarn zijnen wensch, maar EUGENIUS deed hem geene mindere aanbiedingen, zoodat hij met denzelven een vergelijk sloot in het jaar 1443, waar bij hij EUGENIUS als wettigen Paus erkende, en door dezen met het Koningrijk *Napels* beleend zou worden, waar tegen ALFONSUS den Paus de *Mark Ancona* zou helpen heroveren. Terstond hier op ontbood de Koning den Aartsbisschop van *Palermo* van de *Bazelsche* Kerkvergadering thuis, met nog twee andere Bisschoppen van zijn Rijk, die dezelve echter niet verlieten, dan onder betuigingen, dat zij haar getrouw zouden blijven.

Einde der Kerkvergadering te Bazel.

FELIX benoemde nog wel vijf nieuwe Kardinalen; maar weigerde weder op de Kerkvergadering te komen, welke ook meer en meer te niet liep, en ook reeds verscheidene van hare leden verloren had, onder anderen den Kardinaal JULIANUS, haren ijverigsten

ſten verdediger tegen EUGENIUS, wiens getrouwe aanhanger hij nu werd. De vergadering derhalve de onmogelijkheid ziende, om verders iets van belang uit te voeren, hield den 16den Mei 1443 hare XLVſte en *laatſte zitting*, in dezelve verklaarde zij de ſtad *Lions*, welke FELIX had voorgeſlagen, tot eene volgende Kerkvergadering aan te nemen, tevens 'er bij voegende, dat zij echter niet uit een zou gaan, zoo lang zij vrij en veilig blijven kon; als dit ophield, wilde zij zich naar *Lauſanne* begeven. Niettegenſtaande deze verklaring, en alhoewel 'er nog ſteeds vele leden te *Bazel* en naderhand te *Lauſanne* bleven, kan men haar toch van dezen tijd genoegzaam als geëindigd beſchouwen.

Zoodanigen uitſlag had deze vergadering, die met groote wakkerheid haar werk begonnen, en groote verwachtingen op verbetering der Kerk verwekt had. In de *Roomſche* Kerk wordt zij van de voorſtanders der Pauſelijke hoogheid als eene tegen haar Opperhoofd wederſpannige en ſcheurzieke vergadering gehouden, terwijl anderen, inzonderheid de *Franſche* Godgeleerden, haar aanmerken als eenen Geestelijken Rijksdag, op welken de vrijheden der Kerke, te voren te *Konſtans* vastgeſteld, nader behandeld zijn geworden. Wij hebben reeds gezegd, dat ÆNEAS SYLVIUS een gedeelte van hare Geſchiedenis van het jaar 1438 tot 1440 beſchreven heeft, op eene vrije wijze, zijne gevoelens omtrent den ſtaat der Kerk tevens ontvouwende; welke gevoelens hij ook in andere ſchriften openleide; ten voorbeelde diene deze plaats uit zijnen LVſten Brief aan den Biſchop

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

SYLVESTER van *Chiemsee:* „ Indien ik in 's Keizers plaats was, zou ik alle Vorsten verzoeken, om hunne Gezanten op eene gemeenschappelijke plaats te zenden, met volmagt, om de Kerkelijke zaken te vereffenen: want het gene de Vorsten doen zouden, zou het Volk en de Geestelijkheid wel volgen. — *Men behoeft daar het Concilie of den Paus niet over te vragen;* zij mogen willen of niet willen: de Vorsten kunnen bijeenkomen, en zich aan dezen of genen kant wenden. Maar dus zal het geen *Concilie* zijn? Wat raakt het ons? het is niet om den naam, maar om de zaak te doen. Genoeg, als de scheuring maar weggenomen wordt; die het wegneemt, mag heeten, zoo als hij wil." In later tijd vindt men vele belangrijke gedenkstukken en oorkonden van deze vergadering bij HARDUIN, in zijne verzameling der Concilien; ook bij MARTINI in zijne *Collectio VV. SS. et Monumentorum amplissima Tom.* VIII. EDM. RICHER heeft ook eene Geschiedenis van deze Kerkvergadering in zijne *Histor. Concill. Generall. Libr.* III. LENFANT was voornemens deze Geschiedenis breedvoerig en volledig te beschrijven, maar daar hij de Geschiedenis van den oorlog met de *Husiten* liet voorafgaan, belette hem de dood zijn werk te voltooijen.

Handelingen van EUGENIUS met de Duitschers.

Naarmate de Kerkvergadering te *Bazel* haar einde naderde, werd de Paus EUGENIUS IV te stouter in zijne ondernemingen. In zijn antwoord aan de Gezanten der *Duitsche* Vorsten in het jaar 1443, gaf hij hun uitdrukkelijk te kennen, dat hij verwachtte, dat zij van hunne *onzijdigheid*, welke het ge-

geloof van CHRISTUS niet kende, afftaan, en tot hunnen ouden eerbied jegens den *Roomſchen* Stoel zouden wederkeeren. In het jaar 1445 werd 'er een Rijksdag te *Neurenberg* gehouden. De Keizer namelijk, die met het Kanton *Zurich* een verbond geſloten had tegen de overige *Zwitzerſche* Kantons, had den Koning van *Frankryk* verzocht, hem 5,000 zoogenoemde *Armagnacs*, dus geheeten naar hunnen voormaligen Bevelhebber, den Graaf van *Armagnac*, eene bende afgedankte *Franſche* en andere ſoldaten, die veel onvoegzaamheden bedreven, over te doen. De Koning zond 'er in het jaar 1444 wel 40,000 onder aanvoering van den *Daufin*, die een kleinen hoop *Zwitſers* op den weg naar *Bazel* verſloegen en de daar nog overgeblevene leden der Kerkvergadering verſtoorden, waarom men den Paus EUGENIUS verdacht hield, hier de hand in gehad te hebben. Vervolgens vielen zij in *Duitſchland*, overal plunderende en verwoestende. Op den Rijksdag daar toe bijeengeroepen, beſloten de Vorsten deswegens tot eenen Rijksoorlog tegen *Frankryk*, en tevens werd op denzelven over den vrede der Kerk gehandeld. Doch vruchteloos.

In het voorbijgaan moeten wij hier melden, hoe de Kardinaal JULIANUS, weleer een ijverig voorſtander van de *Bazelſche* Kerkvergadering, maar thans even ijverig voor den Paus, oorzaak was van een groot ongeluk voor *Hongaryen*. De Koning van dat Rijk WLADISLAV, had eenen vrede met de *Turken* geſloten en plegtig bezworen, maar de Kardinaal JULIANUS, die Pausſelijke Legaat bij dezen

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Koning was, haalde hem, door voor te ſtellen, dat een vrede zonder goedkeuring van den Paus geſloten, niet gelukkig kon zijn, over, om zijnen eed te breken, waar op in het jaar 1444 de ongelukkige veldſlag bij *Warna*, aan de *Zwarte Zee*, volgde, in welken WLADISLAV met de meesten van zijne ſoldaten het leven verloor; maar de Kardinaal, die ook een gedeelte des legers had aangevoerd, redde zich ter naauwer nood met de vlugt.

Keizer FREDERIK ziende, dat de zaak der vereeniging met den Paus niet vooruitging, beſloot ÆNEUS SYLVIUS, die zich ten voordeele der *Bazelſche* Kerkvergadering ijverig gekweten, maar dien de Keizer thans tot zijn' Geheimſchrijver en Staatsdienaar verkoren had, als zijnen Gezant aan den Paus af te zenden. Deze nam nu den ſchijn aan, dat hij, onzijdig zijnde tusſchen de Kerkvergadering en den Paus, zich naar de oogmerken van zijnen nieuwen meester ſchikken wilde. Dus ſchreef hij onder anderen in eenen Brief aan den Pausſelijken Gezant JOANNES CARVAJAL (*): „ Ik dien den Keizer, die de eenigheid bevordert; deze wenſchen bevorder ik ook; voor dezelve zou ik mij gaarn aan groote moeijelijkheden blootſtellen. Ook *gij* en *uwe* partij verlangt daar naar; maar op *uwe* wijze; *uw* Paus moet het blijven, en toch zal het eenigheid worden! Hetzelfde begeert ook de andere partij; niemand verwerpt den vrede; maar niemand wil ook zulken vrede, welke voor hem nadeelig is. Allen willen over-

(*) *Epstt.* XXV.

overwinnen; niemand wil buigen; zoo halſtarrig zijn zij. Is dan de Kerk eene ſlavin, dat zij om den wil van dezen of genen mensch zoo menigvuldige misbandelingen dulden moet? Indien gij niet weiden kunt: laat dan een ander Herder wezen! Doch het is niet te doen om het weiden der ſchapen, maar om derzelver wol; men ſtreed 'er zoo veel niet over, toen de Kerk nog arm was."

De ſchrandere ÆNEAS SYLVIUS kwam echter van lieverlede tot de zijde van den Paus over; deze liet hem wel verbieden, zijne reize naar *Rome* voort te zetten, maar hij, als Gezant des Keizers, vervolgde dezelve, en verkreeg ſpoedig, door zijnen ouden vriend, den Kardinaal LANDRIANI, ontſlag van de Kerkelijke ſtraffe, en gehoor bij den Paus, tot welken hij eene aanſpraak deed, geſchikt, om niet alleen deszelfs vergiffenis maar ook zijne gunſt te verwerven; evenwel was de Paus niet zoo gereed, om den Keizer te wille te zijn, en eene Kerkvergadering in eene ſtad van *Duitschland* toe te ſtaan. Integendeel ondernam hij in het jaar 1445, terwijl hij van het hand- en voetenvel geplaagd werd, nog eenen ſtouten ſtap, door het willekeurig afzetten van twee Keurvorsten en Aartsbisſchoppen, dien van *Trier* en dien van Keulen, welke ſtap al de Keurvorsten tegen hem in het harnas jaagde, zoo dat zij in eene bijeenkomst te *Frankfort aan den Main*, welke ook de gemelde twee Aartsbisſchoppen, die zich voor niets minder dan afgezet hielden, bijwoonden, op den 21ſten Maart 1446 een nieuwe *vereeniging* troffen, waar bij zij beſloten, dat, zoo EUGENIUS de-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

deze afzetting niet introk, en niet openlijk het vermaarde beſluit van *Konſtans* aannam, en de vorderingen der Duitſchers niet op eene voegzame wijze voldeed, zij hem verlaten en de partij van FELIX aannemen zouden. Zij wilden tevens dit beſluit geheim houden, en openbaarden het ſlechts aan den Keizer en zes van zijne Raden. De Keizer gaf hun ten antwoord, dat het afzetten der beide Aartsbisſchoppen ook hem mishaagde, maar dat zij verkeerd deden, dat zij zich tot rigters over den Paus wilden opwerpen. Echter ontdekte hij het geheim beſluit der Keurvorsten aan ÆNEAS SYLVIUS, wien hij tevens in last gaf, den Paus zachtzinnigheid aan te raden, en hem te verzoeken, om de beide Aartsbisſchoppen te herſtellen.

Dewijl dus de Keizer door zijnen listigen Staatsdienaar zich heimelijk met den Paus verſtond, kon het beſluit der Keurvorsten weinig baten, hoe zeer zij onder hunne naar *Rome* gezondene Gezanten den kundigen en eerlijken GREGORIUS van *Heimburg* telden, die met mond en pen maar vergeefs hunne zaak voorſtond, en ſtrenge waarheden tegen den Paus beweerde, wien hij aanzeide, dat de Vorsten den 1ſten September 1446 weder eene bijeenkomst te *Frankfort* zouden houden, om naar het antwoord van den Paus hun beſluit in te rigten, doch de Paus gaf hem alleen ten beſcheid, dat hij hun door zijne Gezanten een antwoord op dien Rijksdag wilde laten toekomen, hetwelk met de waardigheid van zijnen Stoel beſtaanbaar zou zijn.

Deze bijeenkomst werd op den bepaalden tijd gehou-

houden; alwaar de Keizerlijke Gezanten den Keurvorst van *Mentz* van de vereeniging der Keurvorsten wisten af te trekken, door vier van zijne Raden om te koopen, evenwel kostte het moeite, om het *Roomſche* Hof tot eenige toegevelijkheid te brengen, zoodat de Gezanten des Keizers en der Vorsten te *Rome* nog veel zwarigheid vonden. Dewijl de Paus ook door eene zware ziekte werd aangetast, twijfelden eenige Gezanten, of men hem de beloofde gehoorzaamheid bewijzen en dus de eenheid in *Duitschland* vastſtellen zou. Maar ÆNEAS SYLVIUS haalde allen over, om daar mede te ſpoeden. Vooraf echter werden vier Bullen uitgevaardigd, in welke de Paus het getroffen vergelijk bekrachtigde, in de vierde belovende, de Aartsbisſchoppen van *Trier* en *Keulen* te zullen herſtellen. Doch te gelijker tijd liet EUGENIUS den 5den Februarij 1447 een ſoort van *Protest* opſtellen, waar bij hij betuigde, dat hij, in alles wat hij had toegeſtaan, niets nadeeligs had willen doen tegen de leere der Heil. Kerkvergaderingen of tegen het gezag van den Apostoliſchen Stoel, naar het ſchijnt, op betere tijden hopende, in welken zijne opvolgers de half afgedwongene vergunningen weder zouden kunnen terug nemen.

Na alle deze omwegen en uitſtellingen werd het eindelijk den 7den Februarij 1447 aan de Gezanten vergund, den Paus, die bedlegerig was, de hand te kusſen, en voor hunne Heeren de *obedientie*, (gehoorzaamheid,) te bewijzen, waar na zij in een open *Konſiſtorie* der Kardinalen hunne onderwerping aan den *Roomſchen* Stoel verklaarden. Terſtond daar op wer-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

werden de klokken geluid, en 's avonds de ſtad verlicht, en den volgenden dag een vreugdefeest gevierd, uit al hetwelk men genoeg kan opmaken, hoe zeer men te *Rome* in zijn ſchik was, met deze onderwerping der *Duitſchers*, die door den Keizer, door deszelfs Geheimſchrijver, en door de omgekochte Raden van den eerſten Keurvorst misleid waren, dat zij een vergelijk met den Paus aannamen, in hetwelk de herſtelling der *Duitſche* Bisſchoppen, tot wier afzetting de Paus geen regt had, als eene gunst verleend werd; het aannemen der beſluiten van *Bazel* door den Paus werd met voordeelen voor den Paus verbonden, welke even zoo groot verlies voor de *Duitſchers* waren; en nog nam hij ze ſlechts voor een tijd en onder een *Protest* aan, hetwelk dezelve genoegzaam krachteloos maakte.

Pragmatike ſanctie in Frankryk

De *Franſchen* ſchenen eenigen tijd te voren beter en duurzamer voor hunne Kerkelijke vrijheden gezorgd en daar toe zich van de beſluiten te *Bazel* tegen den Paus bediend te hebben. Zij hadden reeds voorheen in eene zoogenoemde *Pragmatieke Sanctie* een bolwerk gezocht tegen de overheerſching der Pauſen. LODEWYK IX of *de Heilige*, had die reeds in het jaar 1268 ingevoerd, en de *Franſche* Koningen hadden dezelve ſteeds tegen de inbreuken der Pauſen gehandhaafd; thans maakte men gebruik van de *Bazelſche* Kerkvergadering. Deze zond, zoo wel als EUGENIUS IV, Gezanten naar *Frankryk*, waar men het gezag der Kerkvergadering erkend, maar hare ſtrengheid tegen den Paus niet goedgekeurd had. KAREL VII beriep daar op eene ver-

vergadering van de Wereldlijke Grooten, de Prelaten en zijnen voornaamſten Adel in het jaar 1438 te *Bourges*, alwaar het Concilie van *Bazel* erkend, en een vermaarde wet, de *Pragmatieke Sanctie*, of ook *la Pragmatique de Bourges* genoemd, opgeſteld en aangenomen werd. In dezelve werd, na het gezag der vergadering te *Bazel* aangewezen te hebben, de noodzakelijkheid van gedurige algemeene Kerkvergaderingen, en de hoogheid derzelve ook boven den Paus vastgeſteld. Ook werd de vrijheid der Kerkelijke verkiezingen daar in erkend, de *Reſervatien* afgeſchaft, als ook vele misbruiken omtrent het ſchenken van *Prebenden*, omtrent de *Appellen* aan den Paus, en meer andere zaken, welke in de Kerkvergadering beſloten waren. Niets was natuurlijker, dan dat de Pauſen deze *Franſche* Kerkelijke wet op het hevigſt aanvielen. Wanneer dus in het jaar 1439 volgens deze wet de *Kanunniken* van *Angers* eenen anderen Biſchop verkoren, dan de Paus hun wilde opdringen, ſchreef deze, hoewel vergeefs, eenen ſcherpen Brief aan den Koning KAREL VII. Ook beproefde EUGENIUS nog in het jaar 1440, op eene andere Kerkvergadering te *Bourges*, door zijne Afgevaardigden dezen Koning tot afſchaffing dezer wet te bewegen, alzoo de Koning zijnen wil te kennen gaf, dat deze wet ongeſchonden zou blijven.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Meer ſchijnt EUGENIUS IV tegen deze wet niet ondernomen te hebben, zich vergenoegende, dat hij als wettige Paus in *Frankryk* erkend was. Na eene zeer onrustige maar tevens werkzame regering van zes-

Dood van EUGENIUS IV.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zestien jaren, overleed hij, weinige dagen, nadat hij de gehoorzaamheid der *Duitschers* ontvangen had, den 23sten Februarij 1447. ÆNEAS SYLVIUS verhief zijnen lof in eene Redevoering (*), besluitende denzelven met deze woorden: „ Hij was een man van „ hoogen geest, wiens hoofdgebrek was, dat hij „ geene maat wist te houden; en gewoon was te „ ondernemen, niet wat hij kon, maar wat hij „ wilde."

NICOLAUS V wordt Paus.

Den 6den Maart 1447 reeds werd de Kardinaal en Bisschop van *Bologna*, THOMAS van *Sarsano*, onder den naam van NICOLAUS V, tot opvolger van EUGENIUS IV verkoren, die in het jaar 1398 te *Pisa* geboren was, en wiens geleerdheid hooglijk geroemd werd. Terwijl het *Conclave* vergaderd was, had een *Romeinsch* Ridder, STEVEN PORCARI, gepoogd, de *Romeinen* op te wekken, om hunne vrijheid te hernemen, maar de *Romeinen* vreesden te zeer voor ALFONSUS, Koning van *Arragon* en *Napels*, die met een leger zich in de nabijheid dezer hoofdstad bevond.

FELIX V doet afstand van de Pauselijke waardigheid.

Eene der eerste en voornaamste hoofdbezigheden van den nieuwen Paus was, de overblijfselen der Kerkvergadering van *Bazel* uit te delgen, en den Tegenpaus FELIX V te onderdrukken. Hij betoonde zich ten dien einde zeer vriendelijk jegens de Gezanten des Keizers en der *Duitsche* Vorsten, en bevestigde schriftelijk het vergelijk met zijnen voorgan-

(*) *Oratio de Morte Eugenii* IV. *in* BALUZII *Miscell. L.* VII. *pag.* 546.

ganger gesloten. Intusschen handelden de Keurvorsten van *Trier*, *Keulen*, den *Paltz* en *Saksen*, die van de vereeniging van *Mentz* niet plegtig waren afgegaan, met den Koning van *Frankryk*, met wien zij den 28sten Junij 1447 te *Bourges* eene overeenkomst sloten, waar bij wel NICOLAUS V als een wettig Paus erkend werd, doch tevens van hem gevorderd, dat hij eene algemeene Kerkvergadering zou uitschrijven tegen den 1sten September 1448; maar hunne pogingen waren te zwak, en werden nog krachteloozer, toen de Keizer in Julij 1447 op eenen grooten Rijksdag te *Aschaffenburg*, door middel van ÆNEAS SYLVIUS, den Keurvorst van den *Palz* wist over te halen, als ook dien van *Keulen*, waar op het volgende besluit genomen werd: De Rijksstenden zouden den Paus NICOLAUS V gehoorzamen, gelijk zij zijnen voorzaat gehoorzaamd hadden, hetwelk openlijk onder godsdienstige plegtigheden zou afgekondigd worden, terwijl men van den Paus dezelfde Bullen van goedkeuring op het vergelijk, met zijnen voorzaat gesloten, verwachtte, als deze uitgevaardigd had. Volgens dit besluit liet de Keizer een bevel in het geheele *Duitsche* Rijk afkondigen, dat ieder een NICOLAUS V als wettigen Paus en Plaatsbekleeder van CHRISTUS zou erkennen, en gehoorzamen.

Nu kon de kleine vergadering, die zich nog te *Bazel* bevond, haar gezag in *Duitschland* niet langer staande houden. De Keizer zeide haar ook op het einde des jaars 1447 het vrijgeleide op, waar door zij zich genoodzaakt zag, hare zitplaats in den

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zomer des jaars 1448 naar *Lauſanne* te verleggen, waar zich FELIX V ook bevond, die thans enkel nog in het Hertogdom *Savoye* als Paus vereerd werd. Eindelijk kwam het onder bemiddeling des Konings van *Frankryk* zoo ver, dat FELIX in het jaar 1449 een zoogenoemd algemeen *Concilie* met zijne weinige aanhangeren hield, en op hetzelve uit liefde tot den vrede der Kerke, gelijk hij zeide, van het Pausdom geheel en al afſtand deed, terwijl NICOLAUS V hem tot eerſten Kardinaal, Biſchop van *Sabine*, Legaat en beſtendigen *Vikaris* van den Apoſtoliſchen Stoel in ſommige landen benoemde. Om dit Kerkelijk Tooneelſpel op eene bevallige wijze te eindigen, verkoren de acht Kardinalen van FELIX met hunne bijzitters op dit gewaande Concilie THOMAS van *Sarzano*, onder den naam van NICOLAUS V, tot Paus, waar na het Concilie verklaarde, dat het zich ontbond. AMADEUS, of FELIX, keerde naar *Ripaglia* terug, alwaar hij in het jaar 1450 overleed.

Weener-Concordaat met den Paus geſloten.

Wat vroeger had NICOLAUS het genoegen, om met den Keizer den 17den Februarij 1448 zonder voorkennis van de meeste Rijksvorsten te *Weenen* door zijnen Legaat den Kardinaal CARVAJAL, en ÆNEAS SYLVIUS, van wege den Keizer, een *Concordaat* of overeenkomst te ſluiten, hetwelk doorgaans, hoewel verkeerd, het *Concordaat van Aſchaffenburg* genoemd wordt. In hetzelve werden de vrijheid en voorregten der *Duitſche* Kerk geheel aan den Paus opgeofferd. NICOLAUS V bekrachtigde hetzelve door eene Bulle van den 19den Maart 1448, hoe-

hoewel het nog eenige jaren aanliep, eer hetzelve van al de Prelaten van *Duitschland* werd aangenomen.

De Keizer, een zwak Vorst, was zeer gezet, om te *Rome* door den Paus als Keizer gekroond te worden, zijnde dit eene der redenen van die zucht om den Paus te behagen, welke hij allezins vertoonde. FREDERIK ging dan, met bewilliging van den Paus, in het begin van het jaar 1452 op reis naar *Rome*, onder omſtandigheden, welke voor hem niet zeer gunſtig waren, te weten, hij had LADISLAUS, Zoon van Keizer ALBERT, die na zijns Vaders dood geboren, Hertog van *Oostenryk*, en Koning van *Hongaryen* en *Bohemen*, en nog onmondig was, onder zijne voogdijſchap, en liet denzelven aan zijn Hof opvoeden, waar mede de Stenden dezer landen te onvrede waren, omdat zij den Keizer verdacht hielden, dat hij de landen van dezen jongen Vorst aan zich zocht te trekken; en wanneer de Keizer aan hunnen eisch, om hun denzelven over te geven, ten einde onder hen opgevoed te worden, weigerde te voldoen, ſloten zij eene verbindtenis tegen hem, om hem daar toe met geweld te noodzaken. Doch niets was in ſtaat, om den Keizer van zijnen *Italiaanſchen* togt terug te houden. Te *Siena* gekomen, deed men hem den eed aan den Paus afleggen, eer hij het Pausſelijke gebied betrad. Voor de poorten van *Rome* zwoer de Keizer nogmaals, dat hij de goede gewoonten der Hoofdſtad handhaven zou. Bij zijne intrede kuste hij den Paus die op de trappen der St. Pieterskerk zat, den voet,

FREDERIK III te Rome als Keizer gekroond

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hand en wang. Vervolgens verzocht hij den Paus; hem de *Langobardiſche* of *Italiaanſche* kroon op te zetten, die de Keizers anders te *Milaan* ontvingen, dit deed de Paus ook op raad der Kardinalen; ook zegende hij het huwelijk des Keizers in met eene Prinſes van *Portugal*, die uit *Portugal* te *Rome* gekomen was, echter hun verbiedende hun huwelijk, uit eerbied voor het Sacrament, eer dan na drie dagen te voltrekken. De kroning als Keizer volgde den 15den Mei 1452, en na de plegtigheid hield de Keizer den ſtijgbeugel, toen de Paus te paard ſteeg, en leidde hetzelve een einde wegs bij den toom. Na de kroning reisde de Keizer naar ALFONSUS, Koning van *Napels*, den Oom zijner Gemalin, een' verſtandig Vorst, die den zwakken Keizer het eerst overhaalde, om zijn huwelijk te voltrekken, hetwelk hij tot hier toe uitgeſteld had. Bij zijne terugkomst te *Rome* liet hij door ÆNEAS SYLVIUS, thans Biſschop van *Siena*, eene redevoering voor den Paus houden, die vol vleijerij was, waar in hij op eenen kruistogt tegen de *Turken* en *Muhammedanen* aandrong, maar ten aanzien van eene algemeene Kerkvergadering zeide ÆNEAS: „Een ander zou misſchien om eene *algemeene Kerkvergadering*, of om *beſluiten van Hervorming* verzocht hebben. Maar *kan 'er wel eene grootere Kerkvergadering gehouden worden, dan de tegenwoordigheid van uwe Heiligheid en van uwen heiligen Senaat?* Wie de bevelen van den Paus van *Rome* niet gehoorzaamt, verzoekt vergeefs om eene Kerkvergadering. *Waar uwe Heiligheid is, daar is een Con-*

Concilie; daar zijn Koningen; daar zijn Zeden; en eene Hervorming." De Paus, die den Keizer kende, als ongeſchikt tot eenen oorlog, antwoordde: dat zijn voornemen lofwaardig was; maar dat men toch ook de overige Christen Vorsten raadplegen, en zich van hunnen bijſtand verzekeren moest.

Ondertusſchen beklaagden zich de Stenden van *Oostenryk* en de andere Bondgenooten bij den Paus over den Keizer, waar tegen de Keizer zich verſchoonde, en den Paus verzocht, tegen de bondgenooten het geestelijke zwaard te gebruiken, gelijk deze hem beloofde, de *Oostenrykers* in den ban te zullen doen, indien zij hem binnen XL dagen de regering niet weder inruimden. Kort na 's Keizers vertrek van *Rome* in het jaar 1452, verſchenen daar Gezanten der *Hongaren* en *Oostenrykers*, om te verklaren, dat deze zaak niet tot 's Pauſen regtbank behoorde, en om hem te verzoeken door zijnen Raad den oorlog voor te komen, dien zij den Keizer zouden moeten aandoen, indien hij hun hunnen Vorst niet overgaf. De Paus, over deze ſtoute verklaring gebelgd, antwoordde, dat de *Oostenrykers* zijn bevel hadden te gehoorzamen, of dat zij niet langer als Christenen erkend zouden worden. Maar de *Oostenrykers* zwichtten niet voor deze bedreigingen, integendeel beriepen zij zich van den Paus als niet wel onderrigt, op denzelven, als hij beter onderrigt zou zijn; (*ab eo parum inſtructo ad eundem inſtruendum informandumque magis*,) of op een algemeen Concilie, of eindelijk op de algemeene Kerk; zij belegerden den Keizer in *Weener-Neuſtad*, en

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

noodzaakten hem nog in het jaar 1452, hunnen Koning LADISLAUS aan hun over te geven.

Doch het bemagtigen van *Konſtantinopolen* door de *Turken* in het jaar 1453, hetwelk geheel *Europa* met ſchrik vervulde, gaf den Paus haast ander werk. De ijver tot kruistogten tegen de *Muhammedanen* was ſedert lang merkelijk verflaauwd, ook hadden de Vorsten van *Europa* meestal ſtrijdige belangen, en de Pauſen hadden de handen vol gehad, om hun gezag te handhaven; het een en ander was oorzaak, dat men niet vroeger behoorlijk werkzaam was geweest, om de hoofdſtad van het *Griekſche* Rijk krachtdadig bij te ſtaan. Thans ſchreef de Keizer, dien men zegt tranen over het verlies van *Konſtantinopolen* geſtort te hebben, aan den Paus, dat hij zonder uitſtel de Christen Vorsten tot eenen kruistogt zou aanſporen, met verzekering van daar toe het zijne te willen aanbrengen; ook ſchreef met gelijk oogmerk ÆNEAS SYLVIUS aan den Paus en de Kardinaal de CUSA. Inderdaad verdient NICOLAUS ook den lof, dat hij werkelijk gepoogd had *Konſtantinopolen*, zoo veel hij vermogt, dadelijk te helpen, terwijl behalve de *Venetianen* en *Genuezen*, die door het belang des koophandels aangeſpoord werden, de magtigſte Vorsten van *Europa* alleen bij woorden bleven. Hij was niet alleen ijverig werkzaam aan de Kerkelijke vereeniging met de *Grieken*, maar hij liet ook terſtond op de tijding van het overgaan van *Konſtantinopolen* eene vloot uitrusten van 20 oorlogſchepen en 9 galeijen, welke tot aan *Eubœa* het hedendaagsch Eiland *Negroponte* gekomen,

Het bemagtigen van Konſtantinopolen door de Turken doet den Paus eenen kruistogt uitſchrijven.

men, daar het ongeluk had, van in de magt der *Turken* te vallen. Thans vaardigde hij in September des jaars 1453 eene Bulle uit tot eene kruisvaart tegen het volgende jaar 1454, wanneer ook daar over op een' Rijksdag te *Regènsburg* gehandeld werd, doch zonder eenig gevolg, maar op eenen anderen Rijksdag in hetzelfde jaar te *Frankfort*, bragt ÆNEAS SYLVIUS door eene welſprekende redevoering te wege, dat 'er een beſluit genomen werd, om het Koningrijk *Hongaryen* 10,000 ruiters en 32,000 voetknechten te hulp te zenden. NICOLAUS zond verders in het jaar 1454 alomme Aflaatpredikers, om de Christenen op te wekken, om het kruis aan te nemen, of ten minſten geld op te brengen tot dezen togt. De voornaamſte onder deze predikers was wel de *Italiaanſche Franciskaner* Monnik JOANNES VAN CAPISTRANO, Doctor der Godgeleerdheid, Generaal *Inquiſiteur* der ketterſche ſnoodheid, en *Nuncius* van den Apostoliſchen Stoel. Hij predikte in het Latijn, en ſtampte zijn voorſtel, op de *Italiaanſche* wijze, met handen en voeten in, terwijl een andere *Doctor* van zijne Orde de Kerkredenen opſchreef, en ze in het *Hoogduitsch* vertaald terſtond herhaalde. ÆNEAS SYLVIUS vermaande hem, om zijne welſprekendheid bijzonder te oefenen op de Rijksvergadering, welke te *Weener-Neuſtad* in het jaar 1455 gehouden werd. Of hij daar aan voldaan hebbe, weten wij niet; zoo veel is zeker, dat de vergadering vruchteloos afliep, waar toe de trotschheid van den Pausſelijken Legaat, den Biſſchop van *Pavia*, het hare toebragt, die aan

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den Aartsbisſchop van *Trier* niet wilde afſtaan, om aan 's Keizers regterhand te zitten, hetwelk misnoegen onder de Stenden veroorzaakte. En, als de tijding van 's Pauſen dood inmiddels aankwam, werden de raadplegingen over den kruistogt verſchoven, tot het naastvolgende jaar.

Dood van Paus NICOLAUS V.

NICOLAUS V overleed den 24ſten April 1455. *Zijne* zucht voor geleerdheid en achting voor geleerden, bijzonder voor de *Grieken*, die naar *Italië* geweken waren, wordt algemeen geroemd. Door zijne mildheid wekte hij hen op, om vele *Griekſche* ſchriften te vertalen; PEROTTUS onder anderen kreeg voor zijne overzetting van POLYBIUS 500 Dukaten. Aan PHILELPHUS beloofde hij zelfs een fraai huis te *Rome*, met een rijk landgoed, en 10,000 ſcudi, als hij de *Ilias* en *Odijsſea* in *Latijnſche* verzen zou overzetten; maar een te vroege dood ſtremde deze onderneming. Deze Paus verrijkte de Pauſelijke Boekerij met eenen ſchat van Handſchriften; en niet min verſierde hij *Rome* met het herſtellen en verfraaijen van deszelfs aanzienlijkſte gebouwen. Men voegt hier bij zijne liefde tot geregtigheid en vrede, zoodat men op zijn graf las: dat hij aan *Rome* deszelfs gouden eeuw bezorgd had. Evenwel werd tegen dezen zoo welwillenden Paus van denzelfden PORCARI, die reeds te voren te *Rome* een oproer had zoeken te ſtoken, eene zamenzwering gemaakt, waar bij reeds een gouden keten gereed was, om den Paus te boeijen, indien niet alles in tijds ontdekt was geworden.

CALIXTUS

Op den 8ſten April 1455 werd de Kardinaal ALFON-

FONSUS BORGIA, een *Spanjaard*, uit een adelijk geſlacht, tot Paus verkoren, onder den naam van CALIXTUS III. Bijna was de keuze gevallen op den Kardinaal BESSARION, den geleerden en eerwaardigen *Griek*, maar een der genen, die bang waren voor zijne ſtrenge deugd, vraagde de andere Kardinalen ſpottend: of men aan de Latijnſche Kerk eenen naauwelijks tot haar overgekomenen *Griek*, die zich den baard nog niet geſchoren had, tot opperhoofd wilde geven? en dus werd aan BESSARION zijne reeds zekere hoop ontnomen.

III wordt Paus.

CALIXTUS was reeds LXX jaren oud, toen hij Paus werd, maar nog vol levendigheid en moed. Gelijk hij, nog Kardinaal zijnde, een gelofte gedaan had, om de *Turken* op allerlei wijze te beſtrijden, liet hij, Paus geworden zijnde, terſtond bevelen afgaan, waar bij alle Vorsten en Volken opgeroepen werden, om met den 1ſten Maart 1456 tegen de *Turken* te veld te trekken. Voor zijn eigen geld rustte hij eene vloot uit van 16 galeijen, welke den *Turken* eenigen afbreuk deed, en twee of drie eilanden op dezelven veroverde. Den vermaarden held SCANDERBEG, die *Albanië* zoo dapper tegen de *Turken* verdedigde, en aan andere *Grieken* zond hij bijſtand in geld over. En, om ook geeſtelijke wapenen tegen de ongeloovigen te gebruiken, gebood hij, eenmaal daags op den middag de klokken te luiden, en God om hulpe te bidden. Weinig echter waren de Vorsten gezind, om hem gehoor te geven. Hij mogt zich verheugen over de groote overwinning, welke de dappere JOANNES HUNYADES

IJver van den Paus tot eenen kruistogt.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

met behulp van JOANNES VAN CAPISTRANO, die de ſoldaten aanmoedigde, in het jaar 1456 bij *Belgrado* op de *Turken* behaalde, maar daartegen liet KAREL VII, Koning van *Frankryk*, niet toe, dat de Bulle van den Paus in zijn Rijk werd afgekondigd, omdat hij bezorgd was voor eenen nieuwen oorlog met *Engeland*. ALFONSUS, Koning van *Arragon*, en *Sicilië*, nam het kruis ſpoedig aan, maar in plaats van zijne vloot tegen de *Turken* te gebruiken, taſtte hij met dezelve de *Genuezen* aan, met welken hij in oorlog was. De Koning van *Portugal*, ALFONSUS, die eerst ook eene vloot tot dezen oorlog beloofd had, vervulde bij ſlot zijne belofte ook niet.

Bezwaren der Duitſchers tegen den Paus.

Nergens vonden 's Pauſen voorſtellen minder ingang dan in *Duitschland*, waar heen hij den Kardinaal van CARVAJAL gezonden had, veel meer ſpoorden de Rijksvorsten den Keizer aan, om hunne vrijheden tegen den Paus te handhaven. Maar deze Vorst liet zich door den invloed van ÆNEAS SYLVIUS ligtelijk overhalen, om denzelven naar *Rome* te zenden, ten einde aan CALIXTUS zijne gehoorzaamheid te verklaren, en een plegtig verbond met denzelven te ſluiten. Hier door en om andere redenen ſteeg het misverſtand tuſschen de Rijksſtenden en den Keizer ten hoogſten top, omdat deze zich zoo weinig aan de zaken van *Duitschland* liet gelegen zijn. Het kwam zelfs zoo ver, dat de Vorsten in het jaar 1456 tegen 's Keizers wil eene vergadering hielden te *Neurenberg*, in welke zij beſloten, eene andere in het jaar 1457 te houden, op welke zij, indien de Keizer daar niet verſchijnen wil-

wilde, zouden overgaan tot de verkiezing van een' Roomsch-Koning, om het beste voor het *Duitſche* Rijk te bezorgen. Ondertusſchen was CALIXTUS over den Keizer zelve niet voldaan, die in plaats van tegen de *Turken* te veld te trekken, veel-meer in verſchil was met LADISLAUS, Koning van *Hongaryen* en *Bohemen*, hetwelk zelfs eerlang tot eenen openbaren oorlog uitbrak. Doch de gemelde Rijksvergadering te *Frankfort* in het jaar 1457 opende hem de oogen, alwaar de bezwaren, welke de *Duitſchers* tegen het Pausſelijke Hof hadden, inzonderheid omtrent de verbazende geldſommen, welke onder allerhande voorwendſels in *Duitschland* ten behoeve van dat Hof werden afgeperſt, ter tafel kwamen. Ja, hetwelk nog merkwaardiger is, volgens ÆNEAS SYLVIUS, waren 'er in *Duitschland*, die het waagden te beweren: *dat het gezag der Pauſen niet noodzakelijk en ook niet van* CHRISTUS *ingeſteld was*; waar tegen ÆNEAS SYLVIUS in eenen Brief zijn best doet, om het tegendeel te bewijzen. Dewijl de vergadering te *Frankfort* juist niet talrijk was, werd de hoofdzaak tot een' anderen tijd uitgeſteld, alleen men maakte een begin met het verzamelen der bezwaren, en bepaalde, wat en hoe men in eene volgende vergadering daaromtrent handelen zoude.

Dewijl de Aartsbisſchop van *Mentz*, DIETHER of DIETRICH, grooten invloed had op de raadplegingen der Rijksvorsten, en deszelfs Kanſelier MAYER, een verſtandig man, zich een voorſtander toonde van de vrijheid en voorregten der *Duitſche* Kerk

ſchreef

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſchreef CALIXTUS aan dezen Aartsbisſchop en Keurvorst eenen Brief, om hem af te manen, van iets tegen de Roomſche Kerk te ondernemen, terwijl hij zich bij den Keizer insgelijks in eenen Brief verdedigde tegen de beſchuldiging, als of hij op de *Concordaten* of verdragen geen acht gaf, verklarende hij, *uit enkele inſchikkelijkheid* en liefde voor den vrede, daar bij te willen blijven, alhoewel *het gezag van den Apostoliſchen Stoel volkomen vrij behoorde te zijn, en door geene verdragen had moeten beperkt worden.* Met nog meer ijver was ÆNEAS SYLVIUS, die thans reeds Kardinaal was, in de weer tegen de bezwaren der *Duitſchers*, te meer, omdat hij meende te gevoelen, dat hij bij ſommigen derzelver bijzonder bedoeld was. Hij ſchreef daarom aan den *Domdeken* te *Worms* (*), hoe hij meer dan XXIV jaren *Duitschland* had gediend, en nog als Kardinaal voortging deszelfs belangen te behartigen, waarom hij geloofde, dat de *Duitſchers* niet behoorden te klagen, dat hij in hun land Prebenden tot 2,000 Dukaten jaarlijkſche inkomſten gekregen had; ook ſchreef hij aan zijnen ouden, door geld omgekochten vriend, den Keur-Mentziſchen Raad LYSURA (†), dat zij beiden behoorden zorg te dragen, dat het gene zij hadden uitgewerkt, niet verbroken mogt worden; aan een' anderen vriend, ROVARELLA, Pausſelijken Legaat in *Hongaryen*, ſchreef hij (§), dat hij zich ten ſpoedigſte bij den Keizer ten Hove moest vervoegen, opdat deze de Rijksſtenden af-

(*) *Epist.* 370. (†) *Epist.* 334. (§) *Epist.* 348.

Digitized by Google

afzonderlijk mogt afmanen van alle verbindtenisſen tegen den *Roomſchen* Stoel. Ook moest hij in het algemeen aan de Vorsten beduiden: *dat hunne zonen veel gemakkelijker door den Apostoliſchen Stoel bevordering konden bekomen, dan door Domkapittels of Biſſchoppen.* Ook waarſchuwde de Kardinaal den Aartsbisſchop van *Keulen* (*), om toch aan geene nieuwigheden het oor te leenen, want zoo het gezag van den Roomſchen Stoel onderdrukt werd, mogt hij maar gelooven, dat die van hem en andere Bisſchoppen zich niet zou kunnen ſtaande houden.

Voornamelijk verdedigde de Kardinaal ÆNEAS zich bij den Keur-*Mentziſchen* Kanſelier MAYER in eenen Brief (†), ter beantwoording van eenen Brief, door denzelven aan hem geſchreven, in welken hij hem geluk wenschte met zijne waardigheid als Kardinaal, maar hem te gelijk beklaagt, dat hij in tijden leefde, welke den Apostoliſchen Stoel verdriet konden aanbrengen. „Want," ſchrijft MAYER, „bij mijnen Heer, den Aartsbisſchop, wordt vaak over den Paus geklaagd, die noch de beſluiten van *Konſtans* noch die van *Bazel* in acht neemt; die niet gelooft, dat de verdragen met zijnen voorzaat hem verbinden, en die onze Natie, (de *Duitſche*,) ſchijnt te verachten, ja geheel uit te putten. Het is ook bekend, dat de *verkiezingen* van Prelaten meermalen verworpen, de Prebenden en allerlei ſoort van Kerkelijke waardigheden voor de Kardinalen en Protonotaris-

(*) *Epist.* 319. (†) *Epist.* 383.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tarisſen *gereſerveerd* worden. Gij zelve hebt in *drie Duitſche* Kerspels op eene tot hier toe ongewone en ongehoorde wijze *Reſervatien* bekomen. Ook worden ontallijke *verwachtingen* op geestelijke posten uitgedeeld; de *Annaten*, (*ſive medii fructus*,) worden zonder eenig uitſtel te vergunnen ingevorderd, en openlijk meer afgeperst, dan men ſchuldig is. De *Kerkelijke regeringen*, (of Bisdommen,) worden niet aan verdienſtelijke mannen, maar aan de meestbiedenden, toevertrouwd. Om geld zamen te ſchrapen, worden dagelijks nieuwe *Aflaten* ingewilligd. Zonder onze Prelaten raad te plegen, beveelt men, onder voorwendſel van den *Turkſchen* oorlog, de *Tienden* in te zamelen. Zaken, welke in ons land behandeld en geëindigd moesten worden, worden zonder onderſcheid voor de *Apostoliſche* Regtbank getrokken. *'Er worden duizenderlei middelen verzonnen, door welke de Roomſche Stoel ons, als Barbaren, met ſlimme ſtreken van ons goud berooven zou kunnen.* Door dit alles is onze weleer vermaarde Natie, die door hare dapperheid en met haar bloed het *Roomſche* Rijk gekocht heeft, thans tot behoeftigheid gezonken, en eene dienstmaagd en ſchattingſchuldig geworden; in haveloosheid betreurt zij reeds vele jaren haar ongeluk en armoede. Maar thans beginnen onze grooten, als het ware uit eenen droom ontwakende, te overleggen, welke hulpmiddelen zij tegen dit onheil gebruiken zullen; zij hebben beſloten, het juk geheel af te ſchudden, en zich de oude vrijheid weder te bezorgen. Indien de Duitſche Vorsten hunne oogmer-

merken ten uitvoer brengen, dan zal dit voor het *Roomſche* Hof geen klein verlies zijn enz."

Hier op antwoordde de Kardinaal vrij breedvoerig. Na het gezag van den *Roomſchen* Stoel beweerd te hebben, erkent hij, dat aan het *Roomſche* Hof, hetwelk van menſchen beſtuurd wordt, ſomtijds dingen gebeurden, welke eene verbetering behoeven; *wij twijfelen ook niet*, zeide hij, *of zelfs de Roomſche Biſchoppen kunnen, in zoo verre zij menſchen zijn, dwalen, vallen en bedrogen worden.* Vervolgens beantwoordt hij de gemaakte bedenkingen ſtuk voor ſtuk, en merkt bijzonder aan, dat *Duitſchland* aan *Rome* zijn Christendom en beſchaving verſchuldigd zijnde, zulks met geene ſchatten vergelden kan; op dezelfde wijze vergeet hij zijne dienſten aan den Keizer en de Natie niet, (aan welke laatſte hij dat fraaije *Concordaat* bezorgd had,) en hij had daarom, zegt hij, gedacht, dat de Natie hem grooter inkomſten, (en hij had toch reeds 2,000 Dukaten inkomen!) zou aangeboden hebben, hoewel hij niet onverzadelijk was. Ondertusſchen verzocht hij MAYER, *als 'er eene Proostdij of voordeelige Prebende mogt openvallen, aan hem te denken.* —

Een andere Brief van MAYER, doch welke verloren geraakt is, waar in deze hem voorſtelde de noodzakelijkheid, om in onderhandeling te komen over de geopperde bezwaren, beantwoordde ÆNEAS weder (*), genoegzaam op dezelfde wijze. Doch hij

(*) *Epist.* 352.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hij bevreemdt zich, dat de Kanſelier, een man van kennis, van eene goede verſtandhouding ſprak tuſſchen zijnen Meester en den Paus: „Gij weet toch wel," ſchrijft hij, „dat de Paus de eenige Vorst is, wien allen moeten gehoorzamen, — hij is de plaatsbekleeder van CHRISTUS, die over *Rome* heerscht; hij heeft dus geene reden, om zich aan iemand te verpligten, onder den naam van verſtandhouding of verbond, en het voegt aan onderdanen niet, met hunne Heeren verbindtenisſen te willen ſluiten." Hij ſluit met eene vermaning aan zijnen vriend, om zich liever door het gezag der *Roomſche* Kerk, dan door eenen aanval op hetzelve, beroemd te maken; zoo zou hij zich verdienſtelijk maken bij de Kerk van *Mentz*; ook zouden dan voor hem en zijne vrienden des te meer voordeelen en eerbewijzen opgehoopt worden.

Kort daar na ſtelde hij tegen de bezwaren, welke de Kanſelier MAYER ontvouwd had, nog een bijzonder werk op, onder den titel: *Deſcriptio de ritu, ſitu, moribus et conditione Germaniae*, hetwelk reeds in het jaar 1510 op last van Keizer MAXIMILIAAN I. door JAKOB WIMFELING, een' Priester te *Spiers*, wederlegd werd. In dit werk gebruikt de Kardinaal allerhande middelen, om het gezag van den Paus tegen alle bezwaren te verdedigen, niet zonder drogredenen en verdraaijingen, doch wat kan men al niet verwachten, wanneer men in eenen anderen Brief van ÆNEAS leest, dat hij aan zekeren Doctor, KNORR, die waarſchijnlijk in *Brandenburgſchen* dienst ſtond, en die naar het ſchijnt door zijnen eed aan zij-

zijnen Vorst teruggehouden werd in het geen men van hem begeerde, meldt (*): *dat de Paus de werkzaamheid van zijnen eed opſchortte, opdat hij voor de Kerk nuttig kon wezen; en dat hij dus kon beweeren, dat hij door gcenen eed verbonden zij.*

Met dit al bleven de pogingen der *Duitſchers* zonder gevolg. Zij werden naar *Rome* gewezen, en zij klaagden immers over *Rome*; de Keizer was geheel op de zijde van den Paus; hun zelven ontbrak het aan eensgezindheid en aan ſtandvastigheid, zelfs de Aartsbisſchop DIETHER van *Mentz*, die reeds eens den Paus een' grooten dienst gedaan had, hoe zeer hij thans voor de vrijheid der *Duitſche* Kerk ſcheen te ijveren, begon aan onderhandelingen met het *Roomſche* Hof te denken. Het behoeft ons dus niet te bevreemden, dat de *Duitſchers* zoo ſlecht ſlaagden.

Verſchillen met de Franſchen.

Ook bij de *Franſchen* wist CALIXTUS zijn gezag vrij wel te handhaven. De *Franſchen* waren wel ſtout geworden ſedert de invoering der *Pragmatike Sanctie*, evenwel wist de Paus hun het hoofd te bieden. Toen hij ook in *Frankryk* de tienden van de inkomſten der Geestelijken tot den *Turkſchen* oorlog in het jaar 1456 eischte, appelleerde de Univerſiteit van *Parys* daar tegen, waar mede de Hooge School te *Toulouſe* en vele Geestelijken zich vereenigden. In Maart des volgenden jaars was echter de Univerſiteit van *Parys* genegen, om toe te geven,

(*) *Epist.* 364.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ven, indien het oogmerk, waar toe deze Tienden beſtemd waren, bleek het ware te zijn; maar in de volgende maand beſloot zij bij haar *appel* te blijven. Eindelijk nam zij in het jaar 1458 het beſluit, om den Koning tegen deze Tienden voorſtellen te doen, evenwel ſchijnt zij kort daar na in dezelve voor deze keer bewilligd te hebben. De Koning KAREL VII zag ook deze Pausſelijke geldverzamelingen in zijn Rijk niet heel onverſchillig aan. Als hem inzonderheid eenige Prelaten en andere Kerkelijken voorſtelden, dat, niettegenſtaande zijne inwilliging, evenwel de hunne, zoo als het de vrijheden der *Franſche* Kerk gevorderd hadden, niet gevraagd was, verklaarde hij openlijk in Augustus 1457, dat dit voor die vrijheden niet nadeelig zou zijn.

CALIXTUS zoekt het Rijk van Napels aan zich te trekken

Van dezen kant dus bleef CALIXTUS veilig genoeg, maar nu tastte hij den Vorst aan, door wien hij het eerst op de baan van geluk en eer geleid was, ALFONSUS, Koning van *Arragon*, *Napels* en *Sicilië*, een' roemrijk Vorst, van wiens geheimen Raad CALIXTUS voormaals Preſident geweest was. Deze had reeds in het jaar 1443 een voordeelig verdrag geſloten met den Paus EUGENIUS IV, waar bij dezelve hem vele voorregten had toegeſtaan, en onder anderen zijnen onechten Zoon FERDINAND gewettigd, en verklaard had, dat hij zijnen Vader eens zou kunnen opvolgen. NICOLAUS V had dit alles bevestigd, en 'er nog nieuwe voorregten bijgevoegd; maar CALIXTUS meende, gelijk wij reeds gezien hebben, reden van misnoegen op ALFONSUS te hebben, omdat deze, in plaats van zijne vloot tegen

de

de *Turken* te zenden, met dezelve de *Genuezen* had aangetast en beoorloogd; hoewel het misverſtand tuſſchen hen beiden reeds met het begin der regering van dezen Paus ſchijnt begonnen te zijn, immers als de Koning dezen zijnen voormaligen Staatsdienaar hier vragen, op welken voet zij voortaan met malkanderen leven zouden? gaf de Paus kort af ten antwoord: Laat hem zijn Rijk zelve regeren, en aan mij het waarnemen der hoogſte Apoſtoliſche waardigheid overlaten! Met één woord, beiden hoog van geest, ſcheen de Paus eenen Koning niet te kunnen verdragen, wiens onderdaan hij geweest was, zoo min als de Koning hem, zijnen gewezenen onderdaan, als de plaatsbekleeder der Godheid vereeren kon. CALIXTUS weigerde FERDINANDS geboorte voor wettig te erkennen, en weigerde meermalen zijne goedkeuring op de benoeming van Biſſchoppen door ALFONSUS. Met den dood van dezen Koning in het jaar 1458 werden de verſchillen heviger. Deze had bij zijn overlijden het Rijk van *Napels* aan zijnen Zoon FERDINAND, en zijne overige Rijken aan zijnen Broeder, Koning JAN van *Navarre*, nagelaten; maar CALIXTUS beweerde, dat *Napels* aan hem als Leenheer vervallen was, dewijl de Koning zonder wettige kinderen overleden was, hij herriep zelfs de Bulle van EUGENIUS IV, waar bij de geboorte van FERDINAND gewettigd was, en ontſloeg allen, die aan dezen reeds trouw gezworen hadden, van hunnen eed; maar FERDINAND, den moed niet verliezende, appelleerde van de Bulle van den Paus, en ſchreef hem, dat hij Koning was van Gods ge-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

nade, door de verklaring van zijnen vader, en de toeſtemming der Rijksſtenden, ja als dit noodig ware, had hij ook de toeſtemming der beide voorgaande Pauſen voor zich; ook verſchenen 'er Gezanten in naam van het Koningrijk *Napels* te *Rome*, om insgelijks een Proteſt in te brengen, toen 's Pauſen dood een einde maakte aan deze verſchillen.

Dood van CALIXTUS

Deze viel voor in Augustus 1458, in het 80ſte jaar van zijnen ouderdom; zijn oogmerk met den twist over het Rijk van *Napels* was, naar het algemeen gezegde, om hetzelve aan zijn Zusters Zoon PETRUS BORGIA te bezorgen, een mensch van buitenſporig levensgedrag, wien hij, niet zonder tegenſpraak van den Kardinaal CAPRANICA, tot Hertog van *Spoleto*, tot Pausſelijken Veldheer, Stadhouder van *Rome*, en Bevelhebber van *Engelenburg*, benoemd had. Aan deszelfs twee Broeders, die niet waardiger waren dan hij, JOANNES LODEWYK MILA en RODERIK LENZUOLI, had hij op éénen dag de waardigheid van *Kardinaal*, en kort voor zijnen dood het Bisdom *Valentia* geſchonken. Zijn *Neefſchap* werd daarom te meer gelaakt, omdat het op zoo onwaardige menſchen viel. Overigens had hij den roem van niet geringe kundigheden, bijzonder in de beide Regten. Niemand der Pauſen was hem gelijk in ijver tot den oorlog tegen de *Turken*. Hij wist zelfs den Vorst van *Perſië* en *Armenië*, USUMCASSAN, door een gezantſchap en groote geſchenken te bewegen, om hen, niet zonder goed gevolg, te beoorlogen; zelve liet hij nog 115,000 Dukaten in zijne ſchatkist na tot de kosten van dezen oorlog.

Men

Men roemt ook zeer zijne milddadigheid jegens behoeftigen.

Zijn opvolger was reeds in Augustus 1458 ÆNEAS SYLVIUS, die, gelijk wij gezien hebben, in de laatſte jaren zoo ſterk geijverd had voor het gezag van den Paus en den Roomſchen Stoel, en die in geleerdheid uitmuntte. Deze nam als Paus den naam aan van PIUS II. Hij was uit het adelijk geſlacht *Piccolomini* te *Siena* oorſpronkelijk, en in het jaar 1446 ter wereld gekomen. Daar zijn Vader uit *Siena* gedreven werd, was zijne familie zoo verarmd, dat ÆNEAS tot zijn XVIIIde jaar toe allen veldarbeid verrigten moest, toen eerst reisde hij op kosten zijner bloedverwanten naar *Siena*, alwaar hij in de *Latijnſche* Welſprekendheid en Dichtkunst groote voortgangen maakte. Vervolgens ſtudeerde hij in de Regten; maar door het ontſtaan van eenen oorlog in dezen omtrek genoodzaakt, die ſtad te verlaten, kwam hij met den Kardinaal CAPRANICA, als deszelfs Geheimſchrijver, op de Kerkvergadering van *Bazel*. Met tranen verliet hij dezen eerwaardigen Kardinaal, die door Paus EUGENIUS IV van al zijne bezittingen beroofd werd, en volgde eenen Biſchop van *Novara* naar *Florence*, ging daar na met den Kardinaal NICOLAUS van *Santacroce* naar *Arras*; doch merkende, dat de Paus hem niet gunſtig was, keerde hij naar *Bazel* terug, alwaar hij ſpoedig in groote achting kwam, en Geheimſchrijver werd van de Kerkvergadering, zijnde, gelijk wij gezien hebben, een groot voorſtander van derzelver gezag. Vervolgens trad hij in dienst van FELIX III, en kort

ÆNEAS SYLVIUS wordt Paus onder den naam van PIUS II.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

daar na in dien des Keizers, van wien hij den Poetiſchen Lauwerkrans in het jaar 1442 ontving, wat hij vervolgens verrigt hebbe, ten voordeele van het Roomſche Hof, heeft ons de Geſchiedenis reeds geleerd. Hij heeft zijne eigene Levensgeſchiedenis tot omtrent dezen tijd toe beſchreven in eenen Brief van het jaar 1456 (*).

Nog in het *Conclave* had hij met de overige Kardinalen eene verbindtenis aangegaan, waar bij de geen, die tot Paus zou verkoren worden, plegtig beloofde, niet zonder goedvinden der Kardinalen *Rome* te zullen verlaten, hunnen raad in alles te zullen innemen en volgen, en meer andere voorregten aan hen te zullen toekennen; maar zijne drift tot eenen kruistogt tegen de *Turken*, deed hem eene algemeene vergadering der Christelijke Vorsten beleggen te *Mantua*, waarheen hij zich, hoewel ziekelijk zijnde, reeds in Januarij 1459, in het midden van een guur winterweder, op reis begaf.

Ridderorden der Maagd MARIA van Bethlehem en van het gezelſchap van JEZUS.

Kort voor dat hij *Rome* verliet ſtichtte hij eene nieuwe Geestelijke Ridderorde, (*nova Religio*,) tegen de *Turken*, die haren Zetel zou hebben op het Eiland *Lemnos*, zij zou den naam voeren van de *Orde der Maagd* MARIA *van Bethlehem*. Maar dewijl kort daar na *Lemnos* van de *Turken* veroverd werd, verviel deze Orde van zelve. Nog werd van dezen Paus eene Orde, *het gezelſchap van* JEZUS, ingeſteld, insgelijks tegen de *Turken*, ter verdediging van het Christelijk geloof, ook dit *gezel-*

(*) *Epist.* 201.

Digitized by Google

zelſchap van JEZUS is ſpoedig te niet gegaan, en moet niet verward worden met de *Jezuaten*, eene veel ouder orde, die eerst in het jaar 1668 afgeſchaft is, en van welke op hare plaats geſproken zal worden.

Het was ongetwijfeld ter bevordering van zijn groote hoofddoel, den *Turkſchen* oorlog, dat PIUS met FERDINAND, Koning van *Napels*, een voordeelig verdrag ſloot, waar bij hij hem door eene oorkonde van October 1458 het Koningrijk van *Napels* overliet, tegen den gewonen Vaſallen-eed; maar bij het uitſterven van zijn mannelijk kroost zou het Rijk aan de *Roomſche* Kerk vervallen; hij of zijne erven zouden ook nooit het Keizerrijk, of de heerſchappij over *Lombardyë* en *Toskanen* aannemen. Jaarlijks zouden aan den Paus 8,000 oncen gouds als leenſchatting betaald worden, en elk derde jaar, tot een blijk, dat de Paus als Opperheer van het Rijk erkend werd, zou hem een ſchoon wit paard, (*Telle*) aangeboden worden, en meer dergelijke. Om zich van de genegenheid van den Paus te meer te verzekeren, trouwde deze Vorst in het jaar 1461 zijne onechte dochter aan eenen Neef van den Paus, en gaf aan denzelven het Hertogdom *Amalfi*, benevens het Graafſchap *Celano*, tot een bruidſchat mede, en benoemde hem tevens tot Opperrigter, (*Gran Giustiziere*,) van het Rijk.

De Paus erkent FERDINAND als Koning van Napels.

Paus PIUS kwam in Mei des jaars 1459 zelve te *Mantua*, alwaar hij niet alleen de eerſte, maar ook een tijd lang de eenige was van het verwachte groote gezelſchap, alzoo weinige *Europiſche* Vorsten

Twist tusſchen den Keizer en MATTHIAS Koning

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

lust hadden, om daar te verſchijnen, of Gezanten te zenden, andere waren in andere oorlogen ingewikkeld, inzonderheid was 'er een hevig misverſtand tuſſchen Keizer FREDERIK en MATTHIAS, Koning van *Hongaryen*, hetwelk zelfs in den zomer des jaars 1459 tot eenen openbaren oorlog uitborst, waar door de Paus niet weinig in verlegenheid gebragt werd, doch toen de beide Vorsten in Augustus 1459 tot een vergelijk kwamen, greep hij nieuwen moed. Ook ontſtond 'er onverwachts een oorlog in *Italië*, die den Paus nagenoeg aanging, en zelfs eenige jaren duurde. FERDINAND, Koning van *Napels*, werd door JOANNES, Hertog van *Anfou*, aangevallen, zoodat de Paus genoodzaakt was, hem in het jaar 1460 eenig krijgsvolk te hulp te zenden.

van Hongaryen.

Handelingen van den Paus te Mantua

Niets echter kon den Paus terug houden, om zijne vergadering te *Mantua* voort te zetten; toen 'er Gezanten van den Keizer en eenige Vorsten aangekomen waren, opende hij dezelve den 21ſten Junij 1459 met eene Redevoering, waar in hij zich ſterk uitliet over de traagheid der Vorsten, ook liet hij den Keizer ſtoute verwijtingen doen door des Keizers eigen Gezant; eindelijk hield hij den 26ſten September 1459 eene Redevoering, die drie uren duurde, aan de vergadering, gelijk na hem de Kardinaal BESSARION, doch de eene noch andere had de gewenschte uitwerking, alleen gaven ſommige Vorsten goede woorden, maar van de zaak zelve kwam niets, waarom de Paus, na op eene bijna belagchelijke wijze door een *Breve*, te *Mantua* den 12den Ja-

Januarij 1460 den Keizer tot opperſten Veldheer, (*Dux ac Capitaneus generalis*,) voor den kruistogt te hebben aangeſteld, de vergadering te *Mantua* in die zelfde maand beſloot.

Dus had deze vergadering weinig of liever geheel geen gevolg; zelfs de *Duitſche* Vorsten, die beloofd hadden, een leger tot den kruistogt te zullen verzamelen, waren met malkanderen oneens, waar uit nog in het jaar 1460 een oorlog ontſtond, zoo dat de Kardinaal BESSARION, die als Pausſelijk Legaat eene en andere Rijksvergadering had bijgewoond, ziende dat hij niets vorderde, naar *Italië* terug keerde, hebbende, gelijk men verhaalt, bij zijn afſcheid de Gezanten der Rijksvorsten in toorn *met de linkerhand* den zegen gegeven.

Verſchillen van den Paus met den Aartsbisſchop van Mentz, dien hij afzet.

Beter gelukte het den Paus zich te doen gelden, waar het op zijne eigene grootheid en belangen aankwam. In het jaar 1459 was DIETHER of DIETERICH, Graaf van *Iſemburg*, te onderſcheiden van dien DIETERICH, die ons te voren meermalen is voorgekomen, dan als een beſtrijder dan als een vriend van den Paus, tot Aartsbisſchop van *Mentz* verkozen. Wanneer deze zijne bevestiging van den Paus verkreeg, werd van hem voor de *Annaten* eene dubbelde ſom afgevorderd, dan men voorheen gewoon was. De Aartsbisſchop weigerde dezen eisch te voldoen, en beriep zich, indien het Pausſelijke Hof denzelven wilde doen gelden, op eene aanſtaande Kerkvergadering, die volgens de beſluiten van *Konſtans* en *Bazel*, bekrachtigd door EUGENIUS IV, om de tien jaren moest gehouden worden.

De Paus was hier over des te gevoeliger, omdat hij op de vergadering te *Mantua* onlangs dergelijke beroepen uitdrukkelijk verboden had, waar bij nog kwam, dat genoegzaam op denzelfden tijd SIEGMUND, Aartshertog van *Oostenryk*, en een vermaard Regtsgeleerde GREGORIUS van *Heimburg* zich insgelijks van den Paus op eene algemeene Kerkvergadering beriepen; de eerstgemelde had verſchillen met den Kardinaal NICOLAUS van *Cuſa*, die in het jaar 1450 door den Paus tegen den wil des Aartshertogs en den zin van het Domkapittel in het Bisdom van *Brixen* was ingedrongen, en had dezen Kardinaal in het jaar 1460 in een ſlot laten overvallen en gevangen nemen, waar op de Paus den Aartshertog in den ban deed, waar tegen deze zich op eene algemeene Kerkvergadering beriep; GREGORIUS van *Heimburg*, Raad des Hertogs, was insgelijks door den Paus, met nog anderen, om deze reden in den ban gedaan, maar deze zich insgelijks op eene Kerkvergadering beroepende, verdedigde zich tevens met hevigheid in een openbaar geſchrift, en wanneer THEODORUS LÆLIUS, Bisſchop van *Feltri*, in een daartegen gerigt werk de hoogheid van den Paus beweerde, niet zonder ſchelden, betaalde HEIMBURG hem met dezelfde munt, niet zonder ſchimpen en uitvallen op den Paus. Hij ſchreef nog meer geſchriften, onder anderen een tegen den Kardinaal van *Cuſa*, wien hij vrij ſcherp zoo wel als den Paus PIUS II in een belagchelijk licht ſtelt, omdat zij beiden voorheen 's Pausſen afhankelijkheid van eene algemeene Kerkvergadering verdedigd hadden.

SIEG-

SIEGMUND kreeg eerst in het jaar 1464, door bemiddeling des Keizers, zijn ontslag van den ban, maar HEIMBURG verzocht en verkreeg dezelve op het einde van zijn leven, toen zijne beschermers, de Koning GEORG PODIEBRAD van *Bohemen* en de Aartsbisschop ROKYCZANA in het jaar 1471 overleden waren, wordende hij omtrent Paschen 1472 ontslagen, in welk jaar hij in de maand Augustus overleden is.

De Aartsbisschop DIETHER had ondertusschen eene Rijksvergadering uitgeschreven, in welke hij zijne klagten en bezwaren over den Paus voordroeg, maar zijn oogmerk niet bereikte, waarom hij besloot zijn *Appel* in te trekken, en den Paus gehoorzaamheid te belooven, gelijk ook zijn vriend, FREDERIK, Keurvorst van de *Paltz*, die zich bij hem gevoegd had, van het *Appel* afstand deed. Doch het mogt niet baten. Door des Pausen bewilliging werd ADOLF, Graaf van *Nassau*, door een gedeelte der Domheeren tot Aartsbisschop van *Mentz* verkoren, en DIETHER door den Paus in Augustus 1461 afgezet; terwijl deze de Keurvorsten, die zich in eene vergadering te *Neurenberg* in 1460 wegens het voor hun beledigend gedrag van den Kardinaal BESSARION, van dezen op den Paus en voorts op eene algemeene Kerkvergadering beroepen hadden, wist te vrede te stellen door de belofte, dat 'er in *Duitschland* geene Tienden zouden gevorderd worden, dan met bewilliging der Vorsten en Prelaten.

De beide mededingers om het Aartsbisdom van *Mentz* zetten, gedurende dit alles, den oorlog voort,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

voort, tot zij eindelijk den 12den October 1463 een vergelijk troffen, volgens hetwelk DIETHER van het Aartsbisdom van *Mentz* afſtand deed ten behoeve van ADOLF, mids daar voor eenige ſteden en ambten en de inkomſten van ſommige tollen voor zijn leven behoudende; waar op hij ook met den Paus verzoende.

Paus PIUS II herroept zijne vorige grondregelen.

Dewijl echter zoo velen bij verſchillende gelegenheden zich van den Paus op eene algemeene Kerkvergadering beriepen, en aan den Paus herhaalde verwijtingen deden over zijne tegenswoordige gevoelens, als geheel ſtrijdig met zijne voorgaande, oordeelde hij het noodig, om zijne vorige gevoelens plegtig te herroepen, gelijk hij in April 1463 door eene Bulle werkelijk deed, (*Bulla retractationum omnium dudum per eum in minoribus adhuc agentem pro Concilio Baſil. et contra Eugenium ſummum Pontificem ſcriptorum*;) welke aan den Rector in de Univerſiteit van *Keulen* gerigt is. „Gelooft," zegt hij daar in onder anderen, „liever eenen ouden man, dan een jong mensch! en acht een' ambteloos perſoon niet hooger, dan een' Paus! Verwerpt ÆNEAS, en neemt PIUS aan! dien eerſten Heidenſchen naam hebben ons onze ouders bij de geboorte gegeven, maar dezen Christelijken hebben wij met de Pausſelijke waardigheid aangenomen. Misſchien zullen ſommigen zeggen, dat deze gedachten ons eerst met de Pausſelijke waardigheid zijn aangekomen; maar dit is geheel anders toegegaan;" waar op hij een wijdloopig verſlag geeft van zijne lotgevallen en de verandering in zijne denkwijze.

Twee

PIUS II zoekt de Pragmatieke ſanctie in Frankryk te vernietigen.

Twee jaren vroeger had de Paus ook eene poging gedaan, om de Pragmatieke Sanctie in *Frankryk* te vernietigen. Als de *Franſche* Gezanten op de bijeenkomst te *Mantua* in het jaar 1459 hunne bezwaren tegen den Paus inbragten, omdat hij het Koningrijk van *Sicilië* aan RENATUS, (RENÈ,) van *Anjou* ontzegd had, verdedigde hij zich in eene nadrukkelijke redevoering, in welke hij tevens gelegenheid nam om over de *Pragmatieke Sanctie* te ſpreken, welke hij wilde vernietigd hebben. De *Franſche* Gezanten zochten hem te wederleggen, doch beloofden te gelijk, dat hun Koning deze zaak in overweging zou nemen. Doch de Koninklijke Prokureur-Generaal DANNEZ proteſteerde in het jaar 1460 uitdrukkelijk tegen 's Pauſen voorſtel, evenwel ſchreef PIUS in het jaar 1461 nog nadrukkelijk aan Koning KAREL, over de afſchaffing dezer *Sanctie*. KAREL VII overleed in hetzelfde jaar. Zijn Zoon en opvolger LODEWYK XI, die in verſchil met zijn' Vader van het Hof verwijderd geleefd had, liet van zijne zijde den Paus iets gunſtigs hopen. Zelfs duldde hij onverſchillig, dat bij de begrafenis van zijnen Vader te *St. Denys*, de Pausſelijke *Nuncius*, Biſchop van *Terni*, zich verſtoutte, over den overledenen Koning de *abſolutie* uit te ſpreken, omdat deze door het invoeren der *Pragmatieke Sanctie* in den ban zou vervallen zijn. Uit eenen Brief van den tegenwoordigen Koning blijkt ook, dat hij, nog Daufin zijnde, aan den Paus beloofd hebbe, deze wet eens te zullen afſchaffen, hebbende hem JOAN JOFFREDY, (of GODEFROY,) Biſchop van

Ar-

Arras of *Atrecht*, toen reeds genegenheid en onderwerping aan den Paus ingeboezemd, welke Bisschop thans tot Kardinaal benoemd werd, en die nu, tot dankbaarheid, zich zeer ijverig betoonde, om den Koning over te halen tot het vernietigen van de *Pragmatieke Sanctie*, ook schreef PIUS zelve in October 1461 aan den Koning, om tot een spoedig einde te komen, waar op deze terstond antwoordde, en verklaarde, dat hij deze wet affchafte, en alles, wat de magt der Pausen beperkte; hij laat ook aan den Paus over, om in *Frankryk* deze magt naar welgevallen te gebruiken, alzoo hij toch alles het best beoordeelen kon.

Met dezen Brief reisde de Bisschop van *Arras*, van eenige andere Gezanten verzeld, in het jaar 1462 naar *Rome*, alwaar hij den Kardinaalshoed uit handen van den Paus ontving, terwijl geheel *Rome* uitgelaten van vreugde was. Ondertusschen was al de vrucht, welke de Koning uit deze inschikkelijkheid trok, dat de Paus hem eenen gewijden, met juweelen bezetten degen toezond, op wiens kling vier Latijnsche Verzen gegraveerd waren, die den Koning opwekten, om met denzelven het *Turksche* Rijk te verwoesten. Maar toen de Kardinaal in 's Konings naam vorderde, dat de Paus het Huis van *Anjou* te handhaven had in deszelfs aanspraak op het Rijk van *Sicilië*, verklaarde de Paus, dat FERDINAND reeds Koning was, toen hij aan de regering kwam, echter wilde hij zich wel als scheidsman tusschen de beide Vorsten aanbieden. De Koning, die nu zag, dat hij bedrogen was, zond den

Se-

Senechal BOURNAZEL naar *Rome*, die den Paus nadrukkelijk aanſprak, en dreigde, dat al de *Franſche* Kardinalen *Rome* zouden verlaten, indien hij den Koning geen genoegen gaf. De Paus, die van den Kardinaal van *Arras* onderrigt was, dat de Gezanten een geheim bevel hadden, om hunne bedreigingen niet uit te voeren, gaf tot beſcheid, dat hij verpligt was, geregtigheid en regt te oefenen; voorts ſtonden de poorten van *Rome* voor de *Franſchen* open, als zij niet langer daar blijven wilden.

Weinig ſcheelde het nu, of LODEWYK, door deze behandeling verbitterd, had de *Pragmatieke Sanctie* weder volkomen in hare regten geſteld. Ook kwam hier bij de tegenſpraak van zijne Parlementen, bijzonder die van *Parys* en *Toulouſe*; ook was de Kardinaal van *Arras* zelve misnoegd op den Paus, omdat hij van denzelven twee aanzienlijke Stiften, het Bisdom *Albi* en het Aartsbisdom *Beſancon* te gelijk verzocht hebbende, alleen het eerſte bekwam, waar naar men hem vervolgens Kardinaal van *Albi* noemde, waarom hij naderhand al de oogmerken van den Paus, zoo veel hem mogelijk was, dwarsboomde.

Alhoewel de Paus weinig ſlaagde in zijne pogingen tot eenen kruistogt, hij bleef echter geſtadig met dit ontwerp werkzaam. Kort na het aanvaarden van zijne regering had hij aan eenige Christelijke Vorsten in het Oosten eenen *Franciskaner* afgezonden, om hen tegen de *Turken* in de wapenen te brengen, en ontving nu in het jaar 1460 weder Gezanten van hen terug. Deze kwamen, zoo als

PIUS zoekt den Sultan MUHAMMED te bekeeren.

'er

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

'er verhaald wordt, van den Keizer van *Trapezus* of *Trebizende*; van de Koningen van *Perſië*, *Groot-Armenië* en *Klein-Iberië*, van de Vorsten van *Groot-Iberië* en *Klein-Armenië* en meer andere. Men moet echter erkennen, dat in deze berigten veel is, hetwelk verdacht voorkomt. Ook antwoordde hij aan den *Sultan* der *Mammelukken* in *Egypte*, die hem eenen verachtelijk dreigenden Brief geſchreven had, omtrent op gelijken toom, terwijl hij de geduchte magt der Christen volken ongemeen verhief.

Maar geene van zijne ondernemingen tegen de *Turken* was zonderlinger en hopeloozer, dan zijne poging, om *Sultan* MUHAMMED, den veroveraar van *Konſtantinopolen*, tot het Christelijk Geloof te bekeeren. Onder zijne Brieven ſtaat een lange *Latijnſche* Brief, door hem in het jaar 1461 aan denzelven ten dien einde geſchreven; niemand zal zich verwonderen, dat dezelve geene uitwerking deed; waarom ook de Paus tot zijne vorige ontwerpen terug keerde, en aan Koning MATTHIAS van *Hongaryen* in het jaar 1462 eene ſomme gelds zond, om zijn krijgsvolk te betalen. In datzelfde jaar beſloot hij, eenen ſtap te doen, van welken hij zich vastelijk eenen goeden uitſlag beloofde, hij gaf namelijk aan zes der voornaamſte Kardinalen te kennen, dat hij zelve, hoe oud en ziekelijk ook, tegen de *Turken* te veld wilde trekken, geloovende, dat de Christelijke Vorsten en Volken gewis niet achterlijk zouden blijven, wanneer CHRISTUS Stadhouder hen voorging. De Kardinalen keurden zijn voornemen goed; maar

10-

LODEWYK XI van *Frankryk* onthaalde zijne Gezanten niet gunſtig, omdat hij den Paus verdacht hield, van den *Turkſchen* oorlog tot een voorwendſel te gebruiken, om den Koning te beletten, het Huis van *Anjou* tegen FERDINAND, Koning van *Napels*, te onderſteunen. Even zoo vergeefs vermaande de Paus de Vorsten en Prelaten, om den Despoot THOMAS, Broeder van den laatſten Keizer van *Konſtantinopolen*, die door de *Turken* uit zijn gebied verdreven was, te onderſteunen.

PIUS II wil zelve tegen de Turken te veld trekken. Zijn dood.

PIUS II bleef desniettemin bij zijn voornemen. In eene nieuwe aanſpraak aan de Kardinalen in het jaar 1463, verklaarde hij, volſtrekt beſloten te hebben, zijn leven in deze belangrijke zaak te wagen; twee Kardinalen ontrieden hem deze onderneming vergeefs, hij ſchreef in October van dat jaar door eene bijzondere Bulle (*), eenen kruistogt tegen de *Turken* op nieuw uit. Doch ook deze Bulle vermogt niets bij de Vorsten. De Koning van *Hongaryë*, MATTHIAS, had wel met de *Venetianen* een verbond tegen de *Turken* geſloten, maar deze Staten waren door hun eigen bijzonder belang daar toe genoodzaakt. De Paus bleef echter volharden, en maakte openlijk bekend, dat hij in het begin van Junij 1464 zich in de haven van *Ancona* aan boord der *Venetiaanſche* Vloot zou begeven, die zich daar zou bevinden. Ondertusſchen hadden arbeid, zorg en verdriet hem jicht en koorts op den hals gehaald, waarom de Geneesheeren hem raadden een bad te ge-

(*) *Epist.* 412.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517

gebruiken, doch, om zijne onderneming niet op te houden, begaf hij zich reeds op het einde van den Winter 1464 naar hetzelve, en ging vervolgens, hoewel ziekelijk, in Junij des gemelden jaars van *Rome* op reis. Onderweg ontſtelde hij op het gezigt van eene menigte kruisvaarders, die, al plunderende, naar huis keerden, hoewel PLATINA verhaalt, dat de Paus, na hun den aflaat gegeven te hebben, hen naar huis zond, omdat zij gedeeltelijk ongeſchikt waren tot den oorlog, gedeeltelijk het noodige tot den veldtogt, zoo als hij echter in zijne Bulle geboden had, niet hadden medegebragt. Naauwelijks was hij te *Ancona* aangekomen, of hij hoorde, dat de *Turken* in het gebied van *Raguſa* gevallen waren, waar hij terſtond zijne lijfwacht, 200 man ſterk, met eenige ſchutters, heenzond met een roeivaartuig. Thans kwam de Vloot van *Venetië* met den *Doge* zelven aan. De Paus liet zich aan den oever dragen, maar beklaagde zich, dat hij geen gebruik van de vloot zou kunnen maken. Ook ſtierf hij werkelijk kort daar na, den 15den Auguſtus 1464. Zijne ondernemende werkzaamheid verliet hem naauwelijks in zijn laatſte uur, kort te voren redentwistte hij nog zeer levendig met ROVARELLA, Biſſchop van *Ferrara*, of hij zich het laatſte olieſel, hetwelk hij reeds te *Bazel* in eene gevaarlijke ziekte ontvangen had, nog eens mogt laten geven.

Zijn karakter.

Niet ligt heeft iemand van zoo verhevenen en werkzamen geest, en zeker niemand in deze middeleeuwen van zoo veel geleerdheid, vernuft en welſpre-

ſprekendheid op den Pausſelijken troon gezeten, als PIUS II. Zeer weinigen hebben, in zoo moeijelijke omſtandigheden, ter bevestiging van hunne hoogheid, zoo veel gedaan, als deze, die te voren haar zoo harde ſlagen had toegebragt. Dit onderſcheiden gedrag heeft de nakomelingſchap niet zoo gunſtig beoordeeld, als hij en zijne vrienden. Een gevolg hier van was, dat zelfs zijne ſchriften ſedert het jaar 1559 op de lijst der verbodene Boeken in de Roomſche Kerk geplaatst zijn; niet alleen zijne ſchriften voor de Kerkvergadering van *Bazel*, maar ook vele plaatſen in zijne Geſchiedenis van FREDERIK III zijn doorgehaald. Hij bleef, als Paus, nog de geleerdheid beminnen en beoefenen, vele Geleerden bevorderde hij tot aanzienlijke ambten, maar om hen te beloonen, ontbrak het hem veelal aan geld. Hij had ook voor geld geene achting, en gaf alles uit, wat hij had, zoodat hij zelfs eens door gebrek aan geld zijne tafel zeer inkrimpen moest, bij welke gelegenheid hij zeide, dat het even dwaas zij, naar geld begeerig als jegens hetzelve onverſchillig te wezen. Zijn vernuft liet zich dikwijls in boert uit, en zelfs nu en dan in bijteuden ſcherts. Als de Koning van *Frankryk* hem dreigde, alle *Franſchen* uit *Rome* t'huis te zullen roepen, indien de Paus zijne begeerte niet voldeed, zeide hij: „ Goed! dan zullen wij gemakkelijker wonen, en geene grappen meer hooren!" Niet lang voor zijn' dood verzekerden hem de Geneesheeren nog, dat zijn leven geen gevaar had. Maar hij, die zijn einde voelde naderen, klaagde over het ongeluk der Vorsten, die zelfs nog

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

in den dood vleijers om zich hebben. Hij had ook, gelijk PLATINA aanmerkt, veel op met ſpreuken en zedelesſen, waar van die Schrijver eenige voorbeelden bijbrengt. Zoo beweerde hij, dat het Christelijk geloof, al ware het ook niet door wonderwerken bevestigd, echter wegens zijne voortreffelijkheid moest aangenomen worden; wie veel kennis heeft, moet ook naar hooger dingen ſtreven; een Koning, die niemand vertrouwt, is onnut, maar evenwel die is niet beter, die aan allen vertrouwt; die velen regeert, moet ook van velen geregeerd worden; een Koning, die zelve het gerigt niet houdt, is niet geregtigd, om ſchattingen te vorderen; men moet mannen aan ambten, en niet ambten aan menſchen geven; een ongeleerd Biſſchop is aan een' ezel gelijk; een omzwervende Monnik is een ſlaaf des Duivels; de deugden hebben de Geestelijken rijk, en de ondeugden arm gemaakt; wie zijnen Zoon te ligt vergeeft, koestert eenen vijand in zich; liegen is eene ſlaaffche ondeugd; *men heeft wel den Prieſteren het huwelijk op goede gronden verboden, maar men behoorde het hun op nog betere gronden te veroorloven.* Deze laatſte ſpreuk, de merkwaardigſte onder allen, welke van dezen Paus bewaard zijn, heeft men in verſcheidene uitgaven van PLATINA weggelaten, doch zij ſtaat in de uitgave te *Keulen* 1479.

PAULUS II Paus.

Nadat de Kardinalen weder eenige voorwaarden ter verbetering onderling beraamd en vastgeſteld hadden voor den nieuwen Paus, verkoren zij den 31ſten Augustus 1464 tot deze waardigheid den Kardinaal-

pries-

priester van *St. Marcus*, PETRUS BARBUS, (of BARBO,) te *Venetië* uit een adelijk geſlacht geboren, zijnde de Paus EUGENIUS IV, zijn Moeders Broeder of Oom van Moeders zijde geweest. Deszelfs verheffing tot Paus deed PETRUS, die als jongſte Zoon tot den koophandel geſchikt was, tot het beoefenen der wetenſchappen overgaan, en ſchoon hij juist geene groote geleerdheid verkreeg, werd hij echter ſpoedig door den Paus bevorderd, en eindelijk tot Kardinaal benoemd. Bij zijne verkiezing nam hij den naam van PAULUS II aan.

Hij verbreekt de verkiezingsvoorwaarden.

De eerſte ſtap, welken hij, na zijne inwijding, ondernam, ſtrekt hem niet tot eer. Hij weigerde namelijk de verkiezingsvoorwaarden, die hij zelve, met de overige Kardinalen, bezworen had, te houden, onder voorwendſel, dat de Kardinalen geen regt hadden, om den Paus aan voorſchriften te binden. Hij deed de Kardinalen, en wel ſommigen, gelijk BESSARION, door geweld, dezelve ſchriftelijk herroepen; alleen weigerde de Kardinaal CARVAJAL deze herroeping te onderteekenen.

Zijne pogingen tot de oorlog met de Turken.

Schoon PAULUS II zich door het vernietigen dezer voorwaarden ook ontſlagen had, van het doorzetten van den *Turkſchen* oorlog, noodzaakte hem echter het dringend gevaar van *Italië*, om op denzelven bedacht te zijn, waar toe ook ſpoedig Gezanten van *Venetië* te *Rome* kwamen, om deswegens met hem te raadplegen; verſcheidene *Italiaanſche* Mogendheden beloofden ook ten zelfden einde aanzienlijke geldſommen; maar alle hoop verdween reeds in het volgende jaar 1465; de Paus ſchreef

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog wel in het jaar 1468 bij eene Bulle eenen kruistogt tegen de *Turken* uit, waar toe hij zelfs eenen *Italiaanschen* Veldheer benoemde, maar niets hier van kwam tot stand.

In *Duitschland* was men insgelijks druk bezig met onderhandelen, maar zonder iets zakelijks uit te voeren. In het jaar 1466 werd wel besloten, met den eersten een leger van 20,000 man tegen de *Turken* te veld te brengen, maar de Pausselijke Gezant verhinderde zelve de uitvoering, doordien hij het aanbod van PODIEBRAD, Koning van *Bohemen*, om zijne gansche magt tegen de *Turken* te wenden, onder voorwendsel, dat hij een van den Paus verworpen en afgezette Ketter was, van de hand deed wijzen; zelfs riep de Paus in het jaar 1467 op eenen Rijksdag te *Neurenberg* den Keizer en de *Duitsche* Rijksvorsten tegen den gemelden Koning te hulp, wiens Rijk hij aan den Koning van *Polen* aanbood; ja, om hem te beoorlogen, zette de Paus den *Turkschen* oorlog als het ware aan eene zijde, terwijl de Keizer, die op de kroon van *Bohemen* en *Hongaryen* loerde, ten einde zich van 's Pausen gunst te verzekeren, tegen het einde des jaars 1468, in het gewaad van een' Pelgrim en slechts van 600 Ridders en Ruiters verzeld, naar *Rome* reisde; en den Paus raadpleegde, hoe den *Turkschen* oorlog best te voeren, en daar toe eene bijeenkoust te *Konstans* voorstellende, waar in de Paus niet bewilligde, waar op de Keizer misnoegd naar *Duitschland* keerde; men gelooft vrij algemeen, dat het geheime oogmerk van 's Keizers reize geweest was, de goedkeuring van den

den Paus te verkrijgen, dat zijn Zoon MAXIMILIAAN tot zijn' opvolger kon verkoren worden, waaromtrent de Paus zwarigheid maakte. Naauwelijks was de Keizer in *Duitschland* terug gekeerd in het jaar 1469, of de *Turken* deden hunnen eerſten inval in *Duitschland* zelve, in het landſchap *Karinthië*, hetwelk tot meer dan éénen Rijksdag aanleiding gaf. Op dien te *Regensburg*, in het jaar 1471, op welken een Pausſelijk Legaat voorzat, hield de Bisſchop JOANNES ANTONIUS CAMPANUS van wege den Paus eene fraaije maar voor den Keizer te langdurige redevoering, zoodat de Vorst onder dezelve in ſlaap viel, waar over hij van den Bisſchop beſtraft werd. Even ſlaperig was het beſluit, hetwelk men op dezen Rijksdag nam, om namelijk bij voorraad 10,000 man tegen de *Turken* bijeen te brengen, tot men in het volgende jaar eene grooter magt zou kunnen verzamelen.

Ondernemingen van den Paus tegen de Pragmatieke ſanctie in Frankryk.

In *Frankryk* deed de Paus ten dezen tijde ook pogingen, om de *Pragmatieke Sanctie* te doen vernietigen. Niettegenſtaande de inſchikkelijkheid van Koning LODEWYK XI jegens Paus PIUS II, om dezelve af te ſchaffen, was zij echter in volle kracht gebleven, alzoo beide het Parlement en de Univerſiteit van *Parys* ze handhaafden. De Paus PAULUS II zond nu den Kardinaal van *Albi*, en den Kardinaal JOAN BALUE, Bisſchop van *Evreux*, om deze affchaffing volkomen te bewerkſtelligen. De eerſte wendde zich tot de Univerſiteit, wier beſchermer der Pausſelijke voorregten, (*Conſervateur Apoſtolique*,) zich groote vrijheden had aangematigd,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

als hebbende perſonen, die van den Paus geëxcommuniceerd waren, ontſlagen, en daartegen anderen geëxcommuniceerd, zelfs leden van het Pausſelijk Hof van Appellen, (*Auditores Rotæ.*) De Univerſiteit beloofde, dat zij hem tot zijnen pligt zou brengen. Ondertusſchen had de Koning in de vernietiging der *Sanctie* bewilligd. Maar de Univerſiteit beriep zich op eene Kerkvergadering. In het Parlement vond BALUE nog ſterker tegenſtand. Des Konings Prokureur-Generaal wilde niets toegeven, maar bewees de billijkheid en noodzakelijkheid dezer Kerkelijke wet, waar tegen de Kardinaal hem dreigde met ontzetting van zijn ambt, doch hij antwoordde, hetzelve ja zijn leven veil te hebben ter handhaving van het gene ten beste des Konings en ten algemeenen beste ſtrekte; waar bij het voor ditmaal bleef.

Verſchillen met FERDINAND Koning van Napels.

In *Italië* zelve had de Paus insgelijks de handen vol. De verſchillen met FERDINAND, Koning van *Napels*, liepen in de jaren 1468 en 1469 zoo hoog, dat de Koning het Graaffchap *Sora* aan den Paus ontnam, die daar tegen met de *Venetianen* een verbond ſloot, en *Rimini* liet belegeren, maar de ſtad werd ontzet, eer de *Venetianen* konden aankomen. De Paus was reeds bedacht, om het Koningrijk *Napels* aan Hertog JAN van *Anjou*, Zoon van RENATUS, te bezorgen, en vervolgens door dezen de *Turken* te beoorlogen, maar de bekommering, dat de *Turken*, die reeds in de *Adriatiſche* zee *Italië* begonnen te ontrusten, zich van dezen binnenlandſchen oorlog zouden bedienen, hield hem hier van terug.

Aan

Onlusten aan het Hof van den Paus.

Aan het Hof van den Paus zelve ontſtonden onrusten, die zijnen goeden naam bij de nakomelingſchap niet weinig benadeeld hebben. Het verhaal van dezelve hebben wij wijdloopig van PLATINA, doch die 'er zelve in betrokken zijnde, niet vrij is van het vermoeden van partijdigheid, hoewel hij vrij naauwkeurig en breedvoerig verhaalt, en in de hoofdzaak zijn verhaal ook door andere Schrijvers bevestigd wordt.

Berigten van PLATINA Levensbeſchrijver der Pauſen.

Deze Levensbeſchrijver der Pauſen, BAPTISTA, liever BARTHOLOMEUS PLATINA, gelijk hij zich zelven in Brieven benoemt, voerde dezen naam PLATINA, ſchoon zijn geſlachtsnaam SACCHI was, naar zijne geboorteplaats *Piadena*, een ſtadje in het gebied van *Cremona*, waar hij in het jaar 1421 ter wereld kwam. Paus PIUS II gaf hem eenen post in het door hem opgerigtte Kollegie van *Abbreviatoren*, of Pauſelijke Kanſelarij-Secretarisſen. Hij verloor dezen post onder PAULUS II, maar de volgende Paus SIXTUS IV benoemde hem tot Opziener der *Vatikaanſche* Bibliotheek, in welk ambt hij in het jaar 1481 geſtorven is. In zijne hooge jaren ſchreef hij, op bevel van Paus SIXTUS, zijne *Levensbeſchrijvingen der Roomſche Pauſen*, (*de Vitis Pontificum Romanorum*,) over het geheel genomen, en aangemerkt zijnen leeftijd en betrekkingen tot het Roomſche Hof vrij onpartijdig en vrijmoedig. Deze Geſchiedenis eindigt met Paus PAULUS II, en daar in komt nu dit verhaal voor:

PLATINA had, in het jaar 1466, het, zoo hij geloofde, onverdiende lot, dat PAULUS II hem het

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ambt van *Abbreviator* ontnam, te weten, de Paus vernietigde dit geheele gezelschap, hetwelk zijn voorganger gesticht had, en wel, zoo wij den Kardinaal ÆGIDIUS van *Viterbo*, die kort na deze tijden eene *Geschiedenis van* XX *eeuwen* geschreven heeft, omdat zich al de leden aan *Simonie* hadden schuldig gemaakt; maar PLATINA verzekert, dat de beweegreden van den Paus geweest zij, haat en naarijver jegens zijnen voorzaat, waarom hij, zonder eenige verantwoording te hooren, zoo vele verstandige en voortreffelijke mannen van hunne goederen en waardigheid ontzette. Vergeefs beproefden zij 's Pausen gunst te herwinnen; PLATINA zelve verzocht hem hunne zaak door de leden der *Rota* te laten onderzoeken; waar op hem de Paus met een vergramd gelaat aankeek, en vraagde: „ Wilt gij ons voor den Rigter betrekken? Weet gij niet, dat alle regten hunnen zetel in onze borst hebben? Het is eens vooral besloten: zij moeten allen weg, en kunnen gaan, waar zij willen; ik ben Paus, en kan, naar het mij behaagt, de schikkingen van anderen vernietigen of goedkeuren." Nog lieten zij zich niet afwijzen; twintig nachten achter een, (want bij nacht alleen behandelde deze Paus zaken,) zochten zij gehoor bij hem. PLATINA, hier over verbitterd, vergat zich zelven in zoo verre, dat hij, naar zijne eigene bekentenis, den volgenden Brief aan hun schreef: „ Als het u vrijgestaan heeft, ons van ons regtmatig door koop verkregen eigendom te berooven, dan moet het ons ook vrijstaan, ons over zoo veel onregt en hoon te beklagen. Wij willen bij

bij de Koningen en Vorsten rondgaan, en hen verzoeken, eene Kerkvergadering tegen u bijeen te roepen, op welke gij u zelven zult verantwoorden, waarom gij ons uit onze wettige bezitting verdreven hebt." Hier op werd PLATINA, als ſchuldig aan Majeſteitsſchennis, in de gevangenis geworpen, en met ketenen beladen; dus moest hij vier maanden op een' hoogen toren midden in den winter zonder vuur zitten. Eindelijk werd hij op voorſpraak van den Kardinaal GONZAGA in vrijheid geſteld, die hem echter raadde, *Rome* niet te verlaten.

Omtrent drie jaren lang had PLATINA ſedert eenige rust genoten, toen men den Paus aanbragt, dat eenige jonge lieden, onder aanvoering van zekeren CALLIMACHUS, eene zamenzweering tegen hem geſmeed hadden. Terſtond werden eene menigte menſchen te *Rome*, als medepligtigen, in de gevangenis geſleept, en onder dezen ook PLATINA, gelijk hij wederom zelve verhaalt. De Paus dreigde hem met de pijnbank, en hij werd werkelijk, met twintig anderen, in den *Engelènburg* gepijnigd, zonder iets te kunnen bekennen. Nu veranderde de Paus van gevoelen; hij liet deze zelfde gevangenen over de beſchuldiging van Ketterij verhooren. Eenige Biſchoppen en twee Monniken, aan welken het onderzoek was aanbevolen, ſpraken de beſchuldigden vrij; zij bleven echter nog bijkans een jaar in de gevangenis, en ſchoon de Paus vervolgens PLATINA op eene verbetering van zijne huiſelijke omſtandigheden deed hopen, ſtierf hij, eer hij zijne beloften aan denzelven vervulde. Tegen dit verhaal van PLATINA en te-

V BOEK IV Hoofdst na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tegen andere beschuldigingen heeft de Kardinaal QUERINI in eene opzettelijke verhandeling Paus PAULUS II zoeken te verdedigen.

Niet geheel en volkomen echter heeft deze Kardinaal den Paus bij den onpartijdigen kunnen zuiveren. Verscheidene omstandigheden toch, door PLATINA van hem gemeld, worden ook door anderen bevestigd, bij voorbeeld, dat het moeijelijk was, om gehoor bij hem te krijgen, dat hij zeer op pracht gezet was, bijzonder had hij eene Pausselijke driedubbelde kroon laten vervaardigen, met zoo veel goud, juweelen en peerlen bezet, dat dezelve op bijna 200,000 Dukaten in waarde geschat werd. Voorts wordt hij beschreven als zoo zacht van aard, dat hij geen misdadiger ter dood verwijzen, ja zelfs geene beesten kon zien dooden, en eens zal hij eenen slager zijne kalveren afgekocht hebben, opdat zij niet door hem gedood zouden worden. Men vindt van hem voorts nog aangeteekend, dat hij het eerst aan de Kardinalen den rooden hoed gegeven, en in het jaar 1471 den Markgraaf BORSO van *Ferrara* tot Hertog benoemd heeft. Hij overleed onverwachts in Julij van het gemelde jaar.

Dood en karakter van PAULUS II.

SIXTUS IV wordt Paus.

De eerwaardige BESSARION kwam bij de verkiezing van eenen opvolger voor PAULUS II weder in aanmerking, doch de Kardinalen voor zijne gestrengheid beducht, verkozen den 9den Augustus 1471 den Kardinaal FRANS VAN ROVERE, die den naam van SIXTUS IV aannam. Deze stamde af uit een adelijk *Lombardisch* geslacht, en was in het jaar 1414 op een dorp in het gebied van *Savona* geboren, werwaards

waards zijne ouders om de pest te ontgaan geweken waren. Zijne Moeder werd door eenen droom en door zijne ziekte ſpoedig bewogen, om hem aan den Heiligen FRANCISCUS te wijden, en gelijk men verhaalt, alſchoon verſcheidene lieden aan zijne ouders voorſtelden, dat hij veel te levendig van geest was voor de geſtrengheid van die orde, dwongen hem echter herhaalde ziekten, om een *Franciscaner* te worden. Hij maakte in zijne Letteroefeningen zoo goeden voortgang, dat hij tot de waardigheid van Overſte van zijne orde (*Minister Generalis*) opklom. Om dezen tijd was 'er tuſſchen zijne *Franciskanen* en de *Dominikanen* een verſchil ontſtaan, omdat één der eerstgemelden naar het gevoelen van hun vermaard medelid FRANCISCUS DE MAYRONIS, te *Brescia* gepredikt had, dat CHRISTUS, bij zijne Opſtanding, zijn ligchaam met *al zijn vergoten bloed* weder aangenomen had. De gemeente aldaar verdeelde zich deswegens in twee partijen, die op het punt ſtonden, om deswegens handgemeen te raken, ook mengden zich eenige Bisſchoppen in dezen twist. De *Dominikanen* beweerden, dat het onmogelijk was, dat iets van CHRISTUS bloed op aarde zou gebleven zijn, zonder de daar mede vereenigde Godheid; terwijl integendeel de *Franciskanen* de mogelijkheid daarvan bewezen uit zijne beſnijdenis, en uit de met zijn bloed beſprengde nagelen aan het kruis. Eindelijk leide Paus PIUS dit verſchil bij, door te verbieden, dat geen van beide de partijen voor ketterſch moest gehouden worden. ROVERE, toen Kardinaal, ſchreef over dezen twist een boek, het welk aan

den

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den Paus was opgedragen, en te *Rome* 1470 in folio, met een ander geschrift van hem *de potentia*, waar in hij eenen *Karmeliter* wederleide, die ontkend had, *dat God door zijne almagt een verdoemd mensch zalig kon maken*, gedrukt is geworden. —

Zijn ijver voor den Turkschen oorlog.

Eene zijner eerste zorgen, na dat hij den Pauselijken troon beklommen had, was den oorlog tegen de *Turken* te bevorderen. Ten dien einde schreef hij eene algemeene Kerkvergadering in de Kerk van *Lateranen* uit, maar men bragt den tijd vergeefs door met twisten, over de stad, in welke deze Vergadering zou voortgezet worden. De Paus zond toen eenige Kardinalen, als zijne *Legaten*, aan de voornaamste Vorsten af: BESSARION ging naar *Frankryk*; BORGIA naar *Spanje*; BARBO naar *Duitschland*; en CARAFFA te *Napels* werd tot Bevelhebber van zijne Vloot benoemd. BESSARION werd in *Frankryk* van Koning LODEWYK XI niet gunstig ontvangen, het zij dat deze kwalijk nam, dat BASSARION aan den Hertog van *Burgundië*, 's Konings onverzoenelijken vijand, geschreven had, voor dat hij aan het Hof verscheen; het zij, omdat hij ondernam den Kardinaal BALUE te verdedigen, die voorheen Staatsdienaar des Konings geweest was, maar dien de Koning sedert eenigen tijd in een soort van ijzeren Kevie had laaten opsluiten. Hoe het zij, BESSARION vertrok spoedig weder uit *Frankryk*, maar stierf eer hij te *Rome* aankwam, zoo men meent, van hartzeer. De *Legaat*, die naar *Duitschland* gezonden was, slaagde niet beter; een ander vervolgens aan den Keizer zelven gezonden, had wel

wel in het jaar 1472 eenige onderhandelingen met ſommige Rijksvorsten te *Weener-Neuſtad*, maar zonder dat 'er iets beſloten werd.

Middelerwijl twistte men te *Rome* in het *Conſiſtorie*, wie de Monarch der wereld was, de Keizer of de Paus. Een Keizerlijk Gezant had daar deze uitdrukking van zijnen meester gebruikt, waar over hij van één' der Kardinalen beſtraft werd; om zijnen misſlag te verbeteren, zeide hij, alleen de wereldlijke magt te bedoelen, maar nu werd hem van al de Kardinalen geleerd, dat de Paus het zoo wel in het wereldlijke als geestelijke was. In het jaar 1472 moest de Keizer eenen nieuwen inval der *Turken* in zijne *Oostenrijkſche* erflanden dulden, maar de Paus rustte in dat jaar 18 Galeijen uit, aan een gedeelte van welken hij in den mond van den *Tiber* zijnen zegen gaf, de overige waren naar de *Napelſche* Haven *Brindiſi* vooruitgezeild, waar bij de Koning FERDINAND 30, en de *Venetianen* nog 56 Galeijen voegden. Deze vereenigde Vloot veroverde in dat jaar *Smirna*, maar zette hare ondernemingen niet verder voort, ſchoon zij te land door den aanval van USUM CASSAN op de *Turken* moedig ondersteund werd. In het jaar 1480 veroverden de *Turken Otranto* in *Kalabrie*, en het ſcheelde weinig, of de Paus wäs naar *Frankryk* gevlugt, maar weder moed vattende, liet hij eene Vloot te *Ancona* uitrusten; zelfs bood hij zijne Gouden Kroon en al den ſieraad van zijn Paleis tot de krijgskosten aan; en moest zich toch te gelijker tijd beklagen, dat de *Venetianen Ferrara*, het welk hij tot zijn gebied reken-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

kende, belegerden. Maar kort te voren had hij ook zelve eenen oorlog met de *Florentijnen* gevoerd, en in het jaar 1482 werd hij in een' nieuwen oorlog met den Koning FERDINAND ingewikkeld. Doch dit verdient een weinig breeder ontvouwd te worden.

SIXTUS IV neemt deel in de Zamenzweering tegen de Broeders DE MEDICES.

In *Duitschland* waren verſcheidene Rijksdagen gehouden, om te raadplegen over den Turkſchen oorlog, maar alle vruchteloos. Maar in *Italië* zelve wikkelde de Paus zich in zaken, welke een onuitwischbare vlek op zijn karakter gebragt hebben. In het jaar 1478 begunſtigde hij heimelijk eene zamenzweering, welke het huis PAZZO te *Florence* geſmeed had, tegen het paar edele Broeders, JULIANUS en LAURENTIUS DE MEDICES, tegen wien zijn Neef HIERONYMUS RIARIO hem had opgehitst. Deze zamenzweering echter mislukte; wordende wel JULIANUS in de Kathedrale Kerk te *Florence*, bij het opheffen der gewijde Hostie, in de Mis vermoord, maar zijn Broeder ontkwam het gevaar gelukkig, waarop het volk de wapens opvatte, den Aartsbisſchop van *Piſa* ophing, en velen van de PAZZI om het leven bragt. De Paus over deze mislukking verbitterd, deed de *Florentijnen* in den ban, onder voorwendſel, dat zij eenen Aartsbisſchop en verſcheiden Geestelijken omgebragt en met de vijanden der Kerk zich verbonden hadden. Terſtond liet hij met den Koning van *Napels* krijgsvolk in het gebied van *Florence* rukken, ook trad de ſtad *Siena* in dit Verbond. Bovendien rokkenden SIXTUS en FERDINAND de *Genuezen* op, om op te ſtaan tegen de Hertogin van *Milaan*, Bondgenoote der *Flo-*

Florentijnen, die in den naam van haren minderjarigen Zoon regeerde; ja de Paus ontſloeg zelfs de *Zwitzers*, die gezworen hadden, het *Milaneeſche* niet aan te zullen vallen, van dezen eed, waar op ſchielijk hun inval in dit land volgde.

Het was reeds ergerlijk, dat de Paus zoo roekeloos het zaad van oorlog in *Italië* ſtrooide, daar dit land meer en meer gevaar liep van de invallen der *Turken*, maar hij tergde ook Koning LODEWYK XI van *Frankryk*, door het oproer der *Genuezen*, voor wier ſtad en land de Hertogin van *Milaan* hem hulde gedaan had. Deze Vorst hield daar over eene Rijksvergadering te *Orleans* in het jaar 1478, waar beſloten werd, op eene algemeene Kerkvergadering aan te dringen; waar op de Koning een aanzienlijk Gezantſchap aan den Paus zond, om hem dit voorſtel te doen, en zoo deze zulks weigerden, dan zich te beroepen van den kwalijk onderrigten op den beter te onderrigten Paus of op het eerſtvolgende Concilie, en verder aan te dringen op het houden van zoodanige Kerkvergadering, die reeds lang had behooren gehouden te worden. Ook dreigde hij den Paus, aan de *Pragmatique Sanctie* hare volle kracht te zullen wedergeven, en voornamelijk de *Annaten* geheel te zullen afſchaffen.

Zijn verſchil met Koning LODEWYK XI van Frankryk

Met den Koning vereenigden zich tegen den Paus de Hertog van *Milaan*, de *Venetianen*, de Hertog van *Ferrara*, MALATESTA, Heer van *Rimini*, en andere *Italiaanſche* grooten. Ook gelukte het den beroemden Staatsman en Geſchiedſchrijver, FILIPS VAN COMINES, door den Koning naar *Italië* gezon-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den, aan de *Florentynen* onderſtand te bezorgen. SIXTUS, nu in verlegenheid gebragt, zocht volgens den raad van den Kardinaal van *Pavia*, den tijd te rekken, en verleende eerst in Januarij 1479 aan de *Franſche* Gezanten gehoor, aan welken hij een uitſtellend doch te gelijk fier antwoord gaf, dat hij zijne magt ommiddelijk van God had, en dat men dus van hem onderſtellen moest, dat hij altijd wettig oordeelde, en dat hij niet verpligt was aan iemand eenige rekenſchap te geven van zijn doen of laten enz.. De *Venetianen* ſloten nog in het jaar 1478 eenen vrede met de *Turken*, om de *Florentynen* te kunnen bijſtaan, en beklaagden zich luidkeels over den Paus, die, in plaats van tegen den algemeenen vijand der Christenheid te werken, *Italiē* in rep en roer zette. In *Frankryk* vergaderden de Prelaten op 's Konings aanſchrijving in het jaar 1479 te *Lions*, alwaar zij den grondregel van de hoogheid der Kerkvergaderingen boven den Paus bevestigden. Ook keurde de Koning van *Engeland* de gevoelens van dien van *Frankryk* goed, en de ſtoute en grootmoedige LAURENTIUS DE MEDICES, in perſoon in het jaar 1481 tot den Koning van *Napels* gereisd zijnde, maakte hem van eenen gevaarlijken vijand tot zijnen vriend. Dit alles noodzaakte den Paus eerlang om aan de *Florentynen* zijne gunst weder te ſchenken, hun alleen voor alle ſtraffe opleggende, om 15 Galeijen tegen de *Turken* te leveren.

Zijne verdere oorlogen.

Nu trad de Paus in het jaar 1480 in een verbond met de *Venetianen*, wordende tot Veldheer van hetzel-

zelve 's Pausſen Neef, de Graaf van *Imola*, HIERONYMUS RIARIO benoemd. De *Venetianen* hitſten de *Turken* op, tegen den Koning FERDINAND van *Napels*, hetwelk het verlies van *Otranto* ten gevolge had, ſchoon de *Napolitanen* de ſtad ſpoedig weder aan de *Turken* ontnamen. In het jaar 1482 taſtten de *Venetianen* HERKULES, Hertog van *Ferrara*, onder een gezocht voorwendſel aan. Deze Vorst, een Vaſal van den Paus, verzocht deszelfs beſcherming. SIXTUS ſchreef deswegens aan het Gemeenebest, maar als hetzelve zich over de geweldenarijen van den Hertog beklaagde, gaf hij zonder omſtandigheden ten antwoord: „ Wel nu ſtraft hem dan! beoorloogt hem; ik geef u daar toe den Apoſtoliſchen zegen; het is mij al liever, als ik u lieden tot ſchuldenaars heb, dan den Hertog, die mij, wegens niet betaalde renten, veel geld ſchuldig is." Openlijk was *Ferrara* beſtemd om eene bezitting van 's Pausſen Neef te worden. Maar aan den anderen kant kwam de Koning van *Napels* den Hertog te hulp, en bragt den Paus grootelijks in de engte; waar bij kwam eene zamenzweering der huizen *Colonna* en *Savelli* in *Rome* tegen den Paus, waar in men voornemens was, den Paus, zijn' Neef en den Venetiaanſchen Gezant, bij gelegenheid der Proceſſie op Sacramentsdag, te vermoorden, en den Hertog van *Kalabrië*, 's Konings Zoon, binnen *Rome* in te laten; maar de aanſlag werd ontdekt, en de beide Kardinalen van COLONNA en SAVELLI gevangen genomen, terwijl de Paus en zijn Neef hunne veiligheid op den *Engelenburg* vonden.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Inmiddels ſchenen in het jaar 1482 de *Venetianen* en de Paus de overhand te zullen behouden, naardien de Hertog van *Ferrara* in zijne Hoofdſtad belegerd, en de Hertog van *Kalabrië* bij *Nettuno* met zijn leger geſlagen werd.

De Paus doet de Venetianen in den Ban, en ſterft.

Doch de toenemende magt der *Venetianen* begon te zeer in het oog te loopen, waar door vele *Italiaanſche* Vorsten pogingen deden, om den Paus van hen aftetrekken, en toen de Koning van *Napels* en zijne Bondgenooten voordeelige voorwaarden aan 's Pauſen Neef aanboden, en dien tot hunne zijde overhaalden, ſloot de Paus in December 1482 een verbond met *Napels*, *Milaan* en *Florence*, geheel ten voordeele van den Hertog van *Ferrara*, waartoe ook den *Venetianen* vrijheid gelaten werd, toe te treden, mids zij aan den Hertog de veroverde plaatſen wedergaven. Maar de *Venetianen* betoonden zich hier toe ongezind, en klaagden over het gedrag van den Paus jegens hen gehouden. Deze daar tegen dreigde hen met de Kerkelijke Straffe, gelijk hij hen ook werkelijk door eene Bulle in Mei 1483 in den Ban deed, volgens welke alle *Venetianen* hunne ambten, en het Gemeenebest zelve alle zijne regten op alle zijne bezittingen moest verliezen; alle *Venetianen* werden voor eerloos, en gevolgelijk voor onbekwaam verklaard, om goederen te erven, uiterſte willen te maken, en geregtelijke vonnisſen te vellen; hunne verbindtenisſen met uitlanders werden vernietigd; tevens alle openbare Godsdienst in hun gebied verboden, en alle Vorsten opgeroepen, om hen te beoorlogen; aan elken *Veneti-*

Digitized by Google

tiaan in het bijzonder moest men zijn goed ontnemen; en die de wapens tegen hen zou opvatten, zou aflaat genieten. Alle deze dreigingen echter werden in *Venetië* niet geteld. De Senaat verbood de afkondiging dezer Bulle, eenige *Franciskaners* werden gebannen, om dat zij weigerden de Misse te lezen; en de Senaat beriep zich op eene algemeene Kerkvergadering. Tevens zetten de *Venetianen* den oorlog wakker voort, zoo dat de Bondgenooten tegen wil en dank van den Paus in het jaar 1484 vrede met hen sloten, waar bij voor zijnen Neef niet eens gezorgd werd. Op het hooren van dezen vrede werd 's Pausen dood, daar hij reeds zeer ziek was, verhaast, en hij overleed den 12den Augustus 1484.

Zijn Karakter.

„ Op dezen hoogst gelukkigen dag van zijnen dood," schrijft STEPHANUS INFESSURA (*), die toen Kanselier der stad *Rome* was, (*Scriba Senatus Populique Romani*,) „ toonde de Almagtige God zijne mogendheid, en verloste zijn Christen volk van de hand van zulken man, die geene liefde, geene welwillendheid in de regering van dit volk bewees; maar die alleen door onbetamelijken wellust, geldgierigheid, prachtige staatzij en ijdele roemzucht geleid werd." MURATORI, die uit deze plaats van zijnen schrijver reeds eenige harde uitdrukkingen over den Paus, (*impiissimi et iniquissimi Regis, cujus nullus Dei timor*,) heeft weggelaten, zonder het te

(*) *Diario della Citta di Roma apud* MURATOR. *SS. Rer. Ital. T.* III. *P.* II. *p.* 1182.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

te melden, erkent, dat hij het een en ander, het welk hem te ſchandelijk ſcheen, om het deugdzame menſchen voor te leggen, heeft doorgehaald, hetwelk met de goede trouw echter kwalijk overeen te brengen is. De plaats, welke hij bedoelt, betreft den onnatuurlijken wellust van dezen Paus. INFESSURA zegt, dat niet alleen het algemeen gerucht meldde, maar dat ook de ondervinding het bevestigd hebbe, dat hij aan jongens, die hem in zijne kamer bedienden, vele duizend Dukaten, de Kardinaals waardigheid en groote Bisdommen geſchonken heeft, ook zal hij, om deze zelfde reden, zoo veel van den Graaf HIERONYMUS RIARIO en deszelfs Broeder gehouden hebben; waar bij de ſchrijver nog een ander voorbeeld voegt. SIXTUS was ook zeer geldzuchtig, volgens dezen ſchrijver. Prebenden, Kardinaalshoeden en Bisdommen werden aan de meestbiedenden menigmalen verkocht; om geld te bekomen, vond hij vele tot hier onbekende bedieningen aan het *Roomſche* Hof uit, welke hij aan die genen verkocht, die met *Scythiſche* namen *Stradiotæ*, (eigentlijk het Griekſche στρατιωτης, *een Soldaat*,) *Janizari* en *Mamalſchi* genoemd werden, en welke ſommigen voor eene nieuw opgerigte lijfwacht van den Paus houden, doch die door onzen ſchrijver echter eer als zeker ſoort van Hovelingen ſchijnen beſchreven te worden. Hij voerde ook nieuwe Belastingen in, en tienden van alle Ambtenaren; hij kocht het koorn goedkoop op, hetwelk hij met vier of vijf dubbelde winst weder verkocht, waar door hij duurte van het brood veroorzaakte; hij ſchold alle ſtraf-

ſtraffen, ook de zwaarſte, voor geld kwijt; onttrok aan de openbare Leeraren hunne bezoldingen; gelijk hij in het gemeen de geleerde en beſchaafde zeden haatte; hij verbrak zijne beloften, en was zoo wreed, dat hij tweegevechten voor zijne oogen liet houden, tot één der beide vechters het leven verloor. Men zal wel mogen gelooven, dat deze ſchrijver, dewijl hij niets goeds van den Paus vermeldt, de zaken wat vergroot, en misſchien alle geruchten ten nadeele van den Paus opgezameld heeft. Maar men moet tevens opmerken, dat ook een ander gelijktijdig ſchrijver RAFAËL MAFFEI van *Volaterra*, dien men gemeenelijk naar zijne vaderſtad, VOLATERRANUS noemt, verſcheidene gewigtige ondeugden aan dezen Paus te laste legt; voornamelijk zijn verregaand *Nepotismus* of *Neefſchap*, zijne oorlogszucht, het verkoopen van Hofambten, hoewel hij de meeste ſchuld aan de Staatsdienaren van den Paus geeft; hij erkent ook, dat de Paus, om zijne uitgeputte ſchatkist te ſtijven, nieuwe Ambten verkocht, nieuwe belastingen ingevoerd, en tienden van de Geestelijkheid geeischt heeft. Insgelijks, dat men hem beſchuldigd heeft, dat hij uit liefde voor zijne naastbeſtaanden, onder welken de Kardinaal PIETRO RIARIO, ſlechts 28 jaren oud, en reeds uitgeput door wellusten, geſtorven is, vele ongeregtigheden begaan heeft. Een berigt bij een' Geſchiedſchrijver uit de XVI eeuw (*) zou de verkleefdheid van

(*) JOH. MICH. BRUTUS *Hist Florent. L.* IV. *p.* 207.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

van den Paus aan zijnen Neef HIERONYMUS RIARIO, of de Graaf van *Imola*, begrijpelijk maken, als men het voor meer dan een volksgezegde mogt aanmerker: Te weten, HIERONYMUS en zijn Broeder PETRUS zouden Zonen van dezen Paus geweest zijn, door hem verwekt, toen hij nog blootelijk een *Franciskaner* was; maar die hij naderhand onder den meer voegzamen naam van Neeven aan zijn Hof had aangenomen.

Anderen hebben echter veel prijswaardigs van hem verteld, ongemeene milddadigheid, het vermeerderen van de *Vatikaanſche* Boekerij, tot wier opziener hij PLATINA benoemde, en voornamelijk het verſieren van *Rome*, door het herſtellen van oude en het ſtichten van nieuwe Kerken en gebouwen. Ook wordt zijne geleerdheid geroemd. KATHARINA Koningin van *Bosnië*, die uit haar Rijk gevlugt te *Rome* van een Pausſelijk jaargeld leefde, vermaakte bij uiterſten wil dat Rijk aan de *Roomſche* Kerk, doch de Paus heeft er de bezitting nooit van bekomen, maar zijne Leensheerlijkheid over het Rijk van *Napels* handhaafde hij ſteeds, hoewel hij, in plaats van alle ſchatting, zich vergenoegde, met jaarlijks een kostbaar getuigd paard of Telle te ontvangen.

INNOCENTIUS VIII wordt Paus.

Daags na zijn dood ontſtond 'er te *Rome* een oproer tegen zijnen Neef, HIERONYMUS RIARIO, wiens Paleis omvergehaald, en zijne goederen geplunderd werden. Eer de Kardinalen tot de verkiezing van eenen nieuwen Paus overgingen, ſtelden zij weder eenige artikelen op, welke de aanſtaande Paus zou moe-

moeten bezweren, gelijk ook geſchiedde, doch zonder dat hij naauwgezetter was, om ze te houden, dan zijne voorzaten.

Deze nieuwe Paus was JOAN BAPTISTA CIBO, Kardinaal-Priester van *St. Cecilië*, en Biſchop van *Amalfi*, die den 29ſten Auguſtus 1484 verkoren werd en den naam van INNOCENTIUS VIII aannam. Hij was in het jaar 1432 te *Rome* geboren, alwaar zijn Vader *Senator* was. Terwijl de een zijne bevallige zeden, zijne deugdzaamheid en lieftalig gedrag roemt, meldt ons een ander (INFESSURA) dat 'er bij zijne verkiezing geheime ſtreken hebben plaats gehad, en dat men geen goeds te gemoet zag, van iemand, die bij verſcheidene vrouwen reeds zeven kinderen van beiderlei geſlacht gehad had. Die zelfde ſchrijver zegt ook, dat hij den *Romeinen* zijne beloften, die hij bezworen had, niet vervuld heeft, „ doch," voegt hij 'er bij, „ het is niet te verwonderen, dat hij het *Roomſche* volk bedroog, daar hij den almagtigen God, wien hij bij zijne aanneming in den Geeſtelijken Staat gelofte van kuiſchheid gedaan had, bedrogen heeft."

Hoe groot een liefhebber INNOCENTIUS van den vrede zijn mogt, hij kon denzelven niet eens in zijne hoofdſtad beſtendig genieten, waar de huizen *Colonna* en *Urſini* elkander bleven beſtrijden. De Paus, die thans de COLONNA's begunſtigde, ontnam aan VIRGINIO ORSINI eene aanzienlijke bediening aan zijn Hof, die daar op, door openlijk aangeplakte brieven, het *Roomſche* volk te wapen riep, dreigende het hoofd van den Kardinaal COLONNA, die den

Zijn oorlog met Koning FERDINAND van Napels.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

Paus geheel regeerde, op eene piek te zullen laten ronddragen, en ſtout zich latende verluiden, dat hij magtig genoeg was, om den Paus in den *Tiber* te laten werpen.

Bij deze inwendige onlusten kwam in het jaar 1485 een oorlog met den Koning FERDINAND van *Napels*, die de regering bijna geheel aan zijnen Zoon ALFONSUS, Hertog van *Kalabrië* had overgelaten. De Grooten des Rijks op dezen misnoegd zijnde heulden met den Paus, die ten oogmerk had, zijnen Bastaardzoon FRANCISCUS op eene waardige wijze te verzorgen. De Paus eischte van den Koning de oude Leenbelasting van zijn Rijk, en weigerde de Telle aan te nemen, en bood aan RENATUS, Hertog van *Lotharingen*, die uit het huis van *Anjou* afſtamde, het Rijk van *Napels* aan. De Hertog van *Kalabrië* daarentegen nam verſcheidene Grooten gevangen, maar anderen ſtonden nu openlijk tegen hem op, gelijk de ſtad *Aquila*, zich voor den Paus verklarende, die hen van den eed aan hunnen Koning gereedelijk ontſloeg. FERDINAND zag zich dus genoodzaakt, den Paus den oorlog te verklaren, wordende door den Hertog van *Milanen* en de *Florentynen* bijgeſtaan, als ook door het magtige huis *Orſini*. De Hertog van *Kalabrië* viel in den Kerkelijken Staat, en hield zelfs *Rome* eenige maanden ingeſloten. De Paus oordeelde het daarom, reeds in het jaar 1486, dienstig, met den Koning FERDINAND vrede te maken, welke, naar den uiterlijken ſchijn, vrij voordeelig voor hem was. Maar in het jaar 1487 ontſtak de twist tuſſchen beide

de Vorſten weder; de Paus was reeds op het punt, om den Ban tegen den Koning uit te ſpreken, maar vond ſpoedig raadzaam, zijne wraak uit te ſtellen, echter duurde het ſlechts tot het jaar 1489, of het misverſtand berſtte op nieuw uit. De Paus klaagde over den Koning, dat hij den vrede geheel verbroken had, terwijl de Koning hem beſchuldigde, dat hij ſlechts gelegenheid tot oorlog zocht, om zijn FRANSJE, (*Franceſchetto*,) rijkdommen en hooge waardigheden te bezorgen. Ondertusſchen deed de Paus den Koning in den Ban, om het niet betalen van de Leenſchatting, en toen de Vorst zich op eene Kerkvergadering beriep, verklaarde hij zijn Rijk verbeurd. Doch in het jaar 1492 vernieuwden zij den vrede, op de oude voorwaarden. Hoe wreed FERDINAND vervolgens zijne Grooten behandeld hebbe, behoort niet tot deze Geſchiedenis.

De voortgangen, welke de *Turken* maakten met hunne veroveringen, maakten het ook voor dezen Paus tot pligt, om de Christenen op te wekken, om hun tegenſtand te bieden. Deze pogingen waren even vruchteloos, als zoo vele voorgaande. In het jaar 1485 beſloot hij met de *Italiaanſche* Vorsten, eene Vloot van 60 Galeijen uit te rusten. Op verzoek van CAZIMIR, Koning van *Polen* ſchreef hij in het jaar 1486 eene Kruisvaart uit tegen de *Turken* en *Tartaren*, die zijn Rijk verwoestten; voornamelijk zocht hij in het jaar 1488 de *Duitſchers*, *Hongaren*, *Polen* en *Bohemers* tot zulk eenen krijgstogt op te wekken.

Pogingen van den Paus omtrent den Turkſchen oorlog.

Te

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

Te midden van deze vruchtelooze pogingen gebeurde er iets, hetwelk gewigtige gevolgen voorſpelde, hoewel de uitkomst niet aan de verwachting beantwoordde. De *Turkſche* Prins DSCHEM, dien de Christelijke Schrijvers van dezen tijd ZIZEM of ZEMES noemen, jonger Broeder van den Sultan BAJESSID of BAJEZET, had zijnen Broeder den troon betwist, en was, door denzelven geſlagen zijnde, in het jaar 1482 naar het Eiland *Rhodus* gevlugt, tot de *Joanniter* Ridders, toen Ridders van *Rhodus*, en derzelver Grootmeester D'AUBUSSON, deze zond hem naar *Frankryk*, en de Paus verzocht Koning LODELYK XI hem toch aan niemand te laten overleveren, gelijk MATTHIAS Koning van *Hongaryē*, de beide FERDINANDEN, Koning van *Arragon*, en die van *Napels*, ja zelfs de *Sultan* van *Egypte*, die met de *Turken* in oorlog was, gezocht hadden, hem in hunne magt te krijgen; eindelijk werd hij overgeleverd aan den Paus INNOCENTIUS VIII, die hem te *Rome* met de grootſte eerbewijzen ontving, en van hem in den oorlog tegen de *Turken* gebruik meende te maken. BAJAZET kwam terſtond over zijnen Broeder met den Paus in onderhandeling, nadat hij, zoo men zegt, vergeefs gepoogd had, door eenen *Italiaan* hen beiden met vergif om te laten brengen. Op het einde des jaars 1490 kwam er een Gezant van den Sultan te *Rome*, die 120,000 Dukaten, benevens vele Juweelen en andere kostbaarheden ten geſchenke medebragt, en met den Paus overeenkwam, dat aan denzelven jaarlijks 40,000

40,000 Dukaten zouden betaald worden, onder voorwaarde, dat hij DSCHEM in eene ſoort van gevangenis zou houden.

Dood en karakter van INNOCENTIUS VIII.

Andere groote gebeurtenisſen hebben de regering van INNOCENTIUS VIII niet beroemd gemaakt. Voor *Rome* en zijn overig wereldlijk gebied heeft hij ook weinig tot ſtand gebragt; en de wetten en geregtigheid werden ſlecht door hem gehandhaafd. Hij gaf aan alle misdadigers en bannelingen verlof, om naar *Rome* te keeren; waarvan het gevolg was, dat dieſtallen, rooverijen en moorden in het jaar 1489 iets gewoons waren. De Schelmen vonden in de huizen der Kardinalen eene vrijplaats, of kochten zich met geld vrij van de ſtraffe; en als men eens den Vice-Kamerling zijne bevreemding daar over te kennen gaf, kreeg men ten antwoord: *God wil den dood des zondaars niet; maar dat hij ſlechts betale en leve.* Eenmaal ſlechts gaf hij bevel, dat alle misdadigers *Rome* zouden verlaten, en dit bevel is misſchien de grond, waar op ſommigen hem voorſtellen als een' ſtreng handhaver van het regt. Om zijne uitgeputte ſchatkist te ſtijven, bedacht hij insgelijks nieuwe ambten, die hij te koop ſtelde. Dus ſtelde hij drie *Plumbatores Bullarum Apostolicarum* aan, die een looden zegel aan de Pausſelijke Bullen vastmaakten, en ontving van hen 26,000 Dukaten. In het bijzonder was hij bedacht, zijnen onechten kinderen en naastbeſtaanden groote waardigheden, goederen en inkomsten te bezorgen. Twee van dezen waren gedurende zijnen regering nog in het leven. Aan zijn reeds gemelden Zoon FRANCE-

SCHET-

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

SCHETTO, ſchonk hij eenige ſteden in de nabijheid van *Rome*, en deed hem trouwen met eene Dochter van LAURENTIUS DE MEDICIS; en zijne Dochter THEODORINA gaf hij aan eenen *Genuees* ten huwelijk, en overlaadde haar met rijkdommen. Eenen Bastaardzoon zijns Broeders benoemde hij tot Aartsbisſchop van *Benevent*, Kardinaal en Bevelhebber van den *Engelenburg:* zelfs gaf hij de waardigheid van Kardinaal, aan den Zoon van den gemelden LAURENTIUS DE MEDICIS, eenen knaap van dertien jaren. Indien Schimpſchriften, met welke de Pauſen in *Italië* en te *Rome* zelve niet verſchoond zijn, in de Geſchiedenis iets bewijzen kunnen, dan zal INNOCENTIUS niet minder dan 16 kinderen buiten huwelijk verwekt hebben, 8 jongens en even zoo vele meisjes, volgens dit Puntdicht:

Octo Nocens pueros genuit, totidemque puellas;
Hunc merito poterit dicere Roma patrem.

Doch een tijdgenoot van den Paus, de meergemelde INFESSURA, geeft hem niet meer dan zeven kinderen, het welk voor een Paus al genoeg ſchijnt te zijn. Een ander tijdgenoot, VOLATERRANUS, bekent, dat INNOCENTIUS de eerſte Paus geweest is, die zijne onechte kinderen vrij en openlijk met eene ſoort van welgevallen erkend en verbazend verrijkt heeft. Hij ſtierf den 25ſten Julij 1492.

ALEXANDER VI. wordt Paus.

Zestien dagen daarna werd de Kardinaal RODRIGO BORGIA tot Paus verkoren, onder den naam van ALEXANDER VI. Deze was in het jaar 1431 te *Valencia* in *Spanje* geboren. Zijn Vader heette eigenlijk

lijk ZENZOLIO, maar eene Zuster van den Paus CALIXTUS III ten huwelijk hebbende, nam hij, met goedkeuring van denzelven, den naam BORGIA aan, dien zijn Zoon en nakomelingen algemeen gedragen hebben. RODRIGO leide zich tot zijn 18de jaar met zeer goeden uitflag toe op de beoefening der wetenfchappen, wanneer hij onverziens, uit liefde tot een ongebonden leven, tot den krijgsdienst overging. In dezen ftand verliefde hij op eene *Roomfche* Juffer, die met hare beide Dochters in *Spanje* gekomen was, en na haren dood, hield hij het met één van hare Dochteren, die gemeenlijk ROZA VANOZZA genoemd wordt, bij welke hij vijf kinderen gewan, en die hij bijna als zijne echte vrouw aanmerkte, hoewel hij buiten haar nog andere bijzitten had. Hij wist echter deze verbindtenis zoo geheim te houden, dat zij eerst jaren daarna bekend werd. Toen zijn Oom, onder den naam van CALIXTUS, in het jaar 1455 Paus was geworden, bragt deze hem ten Hove, en fchonk hem eene rijke Prebende, ook maakte hij hem reeds in het jaar 1456 Aartsbisfchop van *Valencia*, en Kardinaal, en verhief hem kort daarna tot de aanzienlijke waardigheid van *Vice*-Kanfelier der *Roomfche* Kerk. Intusfchen bleef hij zijne verkeering met VANOZZA aanhouden, fchoon hij uiterlijk den godvruchtigen en vromen Prelaat vertoonde. Na zijn Ooms dood, in het jaar 1458, fchijnen de volgende Paufen hem weinig gebruikt te hebben.

Ten aanzien van zijne verkiezing: deze werd te wege gebragt door omkooping, echter worden 'er vijf

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vijf Kardinalen genoemd, die zich niet lieten omkoopen. „ Zijne verkiezing," ſchrijft GUICCIARDINI, in zijne *Geſchiedenis van Italië*, „ vervulde algemeen de menſchen met vrees en ontſteltenis, dewijl zijn aard en inborst aan de meesten heel wel bekend was. Onder anderen weet men zeker, dat de Koning van *Napels*, hoewel hij zijne gevoeligheid niet openlijk liet merken, aan de Koningin, zijne Gemalin, met tranen in de oogen gemeld hebbe, dat een Paus verkoren was, die voor *Italië* en de geheele Christenheid ten hoogſten ſchadelijk zou wezen."

ALEXANDER VI bevordert zijne kinderen.

ALEXANDER VI had vier Zoonen, van welken de twee oudſten, FRANCISCUS en CÆSAR berucht zijn geworden, en ééne Dochter, LUCRETIA, die insgelijks eenen naam gemaakt heeft. CÆSAR ſtudeerde thans te *Piſa*, maar kwam, op de tijding van zijn Vaders verheffing, terſtond te *Rome*, deze zal eene lange aanſpraak aan hem en zijne overige kinderen gedaan, en daar in verklaard hebben, dat, zoo zij op bevordering wilde hopen, zij dezelve door hun gedrag zich zouden moeten waardig maken; ſchoon men reden heeft, om hier aan te twijfelen, doch hoe het zij, hij wederleide ſpoedig zijne woorden, door tegenſtrijdige daden, alzoo hij niet alleen in het eerſte Conſiſtorie, zijn Zusters Zoon, den Aartsbisſchop van *Monteregale* tot Kardinaal benoemde, dus tevens zijne met eede bezworene belofte verbrekende, dat hij het getal der Kardinalen niet zou vermeerderen; maar ook reeds op den dag zijner inhuldiging ſchonk hij aan zijnen Zoon CÆSAR het Aartsbisdom

Va-

Valencia en het Bisdom *Pampeluna*, beide in *Spanje*. In het volgende jaar 1493 werd deze jongeling, dien men voor den slechtsten van zijne Zonen kende, ook tot Kardinaal benoemd. Zijne Dochter LUCRETIA had hij, nog Kardinaal zijnde, aan eenen Spanjaard uitgehuwelijkt, dezen bewoog hij, door een geschenk van 3,000 Dukaten, om zich van haar te laten scheiden, en nu kreeg zij ALEXANDER, Zoon van den Heer van *Pesaro*, tot Gemaal. De Bruiloft werd in het *Vatikaan*, in tegenwoordigheid van den Paus, vele Kardinalen en Bisschoppen, en ook de aanzienlijkste lieden van *Rome*, maar inzonderheid van 250 der voornaamste Juffers, die veel vroeger dan de mannen toegelaten werden, zoo vrolijk als pragtig gevierd. „ ALEXANDER," zegt INFESSURA bij deze gelegenheid, „ heeft de gewoonte, van INNOCENTIUS VIII begonnen, om zijne Dochters uit te huwelijken, vervolgd en uitgebreid. *Daarom is de gezamenlijke geestelijkheid regt ijverig er op uit, om kinderen te teelen; van de hoogsten tot de laagsten houden zij openlijk bijzitten, in den vorm van echte vrouwen. Indien God het niet verhoede, zal dit verderf ook tot de Monniken overgaan; alhoewel reeds bijkans al de Kloosters der hoofdstad, zonder iemands tegenzeggen, Hoerhuizen geworden zijn.* Deze woorden heeft MURATORI weder in zijne uitgave overgeslagen, en 'er alleen een heel klein teeken van uitlating bijgevoegd. Dezelfde gelijktijdige schrijver INFESSURA, die te *Rome* zelve leefde, noemt onder de Juffers, die op deze Bruiloft tegenwoordig waren, na de Dochter van

den Paus, ook JULIA BELLA, met deze bijvoeging, die weder van MURATORI wordt voorbijgegaan, *genaamt* VAN FARNESIO, *'s Pausen Bijzit.* Nog merkt hij aan, dat elk der aanwezenden eene Juffer tot gezelschap had, en dat men zich tot diep in den nacht met Blij- en Treurspelen en onkuische liedjes, vermaakt hebbe.

Togt van KAREL VIII naar Italië.

In *Italië* gebeurden ten dezen tijde gewigtige veranderingen in het Staatkundige, welke groote gevolgen na zich sleepten. Weinige maanden voor de verkiezing van Paus ALEXANDER, was LAURENTIUS DE MEDICES, de Bestuurder van *Florence*, die door zijne wijsheid het evenwigt in *Italië* had weten te houden, overleden, en door zijnen jongsten Zoon PIETER opgevolgd, die niets van 's Vaders schranderheid, maar des te meer verwaandheid en losheid bezat. De listige en heerschzuchtige LODEWYK SFORZA, bekend met den bijnaam van MORO, had in het jaar 1494 zijn Broeders Zoon, JOANNES GALEAZZO, gelijk men algemeen geloofde, met vergif van kant geholpen, om Hertog van *Milaan* te worden. FRANCISCUS CIBO, een onechte Zoon van Paus INNOCENTIUS VIII, die zich te *Florence* onthield, verkocht verscheidene Sloten en Kasteelen, die hij in de nabuurschap van *Rome* bezat, aan VERGINIO ORSINI, die bij den Paus zeer gehaat was, voor 40,000 Dukaten, waar toe de Koning van *Napels*, FERDINAND, aan ORSINI een deel des gelds ter leen opschoot, ten einde dus den Paus in bedwang te houden, opdat deze, ten behoeve van een' zijner Zonen, niets tegen het Rijk van *Napels* zou onderne-

nemen. Hier bij kwam het misnoegen van ALFONZUS, Hertog van *Kalabrië*, oudſten Zoon van Hertog FERDINAND, wiens Dochter met JOANNES GALEAZZO gehuwd geweest was, tegen LODEWYK SFORZA. Deze laatſte floot in het jaar 1493 een verbond met de *Venetianen*, waar bij zij zich verbonden tot verdediging van het Pausſelijk gebied, en tot de herovering der kasteelen, welke ORSINI bezet had; doch, alzoo hij de *Venetianen* en zelfs den Paus niet regt vertrouwde, wendde hij zich tot den Koning van *Frankryk*, om de *Franſchen* in *Italië* te brengen, tot zijne ondersteuning tegen den Koning van *Napels*. KAREL VIII, Zoon van LODEWYK XI, was thans Koning van *Frankryk*, een Vorst van een zwak en ziekelijk ligchaamsgeſtel, maar gezet op den roem van heldendaden, en die niets minder op het oog had, dan zich meester te maken van *Konſtantinopolen*, waar toe het bemagtigen van het Rijk van *Napels* hem dienen kon, op het welk het Franſche Huis van *Anjou* nog oude aanſpraken had. Ligtelijk gaf dus deze Vorst gehoor aan de voorſtellen, welke LODEWYK SFORZA hem, in het jaar 1493, door een Gezantſchap liet doen, hoewel zijne verſtandigſte Staatsraden hem dezen *Italiaanſchen* togt ten ſterkſten ontrieden. Hij zocht vervolgens den Paus aan zijne zijde te trekken, opdat die hem met het Rijk van *Napels* beleenen zou, maar deze trof veeleer een vergelijk met den Koning FERDINAND, volgens hetwelk des Pauſen jongſten Zoon GUIFFREDI of GOTTFRIED met eene onechte Dochter van den Hertog ALFONZUS

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verloofd werd; welk verdrag echter reeds tegen het einde des jaars 1493 weder begon te wankelen.

De dood van FERDINAND, in het begin des jaars 1494 schijnt den togt van KAREL VIII verhaast te hebben; evenwel kwam de nieuwe Koning ALFONZUS met den Paus overeen: dat zij malkanderen tegen alle aanvallen zouden verdedigen; de Paus zou aan ALFONZUS de beleening van het Rijk schenken; en eenen Legaat naar *Napels* zenden, om hem de Kroon op te zetten, en aan LODEWYK, Zoon van 's Konings Broeder HENDRIK, den Kardinaalshoed bezorgen. ALFONZUS daartegen beloofde, dat hij aan den Paus op staande voet 30,000 Dukaten te betalen; aan deszelfs oudsten Zoon, die reeds Hertog van *Gandia* in *Spanje* was, een Vorstendom van 12,000 Dukaten jaarlijksche inkomsten geven, en hem meer aanzienlijke voordeelen bezorgen zou. 's Pausen andere Zoon CÆSAR, die, dewijl hij, als een bastaard, niet in het gezelschap der Kardinalen kon aangenomen worden, daarom door valsche getuigen zijne echte geboorte had laten bezweren, en die doorgaans *il Cardinale Valentino* genoemd werd, zou eenige rijke Prebenden in het *Napelsche* bekomen. De Koning deed ook zijn best, om den Kardinaal van *Rovere*, die het Kasteel *Ostia* in bezit had, met den Paus te verzoenen, maar deze Kardinaal verklaarde, dat hij zijn leven nooit aan eenen *Katalonier* zou vertrouwen, en nam de wijk naar den Koning van *Frankryk*. Vergeefs poogde de Koning van *Frankryk* den Paus aan zijne zijde over te halen, deze weigerde hem met het Rijk van *Napels* te beleenen,

en

en maakte veelmeer met Koning ALFONSUS ſchikkingen, om de *Franſchen*, zoo zij in *Italië* mogten dringen, in hunnen voortgang te ſtuiten, en beiden zochten zij zelfs den *Turkſchen Sultan* BAJESSED op te ſtoken, en de Paus dreigde den Koning van *Frankryk* met den Kerkelijken Ban, als hij een leger over de *Alpen* zou voeren.

Weinig ſcheelde het ook, of KAREL zou zijne onderneming geſtaakt hebben; hij had dezelve zoo los ondernomen, dat hij de kosten van den veldtogt niet berekend had, ook was reeds het jaar 1494 ver verloopen, waarom zijne Raden verdeeld waren, en hij zelve beſluiteloos ſtond; toen de Kardinaal JULIAAN VAN ROVERE aankwam, en met de drift van zijne welbeſpraaktheid alle bedenkingen opruimde. De Koning trok dan eindelijk in September 1494, zonder tegenſtand te vinden, in *Italië*, waarop de COLONNA's zich voor *Frankryk* verklarende, het Kasteel *Ostia* vermeesterden, terwijl zij door een ander aanzienlijk huis te *Rome*, de VITELLI, ondersteund werden. KAREL, door een' overhaasten ſtap van PIETER DE MEDICES, meester van *Florence* geworden, naderde al vast den Kerkelijken Staat, en de Hertog FERDINAND van *Kalabrië*, oudſte Zoon van Koning ALFONSUS, die denzelven met een leger dekken moest, zag zich genoodzaakt, tot *Rome* terug te trekken.

De Paus bevond zich thans in benarde omſtandigheden, toen KAREL hem liet aanzeggen, dat hij zich in de Pauſelijke belangen geheel niet mengen wilde; maar dat hij alleen den doortogt en een goed onthaal in *Rome* begeerde. De Paus moest hier in be-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

willigen, en dus trok de Koning den laatſten dag van het jaar 1494 met zijn ganſche leger door de eene poort *Rome* in, terwijl de Hertog van *Kalabrië* met zijn krijgsvolk de andere poort uittrok; de Paus was echter zoo bevreesd, dat hij zich met twee Kardinalen in den *Engelenburg* opſloot; de overige Kardinalen waren den Koning ſterk aan, om den gehaatten Paus af te zetten, en reeds was 'er al tweemaal geſchut uit 's Konings paleis aangevoerd, om het gemelde Kasteel te beſchieten; maar de Koning was op zich zelven van alle geweld tegen den Paus afkeerig, en onder zijne Geheimraden bevonden 'er zich verſcheidenen, die de Paus door geſchenken en beloften voor zich gewonnen had.

Integendeel werd 'er met het begin des jaars 1495 een Verbond tusſchen KAREL en ALEXANDER geſloten, bij een van welks voorwaarden bepaald werd, dat de *Turkſche* Prins DSCHEM aan den Koning zou worden overgeleverd; terwijl voor de nakoming van het Verbond de Kardinaal van *Valencia*, (of CÆSAR BORGIA,) 's Pauſen Zoon, als gijzelaar, doch met den naam van Pausſelijken Legaat, den Koning zou verzellen. Na het ſluiten van dit Verbond keerde de Paus in het *Vatikaan* terug, alwaar de Koning hem te gemoet kwam, en op eenigen afſtand tweemaal voor hem nederknielde, terwijl de Paus zich hield, als of hij dit niet zag, maar als de Koning dit nader bij voor de derde keer wilde doen, belette de Paus zulks, en kuste hem. Drie dagen daarna verſcheen de Koning in het Konſiſtorie, alwaar hij den Paus den voet, de hand, en eindelijk den mond kus-

kuste. Vervolgens werd de *gehoorzaamheid* des Konings aan den Paus bewezen, dat is, dat hij ALEXANDER voor den waren Stedehouder van CHRISTUS en Opvolger der Apostelen PETRUS en PAULUS erkende. Eindelijk trok KAREL, met den *Turkſchen* Prins, den 29ſten Januarij 1595 van *Rome* voort naar het *Napelſche*. De Kardinaal van *Valencia* verzelde den Koning volgens het Verdrag; maar te *Velletri* ontvlugtte hij reeds, als een Stalknecht vermomd, naar *Rome* terug, waar op de Paus twee Bisſchoppen aan den Koning zond, om dit geval te ontſchuldigen, ſchoon men met veel waarſchijnlijkheid geloofde, dat deze vlugt door den Vader en den Zoon heimelijk afgeſproken was.

Dood van den Turkſchen Prins DSCHEM.

Eenige weken daarna, den 25ſten Februarij 1495 overleed de *Turkſche* Prins DSCHEM te *Napels*, waar hij Koning KAREL gevolgd was, „ aan eene ſpijze of drank, zegt de Geſchiedſchrijver BURCHARD (*), welke niet geſchikt was voor zijnen toeſtand. Zijn lijk werd met zijne ganſche familie aan den *Sultan*, op deszelfs begeerte, overgezonden; die daarvoor eene groote ſomme gelds betaald, en de geheele familie in genade zal aangenomen hebben." Dit kort en geheimvol berigt heldert deze Schrijver op, door de oorkonden van de onderhandelingen tuſſchen den Paus en den *Sultan* te plaatſen; te weten, de voorſchriften door den Paus in Junij 1494 zijnen Gezant aan den *Sultan*, GEORGE BOZARDI, medegegeven, waar in hij denzelven in

(*) *Diarium Curiæ Romanæ.*

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

in last gaf, om aan den *Sultan* te berigten, dat de Koning van *Frankryk* met eene groote krijgsmagt op *Rome* aanrukte, om des Sultans Broeder in zijn geweld te krijgen, het rijk van *Napels* te veroveren, en vervolgens naar *Griekenland* over te ſteken, om de *Turken* te beoorlogen; de Paus verzocht daarom den *Sultan* hem de jaarlijkſche 40,000 *Venetiaanſche* Dukaten te zenden, ten einde zich in een' weerbaren ſtaat te ſtellen. Daar op volgen vijf Brieven van BAJESSED aan den Paus, van September des gemelden jaars tot in November. Onder welken de vijfde merkwaardig is. In denzelven meldt de *Sultan* aan den Paus, dat hij met zijnen *Nuncius* heeft goedgevonden, dat de Paus *Sultans* Broeder DSCHEM hoe eer hoe liever, op de geſchiktſte wijze, van het leven mogt berooven, en deszelfs lijk aan hem overzenden, waarvoor de *Sultan* belooft, aan den Paus 300,000 Dukaten te zullen betalen. Men moet echter bekennen, dat er zeer vele redenen zijn, om aan de echtheid van dezen laatſten Brief te twijfelen, hoe min 'er ook zijn mogen, om het algemeen verhaal te ontkennen, dat de gemelde Turkſche Prins door beſtelling van den Paus met vergift is omgebragt.

KAREL VIII bemagtigt het Rijk van Napels, maar verliest het even ſchielijk.

Ondertusſchen was de Koning van *Frankryk*, KAREL VIII, in het Rijk van *Napels* ingedrongen, van hetwelk hij zich met eene onbegrijpelijke ſnelheid meester maakte, voornamelijk ondersteund door den algemeenen haat van de Grooten diens Rijks tegen den Koning ALFONSUS; deze Vorst zijne zaken hopeloos ziende, ſtond in het begin des jaars 1495 de regering af aan zijnen Zoon FERDINAND, en week zel-

zelve naar *Sicilië*, waar hij nog in datzelfde jaar overleed; maar FERDINAND kon zich even min handhaven, en moest, van allen verlaten, insgelijks naar *Sicilië* vlugten, waar op KAREL den 21ſten Februarij 1495, zonder tegenſtand in *Napels* binnentrok; maar de trotsheid, hebzucht en dartelheid der *Franſchen* waren weldra oorzaak, dat hij zijne veroveringen even ſchielijk weder verloor. Door de pogingen van LODEWYK, Hertog van *Milaan*, die KAREL in *Italië* genoodigd had, maar die naarijverig was geworden door deszelfs buitengemeenen voorſpoed, werd 'er een verbond tot ſtand gebragt den 31ſten Maart 1495 tuſſchen den Paus, den Keizer MAXIMILIAAN, den Koning van *Spanje*, FERDINAND *den Katholyken*, en den ſtaat van *Venetië*; op de tijding hier van verliet KAREL het *Napelſche* met zijn leger, ſlechts hier en daar in de ſteden bezetting latende. Op zijnen terugtogt zocht hij de goede verſtandhouding met den Paus te herſtellen, maar deze wachtte hem te *Rome* niet af, en week naar *Perugia*. Echter gelukte het KAREL, het leger der Bondgenooten, hetwelk hem den terugtogt naar *Frankryk* wilde afſnijden, bij *Fornova* aan de rivier *Taro* te ſlaan; waar mede zijne vruchtelooze onderneming op *Italië* een einde nam.

Reeds in Julij 1495 keerde FERDINAND II in zijne hoofdſtad *Napels* terug, de Paus zond hem terſtond een' Legaat, om hem in zijn rijk te bevestigen, terwijl hij den Koning van *Engeland*, HENDRIK VII mede overhaalde tot het Verbond tegen *Frankryk*. Met den aftogt des Konings was echter de rust van

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Italie nog niet herſteld. In het jaar 1496 werden de *Franſche* bezettingen in het *Napelſche* verdreven, ook viel in dat jaar 's Pauſen Zoon, de Hertog van *Gandia*, als Generaal der Kerk, in het gebied der ORSINI, maar het Pausſelijk leger werd door hen in het jaar 1497 geheel geſlagen, doch *Ostia* werd voor den Paus ingenomen, met behulp van den *Spaanſchen* Generaal CONSALVO, dien men *den grooten Kapitein* (*el gran Capitan*) noemde, die, gedurende zijn verblijf te *Rome*, den Paus, met de vrijmoedigheid van eenen krijgsman, nadrukkelijk beſtrafte en vermaande over zijne buitenſporige zeden, over het wellustig leven van zijne kinderen, en de bedorvenheid van zijn geheele Hof.

De oudſte Zoon van ALEXANDER wordt vermoord

Weinig echter vermogten deze vermaningen op den Paus; in het jaar 1496 overleed de Koning van *Napels*, FERDINAND II, wordende door zijn Vaders Broeder FREDERIK opgevolgd. Nu beſloot de Paus in Julij 1497 in een geheim Konſiſtorie de ſtad *Benevent*, in het Rijk van *Napels* gelegen, maar aan het Pausſelijk gebied behoorende, tot een Hertogdom te verheffen, ten behoeve van zijnen oudſten Zoon, JOAN BORGIA van *Arragonia*, Hertog van *Gandia*, Kapitein Generaal der H. Roomſche Kerk, en deszelfs mannelijke nakomelingen, niettegenſtaande de Paus, gelijk bijna geheel *Rome*, wist, welk een liederlijk leven dezelve leidde, zoo wel als zijn Broeder, de Kardinaal CÆSAR. Kort daarna verloor deze nieuwe Hertog van *Benevent* het leven, waaromtrent JOAN BURCHARD, die aan het Pausſelijk Hof tegenwoordig was, deze bijzonderheden verhaalt.

Digitized by Google

haalt. De beide Broeders hadden 's avonds bij hunne moeder VANOZZA gegeten, en reden zamen naar het Pausſelijk Paleis terug, toen de Hertog, onder voorwendſel van een klein genoegen, van den Kardinaal ſcheidde, en met een vermomd mansperſoon bij zich een' anderen weg nam. Toen hij 's anderen daags niet te voorſchijn kwam, geloofde de Paus in het eerst, dat hij tot 's avonds nog in gezelſchap zijner minnaresſen zou blijven, maar eindelijk moest 'er onderzoek naar zijn lot gedaan worden. Daar op gaf zekere GEORGE SCIAVONI, die zijn hout bij den *Tiber* bewaakt had, te kennen, dat hij dien nacht een lijk door eenige perſonen in die rivier had zien werpen. Op de vraag, waarom hij dit niet aan den Stadhouder van *Rome* had aangediend, gaf hij ten antwoord, dat hij in meer nachten wel honderd lijken in de rivier had zien werpen, zonder dat 'er zich iemand om bekommerd had. Eindelijk vond men na veel zoekens het ligchaam van den Hertog met negen wonden vermoord in den *Tiber*. De Paus, van ſmart overweldigd, ſloot zich in zijne kamer op, weende bitter, en gebruikte eenige dagen lang niet het geringſte voedſel, tot hem eenigen zijner vertrouwden door hun toeſpreken zoo ver bragten, dat hij zijne droefheid matigde. Een ander tijdgenoot RAFAEL VAN VOLATERRA zegt, na met weinige woorden het geval verhaald te hebben, 'er bij: „Alhoewel de meesten den aanlegger van dezen moord kennen, houden zij het toch niet geoorloofd, hem te noemen." Te weten, volgens GUICCIARDINI, benijdde de Kardinaal van *Valencia*, zijnen

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nen Broeder den Hertog deszelfs rang; en bijzonder, dat zekere adelijke Juffer, welke zij beiden beminden, denzelven boven hem geſteld had, en liet hem, door wellust en eerzucht aangeſpoord, bij nacht, als hij alleen door *Rome* reed, vermoorden, en heimelijk in den *Tiber* werpen. In *Rome* ſpotte men openlijk met den Paus, dat hij een waardig navolger van PETRUS was, dewijl hij zijne bastaardkinderen uit den *Tiber* liet opviſchen.

CÆSAR BORGIA wordt van Kardinaal Hertog van Valentinois.

CÆSAR BORGIA, de hoogstwaarſchijnelijke moordenaar van zijnen Broeder, had volſtrekt geen genegenheid voor den geestelijken ſtaat, welken hij voor den wereldlijken wilde verruilen. De Paus, zijn Vader, maakte al vast een ontwerp, om hem niet minder dan een koningrijk te bezorgen. Hij verzocht dan voor hem de oudſte Dochter van Koning FREDERIK van *Napels* ten Gemalin met het vorstendom *Taranto* tot eenen bruidſchat. Maar dit voorſtel werd van den Koning op ſtaande voet verworpen, terwijl hij zich nader met den Hertog van *Milaan* verbond. Te weten LODEWYK XII, die zijnen Neef KAREL VIII in het jaar 1498 als Koning van *Frankryk* was opgevolgd, verklaarde terſtond, dat bij beſloten had, zijne aanſpraken op het Hertogdom *Milaan* te doen gelden; ook nam hij den titel van Koning van *Sicilie* aan. De Paus had reden, om *Frankryk* te ontzien en te believen, en LODEWYK, die zich van zijne Gemalin wilde ſcheiden, om met de weduwe van zijnen Voorzaat te trouwen, had tot deze echtſcheiding 's Pauſen inwilligning noodig. De Hertog van *Milaan* werd dus van den Paus en ook

ook van de *Venetianen* verlaten, en ſtond alleen bloot voor de overmagt van *Frankryk*.

In October 1498 leide CÆSAR BORGIA zijne waarde als Kardinaal in het Konſiſtorie neder, en ging terſtond als Prins van het Pausſelijk Hof in gezantſchap naar *Frankryk*, met de Bulle van zijnen Vader, door welke de echtſcheiding des *Franſchen* Konings bevestigd werd. Zijne verſchijning ten Hove was zeer prachtig, zijnde vele van zijne paarden met zilveren hoefijzers beſlagen. Zijn huwelijk met de *Napelſche* Prinſes mislukt zijnde, kreeg hij eene Zuster van den Koning van *Navarre*, CHARLOTTE van *Albret*, ter Gemalin. De Koning ſchonk hem de ſtad *Valence* in *Daufinée*, en gaf hem den titel van Hertog van *Valentinois*.

Kort daarna, in het jaar 1499, vielen de *Franſche* legers in het *Milaneeſche*, hetwelk zij in drie weken veroverden, hebbende de Hertog met zijne ſchatten de vlugt naar *Duitschland* genomen. Echter verloren de *Franſchen* door hun buitenſporig gedrag, eenige maanden daarna, in het jaar 1500 alles weder, door eenen opſtand der ingezetenen, en doordien de Hertog door 8,000 *Zwitzers* onderſteund werd. Doch in hetzelfde jaar werd hij door de *Franſchen* op nieuw aangetast, en met zijnen Broeder, den Kardinaal ASCANIUS, gevangen naar *Frankryk* gevoerd, waar hij tien jaren daarna op het Kasteel te *Loches* ſtierf.

De Paus en zijn Zoon, de Hertog van *Valentinois* deden met deze overwinningen der *Franſchen* hun voordeel. Door eenige *Franſche* troepen onderſteund,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſteund, bragt de Hertog verſcheidene kleine Vorſten, leenmannen van den Paus tot onderwerping. Ook ontnam de Paus, aan het huis *Gaëtano* eenige plaatſen, met welke hij zijne Dochter LUCRETIA beleende, die ſedert eenigen tijd met *Don* ALFONZO van *Arragonia*, Vorst van *Salerno*, onechten Zoon van den Koning van *Napels*, ALFONZUS II, getrouwd was, en die hij ook tot Stadhouderesſe van het Hertogdom *Spoleto* voor haar leven benoemd had.

Wreedheden van den Paus en zijn' Zoon.

Van dezen tijd af geloofden de Paus en zijn Zoon, dat hun alles geoorloofd was, om hunne geld- en heerschzugt te voldoen. In het jaar 1501 ging de Hertog van *Valentinois* voort, met de naburige Grooten te onder te brengen. Dewijl hij het huis van *Arragon* haatte, uit hetwelk zijn Zusters man afſtamde, en de Paus haar tot hooger Vorſtenrang verheffen wilden, lieten Vader en Zoon hem in de *Pieters Kerk* zelve door moordenaars aanvallen, en dewijl de ontvangene wonden niet doodelijk waren, vervolgens op zijn bed doodſlaan. Kort daarna werd LUCRETIA uitgehuwelijkt aan den oudſten Zoon van den Hertog van *Ferrara*. Zelfs liet CÆSAR zijn' Neef, den Kardinaal JOAN BORGIA, met vergift ombrengen, omdat hij weleer zijnen Broeder, den Hertog van *Gandia*, genegen was geweest. Daar de Paus en zijn Zoon veel geld noodig hadden, was de Paus ook op buitengewoone middelen bedacht, om hetzelve te bekomen. Twaalf nieuwe Kardinalen, die hij benoemde, bragten hem maar weinig in; maar des te meer de bijdragen tot den oorlog met de *Turken*, daar hij ijverig op aandrong, en zijne Af-

Aflaten, die hij alom liet verkoopen, bijzonder aan die genen, die in het jubeljaar 1500 niet zelve naar *Rome* konden komen. Bovendien verkocht hij alle aanmerkelijke bedieningen aan zijn Hof; eigende zich de rijke nalatenſchap der Kardinalen en Prelaten toe, alſchoon zij 'er zelve reeds over beſchikt hadden; ook verbood hij hun niet zelden, hunnen uiterſten wil te maken; en om het vermogen der rijken des te eerder meester te worden, werden ſomtijds hunne dagen door vergift verkort. De ſchaking van eene der ſchoonſte Italiaanſche Juffers, Gemalin van eenen *Venetiaanſchen* Veldheer, door CÆSAR, niet zonder bijgaande moorden ondernomen, behoort insgelijks onder de menigvuldige geweldenarijen, welke hij ſchaamteloos ondernam.

De Franſchen verméesteren het Rijk van Napels, maarworden van de Spanjaarden misleid.

Ondertusſchen was de *Napelſche* oorlog in het jaar 1501 uitgebroken, waaraan ook de Paus en zijns Zoon deel namen. De toenmalige Koning van *Napels*, FREDERIK II, een wijs Vorst, maar zonder magt en geld, kon geen behoorlijken tegenſtand bieden, maar LODEWYK XII Koning van *Frankryk*, vreesde voor den *Spaanſchen* Koning FERDINAND *den Katholijken*, waarom hij zich met dezen verbond, om het Rijk zamen te deelen, terwijl de Paus hetzelve voor FREDERIK verbeurd verklaarde, onder voorwendſel, dat deze de *Turken* te hulp geroepen had, hoewel de Paus zelve van hen een jaargeld trok. In den zomer des jaars 1501 trok het *Franſche* leger over *Rome* naar *Napels*. In *Rome* werd voor het gemak en goed onthaal der *Franſche* Veldheeren zoo wel gezorgd, dat men zelfs geene ligte

vrouw-

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vrouwlieden tot hun gezelſchap vergat, (*et deputatæ*, zegt BURCHARD, *Sexdecim meretrices, quæ eorum neceſſitatibus ſubvenirent.*) — Koning FREDERIK verliet zich in het eerst op den Spaanſchen Veldheer CONSALVO, die zich hield, als of hij gereed ſtond, om hem te ondersteunen, maar die, nadat hij uit *Sicilie* met goed vertrouwen des Konings was overgekomen, zich tegen hem verklaarde. Nu drongen de *Franſchen* en CÆSAR BORGIA zonder tegenſtand door tot in het hart van het rijk, en de laatſte bemagtigde *Kapua* door verraad, waar hij ijsſelijke wreedheden liet bedrijven. De *Spanjaarden* omſingelden den ongelukkigen Koning van de andere zijde, die ten laatſten liever verkoos, zich aan de *Franſchen*, dan aan zijnen trouweloozen bloedverwant over te geven. Doch LODEWYK XII vond zich door de *Spanjaarden* na verloop van twee jaren zelve bedrogen, toen zij hem dat gedeelte van het rijk ontnamen, hetwelk hem bij de verdeeling was toegelegd. Middelerwijl gingen de Paus en zijn Zoon CÆSAR voort, de kleine Vorsten in den Kerkelijken Staat te vermeesteren. De COLONNA's en SAROTTI's werden van hunne goederen beroofd. Aan den Hertog van *Urbino*, GUIDO UBALDI, lokte CÆSAR eerst zijn geſchut af, overviel hem toen onvoorziens, en ontnam hem zijn geheele Hertogdom. GIULIO VARANI, Heer van *Camarina*, verdeedigde zich eenigen tijd; maar eindelijk werd CÆSAR van de ſtad meester door verraad, en VARANI werd met twee van zijne Zonen ter dood gebragt. Zoo vele gruwelen bragten eindelijk in het jaar 1502 eene za-

men-

Digitized by Google

menzweering te wege tegen den Paus en zijnen Zoon, maar de zamengezworenen werden door *Franſche* hulptroepen geſlagen, toen zij CÆSAR in *Imola* belegerd hadden. Vervolgens wist de Hertog van *Valentinois*, onder ſchijn van verzoening, de voornaamſten van deze Heeren naar *Sinigaglia* te lokken, waar hij hun liet vermoorden; gelijk hij den Kardinaal ORSINI, dien de Paus zelve overreed had, om in het *Vatikaanſche* Paleis te komen, kort daarna met vergift liet ombrengen.

Was het openbaar leven van dezen Paus en van zijnen Zoon eene aaneenſchakeling van daden van geweld en trouweloosheid, hun bijzonder huisſelijk leven wordt van de geſchiedſchrijvers van dien tijd, als ſchaamteloos, wellustig en dartel geſchilderd. Een voorbeeld voor allen zij het volgende verhaal van BURCHARD. Eens werd op de kamer van den Hertog van *Valentinois* in het Apostolisch Paleis een avondmaaltijd gegeven, bij welken ook vijftig voorname hoeren, (*meretrices honestæ*) tegenwoordig waren, die na het eten met de bedienden en anderen, eerst in hare kleederen, en vervolgens naakt dansten. Vervolgens werden kandelaars met brandende kaarſen op den vloer gezet, en tusſchen dezelve kastanjes geworpen, welke de naakte hoeren tusſchen de kandelaars kruipende opzamelden, terwijl de Paus, CÆSAR en LUCRETIA het ſpel aanzagen. Eindelijk werden vele kleederen tot prijzen nedergelegd voor de genen, die met eenige van deze hoeren zonder ſchroom ontucht plegen zouden, en deze prijzen vervolgens uitgedeeld. Ook kunnen wij het algemeen

Schandelijk leven van Paus ALEXANDER en zijn Zoon CÆSAR BORGIA.

V. BOEK. IV. Hoofdst. na C G. Jaar 1073. tot 1517.

gezegde niet ſtilzwijgend voorbijgaan, volgens hetwelk Paus ALEXANDER VI. in eene onkuiſche verkeering met zijne eigene Dochter LUCRETIA geleefd zal hebben, hetwelk bijzonder door de Dichters van dezen tijd is voortgeplant, voornamelijk door den vermaarden SANNAZARIUS in meer dan een van zijne *Sneldichten:* Eén der bitterſten van dezelven ziet op het in het jaar 1500 door dezen Paus gevierde Jubeljaar, en luidt dus:

Pollicitus coelum Romanus et astra ſacerdos
Per ſcelera et cædes ad Styga pandit iter.

Niet minder bijtend is het volgende, waar in duidelijk op het gemelde gezegde gedoeld wordt:

Ergo te ſemper cupiet, Lucretia, Sextus!
O fatum diri nominis, hic pater est.

Welke puntdichten in de oude uitgaven van SANNAZARIUS gelezen worden, maar in nieuwere weggelaten zijn. — Ook heeft JOVIANUS PONTANUS daar op gedoeld, in het graffchrift door hem op LUCRETIA gemaakt:

Conditur hoc tumulo Lucretia nomine ſed re,
Thais, Alexandri filia, ſponſa, nurus.

Van de Geſchiedſchrijvers is GUICCIARDINI de eenige, maar die zoo goed is als velen, die van deze zaak ſpreekt, hoewel enkel als van een *gerucht*, en met bijvoeging: *indien men zulk eene affchuwelijkheid gelooven moge;* ook moeten wij, ter liefde der onpartijdigheid aanmerken, dat ALEXANDER toen reeds meer dan zestig jaren oud was, en dat het ge-

gerucht bij iemand, dien men niets goeds toevertrouwde, zijnen oorsprong heeft kunnen nemen uit de groote genegenheid en het vertrouwen van den Paus jegens zijne Dochter, aan wie hij, afwezig zijnde uit de stad, alle zaken van belang overgaf, met volle magt, om de brieven aan hem gerigt te openen. BURCHARD deelt zijne Lezers ook nog een' Brief mede, die in *Duitschland* gedrukt was, en den Paus zelven onder de oogen kwam, in welken ALEXANDER een verrader van het menschelijk geslacht genoemd wordt, die zijnen geheelen, met onkuischheid en rooverijen bevlekten leeftijd besteed heeft om menschen te bedriegen. Maar van meer gewigt moest bij zeer velen de welsprekende ijver zijn, met welken de vermaarde Dominikaner, HIERONYMUS SAVANAROLA, die bij zijne tijdgenooten, als een Heilige, Wonderdoener en goddelijk Profeet werd aangezien, en aan wiens dood hij in het jaar 1498 bijzonder deel had, tegen des Pausen ondeugden schreef en predikte.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Eindelijk zal ALEXANDER gestorven zijn op eene wijze zijn leven waardig. Volgens GUICCIARDINI, spijsde hij den 17 Augustus 1503 op den wijnberg van den Kardinaal CORNETO digt bij het *Vatikaansche* Paleis; hier was ook de Hertog van *Valentinois* tegenwoordig, die bij deze gelegenheid voornemens was, den Kardinaal door vergift uit den weg te ruimen, om meester van deszelfs schatten te worden. De Hertog zond dan eenige flesschen vergiftigden wijn naar den Wijnberg, met gebod aan den brenger, die niets van het geheim wist, om er niemand

Dood van ALEXANDER VI.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

mand iets van te geven. Onverwacht kwam de Paus nog voor den avondmaaltijd aan, en begeerde, wegens de toenmalige groote hitte, te drinken. Men had uit het *Vatikaanſche* Paleis het noodige eten en drinken nog niet in den Wijnberg bezorgd; de bediende, die den gemelden wijn gebragt had, ſchonk hem daarom van denzelven in, omdat hij geloofde, dat het een voortreffelijk ſoort moest zijn; en de Hertog, die 'er bij kwam, dronk 'er ook van. De uitwerking van dezen wijn openbaarde zich heel ſchielijk aan den zeventigjarigen Paus, dien men in zijn Paleis terug moest brengen, alwaar hij den volgenden dag ſtierf, zijnde geheel zwart en gezwollen. Zijn Zoon, die nog in een' friſſchen leeftijd was, en terſtond tegengift gebruikte, bleef na eene langdurige ziekte, nog in het leven. Andere tijdgenooten bevestigen dit verhaal in de hoofdzaak, hoewel zij in alle bijzonderheden niet overeenkomen, zoodat tegen de echtheid der zaak zelve geene gegronde twijfelingen kunnen ingebragt worden. Zoo overleed deze kwalijk beruchte Paus, die het wel niet ontbrak aan ſommige goede hoedanigheden, van ſcherpzinnigheid, vaardigheid in het beſluiten en bekwaamheid in het uitvoeren, maar hij bedekte dezelve met ondeugden en maakte ze dienstbaar aan zijne ſnoodheid.

Het was deze Paus, die den Koning van *Spanje*, FERDINAND, bevestigde in zijne veroveringen in *Amerika*, en de verſchillen tusſchen de *Spanjaarden* en *Portugezen* over de nieuw ontdekte landen in *Oost*- en *Westindien* beſliste; ook gaf hij aan FER-

DI-

DINAND en deszelfs opvolgers den titel van *Katholijken* Koning, wegens deszelfs ijver in het verdrijven der *Joden* en *Moren* uit *Spanje*.

CÆSAR BORGIA, ſchoon ziek liggende aan het vergift, hetwelk hij genomen had, droeg evenwel zorg, zich van zijn vaders ſchatten meester te maken, bezette het *Vatikaansch* Paleis met zijne ſoldaten, en verſterkte den *Engelenburg*, maar de partij der *Colonnen*, en FABIUS ORSINI, wiens vader CÆSAR ter dood had laten brengen, vatten de wapenen op, en noodzaakten hem, *Rome* met zijne ſoldaten te verlaten. Waar op het Conclave gehouden, en den 22ſten September 1503 de Kardinaal FRANCISCUS PICCOLOMINI, onder den naam van PIUS III, tot Paus verkoren werd, geboren te *Siena* in het jaar 1439, en eigenlijk genoemd TODESCHINI, doch een zusters zoon zijnde van PIUS II, had hij deszelfs familienaam en wapen aangenomen; maar hij overleed, 26 dagen na zijn verkiezing.

PIUS III. Paus, ſterft na eenekorte regering.

Zijn opvolger werd op eene tot hier toe ongewone wijze verkoren. Het *Conclave*, in hetwelk de Kardinalen den 31ſten October 1503 gegaan waren, was nog niet geſloten, toen reeds in den daar op volgenden nacht de Kardinaal JULIANUS van *Rovere*, onder den naam van JULIUS II, tot Paus benoemd werd. Deze was geboren te *Savona* in het gebied van *Genua* in het jaar 1443. In zijne jeugd was hij een ſchipper geweest, en had waarſchijnlijk in dien levensſtand buiten huwelijk eene dochter gewonnen, die hij, als Paus, aan eenen Heer uit het huis *Orſini* ten huwelijk gaf. SIXTUS IV, zijn va-

JULIUS II. wordt Paus.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vaders broeder, benoemde hem in het jaar 1471 tot Kardinaal; hij was, gelijk wij gezien hebben, geheel geen vriend van ALEXANDER VI, evenwel werd hij verkoren, eer de Spaansche Kardinalen, die CÆSAR BORGIA van de hand vlogen, in het *Conclave* gekomen waren; zijn geld en aanzien had op deze verkiezing grooten invloed gehad, ook deed *hij* groote beloften aan de Kardinalen en voornaamste Grooten, waardoor hij hunne stemmen en genegenheid gewonnen had. Voorts moest hij vooraf den Kardinalen onder eede beloven, dat hij naar de vastgestelde voorschriften regeren, en ook binnen twee jaren eene algemeene Kerkvergadering, tot hervorming der Kerk, en ter bevordering van den *Turkschen* oorlog, bijeen zou roepen.

Laatste lotgevallen van CÆSAR BORGIA.

CÆSAR BORGIA had ondertusschen aan zijne *Spaansche* Kardinalen in last gegeven, dat zij aan den Kardinaal van *Rovere* ook hunne stemmen geven zouden, op de belofte, die de Kardinaal hem deed, dat hij zijne dochter aan CÆSARS Neef, den Stadhouder van *Rome*, uittrouwen, hem in het bevelhebberschap der Pausselijke krijgsmagt bevestigen, en hem weder in het bezit der landen in den Kerkelijken Staat herstellen zou, die uitgezonderd de Kasteelen van hem afgevallen waren. Dewijl de Paus beducht was, dat de *Venetianen* zich van dezelve zouden meester maken, gelijk zij reeds *Faenza*, *Rimini* en andere plaatsen hadden bemagtigd, zond hij den Hertog van *Valentinois* met eenig volk tegen hen, doch toen deze reeds op den togt was, had de Paus berouw, dat hij de bovengemelde

de Kasteelen niet voor zich bedongen had. Hij zond hem derhalve twee Kardinalen na, om hem dit voorſtel te doen, en toen de Hertog weigerde daar in te bewilligen, liet hij hem gevangen tot groote vreugde van het Hof en van geheel *Rome* terugbrengen, en eerst in het *Vatikaan*, vervolgens in *Engelenburg* bewaren. Dus noodzaakte hij hem, in het jaar 1504, om in de overgifte dezer Kasteelen te bewilligen, onder belofte, dat hij dan vrij naar *Frankryk* zou mogen overvaren. Maar beiden waren 'er op uit, om malkanderen te verſtrikken. De Paus had beſloten, hem niet eer vrij te laten, voordat de Kasteelen dadelijk ontruimd waren, en CÆSAR daartegen heimelijk een vrijgeleide gekregen hebbende van den *Spaanſchen* Veldheer CONSALVO, wist met behulp van eèn' *Spaansch* Kardinaal te ontſnappen, en kwam gelukkig te *Napels* aan; hier hield CONSALVO hem zoo lang met vriendelijkheid op, tot hij bevel van zijnen Koning ontvangen had, volgens hetwelk hij hem gevangen naar *Spanje* zond, waar hij op het Kasteel van *La Mota de Medina* gezet werd. In het jaar 1506 ontvlugtte hij van hier naar *Navarre*, alwaar hij Bevelhebber van den Koning werd, die zijn zwager was; maar in het volgende jaar verloor hij zijn leven in een gevecht met eenen Grooten aldaar. CÆSAR behoort onder de befaamdſte booswichten in de Geſchiedenis, die zijnen overigens goeden aanleg en begaafdheden door allerlei gruwelen misbruikt heeft. Hij had tot zijne zinſpreuk: *Aut Cæſar aut Nihil!* doelende op zijn' naam en op zijn' ondernemenden geest,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Na zijn' val ſpotte de Dichter SANAZARIUS daar mede in verſcheidene Sneldichten, bij voorbeeld:

Aut nihil, aut Cæſar vult dici Borgia; quidni?
Quum ſimul et Cæſar poſſit et eſſe nihil.

Insgelijks:

Omnia vincebas, ſperabas omnia, Cæſar;
Omnia deficiunt; incipis eſſe nihil.

In later tijden heeft MACHIAVELLI, in zijn berucht werk, (*Il Principe*,) hem tot een voorbeeld ter navolging aan de Vorsten aangeprezen, misſchien wel, aan heerschzuchtige en onregtmatige Vorsten als een voorbeeld van eenen ſchranderen en gelukkigen dwingeland, want dus hebben ſommigen het werk van dezen Schrijver, over het geheel, beſchouwd. Hoe het zij, dit heeft aanleiding gegeven, dat het karakter van CÆSAR BORGIA in later tijden, met opzet, naargeſpoord, en zijne gedachtenis vernieuwd is geworden.

JULIUS II beoorloogt de Venetianen.

JULIUS II de ſteden en kasteelen in *Romagna*, welke tot hier toe in handen van BORGIA geweest waren, weder met het *Roomſche* gebied vereenigd hebbende, eischte ook van de *Venetianen Faenza*, *Rimini* en andere plaatſen terug, welke zij na den dood van ALEXANDER VI vermeesterd hadden; na eenige onderhandelingen tastte hij in het jaar 1506 het gemeenebest met de wapenen aan, en ſtichtte tegen hetzelve in het jaar 1508 het vermaarde verbond van *Kamerik*, (*La Ligue de Cambray*,) hetwelk de Keizer MAXIMILIAAN en de Koningen van *Frankryk* en *Spanje* tegen de *Venetianen* met den

den Paus en andere *Italiaanſche* Vorsten ſloten. De Paus echter, die niet gaarn de *Franſche* magt in *Italië* zag, zocht door eene afzonderlijke onderhandeling het Gemeenebest over te halen, om hem genoegen te geven, doch als de *Venetianen* zijne voorſtellen van de hand wezen, nam hij het verbond van *Kamerik* in Maart 1509 bij eene bijzondere Bulle aan, en dreigde de *Venetianen* met den ban en *interdict*, zoo zij aan de eiſchen der Bondgenooten geen gehoor gaven, waar tegen de *Senaat* van *Venetië* zich op een toekomſtig *Concilie* beriep; doch de nederlaag, welke de *Venetianen* in Mei 1509 van de *Franſchen* leden, die daar op vele ſteden bemagtigden, terwijl de Pausſelijke Veldheer, de Hertog van *Ferrara*, *Ravenna* en andere plaatſen wegnam, deden hen beſluiten, om zich, door een Gezantſchap, aan den Paus te onderwerpen, en met denzelven in het jaar 1510 te verdragen.

Beide de Keizer en de Koning van *Frankryk* waren over dit afzonderlijk verdrag ten hoogſten onvergenoegd, dewijl volgens het verbond geen der Bondgenooten zonder de anderen eenen vrede of verdrag ſluiten mogt. Maar de Paus wilde een einde van den oorlog, om de *Franſchen* te beletten, een' vasten voet in *Italië* te krijgen, ook was de Koning van *Spanje* omtrent derzelver overwinningen naarijverig. Hier bij kwamen bijzondere redenen van misnoegen tusſchen den Paus en LODEWYK XII, hetwelk door den Kardinaal van *Amboiſe*, 's Konings voornaamſte Staatsdienaar, aangekweekt werd. Deze in het jaar 1510 tot blijdſchap van

den Paus overleden zijnde, wilde de Paus zich deszelfs nalatenſchap toeëigenen, hetwelk door den Koning belet werd, die in zijn hart den Paus verachtte en hem een' dronkaard en zuiper plag te noemen. Evenwel was de Paus of deszelfs ondernemende geest niet te verachten. Hij wist van het misnoegen der *Zwitzers* op de *Franſchen* gebruik te maken, zoodat een *Zwitzersch* leger werkelijk in het *Milaneeſche* rukte, hoewel zij dat land, uit gebrek aan levensmiddelen, ſpoedig weder moesten verlaten.

Kerkvergadering te Tours.

LODEWYK, die hoogst ongaarn tot dadelijkheden tegen den Paus kwam, voornamelijk daar zijne Gemalin hem dagelijks verzocht, denzelven niet te beoorlogen, dewijl zij vreesde in hare zwangerſchap niet gelukkig te zullen zijn, wilde niet dan met zekere en veilige ſtappen voortgaan. Hij liet dus in den zomer des jaars 1510 de Prelaten van zijn Rijk te *Orleans*, daar na te *Tours*, bijeenkomen, en hun verſcheidene vragen voorſtellen; of en in hoe verre het den Paus geoorloofd ware, eenen wereldlijken Vorst te beoorlogen, en wat daartegen een wereldlijk Vorst bewerkſtelligen kon en mogt, om den euvelmoed der Pauſen af te weeren en te beteugelen? welke vragen alle door de vergadering ten genoegen des Konings beantwoord werden.

Oorlog van Paus JULIUS II. met den Koning van Frankryk.

Doch zoo voorzigtig als de Koning te werk ging, en niet zonder reden, daar het eene bedenkelijke zaak was, met den Paus oorlog te voeren, zoo geweldig ging JULIUS II van zijne zijde voort. Deze begon de vijandelijkheden, en maakte ſchikkingen, om *Ferrara* te belegeren, en gaf bevel, om

om den *Franſchen* ſlag te leveren. Hij begaf zich vervolgens naar *Bologna*, en dreigde den Hertog van *Ferrara*, den Franſchen Bevelhebber CHATAMONT en alle deszelfs Onderbevelhebbers met den ban, indien zij hun leger niet uit het *Milaneeſche* terug voerden; evenwel moest hij het aanzien, dat hem, op zijne reize naar *Bologna*, vijf Kardinalen verlieten, die zich naar *Florence* begaven, hetwelk geheel op de zijde der Franſchen was. Ook ſcheelde het weinig, of hij was in het jaar 1510 met zijn ganſche Hof te *Bologna* door de Franſchen gevangen genomen; doch JULIUS wist den *Franſchen* Veldheer door onderhandelingen op te houden, en kreeg inmiddels hulptroepen uit het *Venetiaanſche* en *Napelſche*, en hier merkte men op, dat, bij deze gelegenheid, ook *Turkſche* troepen, in bezolding bij de *Venetianen* ſtaande, den Vader der Christenheid tegen den *Allerchristelijkſten* Koning beſchermd hebben. Vervolgens belegerde hij *Mirandola* in perſoon, zich daar bij aan alle moeijelijkheden en gevaren van den geringſten Bevelhebber blootſtellende. Hier was de vermaarde *Franſche* Held BAYARD eens op het punt, van hem gevangen te maken; maar de Paus hielp zelve de brug ophaleu, over welke hij in een Kasteel terug trok. *Mirandola* gaf zich in het jaar 1511 aan hem over, maar daartegen verloor hij *Bologna*, ook werd zijn leger onder den Hertog van *Urbino* door de *Franſchen* geſlagen. Desniettemin rees zijn moed door het verbond, hetwelk hij tot ſtand bragt, onder den naam van *het Heilig Verbond*, met het Gemeenebest van *Venetië*, den

V BOEK IV Hoofdſt na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

den Keizer, en *Spanje*, evenwel verloren de Pauſſelijke en Spaanſche legers in April 1512 eenen hoofdveldſlag bij *Ravenna* tegen de *Franſchen*. Men was nu reeds voor *Rome* bezorgd, en de Paus kwam met *Frankryk* in onderhandeling over den vrede, toen een nieuwe inval der *Zwitzers* in het *Milaneeſche* de *Franſchen* noodzaakte, niet alleen dat Hertogdom, maar geheel *Italië*, eenige veſtingen uitgezonderd, nog in het jaar 1512 te verlaten. De Paus, die nu de handen ruim had, en 'er nog ſteeds op aandrong, om *Ferrara* aan zijn gebied te hechten, zocht deswegens den Keizer MAXIMILIAAN met de *Venetianen* te verzoenen, en als deze de harde voorwaarden niet wilden inwilligen, op welke de Keizer met hen overeen wilden komen, dreigde de Paus de republiek met geeſtelijke en wereldlijke ſtraffen, en rigtte zijn in het jaar 1512 geſloten verbond tegen haar, hoe zeer de *Venetianen* zich over den Paus beklaagden, die hen, als het ware, aan hunne vijanden ten prooi liet.

Kerkvergadering van Piſa tegen den Paus.

Doch de oorlog tuſſchen *Frankryk* en den Paus werd niet alleen met wereldlijke maar ook met Kerkelijke wapenen gevoerd; waar van de vergadering te *Tours* een voorſpel was. Koning LODEWYK namelijk oordeelende, dat hij door eene algemeene Kerkvergadering het gezag van den Paus het best zou kunnen knotten, wendde zich ten dien einde aan de voornaamſte Vorſten van *Europa*, doch bij den Keizer alleen vond hij eenige onderſteuning tot zijn oogmerk. Deze kende de algemeene behoefte van deze tijden, ook kwamen, onder zijne regering,

de

de bezwaren der *Duitſche* Natie meermalen ten tapijte; de Keizer wenschte dus, dat de Duitſchers aan zulke Kerkvergadering deel mogten nemen, maar de Biſſchoppen, ten dien einde in het jaar 1511 te *Augsburg* bijeengekomen, toonden 'er weinig lust toe; niettegenſtaande de Keizer in eenen Brief aan de Rijksſtad *Gelnhauzen* verklaard had beſloten te hebben, om eene algemeene Kerkvergadering bijeen te roepen en te houden. Evenwel werd 'er door eenige Kardinalen, gemeenſchappelijk met den Keizer en Koning van *Frankryk*, in Mei 1511 eene Kerkvergadering uitgeſchreven, om te *Piſa* gehouden te worden.

Deze Kerkvergadering werd echter niet talrijk, de meeste leden waren *Franſchen*, zelfs alhoewel de Keizer alleen onder alle Vorsten deel in dezelve nam, zond hij 'er niet éénen Gezant. Zij werd den 1ſten November 1511 geopend. Zij ſtelde zich ten oogmerk de uitroeijing der ketterijen, ſcheuringen en dwalingen, de Hervorming der algemeene Kerk, en de bevordering van eenen oorlog tegen de ongeloovigen ter herſtelling van de vier Patriarchale Kerken van het Oosten. In de *eerſte zitting* werd beſloten, dat alles, wat door den Paus of anderen, uit hoofde dezer vergadering, ten nadeele der Kardinalen zou ondernomen worden, van geene waarde zijn zou. In de *tweede zitting* werd de inrigting der Kerkvergadering vastgeſteld. De beſluiten in de *derde zitting* waren belangrijker; alzoo de vergadering verklaarde, dat zij niet eer zou kunnen beſloten worden, voordat de algemeene Kerk in geloof en

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zeden, zoo wel in het hoofd als de leden zou hervormd en de overige oogmerken bereikt zouden wezen; verders, dat het vermaarde besluit der Kerkvergadering te *Konstans* van de onafhankelijkheid en hoogste regtsgebied eener algemeene Kerkvergadering over alle Christenen in waarde en kracht zou blijven. Doch tevens nam de vergadering een besluit, om naar *Milaan* te verhuizen, alwaar nog sedert den 12den Januarij 1512 in de gemelde stad vijf zittingen gehouden werden, maar van een geringer getal Prelaten, die openlijk uitgesloten en verwenscht werden. Zij hadden echter moeds genoeg, om den Paus tien steden voor te slaan, en toen hunne Afgevaardigden de hevigste bedreigingen van den Paus kregen, in plaats van antwoord, stelden zij hem een uitstel van 30 dagen, om zich te verklaren, of dat hij eene geregtelijke beoordeeling te wachten had. Vervolgens lieten zij hem van ongehoorzaamheid aanklagen, gaven hem een nieuw uitstel, en schorsten hem eindelijk in zijne waardigheid in hunne *achtste* en laatste *zitting* den 21sten April 1512. Doch alles liep ten laatsten op niets uit. De Keizer, die de vergadering niet ondersteunde, sloot, gelijk wij gezien hebben, een verdrag met den Paus, en thans oordeelde de vergadering zich ook te *Milaan* niet langer veilig, maar vertrok naar *Asti*, en kort daar na naar *Lion*, alwaar zij geheel uit het oog der Christenheid verdween. Zij is van den Paus en zijne aanhangers altijd op eene verachtelijke wijze behandeld geworden, gelijk ook de Jesuiet HARDUIN hare handelingen niet dan in een uittrek-

trekſel in zijn werk over de Concilien geplaatst heeft.

Kerkvergadering van Lateraan door den Paus gehouden

Beter gelukte het den Paus met zijne Kerkvergadering, welke hij tegen die van *Piſa* overſtelde, en in Julij 1511 aankondigde, om den 19den April 1512 in de Kerk van *Lateraan* te *Rome* geopend te worden. De oorlog van den Paus met den Koning van *Frankryk* en de veldſlag bij *Ravenna* in het jaar 1512 waren oorzaak, dat zij eerst den 3den Mei van dat jaar een begin kon nemen. Merkwaardig is het, dat de eerſte Redevoering, welke in deze vergadering gezonden werd, ook de eenige was, die eene eenigzins vrije taal voerde. Zij was van ÆGIDIUS van *Viterbo*, Generaal der Augustiner Orde, naderhand Kardinaal, door zijne ſchriften genoeg bekend. Hij vermaande onder anderen den Paus, „ om zich niet op wapenen te verlaten, „ welke voor de Kerk vreemd zijn, maar dat de „ Kerk door hare eigene wapenen, dat is, door „ godsvrucht, godsdienst, deugdzaamheid, gebed „ en dergelijke, behoorde te zegevieren." Men prees den Redenaar, maar de Paus bleef oorlogzuchtig, en dit zelfde Concilie moest dienen, om zijne vijanden te vernederen. In de *eerſte zitting*, den 10den Mei 1512, werd enkel de Pausſelijke Bul der zamenroeping voorgelezen, waar in de bedoelingen dezer Kerkvergadering werden opgegeven: De verdelging der oude ketterijen, en van de op nieuw uitgebórsten ſcheuring, (dit doelde op de vergadering te *Piſa*,) de hervorming der zeden van alle Standen, het dempen van den oorlog en het her-

Dood van Paus JULIUS II.

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

herſtellen van den algemeenen vrede. In de *tweede zitting* las men de verklaring van FERDINAND, Koning van *Spanje*, waar bij hij deze vergadering erkende, terwijl die van *Piſa* voor onwettig verklaard werd. Vervolgens verſcheen in de *derde* de Biſchop van *Gurk*, als Gevolmagtigde van den Keizer, om te verklaren, dat zijn meester insgelijks deze vergadering aannam, en alles herriep, wat hij ter inſtandhouding van die van *Piſa* ondernomen had. Eene onbeſtendigheid van dezen Vorst, welke uit zijne ſtaatkundige omſtandigheden moet opgehelderd worden. Bovendien verſtoutte zich de Paus om geheel *Frankryk* onder verbod van Godsdienst te leggen. In de *vierde zitting*, welke eerst in December gehouden werd, kwamen ook de *Venetianen* tot het erkennen van deze vergadering over. Ook werd 'er gehandeld over het vernietigen der *Pragmatieke Sanctie* in *Frankryk*, hetwelk vervolgd werd in de *vijfde zitting*, den 16den Februarij 1513, waar in men ook een ſtreng bevel van den Paus goedkeurde tegen de *Simonie* bij de verkiezing van eenen Paus. Doch JULIUS II was te ziek, om deze zitting te kunnen bijwonen, en overleed ook, vijf dagen na dezelve; waar door het Concilie eenigen tijd afgebroken werd.

Bezwaren der Duitſchers.

De Christenheid kon uit de handelingen dezer beide Kerkvergaderingen op nieuw ervaren, hoe weinig heils zij zich van ſoortgelijke vergaderingen beloven mogt; in die van *Lateraan* werd zelfs openlijk met de vergaderingen van *Konſtans* en *Bazel* de ſpot gedreven; evenwel was, in *Duitſchland*, onder

der de regering van Keizer MAXIMILIAAN, zoo veel geſproken, geklaagd, en in overweging genomen, dat het ſcheen, dat de *Duitſchers* nu of nooit eenig herſtel te hopen hadden. Reeds op den Rijksdag te *Freyburg* in het jaar 1498 werd een voorſchrift ontworpen voor den Gezant, dien men aan ALEXANDER VI zenden wilde, om de affchaffing van vele misbruiken te bewerken; van dit Gezantſchap ſchijnt echter niets gekomen te zijn, alzoo 'er op den Rijksdag te *Augsburg* in het jaar 1500 vastgeſteld werd, dat een Gezant naar *Rome* zou gaan, wegens het overtreden der *Concordaten* en andere bezwaren. Doch, eer dit gebeurde, kwam de Kardinaal-Legaat RAYMUNDUS in *Duitschland* aan, uit hoofde van het Jubeljaar en de inzameling der Tienden tot eenen kruistogt, hetwelk aan de *Duitſchers* nieuwe reden van klagten gaf.

Onder het Pausſchap van JULIUS kreeg de zaak, gelijk het ſcheen, eene veel ernſtiger wending. JAKOB REGIUS, een vertrouwde des Keizers, ſchreef hem omtrent het jaar 1507, toen hij voornemens was, naar *Rome* te trekken, om gekroond te worden, eenen Brief, waar in hij hem vermaande, het volſtrekt bij den Paus daar toe te brengen, dat, in het vervolg, niet meer geringe en ongeleerde lieden, tegen de Kerkelijke wetten, twee of drie Prieſterbedieningen in eene ſtad, en drie of vier Prebenden en Kanonikaten in verſcheidene Stiften ontvangen mogten. Toen nu de Keizer en de Koning van *Frankryk* beſloten hadden, de Kerkvergadering te *Piſa* uit te ſchrijven, verzamelden de Rijksſtenden

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van *Duitschland* in het jaar 1510 hunne bezwaren tegen het Roomſche Hof, welke zij den Keizer ter hand ſtelden, benevens de hulpmiddelen, om dezelve op te ruimen.

De Keizer zelve nam zich deze belangen ten minſten een tijd lang ernſtig ter harte, en liet dikwijls zijne genegenheid blijken voor de Hervorming der Kerk. In het jaar 1510 liet hij te *Inſpruk* een verbod afkondigen, dat niemand meer dan één Geeſtelijk ambt bezitten zou. In het jaar 1510 droeg hij aan WIMFELING, die toen te *Straatsburg* leerde, op, om uit de *Franſche* Kerkgeſteldheid of *Pragmatieke Sanctie* een uittrekſel te maken, hetwelk voor *Duitschland* geſchikt zou zijn. Ja, dewijl het hem ernst was, eene Kerkhervorming daar te ſtellen, naar het begrip, hetwelk men toen van dezelve had, vormde hij het zeldzaam ontwerp, om, ten einde aan dit oogmerk te kunnen voldoen, zelve Paus te worden, waar toe eene gevaarlijke ziekte van JULIUS II in het jaar 1511 hem eenig uitzigt ſcheen aan te wijzen. Doch JULIUS herſtelde toen weder, en van dit oogmerk des Keizers kwam niets (*).

Keizer MAXIMILIAAN wil Pauswerden.

LODEWYK XII, Koning van *Frankryk*, was nog meer dan de Keizer tegen den Paus vooringenomen, en nam zelfs de houding aan, als wilde hij de wereldlijke magt van den Paus geheel vernietigen. Toen de verbittering tuſſchen hem en JULIUS II zoo hoog ge-

Bedreigingen van LODEWYK XII tegen den Paus.

(*) SAL. CYPRIAN. *de Maximiliano I. Imp. Pontificatum maximum affectante. in Diſſertt. varii argum. Coburg.* 1755. *in 4to.*

geſtegen was, dat de Paus van de Kerkvergadering te *Piſa* met eene afzetting, maar LODEWYK en geheel *Frankryk* door den Paus met den ban en het *interdict* gedreigd werd, liet deze Koning gouden penningen ſlaan, die op de eene zijde zijne beeldtenis met den titel: *Koning van Frankryk en Napels*, en op de andere het Franſche wapen met dit opſchrift hadden: *Perdam Babylonis*, (of *Babilonis*,) *nomen.* (*Ik zal den naam van Babylon verdelgen.*) (*) Niemand twijfelde, of de Koning verſtond door dit *Babylon Rome*, tot dat de Jeſuiet HARDUIN bewees, dat hij daar mede bedoeld hebbe *Cairo*, de Hofplaats van den *Egyptiſchen* Sultan, doch enkel, naar 's mans gewoonte, op losſe gronden, gelijk door de geleerden overvloedig getoond is (†). Maar zijne bedreigingen bleven zonder vervulling, zelfs nadat hij den ſlag bij *Ravenna* gewonnen had, trok hij niet voort naar *Rome*, maar wendde zich naar het *Milaneeſche*, en het ontzag voor den Paus bleef, ook na het verliezen van den veldſlag, zoo groot, dat, als de Kardinaal DE MEDICIS, die bij de *Franſchen* gevangen was, in naam van den Paus, aan alle ſoldaten, die beloofden, de wapens niet weder tegen den Paus te zullen voeren, aflaat toezeide van alle Katholijke ſtraffen, en dat hunne dooden in de gewijde aarde zouden mogen begraven worden, te *Milaan* de toeloop tot hem, als een' Legaat van den Paus, ten uiterſten ſpijt van de Kerkvergadering van

(*) THUAN. *Hiſt. L.* I. *T.* I. *p.* 11.

(†) DEYLING *Obſ. Sacr. T.* III. *p.* 498. *ſqq.*

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van *Piſa*, die derwaards geweken was, onbeſchrijfelijk ſterk was.

Karakter van JULIUS II.

Bij al deze krijgszuchtige en onſtuimige bewegingen van Paus JULIUS II, gedurende zijne tienjarige regering, zijn zijne verdienſten omtrent den Godsdienst en de Kerk van geen aanbelang, of men moest zijne verordeningen omtrent zoogenoemde Ketters en Scheurmakers, omtrent de *Reliquien* der Heiligen en dergelijke daar toe willen rekenen. Men roemt hem, dat hij vrij geweest is van het *Neefſchap*, dat is van de zucht, om zijne familie te verrijken, zoodat hij nog in zijne laatſte oogenblikken aan zijne dochter weigerde, haren broeder den kardinaalshoed te ſchenken, omdat hij denzelven niet verdiende. Bijna algemeen wordt hem eene groote neiging tot den drank toegeſchreven, ook van ſommigen een buitenſporige wellust. Keizer MAXIMILIAAN zou eenmaal gevraagd hebben: wat 'er van Staat en Kerk te wachten ware, daar hij het hoofd des eerſten, een overgegeven jager en de Paus, het hoofd der Kerk, een dronkaard was? Hij heeft, in de uitbreiding van het wereldlijk gebied der Pauſen, alle zijne voorzaten overtroffen, ja gewigtige ſtappen gedaan tot de vermeestering van geheel *Italië*. Hoe min het ook voegde voor het hoofd der Christenheid, aanhoudend bloedige oorlogen te voeren, door welke ſteden verwoest, Vorstendommen omgekeerd, landen verdorven werden, evenwel weet de Kardinaal BELLARMINUS hem op zijne wijze te ontſchuldigen, door aan te merken, dat al deze oorlogen regtvaardig waren, tot welke hij, die tevens als een we-

Digitized by Google

R. Vinkeles, mv. del. et fculp.

"Het zwaard van PAULUS moet ons tegen den Vijand verdedigen: die ſleutels van PETRUS baten niets!"

XVII. D. Bladz. 309.

Digitized by Google

wereldlijk Vorst moest beſchouwd worden, geregtigd was; gelijk dan ook meer heilige Pauſen vóór hem insgelijks de wapenen gevoerd hebben. Bekend is het verhaal, dat hij, bij eenen zijner uittogten uit *Rome*, tot eene krijgsonderneming tegen de *Franſchen*, met het zwaard gewapend, een paar ſleutels in den *Tiber* hebbe geworpen, zeggende: „Het zwaard van PAULUS moet ons tegen den vijand verdedigen; die ſleutels van PETRUS baten niets!" hetwelk door eenen zijner tijdgenooten in dit puntdicht vereeuwigd is:

In Gallum, ut fama eſt, bellum geſturus acerbum
Julius, armatam duxit ab urbe manum.
Accinctus gladio claves in Tiberis amnem
Projicit, et fævus talia verba dedit.
Hic gladius Pauli nos nunc defendat ab hoste,
Quandoquidem clavis nil juvat iste Petri.

Na zijn overlijden werd LEO X Paus; diezelfde Kardinaal JOANNES DE MEDICIS, die onlangs krijgsgevangen bij de *Franſchen* geweest was. Hij was de tweede Zoon van den beroemden LAURENS VAN MEDICIS, wien hij in het jaar 1475 te *Florence* geboren werd. Naar de bijna erfelijke liefde van zijn Huis voor de wetenſchappen, werd hij al vroeg, en met goed gevolg, door ANGELUS POLITIANUS en BERNHARD MICHELOTTI tot de kennis der oude letterkunde, de Latijnſche Dichtkunst en Welſprekendheid opgeleid; bijzonder ſtudeerde hij op het Gijmnaſium te *Piſa*, hetwelk zijn Vader geſticht had. Ten gevalle van zijnen zoo hoog geſchatten Vader, ſchonk LODEWYK XI, toen hij nog een knaapje was, LEO X wordt Paus.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hem een aanzienlijk Aartsbisdom in *Frankryk*. In dezelfde betrekking benoemde INNOCENTIUS VIII hem, toen hij naauwelijks XIII jaren oud was, tot Kardinaal; te eer, omdat deze Paus een' zijner Zonen met eene Dochter van LAURENTIUS getrouwd had. Eenigen tijd daar na kwam hij te *Rome*; maar de dood zijns Vaders in het jaar 1492 noodzaakte hem naar *Florence* te keeren, waar de Paus hem terſtond voor zijnen Legaat in het *Florentijnſche* verklaarde, en waar zijn oudſte Broeder PIETER thans de hoogſte magt bezat. Bij de verkiezing van ALEXANDER VI was hij één der vijf Kardinalen, die zich niet liet omkoopen. Doch in het jaar 1494 werd zijn Huis, door den inval van KAREL VIII in *Italië*, en nog meer door het onbezonnen gedrag van zijn Broeder PIETER, ten hoogſten ongelukkig. De *Florentijnen* verdreven hetzelve uit hun gebied, en ſedert leefde hij XVIII jaren lang in eene ſoort van ballingſchap, na het verlies van alle zijne goederen; door verſcheidene landen van *Europa* omgezworven hebbende, hield hij zich ten laatſten te *Genua* bij zijne Zuster, MAGDALENA CIBO, op; alwaar hij in vriendſchap trad met den Kardinaal JULIAAN VAN ROVERE, die zich hier insgelijks genoegzaam als een balling onthield, omdat hij een afkeer had van ALEXANDER VI. Maar toen deze Kardinaal onder den naam van JULIUS II Paus geworden was, openden zich ook voor zijnen vriend gelukkiger uitzigten. Hij leefde ſedert te *Rome* in geen gering aanzien. De geleerden vergaderden veel bij hem, zoo wel om zijne geleerdheid, als om de uitmuntende

Bi-

Bibliotheek, die hij van zijnen Vader geërfd had. Zijn Huis was ſteeds vol van Toonkunſtenaren, omdat hij ook zelf van hunne kunst verſtand had; ook vertoonden Schilders, Beeldhouwers en Graveerders hunne kunstwerken nergens liever dan bij hem, die een ongemeen liefhebber derzelve was. Doch de Adel hield nog meer van hem, wegens zijne groote neiging tot de jagt; waar in hij naderhand, als Paus, alle andere overtrof. Ondertusſchen ontbrak het hem dikwijls aan geld, zoodat zijn zilveren tafelgereedſchap verpand moest worden, om levensmiddelen te koopen. Wanneer men hem ſomtijds vermaande, om meer ingetogen te leven, was zijn antwoord: Mannen, die tot groote dingen beſtemd zijn, laat het geluk niet varen; zij zouden nooit gebrek kunnen lijden, als zij niet te kleinmoedig waren. Deze voorſpelling werd bij hem ook werkelijk van tijd tot tijd vervuld. De Paus benoemde hem tot Legaat of Stadhouder van *Bologna*, en gaf hem ook krijgsvolk, om de *Franſchen* te beoorlogen. Maar *Bologna* moest eerst veroverd worden. Met een *Spaansch* leger vereenigd ſloeg de Kardinaal het beleg voor *Bologna*. Maar de *Spaanſche* Generaal niet gereed, om den raad van eenen Geestelijken te volgen, zette de belegering tragelijk voort, waar door de *Franſchen* tijd kregen, om de ſtad te ontzetten, en den 11den April 1512 den Bondgenooten bij *Ravenna* ſlag te leveren, welke voor dezelven zoo ongelukkig uitviel, en in welken ook de Kardinaal gevangen werd, zoo als wij reeds verhaald hebben. Hij werd reeds naar *Frankryk* weggevoerd,

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

toen hij gelukkig wist te ontkomen. Sedert vele jaren was hij door den dood zijns Broeders het hoofd van zijn huis en geſlacht; thans maakte hij zich ook meester van de heerſchappij over *Florence*. Zes maanden daar na liet hij zich, alzoo Paus JULIUS II overleden was, ziekelijk zijnde, in het *Conclave* dragen. In hetzelve hadden de oude en jonge Kardinalen elk eene partij gevormd, om een' uit hun midden tot Paus te kiezen. De jonge hadden de overhand, en de Kardinaal JOAN DE MEDICIS werd den 11den Maart 1513, eerst 37 jaren oud zijnde, op den Pausſelijken troon geplaatst. Eenigen hebben geloofd, zegt JOVIUS, dat de oude Kardinalen alleen daarom hunne toeſtemming tot zijne verkiezing hebben gegeven, omdat zij hem geen lang leven toeſchreven, alzoo hij van eene verzweering aan zijn achterſte heel veel leed; doch welke toen juist doorbrak; hetwelk BAYLE (*) dus opgevat heeft, als of hij de venusziekte had gehad, hetwelk echter JOVIUS niet te kennen geeft, en GUICCIARDINI verzekert, dat hij van de jeugd af matig en kuisch geleefd heeft; gelijk hij dan ook meldt, dat de verkiezing van LEO eene algemeene vreugde verwekte; omdat men goede verwachting van zijnen gemoedsaard en geleerdheid had.

Karakter van LEO.

LEO X liet zijne kroning met meer dan Koninklijke pracht voltrekken; zoodat hij op dien dag meer dan 100,000 Dukaten verſpilde. Hij reed bij deze gelegenheid op hetzelfde *Turkſche* paard, op hetwelk

(*) *Dictionn. Hist. et Crit. Art. Leon X.*

welk hij in den ſlag bij *Ravenna* gereden had, toen hij gevangen werd, hetwelk hij weder gelost had, en tot in zijn laatſten ouderdom zonder werk te doen liet onderhouden. Vervolgens was zijne Hofhouding doorgaans ſchitterend; zijne tafel vol lekkernijen; hij volgde vermaken van allerlei, ook niet altijd van de welvoegelijkſte ſoort. Hij werd daar nog meer toe aangeſpoord door eenige jonge Kardinalen, onder welke de Kardinaal BIBIENA, die aardige *Italiaanſche* Blijſpelen ſchreef, en die door jonge lieden in het Vatikaansch Paleis liet uitvoeren, ook den Paus zelven overredende, om dezelve bij te wonen. Onder de gunſtelingen van den Paus waren inzonderheid eenige voorname tafelſchuimers, geoefend in alle lekkernijen, vernuftige invallen en grappen, waar in hij zich meer verzadigde, dan met eten. Deze bedachten voor den Paus niet alleen nieuwe geregten, bij voorbeeld, braadworſten van gehakt pauwenvleesch, (waar over zijn opvolger, ADRIAAN VI, gewoon aan de *Hollandſche* matigheid, zich ergerde,) maar 'er werden ook voor hun op zekere dagen, als LEO bijzonder vrolijk wilde zijn, vele zeldzame ſpijzen, als van apen en raven, op het einde der tafel ter beſpotting opgedischt. Op zijne gastmalen werd ook ſterk met de kaarten geſpeeld, en of hij won of verloor, hij ſtrooide rijkelijk goudſtukken onder de toekijkers. In het ſchaakſpel ſpeelde hij zoo ſcherpzinnig, dat zelfs de eerſte kenners niet met hem konden vergeleken worden. Voor alles was hij een driftig liefhebber van de jagt. In het ongunſtig weder, in ongezonde

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſtreken, en midden in den winter, zag men hem vele dagen achter een, en dikwijls ver van *Rome*, dit vermaak najagen; en zoo goedaardig hij anders was, zoo hevig ontſtak hij in toorn, als 'er iets tegen het jagersregt, of anders tot ſtooring van zijn vermaak voorviel.

Zelf een geleerde, een vernuft, en kenner van de Dichtkunst, achtte en beloonde hij de geleerden en fijne vernuften. Eer hij nog het Conclave verliet, benoemde hij twee der geleerdſte en welſprekendſte mannen, PETRUS BEMBUS en JACOBUS SADOLETUS, tot zijne Geheimſchrijvers. In het vervolg ſchonk hij aan THOMAS DE VIO VAN GAETA, (of *Cajetanus*,) aan ÆGIDIUS VAN VITERBO, en aan SILVESTER PRIERIAS, alle aanzienlijke Godgeleerden van zijne Kerk, de Kardinaalswaardigheid. Evenwel, hoe zeer hij in de verkering met geestige mannen zijn vermaak vond, echter vermaakte hij zich minst in de verkeering met Godgeleerden. Ook was zijne godgeleerde kennis zeer gering; maar met *Griekſche* en *Romeinſche* Dichters was hij des te bekender, ook was hij als Paus niet zoo vroom, als die waardigheid ſcheen te vereiſchen. Men is nog verder gegaan, en heeft hem zelfs tot een' verachter van het Christendom gemaakt, evenwel het verhaal, dat hij eens tegen zijnen Geheimſchrijver BEMBUS zou gezegd hebben: *het is aan alle eeuwen bekend, hoe veel voordeel ons het fabeltje van* CHRISTUS *aangebragt heeft*, is zonder grond, gelijk BAYLE wijdloopig bewezen heeft. Zekerder is het, dat deze Paus, die zich overal zocht te vermaken, ook vernuf-

nuftige geesten en ſlechte Dichters daar toe gebruikte. CAMILLUS QUERNUS, dien men te *Rome* tot Aartsdichter, (*Archipoeta*,) verheven had, moest geſtadig bij zijne tafel aan het venſter ſtaande, verzen voor de vuist maken; ſomtijds liet zich LEO dan met hem in wedſpel daar over in; hier voor kreeg de Dichter eenige brokken, die hem van de tafel werden toegeworpen, en als zijne verzen ſlecht uitvielen, wijn met veel water gemengd (*). Een' ander, CAJETANUS, (of GAETANI,) die armhartige *Italiaanſche* Rijmen zamenknoeide, bragt hij door de hem gegevene loffpraken het hoofd zoodanig op den hol, dat hij zich voor een' tweeden PETRARCA hield, en even als deze plegtig tot Dichter wenschte gekroond te worden. De Paus liet hier toe ook alle ſchikkingen maken. Maar toen de LX jarige Rijmelaar, zeldzaam prachtig uitgedoscht, op het voorplein van het *Vatikaanſche* Paleis eenen Olifant, met vergulden zadel, die eenen triumfzetel droeg, beſtegen had, was het door het krijgsmuzijk en het gejoel des volks niet mogelijk, het beest van zijne plaats te krijgen. Het is, daar de Paus zoo veel van vermaken hield, niet te verwonderen, dat hij ook van onnatuurlijken, doch in *Italië* maar al te gewonen wellust beſchuldigd is geworden; JOVIUS echter verklaart dit in zijne Levensbeſchrijving voor achterklap en laster.

Desniettemin was LEO X te gelijk een ſtreng handhaver van de wetten en van de openbare veiligheid.

(*) P. JOVII *Elogia Doctorum Virorum* C. 72.

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ligheid. Zelfs liet hij een' vermaard Bevelhebber, die zich bij zijn Huis verdienſtelijk gemaakt had, ter dood brengen, omdat hij, tegen alle waarſchuwingen aan, niet naliet te rooven en te plunderen; andere misdadigers van fatzoenlijke afkomst ſtrafte hij even onverbiddelijk; en eenen Leeraar in de Regten te *Rome*, die valſche Handſchriften gemaakt en in het gerigt bijgebragt had, liet hij openlijk verbranden. Niettegenſtaande dit alles ſmeedde de Kardinaal ALFONSUS PETRUCCI, wien hij *Siena* onthield, eene zamenzwering tegen zijn leven, doch dezelve ontdekt zijnde, werd deze in het jaar 1517 geworgd, aan zijne medepligtigen ſchonk de Paus voor eene groote ſomme gelds het leven, en andere Kardinalen, die van de zaak geweten hadden, moesten insgelijks groote geldſommen opbrengen. Thans maakte hij, om zich tegen de Kardinalen te beveiligen, op eens 31 nieuwe, zijnde nabeſtaanden van hem, of vrienden van zijn Huis, of zulken, door welke hij aan Vorsten dienst deed, of ook, die 'er hem mild voor betaalden.

Zijne verbindtenis met Frankryk.

Door zijne liefde tot pracht en veelvuldige geldverſpillingen, was hij vaak genoodzaakt, nieuwe hulpmiddelen te zoeken, om aan geld te komen, evenwel wist hij uitwendig zulk eene goede houding aan te nemen, dat men hem voor eenen besten Vorst hield, niet, zegt GUICCIARDINI, naar Apostoliſche goedheid afgemeten, maar omdat in onze bedorvene tijden hij deugdzaam genoemd wordt, die de ſnoodheid van andere menſchen niet overtreft. Veel dienst had hij, in zijne regering, van zijn Vaders

ders Broeder, JULIUS DE MEDICIS, wien hij, ſchoon van eene onechte geboorte, Kardinaal gemaakt had. Deze was geheel en al aan hem verknocht, en dewijl hij ſtreng en ſpaarzaam was, kwam hij vele kwade gevolgen van de ſpilzucht van LEO voor. Men ſchreef hem toe, dat hij de gewigtigſte zaken en ondernemingen beſtuurde, doch het ongegronde hier van bleek naderhand, toen JULIUS zelf onder den naam van KLEMENS VII Paus geworden, eene zwakke en ſlechte regering voerde.

LEO had drie voorname onderwerpen als het ware van zijnen voorzaat geërfd. Vooreerst den oorlog met de *Franſchen*, die vol wisſelvalligheid werd voortgezet. LODEWYK XII had bijkans alles in *Italië* verloren; hij veroverde het *Milaneeſche* grootendeels weder in het jaar 1513, maar nog in hetzelfde jaar ontnamen de *Zwitzers* het hem op nieuw, nadat zij den veldſlag bij *Novara* op de *Franſchen* gewonnen hadden. LEO niet zoo oorlogzuchtig als zijn voorzaat, poogde zijne oogmerken meer door verbindtenisſen, onderhandelingen en kunstgrepen te bereiken. Hij bleef wel in het zoogenoemde *heilige* verbond, maar zond ſlechts ſchoorvoetende den Keizer eenig krijgsvolk tegen de *Venetianen* te hulp; terwijl hij in onderhandeling was met LODEWYK XII voorzag hij de *Zwitzers*, deze *ſoldaten der Kerk, en beſchermers van den Roomſchen Stoel*, gelijk JULIUS II hen genoemd had, van geld, om in het *Milaneeſche* te vallen, maar LODEWYK XII overleed in het jaar 1515, en zijn opvolger FRANS I viel reeds in hetzelfde jaar met een talrijk leger in *Italië*,

V BOEK IV Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

lië, floeg de *Zwitzers* bij *Marignan*, en bemagtigde andermaal het Hertogdom *Milaan*; ook bragt hij *Genua* weder onder de *Franſche* gehoorzaamheid. De Paus geraakte dus in groote verlegenheid, dewijl de Koning ook het *Florentynſche* dreigde; hij ſloot daarom in het jaar 1515 onder bemiddeling van den Hertog van *Savoye* zijnen vrede met *Frankryk*, en hield vervolgens met Koning FRANS te *Bologna* in December van dat jaar een mondgeſprek over hunne belangen, bijzonder over de aanſpraak, welke de Koning op het Rijk van *Napels* maakte, waar van hij de beleening van den Paus voor zich begeerde, die echter den Koning met goede woorden en toezeggingen wist op te houden; en toen FRANS in het jaar 1519 naar *Frankryk* gekeerd was, nam de Paus de gelegenheid waar, om den Hertog van *Urbino* te overvallen, en van zijn land te ontzetten.

Hij vernietigt de Pragmatike Sanctie

In het gemelde mondgeſprek te *Bologna* wist LEO den Koning van *Frankryk* ook over te halen, tot het vernietigen der *Pragmatieke Sanctie* in *Frankryk*, waar van de *Franſchen* aan 's Konings Kanſelier DU PRAT, de ſchuld gaven, die zich door den Kardinaalshoed en andere belooningen zou hebben laten bewegen, om den onervarenen Koning over te halen, om den Paus genoegen te geven. Doch het is tevens duidelijk te zien, hoe ſchrander en ſtaatkundig LEO X deze zaak behandelde. Zijn voorzaat JULIUS II had, in de vierde zitting der Kerkvergadering van *Lateraan*, den Koning van *Frankryk*, LODEWYK XII, benevens de Prinſen, Prelaten en Parlementen van zijn Rijk ingedaagd, om zich wegens

gens de *Pragmatieke Sanctie* te verantwoorden. LEO had wel dezelfde bedoelingen, maar ging gematigder te werk, en gaf langer uitſtel aan deze indaging, gelijk hij dan ook het genoegen had, dat LODEWYK XII in de achtſte zitting van deze vergadering den 17den December 1513 dezelve erkende. In de tiende zitting in Mei 1515 werd dit uitſtel op nieuw verlengd, en eindelijk alles afgedaan in de bijeenkomst des Konings FRANCOIS met den Paus te *Bologna*; het geen daar in vastgeſteld werd, liet de Paus den 19den December 1516 in de elfde zitting der vergadering voorlezen, te gelijk met zijne Bulle, waar mede deze Kerkelijke wet werd vernietigd, en tevens de beroemde Bulle van BONIFACIUS VIII, *Unam Sanctam* vernieuwd, volgens welke het *ter zaligheid noodzakelijk zal zijn, dat alle geloovige Christenen den Roomſchen Paus onderworpen zijn.*

Concordaat tuſſchen LEO X en FRANS I.

In de plaats der *Pragmatieke Sanctie* kwam een nieuw vergelijk tuſſchen LEO X en FRANS I, bekend onder den naam van *Concordaat*, hetwelk reeds den 16den Augustus 1516 tot ſtand gebragt was. Volgens hetzelve zouden in het vervolg in het geheele *Franſche* Rijk, als eene *Kathedraal-Kerk* openviel, het *Domkapittel* en de *Kanunniken* niet verder geregtigd zijn, om eenen nieuwen Prelaat te verkiezen: maar de Koning zou eenen Doctor of Licenciaat der Theologie, of der beide Regten, die ten minſten 27 jaren oud was, zes maanden na het openvallen, ter bevestiging voorſtellen; en als hij niet bekwaam gevonden werd, drie maanden daar na een ander; anders zou de Paus dit ambt zelve kunnen vervullen; doch

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

doch deze zou de Bisdommen van zulken, die aan zijn Hof overleden, alleen vergeven. Hetzelfde zou ook bij *Abdijen* en *Priorſchappen* in acht genomen worden, bij welke eene verkiezing plaats vindt; alleen dat de voorgeſtelde perſoon niet beneden de 23 jaren oud zij. Doch de bijzondere verkiezingsregten van eenige Domkapittels en Kloosters, welke zij van den Pausſelijken Stoel ontvangen hadden, werden uitgezonderd. Dit vergelijk ſchafte alle *afwachtingen* of geestelijke ambten en *Reſervatien* af, welke de Pauſen anders gewoon waren te geven, en het verklaarde de reeds uitgedeelde voor nietig; doch met eenige uitzondering. Ook werd aan den Paus vergund, wanneer iemand *tien Prebenden* bezeten had, eene derzelven; en als hij 'er vijftig in zijne magt had, twee daar van te vervullen. Alle *Kerkelijke twistzaken* zouden in *Frankryk afgedaan worden*, uitgezonderd de groote aangelegenheden, die in de regten beſtemd en bepaald werden. In ſommige punten, die voor den Paus weinig te beduiden hadden, ſtemt dit vergelijk ook met de *Pragmatieke Sanctie* overeen. Maar het geen in dezelve was vastgeſteld, ten aanzien van het gedurig houden van algemeene Kerkvergaderingen, en van derzelver regtsgebied over den Paus; derzelver verbod van *Annaten*, en de bepaling van het *getal* der *Kardinalen*; dit alles is in het *Concordaat* met ſtilzwijgen voorbijgegaan.

Men ziet, hoe veel de vrijheden der *Franſche* Kerk bij dit *Concordaat* verloren hebben, geen wonder, dat men 'er zijne ontevredenheid in volgende tij-

tijden meermalen over geopenbaard heeft; zelfs was toen het ongenoegen in *Frankryk* en bijzonder op de Univerſiteit te *Parys* bijkans algemeen, toen de tijding van deze willekeurige verandering der Kerkenorde aldaar aankwam. Een aantal Studenten in de Hoofdſtad maakte van lompen en todden een ſpotbeeld van den Kanſelier DU PRAT, hetwelk zij onder vele beſchimpingen in de ſtad ronddroegen, waar het enkel aan eenen aanvoerder van eenen hevigen opſtand ontbrak. Toen de Koning eerst in het jaar 1517 aan het Parlement opening deed van dit *Concordaat*, werd hij openlijk door hetzelve deswegens berispt. Ook verzette het Parlement zich tot het jaar 1518 tegen het registreren van hetzelve, tot het eindelijk genoodzaakt werd, door bedreigingen van 's Konings ongenoegen, om hetzelve als eene wet te erkennen. De Univerſiteit van *Parys* verzette zich insgelijks, en beriep zich op eene volgende Kerkvergadering, op den volgenden Paus, op den Koning en op het Parlement. Zij verzocht den Aartsbisſchop van *Lions*, als *Primaat* der *Franſche* Kerk, dezelve bijeen te roepen, en verbood aan de Boekhandelaars het *Concordaat* te drukken of te verkoopen. Eindelijk moest zij zich echter aan den Koning onderwerpen, toen deze eenigen van hare leden had laten gevangen zetten, echter bleef zij nog, tot in later tijden, bij herhaling, op de herſtelling van de *Pragmatieke Sanctie* aandringen.

Beſluit der Kerkvergadering van Lateraan.

Eindelijk vond LEO X nog eene belangrijke zaak te voltooijen, welke zijn voorzaat hem had nagelaten, namelijk de Kerkvergadering van *Lateraan* met eere

V BOEK IV Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

eere te vervolgen en te beſluiten. Doch nadat de Keizer en de Koning van *Frankryk* dezelve erkend hadden, was hem dit gemakkelijk genoeg. Reeds onder JULIUS II waren de beſluiten dezer vergadering Pausſelijke bevelen, aan welke zij hare toeſtemming gaf, omdat zij niet anders kon. Maar van hare zesde zitting af den 27ſten April 1513, ſtond zij volkomen onder den invloed en leiding van LEO X, maar in deze en de volgende zitting werd niets van belang verrigt, maar in de achtſte den 17den December 1513 verbood de Paus, in het vervolg te leeren, (zoo als vele *Schoolſche* Wijsgeeren deden,) *dat de ziel ſterfelijk, en*, (naar de meening van AVERROES,) *dat 'er ſlechts één eenige ziel in alle menſchen is*; zij zouden niet meer onderſcheid maken tusſchen *Filoſofiſche* en *Theologiſche waarheid*; niet verder *de eeuwigheid der wereld*, en dergelijke dwalingen voorſtaan, maar veel meer de Wijsgeerige redenen voor dezelve wederleggen. Merkwaardig is de *Bulle van Hervorming*, welke LEO in de negende zitting den 5den Mei 1514 voorſtelde, behelzende eenige verbeteringen, welke niet alleen het *Roomſche* Hof, maar de Geestelijkheid in het gemeen betroffen: doch onder welke ook gebragt werd, dat den *Leken* alle magt over Geestelijken volſtrekt ontnomen werd. In de tiende zitting den 4den Mei 1515 kwam eene ſchikking te voorſchijn, volgens welke Lombaard- of Beleenhuizen, (*Montes pietatis*,) opgerigt zouden worden; tegen welke nogtans de Aartsbisſchop van *Trani* inbragt, dat dezelve meer nadeel dan nut aanbrengen. Eene tweede Bul-

le

le riep die Geestelijken weder tot orde, die, onder voorwendsel van Pausselijke vrijdom, niet onder het regtsgebied van hunnen Bisschop wilden staan. Door eene derde Bulle in deze zitting uitgebragt, gebood de Paus, dat in zijne Hoofdstad noch in andere steden van zijn gebied, iets gedrukt zou worden, zonder vooraf door eenen daar toe aangestelden Prelaat onderzocht te zijn; op straffe, dat zulke Boeken opgehaald en openlijk verbrand worden, en de Boekdrukker 100 Dukaten tot den opbouw van de St. Pieterskerk betalen zou. De elfde zitting hield zich onledig met de zaken der *Fransche* Kerk, en met de twaalfde den 16den Maart 1517 werd deze Kerkvergadering besloten.

Besluit van de geschiedenis der Pausen.

Uit het bovenstaande verhaal ziet men, hoe het den Pausen, niettegenstaande het onvoorzigtig, geweldig en ergerlijk gedrag van velen derzelven geluk-te, hun gezag te handhaven; ja LEO X bevestigde hetzelve door deze *Lateraansche* Kerkvergadering zoo vast, dat het geene schokken of vermindering scheen te vreezen te hebben, en 'er geene de minste waarschijnlijkheid was, dat nog in ditzelfde jaar 1517 eenige in zich zelven geheel onbeduidende mannen deze zedert meer dan 1000 jaren opgerigte en steeds meer en meer versterkte heerschappij der Pausen, hevig en geducht, enkel door leeren en het verkondigen der waarheid met dat goed gevolg zouden aantasten, dat zij, na weinige jaren, bijkans in half *Europa* geheel tot niet gebragt werd.

VIJFDE HOOFDSTUK.

Kerkelijk en Pausselijk regt; regten der Vorsten in Kerkelijke zaken. Toestand der Geestelijkheid.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Verandering in het Kerkelijk regt.

Nadat het *Kerkelijk Bestuur* sedert GREGORIUS VII, en voornamelijk sedert INNOCENTIUS III een wereldlijk Vorstendom verkregen had, veranderd was in een *Eenhoofdig*, (*Monarchaal*,) gebied der Pausen, werd de stand der *Leeraren* en der *Geestelijkheid* meer en meer en eindelijk geheel afhankelijk van het opperhoofd der Kerk, en het oude *Kerkelijk regt* werd verdrongen door een *nieuw*, hetwelk eene bijzondere wetenschap werd, welke een eigen wetboek, eigene Leeraars, den eersten rang onder alle regt verkreeg, en den grootsten invloed zelfs op de Burgerlijke Staatsinrigting bekwam, zoodat het nu een hoofdsteun der Pausselijke magt werd.

Kerkelijk regt bij de Grieken.

Het eigenlijk *Kanoniek Regt*, of het oude Kerkenregt, afgeleid uit de *Canons* of besluiten der Kerkvergaderingen, Bisschoppelijke voorschriften en Keizerlijke wetten, bleef alleen bij de *Grieken* nog stand houden, bij welke men een Handboek van het Kerkelijk Regt had, getrokken uit den *Nomokanon* van PHOTIUS. JOANNES ZONARAS schreef opheldering over de *Canones* der Apostelen, der algemeene en andere vermaarde Kerkvergaderingen, en over de voorschriften van aanzienlijke Bisschoppen van vorige eeuwen. Kort na hem schreef, omtrent het midden

den der XIde eeuw, ALEXIUS ARISTENUS, zoo al niet een *uittrekſel uit de oude Kerkelijke wetten*, dat onder zijnen naam gedrukt is, zeker dergelijke *aanmerkingen over de oude Canones*, als ZONARAS.

Maar voornamelijk muntte onder de *Grieken* in dit vak uit THEODORUS BALSAMON, te *Konſtantinopolen* geboren, alwaar hij de aanzienlijkſte waardigheden bekleedde. In het jaar 1191 gaf de Keizer ISAACIUS ANGELUS COMNENUS hem zelfs hoop op het Patriarchaat van *Konſtantinopolen*, ſchoon hij vervolgens deze waardigheid aan een' ander ſchonk. Hij ſchreef eene uitlegging op den *Nomokanon* van FOTIUS, op bevel van den Keizer MANUEL COMNENUS, en vervolgens *aanmerkingen* over de *Canones der Apostelen*, der *Concilien* en *Kerkvaders*. In een ander werk verzamelde hij de *oude Keizerlijke verordeningen over Kerkelijke belangen*. Merkwaardig zijn vooral zijne *antwoorden op 64 Kanonieke vragen van den Patriarch van Alexandrië*, MARKUS. Later *Roomſche* Schrijvers hebben hem haat tegen hunne Kerk te last gelegd, omdat hij, gelijk men verwachten moest, zich tegen de algemeene Opperhoofdigheid van den *Roomſchen* Paus verzette; ook erkende hij wel den eerſten rang in het Kerkbeſtuur van den Biſſchop van *Nieuw-Rome*, doch zonder daarom denzelven als het hoofd der geheele Kerk te houden, en zonder dezen voorrang van den Apostel PETRUS af te leiden. Het onderſcheid tusſchen de *Griekſche* Biſſchoppen en de Kerk-Wereldlijke Vorsten in het Westen, volgens hem, is blijkbaar, wanneer men ſlechts de plaatſen leest, waar BAL-

THEOD. BALSAMON.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

SAMON zegt (*): *de waardigheid van eenen Bisschop beſtaat in leeren; ja, hij is alleen tot Leeraar der gemeente aangeſteld, en moet dit hoofdoogmerk* bijzonder *op elken Zondag uitoefenen* (†).

In de *Latijnſche* Kerk moesten thans de verzamelingen voor het Kerkelijke Regt den gang nemen, die met de hoofdverandering in hetzelve door het toenemen van het Pausſelijk gezag overeenkwam. Reeds in de eerſte tijden der XIde eeuw had BURHARD van *Worms* in zijn werk over het Kerkelijk Regt vele onechte *Decretalen* aangenomen. Deze werden bij volgende *Kanonisten* in grooter aantal aangevoerd. Gedurende den twist over het regt der *Investituur* werden ſoortgelijke verzamelingen van Kerkelijke wetten in het licht gegeven, bijzonder is bekend die van ANSELMUS, Bisſchop van *Lucca*, den vriend van Paus GREGORIUS VII, welke ten opſchrift heeft: *Authentica et Compendioſa Collectio regularum et ſententiarum SS. Patrum et Autorabilium Conciliorum.* In dezelve heeft ANSELMUS, gelijk ook in zijne andere ſchriften, veel gebruik gemaakt van onechte *Decretalen.*

Latijnſche Kanonisten bijzonder IVO of IVES.

Tenzelfden tijde verzamelde BONIZO, Bisſchop van *Piacenza*, die als een heilig ijveraar voor den Pausſelijken Stoel in het jaar 1089 zijn leven verloren heeft, een dergelijk werk onder het opſchrift: *Decretale, ſive Syntagma Decretorum Eccleſiasticorum*, ter verdediging van de regten van den Paus, tot wel-

(*) *Schol. ad Can. Apostoll. ap.* BEVEREG. *T.* I. *p.* 38.

(†) *Schol. ad Can. Concil.* VI. *in Trullo l. c. p.* 178.

welker verdediging ook de Kardinaal DEUSDEDIT de pen opvatte, en twee verzamelingen ſchreef, welke nog niet gedrukt zijn.

Maar meer dan al deze verzamelaars heeft zich een naam gemaakt IVO of IVES, Biſſchop van *Chartres*, die in het algemeen een der aanzienlijkſte mannen in de Kerk van zijnen tijd geweest is. Hij was geboren in het jaar 1040, en werd omtrent het jaar 1079 *Prior*, vervolgens Abt der Koorheeren van *St. Quintin*, alwaar hij eene ſtrikte waarneming der regelen van deze levenswijze invoerde. Vijftien jaren met roem dezen post hebbende waargenomen, gebeurde het, dat de Biſſchop van *Chartres* zijn ambt moest nederleggen, en IVO werd, op aanprijzing van URBANUS II, tot deszelfs opvolger verkoren, niet zonder hevige tegenkanting van zijnen Metropolitaan RICHER, Aartsbiſſchop van *Seur*, doch tegen wien hij door den Paus nadrukkelijk gehandhaafd werd. Na het jaar 1092 werd hij, door zijne tegenkanting tegen het huwelijk van zijnen Koning FILIPS met BERTRADE, gevangen gezet, gelijk wij reeds in de Geſchiedenis der Pauſen verhaald hebben. In den oorlog tuſſchen den Keizer en den Paus over de *Investituur* muntte hij ook uit, bijzonder door zijne beſcheidenheid, alzoo hij weigerde die genen voor Ketters te verklaren, die de zaak des Keizers voorſtonden, terwijl hij te gelijker tijd niet ſchroomde, den Pauſen hunne misſlagen onder het oog te brengen. Hij overleed den 23ſten December des jaars 1116. Dewijl men hem als eenen Heiligen aanmerkte, vierde men van tijd

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

tot tijd zijnen ſterfdag als eenen feestdag tot zijne eere; en alhoewel men niet weet, dat hij ooit gecanonizeerd is geworden, heeft echter Paus PIUS V in het jaar 1570 dit feest verplaatst op den 20ſten Mei. Hij heeft verſcheidene werken nagelaten, welke door JOANN. FRONTEAU, Kanunnik der Heilige *Genovefa* te *Parys*, in het jaar 1647 in Folio zijn in het licht gegeven. Onder dezelven zijn zijne *Brieven* belangrijk, als welke dienen kunnen ter opheldering van vele bijzonderheden met betrekking tot den Kerkelijken en Wereldlijken Staat van zaken van dien tijd. Ook hebben wij van hem een getal van *vier en twintig* Predikatien, gelijk hij dan ook den roem heeft, van vlijtiger gepredikt te hebben dan eenig Bisſchop van zijnen tijd. Van een ander werk over de *Kerkplegtigheden* zal in het vervolg geſproken worden. Eene korte *Chroniek der Koningen van Frankryk*, van FARAMUND tot FILIPS I wordt te onregt aan hem toegeſchreven. Maar zijn meesten roem heeft hij verworven door zijne *twee verzamelingen voor het Kerkelijk Regt*, de eene *Decretum*, de andere *Pannormia* of *Pannomia* genoemd, waar bij het echter onzeker is, welke de eerſte door hem vervaardigd is. De benaming der laatſte is insgelijks onzeker; *Pannormia*, zoo hebben alle de oude Handſchriften, naar het *Latijnſche norma*, doch naar de meening van vele geleerden moet het zijn *Pannomia*, hetwelk geheel Grieksch zou zijn van νομος, (eene wet.) Hoe het zij, dit werk, hetwelk men geene genoegzame reden heeft, om aan IVO te ontzeggen, bevat in *acht Boeken* eene verzameling van wetten

om-

omtrent Kerkelijke zaken, zamengebragt uit ſoortgelijke werken van REGINO en BURHARD van *Worms*, doch te gelijk met overneming van hunne gebreken; ook uit den *Codex* van THEODOSIUS, het wetboek van JUSTINIANUS, en de *Frankiſche Capitularien*; maar de waarde van het werk vermindert, door het bijbrengen in hetzelve van zoo vele onechte *Decretalen*.

In de andere grootere verzameling van Kerkelijke wetten door IVO, gemeenlijk *Ivonis Decretum*, door hem zelven *Collectio Canonum*, en ook *Exceptiones Eccleſiaſticarum Regularum* genoemd, zijn dezelfde bronnen door hem gebruikt, als in de vorige, zij beſtaat uit XVII afdeelingen, in welke ook vele valſche *Decretalen* gevonden worden.

In de eerſte dagen der XIIde eeuw waren IVO en BURHARD van *Worms* de voornaamſte leidslieden in het Kanonieke Regt in de Weſterſche Kerk; maar hun roem werd geheel overſchaduwd door dien van GRATIANUS, een Monnik, geboren in de ſtad *Chiuſi*, het oude *Cluſium*, in het *Florentynſche*; een jonger verhaal, hetwelk zegt, dat hij en PETRUS LOMBARDUS en PETRUS COMESTOR, Broeders van eene doch onechte geboorte geweest zouden zijn, heeft vrij waarſchijnlijk daar in zijnen oorſprong, dat deze drie beroemde mannen in hunnen leeftijd, elk in hunne wetenſchap, de eerſten geweest zijn. IVO in het Kerkelijke Regt, PETRUS LOMBARDUS in de Schoolſche Godgeleerdheid, en PETRUS COMESTOR in de Bijbelſche Geſchiedbeſchrijving. Dat het Kerkelijk Regt tot hier toe op de Hoogeſchool Gratiani Decretum

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

te *Bologna* nog niet openlijk geleerd werd, gelijk het Wereldlijk Regt, gelijk het ook nog aan eene *methodieke* of geſchikte verzameling van Kerkelijke wetten ontbrak, zoo als het Wereldlijk Regt voor zich vond in het Wetboek van JUSTINIAAN, waar bij misſchien de klagt kwam van den Heil. BERNHARD, dat men het *Romeinſche* Regt aan het Pausſelijke Hof aannam, en zijne vermaning aan GRATIANUS, hoe het zij, het één en ander ſpoorde dezen Monnik op, om in 1151 eene *verzameling* te leveren *voor het Kerkelijk Regt*, welke tevens eene *Sijſtematiſche uitlegging* behelzen zou, en bijzonder ten oogmerk had, de Kerkelijke wetten te vereffenen en met malkanderen overeen te brengen, waarom hij ook dit werk *Concordia*, (of *Concordantia*,) *discordantium Canonum* noemde, gemeenlijk heet het zijn *Decretum*, INNOCENTIUS III heeft het aangehaald met den naam van *Corpus Decretorum*.

Dit werk beſtaat uit *drie Deelen*. Het eerſte heet *Distinctiones*, waar in GRATIANUS handelt van het regt der Biſchoppen en Geestelijken in het algemeen; het tweede heet *Cauſæ*, en ſpreekt van onderwerpen, welke tot het Geestelijk geregt behooren; in het derde, (*de Conſecratione*,) worden de tot de Kerk behoorende zaken en gebruiken doorgeloopen. GRATIANUS gaf zijnen arbeid in het jaar 1151 aan de Hoogeſchool te *Bologna* over, met verzoek, om het te onderzoeken en vervolgens aan den Paus voor te dragen, ten einde zijn werk, van denzelven goedgekeurd, tot openbare voorlezingen gebruikt zou mogen worden. De Paus gaf in het jaar

jaar 1152 daar zijne goedkeuring toe, en GRATIANUS zelve werd benevens den Kanunnik RAYNERIUS BELLAPECORA tot eerſte Hoogleeraren in het Kerkelijk Regt volgens dit handboek aangeſteld; ook verordende deze Paus in het jaar 1153, dat de drie Akademiſche eeretrappen van *Baccalaureus*, *Licentiatus* en *Doctor* of *Magister*, die tot hier toe in de vrije kunſten en in het Romeinſche Regt uitgedeeld werden, in het vervolg ook, na behoorlijk onderzoek, voor de Leeraren van het Geestelijk regt zouden uitgedeeld worden, welke, dewijl zij Goddelijke Regten leerden, den rang voor de anderen hebben zouden.

Van dezen tijd af maakte het Geestelijk Regt opgang, en het werk van GRATIANUS werd eene onontbeerlijke bron van hetzelve. Spoedig verdeelden zich ook de Regtsgeleerden in *Decretistae* en *Legistae*. 'Er werden menigvuldige *Glosſen* op GRATIANUS werk ter opheldering geſchreven. Een der voornaamſten onder deze *Glosſators* was JOANNES SEMECA, *Teutonicus* genoemd, omdat hij een Duitſcher was. Hij was de Zoon van een' Schoenlapper, maar klom, uit hoofde van zijne geleerdheid tot de waardigheid op, van Proost van *St. Steven* te *Halberſtad*. Zijne verdienſten als *Glosſator* werden in zijn graffchrift te *Halberſtad* uitgedrukt, in hetwelk hij genoemd wordt:

Lux Decretorum, dux Doctorum, via morum.

Hij overleed in het jaar 1245 of 1248.

Tot het groot aanzien van GRATIANUS werk bragt niet

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

niet weinig toe, dat men al ſpoedig te *Rome* van hetzelve gebruik maakte tot het beſlisſen van geſchillen, welke bij appel daar gebragt waren. Ook duurde het niet lang, of het werd ook aangenomen op de Univerſiteit van *Parys*, ook in *Duitschland* en elders. Niet alleen de volledigheid der verzameling, de wetenſchappelijke leerwijze in dezelve, maar voornamelijk de zorg van GRATIANUS, om het Pausſelijk gezag te handhaven, en het gebruik van zoo vele Decreten en Brieven, wier echtheid met regt in twijfel getrokken werd, waar door menigvuldige zaken bij appel voor het *Roomſche* Hof ter beſlisſing kwamen, waren voornamelijk de redenen, waarom de Pauſen dit werk ten ſterkſten begunſtigden, en dat hetzelve het eerſte Deel van het Pausſelijke Wetboek: *Corpus juris Canonici* genoemd, uitmaakt. Anders heeft GRATIANUS menigvuldige en groote misſlagen in hetzelve begaan, waarom zelfs in later tijden verſcheidene Pauſen de verbetering derzelve hebben laten ondernemen; voornamelijk is zijn werk ontſierd door de menigvuldige onechte *Decreten*, welke hij aangevoerd en ten grondſlag gelegd heeft.

Het is uit dien hoofde niet te verwonderen, dat deze verzamelaar in het vervolg door Schrijvers zelfs van zijne eigene Kerk meermalen is doorgeſtreken, ſchoon het tevens waar is, dat men in ditzelfde werk veel ontmoeten zal, hetwelk belangrijk is, leerzame overblijfſelen van het aloude Christendom, ſporen van menigvuldige Kerkelijke inrigtingen en gebruiken der oude Christenen, waar uit men zien kan, hoe veel de latere denkwijze en inrigting van de oorſpronke-

lij-

lijke is afgeweken, hoe min het ook het oogmerk van GRATIANUS geweest is, die te doen opmerken. Zoo leeren de plaatsen van HIERONYMUS, welke hij (*) aanhaalt, dat 'er in de allereerste Kerk nog geene eigenlijke Bisschoppen, maar alleen Ouderlingen en Kerkendienaars geweest zijn. Uit eene plaats van AMBROSIUS, welke hij (†) bijbrengt, dat ten tijde van denzelven nog geene meerderheid aan den Apostel PETRUS in de Kerk toegekend, maar PAULUS volkomen aan denzelven gelijk geacht is geworden (§). Voorts onder soortgelijke plaatsen, welke men *getuigenissen der waarheid* gewoon is te noemen, is de volgende merkwaardig uit eene redevoering van den Heiligen BONIFACIUS, eersten Aartsbisschop van *Mentz*, in de VIIIste eeuw (**). Deze zegt daar: „ Wanneer de Paus nalatig ten aan„ zien van zijn eigen en zijner Broederen heil, on„ nut en bedrijveloos in zijne handelingen, boven„ dien zwijgende, wanneer hij iets goeds kan „ uitrigten, waar door hij zich zelven en allen nog „ meer benadeelt, bevonden wordt; zoo zal hij „ zeker ontallijke menschen bij geheele scharen met „ zich, als den eersten slaaf der hel, medeslepen, „ welke met hem door vele straffen gestraft zullen „ worden enz." Zulke en dergelijke plaatsen, die bij GRATIANUS voorkomen, hebben aan sommige *Pro-*

(*) *Dist.* XCIII. *C.* 24. *p.* 273. *Dist.* XCV. *C.* 5. *pag.* 228. (†) *Cauf.* II. *Quæst.* VII. *C.* 37. *p.* 414.
(§) BÖHMER *de varia Decreti Gratiani fortuna* § XIX.
(**) *Dist.* XL. *C.* 6. *p.* 117.

Digitized by Google

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Proteſtanten gelegenheid gegeven, om van hem zelven tegen de *Roomſche* Kerk gebruik te maken (*).

Daar GRATIANUS meestal ongelukkig ſlaagde in het vereffenen der Kerkelijke onderling dikwijls ſtrijdige wetten, gaf dit, gelijk wij gezegd hebben, veelvuldige aanleiding, dat men zich naar *Rome* aan den Paus vervoegde, om beſliſſing der daar uit ontſtane verſchillen. Dit gaf gelegenheid tot eene menigte *Pauſelijke* Brieven, in welke deze vragen beſlist en bepaald werden, *Epistolæ Decretales*, kortheidshalve *Decretales* genoemd, hoedanige ook reeds voorheen en al ſedert de vierde eeuw voorkomen; doch, alzoo thans het oppergezag van het *Roomſche* Hof algemeen erkend werd, vermenigvuldigden zulke *Decretalen* ongemeen, inzonderheid onder ALEXANDER III, ſedert het midden der XIIde eeuw, zoodat STEVEN, die ſedert het jaar 1192 Biſſchop van *Doornik* was, aan den Paus klaagde over het *ondoorkomelijk woud van Decretalen*, die onder den naam van ALEXANDER III voor de Kerkelijke Geregtshoven aangehaald werden, waar tegen de *oude heilige Canones verworpen en uitgeſpogen werden.* In plaats der Sijnodale beſluiten, voegt hij 'er bij, door welke thans niets meer beſlist wordt, gelden enkel deze *Brieven*, die misſchien *voor geld*, onder den naam van den Paus van *Rome*, *verdicht en opgeſteld* zijn. Men ondernam al vroeg eene verzameling van zulke Pausſelijke *Decretalen*. BÖHMER

Verzamelingen van Pausſelijke Decretalen.

(*) J. CHR. PFAFF. *Dogmata Protestantium ex Jure Canonico comprobata Tubing.* 1712, 1722. *in 4to.*

HER (*) heeft 'er eene in het licht gegeven, welke waarſchijnlijk de oudſte is: *Decretales Alexandri III. in Concilio Lateranenſi III. Generali a.* 1179. *Celebrato editae*, en een tweede: *Appendix ad Concilium Lateranenſe III.* ſtaat bij HARDUINUS (†). Vervolgens verzamelde BERNHARDUS CIRCA, Proost te *Pavia*, naderhand Biſchop te *Faenza*, ter aanvulling van het werk van GRATIAAN, de *Decretalen*, die nog buiten deszelfs verzameling verſtrooid, hier en daar omzworven, onder den titel: *Breviarium Extravagantium*, om van geene andere te ſpreken.

Eindelijk kwamen 'er verſcheidene verzamelingen van *Decretalen* uit op Pausſelijk gezag, onder INNOCENTIUS III, die tot het jaar 1215 geregeerd heeft, en onder zijnen opvolger, HONORIUS III. Doch even hier door vermeerderde bij het aantal der *Decretalen* de moeijelijkheid van derzelver gebruik bij de Geregtshoven, waarom GREGORIUS IX, die in het jaar 1227 den Pausſelijken Stoel beklom, uit de voorgaande verzamelingen eene nieuwe en meer bruikbare liet vervaardigen, waar toe hij zich bediende van RAYMUNDUS VAN PENNAFORT, (in het Latijn *de Penna forti*,) bekend door zijnen ijver in het bekeeren der *Arabieren*, die in het jaar 1275 in het 100ſte jaar zijns ouderdoms overleden, en in het jaar 1601 door KLEMENS VIII onder de Heiligen van zijne Kerk geplaatst is. De verzameling door hem tot ſtand gebragt, voert den titel: *De-*

(*) *Append. ad Corp. Jur. Canon. T.* II. *p.* 181-341.
(†) *Acta Concill. T.* VI. *P.* II. *p.* 1694.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Decretalium Papae Gregorii IX Compilatio, zij werd in het jaar 1234 voltooid, beſtaat in *vijf Boeken*, en maakt het *tweede Deel* uit van het *Pauſelijk Wetboek*.

Kort daar na liet INNOCENTIUS IV uit de beſluiten der onder hem in het jaar 1245 gehoudene Kerkvergadering te *Lions* nog eene nieuwe verzameling maken, welke hij aan de Univerſiteit van *Bologna* tot haar gebruik overzond; insgelijks GREGORIUS X, en eindelijk BONIFACIUS VIII, die in het jaar 1292 zijne verzameling openlijk aankondigde als een algemeen voorſchrift voor de Geregtshoven, zoo als zij ook als *het zesde Boek der Decretalen* is aangenomen.

Clementinæ.

Op deze wijze voltooiden de Pauſen, naar hun welgevallen, hun Wetboek, niettegenſtaande de pogingen, welke in het laatſte gedeelte van dit tijdsverloop aangewend werden, om hunne aangematigde magt te beperken, wanneer vele Schrijvers hunne twijfelingen tegen de echtheid van vele oude *Decretalen* inbragten. KLEMENS V, de eerſte Paus die te *Avignon* zijn verblijf nam, vermeerderde het Pauſelijke Wetboek met eene nieuwe verzameling, welke hij in het jaar 1313 in het Konſiſtorie bekend maakte, en zijn opvolger JOANNES XXII zond ze aan de Hoogeſchool te *Bologna* enz. KLEMENS had deze verzameling het *zevende Boek der Decretalen* willen genoemd hebben, maar men gaf ze, tot zijne eere, den naam van *Clementinae*.

Extravagantes.

Van denzelfden Paus JOANNES XXII, die de *Clementinae* ten gebruik invoerde, kwam hier vervolgens

gens nog eene nieuwe verzameling bij, onder den titel: *Extravagantes Joannis* XXIII, met welken naam men zulke *Decretalen* beteekende, welke na de vorige verzamelingen gegeven waren, ook kunnen deze dus genoemd zijn, omdat zij niet, gelijk de voorgaande, door eene Pausſelijke Bulle bekrachtigd, en aan de Hoogeſcholen gezonden zijn. Hier bij werd eindelijk kort na het jaar 1484 nog eene verzameling gevoegd, onder den naam van *Extravagantes Communes*, omdat zij bevelen van 25 Pauſen bevat, van URBANUS IV in het jaar 1262, tot SIXTUS IV in het jaar 1483.

Corpus Juris Canonici.

Op deze wijze is ſedert het midden der XIIde eeuw tot tegen het einde der XVde het Pausſelijk Wetboek onder den naam van *Corpus Juris Canonici*, volledig gemaakt. Andere vervolgen van hetzelve zijn in het groote *Roomſche Bullarium* te vinden, hetwelk tot 1758 XVIII Deelen in Folio bevat. Daar zijn verſcheidene uitgaven van hetzelve bezorgd, onder anderen heeft Paus GREGORIUS XIII in het jaar 1582 eene door geleerde mannen laten bezorgen te *Rome* in vier Deelen in Folio, naar welke de *Paryſſche* uitgave gevolgd is in het jaar 1687 in twee deelen in Folio. Doch de eene en andere is ver overtroffen door de uitgave te *Halle* in het jaar 1747 in Quarto, welke JUSTUS HENNING BÖHMER bezorgd heeft, in welke hij wel den tekst onveranderd gelaten, maar tevens uit verſcheidene oude Handſchriften en uitgaven eene menigte verſchillende lezingen verzameld heeft, behalve zijne geleerde aanmerkingen, en voor elk Deel eene Inleiding. *Diſſ.*

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de varia Decreti Gratiani fortuna en *de Decretall. Pontiff. Romanor. variis Collectionibus et fortuna*; eindelijk heeft hij 'er een volledig *Register* of Bladwijzer achter geplaatst.

Canonisten.

Men zal zich niet verwonderen, dat, gelijk het Wetboek van JUSTINIAAN, dus ook dit der Pausſen vele uitleggers gehad heeft, die men gemeenelijk *Canonisten* noemt. Zij hadden reeds in de XIIIde eeuw hunne voorgangers onder anderen in den Paus INNOCENTIUS IV, die het eerst eenen *Commentarius over de vijf Boeken der Decretalen* geſchreven heeft; wien naderhand velen gevolgd zijn.

Griekſche Canonisten.

In de *Griekſche* Kerk, waar men het Kerkelijk Regt bleef afleiden uit de eerſte Kerkvergaderingen en Kerkleeraars, en wier hoofd, de *Patriarch* van *Konſtantinopolen*, zich niet tot Wetgever had opgeworpen, had men daarom ook weinige *Canonisten* of Schrijvers over het *Kerkelijk Regt*. Men hield zich aan de ſchriften van FOTIUS, ZONARAS en BALSAMON. Het gebruik van dezelve gemakkelijk te maken, was het eenige, dat men verlangde. Ten dien einde ſchreef omtrent het jaar 1315 de Monnik en Priester, (ἱερομοναχος,) MATTHEUS BLASTERES een *Alfabetisch Zamenſtel*, (Συνταγμα κατα στοιχειον,) *van alle onderwerpen, welke in de Heilige en Goddelijke Kerkelijke Wetten begrepen zijn* (*).

Pausſelijk.

Gelijk de magt der *Pausſen* ongemeen geſtaafd werd,

(*) BEVERIDGE *Synod. ſ. Pandect. Canon. SS. Apost. et Concilior. T.* II. *P.* II. *p.* 1-272.

werd, door het bovengemelde *Pausfelijke Regt*, terwijl men, gelijk wij in de Geſchiedenis der Pauſen gezien hebben, naderhand vruchtelooze pogingen aanwendde, om deze magt te beperken en het oude Kerkelijke Regt te herſtellen; zoo wisten de Pauſen deze hunne magt op eene meesterlijke wijze te doen gelden, door allerwegen hunne *Legaten* of Afgevaardigden te zenden, die niet alleen hunne bevelen overbragten, maar met de grootſte ſtoutheid, willekeurig te werk gingen. De Koningen van *Engeland* bezaten wel het voorregt, dat hun geen *Apostolisch Legaat* mogt toegezonden worden, indien zij dit niet zelve uitdrukkelijk begeerden; doch dit voorregt was enkel een *ſchaduwregt*, volgens MATTHEUS van *Parys* (*), alzoo de Pauſen zich aan hetzelve weinig kreunden, en in allen gevalle Gevolmagtigden onder eenen anderen naam zonden. Het volgende verdient uit dien Geſchiedſchrijver overgenomen te worden. Wanneer in het jaar 1237 de Koningen van *Engeland* en *Schotland* te *Tork* eene bijeenkomst hadden, om daar, onder bemiddeling van eenen Pausſelijken *Legaat*, over vrede te handelen, gaf deze zijn verlangen te kennen, om ook in *Schotland* te komen, ten einde daar de Kerkelijke belangen te regelen. Maar de Koning van dit Rijk beduidde hem: dat men nog nooit eenen Pausſelijken Legaat in *Schotland* gezien had, die daar ook niet noodig was, en dien hij niet zou toelaten, zoo lang hij leefde. „ Evenwel, voegde de Ko-

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517. ke Legaten.

(*) *Hiſt. Maj. p.* 723, 876.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Koning 'er bij: dewijl men u als een heilig man roemt; zoo vermaan ik u, als gij misſchien in mijn land komen mogt, dat gij u voorzigtig gedraagt, opdat u geen ongeluk wedervare. Want daar wonen onbandige boschmenſchen, die naar menſchenbloed dorsten; ik zelve ben niet in ſtaat hen te beteugelen; als zij u zouden aanvallen, kan ik hen niet terug houden." Op deze waarſchuwing bleef de *Legaat* in *Engeland*.

De Pauſen gebruikten tot deze *Legaten* meestal *Italianen*, Kardinalen, Bisſchoppen, Monniken, Pauſelijke Hofprelaten en Hofbedienden; niet zelden echter verkozen de Pauſen daar ook Bisſchoppen toe van het land zelve, waar zij dezen post zouden bekleeden; men weet ook, dat de Aartsbisſchop van *Saltsburg* zich *geboren Legaat van den Heil. Stoel in Duitschland* noemt. Over het algemeen hadden deze *Legaten* eenen kwaden naam, omdat zij zich eene menigte willekeurige handelingen en buitenſporigheden zoo wel van heersch- als van hebzucht veroorloofden, zoodat de Bisſchoppen zelve zich over hen beklaagden, dewijl overal waar zij kwamen, de regten der Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen weinig golden. Van daar dat ſommige Vorsten en Volken weigerden hen te ontvangen, en den Paus uitdrukkelijk verzochten van hen verſchoond te blijven.

Geldſchattingen aan de Pauſen

Eenige van de menigvuldige beſtemmingen dezer *Legaten* was het opleggen of inzamelen van zekere *geldbelastingen*, van meer dan éene ſoort, welke alle Christelijke Vorsten en Volken aan den Paus be-

betalen moesten. Om niet te ſpreken van de verbazende geldſommen, welke opgebragt werden, als 't ware, ten behoeve der kruistogten, of bij andere gelegenheden, ten dienste, zoo het heette, van de Kerk, voor Pausſelijke gunstbewijzen, dispenſatien, voorregten voor titulen en waardigheden, voor het Pallium der Aartsbisſchoppen enz., 'er werden van geheele Natien jaarlijks geſchenken aan den Heil. PETRUS of van *cijnspligtige* Vorsten aan hunnen Leenheer den Paus opgebragt. Zoodanig was de *St. Pieterspenning* in *Engeland* ſedert de VIIIſte eeuw, in *Polen* ſedert het midden der XIde eeuw; in *Denemarken* misſchien al vroeger. In *Zweden* ſedert het jaar 1152. Waarſchijnlijk ook omtrent denzelfden tijd in *Noorwegen*. Eindelijk weet men, dat HENDRIK II, Koning van *Engeland*, ten einde de toeſtemming van den Paus te verkrijgen, om *Ierland* te veroveren, denzelven in het jaar 1159 aangeboden heeft, jaarlijks van elk huis in dat eiland eenen penning te zullen betalen.

Nog gewigtiger waren voor de Pauſen de *Leenscijnſen*, die zij van verſcheidene Vorsten trokken. Als het groot ontwerp van GREGORIUS VII ten uitvoer gebragt was, zouden bijkans alle Vorsten van *Europa* Vaſallen van den Heiligen Stoel geworden zijn, en als zoodanigen eene jaarlijkſche ſchatting hebben moeten opbrengen. In de Geſchiedenis der Pauſen hebben wij gezien, hoe de *Noormanniſche* Vorsten in *Neder-Italië* van den Paus afhankelijk geweest zijn. Met WILLEM den Veroveraar misluk-te het ontwerp van den Paus GREGORIUS; beter

V BOEK V Hoofdst na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gelukte het zijnen opvolger INNOCENTIUS III, die *Engeland* en *Ierland* van zich leenroerig maakte, gelijk in de Geschiedenis der Pausen verhaald is; op gelijke wijze heeft een Koning van *Arragon* en een *Spaansche* Graaf zich leenroerig aan den Paus erkend; insgelijks waren de Koningen van *Portugal*, sedert den oorsprong van hun Rijk, Vasallen van den Paus; en hoewel het eenigzins twijfelachtig is, evenwel waarschijnlijk ook de Koningen van *Denemarken*.

Afhankelijkheid der Vorsten van de Pausen.

Dus waren vele Vorsten in der daad Vasallen van den Paus, en over het geheel moesten zij dezelven naar de oogen zien, hoe zeer velen van tijd tot tijd daartegen worstelden; en schoon de Pausen gedurende hun verblijf te *Avignon* de Koningen van *Frankryk* ontzien moesten, handhaafden zij hunne hoogheid des te stouter tegen andere Vorsten, ja wisten niet zelden de Koningen van *Frankryk* listig naar hunnen zin te buigen. Na alle pogingen, tot beperking van hunne magt, zag men, zoodra de groote scheuring een einde genomen had, Keizer SIGISMUND met den grootsten eerbied het paard van MARTYN V bij den toom leiden. FREDERIK III was geheel gehoorzaam aan de Pausen, en zelfs MAXIMILIAAN, die de bezwaren der *Duitschers* had laten verzamelen, keerde eerlang uit staatkundige oogmerken weder tot de vorige onderwerping aan den Paus terug; zelfs moesten de *Fransche* Koningen LODEWYK XI en XII, niettegenstaande zij met de Pausen oorlog voerden, eindelijk tot die onderwerping wederkeeren.

Niet

Niet alleen gingen de Vorsten voort, met allen diepen eerbied aan de Pauſen te bewijzen, zoo als knielen, den voetkus, het houden van den ſtijgbeugel enz., maar zij erkenden ook allen meer of min de hoogheid der Pauſen; van wier uitſpraak ook in ſommige landen afhing, wie de Rijksbeſtuurder zijn zou, waar van *Hongaryen* met het einde der XIIIde en begin der XIVde eeuw een treurig voorbeeld opleverde, alwaar na den dood van Koning ANDREAS III, den laatſten Koning uit het geſlacht van *Arpad*, binnenlandſche verwarringen ontſtonden, veroorzaakt, doordien de Paus den *Hongaren* eenen Koning wilde opdringen.

Regten der Vorsten in Kerkelijke zaken.

Wel is waar, dat de Vorsten meermalen pogingen deden, om hunne regten tegen den Paus te handhaven, maar het ontbrak den meesten aan verſtand, moed en ſtandvastigheid; weinigen waren gelijk aan WILLEM *den Veroveraar*, FREDERIK I en II, FILIPS *de Schoone*, en MANFRED, maar integendeel gedroegen de meesten zich zoo laf of bijgeloovig als Koning JAN *zonder land* in *Engeland* en de *Heilige* LODEWYK in *Frankryk*. — Tot in de XIde eeuw hadden de Keizers en Koningen het regt uitgeoefend, om *Kerkvergaderingen bijeen te roepen*, op dezelve eenigermate het voorzitterſchap te bekleeden; aan de Biſchoppen *Kerkelijke wetten* voor te ſchrijven, welke het gemeene welzijn vorderde; of die, welke van de Biſchoppen ontworpen waren, te bekrachtigen; maar het één en ander durfden zij gedurende dit tijdsverloop niet meer wagen. Zelfs moesten zij vaak dulden, dat in hunne

eigene landen door hunne Bisſchoppen de ban over hen werd uitgeſproken. De *Franſche* Koningen hielden wel vergaderingen van hunne Geestelijken, maar op dezelve verſchenen dan ook Wereldlijke Grooten, zoodat deze vergaderingen eigenlijk *Parlementen* waren, gelijk zij naderhand genoemd zijn, in welke echter ook Kerkelijke wetten gegeven werden. Algemeene Kerkvergaderingen waren wel eens de toevlugt der Vorsten, en zij beriepen zich op dezelve, maar de Pauſen wisten of derzelver bijeenkomſten te verſchuiven, of ze naar hunnen wil te wenden, of vruchteloos te maken.

De Vorsten konden ook in dit Tijdvak de *Bisſchoppen* in hunne landen niet meer benoemen, en het had dikwijls zelfs moeite in, om de verkiezing derzelven naar hun genoegen te doen uitvallen; bij het ontſtaan van verſchillen in de verkiezing plagt de beſliſſing aan hen te ſtaan, maar ook deze werd hun door de Pausſen onttrokken, die ze zich zelven aanmatigden. De Geſchiedenis van den twist over de *Investituur* heeft ons ook doen zien, hoe veel men den Vorsten zelfs van hun wereldlijk regt over de Bisſchoppen, als hunne onderdanen, van tijd tot tijd heeft onttrokken, alles onder voorwendſel van de vrijheid der Kerk voor te ſtaan en te handhaven, en men zag het gevoelen, dat de Vorsten regt hadden om de Geestelijkheid te beleenen, als eene ketterij aan, en noemde het *Simonie*.

Over de Kerkelijke goederen en derzelver beſtuur hadden de Vorsten en bijzonder de Keizers, insgelijks tot hier toe velerhande regten uitgeoefend.

Ge-

Gelijk zij zelve den titel van *Voogden* of beſchermers der Roomſche Kerk, (*Advocatus Eccleſiæ Romanæ*,) voerden, zoo waren 'er ook ſedert vele eeuwen voor de Duitſche Bisdommen en Abdijen zoogenoemde *Voogden*, (*Advocati*,) aangenomen, die de bezittingen der Bisdommen en Abdijen beſtuurden, en dezelve des noods ook met de wapenen beſchermden; doch dewijl deze Voogden zich allengs meer aanmatigden, dan de Geestelijken wilden toegeven, ontſtonden 'er twisten, en de Geestelijken wisten door geld of ſchadeloosſtelling zich allengs van deze Voogden te ontdoen.

Keizer FREDERIK II handhaafde nog een ander hem toekomend regt op Kerkengoederen. De Keizers namelijk eigenden zich bij het overlijden van Bisſchoppen derzelver nagelatene losſe goederen, en de inkomſten van het ledigſtaande Bisdom toe; maar in het jaar 1209 moest OTTO V aan INNOCENTIUS III onder eede beloven, dat hij zich het een noch ander aanmatigen zou. Evenwel bleven verſcheidene Vorsten hun regt handhaven, dat de Geestelijken, als hunne onderdanen, hun bij *handtasting*, (*hominium*,) trouw moesten beloven.

Geene Vorsten van dezen tijd waagden het ook ligtelijk, op eigen goeddunken, *nieuwe Bisdommen* te ſtichten, gelijk in de vorige eeuwen plagt te geſchieden, deze oprigting moest van den Paus verzocht worden; alleen vinden wij voorbeelden, dat zij zich verzet hebben, wanneer de Paus zonder of tegen hunnen zin nieuwe Bisdommen wilde ſtichten, of andere veranderingen betrekkelijk de Bisdom-

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

men maken wilde. Heel zelden waagden het de Vorsten, Bisschoppen of Abten gevangen te nemen, af te zetten, of op eenigerhande andere wijze te straffen. Wanneer dit al gebeurde, dan was het, wanneer zij met de Pausen zelve in twist waren, en de Prelaten de partij der Pausen tegen hunne eigene Landsheeren namen.

Bij het verlies van zoo vele oude regten, vindt men echter sporen van een nieuw regt in Kerkelijke zaken, hetwelk de Keizers nog tot in de vorige eeuw uitgeoefend hebben. Men noemde dit *het regt der eerste Beden*, (*Jus primarum precum*, ook *primitiæ precum.*) Uit kracht van dit regt moest elk Kerkelijk ambt, hetwelk gedurende hunne regering het eerst openviel, vervuld worden door den persoon, dien zij daar toe aanprezen, of voor wien zij hetzelve verzochten; de Koningen van *Frankryk*, die van *Engeland* en *Portugal*, eigenden zich insgelijks dit regt toe, hoewel dikwijls niet zonder dat het hun door de Pausen betwist werd, zoo als zelfs nog geschied is in het begin der XVIIIde eeuw.

Trotsch waren de Geestelijken op deze verheffing der *Kerk*, welke benaming in den grond thans niet anders beteekende dan het *Pausdom*, en de Pausselijke magt. De Duitsche Proost GEROH, in zijn werk (*), *de Corrupto Ecclesiæ Statu*, verwachtte en hoopte, dat, ter vervulling van DANIEL II. 31. de Wereldlijke Rijken allengs ondergaan en de Kerk alles in allen zijn zou. Deze *Kerk* had tot

(*) Bij BALUZ. *Miscell. T.* V. *p.* 128.

tot een beginſel aangenomen, dat zij in den naam van den Godsdienst op alle gebied, magt en rijkdommen aanſpraak mogt maken; *Kerk* en *Staat* waren niet alleen naarijverige mededingers, maar moesten bijna als *vijanden* aangezien worden. Een Schrijver van geleerdheid en aanleg tot vrije onderzoeking, PETRUS DE MARCA, zocht wel in zijn werk *de Concordia Sacerdotii et Imperii*, de ergernis weg te nemen, door aan te wijzen, dat de Kerkelijke magt aan de Wereldlijke ondergeſchikt zijnde, beide, door malkanderen ondersteund, tot een gemeenſchappelijk doel in de aangenaamſte overeenſtemming behoorden voort te werken; maar al zijne verzachtingen, welke hij aanhaalt, bewijzen ſlechts, dat beider oneenigheid eeuwen lang voortgeduurd heeft, en zoo lang onvermijdelijk gebleven is, tot den misleiden Christenen de ögen geopend zijn, met betrekking tot de bron van deze rampzalige ſcheuring, in het misbruik van den Godsdienst tot heersch- en hebzucht.

Het ontbrak evenwel nooit geheel aan eerlijke Geeſtelijken, die deze verdeeldheid met des te meer droefheid beſchouwden, hoe ſchijnbaarder door dezelve de tegenwerping werd, als of het Christendom met het gezag en de rust eener wettige burgerlijke regering niet beſtaan kon; dus vond men ook tegen het einde der XIde eeuw, toen de oorlog tusſchen *Kerk* en *Staat* in vollen vlam was, eenen Monnik in het Klooster *Fleury*, HUGO VAN ST. MARIA, die in een bijzonder geſchrift deze beide magten zocht

V BOEK V Hoofdſt. na C G. Jaar 1073. tot 1517.

zocht te vereenigen (*). Hij ſtelde in hetzelve, dat de Wereldlijke magt van God oorſpronkelijk was, die aan de menſchen Overheden gegeven had; vervolgens handelt hij van de pligten van eenen wettigen Koning enz. Ten aanzien van de Priesterlijke waardigheid ſtelt hij, dat de Biſchop van God het voorregt ontvangen heeft, om den Hemel te openen en te ſluiten, hij is aan den Koning ondergeſchikt, maar deze eerbiedigt hem, uit liefde tot CHRISTUS. Hij bekleedt de plaats van den Zone Gods op aarde. Men moet daarom de Biſchoppen vereeren, als *Sleuteldragers*, (*Clavicularii*,) van het Hemelrijk, en *Rigters* der menſchelijke euveldaden. In het *tweede Boek* van dit werk beweert hij, dat God zelve *twee magten* in zijne Kerk heeft ingeſteld, de *Koninklijke* en *Priesterlijke*; wanneer deze magten zich vereenigen, verſpreiden zij geluk over het menschdom, en hij berispt zoo wel de Pauſen als de Vorsten, dat zij zich wederzijds meer dan billijk was, hadden aangematigd. In der daad, heeft deze Schrijver veel goeds gezegd, maar de oude vooroordeelen in haar geheel latende, bijzonder dat van twee eigenlijke magten, de Wereldlijke en Geestelijke, als van God zelven op de wereld ingeſteld, kon hij de waarheid niet behoorlijk in het licht brengen, en dit vooroordeel was in der daad de duurzame bron van de aanhoudende verſchillen.

De

(*) *Tractatus de regia potestate et Sacerdotali dignitate in* BALUZ. *Miscell. L.* IV. *p.* 9-68.

Verdedigers van de regten der Vorsten.

De oorlogen tusschen de Keizers en Pausen gaven vervolgens aanleiding, dat regtskundige mannen ter verdediging der Vorsten de pen opvatten, en de regten der Vorsten in Kerkelijke zaken behandelden. Zoo is ons in het voorgaande gedeelte der Geschiedenis reeds bekend geworden het vermaarde Boek: *Defensor Pacis*, hetwelk MARSILIUS van *Padua* en JOAN van *Jandun* in het jaar 1324 met dit oogmerk voor LODEWYK van *Beyeren* hebben uitgegeven. Ook hebben wij reeds van den moedigen tegenstrever der Pausen, WILLEM OCCAM, eenig berigt gegeven, maar deze heeft behalve de reeds elders genoemde, nog meer werken geschreven, onder anderen *een gesprek tusschen een' Leeraar en een' Leerling*, (*Dialogus inter Magistrum et Discipulum*,) in welks eerste Deel onderzocht wordt, of het aan de *Godgeleerden* of aan de *Canonisten* toekomt, om te oordeelen, welke leerstellingen Katholijk of Ketersch zijn? Onder anderen bewijst hij in het *vijfde Boek* van dit Deel, door getuigenissen en voorbeelden, dat zelfs een wettig verkozen Paus tot ketterij vervallen kan, en dat de Paus alszins zijnen rigter op aarde hebbe, en dat deze rigter gewoonlijk de Keizer zij. De tweede verhandeling loopt bepaaldelijk *over de regten van het Roomsche Rijk*. In *Frankryk* waren 'er verscheidene Schrijvers, die de regten der Vorsten in geschrift handhaafden, een *Dominikaner* Godgeleerde, JOAN van *Parys*, die in het jaar 1306 overleden is, PETRARCHA in *Italië*, RAOUL, (of RUDOLF,) DE PRAELLES, (of PRESLES,) FILIP VAN MATZURES enz. Doch voorname-

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

melijk GREGORIUS VAN HEIMBURG, van wien reeds voorheen geſproken is; doch zonder iets wezenlijks uit te werken, gelijk ons de Geſchiedenis der Pauſen getoond heeft.

Afhankelijkheid der Biſſchoppen van den Paus.

Daar de Vorsten zelve zoo afhankelijk waren van de Pauſen, moet het ons niet verwonderen, dat de *Geestelijkheid*, dat is de Biſſchoppen, want van de *Monniken* ſpreekt het van zelve, aan hun onderworpen moesten zijn. Zij hadden zelve eerst gearbeid om de grootheid der Pauſen te bevorderen, maar zagen zich in vervolg van tijd genoodzaakt, om hen naar de oogen te zien, en zich door hun gezag te dekken ter behouding van de goederen en inkomſten, welke zij zich ten nadeele der Wereldlijke magt verkregen hadden. De Pauſen vervulden willekeurig verſcheidene Bisdommen, zij verboden dikwijls aan de Domkapittels eenen Biſſchop te verkiezen, en behielden zich de begeving van anderen voor. De *Metropolitanen* verloren hun regt, hetwelk zij voorheen geoefend hadden, om de Biſſchoppen onder hun regtsgebied te bevestigen, integendeel moesten zij zelve hunne bevestiging van den Paus ontvangen, en voor het *Pallium* aan denzelven aanzienlijke geldſommen betalen, als ook hunne geloofsbelijdenis overzenden; welk een en ander binnen drie maanden na hunne inwijding geſchieden moest. Zelfs vorderden de Pausſen eenen *eed* van alle Aartsbiſſchoppen en Biſſchoppen, waar bij zij zich tot gehoorzaamheid aan dezelven verpligtten. — Uit dit een en ander vloeide ſpoedig voort, dat de Biſſchoppen ook allengs hunne afhankelijkheid van

de

de Paufen in hunnen titel te kennen gaven. Nog in de XIIde eeuw fchreven zij zich enkel *van Gods genade*. In de XIIIde eeuw integendeel verfchijnen de Bisfchoppen met hunne titels *van de genade Gods en des Heiligen Stoels*. Ook hadden zij van den Paus veel te vreezen, zelfs dat zij door hem *afgezet* werden van hunne ambten en waardigheid. Zoo kwamen 'er in het jaar 1153 twee Kardinalen, als *Legaten* van EUGENIUS III, met zulk een oogmerk naar *Duitschland*; door hen liet Keizer FREDERIK I den Aartsbisfchop HENDRIK van *Mentz* afzetten en zijnen Kanfelier in deszelfs plaats verkiezen. Diezelfde Kardinalen velden een gelijk vonnis over BURKARD, Bisfchop van *Eichftad*, met verlof des Keizers, maar als zij met den Aartsbisfchop van *Maagdenburg* en andere Bisfchoppen op gelijke wijze wilden handelen, belette FREDERIK hen, en liet hun aanzeggen, om weder naar *Rome* te reizen. Hoe zeer ook de Bisfchoppen meestal zich door hunne onkunde aan den Paus gewillig onderwierpen, echter waren 'er nog van tijd tot tijd, die koen genoeg waren, om zich te verzetten. In het jaar 1213 weigerde dus MAURITIUS, Bisfchop van *Poitiers*, zich te onderwerpen aan het oordeel van eenige door den Paus daar toe gevolmagtigde Geestelijken, zeggende: *dat hij in zijn Bisdom Bisfchop en Paus wilde zijn*. Ook beklaagden zij zich menigvuldig over het heerschzuchtig gedrag van de Pausfelijke Legaten. De *Provinciale* Sijnoden werden weinig meer door de *Metropolitanen* gehouden en niet dan met goedkeuring van den Paus, en om deszelfs *Decreten*

ten

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ten uitvoer te brengen; maar voornamelijk verloren de Bisschoppen veel van hun gezag door de menigvuldige beroepen op het *Roomsche* Hof, waar door de zaken aan hun regtsgebied onttrokken werden.

Het laatste gedeelte van dit Tijdvak bood wel den Bisschoppen meer dan eene gelegenheid aan, om hun gezag op den voet der vorige eeuwen te herstellen, indien zij van dezelve hadden willen gebruik maken. Op de herhaalde Kerkvergaderingen, verschenen zij trouwens weder als Afgevaardigden van hunne Kerkgenootschappen of Gemeenten, en gaven op dezelve ook wetten; maar zij leefden meestal in twist met hunne Landsvorsten, en zagen derzelver magt, door zoodanige vergaderingen, toenemen, en zulken, die zelve magtige en rijke Vorsten waren, wilden liever onder een Geestelijk-wereldlijk Opperhoofd hunne magt en rijkdom behouden, dan weder vernederd te worden tot Opzieners en Leeraars der Kerk.

Vergeefs dus had men zich te *Konstans* en te *Bazel* bemoeid, om aan de Bisschoppen hunne oude waardigheid te herstellen; hen minder afhankelijk van de Pausen te maken; hunne vrije verkiezingen, met afschaffing van de Pausselijke *Reservatien*, weder in te voeren, en hun een aandeel in het Kerkbestuur in te ruimen. De *Franschen* beweerden daar zelfs, dat de Bisschoppen meer waren dan de Kardinalen, die eigenlijke medehulpen van den Paus waren; naderhand geloofden zij ook, door de *Pragmatieke Sanctie* de voorregten hunner Bisschoppen beveiligd te hebben; maar bij slot vervielen zij door het Con-

cor-

Digitized by Google

vordaat weder onder de magt van hunne Koningen en van de Pausſen. Ook wonnen de Duitſche Biſſchoppen weinig door het *Weener Concordaat*. Over het geheel werden, ſedert deze groote Kerkelijke vergaderingen, de Biſſchoppen nog afhankelijker van de Pauſen dan voorheen. Hunne verpligting, om hunne gehoorzaamheid aan den Paus met eenen eed te bevestigen, bleef voortduren. Hierom ſchreven zich vele Biſſchoppen en Aartsbiſſchoppen niet alleen *van Gods genade*, (*Dei gratia*, *mijeratione divina*, *permiſſione divina*, *Deo auctore*;) maar ook te gelijk *van de genade des Apoſtoliſchen Stoels*.

Regten en goederen der Geestelijkheid.

Hoe zeer echter de *Biſſchoppen* en voornamelijk de *Metropolitanen* onder hunnen Geestelijken Monarch vernederd waren, zij bleven evenwel nog aanmerkelijke overblijffelen van hun oud gezag en aanzien behouden. Men vindt ſporen, doch hoe langer hoe zeldzamer, dat hun eernamen gegeven werden, welke naderhand alleen aan de Pauſen eigen zijn geworden. De Abt BERNHARD van *Clariveaux* noemt den Aartsbiſſchop van *Mentz Beatiſſimus Pater* en *Sanctitas Veſtra* in zijne *Brieven*, elders komt de titel *Sanctiſſimus Pater* voor. Zij genoten de hoogſte eerbewijzingen, zelfs van Koningen en Grooten, zoo leidde Koning HENDRIK II van *Engeland* het paard, waar de Aartsbiſſchop THOMAS BECKET op zat, bij den toom; ook hadden zij den voorrang boven alle Wereldlijke Grooten, zelfs boven de bloedverwanten der Koningen, derzelver Gemalinnen en Kinderen alleen uitgezonderd.

Reeds in het vorig Tijdperk hebben wij gezien,

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hoe de Geeſtelijkheid vele landerijen, ſteden, kasteelen, tollen, het regt der munte en andere *landsheerlijke regten* bezat, door giften en geſchenken, maar thans verkregen zij ook veel door *koop* en *ruiling*, waar bij kwamen *leenen*, welke hun opgedragen werden, (*feuda oblata*,) of uit beginſelen van godsvrucht, of dat men hun die goederen verkocht en weder van hen te leen ontving. Evenwel hadden de Vorsten daar vervolgens ook hunne ſtaatkundige oogmerken mede, namelijk, om zich dus met de zaken der Bisdommen, Abdijen enz. te kunnen bemoeijen, waarom zelfs Keizers Vaſallen van Bisſchoppen werden. Van daar de groote Leenhoven der Bisſchoppen, en ook ſomtijds van Abten. De Bisſchoppen van *Wurtsburg* telden tusſchen de jaren 1290 en 1303 onder hunne Leenmannen 13 Familien van Vorsten en Graven, 5 uit den Heerenſtand, 370 uit den Adel en Ridderſtand.

Nog was het een tot hier toe ongewoon middel, waar door de Geeſtelijkheid goederen en bezittingen verkreeg, dat de Bisſchoppen aan het hoofd van legers Heidenſche Volken beoorloogden, en dezelve tot het Christendom noodzaakten, waar bij zij zich een groot deel van derzelver land toeëigenden, en aan hun Kerspel trokken, ook werden in dezelve nieuwe Bisdommen aangelegd. Ook droegen verſcheidene Kerkvergaderingen zorge, om de goederen der Geeſtelijken te vermeerderen, door te beſluiten, dat niemand zijn Teſtament of uiterſten wil anders mogt maken dan in tegenwoordigheid van eenen Parochiegeeſtelijken. Zoo was het beſluit eener

Kerk-

Kerkvergadering te *Arles* in het jaar 1275 (*), en van meer andere. Ligt begrijpt men, dat 'er geene erfmaking, op deze wijze, geſchiedde, zonder dat aan de Geeſtelijkheid en de Kerk gedacht werd; ook zorgde de Kerkvergadering ijverig, dat zulke uiterſte willen ſpoedig bekend gemaakt werden, men las op haar bevel eene lijſt derzelven in de Kerk voor, men deed gebeden voor de overledenen, en wekte de Toehoorders op, om ten minſten een *Vaderons* voor dezelve op te zeggen.

De *kruistogten* waren insgelijks eene rijke bron van winst voor de Kloosters, alzoo vele Grooten, Edellieden en anderen, hunne goederen voor geringen prijs aan de Kloosters enz. verkochten of zelfs wegſchonken, op de rijke verwachtingen, welke zij in de landen der Ongeloovigen zich verbeeldden. De aanwinſten, welke de Geeſtelijkheid voor zich in het Oosten maakte, gingen wel alle weder verloren, maar de *Ridderordens*, welke uit deze kruistogten ontſtonden, bekwamen uitgeſtrekte bezittingen in het Westen, welke den grond van het Kerkelijk gebied vergrootten.

En met dit al komen 'er in de ſchriften der Geeſtelijken van deze eeuwen menigvuldige klagten voor, *over berooving en verlies van hunne goederen*, ook zijn 'er in de XIIIde eeuw eenige Kerkelijke ſtraffen op verſcheidene Kerkvergaderingen bepaald, tegen het zoogenoemde *nederwerpen*, dat is, in den ſtijl van het oude *vuistregt* der *Duitſchers*, *gevangenne-*

men

(*) HARDUIN. *T.* VIII. *Act. Concill. p.* 728. *Can.* 8.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

men van Geestelijken. Dit één en ander zou onbegrijpelijk zijn, indien men niet bedacht, dat de verbazende aanwas van Kerkelijke rijkdommen den afgunst der Leeken te meer verwekte, hoe minder dezelve tot welzijn van het algemeen besteed werden, en dat de Bisschoppen zich in allerhande staatkundige en krijgsverschillen mengden, als ook de geest van die tijden, welke zich in onophoudelijke *veden* of bijzondere oorlogen openbaarde. Ook blijkt het, dat de Bisschoppen, niettegenstaande deze klagten, zich meer en meer bezittingen en zelfs landsheerlijke regten verkregen. De Aartsbisschop van *Niederoos*, (*Nidrosia*, thans *Drontheim*,) in *Noorwegen*, beweerde zelfs in het jaar 1273, dat het geheele Koningrijk *Noorwegen* van zijn Aartsbisdom afhankelijk was.

Niettegenstaande het aanzien der Geestelijkheid dus ten dezen tijde ten hoogsten top geklommen was, vond men echter hier en daar ten allen tijde lieden, die beweerden, dat al deze uitwendige pracht en heerlijkheid voor de Opzieners der Kerk niet voegde; somtijds vonden zelfs de Geestelijken noodig, deze aanmerkingen, zoo veel zij konden, tegen te spreken. Een der bekwaamsten onder hen, OTTO, Bisschop van *Freysingen*, kon niet nalaten, deze snaar te roeren in zijne *Chroniek* (*): Den Lezer opmerkzaam gemaakt hebbende op de wonderbare schikking van God, waar door hij zijne verdrukte Kerk onder KONSTANTYN *den Grooten* zoo zeer ver-

(*) *Prolog. L.* IV. *Chronicor.*

verhoogd had, dat heel ſpoedig de Heeren der Wereld het Opperhoofd der Kerk te voet gevallen en Koningen door denzelven geoordeeld zijn, erkent hij, dat hier eene vraag van gewigt ontſtaat. „Sommigen," ſchrijft hij, „gelooven, onder een voorwendſel van Godsdienſt, anderen met betrekking tot de Wereldlijke waardigheid en de vermindering van het Koninklijk gezag, dat deze tijdelijke heerlijkheid en eere den Prieſteren van CHRISTUS, aan welken de heerlijkheid van het Koningrijk der Hemelen beloofd is, niet geoorloofd zij; ook halen zij vele gronden voor hun gevoelen aan. Twee perſonen, zeggen zij, zijn van God in de Kerk vastgeſteld: de Prieſterlijke en de Koninklijke. De eerſte moet de *Sacramenten* van CHRISTUS bedienen, en het Kerkelijk gerigt met het Geeſtelijk zwaard houden; maar de andere draagt het ligchamelijke zwaard tegen de vijanden der Kerk, om de armen en de Kerk tegen den aanval der kwaden te verdedigen, de ondeugenden te ſtraffen, en het Wereldlijk gerigt te houden. Dit zijn de twee zwaarden, welke in de Lijdensgeſchiedenis des Heeren voorkomen; doch men leest, dat PETRUS 'er maar één gebruikt heeft. Gelijkerwijze dus tot het Geeſtelijke zwaard ook Geeſtelijke bezittingen, dat is, tienden, eerſtelingen, vrijwillige giften der geloovigen enz. behooren; zoo zijn aan het ligchamelijke alle aardſche waardigheden, Hertogdommen, Graafſchappen enz. onderworpen. Maar God heeft gewild, dat dit ordenlijk en niet verward, dat is, niet te gelijk in één perſoon, maar afzonderlijk in de twee genoem-

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

de, in zijne Kerk zijn zou. Geen van beiden mag dus zich dat aanmatigen, wat den anderen toekomt. Ook brengen zij vele getuigenissen bij uit de Schrift, als ook voorbeelden des Heeren en der Heiligen, zoo als de woorden: *Geef den Keizer, wat des Keizers is!* enz., den schattingpenning, welken de Heer voor zich zelven en voor PETRUS betaald heeft; de verklaring van den Apostel, dat alle magt van God is, met welke hij niet PETRUS, die toen op den Roomschen Bisschopsstoel zat, maar den snoodsten en goddeloosten mensch NERO benoemd heeft, als den door Gods wil gestelden Koning der aarde. Voorts dat alle bezittingen uit de gunst der Vorsten afkomstig zijn, bewijzen zij uit AUGUSTINUS."

Op dit alles antwoordt Bisschop OTTO het volgende: „ De Heere heeft zijne Kerk met wereldlijke waardigheden, welke men *Regalien* noemt, willen vereeren; want dat dit volgens Gods schikking geschied is, bewijst de boven opgegeven grond. Bovendien, het is niet geloofeijk, dat CHRISTUS zou toegelaten hebben, dat zijne Kerk, zijne bruid, zijn ligchaam, aan welke hij zijnen geest tot een' bruidschat zal geschonken hebben, door den geest der dwaling zou bedrogen worden. Men vindt bovendien mannen van onloochenbare heiligheid, van welken men gelooft, dat zij in het bezit van deze wereldlijke regten evenwel het Rijk van God verworven hebben. Op deze en andere wijze kan men bewijzen, dat zoo wel KONSTANTYN regtmatig aan de Kerk *Regalien* gegeven heeft, als dat het deze ge-

geoorloofd was, om die aan te nemen. Want, wanneer zij vragen, met welk regt de Koningen dezelve bezitten? dan antwoorden zij: door de verkiezing des volks en het beſtuur van God. Heeft dus God daar niet onregtvaardig in gehandeld, dat hij verordend heeft, dat de gemelde eere den Koningen zou toegedeeld worden: hoe veel minder mag men hem deswegens onregtvaardig noemen, dat dezelve eer naar zijne ſchikking van dien perſoon, op de Kerkelijken overgebragt is geworden. Eindelijk, indien hij volgens zijne beſchikking zoo wel hier als daar gewild heeft, dat de verkiezing des volks en de overgave van den Vorst onderling zouden overeenſtemmen: zoo moet men gelooven, dat noch de Vorst dit onregtmatig overgegeven, noch de Kerk het op eene ongeoorloofde wijze aangenomen hebbe. Zegt gij, het was aan dien perſoon vergund geweest, wat aan dezen wegens de heiligheid van hun ambt noch betamelijk noch nuttig zij: zoo beken ik, geene andere uitvlugt te weten, dan dat heilige mannen van zoo Apostolisch geloof en verdienſten, als SILVESTER, GREGORIUS, ULRICH, BONIFACIUS, LAMPERT, GOTHARD, en zoo vele anderen meer, deze regten bezeten hebben. Als ik naar mijn gevoel zal ſpreken, of de tegenwoordige verhooging der Kerk Gode meer behage, dan hare voormalige nederigheid, dan beken ik, dat ik zulks volſtrekt niet wete. De eerſte toeſtand ſchijnt beter geweest te zijn; deze gelukzaliger te wezen. Doch ik voege mij bij de *Roomſche* Kerk, van welke ik geheel niet twijfele, dat zij op de vaste ſteenrots

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

gebouwd is; ik geloove, dat men gelooven moet, wat zij gelooft, en dat zij hare bezittingen op eene geoorloofde wijze verkregen heeft. Want dat zij door geene dwalingen verleid kan worden, bewijzen de woorden: *De poorten der Helle zullen haar niet overweldigen;* en dat haar geloof eeuwig blijven zal, blijkt uit de woorden: *Ik heb voor u gebeden*, PETRUS! *dat uw geloof niet ophoude!* Maar dat door haar gezag en voorbeeld alle bedenkelijkheid in deze twistvrage weggenomen zal worden, ligt in den geheimen zin der woorden: *Steek af naar de diepte, en werp het net uit om te vangen!*" — De Bisſchop beſluit daar mede, dat hij door deze opheldering niemand beletten wil, om dieper in dit onderwerp in te dringen: en in der daad iemand zou ongemeen ligt te voldoen moeten zijn, wien zijn antwoord voldoen zou kunnen.

Over het gemeen vond de Geestelijkheid meer kracht van overtuiging in hare *Excommunicatie* en *interdict*, ook verdedigde zij hare regten met de wereldlijke wapenen in de hand, gelijk zij ook hare vrijdommen, (*Indemniteit*,) van alle belastingen en ſchattingen, als ook van alle wereldlijk regtsgebied in Kerkelijke zaken beweerde; alleen werd zij, in buitengewone gevallen, bij kruistogten enz. vrijwillig geſchat, zoo als door de zoogenoemde *tienden van Saladyn* enz., maar anders verboden haar de Pauſen uitdrukkelijk, aan de Vorsten eenige belastingen op te brengen. Zij hadden hun *Kerkelijk regtsgebied*, maar daar mede niet vergenoegd, trokken zij ook burgerlijke zaken voor hunne regtbank,

waar

waar in de Pauſen hun de hand boden, en met hun voorbeeld voorgingen.

Archidiaconi en Officiales

Door het een en ander kregen de Biſſchoppelijke Regtbanken ook in deze eeuwen eene andere gedaante. Zij plagten de waarneming derzelve in hunnen naam aan hunne *Archidiaconi*, (*Aartsdiakenen*,) welk Kerkelijk ambt reeds op het einde der IVde eeuw was ingevoerd, aantebevelen, maar deze matigden zich allengs dit regtsgebied zelve aan, en daar zij te voren de Biſſchoppen plagten te verzellen op de Kerkvergaderingen of *Synoden* in hun Kerspel, welke als het ware *Kerkeviſitatien* verbeeldden, hielden zij dezelve vervolgens in naam van den Biſſchop, en begonnen van lieverlede eigendunkelijk te handelen, en deden zelfs, zonder den Biſſchop, verkiezingen, wanneer eene plaats van *Aartsdiaken* openviel. Hier uit ontſtonden meermalen verſchillen tuſſchen hen en de Biſſchoppen, waar over de Pauſen dan uitſpraak deden en bepalingen maakten.

Om de ondernemingen dezer *Aartsdiakenen* tegen te werken, ſtelden de Biſſchoppen zekere van hen afhankelijke ambtenaren aan, die zij *Vicarii*, *Officiales* en *Juſtitiarii* noemden, wier oorſprong niet veel ouder kan zijn dan in de XIIIde eeuw; eerst ſchijnen de *Vicaris* van den Biſſchop en deszelfs *Officialis* dezelfde perſonen geweest te zijn, naderhand wordt 'er tuſſchen hen onderſcheid gemaakt. Het *regtsgebied* van de Biſſchoppen werd nogtans zeer bepaald, doordien zeer vele zaken bij beroep voor het *Pauſelijk* Gerigtshof getrokken, en vele zaken en gevallen voor hetzelve voorbehouden ble-

V BOEK V Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

ven, welke men *Casus reservati* noemde, en die te *Rome* moesten afgedaan worden.

Doch daartegen droegen de Pausen ook te meer zorge, dat geene Geestelijken voor Wereldlijke Regtbanken mogten worden te regt gesteld, maar verboden zulks op straffe van den ban en interdict.

Voor alle deze voorregten en rijkdommen der Geestelijken werd aanhoudend gezorgd, hoe zeer in de XIVde en XVde eeuw zich vele stemmen daartegen hooren lieten. Voornamelijk mishaagden dezelve aan Keizer LODEWYK van *Beyeren*, die gezegd zal hebben, *al kon hij van drek geld maken, zou hij daar voor nog geene Domstiften oprigten*; wanneer, in het begin der XVde eeuw, HENDRIK IV, Koning van *Engeland*, zware subsidien eischte van het Lagerhuis of Huis der Gemeente, stelde hetzelve voor, dat men alle wereldlijke goederen der Geestelijkheid intrekken en daar van eene duurzame bron voor de behoeften van den Staat maken zou; maar de Gemeenten konden hun oogmerk niet bereiken, alzoo HENDRIK al te zeer de Geestelijken begunstigde. Terwijl zelfs hier en daar enkelden zich beklaagden, werden op vele Kerkvergaderingen deze voorregten gehandhaafd, en ook door de Pausen alle eigendunkelijk gebruik van Kerkelijke goederen tot wereldlijke oogmerken op straffe van den ban bij herhaling verboden.

Zeden der Geestelijkheid.

De *Banoefeningen*, welke de Bisschoppen uitoefenden, moesten, gelijk men voorwendde, ten doel hebben, de ondeugden te straffen en te stuiten, en de zeden te beteren, maar helaas! de Geestelijkheid zel-

zelve was hoogst bedorven en zedeloos. In de Geſchiedenis der Pauſen hebben wij voorbeelden genoeg gehad, hoe het te *Rome* en aan het *Roomſche* Hof geſteld was, ten aanzien der zedelijkheid. Wij hebben de afzigtelijkſte teekeningen van dat Hof door den Heiligen BERNHARD, JOAN van *Salisbury* enz. ontworpen, beſchouwd. „ De ſtank van dat Hof," zegt de laatstgenoemde (*), „die uit deszelfs woeker, rooverij en ſimonie ontſtond, dampte den vuilſten rook tot aan de wolken uit."

De Geestelijkheid over het geheel was ten uiterſten verbasterd, en deze verbastering ſchijnt bijkans omtrent het midden der XIIde eeuw haar hoogſte toppunt bereikt te hebben, en geen wonder, daar zij ſtraffeloos misdeed, en met eenige boetdoeningen, vasten enz. zelfs groote euveldaden verzoenen kon, terwijl de langdurige twist over de Investituur alle zedelijkheid verder vernietigde. Men kan deze verdorvenheid der Geestelijkheid ten dien tijde door verſcheidene bewijzen aantoonen; door het boek van GEROH of GERHOH, die als Proost van het Klooster *Reichersberg* in *Beyeren* in het jaar 1169 geſtorven is: *Expoſitio in Pſalmum* LXIV, *ſive Liber de Corrupto Eccleſiæ Statu ad Eugenium* III. *Papam*, hoewel hij in hetzelve ſlechts eenige bijzondere ſtukken aanroert; maar voornamelijk behooren hier toe *Sijnodale* wetten en beſluiten, door welke Aartsbisſchoppen en Bisſchoppen, die zelve hervorming van zeden noodig hadden, de lager Geestelijken zochten te ver-

(*) *Hist. Maj. p.* 655.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

verbeteren. Meermalen werd den Geestelijken verboden, tappers huizen te bezoeken en zich dronken te drinken, te dobbelen, zich met Nonnen te vermaken, wapenen te voeren, deel aan tournooiſpelen en andere ſchouwtooneelen te nemen, onkuiſche verkeering met vrouwlieden, ſimonie enz. De Parijſche Sijnode in het jaar 1212 verbood ook de hooger Geestelijkheid het vloeken en zweeren, op de jagt en vogelvangst te gaan, te dobbelen, of ſimonie te plegen. Scherpe verwijtingen gaf Paus ALEXANDER IV, in het jaar 1257, aan den Aartsbiſſchop van *Saltzburg* en de Biſſchoppen aan hem onderhoorig, in eenen Brief, grootendeels door AVENTINUS (*) bewaard: „ Gij Priesters," zegt hij onder anderen, „ zijt het verderf en het algemeen oordeel van den Christelijken Godsdienst — door ongebondene vrijheid zijt gijlieden verſlimmerd; en de overvloed bederft u. Openlijk, voor de oogen van alle man, onderhoudt gij hoeren, tot groot nadeel der Christelijke Kudde, en evenwel durft gij, met een onbeſchaamd voorhoofd, te offeren."

Krijgszugtige geest der Geestelijken.

Bijzonder maakten de Geestelijken zich aan drie hoofdgebreken ſchuldig, aan krijgszuchtige gezindheid, aan *ſimonie* en *onkuiſchheid*. Hoe zeer de krijgszuchtige geest in de vorige eeuwen reeds de Geestelijken beheerschte, nooit echter vertoonde dezelve zich meer dan in de XIIde en XIIIde eeuwen. Hier toe gaven de *kruistogten* al veel aanleiding, dewijl Biſſchoppen, Abten, Priesters en Monniken aan

(*) *Annal. Boior. L.* VII. *C. 7. p.* 668.

aan anderen een voorbeeld geloofden te moeten geven, in het aannemen van het kruis; ja ons is zelfs in de Geſchiedenis der Pauſen een Paus voorgekomen, die op het punt ſtond, om in perſoon tegen de *Turken* te veld te trekken. De oorlogen tuſſchen de *Gibellinen* of Kerkelijken en *Welfen* of Pausſelijken, gaven ook menigen Biſſchop de wapenen in handen. Eindelijk het zoogenoemde vuistregt in *Duitschland* noodzaakte, als het ware, de Biſſchoppen, om hunne bezittingen gewapenderhand te verdedigen. Ook onze Vaderlandſche Geſchiedenisſen leeren ons, hoe vele en hoe hevige oorlogen de Biſſchoppen van *Utrecht* in deze eeuwen gevoerd hebben. Vermaard is onder anderen de Geſchiedenis van dien Biſſchop van *Beauvais*, FILIP VAN DREUX, een bloedverwant van den *Franſchen* Koning, wien RICHARD LEEUWENHART, Koning van *Engeland*, in een gevecht in het jaar 1197 gevangen gekregen had. Volgens den Engelſchen Geſchiedſchrijver WILLEM VAN NEWBRIDGE werd hij te *Rouen* gekluisterd en met zoo veel ijzer beladen, als naauwelijks een ezel of paard zou hebben kunnen dragen. De Biſſchop wendde zich tot den Paus, om op deszelfs voorſpraak ontſlagen te worden, maar deze overwegende, dat de Koning hem niet predikende maar vechtende gevangen genomen had, wilde zich zijner niet aantrekken, maar gaf hem veel eer eene beſtraffing, omdat hij in plaats van naar den Biſſchopsſtaf naar de Lans getast had. Doch volgens een ander verhaal, zal de Koning, als de Paus van hem het ontſlag van den Biſſchop,

zij-

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zijnen Zoon, begeerde, aan den Paus het bebloedde harnas gezonden hebben, in hetwelk de Biſchop gevangen was genomen, met bijvoeging van deze woorden uit de Geſchiedenis van JOZEF: *Bezie, of dit uws Zoons rok zij?* Vele kundige lieden verhieven hier tegen wel hunne ſtem, zoo als IVO VAN CASTRES, PIETER VAN BLOIS en anderen, maar zonder vrucht; vergeefs werd het oorlogen en voeren van wapenen aan de Geeſtelijken door verſcheidene Kerkvergaderingen verboden; ook ſchenen de Pauſen nu en dan zich daartegen te verklaren, maar daar deze zelve een voorbeeld gaven, en oorlogen voerden, werd naar deze verboden weinig geluisterd, ook gaf het *Leenregt* van dezen tijd den Biſchoppen en Abten ſchijnbare voorwendſels, te meer, daar zij ook Wereldlijke Vorſten waren, en ſommigen in *Duitſchland* zelfs Rijksvorſten. Onder de voorbeelden van krijgszuchtige Biſchoppen verdient bijzonder gemeld te worden zekere Biſchop van *Eichſtad*, omtrent het jaar 1489, die een heel lang vrolijk man was, die, als hij eens naar het Raadhuis ging, waar hij op last van Keizer FREDERIK III te regt moest ſtaan, onder zijn' rok een volkomen harnas en een Beijersch lang Rappier, met een lang gevest van herſenpannen gemaakt, op zijde had, en die zich dikwijls had laten verluiden, dat hij moeds genoeg had, om met vijf *Beyerſchen* eenen kans te wagen, als zij hem eerlijk aanvielen." Eindelijk, daar Paus JULIUS II, den Paus en den Veldheer, gelijk wij gezien hebben, in zoo hoogen graad vereenigde, behoeven wij ons niet te verwon-

de-

deren, dat ook andere Prelaten aan het hoofd der ſoldaten durfden optrekken, gelijk zij nog twee honderd jaren na hem gedaan hebben.

Veel meer algemeen waren in deze eeuw de klagten over de *Simonie* der Geestelijkheid, doch de beteekenis van dezen naam werd zoo ver uitgeſtrekt, dat men 'er op het laatst naauwelijks een juist denkbeeld van maken kan. Sedert GREGORIUS VII verſtonden de Pausſen door *Simonie* niet meer blootelijk het koopen en verkoopen van Geestelijke ambten, en met dezelve eene gewaande gave des Heil. Geestes; maar ook het onloochenbaar regt der Vorsten, om de Prelaten, hunne Leenmannen, met de *Regalien*, bijzonder door het overgeven van eenen ſtaf en eenen ring, te beleenen. Gelijk het te koop ſtellen van Geestelijke ambten aan het Hof van Keizer HENDRIK IV, de eerſte aanleiding gaf, om hem *Simonie* te last te leggen, zoo werden al ſpoedig de *Investituren* der Bisſchoppen ook daar onder begrepen, als of deze gezamenlijk op die wijze hunne ambten gekocht hadden, of als ware het daar bij de meening der Keizeren, om aan dezelven door hunne beleening eenige Geestelijke gave en bekwaamheid te ſchenken; deze regel van GREGORIUS VII is ook in het Decreet van GRATIAAN ingevoegd. In de *Decretalen* van GREGORIUS IX komen nog verſcheidene bevelen en beſluiten van Pausſen na den tijd van GRATIANUS omtrent de *Simonie* voor. Dus verbood ALEXANDER III op de *Synode* te *Tours* in het jaar 1163, dat aan de genen, die in den Monnikenſtand wilden treden, (*qui ad religionem transire*

Simonie der Geestelijkheid

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ire voluerint,) geen geld gevorderd; ook geene Prior- of Kapellaanſchappen van Monniken of Geestelijken met aftrek der tiendendeels der inkomſten verkocht; noch van den genen, aan wien zij toevertrouwd werden, eenig geld voor het overdoen derzelven zou begeerd worden; alzoo de Kerkvaders dit alles voor *Simonie* verklaard hadden. Ook zou voor *begrafenis*, en het ontvangen van den gewijden olie geen geld betaald worden, ook zou geene oude gewoonte iemand in zoodanig geval verſchoonen, en dergelijke geboden herhaalde hij ook op andere *Sijnoden*. Vreemd ondertusſchen is het, dat INNOCENTIUS III deze geboden van ALEXANDER III regelregt tegenſpreekt, wanneer hij het eene loffelijke gewoonte en vrome godsvrucht der gelooVigen noemt, wanneer zij aan den Priester voor het inzegenen van huwelijken, voor begrafenisſen enz., iets geven; ja het aan eene ketterſche boosheid toeſchrijft, als men zulk eene gewoonte wilde afſchaffen. —

Doch, hoe zeer Kerkvergaderingen en Pausſen zich beijverden, om de *Simonie* te weeren; de hevigſte klagten worden echter in deze eeuwen aangeheven over de *Simonie* der Pauſen zelve en van het *Pausſelijke Hof*, bij hetwelk alles veil en voor geld te koop was, ja verſcheidene Pauſen hebben hunne waardigheid door omkooping en geld verkregen, gelijk wij in derzelver Geſchiedenis gezien hebben; ook weten de aanhangers van de Pauſen tot derzelver verſchooning niets anders in te brengen, dan de onnoozele onderſcheiding tusſchen

den

den *Paus*, den *Apostolischen Stoel*, en het *Roomsche Hof*.

Tegen geene buitensporigheid der Geestelijkheid komen in deze eeuwen meer wetten voor dan tegen derzelver *onkuischheid* en *ontuchtige zeden*; schoon men in der daad tot dezelve de deur openzette door het verbieden van het huwelijk aan dezen stand, niettegenstaande men het huwelijk tot een *Sacrament* gemaakt had; hier bij echter verdient in het oog gehouden te worden, dat men, wanneer Geestelijken echte vrouwen trouwden, men dit met hoererij verwarde, en zulke echte vrouwen niet anders dan als *Bijzitten* aanmerken wilde. Trouwens, het verbod van huwelijken vond aanvankelijk en zelfs van tijd tot tijd hevigen tegenstand bij velen.. Als redenen voor dit verbod werden bijgebragt de heiligheid en eerwaardigheid van den Geestelijken stand, die van alle bevlekkingen en onreinheden vrij behoorde te blijven, maar in der daad, is 'er alle grond, om de ware reden te zoeken in de staatkunde der Pausen, die, door dit verbod, de Geestelijken aan de Maatschappelijke en Burgerverpligtingen onttrok, en aan zich alleen verbond, gelijk zelfs op de Kerkvergadering van *Trente* de Kardinaal van *Carpi* in het Pausselijk Consistorie zelf bekende, dat de vergunning aan de Geestelijkheid van zijn' tijd, om te mogen trouwen, heel spoedig de heerschappij van den Paus binnen de muren van *Rome* beperken zou.

Onkuische en slechte zeden der Geestelijkheid.

Het huwelijk aan haar verboden.

Toen GREGORIUS VII den Priesteren het huwelijk verbood, vond hij in *Duitschland* veel tegenstand,

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

gelijk wij elders reeds gezien hebben, maar ook niet minder in andere landen. Eene Kerkvergadering in *Engeland* te *Winchester* in het jaar 1076, verbood wel aan de *Kanunniken* echte vrouwen te hebben, maar vergunde nogtans aan de getrouwde Prieſters ten platten lande, hunne vrouwen te behouden. Evenwel verordende Koning WILLEM *de Veroveraar*, die toch den Paufen niet zeer onderdanig was, op eene vergadering van zijne Geeſtelijke en Wereldlijke Stenden, in *Normandië*, in het jaar 1080, dat geene Prieſters, Diakenen en Subdiakenen, ook geene Kanunniken, eene vrouw zouden hebben. Doch als in ditzelfde land JOAN, Aartsbiſchop van *Rouaan*, op eene Sijnode in deze ſtad, zijne Prieſters wilde noodzaken, om hunne bijzitten, (zoo het niet waarlijk hunne echte vrouwen waren,) te laten gaan, wierpen zij hem met ſteenen, zoo dat hij uit de Kerk de vlugt moest nemen, ſchreeuwende: *ô God! de Heidenen zijn in uw erfdeel gevallen!* (*Deus! venerunt gentes in hæreditatem tuam!*)

URBANUS II vernieuwde de wet van GREGORIUS tegen het huwelijk der Geeſtelijken in het jaar 1089, onder deze ſtraf, dat, indien zij niet van hunne vrouwen ſcheiden wilden, de Vorſten geregtigd zouden zijn, om die tot *Slavinnen* te maken. Zijn opvolger PASCHALIS II, die tot het jaar 1118 regeerde, ondervond echter, dat deze wet niet volſtrekt overal ingevoerd kon worden; zoodat hij daar in toegeven moest. ANSELMUS, Aartsbiſchop van *Canterbury*, raadpleegde hem, of men van getrouw-

de

de Priesters, als 'er geene anderen voorhanden waren, in zijne laatſte uren het Avondmaal mogt ontvangen? en wat men doen moest, als deze Priesters weigerden, hetzelve te geven, omdat men hunne *Miſſen* niet had bijgewoond? zijn antwoord was, dat het in zulken toeſtand beter was, het Avondmaal toch van eenigen Priester te ontvangen, dan het geheel te miſſen; en indien zulk een Priester hetzelve weigerde, moest hij als een moordenaar der ziele geſtraft worden. Op eene nadere vraag van ANSELMUS vergunde de Paus ook, dat men zonen van zulke Priesteren tot Kerkelijke ambten bevorderen zoude. In *Engeland*, gelijk ook in *Normandië*, bleven vele Priesters nog bij hun voorregt, om vrouwen te trouwen, en zelfs aan hunne zonen hunne parochien erfelijk na te laten, en hunne dochters van Kerkelijke goederen een uitzet ten huwelijk mede te geven.

CALIXTUS II deed nieuwe pogingen, om dit huwelijksverbod algemeen te maken, en herhaalde hetzelve op ſtraffe van den ban, op eene Kerkvergadering te *Rheims* in het jaar 1119. GOIFFRED, Aartsbiſschop van *Rouan*, van deze vergadering naar huis gekeerd, wilde op eene bijzondere Sijnode in zijn regtsgebied de wet ten uitvoer brengen, maar zijne Priesters verzetten zich daar tegen, waar op hij, gramſtoorig de vergadering uitloopende, zijne wacht met ſtokken gewapend, binnenriep, die de Priesters in de Kerk zelve onbarmhartig afklopten, waar na de Aartsbiſschop de Kerk met nieuw wijwater heiligde. Ten dezen tijd kwam 'er tegen gemelden

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Paus uit hoofde van dit huwelijksverbod het volgende ſchimpſchrift uit:

O bone Calixte, nunc omnis clerus odit te,
Quondam Presbiteri poterant uxoribus uti,
Hoc deſtruxisti, postquam tu Papa fuisti,
Ergo tuum merito nomen habent odio.

Maar juist in *Engeland* vond men ook middelen, om deze ſtrenge wet te ontwijken. Bovendien gebeurde daar een tooneel, hetwelk het Pausſelijk Hof beſchamen, en den Priesteren tegen hetzelve dienen moest. Eene Kerkvergadering te *Londen*, in het jaar 1125, toen reeds HONORIUS II op den Pausſelijken Stoel zat, verbood den Priesteren, onder *Apostolisch gezag*, alle bijwoning met vrouwsperſonen, het huwelijk en concubinaat, maar diezelfde Pausſelijke Legaat, de Kardinaal JOANNES DE CREMA, onder wiens voorzitting deze vergadering gehouden was, die het de grootſte zonde genoemd had, wanneer iemand van de zijde eener hoere opſtond, om het ligchaam van CHRISTUS voort te brengen, (*conficere*,) werd denzelfden avond, als hij dien dag de Mis gevierd had, in een hoerhuis overvallen (*).

Hoe zeer dus de ervaring het onnatuurlijke en onbedachtzame van dit huwelijksverbod leerde, evenwel gingen de Pauſen en Biſchoppen voort, het huwelijk te verbieden, en even daar door hoererij en ontucht te vermeerderen, hoewel desniettegenſtaande in vele landen het huwelijk der Geeſtelijken in

(*) MATTH. PARIS. *Hist. Maj. p. 70.*

in gebruik bleef. In *Ierland* waren zelfs de Biſſchoppen tot het midden der XIIde eeuw nog getrouwd, ook in *Zweden* en *Denemarken*.

GRATIANUS zelve in zijne verzameling voor het Kerkelijke regt behandelt dat onderwerp, en haalt plaatſen uit de Kerkvaders aan, die wel een tweede huwelijk der Geeſtelijken afkeuren, maar het eerſte huwelijk dulden, zonder te eiſchen, dat een Geeſtelijke van zijne vrouw zal ſcheiden, waar mede hij de daar mede ſtrijdige beſluiten der Pauſen bijbrengt, en goedkeurt, dus als het ware in eenvoudigheid zijns harte de oudſte denkwijze der Christenen aanwijzende. Anderen ſpraken en ſchreven vrijmoediger. DIETERICH, Biſſchop van *Verdun*, ſtelde de bezwaren tegen het verbod van het huwelijk aan Paus GREGORIUS VII reeds onderſcheidenlijk voor, ook een Ongenoemde: *Epistola cujusdam adverſus Laicorum in Presbijteros Conjugatos calumniam* (*), en in de XIIde eeuw hebben twee beroemde ijveraars voor Godzaligheid, de heilige BERNHARD van *Clarivaux*, en de Abt RUPERT van *Duits*, hoewel zij niet regelregt dit verbod beſtreden hebben, echter zoo veel in hunne ſchriften van de zedeloosheid en ontucht der Geeſtelijken, als een gevolg van dit verbod, aangevoerd, dat dit bijna nog meer uitwerken moest, dan of zij 'er zich regtsſtreeks tegen verklaard hadden.

Onder al deze wetten en verordeningen bleven de Ker-

(*) In MARTEN *et* DURAND. *Thes. Nov. Anecdott. T.* I. *pag.* 230-241.

V BOEK V Hoofdſt na C. G Jaar 1073. tot 1517.

Kerken in *Hongaryen* ten opzigte van de huwelijken der Geestelijken nog tot in de XIIIde eeuw eenige voorregten en vrijheid genieten, maar in het jaar 1267 moest derzelver geſteldheid ſtrenge voorſchriften aannemen van den Pausſelijken Legaat, den Kardinaal GUIDO. Evenwel vergunde hij, ten aanzien van reeds getrouwde Priesters en Diakenen, uitſtel, tot dat de Paus over dezelven beſlist zou hebben.

In de XIIIde eeuw werden door INNOCENTIUS III op de vierde *Lateraanſche* Kerkvergadering in het jaar 1215 deze wetten tegen het huwelijk, en vervolgens gedurende den loop dezer eeuw in de beſluiten van menigvuldige Kerkvergaderingen herhaald. Een ſprekend bewijs, dat dezelve telkens weder overtreden werden, en dat de Biſchoppen daaromtrent vele toegevendheid gebruikten. Ja de Biſchoppen zelve gaven meermalen voorbeelden, zoo niet van echte huwelijken, dan zeker van ontucht en onkuischheid. Het ergſte voorbeeld van allen is misſchien, dat van Biſchop HENDRIK van *Luik*, aan wien een Brief van Paus GREGORIUS IX gerigt is, van het jaar 1273 (*). De Paus verwijt hem in denzelven *Simonie* en andere ondeugden, maar inzonderheid eene verregaande ontucht; hij had voor en na zijne wijding verſcheidene zonen en dochters verwekt; eene Abdis van de Benediktiner Orde openlijk als zijne bijzit gehouden; eens op een gastmaal had hij onbeſchaamd erkend, dat hij binnen nog geen volle twee jaren veertien zonen gekre-

(*) HARDUIN. *T.* VII. *p.* 665. *ſqq.*

kregen had; aan zijne kinderen had hij in hunne nog heel jonge jaren geestelijke ambten geſchonken; hun bij hun trouwen geestelijke goederen ten uitzet gegeven; verſcheidene Nonnen verleid; willekeurige belastingen uitgeſchreven; de groffſte misdadigers voor geld vrijgeſproken; en met verzuim van den Godsdienst, had hij als een wereldlijk Heer prachtig gekleed, zich enkel aan zijn vermaak overgelaten. De Paus vermaant daarom den Bisſchop, terſtond aan zijne bekeering te arbeiden; zijne zonden te beweenen; door gebeden, vasten en aalmoezen zich tegen de bekooringen des Duivels, der wereld, en van zijn eigen vleesch te bewaren; ook zou hij te *Luik* godzalige perſonen van beide kunne vinden, die hunne eigene en eens anders zonden beweenden, wier voorbidding bij God hem daar in nuttig kon wezen. Doch met al deze vermaningen en beſtraffingen laat de Paus hem in zijn ambt blijven, en men kan ligtelijk opmaken, welken invloed het voorbeeld van den Bisſchop op de mindere Geestelijkheid hebben moest.

Ondertusſchen gingen aanzienlijke Leeraars en Schrijvers van dezen tijd nog voort, zich ten aanzien van het huwelijk der Geestelijken niet zoo ſtreng te verklaren als de Pauſen. Behalve dat GRATIANUS, gelijk wij reeds gezegd hebben, erkende (*), dat 'er een tijd geweest was, wanneer de onthouding den Priesteren nog niet voorgeſchreven, en

(*) *Decret. P.* I. *Diſtinct.* XXXI. *p.* 88.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

en het huwelijk hun geoorloofd was, zoo als thans in de *Griekſche* Kerk (*), hebben de voornaamſte Schoolſche Godgeleerden gedeeltelijk nog ſterker geſproken. THOMAS van *Aquino* beweerde uitdrukkelijk (†): *dat de verpligting tot kuiſchheid niet zoo wezenlijk zij, als in den Monnikenſtand, en dat zij alleen door eene verordening der Kerk met den geeſtelijken ſtand verbonden is.* In eene andere plaats (§), geeft hij toe, dat eene gelofte niet behoeft gehouden te worden, wanneer 'er een groot openbaar kwaad uit ontſtaan zou, hetwelk men ligtelijk op het tegenwoordig onderwerp kan toepaſſen. Duidelijker verklaart hij zich (**), dat, wanneer een Geeſtelijke van eene lagere klaſſe den Prieſter belijdt, dat hij onmogelijk ongehuwd kan leven, dezelve niet zondigt, als hij in het geheim een huwelijk aangaat; het zij toch eene geringer zonde, in een' heimelijken echt te leven, dan zich aan hoererij over te geven, die van God verboden is. BONAVENTURA, de vermaarde tijdgenoot van den Heiligen THOMAS, brengt eene tegenwerping te berde tegen den ongehuwden ſtaat der Geeſtelijkheid, welke hij op die wijze tracht op te losſen, dat men ziet, dat hij met dezelve verlegen is.

(*) *Diſtinct.* LVI. C. 13. *p.* 181.

(†) *Summa totius Theologiæ, Secunda Secundæ Quæſt.* LXXXVIII. *Art.* II. *p.* 167.

(§) *l. c. Art.* 2. *p.* 164.

(**) *Ap.* FLACIUM *Catal. Teſt. ver. p.* 421.

Digitized by Google

is. (*) De tegenwerping is: de tegenwoordige Kerk is toch niet volmaakter, dan de oudſte, en in de oudſte was echter deze onthouding den Geestelijken niet voorgeſchreven. Daar op antwoordt hij: voor-eerst, in de oudſte Kerk had dit verbod geene plaats kunnen vinden, *om het klein getal van derzelver leden*; ten tweeden: *uit hoofde van de armoede der Kerk*; nu de Kerk thans zoo rijke bezittingen had, zou de liefde ligtelijk verkouden, en de Godsdienst bij Geestelijken en Leeken te niet gaan; ten derden: *uit hoofde van de matigheid der aloude Geestelijken*, waar mede zij hunne vrouwen wisten te gebruiken. De tweede reden was zeker voor zijne eeuw de hoofdgrond, opdat de goederen der Kerk niet verloren mogten gaan, als de Geestelijken trouwen zouden. — Veel vrijmoediger zeide WILHELM DURANTI, gewonelijk DURANDUS genoemd, Biſchop van *Mende* in *Languedoc* ſedert het jaar 1296, zijne meening hier over (†), daar hij zich beklaagt, dat de Geestelijkheid het verbod der *Niceenſche* en andere Kerkvergaderingen, om geene vreemde vrouwsperſonen bij zich te hebben, geheel niet waarnam; waar uit veel ergernis ontſtond, en het volk over de Geestelijkheid morde. Ook behoorden 'er geene openbare hoerhuizen digt bij de Kerken, en aan het Roomſche Hof naast het Paleis van den Paus, noch elders naast de huizen der Pre-

(*) *In L.* IV. *Sentent. Diſt.* XXVII. *Art.* 1. 9. 3.

(†) *Tractat. de modo generalis Concilii celebrardi P.* II. *Rubr.* 10.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Prelaten gehouden te worden; de Pausſelijke Hofmaarſchalk en andere zijns gelijken behoorden zich niet van de hoeren en hare hoerenwaarden geld daar voor te laten betalen. Op eene andere plaats (*) doet hij den merkwaardigen voorſlag: „Nademaal bijkans van alle Kerkvergaderingen en van de meeste Pauſen tot hier toe vele verordeningen gegeven zijn, om de onkuischheid der Geestelijken te verbieden en te ſtraffen; en evenwel derzelver zeden volſtrekt niet verbeterd hebben kunnen worden: zoo mogt men in overweging nemen, of het niet nuttig ware, en of 'er niet voor gezorgd kon worden, dat in de Weſterſche Kerk, ten aanzien der gelofte van kuischheid, de gewoonte der Oosterſche Kerk waargenomen werd, wat betrof die genen, die nieuw bevorderd werden; inzonderheid daar deze gewoonte ten tijde der Apostelen de heerſchende geweest is."

Het huwelijk een Sacrament. Verbodene huwelijken.

Met eene zeldzame ſtrijdigheid en onbeſtaanbaarheid, werd het huwelijk, hetwelk den Geestelijken verboden werd, al meer en meer plegtig tot een *Sacrament* verheven, en vele bepalingen, verhinderingen en bezwaren omtrent hetzelve ingevoerd, de reeds te voren uitgedachte *geestelijke verwantſchap*, door doopheffing, en eene gekunſtelde berekening der *graden* van *bloedverwantſchap*, waar door huwelijken ongeoorloofd werden gemaakt, gaven thans aanleiding tot nieuwe uitpluizingen en beſlisſingen, welke alle eene ſtrekking hadden, om het huwelijk, en alle gevallen en twisten over hetzelve tot het regts-

ge-

(*) *Rubr.* 46.

gebied der Geestelijken te brengen, die in dit opzigt geene ondervinding van zaken hadden. Dit ging zelfs zoo ver, dat eene Kerkvergadering te *Arles* in het jaar 1260 gebood, dat die genen, die zouden beſtaan zonder voorweten der Kerk te trouwen, als ook zij die daar deel aan hadden gehad, zoo lang door hunnen Parochiepriester openlijk geëxcommuniceerd zouden blijven, tot zij door behoorlijke boetdoeningen de abſolutie van hunnen Biſschop verdiend hadden. In de *Decreten* van GRATIANUS vinden wij ten aanzien van de *Geestelijke verwantſchap* zeldzame uitſpraken. Bij voorbeeld (*), dat een man, die uit misverſtand zijn eigen zoon ten doop geheven had, van dien tijd af zijne vrouw niet meer echtelijk bijwonen mogt, dewijl hij dus haar gevader geworden was. Even zoo diepzinnig werden de graden van *bloedverwantſchap* en de geoorloofdheid van een derde huwelijk uitgeplozen. De *Keulſche* Kerkvergadering van het jaar 1280 gebood, dat niet alleen op ſtraffe van den ban geen huwelijk zonder voorweten des Priesters gesloten, maar dat ook drie zondagen na elkander de huwelijksgeboden bij den openbaren Godsdienst zouden afgelezen worden. Behalve alle andere verordeningen het huwelijk betreffende, is eene op de vergadering te *Bayeux* in het jaar 1300 merkwaardig, dat alle waarzeggerijen op bruiloften ſteeds verboden zouden blijven.

Dus verviel de Geestelijkheid van erger tot erger, zelfs door het eigen voorbeeld van hunne Opperſten. Kanunniken en

Zelfs

(*) *Decr. P.* II. *Cauſ.* XXX. *Qu.* 1. *p.* 941.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

Domheeren.

Zelfs de *Kanunniken*, die in voorgaande eeuwen waren ingevoerd, ten einde eene verbetering in de Geestelijkheid te bewerken, verloren dit voorkomen. Reeds in de XIde eeuw was deze inrigting alleen nog maar in uitwendige gebruiken overig. Maar omtrent het midden der XIIde eeuw trad een lid van dit Genootſchap GEROH, of GERHOH, ook GEROCH geſchreven, op, om te bewijzen, dat het geheel verbasterd was. Hij was in het jaar 1093 te *Pollingen* in *Beyeren* geboren, en werd te *Augsburg* als *Kanunnik* Opziener der Bisſchoppelijke School. Doch onder Geestelijken, die alleen in naam tot eene gemeenſchappelijke levenswijze onderling verbonden waren, niet willende blijven, begaf hij zich in het Klooster der *reguliere Koorheeren van den H.* AUGUSTINUS te *Raitenburg* in *Beyeren*. In 1132 werd hij Proost van het Klooster *Reichenberg* in *Beyeren*, welke waardigheid hij tot zijnen dood in 1169 bekleed heeft. Hij was een naarſtig Schrijver, die met vrijmoedigheid de gebreken der Geestelijken tot het Pauſelijk Hof toe berispt heeft, hoewel hij in den Investituur-oorlog de partij van den Paus met hevigheid aankleefde. Bijzonder vertoont hij zich een openhartig bediller dezer gebreken in eenen Brief of liever Verhandeling aan den beroemden Abt van *Clarivaux* tegen de *ſchuldigen aan Simonie*, (*Tractatus adverſus Simoniacos.*) Wij hebben hier voor (*) ook van zijn Boek over den *bedorven ſtaat der Kerk* gewaagd, in hetzelve vaart hij bijzonder uit tegen de *onregelmatige* of *wereldlijke Kanunniken*, die na-

(*) Boven *Bladz.* 346.

der-

derhand onder den naam van *Canonici Seculares* van de *Canonici Regulares* onderſcheiden zijn, maar die hij *Irregulares* noemt, en die in een gemakkelijk, en dikwijls vrolijk genot van hun vermogen leefden, afgeſcheiden van hunne medebroederen, en zich weinig om de pligten van hun ambt bekommerende. Eenige Biſchoppen zochten wel het gemeenſchappelijk leven der *Kanunniken* weder in te voeren. Dus ſtichtte ALTMAN, Biſchop van *Paſſau*, die in 1091 geſtorven is, drie Kloosters voor zulke Geestelijken, die den regel van AUGUSTINUS zouden volgen, en welke men, hoewel AUGUSTINUS nooit zulk een' regel ontworpen, maar alleen zijne Geestelijkheid naauw verbonden had, ſedert 1100 gewoon was, *Canonici regulares S. Augustini* te noemen. Maar bijzonder ijverde IVO, Biſchop van *Chartres*, om de *Kanunniken* op deze wijze te hervormen. Doch alle deze pogingen waren van korten duur. Vele Biſchoppen ſchaften daarom hunne *Kanunniken* af, omdat zij een al te ongebonden leven voerden, en bezetten hunne plaatſen met *Monniken*. Dus hield in de XIIde eeuw reeds het gemeenſchappelijk en ſtrenge leven der *Kanunniken* geheel op, en de overvloed, in welken zij leefden, bragt den oorſpronkelijken regel geheel in vergetelheid. In het eerst hadden deze *Kanunniken*, gelijk de *Monniken*, zich *Broeders* genoemd. Maar reeds in 1132 heet een *Kanunnik* van *Mentz Dominus Richardus S. Martini Canonicus*, waarſchijnlijk omdat hij van adel was, gelijk men aanmerkt, dat de *Kanunniken* der Metropolitaankerk te *Mentz* van voorname afkomst waren, die zulken, welke van lager afkomst door Pauſen

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſen verkoren waren, verachtelijk behandelden, en *ingedrongenen*, (*intruſi*,) noemden. Zoo rijke ſtichtingen, die den weg tot Bisdommen en Aartsbisdommen baanden, wekten de begeerte van den Adel op, om dezelve voor hunne zonen te verkrijgen, en tot een bekwaam beſtaan voor een deel van hunne geſlachten te doen dienen.

Ditzelfde ſchijnt ook de naam van *Domheer* aan te duiden, die thans in gebruik begon te komen; of van het woord *Dom*, hetwelk in ſommige oude *Duitſche* tongvallen eene *regtbank* of *regtsgebied* zal beteekenen, omdat bij de *Kathedraal* of *Hoofdkerk* de zetel was van des Biſchops Regtsgebied; of het zij dat *Dom* eene verkorting is van *Dominica*, gelijk van κυριακη ons woord *Kerk* komt; of dat *Dom* is voor *Domus*, gelijk eene Kerk *Domus Dei*, Godshuis, en het huis der Domheeren *Domus Episcopi* genoemd werd; waarom de *Kanunniken* zich ook voor dezen meermalen onderteekend hebben *de Domo*.

Hoe het zij, op deze wijze was alles in deze Geeſtelijke gezelſchappen veranderd. Zoo wel in de Domſtiften, als in de daar van afhankelijke Collegiaat-Kerken, werden grootendeels geene anderen, dan die van Ridderlijken of Vorſtelijken of Heerenſtand waren, of zoogenoemde *Miniſterialen*, dat is van Hofdienſtenſtand, tot de *Prebenden* aangenomen, zoo als men de voordeelige posten noemde; welke thans al door de *Kanunniken* zelve vergeven, en niet meer om de daar mede verbondene Geeſtelijke pligten, maar om het inkomen, hetwelk daar aan vast was, gezocht werden. Wanneer de leden nog eens met malkander gemeenſchappelijk aten in het zoogenoem-

hoemde *Refectorium*, was het om op zulke dagen heerlijker te ſmullen. Spoedig matigde zich zulk een *Domkapittel* bij de Kathedrale Kerken groot gezag aan, en wilde met den Biſchop het Biſdom beſturen, welk beſtuur zij geheel op zich namen, wanneer hetzelve ledig ſtond; zij hadden inzage in de verkiezing van Biſchoppen en Aartsbiſchoppen, en durfden ſomtijds zelfs tegen de Pauſen zich verzetten, waarom de Pauſen zoo wel als de Biſchoppen hen gaarn weder tot de oorſpronkelijke inrigting zouden hebben doen wederkeeren, als het krachtigſte middel, om hen in afhankelijkheid te houden.

Vereischten in den Geestelijken ſtand.

Daar de Geeſtelijkheid thans veelal zoo weinig meer geleek naar het geen zij oorſpronkelijk was en behoort te zijn, leeraars namelijk en voorgangers van den Godsdienſt, zal men met regt vragen, wat 'er ten dezen aanzien dan nog ware overgebleven, en wat men in deze betrekking van haar vorderde. Men vindt desaangaande in het Pauſelijk Wetboek en in vele beſluiten van Kerkvergaderingen menigvuldige voorſchriften en bepalingen, doch welke vaak overtreden werden.

Onderdom bij 't aannemen tot Geestelijken.

Dus waren 'er bepalingen genoeg omtrent den onderdom, in welken iemand tot Biſchop of Geeſtelijke mogt en kon verkoren worden. Eene Kerkvergadering te *Rouen* in 1074 verbood, dat iemand voor zijn 20ſte jaar *Onderdiaken*, voor zijn 25ſte *Diaken* en voor zijn 30ſte, doch in geval van nood 25ſte, *Priester* kon worden; hetwelk door Paus URBAAN II bevestigd werd in het jaar 1089, hoewel hij vergunde, dat een *Onderdiaken* in zijn 14de of 15de jaar benoemd werd. Evenwel moest BERNHARD van *Clair-*

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Clairvaux reeds in de volgende eeuw klagten, dat ſchoolknapen en baardelooze jongens, om hunne voorname geboorte, tot Kerkelijke waardigheden bevorderd werden; ja, gelijk wij reeds in de Geſchiedenis der Pauſen gezien hebben, hij verweet aan EUGENIUS III zelven, dat een van deszelfs Legaten ſchoone jongens op die wijze verzorgd had. In *Engeland* was het gewoon, dat knapen beneden de 10 jaren Prieſterambten kregen, die intuſſchen door Leeken werden waargenomen, waar tegen ALEXANDER III in het jaar 1169 een verbod gaf. In *Frankryk* ſchreef een Abt aan Koning LODEWYK *den Jongen*, die aan zijn kleinzoontje van zeven jaren eene *Prebende* bij de *Domkerk* te *Chalons* gegeven had, dat de *Kanunniken* zich daar over niet bezwaren konden, alzoo zij wel wisten, dat in alle Franſche Kerken zelfs aan nog jonger knapen Prebenden toegewezen werden.

Kennis der Geestelijkheid

De kennis, in de Geestelijkheid vereischt, voldeed, gelijk wij reeds in het voorgaand Tijdperk gezien hebben, wanneer zij ſlechts de *Liturgie* of Kerkendienst eenigzins knap konden verrigten. De Biſſchoppen, in 1260 te *Keulen* vergaderd, verklaarden (*), dat zij van alle Geestelijken geene uitſtekende wetenſchap begeerden; het was genoeg, als zij lezen en voor den Godsdienst bruikbaar zingen konden; maar konden zij dit één en ander in het Koor niet zelve verrigten; dan mogten zij zulks door een ander bekwaam perſoon laten doen. Maar de Kerkvergadering te *Exeter* of *Excester* in 1287 gaf den *Aartsdiakenen* in last, om bij de Parochiepriesters onderzoek te doen, of zij de X geboden hadden en kenden; of zij die aan hunne toe-

(*) *ap.* HARD. *T.* VII. *p.* 519. *C.* 3.

toehoorders verklaarden en inſcherpten; verders, of zij *de zeven doodzonden* wisten, en hunne Gemeente voor dezelve waarſchuwden; ook moesten zij *de zeven Kerkelijke Sacramenten* weten, en hoe elk derzelve bediend moest worden; eindelijk moesten de Aartsdiakenen toezien, of de Parochiepriesters van de Artikelen des Christelijken Geloofs ten minſten een eenvoudig verſtand hadden, zoo als dezelve in den Pſalm: *Quicunque vult*, (waarſchijnlijk een misſlag van deze vergadering, in plaats van in de zoogenoemde Geloofsbelijdenis van ATHANASIUS, welke met deze woorden begint: *Quicunque vult ſalvus fieri*,) en in de beide Geloofsbelijdenisſen, (waarſchijnlijk de *Apoſtoliſche* en *Niceenſche*,) begrepen waren enz. Elk Priester zou eindelijk een uittrekſel der beſluiten dezer vergadering bezitten en volgen in het waarnemen van zijn ambt. Dit uittrekſel (*) bevatte een voorſchrift, waar naar voornamelijk Biechtvaders zich rigten moesten. Zij moesten hunne Biechtkinders naar de X geboden onderzoeken, of zij tegen een of meer derzelven gezondigd hadden. Bij voorbeeld ten aanzien van het tweede (derde) gebod moesten de eenvoudigen ſlechts geleerd worden, dat zij, om in hun geloof niet te wankelen, maar gelooven moesten, wat de Kerk gelooft. Bij het vierde (vijfde) prent het eerbied in voor de geeſtelijke Vaders. Het legt den Priester eene lijst voor van zonden, over welke alleen van den Paus aflaat kon gegeven worden; het onderrigt hem,

(*) *Summula, ſeu modus exigendi confeſſiones, poenitentiasque exigendi ap.* HARD. *l. c. p.* 1124-1129.

V Boek V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hem, dat 'er drieërlei ſoorten van zonden zijn; des geestes, des vleeſches, en middelbare; het toont hem, welke boetdoening voor elk ſoort moet opgelegd worden; het ſchrijft hem de geloofsartikelen voor, welke hij den Boetelingen leeren moet; (en deze beſtaan eigenlijk in de leere van de Drieëenheid, en van de zeven Sacramenten;) het prent hem eindelijk in, dat elk Leek de Apoſtoliſche Geloofsbelijdenis, het Vaderons, en het *Ave Maria* kennen; ten minſte driemaal in het jaar biechten, ja, zoo dikwijls hij in eene zonde gevallen is, tot den Priester komen moet, om van denzelven onderrigt, en als boeteling *geabſolveerd* te worden.

Priesters ſine titulo

Meermalen werd in deze eeuwen verboden, dat geen *Priester* of *Diaken zonder eene zekere vaste Kerk*, (*ſine titulo*,) welke hem tot zijne ambtsbediening en tot zijn onderhoud werd toegewezen, gewijd mogt worden; eene wet, welke men reeds in de vijfde eeuw noodig geoordeeld had, maar welke men nooit menigvuldiger dan thans, ſchijnt overtreden te hebben. Velen namelijk verlangden in den Geeſtelijken Stand aangenomen te worden, die thans de geëerdſte en aanzienlijkſte was, welks pligten gemakkelijk waren waar te nemen, en die vele voorregten en vrijdommen van burgerlasten bezorgde; ook behoefde zulk een Priester, die geene Kerk had, niet bekommerd te zijn, om zijn brood te hebben, alzoo 'er reeds zoo veel Miſſen te lezen waren, dat hij daar rijkelijk zijn beſtaan mede verdienen kon; ook werden zij gebruikt tot Schrijvers, tot Kanſelaristen, tot Geleerden, in deze tijden van onwetendheid, in welken ſlechts weinige lieden lezen

zen en nog minder ſchrijven konden; van daar is het ook, dat nog heden de naam *Klerken*, (*Clerici*,) in gebruik is voor Kantoorſchrijvers enz.

Een ander misbruik, hetwelk plaats had, was de zoogenoemde *Pluralitas Beneficiorum*, dat is, *de vereeniging van verſcheidene Kerkelijke ambten en Prebenden in een perſoon*, waar tegen Paus ALEXANDER III in het jaar 1179 een verbod uitgaf, klagende, dat ſommigen niet alleen twee of drie, maar zelfs zes en meer Parochiekerken hadden weten te verkrijgen. Op gelijke wijze verbood INNOCENTIUS III in het jaar 1215 in de IVde *Lateraanſche* Kerkvergadering deze vermenigvuldiging van ambten, echter met voorbehouding, dat de Apoſtoliſche Stoel uitmuntende en geleerde mannen van dit verbod zou mogen ontheffen. Het woord *beneficium* van Kerkelijke ambten gebruikt, geeft te kennen, dat men dezelve als Kerkelijke *leenen* aanmerkte, van welke men 'er liever verſcheidene in éénen Geeſtelijken vereenigd zag, dan dat men ze ooit in handen van Leeken zou laten komen.

Vereeniging van verſcheidene Kerkelijke ambtenen Prebenden in een perſoon.

Hoe zeer, gelijk wij gezien hebben, in de beide laatſte eeuwen pogingen in het werk geſteld werden, om eene Hervorming daar te ſtellen, in het hoofd en de leden, bleef de toeſtand der Geeſtelijkheid niet alleen dezelfde, maar ſcheen zelfs te verergeren. De ongehuwde ſtaat der Geeſtelijken gaf ſteeds aanleiding tot vele buitenſporigheden derzelven, zelfs vindt men, dat de Biſchoppen, voor geld, openlijk hoeren en bijzitten duldden en toelieten, welke daarom met een gemeen ſpotwoord *zielenkoeijen*, (*vaccæ animales*,) genoemd werden.

Toeſtand der Geeſtelijkheid in de XIV en XVde eeuw.

den (*). De Schrijver, die dit verhaalt, zegt op eene andere plaats (†), dat de Leeken zoo overtuigd waren, dat de Geeſtelijken hunne gelofte van kuischheid niet konden houden, dat zij in de meeſte Parochien geene Prieſters wilden hebben, die geene bijzitten hielden, opdat zij ten minſte op deze wijze de eere van hunne vrouwen en dochters beveiligen mogten. In het werk van den bekenden Wijsgeer HENR. CORN. AGRIPPA, *de incertitudine et vanitate ſcientiarum Cap.* 64. van de uitgave des jaars 1536 zal gelezen worden: dat zeker Biſſchop van 11,000 Prieſters van zijn Kerspel jaarlijks voor de bovengemelde vergunning even zoo veel Goudguldens zal getrokken hebben. Dit ſtaat nu wel niet in andere volgende drukken, maar het geen men daar leest, komt toch genoegzaam op hetzelfde uit, alwaar AGRIPPA zegt: De Biſſchoppen lieten door hunne *Officialen* de jaarlijkſche ſchatting der Prieſteren voor het verlof, om Bijzitten te houden, zoo openlijk invorderen, dat dit zelfs bij het gemeene volkje een ſpreekwoord geworden was: „ hij mag 'er eene hebben of niet, hij moet evenwel zijn goudgulden betalen; dan mag hij 'er eene houden, als hij wil." Zoo haalt de Kerkvergadering te *Compiegne* in het jaar 1304 aan (§), dat vele wereldlijke ambtenaren, zoo wel van ongehuwde, als van *gehuwde Geeſtelijken; doch die maar eens, en met eene*

(*) CLEMANGIS *de Corrupto Eccleſiæ Statu Cap.* 15. *pag.* 5. *in Opp.*

(†) *De Præſidibus Simoniacis p.* 165.

(§) *ap.* HARD. *T.* VII. *C.* 2. *p.* 1275.

eene maagd getrouwd waren, onder voorwendſel, dat zij neering deden, eene belasting wilden vorderen. Over het geheel waren het ſlechts geringere Kerkelijke bedieningen, (*ordines minores*,) bij welke men ze duldde. Echter verloren zij alle voordeelen van hunnen ſtand, wanneer zij onvoegzame neeringen of handteeringen deden; b. v. wanneer zij vleeschhouwers, (*carnifices ſeu macellarii*,) of marskramers waren, zoo als KLEMENS V in de Kerkvergadering te *Vienne* in het jaar 1311 verordende. Voorts werden in menigvuldige Kerkvergaderingen ſtraffen bepaald tegen Geestelijken, die bijzitten, onder den naam van keukenmeiden of dienstmeisjes, (*concubinæ*, *focariæ*,) hielden.

De buitenſporigheden der Geestelijken in dit opzigt, en de oorzaak van dezelve, het verbod des huwelijks, moesten natuurlijk meer kundige mannen in het oog loopen, en in der daad vindt men 'er ook, die zich in hunne ſchriften daaromtrent min of meer duidelijk verklaarden. Men zal zich uit het voorgaande het gezegde herinneren van den ſchranderen ÆNEAS SYLVIUS, naderhand Paus PIUS II, dat 'er gewigtige gronden geweest waren, waarom men den Geestelijken het huwelijk verboden had, maar dat 'er nog gewigtiger waren, waarom men het hun behoorde toe te laten. In een geſchrift, hetwelk men niet onwaarſchijnlijk aan den Kardinaal ZABARELLA toekent, (*Capita agendorum in Conc. Conſtant. de Reformatione*,) wordt onder anderen aangeraden, tegen de Geestelijken, die bijzitten houden, krachtdadige ſchikkingen te beramen; anders, voegt de Schrijver 'er bij, zou het beter zijn, hun

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

het huwelijk te veroorloven. Een ander vermaard Schrijver van dien tijd, NICOLAUS TUDISCHI, Bisschop van *Palermo*, gemeenlijk *Panormitanus* genoemd, ſtelt de vraag voor: *of de Kerk nog heden wel zou kunnen verordenen, dat een Geeſtelijke trouwen mogt; zoo als zulks bij de Grieken geoorloofd is?* en hij antwoordt: „ Allezins heeft zij niet alleen deze magt; maar het is ook voor het heil der zielen nuttig, vast te ſtellen, dat die genen, die de gave der onthouding hebben, en zich een hooger verdienſte willen verwerven, aan hunne neiging worden overgelaten; maar dat andersgezinden in het huwelijk mogen treden, dewijl de ondervinding leert, dat zij thans niet geeſtelijk leven noch rein zijn; maar zich door ontucht zwaarder bezondigen; daar zij integendeel bij hunne eigene vrouwen kuisch zouden zijn." Op gelijke wijze drukt zich de geleerde POLYDORUS VERGILIUS uit: „ Veraf, dat deze gedwongene kuiſchheid de echtelijke zou overtroffen hebben; zoo heeft veel meer geene ondeugd den Geeſtelijken ſtand meer ſchande, den Godsdienſt meer nadeel, en allen welgezinden menſchen meer ſmart gebaard, dan de onkuiſchheid der Prieſteren. Het zou dus misſchien voor de Chriſtelijke Kerk en voor dezen ſtand dienſtig zijn, dat men aan de Prieſters het regt van een openbaar huwelijk weder gaf." Zeldzaam is het en een blijk van de kracht des vooroordeels, dat een man als JOAN GERSON, die in zijne ſchriften meermalen erkent, hoe ergerlijk de onkuiſchheid van vele Geeſtelijken was, desniettemin in

(*) *De rerum in vinterihus L. 3. C. 4.*

in het jaar 1423 den ongehuwden ſtaat der Geeſtelijken verdedigde in een opzettelijk daar toe ingerigt geſchrift: *Dialogus Sophiæ et Naturæ ſuper coelibatu, ſive castitate Eccleſiasticorum*, of zamenſpraak tusſchen de wijsheid en de natuur over den ongehuwden ſtaat, of de kuischheid der Geestelijken; in hetwelk de natuur ten ernſtigſten op hare regten aandringt, en levendige tegenwerpingen maakt tegen de gewaande kuischheid der Geestelijken, maar zich eindelijk van de wijsheid moet laten overtuigen, dat zij ongelijk heeft.

Daar de meeste Bisſchoppen, van den opperſten afgerekend, hunne ware beſtemming, dat zij Leeraars van den Godsdienst behoorden te zijn, niet kenden, of begeerden te kennen, is het niet vreemd, dat ook de mindere Geestelijkheid ten dezen tijde in een diep verval geraakt was. Algemeen klaagt men, dat de Priesters grootendeels onkundig, lui, weelderig, enkel bezitters van dikwijls gekochte en zoo oppervlakkig mogelijk waargenomene posten waren; hoewel men niet zoo openhartig beleed, dat hunne verhevene Opzieners zelden betere bekwaamheden tot het Leeraarambt bezaten; die enkel in rang, magt en inkomſten boven hen uitſtaken, en van hen, als Leeraars van den Godsdienst, ongemeen weinig eischten. 'Er waren wel aan alle zijden prijswaardige uitzonderingen; dus ontbrak het ook niet aan Bisſchoppen, die bekwame Priesters in hunne Kerspels hebben wilden; aan *Metropolitanen*, die van de aan hun ondergeſchikte Bisſchoppen meer kennis en ijveriger werkzaamheid dan gewonelijk verlangden.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Evenwel mag men zelfs in zulke gevallen niet verwachten, dat 'er op eigenlijke theologiſche geleerdheid, of enkel op voorname godsdienſtkundigheden gedrongen werd. JOANNES, Aartsbisſchop van *Sens*, hield in het jaar 1429 eene Kerkvergadering te *Parys*, met het bijzonder oogmerk, om zijne Geeſtelijkheid te hervormen. In het achtſte beſluit van dezelve (*), zegt hij, alzoo het beter zij, weinige en goede, dan vele onnutte Prieſters te hebben, zoo zou het, op ſtraffe van eene uitſluiting voor drie maanden van den Godsdienſt, aan alle Bisſchoppen verboden zijn, iemand daar toe aan te nemen, die niet *behalve betamelijke zeden de Epiſtelen en Euangelien benevens de overige voorſchriften van den Godsdienſt heel knap kon lezen en verſtaan.* Doch als een Bisſchop, wordt 'er bijgevoegd, niet zelf bij hun onderzoek zou kunnen tegenwoordig zijn, zou hij het aan godzalige en geleerde mannen opdragen, om hen in zeden, kennis en ouderdom te onderzoeken. Dewijl verders de Bisſchoppen, wordt 'er in den X *Canon* van deze *Sijnode* gezegd, een groot deel behoorden te nemen aan de zorg voor de kudde des Heeren; dewijl zij, volgens den Profeet, ſchuldig zijn, het aangezigt hunner ſchapen te kennen, en hun het geeſtelijk voeder toe te reiken; maar dewijl zij niet in ſtaat waren dit zonder den raad van verſtandige en geleerde mannen te doen, zou ieder Bisſchop één of twee geleerde Theologanten of andere geleerde mannen bij zich hebben, die dit en andere van zijne

(*) *ap.* HARD. *T.* VIII. *p.* 1242.

ne ambtspligten in zijne plaats verrigten konden.

Inderdaad men kon van de Parochiepriesters niet veel begeeren, alzoo geheele gezelſchappen van *Kanunniken* ſomtijds niet eens ſchrijven konden; zoo als het Kollegiaal Stift te *Zurich* in het jaar 1335, toen het eenen Priester verkoren had, waar van het aan den Bisſchop van *Konſtans* ſchriftelijk door eenen *Notaris* kennis gaf, van zichzelve bekennen moest: *quia ſinguli in Capitulo ſcribere neſcimus.* Het was dus genoeg, dat een Pausſelijke Legaat in het jaar 1322 op eene Sijnode te *Valladolid* de verordening gaf, dat in het vervolg niemand de inwijding ontvangen zou, die zich niet eenigzins geleerd kon uitdrukken, (*niſi ſaltem litteraliter ſciat loqui.*) (*) Dit herhaalde de Sijnode te *Toledo* in het jaar 1339; doch de Legaat had toegegeven, dat men in zekere gevallen daar van ontſlagen kon worden (†). Nog in het jaar 1473 moest deze verordening insgelijks op eene Sijnode te *Toledo* vernieuw worden, met deze uitdrukking, dat ieder, die ingewijd zou worden, vaardigheid in het Latijn zou bezitten. (*Niſi ſciat latinaliter loqui.*) (§) Onder de zoo talrijke Sijnodale wetten van deze eeuwen, waar in over zeden, kleeding, pligten, regten, Kerkedienſten, en dergelijke ambtsverrigtingen der Geestelijkheid, alles op het ſtiptſte bepaald werd, komt echter niets voor dan misſchien in het voorbijgaan, met een paar woorden, van de noodzakelijke godsdienstkennis of ge-

(*) *ap.* HARD. *T.* VII. *C.* 9. *p.* 1469.
(†) *Ib. p.* 1637. (§) *Ib. T.* IX. *C.* 3. *p.* 1594.

V BOEK V Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

geleerdheid derzelven. Men ziet ſteeds, dat een eerbaar gedrag, eene ſtipte waarneming der Kerkplegtigheden, eene zorgvuldige handhaving van het Priesterlijk gezag in den Biechtſtoel, waakzaamheid tegen ketterijen, onafgebrokene opmerkzaamheid op de bewaring van alle voorregten en inkomſten van hunnen ſtand, en dergelijke verrigtingen meer, den waardigen Priester uitgemaakt hebben. Daarom was ook zijne buitendien heel kleine Boekerij alleen op zulke onderwerpen gerigt. Op eene Kerkvergadering te *Bazel* in het jaar 1503 werden aan de Parochiepriesters, (*Curati*,) de volgende Boeken aangeprezen, met welken zij bekend en gemeenzaam behoorden te zijn: *Tractatus Sacerdotalis*, hetwelk begon: *Medice, nosce te ipſum*; *Manipulus Curatorum*; *Manuale Curatorum*; *Opuscula Jo. Gerſon*, voornamelijk zijn *Tripartitum*, en *de arte audiendi Confeſſiones*; *Confeſſionale Antonini*; *Confeſſionale Bartholomæi de Chaymis*; *ſumma virtutum et vitiorum Lugdunenſium*; *ſumma Angelica vel Baptiſtiana*; *Compendium theologicæ veritatis Thomæ de Argentina*; *Expoſitio Canonis Gabrielis*; *Reſolutorium dubiorum Miſſæ Johannis de Lapide*; *Præceptorium Joannis Neder*. —

Van de klagten over het zeer diep verval der Geestelijkheid en menigvuldige ingeſlopene misbruiken in de Kerk, welke, in deze eeuwen, door vele betergezinde en meer verlichte lieden alomme werden aangeheven, hebben de *Proteſtanten* reeds in het begin der Hervorming een gepast gebruik gemaakt, en hen als *getuigen der waarheid*, ook in de donkerſte tijden,

den, aangemerkt. Reeds de eerſte verzameling van zulke getuigenisſen, uit welke de noodzakelijkheid eener Hervorming, met regt, werd afgeleid, deed groote uitwerking. Zij was van MATTHIAS FLACCUS en door hem het eerst in het jaar 1550 te *Bazel* in Octavo uitgegeven, onder den titel: *Catalogus Testium Veritatis, qui ante nostram ætatem Pontifici Romano ejusque erroribus reclamarunt.* — Eene tweede Verzameling van deze natuur is de *Fasciculus rerum expetendarum et fugiendarum*, welke een Engelsch Predikant ED. BROWN te *Londen* in het jaar 1690 in twee deelen in klein Folio uitgegeven heeft. Eigenlijk had ORTUINUS GRATIUS, Leeraar der Godgeleerdheid te *Keulen*, reeds in het jaar 1535 het eerſte Deel derzelve, onder dezen titel, in een deel in Folio, laten drukken, om de toen aanſtaande Kerkvergadering aan te wijzen, waar op zij bijzonder hare aandacht te vestigen had. Daar in ſtonden de Geſchiedenis der *Bazelſche* Kerkvergadering door ÆNEAS SYLVIUS; het geſchrift van VALLA tegen de ſchenking van KONSTANTYN, en vele andere, zoodat men hier uit ziet, dat deze uitgever ORTUINUS GRATIUS zoo geheel de verachtelijke man niet geweest is, daar men hem volgens de *Epistolæ obſcurorum virorum* voor houden zou.

Ik eindig dit *Hoofdſtuk* en tevens dit *Deel* met de woorden van den eerlijken WINDECK, Geſchiedſchrijver uit de XVde eeuw, in zijne *Levensgeſchiedenis van Keizer* SIGISMUND of SIEGMUND: „ Alſo ſtund es in die Christenhaid mit der Pfaffhait: „ wo man poſes, (iet boos,) horte oder krig wer, „ und

Beſluit van dit Deel.

V BOEK V Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ und man fragte: wer tut das? zo hieſs es, der „ Biſchof, der Probst, der herrliche Dechan, der „ Pfaff, enz. und waren die Laien von den Gaist- „ lichen ſo ſere uberladen, das et nit wijnder were „ geweſen, hett es Gott nit ſelber verſehen, das „ die *Huſsen* und die Ketzer etwas vil groſser und „ vast ſterker geweſen, wen ſulches unpilliches zu „ vaste vil auf ertrich al umb und umb was."

Einde van het Zeventiende Deel.

*

ALGEMEENE KERKELIJKE GESCHIEDENIS,

DER

CHRISTENEN,

DOOR

IJSBRAND VAN HAMELSVELD.

ACHTTIENDE DEEL.

MET PLAATEN.

TE HAARLEM BIJ
FRANÇOIS BOHN,
MDCCCIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

INHOUD

VAN HET

ACHTTIENDE DEEL.

VIJFDE BOEK.

Bevattende het vijfde tijdperk; van den tijd der kruistogten, of het Pausſchap van GREGORIUS VII, in de elfde eeuw, tot de Kerkhervorming in het begin der zestiende eeuw.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Monniken. Nieuwe Monnikenordens. . . . . Bladz. 1.

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Algemeene Geſchiedenis van den Godsdienst. Nieuwe plegtigheden. Heiligen. Reliquien. enz. . . . . — 224.

KER-

Digitized by Google

Digitized by Google

KERKELIJKE GESCHIEDENIS.

VIJFDE BOEK.

BEVATTENDE HET VIJFDE TYDPERK; VAN DEN TIJD DER KRUISTOGTEN, OF HET PAUSSCHAP VAN GREGORIUS VII, IN DE ELFDE EEUW, TOT DE KERKHERVORMING IN HET BEGIN DER ZESTIENDE EEUW.

ZESDE HOOFDSTUK.

Toeſtand der Monniken. Nieuwe Monniken-orden.

De Monnikenſtand bereikte in dit Tijdvak, waar van wij de Geſchiedenis beſchrijven, den hoogſten trap van aanzien en gezag, welken hij tot hier toe had kunnen bereiken. Men hield dezen ſtand voor zoo heilig en godzalig, dat de naam *Religio* of *Godsdienst*, bij uitſluiting, den Monnikenſtand beteekende. Zij hadden invloed op alle lotgevallen van de Kerk, en werden de ſteunpilaren van het Pausſelijk gezag, zij ijverden om het heerſchend geloof uit te breiden, en allen, die zich daar tegen durfden verzetten, te onderdrukken. V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517. Toeſtand der Monniken.

De Hervorming van de Orde der *Benedictijnen*, Bloei der

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de eenige, die men in het begin van dit Tijdvak in het Westen kende, te *Clugny* in *Frankryk* aangerigt, overtrof ſchielijk alle verwachtingen der Tijdgenooten, bijzonder onder den zesden Abt der zoogenoemde *Congregatie van Clugny*, HUGO, die tot het jaar 1109 geleefd heeft, en die ſpoedig als een *Heilige* werd aangemerkt, van hem alleen waren meer dan 10,000 Monniken in dit verbeterd genootſchap aangenomen. Het bevatte reeds in de XIIde eeuw omtrent 2,000 Kloosters in *Frankryk*, *Duitſchland*, *Engeland*, *Italië* en *Spanje* onder zich; en deszelfs achting nam zoodanig toe, dat men heel ſpoedig alleen die genen voor ware *Benedictijnen* hield, die tot hetzelve behoorden. Ook waren de beide andere *Congregatien* der Hervormde *Benedictijner Kloosters* van *Camaldoli* en van *Vallombroſa*, waar van wij den oorſprong op zijne plaats gezien hebben, in bloeijenden ſtaat.

Congregatie van Clugny.

Religio quadrata.

GREGORIUS VII, die misſchien zelve *Prior* te *Clugny* geweest was, en waarſchijnlijk in zijne vroeger jaren onder de Monniken behoord had, wordt door zijnen Levensbeſchrijver PAULUS BERNRIED geroemd, dat hij eene bijzondere regeling voor de Monniken, welke hij *Religio Quadrata* noemt, door zijnen zegen in *Duitschland* gegrond en uitgebreid hebbe. Deze beſtond uit eigenlijke *Monniken*; (*attonſi Christi ſervi*;) uit zoogenoemde *Leekebroeders*, (*fratres barbati*,) die men gemeenlijk *Converſi* noemde, en die door hunnen handenarbeid voor de behoeften der Monniken zorgden; uit eigenlijke, in Kloosters opgeſlotene *Nonnen*, en zulke *Maagden*,

den, die in hare zeden de Klooster-inrigting navolgden. De vier voornaamſte Opzieners van deze inrigting, (*Quadratura* of *Quadriga* genoemd,) waren ALTMAN, Biſchop van *Paſſau*, dien wij ook als herſteller van het gemeenſchappelijk leven der *Kanunniken* kennen; ULRICH, Prior van *Clugny*; WILLEM, Abt van *Hirſau*; en SIEGFRIED, Abt van *St. Salvator*.

Doch onder den opvolger van HUGO, Abt van *Clugny*, PONTIUS, (of PONCE,) verloor het vermaarde *Clugny* veel van zijne achting. PONCE maakte zich, door zijne verkwistingen, gehaat bij de Monniken, tot hij na 10 jaren vol onrust zijne waardigheid nederleide in handen van Paus CALIXTUS II, welke Paus hem en zijne opvolgers het voorregt geſchonken had, dat zij geborene *Kardinalen* der *Roomſche* Kerk zijn zouden. De Monniken verkozen toen HUGO II tot hunnen Abt, en toen deze na drie maanden overleed, in het jaar 1122, PETRUS MAURITIUS, die naderhand onder den naam van PETRUS *den Eerwaardigen* veel roem behaald heeft. PONTIUS was ondertuſſchen naar *Jeruzalem* gereisd, maar in *Frankryk* wedergekeerd, bragt hij eene bende ſtruikroovers bijeen, met welke hij in het jaar 1125 *Clugny* overviel, de Monniken wegjoeg, die aan hem den eed weigerden, het Klooster plunderde, en de Kerkelijke gereedſchappen wegvoerde; waar over de Paus hem in den ban deed, doch zijn kort daar op gevolgde dood maakte een einde van deze verwarringen. Evenwel, het geen zeldzaam is, ſtaat hij in ſommige lijſten van

PIETER de Eerwaardige, Abt van Cluguy.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Martelaren der *Benedictijnen* Orden onder de *Heiligen*.

Onder den Abt PIETER herhaalde zich het Kloosterleven van *Clugny*. Deze PETRUS MAURITIUS, de Zoon van eenen Edelman in *Auvergne*, door zijne Moeder reeds vóór zijne geboorte aan het Kloosterleven toegewijd, was al vroeg zoo vermaard door godsvrucht en geleerdheid, dat hij in den ouderdom van 30 jaren Abt van *Clugny* werd. Zijn ijver voor de uitbreiding van het gezag van zijn Klooster, maar ook tegen de Ketters van zijn' tijd was zeer groot, en zal ons in het vervolg nog nader bekend worden. Hij overleed in het jaar 1156 in Kersnacht. Een zijner Leerlingen, de Monnik RUDOLF, die zijn leven beſchreven heeft, gewaagt ook van verſcheidene wonderen, die hij verrigt zal hebben, evenwel is hij niet onder de Heiligen geplaatst, hoewel hij door den naam *Venerabilis*, *de Eerwaardige*, onderſcheiden wordt. Hij heeft zich ook door ſchriften bekend gemaakt. Hij heeft een Boek geſchreven tegen de Joden, en eene Overzetting van den *Koran*, als ook eene wederlegging van den aanhang der *Saracenen*; doch zijn werk *de miraculis ſui temporis Libri duo*, doet hem weinig eer aan, gelijk ook zijne Predikatien en Latijnſche Gedichten. Zijne Brieven zijn belangrijk, door verſcheidene geſchiedkundige berigten van gebeurtenisſen van zijnen tijd. Behalve dit alles heeft hij ook nieuwe grondregelen aan zijne Orde voorgeſchreven; nog is 'er van hem overig een voorſchrift, hoe men levensmiddelen, wijn, klee-

Cisterciënser Monniken.

Heederen voor zijn Klooster had te bezorgen. (*Dispositio rei familiaris Cluniacenſis.*)

Behalve de Reformatie der *Benedictijnen*, werd ook die der Orde van *Citeaux*, of *Cistercium*, in de XIIde eeuw, vermaard, voornamelijk ſedert zij BERNHARDUS, den Tijdgenoot van PIETER *den Eerwaardigen*, tot haren voorſtander had. De ſtichter dezer Orde was ROBERT of ROTBERT, Zoon van een' Edelman in *Champagne*. Alzoo zijne moeder van hem zwanger zijnde, gedroomd had, dat de Maagd MARIA, hebbende een' gouden ring in de hand, haar beloofd had, dat zij met den zoon zou trouwen, dien zij ter wereld zou brengen, werd ROBERT, reeds in zijn 15de jaar, Monnik in het *Benedictijner* Klooster *Moutier la Celle*. Eenige jaren daar na werd hij *Prior* van dit Klooster en vervolgens *Abt* van *St. Michel de Tonnerre*, waar hij vergeefs de ſtrenge regelen der Orde weder onder de Monniken zocht in te voeren. Eenige Kluizenaars in een naburig woud, die zich in de woestijn *Colan* verzameld hadden, verzochten hem toen, dat hij hun leidsman wilde worden, en wenden zich tot den Paus, op wiens bevel ROBERT zich aan hun verbond. Alleen verplaatſte hij hen uit het ongezonde *Colan*, in het woud van *Moleſme*, waar zij Kluizen van boomtakken en een klein Bedehuis bouwden. In het eerst waren zij zeer behoeftig, gingen bijkans naakt, en leefden enkel van peulvruchten. Maar eenige voorname Heeren in de nabuurſchap verzorgden hen zoo overvloedig, dat zij weldra dartel en weelderig werden. ROBERT,

V BOEK VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

die hen niet zag te verbeteren, verliet hen, en vervoegde zich bij andere Monniken in de woestijn *Hauz* of *Auz*, die ſtrenger leefden, en die hem tot hunnen Abt verkozen. Ondertusſchen hadden de Monniken van *Moleſme* berouw van hun gedrag; en door den Paus ondersteund, bragten zij het zoo ver, dat ROBERT hunne beſturing weder op zich nam. Doch ſpoedig bleek het, dat hun berouw geene andere reden had, dan omdat door zijne afwezigheid hunne inkomſten verminderd waren. Eindelijk beſloot een groot deel van hen de regelen van den Heiligen BENEDICTUS weder gemoedelijk te gehoorzamen, en met bewilliging van hunnen Abt zich naar eene eenzame plaats te begeven. ROBERT wilde hen zelf geleiden, en zijne waardigheid te *Moleſme* nedergelegd hebbende, begaf hij zich met twintig der ijverigſte Monniken naar *Citeaux*, eertijds *Cistercium*, vijf Franſche mijlen van *Dijon*, in het Bisdom *Chalons*, alwaar zij in het jaar 1098 eenige houten kluisjes oprigtten; kort daar na bouwde de Hertog van *Burgondië* daar voor hun een Klooster, hetwelk de Bisſchop van *Chalons* tot eene Abdij maakte, waar ROBERT Opziener was. Maar in het jaar 1099 keerde hij, op bevel van den Paus, weder als Abt na *Moleſme*, alwaar hij in het jaar 1100 dezer wereld overleed. Hij werd door Paus HONORIUS III onder de Heiligen geplaatst (*).

ROBERT had tot zijnen opvolger als Abt te *Citeaux*, en beſtuurder der *Cistercienſer* Orde, ALBE-

(*) MABILLON. *Ann. Ord. S. Bened. T.* V. *p.* 394.

BERICH, die in het jaar 1100 den Paus PASCHALIS II om zijne beſcherming voor het *Nieuwe Klooster* verzocht, welke hij ook van den Paus verkreeg. ALBERICH ſtierf in het jaar 1109. Hij zal de bruine of zwartachtige kleederen, zoo als de *Cisterciensen* in het eerst droegen, met witte veranderd hebben, welke hun eigen gebleven zijn, uitgezonderd dat zij in den *ſcapulier* of het ſchouderkleed en den reismantel de oude kleur behouden hebben, waarom zij ook wel *Graauw-Monniken*, (*Griſii*,) genoemd worden. Deze verandering beviel echter den ouden Monniken niet, en misſchien is, om dit misnoegen weg te nemen, het verhaal vervolgens uitgedacht, dat de Heilige Maagd verſchenen zij, en hem een wit kleed voor zijne Monniken geſchonken heeft. Ten minſten ter gedachtenis van deze verſchijning is 'er bij de *Cisterciensen* Orde een Feest ingeſteld: *Descenſio B. Mariæ Virginis in Cistercium*, en de Orde heeft zich in het vervolg onder de beſcherming der Heilige Maagd begeven, aan welke ALBERICH reeds zijn Klooster gewijd had.

STEVEN HARDING, een geboren *Engelsman*, werd in het jaar 1109 derde Abt van *Citeaux*. Deze ſchreef eene nog ſcherper tucht en armoede voor, en alle pracht van goud en zilver tot den Godsdienst werd uit het Klooster verbannen. Dit gaf naarijver onder de andere Monniken, die de *Cistercienzen* als uitvinders van nieuwigheden beſchuldigden, waar uit naderhand verſchillen tusſchen hen en de Monniken van *Clugny* ontſtaan zijn. Het

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Klooster was thans nog zoo arm, dat men bijna wonderdadige hulpmiddelen behoefde, om het te onderhouden, echter kreeg het onder dezen Abt STEVEN het eerst vaste goederen en landerijen ten geſchenk.

BERNHARD van Clairvaux

De Orde kwam volkomen in bloei, toen BERNHARD, de vermaarde Abt, Schrijver en Heilige, in dezelve trad, in het jaar 1113. Hij was de Zoon van eenen Edelman in *Burgondië*, en kwam in het jaar 1091 ter wereld. Zijne Moeder ALETH wijdde alle hare kinderen, zes Zonen en eene Dochter, terſtond na hunne geboorte, aan het Kloosterleven, en voedde ze volkomen naar deze beſtemming op. Toen zij van BERNHARD, den derden van hare Zonen, zwanger was, droomde zij, dat zij een klein, ſpierwit, blaffend hondje droeg. Een Monnik, dien zij over dezen droom raadpleegde, voorſpelde haar, dat zij de moeder zou worden van eenen getrouwen beſchermer der Kerk, die voor dezelve tegen de vijanden des geloofs zijne ſtem ſterk zou laten hooren. Zij liet dezen Zoon in het School te *Chatillon aan de Seine* door Geestelijken onderwijzen, alwaar hij buitengewone vorderingen maakte. In zijn ſtil en ingetogen leven geloofde hij als kind in den ſlaap de geboorte van JEZUS gezien te hebben. Als jongeling weerde hij alle aanvechtingen tot onkuischheid af, en als hij eens een vrouwsperſoon te lang beſchouwd had, ſprong hij tot den hals toe in een' vijver koud water, waar in hij zoo lang bleef, dat hij bijna het leven verloor. Toen hij beſloten had, in het Klooster *Citeaux* te gaan,

gaan, overreedde hij alle zijne broederen, behalve den jongſten, om hem te verzellen, zelfs zijnen oudſten broeder, die reeds getrouwd was, maar zich, na lang tegenſtreven, eindelijk met hare bewilliging van zijne vrouw ſcheidde, bovendien zijnen Oom en andere bloedverwanten, zoodat hij met een gevolg van meer dan 30 perſonen in het Klooster kwam, tevens voor de vrouwen der getrouwden den opbouw van een Klooster te *Juilly* bezorgende (*).

Het Klooster te *Citeaux* was voor dezen aanwas te klein en te arm. De Abt STEVEN, ondersteund door den Bisschop van *Chalon*, bezorgde de stichting van een nieuw Klooster *La Ferte*. In het volgende jaar 1114 werd een tweede Klooster *Pontigny* in het Kerspel van *Auxerre* gebouwd, maar het derde in het jaar 1115 te *Clairvaux* werd het vermaardste van alle, doordien het BERNHARD tot eersten Abt kreeg, die onder den naam van *Abbas Claræ-vallenſis* zoo vermaard is. De Abt STEVEN ontwierp vervolgens eenen grondregel voor de thans ontstaande Orde van *Citeaux*, welken hij *de Oorkonde der Liefde* noemde, hoofdzakelijk overeenkomende met den regel van den Heiligen BENEDICTUS. Deze regel werd door de Bisschoppen, in wier Kerspel Kloosters van deze Orde lagen, goedgekeurd, met afstand van hunne regten op dezelve, en

(*) *De Abt* WILLEM *van St. Thierry* bij *Rheims*, *in Vit. S. Bernhardi Opp. Bernh. T.* VI. *p.* 1172. *ſqq.*

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en ook door CALIXTUS II in het jaar 1119 en door andere Pausen bekrachtigd.

De aanwas van deze Orde was groot en snel. Vijftig jaren na derzelver stichting telde zij reeds 500 Abdijen, welk getal eene eeuw daar na zelfs tot 1800 was aangegroeid. Zoo groot was de roem der Godzaligheid van deze Orde, dat ieder land Kloosters van dezelve begeerde te bezitten. Het was echter voornamelijk de roem der Heiligheid van BERNHARDUS, die haar zoo veel aanziens gaf. Deze had zich, toen hij nog Monnik te *Citeaux* was, schoon zwakkelijk van ligchaam, reeds op de hardste zelfsverloochening en boete toegelegd. Hij zag en hoorde buiten zich bijkans niets; hij beklaagde niets zoo zeer, dan den korten tijd, welken hij aan den slaap besteedde; ook gebruikte hij enkel met tegenzin, en als het ware tot kwelling, eenige spijze; hebbende ook door menigvuldig vasten, waken en arbeid zijne maag volstrekt bedorven. Onder het arbeiden liet hij niet na te bidden; in wouden gaf hij zich over aan geestelijke overdenkingen, zoodat hij plag te zeggen, dat eiken en beuken zijne leermeesters in de uitlegging der Heilige Schrift geweest waren. Nadat hij Abt te *Clairvaux* was geworden, verdubbelde hij deze strengheid van levenswijze. Half naakt, onder koude en lang waken, gebruikte hij meermalen met zijne Monniken enkel een moes van de bladeren van een' beukenboom, en hun brood, uit gerst, haver en boonen gemengd, was zoo ellendig, dat een Monnik, wien het eens voorge-

gezet werd, het onder vele tranen heimelijk wegnam, om het aan anderen, als een wonder, te vertoonen, dat menſchen, en zulke uitgemergelde menſchen, daar van leven konden. Dan verklaarde hij zich voor onwaardig, dat 'er iets goeds door hem zou kunnen geſchieden; dan brandde hij van begeerte, en zag het als zijn' eenigen troost aan, dat hij het heil van velen mogt bevorderen. Hier voor gebeurden hem ook, zegt zijn vriend en Levensbeſchrijver WILLEM, die nog voor hem overleed, Goddelijke verſchijningen, en bijzonder de gave der wonderwerken. Hij genas zieken op eene wonderdadige wijze; liet midden in den regen eenen Brief ſchrijven, zonder dat dezelve nat werd; bande eene verbazende menigte vliegen, die een Bedehuis vervuld hadden, zoo nadrukkelijk, dat zij alle dood nedervielen; hij liet eenige jonge Edellieden, die in de vasten zijn Klooster bezochten, en zelfs toen zich niet van de wapenen wilden onthouden, bier te drinken geven, waar op zij onwederſtaanbaar genegen werden, om den Monnikenſtand te aanvaarden; hij behield in eenen twist met den Duivel voor Gods Rigterſtoel de overhand; hij verdreef zeven Duivelen uit het ligchaam eener Hertogin van *Lotharingen*, en wat dies meer is, waar van de Levensbeſchrijver zegt ooggetuige geweest te zijn, en ze aan zich zelven ondervonden te hebben. Door dit alles verbreidde zich de roem van heiligheid van *Clairvaux* door geheel *Europa*, zoo dat men allerwege Monniken van daar begeerde, terwijl 'er ook telkens nieuwe Kloosterbroeders in hetzelve aankwamen.

De

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

De berigten van dezen WILLEM zijn vervolgd door den Abt ERNALD van *Bonneval*, gelijk niet ligt een Heilige van de Middeleeuwen zoo veel Levensbeſchrijvers gehad heeft, als BERNHARD. IJverig was BERNHARD volgens dezen, in het voorſtaan van de belangen der Pauſen. Ten dien einde te *Milaan* en *Pavia* gekomen, verrigtte hij vele wonderen. Naar *Clairvaux* terug gekeerd, had hij het genoegen, van verſcheidenen van zijne Monniken tot Biſchoppen te zien verkiezen, ja zelfs eenen tot Paus, onder den naam van EUGENIUS III, gelijk wij in de Geſchiedenis der Pauſen gezien hebben, als ook hoe veel invloed BERNHARD op dezen geoefend heeft.

Nu vervolgt een derde Levensbeſchrijver, GAUFRIED, die zijn Geheimſchrijver, en naderhand Abt van zijne Orde geweest is, de Geſchiedenis van BERNHARD. Deze beſchrijft ons zijne hoedanigheden, en onder dezen, zijne nederigheid, waar door hij ſteeds poogde alle verwondering en toejuiching te ontgaan, en zich als een gewoon mensch te gedragen. Onder zijne zeldzaamheden meldt hij, dat hij, door zijne onthouding, allengs alle onderſcheid van ſmaak in het eten verloren had. Nog zeldzamer was de kracht zijner welſprekendheid, waar door zelfs de *Duitſchers*, die zijne taal niet verſtonden, nogtans door zijn prediken zoo aangedaan werden, dat zij op hunne borst ſloegen, en tranen ſtortten. Hij meldt vervolgens den ongelukkigen uitſlag van den kruistogt, welken BERNHARD in het jaar 1147 bewerkt had, en welken hij poogt te ontſchul-

ſchuldigen, met een aantal wondergenezingen, welke BERNHARD ten zelfden tijde verrigt zal hebben; vervolgens verhaalt hij de dienſten, welke BERNHARD aan de Kerk gedaan zal hebben, door het onderdrukken van de Ketterijen van ABAILARD, GILBERT VAN PORREI, en den Monnik HENDRIK, waar van wij op zijne plaats meer zullen moeten zeggen.

Ten aanzien van de onophoudelijke wonderwerken van BERNHARD, meldt ons GAUFRIED dit bijzondere: dat deze heilige man het met zich zelve niet eens was, hoe hij zijne wonderwerken behoorde te beſchouwen. Eindelijk zeide hij, uit de volheid van zijn hart, tegen zijne Monniken: „ Ik „ verwonder mij zeer, wat deze wonderwerken be„ duiden moeten; of waarom het God behaagd „ heeft, dezelve door zulken man te volbrengen. „ Mij dunkt, dat ik van deze ſoort van wonderen „ niets in de Schrift gelezen heb. Want ſomtijds „ zijn wonderwerken door heilige en volmaakte „ menſchen; maar ook door gewaande Heiligen ge„ ſchied. Ik ben mij zelven noch van volmaakt„ heid noch van geveinsdheid bewust. Want ik „ weet, dat ik zulke verdienſten der Heiligen niet „ heb, die door wonderen in het licht moeten ge„ plaatst worden; doch ik hoop ook, niet in de „ klasſe van die lieden te behooren, die vele won„ deren in den naam des Heeren zouden werken, „ maar van den Heere niet zullen gekend worden." Naderhand echter had hij 'er iets op uitgevonden: „ Ik weet, zeide hij, dat zulke wonderen niet op

„ de

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ de heiligheid van eenen enkelen, maar op het „ heil van velen doelen; en dat God in den mensch, „ door wien hij dezelve werkt, niet zoo zeer op „ de volmaaktheid, als wel op dat gevoelen ziet, „ om den menſchen de deugd aan te prijzen, wel„ ke zij gelooven, dat in hem gevonden wordt. „ Want deze wonderen geſchieden niet voor die „ genen, door welken zij geſchieden, maar veel „ meer voor die, welke ze zien of weten." Met dit al ſchijnt het toch, dat BERNHARD in der daad geloofde, dat hij wonderen deed; dit geloofden duizenden van zijne Tijdgenooten; tijdgenooten verhalen 'er eene menigte van met al derzelver omſtandigheden. En nogtans zou men te voorbarig zijn, indien men daar uit wilde bewijzen de echtheid van deze wonderen. Trouwens, dit is vooreerst opmerkelijk, dat wij in de ſchriften van BERNHARD zelven geen gewag van zijne wonderen vinden. Eene enkele plaats ſlechts uit zijne Brieven (*) is ten dezen einde door MABILLON bijgebragt, en deze zelfs ſpreekt daar van niet min dan duidelijk. Alles komt dus op het gezag van anderen aan. Daar en boven waren die tijden gekenmerkt door ligtgeloovigheid en onwetendheid, welke overal wonderen ontdekten, zonder te onderzoeken, zonder dat iemand ſtout genoeg ware, hen te durven tegenſpreken. Ook ontdekt zich in de meesten dezer wonderen het bijzonder oogmerk, om aan den Monnikenſtand eer en aanzien te verſchaffen, en andere wa-

(*) *Ep.* CCXLII. *T.* I. *Opp. p.* 240.

waren zelfs ongerijmd, bij voorbeeld, het bannen van vliegen uit de Kerk, en de gevolgen van deze wonderen waren niet een zuiver, rein geloof en verbetering van zeden, maar eene vereering van den Heiligen BERNHARDUS, tot aanbidding toe, een ijver om ter kruisvaart te trekken, of Monnik te worden, of de Ketters te beſtrijden enz. BERNHARD zelf was met wonderen ingenomen, zijn gebed was meermalen, dat God wonderen mogt doen, dewijl de Predikers anders door hunne woorden niets konden uitregten, zoo dezelve niet door wonderteekenen bekrachtigd werden." De genen, die hem verzelden, hadden het hoofd zoo vol van wonderen, dat men menigwerf in het gedrang der menigte, wonder! hoorde roepen, zonder dat zelfs zijne vrienden door het gewoel zien konden, wat 'er eigenlijk voorgevallen was.

Zijn Levensbeſchrijver GUNFRID roemt bijzonder zijne zachtheid en nederigheid. Zijne zachtheid ſtrekte zich zelfs tot de dieren uit, zoo dat hij menigen haas, door het teeken des kruis, van het geweld der honden, en menigen vogel uit de klauwen van havik of geit verloste; men kan uit zulke ſtaaltjes opmaken, van hoedanigen aard vele der wonderen waren, die hem worden toegeſchreven. Ook zal hij bij zijn leven afwezend in den geest aan anderen verſchenen zijn, onder anderen, aan eenen Monnik, om aan denzelven het uur van zijnen dood aan te zeggen.

Kort voor zijn' dood verzoende hij nog de ſtad *Metz* met de naburige Vorsten. Hij overleed den

20ſten

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

20ſten Augustus 1153. Volgens zijn bevel, werd een kistje met de overblijfzelen van den Apostel THADDEUS in het graf op zijne borst gelegd. Kort na zijn dood verſcheen hij aan meer dan éénen Monnik, ook aan AMALRICH, Koning van *Jeruzalem*, wien hij de overwinning op de *Saracenen* beloofde, maar te gelijk een ſtukje van het kruis van CHRISTUS, hetwelk de Vorst om den hals droeg, aan denzelven ontnam, en het naar *Clairvaux* bezorgde. In het jaar 1274 heeft ALEXANDER III hem onder de Heiligen van zijne Kerk geplaatst, wien een bijzondere Feestdag gewijd werd, en in het jaar 1301 ſchreef INNOCENTIUS III een Kerkdienst voor, (*officium*,) welke op dien dag gebruikt moest worden.

Wij hebben reeds in het voorgaande gelegenheid gehad, om van verſcheidene van zijne verrigtingen te ſpreken, en hij zal, bij gelegenheid, ons in het vervolg nog voorkomen; wanneer wij ook van zijne ſchriften zullen ſpreken. Men noemde hem wegens de zachtheid van zijnen ſtijl *den honigvloeijenden* Leeraar, (*Doctor mellifluus*,) en heeft hem met de oude Kerkvaders gelijk, ja boven hen geſteld; LUTHER zelf achtte hem meer dan de oude Kerkvaderen, alleen vond hij hem niet regtzinnig in de leer van den vrijen wil; ook hebben hem andere Proteſtantſche Godgeleerden als een godvruchtig en heilig man geprezen; waar uit blijkt, welke roemrijke nagedachtenis hij bij de Nakomelingſchap heeft nagelaten.

Behalve zijne drie Tijdgenooten, van welke wij ge-

geſproken hebben, is zijn leven in de naastvolgende tijden nog van meer anderen beſchreven geworden, wier werken bij de uitgave van zijne ſchriften gevoegd zijn. Een onder dezelven (*) vermeerdert de wonderverhalen hem aangaande met vele voorbeelden. Zoo verloste hij eens eenen overledenen Monnik, door gebeden en Misſen, uit het Vagevuur, waar hem de Duivelen, naar zijn eigen verhaal, in eene verbazend diepe bron nedergelaten hadden. Als zijne Monniken eens hunnen nachtgodsdienst hielden, zag hij bij elk' derzelven een' Engel ſtaan, die elks gezang, naarmate hij meer of min aandachtig was, met goud of zilver, of inkt of water, of in het geheel niet opſchreef. Als hij eens in de Kerk alleen bad, en onder het gebed een *Crucifiks* kuste, merkte een Monnik op, dat hetzelve hem met uitgebreide armen omhelsde. Aan ſtervenden gebood hij dikwijls, met goed gevolg, in den naam van CHRISTUS, hunnen dood voor een' bepaalden tijd uit te ſtellen. Te *Freyburg* in *Brisgau*, wekte hij eenen overledenen goddeloozen lasteraar, die op het punt ſtond, om in de hel gesleept te worden, weder op, en gaf hem het kruis, om naar *Jeruſalem* te trekken. Doch onder alles, wat dit geſchrift van dezen Heiligen verhaalt, is dit het zonderlingſte, hoewel wij in het voorgaande bij wondergeſchiedenisſen reeds iets dergelijks ontmoet hebben. Als zijn

(*) *De Vita S. Bernh. Abb. Liber* VII. *excerptus ex Libro, Cui titulus: Exordium magnum Cisterciense Diſtinct.* II.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

zijn lijk onder godsdienſtige ſtatelijkheden openlijk ten toon lag, en zijne wonderkracht niet ophield, zich aan allen te openbaren, die hulp bij hem zochten, was het gedrang der aanſchouwers zoo groot, dat den Biſſchoppen en Abten, die daar tot de uitvaart zamengekomen waren, bijna geen eerbied meer bewezen werd. De Abt GOSWIN van *Citeaux* vreesde, dat, indien dit mogt aanhouden, de geheele Kloostertucht te *Clairvaux* te niet zou loopen. Na eenige raadplegingen trad hij eerbiedig tot het lijk van den Heiligen, en verbood hem, uit kracht van de ſchuldige Monnikengehoorzaamheid, voortaan eenige wonderwerken meer te verrigten. Sedert hielden ook de openbare wonderwerken op; hoewel hij, in het geheim, nog voortging, aan ſommigen, bijzonder aan zijne Ordensbroederen, de verzochte hulp te bewijzen.

Zijne Brieven zijn voor ons belangrijker, dan deze zijne wonderdaden. In het eerſte Deel van zijne werken komen 'er 419 voor, behalve zulke, die door anderen aan hem geſchreven zijn. Deze Brieven zijn grootendeels aan Koningen, groote Heeren, Pauſen, Kardinalen, Biſſchoppen, Abten en Monniken gerigt, en betreffen alle ſoorten van Kerkelijke gevallen van zijnen tijd, in welken hij groot aandeel nam gedurende zijn leven. De ſtijl dezer Brieven is wel de zuiverſte niet, maar toch vloeijend en levendig, ſomtijds zelfs geeſtig, niet zonder zinrijke gedachten, kort en puntig. In verſcheidene derzelven zegt hij aan de Pauſen ſtoute waarheden. Dus ſchrijft hij in den 178ſten Brief aan INNOCENTI-

TIUS II in het jaar 1139, dat hij uit liefde tot hem de algemeene klagten tegen den Pausſelijken Stoel wilde voordragen; dat alle geregtigheid in de Kerk te grond ging; de ſleutels der Kerk vernietigd werden; en het gezag der Bisſchoppen in verachting geraakte, terwijl de Paus en het Roomſche Hof ondeugende Leeken, Kerkelijken en Monniken beſchermden en begunſtigden.

Hij was geſtadig de groote voorſtander van het Monnikenleven, hetwelk hij zelf in de uiterſte ſtrengheid oefende; voorts was hij genoegzaam de aanzienlijkſte Kerkleeraar van zijn' tijd, die zulk een gezag door den roem van zijne godsvrucht en heiligheid verworven had, dat zijne ſtem op de Kerkvergaderingen, bij welke hij tegenwoordig was, het meeste gold. Zijne gevoelens omtrent de pligten van het Monnikenleven vertoonen zich allerduidelijkst in een bijzonder geſchrift: *Liber de præcepto et Dispenſatione* (*).

In dit geſchrift ſloeg hij een zijdelingsch oog van minachting op de levenswijze der Monniken van *Clugny*. Maar omtrent het jaar 1125 ſchreef hij een bijzonder ſcherp geſchrift tegen dezelven: (*Apologia ad Gulielmum S. Theoderici abbatem*) (†). In deszelfs eerſte afdeeling verdedigt BERNHARD zich, tegen het verwijt, als of hij de Orde van *Clugny* wilde hoonen, en erkent, dat ook velen van zijne *Cistercienſer* Monniken niet naar den regel leven, die

Twiſttuſſchen de Monniken van Clugny en Citeaux.

(*) *Opp. Tom* II. *p.* 505-530.

(†) *Opp. Tom.* II. *p.* 531-546.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

die pelſen dragen, als zij gezond zijn; vleesch en vet eten, op éénen dag drie of vierderlei ſpijzen bij hun brood eten, hetwelk de Regel verbiedt, en geen handwerk verrigten, hetwelk de Regel gebiedt. Doch in de volgende afdeeling vaart de Schrijver hevig uit tegen de menigvuldige misbruiken en ergernisſen der Monniken, onder anderen uitroepende: „Ik ellendig mensch! waarom leve ik dan, om zulk een verval van onze Orde te zien? die Orde, welke in de Kerk de eerſte geweest is; ja van welke de Kerk haren aanvang heeft genomen, die onder alle op aarde aan de Engelenkoren het meest gelijkvormig, en aan het Hemelsch *Jeruzalem* het naaste is, zoo wel uit hoofde der kuischheid, als uit hoofde der brandende liefde; welker ſtichters de Apostelen, en welker eerſte voorbeelden die genen geweest zijn, die PAULUS zoo dikwijls Heiligen genoemd heeft."

Niets heeft ondertusſchen den Heiligen BERNHARD meer kwaden naam veroorzaakt, dan even dit Boek. De Monniken van *Clugny* ſtonden toenmaals in zoo hoogen roem, dat hij, die hen durfde berispen, de geheele wereld ſcheen te veroordeelen; ook waren zij zoo talrijk, dat BERNHARD zich een heer van tegenſtrijders op den hals haalde. Onder de Brieven van BERNHARD (*) ſtaat een lange Brief van PIETER *den Eerwaardigen*, den beroemden Abt van *Clugny*, aan den Heiligen BERNHARD, in het jaar 1134. Deze Brief, welke de oorzaken onder-

(*) *Epist.* 229.

derzoekt van den twist tusschen de *Cluniacenser* en *Cistercienser* Monniken, is evenwel geene beantwoording van het bovengemeld geschrift van BERNHARD.

Onder het Pausschap van URBANUS IV, omtrent het jaar 1264, ontstond 'er ook verschil tusschen de *Cistercienser* zelven, over de verklaring van de hoofdoorkonde, *Cherta caritatis* genoemd, op welke de Orde van *Citeaux* gegrond was, welke twist aanleiding gaf, dat de opvolger van URBANUS IV, KLEMENS IV, in het jaar 1265, deze oorkonde, door eene bijzondere verordening, welke in de Orde *Clementina* genoemd wordt, eenigzins veranderde, en de regering en het regtsgebied der oppersten van de Orde nader bepaalde.

Terwijl de beide Ordens van *Clugny* en *Citeaux* onderling kibbelden, niet alleen over de strengheid der gebruiken, maar ook over de *Tienden*, welke die van *Citeaux* aan de Monniken van *Clugny* van zekere landerijen hadden behooren te betalen, welke twist zoo hoog liep, dat die van *Clugny* in het jaar 1150 het *Cistercienser* Klooster *le Miroir* ten gronde toe sloopten, ontstonden tegen het einde der XIde eeuw nog twee Ordens, die beroemd zijn geworden, die van *Grandmont* en die der *Karthuizers*.

Orde van Grandmont.

De eerste dezer Ordens werd gesticht door STEVEN van *Tigerno*, gemeenlijk naar de plaats van zijn eenzaam verblijf STEVEN van *Muret* genoemd, den Zoon van eenen *Vicomte* in *Auvergne*, die in het jaar 1040 te *Thiers* of *Tigerno* geboren werd. Van zijne ouders, die hem door gebeden, vasten

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

en aalmoezen van God geloofden gekregen te hebben, van jongs af aan den Godsdienst gewijd, verzelde hij, in den ouderdom van twaalf jaren, zijnen Vader op eene bedevaart naar het ligchaam van den H. NIKOLAUS te *Bari* in *Beneden-Italië*. Op de terugreize te *Benevento* krank geworden, bleef hij daar onder het opzigt van den Aartsbisschop MILON, die hem liet opvoeden en onderwijzen, en wegens zijne godzaligheid tot Onderdiaken en vervolgens tot Diaken benoemde. Daar was ten dien tijde in *Kalabrië* een gezelschap Monniken, beroemd door de strengheid van hunne levenswijze, welke door den Aartsbisschop meermalen in zijne Kerkredenen geprezen werd. Dit wekte onzen STEVEN op, tot het besluit, om ook de wereld te verlaten, welk besluit hij, met bewilliging van den Paus GREGORIUS VII, in het jaar 1073 ten uitvoer bragt, en eene Orde stichtte, bij voorraad naar den Regel van den Heil. BENEDICTUS, maar spoedig schreef STEVEN aan zijne Monniken eenen bijzonderen Regel voor, in welks Inleiding hij hun gebood, dat zij, gevraagd wordende, naar welken Regel zij leefden? zouden antwoorden: naar den Christelijken Godsdienst, den eersten en voornaamsten Regel, namelijk van het Euangelie, uit welken alle Regels zijn voortgevloeid. Zelve wilde hij niet voor een' *Monnik*, noch voor een' *Kanunnik*, noch voor een' *Kluizenaar* gehouden zijn; namen, zeide hij, die te Heilig waren, of te groote volmaaktheid onderstelden, dan dat hij zich dezelven zou kunnen aanmatigen.

Eerst begaf STEVEN zich naar *Aureil*, eenige mij-

mijlen van *Limoges*, alwaar hij onder de leiding van GAUCHER leefde, die daar Opzienér van een Klooster was. Maar, als deze in de nabuurſchap ook een Klooster voor Nonnen ſtichtte, begaf STEVEN, duchtende, dat deze nabuurſchap voor hem gevaarlijk mogt worden, zich in het jaar 1076 naar *Muret*, een' berg nabij *Limoges*, waar hij voor zich tusſchen eenige digt met boomen bewaſsene rotſen eene hut van boomtakken opſloeg. Om zich hier geheel aan CHRISTUS te wijden, ſtak hij een' ring, het eenige, hetwelk hij van zijns vaders goed medegenomen had, aan zijnen vinger, en ſprak daar bij de woorden: „ Ik, STEVEN, verzaak den Duivel en alle zijne pracht, (*pompae*,) ik geve mij „ zelven over aan God den Vader, aan zijn Zoon, „ en aan den Heiligen Geest." Thans ſchreef hij zijne gelofte op, welke hij op het hoofd leide, onder het uitſpreken dezer woorden: „ Almagtig en barmhartig Heer, Vader, Zoon en Heilige Geest! die gij altijd dezelfde blijft, leeft en regeert, een drieëenig en eenig God! Ik, Broeder STEVEN, beloof, dat ik u, van nu af aan, in deze woeſtijn, in het Katholijk Geloof, dienen zal, en daarom leg ik dit ſchrift op mijn hoofd, en ſteek dezen ring aan mijn' vinger, opdat op den dag mijns doods deze gelofte en dit ſchrift mij een ſchild en verdediging tegen de lagen mijner vijanden zijn mogen. Ik bid u, Heere, dat gij mij het Bruiloftskleed geven, en mij onder de Zonen der Heil. Kerk ſtellen, en mijne ziel, wanneer zij uit het ligchaam tot het bruiloftsmaal van uwen Zoon, ô Heiligſte Vader!

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

der! zal overgaan, met het kleed uwer liefde bekleeden, en met alle uwe Heiligen in uw Rijk inbrengen wilt enz." Ook voegde hij 'er nog bij: „ Heilige MARIA! Moeder van onzen Heere JEZUS CHRISTUS! aan uwen Zoon en aan U bevele ik mijne ziel, mijn ligchaam en zin aan (*)."

Sedert leide STEVEN eene heel geſtrenge levenswijze. Eerst maakten kruiden en wortelen, die nevens hem groeiden, zijn voedſel uit, tot dat eenige Herders, zijn verblijf ontdekt hebbende, hem nu en dan wat brood bragten, hetwelk hij met water gebruikte; ſomtijds at hij meelpap, zoo laf als mogelijk was. Vleesch at hij nooit. Tegen de bekooringen des vleeſches en wellust ging hij ſteeds met een ijzeren panſier op het bloote lijf bekleed; maar ten laatſten, zegt zijn Levensbeſchrijver, had hij, in een geheel uitgedroogd ligchaam, eene volkomene overwinning over zich zelven bevochten. Over dit panſier droeg hij 's winters en 's zomers eenerlei ligte kleeding. Zijn bed, hetwelk uit twee planken, in eene zekere diepte van aarde gelegd, beſtond, geleek meer naar een graf. Alle zijne gebeden, die hij menigvuldig deed, deed hij knielend, zoodat hij niet alleen aan handen en knieën eelt had, als een kameel; maar dat hij zelfs zijn' neus krom gebogen had.

Een jaar lang bragt hij in deze levenswijze door; vervolgens vervoegden zich nog twee anderen bij hem.

(*) GERARDI *Vita S. Stephani in Marten. et Durand. Ampl. Collect. VV. SS. T.* VI. *p.* 1055.

Digitized by Google

hem. Allengs kreeg hij meer naboetſers, terwijl nog anderen hem bezochten, aan welken hij onderwijs en vermaningen, maar ook aalmoezen uitdeelde. Die bij hem bleven, mogten hem niet *Abt* of *Leermeester*, maar *Verbeteraar*, (*Correcteur*,) noemen. Dat zulk een man in die tijden ſpoedig den naam van wonderdoener kreeg, behoeft ons niet te verwonderen; gelijk 'er dan ook wonderen van hem verteld werden. Hij ſtierf den 8ſten Februarij 1124. Men hield de plaats in de Kerk te *Muret* verborgen, waar hij begraven lag, opdat de rust van het Klooster, door den aandrang van het volk, om hem te vereeren, niet geſtoord mogt worden, en toch gebeurden 'er, zoo men zegt, vele wonderen.

Naauwelijks had PIETER van *Limoges*, die aan STEVEN was opgevolgd, vier maanden lang het opzigt over het Klooster te *Muret* gehad, of zekere *reguliere Kanunniken* van de Orde van den Heil. AUGUSTINUS, of volgens anderen zekere *Benedictijnen* in de nabuurſchap, maakten aanſpraak op *Muret*. STEVENS leerlingen wilden voor dezen onbillijken eisch liever wijken, dan te twisten; zij zochten des eene andere verblijfplaats, en beſloten, in de onzekerheid der keuze, dat hun *Prior* eene Misſe zou houden, en God met hen bidden, om hun zulke plaats aan te wijzen. En nu hoorden de Prior en eenige Monniken, onder het bidden, eene hemelſche ſtem, welke tot driemalen toe zeide: *naar Grandmont!* Daar op gingen zij, vol vreugde, naar deze plaats, ſlechts één mijl van *Muret* ge-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

legen, alwaar zij zich Kluizen bouwden, en eene kleine Kapel, in welke zij het ligchaam van hunnen ſtichter overbragten. Zij hielden hier weder de plaats van zijn graf verborgen, om den toeloop van volk te verhinderen, doch het werd ſpoedig ontdekt, door de wonderen, welke daar bij gebeurden; weshalve de *Prior* zich genoodzaakt zag, uit vrees voor den toeloop van menſchen, naar het graf te treden, en den Heiligen te beſtraffen, dat hij het van hem geſtichte gezelſchap van den engen weg, welken hij hen geleerd had, af-, en door zijne wonderen, den breeden weg, die tot het verderf brengt, opleiden wilde, dewijl hij in hunne nabuurſchap eene jaarmarkt aanleide. „Wij zijn zoo nieuwsgierig niet, zeide hij, dat wij uwe wonderwerken zien willen; wij gelooven die van uwe Heiligheid genoeg. Wacht u dus, in het vervolg zulke wonderen te doen, welke uwe Heiligheid prijzen, maar onzen ootmoed vernietigen! Zorg niet zoo zeer voor uwen lof, dat gij ons heil zoudt vergeten! Wij bevelen u dit; wij eiſchen het van uwe liefde. Maar indien gij anders handelt, zoo zeggen en verzekeren wij u ſtandvastig bij de gehoorzaamheid, welke wij u beloofd hebben, dat wij uw gebeente hier uithalen en in de rivier zullen werpen." Volgens het oud verhaal, bij zijn' Levensbeſchrijver, zijn 'er nog lang daar na wonderwerken door STEVENS hulp geſchied, doch niet bij zijn graf, ten minſte niet, dat 'er een toevloed van menſchen door veroorzaakt werd. Genoeg, deze wonderen bewogen Paus KLEMENS III in het jaar 1189,

1189, op aanzoek der Monniken van *Grandmont*, zoo als zij thans genoemd werden, hunnen Stichter onder het getal der Kerkheiligen aan te nemen.

Meer dan vijftig jaren lang werd de Regel van STEVEN in acht genomen, zonder beſchreven te zijn. De vierde *Prior*, STEVEN van *Liſiac*, ſtelde ze omtrent het jaar 1141 in geſchrift, en door den zevenden Prior GERARD, den Levensbeſchrijver van den Stichter, werd deze Regel in dien vorm gebragt, waar in wij dien nog lezen. Dezelve ſcherpt voor alle dingen armoede en gehoorzaamheid in. Alleen wanneer de Monniken twee dagen zonder eenige ondersteuning te genieten, gebrek aan het noodige geleden hebben, is het geoorloofd, dat twee Monniken van huis tot huis aalmoezen verzamelen. Naderhand hebben de Pauſen veel in dezen Regel verzacht, voornamelijk INNOCENTIUS IV, in het jaar 1245, die verſcheidene afdeelingen verwierp.

Onder het Priorſchap van STEVEN van *Liſiac* begon de Orde ſneller toe te nemen. In minder dan 30 jaren kreeg zij meer dan 60 Kloosters. Deze, die men *Cellen* of *Kluizen* noemde, waren aan het Klooster *Grandmont* onderworpen. Men gaf in de Giftbrieven aan deze Monniken ook den naam *Bons-Hommes*.

Tuſſchen de eigenlijke Monniken, Priesters en Geestelijken, en tuſſchen de *Leekebroeders*, (*Converſi*,) welke zich alleen met de tijdelijke zaken der Orde moesten bezig houden, ontſtonden dikwijls hevige twisten, met welke Pauſen en Koningen gemoeid waren, door welke de Orde in verval geraakte,

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

te, tot dat Paus JOANNES XXII de Orde hervormde in het jaar 1317, en tevens het Priorſchap van *Grandmont* tot eene Abdij verhief, welker eerſten Abt hij zelf benoemde.

Orde der Karthuizers geſticht door BRUNO.

Gelukkiger behield eene andere Orde der *Karthuizers*, die kort na die van *Grandmont* geſticht werd, haren roem van ſtrenge levenswijze. Zij werd geſticht door BRUNO, omtrent het jaar 1040, te *Keulen* geboren. Daar in de Stiftsſchool van St. CUNIBERT onderwezen, begaf hij zich naar *Rheims*, om daar in de Domſchool zijne kundigheden uit te breiden. Hier maakte hij zoo groote vorderingen, dat hij *Kanunnik* en *Scholasticus*, (Opzíener der Domſchole,) werd, alwaar hij vele Leerlingen had, onder anderen OTTO, naderhand Paus onder den naam van URBANUS II. Ook deed hij als Kanſelier der Kerk te *Rheims* omtrent het jaar 1073 gewigtige dienſten.

MANASSES I was toenmaals Aartsbisſchop van *Rheims*, een trotsch, hebzuchtig en geweldig Prelaat, die Kerken, Abdijen en huizen der Kanunniken uitplunderde. Hij werd daarom in eene Kerkvergadering te *Lions* in het jaar 1080, onder voorzitting van eenen Pausſelijken Legaat, afgezet; en dit vonnis door GREGORIUS VII bekrachtigd. Doch, als de Aartsbisſchop zich hier tegen met de wapenen zocht te handhaven, deed de Paus hem in den ban, en ſedert doolde hij, onder zeldzame lotgevallen, in verſcheidene landen rond.

BRUNO en eenige andere Kanunniken te *Rheims*, door deze buitenſporigheden van hunnen Aartsbis-

ſchop

ſchop geërgerd en bedroefd, beſloten in het jaar 1080, de wereld geheel te verlaten. Dus verhaalt een tijdgenoot GUIBERT, Abt van *Nogent*. Maar tegen het einde der XIIIde eeuw vindt men eerst ſporen van een verhaal, hetwelk eene geheel andere beweegreden opgeeft, waarom BRUNO zich in de eenzaamheid begeven heeft. Dit verhaal komt hier op neder. In het jaar 1084 ſtierf te *Parys* een algemeen vereerd Leeraar aldaar, die, als zijn lijk nu uitgedragen zou worden, op eens riep: „Ik ſta voor het oordeel!" Men ſtelde zijne begrafenis uit tot den volgenden dag; toen riep hij andermaal: „Ik ben geoordeeld!" En als men nog eenen dag wachtte, liet hij deze woorden hooren: „Ik ben door Gods regtvaardig oordeel verdoemd!" BRUNO, ontſteld, dat een zoo eerwaardig man verdoemd zou zijn, verloor allen lust, om langer onder de menſchen te blijven. Hij vermaande zijne leerlingen, zes andere aanzienlijke Leeraars te *Parys*, hem daar in na te volgen, hun zijne gezindheid met het volgende verſje inboezemende:

Linquo coax ranis, cras corvis, vanaque vanis,
Ad Logicam pergo, quae mortis non timet ergo.

Vervolgens begaf hij zich met hen naar den Biſchop HUGO van *Grenoble*, die, reeds vooraf door eene Goddelijke openbaring verwittigd, hun eene verblijfplaats in zijn Bisdom aanwees.

Deze vertelling werd in het *Roomſche Breviarium* of Gebedeboek, op den 6den October, den Feestdag van den Heil. BRUNO, ingevoegd, en verkreeg dus

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dus des te meer geloofwaardigheid in die Kerk. Doch in het midden der XVIIde eeuw heeft Paus URBANUS VIII ze daar uit laten ligten; evenwel werd ze nog door den Jezuit THEOPHILE RAYNAUD en den *Paryſchen* Godgeleerden ANDREAS DU SAUSSAY verdedigd, maar door JOAN LAUNOI wederlegd, hoe zeer naderhand de *Karthuizers* nog gepoogd hebben, de geloofwaardigheid van dezelve te handhaven.

Nadat BRUNO met eenige vrienden, waarſchijnlijk in het jaar 1080, *Rheims* verlaten hadden, leefden zij eenigen tijd te *Saiſſe-Fontaine*, in het Bisdom *Langres*, op de wijze van Kluizenaars, bij malkander. Doch naar grooter volmaaktheid ſtrevende, begaf BRUNO zich op raad van ROBERT, Abt van *Moleſme*, met zes zijner medgezellen, onder de leiding van den Biſchop HUGO van *Grenoble*. Deze wees hun de woestijn van *Chartreuſe* ter woning aan, een' bijna ontoegankelijken oord, tuſſchen vreesſelijk hooge rotſen, die bijna altijd met ſneeuw en nevel bedekt waren, twee of drie Franſche mijlen van *Grenoble*. Hier bouwden zij kleine Cellen of Kluisjes op eenigen afſtand van malkander, in welken altijd twee bij elkanderen woonden. Deze plaats heeft aan de Orde den naam *Chartreux* gegeven, waar van de naam *Karthuizers* met den tijd ontſtaan is. Het begin der Orde zal in het jaar 1086, doch waarſchijnlijker in 1084, te plaatſen zijn.

BRUNO leide bij de ſtichting van zijn nieuw gezelſchap den Regel van den Heiligen BENEDICTUS ten

ten grondſlag. In de eerſte tijden der XIIde eeuw leefden deze Kluizenaars heel ſtreng. Op Zondag deelde hun de huisbezorger brood en peulvruchten uit, welke ieder voor zich zelven kookte. Eene beek, door hunne Kluizen rondloopende, verſchafte hun water. Op Zondag en hooge Feestdagen kregen zij kaas en visch, als hun die van iemand geſchonken werd. Als zij al wijn dronken, was dezelve zoo verſchaald, dat hij niet beter was dan water. Een geitenharen deken bedekte hun bloote lijf, ook waren zij voorts zeer ſlecht gekleed. Zij ſpraken bijna geheel niet, en vraagden alles door teekenen. In hunne Kerk was, behalve een zilveren kelk, geen de minſte ſieraad. Zekere Graaf van *Nivernois* zond hun veel zilvergereedſchap ten geſchenk, maar zij zonden het hem terug, en verzochten daar voor oſſenhuiden en pergament, hetwelk zij noodiger hadden, omdat zij zich ijverig bezig hielden met het afſchrijven van Boeken, waar van zij eenen aanzienlijken ſchat verzamelden. Zij ſtonden onder eenen *Prior*, en de Aartsbisſchop van *Grenoble* bekleedde de plaats van hunnen Abt.

BRUNO was naauwelijks zes jaren lang hun Opziener geweest, toen hij in het jaar 1090 door URBANUS II, weleer zijn' leerling, naar *Rome* ontboden werd, om hem in de regering der Kerk met zijnen raad bij te ſtaan. Hij gehoorzaamde, maar nu verlieten zijne leerlingen ook ſpoedig *Chartreuſe*, evenwel overreedde hij hen dra, om deze woonplaats op nieuw te betrekken. Ondertusſchen kon hij het Hofleven te *Rome* niet lang verduren. Ook vindt

vindt men hem reeds in het jaar 1092 in de woestijn te *Torre* in *Kalabrië*, alwaar hij eene nieuwe *Chartreuſe* aanleide. ROGER, Graaf van *Sicilië* en *Kalabrië*, hem op de jagt ontdekt hebbende, liet hier een Klooster voor zijne leerlingen ſtichten, die het harde Kluizenaarsleven niet verdragen konden, en hier ſtierf BRUNO den 6den October 1101. In zijne laatſte oogenblikken leide hij zijne Geloofsbelijdenis af, inzonderheid belijdende, dat brood en wijn na de wijding op het altaar het ware ligchaam en bloed van CHRISTUS zij. Kort na zijn' dood werden, zoo als gewonelijk, eene menigte wonderen van hem verhaald, welke van zijne heiligheid moesten getuigen. Evenwel duurde het meer dan 400 jaren, eer hem de eere der Heiligverklaring in zijne Kerk te beurte viel. Eindelijk vergunde LEO X in het jaar 1514 aan de *Karthuizers*, dat zij zijn Feest jaarlijks op den 6den October zouden vieren. En nu beſloten de Monniken van zijn Klooster in *Kalabrië* zijn ligchaam uit het graf te nemen, en het met alle ſtatelijkheid onder het hoog altaar van hunne Kerk te plaatſen; ja opdat de godsvrucht van zijne vereerders te beter voldaan mogt worden, ſcheidde men het hoofd van het ligchaam; en zond een gedeelte van het onderſte kinnebakken met twee tanden naar de *groote Chartreuſe*; terwijl andere ſtukjes van het hoofd onder de *Karthuizen* aan den *Rhyn* en te *Parys* medegedeeld werden. Eindelijk heeft GREGORIUS VII zijnen Feestdag in zijne Kerk algemeen ingevoerd.

BRUNO heeft ook het één en ander geſchreven, hoe-

hoewel verſcheidene ſchriften, die op zijnen naam gaan, aan den Bisſchop BRUNO van *Segni* behooren. In eene verklaring van de Brieven van PAULUS, *Expoſitio in omnes Epiſtolas D. Pauli*, is dit merkwaardig, dat hij de leere van AUGUSTINUS aangaande de eeuwige voorverordinering in derzelver uitgeſtrektheid heeft aangenomen.

Uitbreiding van de Orde der Karthuizers.

Toen BRUNO ſtierf, waren 'er, behalve de twee *Karthuizen*, in *Daufineé* en *Kalabrië*, geene andere. In het jaar 1137, toen hun *Prior* GUIGUES overleed, waren 'er ſlechts drie nieuwe in *Frankryk* bijgekomen. Deze, die het vijfde opperhoofd der Orde was, ſchreef haar het eerst hare verordeningen op, (*Cartuſiæ Conſuetudines*,) welke vrij ſtreng waren. In 1258 vond de *Prior* RUFFER, die eigenlijk BERNHARD DE LA TOUR heette, zich genoodzaakt, deze verordeningen te vernieuwen, welke vernieuwing in een algemeen Kapittel der Orde in het jaar 1259 bevestigd werd, en doorgaans de *oude Statuten der Orde* heet, te weten, de Orde was ver afgeweken van hare oude voorſchriften, waar van de Monniken zich Dispenſatien hadden weten te bezorgen, waar door de Orde bij de Leeken verachtelijk was geworden. Zij droegen fraaije kleederen, en reden op paarden met kostbare tuigen enz., waar tegen nu nieuwe voorſchriften gemaakt werden. Sedert is de Orde merkelijk toegenomen, ook in rijkdom en vermogen, evenwel hebben de *Karthuizers* hunne oorſpronkelijke ſtrengheid tot in de laatstverloopene tijden zoeken te bewaren, zoodat van deze Orde getuigd wordt, dat zij de eenige gebleven

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

is, die in het vervolg geene hervorming noodig gehad heeft.

Orde van den H. ANTONIUS

Eenigermate echter mag men zeggen, dat eene andere Orde, die namelijk van den Heiligen ANTONIUS, eene meer algemeen nuttige bedoeling ter hulpe van kranken had. De Heilige ANTONIUS is uit de Geschiedenis der IVde eeuw, als het eerste voorbeeld van alle Monniken bekend. Naar hem noemde het gemeen in *Frankryk* in de XI en XIIde eeuw eene vreesselijke ziekte, van welke men ons geen naauwkeurig denkbeeld gegeven heeft, het *St. Antoni's Vuur*, hetwelk ook het *Heilige Vuur*, en in eene oorkonde van het jaar 1254 zelfs het *Helsche Vuur* genoemd wordt. Het lid van het ligchaam, hetwelk daar door aangetast werd, verdroogde zoo zwart, als of het verbrand was: en men vertoonde nog in onzen tijd zulke ledematen in het Hospitaal van het vlek *St. Antoine* in *Daufinée*; somtijds rotte zulk een lid zelfs wel geheel af. ANTONIUS, die onder andere wonderen ook vele ziekten genezen zal hebben, werd bijzonder als helper in deze ziekte aangemerkt.

GASTON, een rijk Edelman in *Daufinée*, tegen het einde der XIde eeuw, was de stichter dezer Orde, hij geloofde zijne gezondheid wedergekregen te hebben, door den bijstand van den H. ANTONIUS, wiens ligchaam, zoo men voorgaf, in 1050 door JOCELIN, een voornaam Heer in dit gewest, van *Konstantinopolen* in een vlek van *Daufinée*, *St. Didier la Mothe* gebragt en daar in eene Kapel der H. Maagd geplaatst was. GASTON'S eenige Zoon, GIRINDE of GUERIN, van de-

deze ziekte aangetast wordende, begaf GASTON zich naar deze Kapel, en bad om de herſtelling zijns Zoons, met eene gelofte, dat zij beiden zich in het vervolg aan het oppaſſen en verzorgen van kranken zouden toewijden, waar op de Heilige ANTONIUS, zoo luidt het verhaal, hun verſcheen, zijne gelofte aannam, en te gelijk beval, dat hij en allen, die zich aan zijnen dienst zouden overgeven, zich met de letter *T* van hemelsblauwe kleur zouden teekenen, welke hij aan GASTON op de punt van zijnen ſtaf vertoonde, uit welken takken voortſproten, welke de geheele aarde bedekten. GASTON vond zijnen Zoon gezond, en ook gereed, om het beloofde te volbrengen. Zij begaven zich dan terſtond naar *St. Didier la Môthe*; gaven zich en hunne goederen over ten dienſte der armen, en bouwden een Hospitaal naast de nog onvoltooide Kerk, in welker Kapel het ligchaam van den Heiligen lag.

Nu leiden Vader en Zoon den 28ſten Junij 1095 hunne wereldlijke kleeding af, en trokken zwarte kleederen aan, met een blaauwe *T* geteekend. Spoedig verbonden zich nog zes andere perſonen met hen. URBANUS II, die de *Karthuizer* Orde bevestigd had, bevestigde ook deze, toen hij in het jaar 1096 de Kerkvergadering te *Clermont* hield. GASTON was de eerſte Grootmeester zijner Orde, en bleef zulks tot zijnen dood in het jaar 1120. Paus HONORIUS III vergunde aan deze Orde in het jaar 1218, daar zij tot hier toe ſlechts Leeken geweest waren, om de drie Monnikengeloften af te leggen. Zij hadden al vroeg verſcheidene verſchillen

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

met de *Benedictijnen*, doch werden door de Pausſen gehandhaafd. BONIFACIUS VIII verhief hun Opperhoofd tot de waardigheid van Abt, en verordende, dat zij naar den regel van den Heiligen AUGUSTINUS leven, en zich *reguliere Kanunniken* zouden noemen. Deze *Kanunniken* maakten ſpoedigen opgang, voornamelijk door de wonderen, welke bij het graf van den H. ANTONIUS gezegd werden te gebeuren, hetwelk eene menigte Bedevaartgangers tot zich lokte. — Dat de Heilige ANTONIUS gewoonelijk met een klein verken, hetwelk een klokje aan den hals draagt, geſchilderd wordt; en dat zijne *Kanunniken* met een klokje of ſchelletje hunne komst tot het inzamelen van aalmoezen aankondigen, en ook van het gemeen daarom jaarlijks een gemest zwijn ontvangen, opdat hun vee niet van het *Antoni's Vuur* aangetast mogt worden; deze omſtandigheden mogen op het getuigenis van eenen *Proteſtantſchen* Schrijver berusten. Eindelijk had deze Orde eene Hervorming noodig, welke in de eerſte jaren der XVIIde eeuw tot ſtand kwam, doch alleen door de *Franſche* Kloosters, vier *Italiaanſche* en vier *Duitſche*, werd aangenomen.

Orde van Fontevraud.

Doch zeldzamer in hare inrigting, dan alle overige Geestelijke gezelſchappen, die in deze eeuwen ontſtaan zijn, was de *Orde van Fontevraud*. Derzelver ſtichter was ROBERT of ROTBERT, hij voert den bijnaam *van Arbriszel*, naar een dorp in *Bretagne*, hetwelk thans *Albreſec* heet, in het Kerspel van *Rennes*, in hetwelk hij omtrent het jaar 1045 of 1047 geboren werd. Nadat deze in eenige

ge ſteden van *Frankryk* onderhoud en onderwijs verkregen had; ging hij naar *Parys*, alwaar hij openlijk onderwijs gaf in de Godgeleerdheid. De Biſchop van *Rheims*, die geheel ongeleerd was, verkoos hem tot zijnen *Vikaris*, om de wanorden in zijn Bisdom weg te nemen, waar in hij vier jaren ijverig werkzaam was; doch na den dood des Biſchops, beducht voor den haat der *Kanunniken*, die hij had zoeken te hervormen, begaf hij zich naar *Angers*, waar hij andermaal Leeraar der Godgeleerdheid werd. Maar ook hier vond hij het zedenbederf zoo groot, dat hij beſloot, der wereld geheel vaarwel te zeggen.

Zijn eerſte weg bragt hem in de groote en woeste wildernis van *Craon*, waar hij in gezelſchap van eenen Priester een ten uiterſte ſtreng leven aanving. Zijn voedſel beſtond uit wortelen en kruiden; de aarde diende hem tot een bedde, als hij den ſlaap volſtrekt niet langer weeren kon, en in plaats dat andere Kluizenaars met vellen van geiten of lammeren gekleed waren, droeg hij eene borſtelige zwijnenhuid, om zijn ligchaam te meer te kwellen. Tegen zijne bedoeling werd dit voorbeeld der boete ſpoedig bekend; men ſnelde van alle zijden heen, om hetzelve te bewonderen, en velen begonnen, onder zijn opzigt, hem na te volgen. Derzelver getal vermeerderde zoo ſpoedig, dat zij drie gezelſchappen aanleiden, een van welken hij zelve beſtuurde, terwijl hij het opzigt over de beide anderen aan twee zijner leerlingen opdroeg, die hij voor de volmaaktſten hield. In het jaar 1094 bouwde hij voor hun een Klooster en ſchreef hun den zoogenoemden regel van

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den Heiligen AUGUSTINUS voor. Zij verwisſelden na eenigen tijd hun armhartig leven met de inrigting van *reguliere Kanunniken*. ROBERT zelve kreeg in het jaar 1096 van URBANUS II bevel, om het kruis te prediken, hetwelk hij met veel ijver deed, waar door hij tevens eene menigte aanhangers voor zich verkreeg, voor welke hij eene verblijfplaats zocht en vond in de Provintie *Poitou*, niet ver van de ſtad *Candes*, in een wijd veld, met kreupelbosch en doornen begroeid, hetwelk men *Fontevraud* noemde. Hier bouwde hij in het jaar 1100 eene menigte Kluizen, en dewijl hij aanhangers van beide kunnen had, leide hij ook twee onderſcheidene Kloosters en Bedehuizen voor hun aan. Vervolgens hield hij zich bezig, om ontuchtige vrouwen te bekeeren. Te *Rouen* ging hij in een hoerhuis, en wist al deszelfs bewoonſters te bewegen, dat zij hare levenswijze veranderden. De toeloop tot zijn gezelſchap was zoo groot, dat hij alleen voor de vrouwen drie Kloosters oprigten moest. Het ééne (*le Grand Moutier*, een woord, dat uit *Monaſterium* ontſtaan is,) bevatte 300 maagden en weduwen; in het tweede, (*de St. Lazare*,) waren 120 melaatſche en kranke; maar in het derde, (*de la Magdelaine*,) de gevallene. Voor de mannen werd een groot Klooster, en voor de beide geſlachten eene gemeenſchappelijke Kerk gebouwd. ROBERT zworf ondertusſchen, als Apoſtoliſche, (of Pausſelijke,) Prediker, geheel *Frankryk* rond, terwijl Paus PASCHALIS II in 1106 zijne Orde bevestigde, die hij ook vervolgens onmiddelijk aan den Paus onderwierp.

On-

Ondertusſchen had ROBERT of ROTBERT aan zijne Orde eene zeldzame en in hare ſoort eenige inrigting gegeven. Dewijl hij dezelve aan de Maagd MARIA en aan den Apostel JOANNES gewijd had, geloofde hij, ingevolge de woorden van den Zaligmaker, die aan dezen Apostel zijne Moeder, als aan eenen Zoon, had aanbevolen, (*Joann.* XIX. 26.) dat zijne Orde onder het beſtuur eener vrouw, die de plaats van MARIA vervangen zou, ſtaan moest, en dat aan de Abdiſſe van *Fontevraud* niet alleen de vrouwen, maar ook de tot zijne Orde behoorende Monniken, met derzelver Abten ondergeſchikt behoorden te zijn, als plaatsvervangers van den Apostel JOANNES. Deze zeldzame inrigting is op nog zeldzamer wijze vervolgens verdedigd. Men heeft, bij voorbeeld, geſchreven, *dat de H. Maagd God zelven beſtuurd hebbe*, nademaal de II. Schrift zegt, dat JEZUS zijne moeder onderdanig geweest is (*). MABILLON (†) merkt aan, dat ROBERT echter, gedurende zijn leven, het hoofd der Orde is gebleven, die hem haren *Prælatus* en *Magister* noemde, doch heeft echter niet kunnen bewijzen, dat bij eenige andere Orde ſoortgelijke inrigting hebbe plaats gedad, als ROBERT in de zijne invoerde.

Deze Orde heeft eene vrouw tot beſtuurſter.

Misſchien had deze zeldzame inrigting zoo veel of meer invloed tot uitbreiding der Orde, dan de boetprediking van ROBERT zelve. Bij zijn leven waren 'er reeds 3,000, en kort na zijn dood 4 of 5,000

(*) BAYLE *Dict. Art. Fontevraud.*

(†) *Annal. Ord. S. Bened. T.* V. *p.* 425.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

5,000 Nonnen enkel in het Klooster *Fontevraud*. De Regel van den Heiligen BENEDICTUS was het voorſchrift voor al de leden der Orde. Aan allen was het vleeschéten verboden, zelfs aan de zieken. De Nonnen moesten beſtendig zwijgen; alle gemeenſchappelijk ter Kerke gaan, en met het ſlechtſte laken gekleed zijn; de ſtervende mogten de Sacramenten alleenlijk in de Kerk ontvangen. De Monniken, die niets in eigendom mogten bezitten, waren verpligt te zingen en de Mis te hooren, en de Leekebroeders tot handenarbeid. De eerſte mogten geene Parochiekerken noch Tienden aannemen; eedzweeren en de vuurproeve waren hun verboden; zij hadden ſlechts op zekere tijden verlof om te ſpreken. Evenwel gaf ROBERT in vele opzigten ontſlag aan zijne Broeders en Zusters, maar hij zelf overtrof allen in waken, vasten en ſlecht voedſel, en ging altijd barrevoets.

Hij kon echter, met al zijne vroomheid, kwade vermoedens en achterklap niet ontgaan; ook werd hij door verſtandige lieden tot meer voorzigtigheid vermaand. De beroemde Abt GOFFRIED of GOTFRIED van *Vendome*, naderhand Kardinaal gemaakt door URBANUS II, ſchreef hem (*): dat hij van hem gehoord had, dat hij met eenige vrouwen, wier opzigt hij aanvaard had, in eene te gemeenzame verkeering zamenwoonde, met haar dikwijls in het bijzonder ſprak, ja zich niet ſchaamde, meerma-

(*) GOFFRED *Vendocin. Libr.* IV. *Ep.* 47. *in* SIRMONDI *Opp. T.* III. *p.* 549.

malen bij en met haar te ſlapen. „Daar door ſchijnt „ gij u zelven," dus vervolgt hij, „ gelijk gij „ voorgeeft, het kruis des Heeren Verlosſers waar- „ dig te gedragen, naardien gij de verkeerd ontſto- „ kene drift des vleeſches poogt uit te blusſchen. „ Indien gij dit thans doet, of eens vooral gedaan „ hebt, dan hebt gij u een nieuw ongehoord, maar „ onvruchtbaar ſoort van Martelaarſchap, (*Martij-* „ *rium*,) uitgevonden." Verders onderhoudt de Abt den goeden ROBERT over het onvoegzame, onvoorzigtige en gevaarlijke in dit zijn gedrag. Men heeft aan de echtheid van dezen Brief wel willen twijfelen, maar vergeefs, en MABILLON erkent zelve, dezen Brief in een Handſchrift te *Florence* gezien te hebben, hoewel hij uit het Handſchrift, door SIRMOND gebruikt, was uitgeſcheurd. Ook is 'er nog een andere Brief van ſoortgelijken inhoud, welke aan ROBERT geſchreven zal zijn door MARBOD, Biſchop van *Rennes*; BAYLE is breedvoerig over dit een en ander in zijn *Woordenboek*, hoewel hij in de herhaalde uitgave van dat werk erkent, dat 'er geen ergerlijk gedrag bewezen is.

ROBERT van *Arbriſſelles* overleed in het jaar 1117, in het Klooster *Orſan* in *Berry*. In het vervolg verminderde het getal der bewoneresſen van *Fonteyraud* zoodanig, dat het in het jaar 1248 ſlechts 700 bedroeg, ja 40 jaren daar na tot 360 gedaald was; maar daartegen had de Orde ook in *Spanje* en *Engeland* Kloosters aangewonnen. Naderhand geraakte zij in *Frankryk* zoo in verval, dat de Pauſen ſedert het midden der XVde eeuw meer dan eens op eene

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Hervorming derzelve bedacht zijn geweest, welke niet zonder tegenstand aangenomen werd (*).

Twisten tusschen de Monniken en Kanunniken.

Hoe veel gelijkvormigheid 'er ook ware tusschen de zoogenoemde *reguliere Kanunniken* en de *Monniken*, zoodat men zelfs van den éénen stand ligtelijk overging in den anderen, greep 'er nogtans bij aanhoudendheid een naarijver plaats tusschen de eene en anderen; te meer, omdat het niet zelden gebeurde, dat aan de Monniken de plaatsen en goederen der *Kanunniken* gegeven, of deze in het bezit van de eigendommen der *Monniken* gesteld werden. Ook betwistten de *Kanunniken* aan de *Monniken* het regt, om Kerkelijke ambten te bekleeden. — Een der voornaamsten, die de voorregten der *Kanunniken* boven de *Monniken* ten hoogsten top verhief, was LAMBERT, Abt van *St. Rufus*, in eenen Brief, geschreven, omtrent het jaar 1110 (†). Maar aan den anderen kant hebben de Monniken eenen uitmuntenden voorstander gevonden in den bekenden ABELARD, die insgelijks in eenen Brief hunne waardigheid nadrukkelijkst verdedigde, gelijk ook zijn Tijdgenoot RUPERT, Abt van *Duits*; en inderdaad neigde ook de menigte tot hooger vereering van den Monnikenstand, gelijk ook de Monniken thans niet eens altijd de Priesterwijding noodig hadden, om als openlijke Leeraars te kunnen optreden. Desniettemin bezat de zoogenoemde *Wereldlijke* Geestelijkheid

(*) HELYOT *Histoire des Ordres Monastiques Tom.* VI. *pag.* 86. *sqq.*

(†) *In* MARTENE *Thes. Anecdot. T.* I. *p.* 329-332.

heid toch het gewone Leeraarambt; de Kanunniken handhaafden zich door hunne rijke ſtichtingen, en doordien zij de naasten waren, om den Bisſchoppelijken Stoel te bezitten, in ſpijt van de buitenſporigheden, waar mede zij beſchuldigd werden, en die zij zochten te ontgaan, door herhaalde Hervormingen van hunnen ſtand. Van daar in dit Tijdperk verſcheidene *Congregatien* of verzamelingen van *reguliere Kanunniken*. Zoo ontſtonden in het jaar 1114 te *Jeruzalem de reguliere Kanunniken van het Heilige Graf*, die door den Patriarch ARNULF bewogen werden, om zonder eenig bijzonder eigendom zamen te wonen, en die door Paus CALIXTUS II in 1122 bevestigd zijnde, zich ook in *Europa* voortplantten. Nog vermaarder werd de *Congregatie der Kanunniken van den Heiligen* VICTOR te *Parys*. LODEWYK *de Dikke* liet deze Abdij omtrent het jaar 1113 voor hun bouwen, toen WILLEM van *Champeaux*, Aartsdiaken in die Hoofdſtad, zich ſedert het jaar 1108 met zijne talrijke leerlingen in de Kapel van *St. Victor* begeven had, om daar zijn onderwijs te vervolgen. Kort daar na hebben de beide Kanunniken, HUGO en RICHARD van *St. Victor*, den roem van het Klooster bijzonder vermeerderd. De ſtrenge orde, welke in hetzelve werd waargenomen, wekte verſcheidene Collegiaatkerken en Kloosters van deze ſoort op, om zich met dit Klooster in eene *Congregatie* te vereenigen; doch welke naderhand weder geſcheiden is.

Orde der Premonſtratenſen

Onder al de Hervormingen der Kanunniken heeft zich echter geene zoo uitgebreid, en zoo veel aanzien

V BOEK VI Hoofdst na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zien en rijkdom verworven, als de Orde der *Premonſtratenſen*. BARTHOLOMEUS, Biſschop van *Laon*, wilde omtrent het jaar 1119 onder de *Kanunniken* dezer ſtad, die *reguliere* heetten, hoewel zij even zoo ongeregeld leefden, als de meeste anderen, eene hoofdverbetering invoeren. Hij verzocht daarom den Paus CALIXTUS II, die zich toen in *Frankryk* onthield, om zich daar toe van den Apostoliſchen Boetprediker NORBERT te mogen bedienen. Deze NORBERT was in het jaar 1082 te *Xanten*, eene ſtad in het Hertogdom *Kleef*, uit het geſlacht der Heeren van *Gennip*, geboren. Na eenig onderwijs genoten te hebben, werd hij door den Aartsbisſchop FREDERIK van *Keulen* tot *Onderdiaken* gewijd, en kreeg eene Kanunniksplaats in zijne vaderſtad; vervolgens kwam hij aan het Hof van den Aartsbisſchop, alwaar hij te *Keulen* nog eene Kanunniksplaats kreeg. Na eenigen tijd begaf hij zich aan het Hof van den Keizer HENDRIK V, die hem tot zijn' Hofkapellaan benoemde, en hem meermalen raadpleegde. Met dezen Vorst reisde hij ook in het jaar 1110 naar *Italië*, en was tegenwoordig, toen Paus PASCHALIS II met zijne Kardinalen op bevel des Keizers gevangen werd genomen. Doch NORBERT had daar van zoo groote droefheid, dat hij zich bij den gevangenen Paus vervoegde, en hem te voet viel, om vergeving biddende, dat hij door zijne tegenwoordigheid daar aan deel ſcheen genomen te hebben. HENDRIK in *Duitschland* terug gekeerd, droeg aan NORBERT het Aartsbisdom *Kameryk* op, maar NORBERT bedankte, omdat hij de

en derzelver ſtichter NORBERT.

In-

Investituur des Keizers niet ontvangen wilde. Onder groote ontwerpen, om in de Kerk tot hooger ſtaat te komen, reed NORBERT eens in het jaar 1114 een toertje, van eenen bedienden verzeld, naar het ſtadje *Vreden*, niet ver van *Xanten*. Onder weg overviel hem een onweder; zijn bediende vermaande hem terug te keeren. Vergeefs. Onverziens — zoo verhaalt eene oude Levensbeſchrijver van NORBERT, riep hem een ſtem van den Hemel toe: Waarom hij JEZUS vervolgde en zich kantte tegen zijne beſtemming, waar toe hij verordend was? Op deze ſtem volgde een blikſemſtraal, die NORBERT van het paard en diep in den modder ſloeg. Hier lag hij, een uur lang, voor dood; toen hij weder bijkwam, geloofde hij van God tot bekeering geroepen te zijn en voelde berouw van zijne vorige zonden.

Sedert deze gebeurtenis, die vrij duidelijk eene nabootſing is van de bekeering van PAULUS, beſloot NORBERT tot eene geheele verbetering van zijn leven. Hij maakte daar van een begin met vasten, en trok, onder zijne prachtige kleederen, een haren hemd aan. Vervolgens begaf hij zich onder het opzigt van den Abt CONON, (CHUNO,) van *Siegberg*; en onderging al de godvruchtige oefeningen van eenen boeteling, ook ſtichtte hij het Klooster *Furſtenberg* bij *Xanten*. In het jaar 1115 werd hij, op zijn ernſtig aanhouden, door den Aartsbisſchop van *Keulen* tot Diaken en Priester ingewijd. Zich vervolgens 40 dagen lang in het Klooster *Furſtenberg* voorbereid hebbende, hield hij zijne eerſte Miſſe te *Xanten*, welke hij afbrak door eene kleine rede over de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de ijdelheid en het gevaar van de wereldſche grootheid en vermaken, vermanende zijne Kanunniken tot verandering van levenswijze. Als hij deze vermaningen den volgenden dag in het Kapittel der Domheeren herhaalde, voer een Geestelijke hevig tegen hem uit met ſcheldwoorden, en ſpoog hem in het gezigt. NORBERG verdroeg dit met geduld, en dankte God, dat hij hem een zoo roemrijk lijden toezond. Zijn ijver in de werken van Godzaligheid werd verſterkt door een geval, hetwelk hem gebeurde, als hij de Mis las. Eene groote ſpin viel in den gewijden wijn, NORBERT had ze, volgens Kerkelijk gebruik, 'er kunnen uithalen, omſpoelen en verbranden, en de asch in het water werpen, of in de Sacristie verbranden, maar zijn geloof, dat zij hem in het bloed van CHRISTUS niet ſchaden kon, was zoo groot, dat hij ze doorſlokte, en zijn vertrouwen werd vervuld.

Zijn buitengewoon gedrag verwekte hem meer vijanden behalve de Geestelijkheid. Als de Pausſelijke Legaat CONON in het jaar 1118 eene Kerkvergadering te *Frizlar* hield, werd hij door de Aartsbisſchoppen, Bisſchoppen en Abten bij den Legaat beſchuldigd, als een onrustig en hoogmoedig man. NORBERT verdedigde zich, maar vond weinig heul bij den Legaat. Eindelijk beſloot hij, in Apostoliſche armoede, in vreemde landen te prediken; hij leide dan al zijne Kerkelijke waardigheden neder, verkocht zijne aanzienlijke goederen, en deelde het geld onder de armen; vervolgens ſloeg hij op weg, als een rondzwervend Prediker, alleen verzeld van twee

twee bedienden, zijne reisgenooten. Dus kwam hij, gekleed in eene grove pij en barrevoets, te *St. Gal-les* in *Provence*, alwaar de Paus GELASIUS II zich toen bevond, van wien hij, in het jaar 1118, de vrijheid verwierf, om als Boetprediker rond te reizen.

Op deze wijze, trok hij, als een landlooper, half naakt met een bedelaarsrok, en als een boeteling, verſcheidene Provincien van *Frankryk* door. Te *Orleans* bekeerde hij eenen *Onderdiaken*, die hem voorts verzelde. Te *Valencien* ondervond hij, dat de inwoners geen Hoogduitsch verſtonden, zoo min als hij Fransch ſprak. — Dit moet zeker bevreemden, dat hij dit niet reeds eer ondervonden had. — Hoe het zij, hij bad God, dat hij wilde geven, dat hij voor zijne Toehoorders in eene vreemde Taal verſtaanbaar werd: Dit gebeurde ook, zegt zijn Levensbeſchrijver, en dit wonder bragt in elke ſtad wonderbare bekeeringen voort. HUGO DES FOSSEES, Kapellaan van BURKARD, Bisſchop van *Kameryk*, werd zijn aanhanger, en is naderhand zijn opvolger geweest. Van dezen verzeld, voer hij voort, al reizende te prediken, en overal goed te ſtichten. Als hij in de nabuurſchap van *Gembloux* twee vijanden wilde verzoenen, en de één zich niet wilde laten verzoenen, wilde deszelfs paard niet van de plaats, voordat hij naar NORBERT geluisterd had.

CALIXTUS II, die ten dezen tijde Paus was, hield in het jaar 1119 de vermaarde Kerkvergadering te *Rheims*. Op dezelve verſchenen ook NORBERT en HUGO, en verwierven van den Paus bevestiging van

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

van het verlof, om te prediken, door voorſpraak van BARTHOLOMEUS, Biſſchop van *Laon*, die ook beſloot, NORBERT te gebruiken tot Hervorming van zijne *Kanunniken* te *Laon*, waar toe de Paus hem tegen zijnen zin noodzaakte. NORBERT deed echter vergeefſche moeite, waarom hij van deze onderneming afzag, hoewel hij den Biſſchop niet kon weigeren, om in deszelfs Kerspel eene verblijfplaats te zoeken. Bij verſcheidene plaatſen, die hem in het jaar 1120 gewezen werden, vond hij in het gebed, dat het Gods wil niet was, dat hij zich daar nederzette. Eindelijk bragt hem de Biſſchop op een der ruwſte en afgelegenſte oorden, in een Dal in het woud van *Coucy*, waar het water, hetwelk van de naaste bergen afdaalde, een moeras maakte. Dit donker ongezonde Dal *Premontre*, (*Prémontrè*, *Præmonſtratum*, *Pratum monſtratum*,) genoemd, had eene vervallene Kapel, in welke NORBERT, biddende, een' geheelen nacht in verrukking doorbragt. Den volgenden morgen riep hij vol vreugde uit, dit was de plaats zijner ruste, en de haven zijner zaligheid, waar hij met andere dienaren des Heeren deszelfs lof zingen wilde; evenwel zou deze Kapel de Hoofdkerk van het Klooster niet zijn, naardien God hem in een gezigt daar eene andere plaats toe aangewezen had.

Toen NORBERT en HUGO, benevens een *Engelſche* Geestelijke, in het jaar 1120 bezit van *Prémontrè* genomen hadden, gaf de Biſſchop BARTHOLOMEUS hun in plaats van de kleeding van boetelingen eene witte kleeding, welke de Maagd MARIA zelf

zelve aan NORBERT aangewezen zal hebben. Het duurde niet lang, of zij kregen meer aanhangers, onder anderen bragt NORBERT uit eene bloeijende Leerschool te *Laon* zeven jonge *Lotharingers*, en met hen veel geld, naar *Prémontrè*, maar de *Engelsche* Geestelijke, aan wien hetzelve aanbevolen was, ging met dit geld bij nacht door. Des te meer prentte NORBERT zijnen leerlingen armoede en boetdoeningen in.

Tot hier toe had NORBERT zijne leerlingen, zonder gelofte te doen, de zoogenoemde Apostolische levenswijze leeren onderhouden, maar thans schreef hij hun den regel van AUGUSTINUS voor, en zij leefden als *reguliere Kanunniken*, doch tevens paarde hij met die levenswijze het een en ander, hetwelk den Monniken anders eigen was, aanhoudende gebeden, eenzaamheid, onthouding van vleesch enz. In het jaar 1122 stichtte hij eene prachtige Kerk, vervolgens een Klooster, waar in aanzienlijke jonge Dochters denzelfden Regel waarnamen. Men verlangde zijne tegenwoordigheid in *Westfalen*, alwaar GOTTFRIED, Graaf van *Cappenberg*, hem zijn slot en zijn gebied schonk, waar uit in het jaar 1123 de nog bloeijende Proostdij der *Premonstratenzen* te *Cappenberg* in het Bisdom *Munster* ontstaan is, en de Graaf werd naderhand zelve een Heilige van deze Orde. De magtige Graaf van *Champagne* THIEBAULT wilde ook te *Prémontrè* aangenomen worden, maar NORBERT verklaarde hem, dat het Gods wil was, dat hij zou trouwen, en dat zijne nakomelingschap talrijk zou zijn, waar aan de Graaf

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zich onderwierp. De overwinning, welke NORBERT in het jaar 1124 op den zoogenoemden Ketterſchen aanhang van TANCHELIN behaalde, welke in het vervolg beſchreven zal worden, vergrootte zijnen roem, en bragt veel toe tot den bloei van zijne Orde.

In het jaar 1124 verkreeg hij de Pauſelijke beveſtiging van dezelve, die in het jaar 1126 bekrachtigd werd. Hier tegen had hij, volgens zijnen Levensbeſchrijver, veel te dulden van den Duivel en deszelfs vervolgingen, die eens in de gedaante van een Beer met uitgeſperde kaken en uitgeſtrekte klaauwen op hem losging, maar dien hij door het teeken des kruis verdreef. Op zijn gebed werden de wolven zoo tam, dat zij zijne kudden bewaarden, en een derzelven ſtond te *Prémontrè* als een ſchildwacht tegen andere wolven enz. In het jaar 1126 predikte hij te *Spiers* voor den Keizer LOTHARIUS, met zoo veel toejuiching, dat hij als met eene algemeene geeſtdrift tot Aartsbisſchop van *Maagdenburg*, niettegenſtaande zijne tegenkanting, verkoren werd. En nu zag men eenen Aartsbisſchop van *Maagdenburg* uit *Spiers* op reis gaan, in een flecht kleed, barrevoets, op eenen ezel. Hij werd te *Maagdenburg* prachtig ingehaald, maar zonder iets in zijnen uiterlijken toeſtel te veranderen, volgde hij enkel den ſtoet, zoodat, toen hij in het Paleis meende te gaan, de poortier hem als een bedelaar afwees. Toen men dezen zijnen misſlag bekend maakte, wilde hij vlugten, maar NORBERT zeide al lagchend tegen hem: „ Vrees niet, lieve Broeder! gij kent

mij

mij en mijne onbekwaamheid tot deze waardigheid beter, dan allen, die mij noodzaken in dit Paleis binnen te gaan." Terſtond bezuinigde de nieuwe Aartsbisſchop de uitgaven, die zijne voorzaten gedaan hadden, en ſchreef zijnen huisgenooten zoo ſtrenge zeden voor, dat zijn Paleis naar een Klooster geleek. Hij vond de meeſte goederen van zijn Aartsbisdom in handen van naburige Heeren, maar eischte ze terſtond van hen terug, op ſtraffe van den ban. Hij noodzaakte zijne Geestelijken kuisch te leven, het zij dat zij echte vrouwen of bijzitten hadden. In het jaar 1127 deed hij KOENRAAD, Hertog van *Frankenland*, in den ban, omdat hij zich tegen Keizer LOTHARIUS verzette, en in het volgende jaar leide hij de waardigheid neder van Generaal en Hoofd zijner Orde, in welke hij door HUGO werd opgevolgd, die de vervallene Kloostertucht in dezelve thans weder herſtelde. Te *Maagdenburg*, waar de Kollegiaatkerk van *St. Maria* hare meeste inkomſten verloren had, zoodat de *Kanunniken* even zoo onordenlijk als behoeftig leefden, ſtelde hij in het jaar 1129 in derzelver plaats een aantal van zijne *Premonſtratenzen*.

Ondertusſchen had NORBERT, door ijverige verbeteringszucht, zich den haat van een groot deel zijner Geestelijkheid berokkend, zoodat men zamenzweeringen tegen zijn leven maakte, en zelfs in het jaar 1129 een opſtand tegen hem in *Maagdenburg* ontſtond. Het volk plunderde de Mariekerk, en viel het Paleis van den Aartsbisſchop aan, die door zijne huisgenooten echter ter naauwernood bewogen

Digitized by Google

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073. tot 1517.

kon worden, den ſtorm met de vlugt te ontwijken. Hij begaf zich in het nabijgelegen Klooster op den *Petersberg*. Eindelijk vereenigde zich alles in *Maagdenburg* weder, om hem eerbiedig terug te roepen.

Terſtond daar op volgde in het jaar 1130 de Pauſelijke ſcheuring tusſchen INNOCENTIUS II en ANACLETUS II, welke NORBERT reeds twee jaren te voren voorzien wilde hebben, gelijk hij thans aankondigde, dat binnen kort het Rijk van den *Antichrist* een begin zou nemen. De Heilige BERNHARD, wien hij dit insgelijks zeide, wilde dit niet gelooven (*), evenwel erkende hij vervolgens in ANACLETUS, omtrent zoo als NORBERT, een' *Antichrist*, of een algemeen vervolger der Kerk (†). Ook bragt NORBERT veel toe, dat de Keizer LOTHARIUS zich voor INNOCENTIUS verklaarde. Ook ondersteunde hij deszelfs gezag op de Kerkvergadering te *Rheims* in het jaar 1131, en bezocht met hem zijn *Prémontrè*, alwaar toen bijkans 500 van zijne leerlingen zoo getrouw naar zijne voorſchriften leefden, dat de Paus dezelve door eene eigene Bulle bevestigde. Na het overlijden van den Bisſchop van *Keulen*, droeg de Keizer aan NORBERT de waardigheid van Aartskanſelier voor het Rijk van *Italië* op. Hij verzelde daarom dezen Vorst op den krijgstogt, dien hij in het jaar 1132 ten behoeve van Paus INNOCENTIUS naar *Italië* ondernam. Maar op de terugreize overviel hem eene ziekte, aan welke

(*) *Epist.* LVI.

(†) *Epist.* CXXIV. CXXXVI.

ke hij op den 6den Junij 1134 te *Maagdenburg* zijn leven eindigde.

Was hij reeds voor eenen wonderdoener gehouden bij zijn leven, geen wonder, dat het na zijn dood niet aan openbaringen, verſchijningen en wonderwerken van hem ontbrak, ook werd zijne heiligheid, zegt men, aangeduid door het niet vergaan van zijn lijk, en den liefelijken reuk, dien het uitgaf. De Kanunniken der Kathedrale Kerk twiſtten met de *Premonſtratenzen* van de *Mariekerk*, over de eere van zijne begraafplaats, tot dat de Keizer voor de laatſten uitſpraak deed. Sedert hielden de bedevaarten naar zijn graf en de wonderen bij hetzelve niet op, hoewel ABELARD met het laatſte wonder, hetwelk NORBERT, kort voor zijn dood, zal verrigt hebben, door het opwekken van drie dooden, den ſpot drijft. De Kanunniken der Mariekerk gaven in het begin der XIIIde eeuw aan INNOCENTIUS III eene lijst over van de wonderen van hunnen Stichter, en volgens eene oude overlevering in zijne Orde, zal deze Paus hem reeds *Heilig* verklaard hebben. Ten minſte had men al vroeg in vele Kerken begonnen, hem als eenen Heiligen te vereeren, tot eindelijk GREGORIUS XIII in het jaar 1582 verordende, dat NORBERTS Feestdag, in alle Kloosters en Kerken der *Premonſtratenzer* Orde op den 6den Junij gevierd zou worden. Doch naderhand heeft URBANUS VIII in het jaar 1625 dezen Feestdag op den elfden Julij verplaatst.

Bij de Hervorming bezat de ſtad *Maagdenburg* nog het ligchaam van dezen Heiligen, doch, na ve-

V DEEL VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

le pogingen, werd hetzelve in het jaar 1629 naar *Praag* overgebragt, in de Abdij *Strahow*, van deze Orde, en NORBERT onder de *Patronen* of Beschermheiligen van *Bohemen* aangenomen; doch naderhand heeft FILIP MULLER in een afzonderlijk geschrift beweerd, dat niet het ligchaam van NORBERT, maar van eenen anderen ouden Aartsbisschop ten dien tijde naar *Praag* gebragt is. Van de vruchten van NORBERTS geest is niets anders gedrukt dan eene *Vermaningspredikatie aan zijne Leerlingen* (*). Zijne *Commentarien over Bijbelboeken* worden in het Klooster te *Cappenberg* bewaard. Bovendien heeft hij nog verscheidene *Predikatien*, *Zedekundige Verhandelingen* en een *Boek van de gezigten en openbaringen*, die hij gehad zal hebben, nagelaten (†).

Dertig jaren na de stichting zijner Orde had dezelve bijna 700 Abten. In het jaar 1344 waren 'er 1332 Abdijen, 350 Proostdijen, en 500 Vrouwen-Kloosters. Een groot deel van dezelve is door de Kerkhervorming te niet gegaan, ja zelfs in *Italië* was 'er in het begin der XVIIIde eeuw van de 65 Abdijen geen één overgebleven.

Orde der Karmeliten.

Insgelijks omtrent het midden der XIIde eeuw, toen de Orde der *Premonstratenzen* zich begon uit te breiden, nam ook de Orde der *Karmeliten*, dus genoemd naar den berg *Karmel*, in het Heil. Land, haren oorsprong; hoewel de Orde zich beroemt, en door verscheidene geschriften heeft pogen te bewijzen,

(*) *In de Biblioth. PP. Lugd. T.* XXI. *p.* 118.

(†) FABR. *Bibl. Lat. Med. et inf. ætat. T.* V. *p.* 142.

zen, dat de Profeet ELIAS, die op den berg *Karmel* veel zijn verblijf had, haar eerſte Stichter zou geweest zijn. De ijdelheid van dit voorgeven heeft de Jeſuiet PAPENBROCH opzettelijk aangetoond (*), waar uit een hevige ſtrijd tuſſchen hem en deze Orde ontſtond, welke hem niet alleen in verſcheidene geſchriften aanviel, onder anderen in een, hetwelk niet minder dan IV Deelen in Folio uitmaakte, maar hem ook bij den Paus beklaagde, terwijl een hunner Schrijvers meer dan 2,000 dwalingen bij de *Jeſuiten* ontdekt had. Zoo hoog liep de twist, dat de Paus INNOCENTIUS XII in het jaar 1698 door een bijzonder *Breve* aan de beide partijen het ſtilzwijgen opleide.

De waarheid, door PAPENBROCH uit tijdgenoten bewezen, is: Zekere BERTHOLD uit *Kalabrië* begaf zich omtrent het midden der XIIde eeuw met eenige Bedevaartgangers naar den Berg *Karmel*, om hun gebed te doen, en nam zijn verblijf ter plaatſe, waar, gelijk men geloofde, de Profeet ELIAS voormaals gewoond had, alwaar hij met hen een ſtreng en arbeidzaam Kluizenaarsleven leidde, worden zijn gezelſchap ſpoedig door anderen vermeerderd. Natuurlijk heeft men ook van dezen BERTHOLD vele wonderen verteld. In de belegering van *Antiochië* door de *Saracenen*, zou JEZUS, de Heilige Maagd en de Apostel PETRUS aan hem verſchenen zijn, en hem de H. *Lancie* aangewezen hebben, welker bezit aan de Christenen de overwinning bezorgde enz.

In

(*) In de *Acta SS. Antverp.*

Digitized by Google

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

In het jaar 1209 ontvingen de *Karmeliten* het eerſte voorſchrift van eenen regel, door den *Patriarch* ALBERT van *Jeruzalem*, naderhand vereenigden zij zich met de Monniken van den Heil. BASILIUS, maar beſchuldigden dezen in het jaar 1670, dat zij hunnen gemeenen vader in ééne van hunne Kloosterſchilderijen, niet als een' *Karmeliet*, maar als een' *Turkſchen* Basſa, met eene hooge roode muts afgebeeld hadden; na eenen twist van tien jaren deed de Roomſche Congregatie der Kerkgebruiken uitſpraak, dat de *Baſilianen* een ander beeld van den Profeet, gelijkformig aan zijnen leeftijd, zouden laten maken, evenwel ook niet in het gewaad van eenen *Karmeliet*.

Van tijd tot tijd zijn 'er veranderingen in den bovengemelden regel ingevoerd, en is dezelve merkelijk verzacht geworden. Zij, die zich van deze verzachtingen bedienen, heeten *Conventualen* of *geſchoeide Karmeliten*, terwijl de andere *Obſervanten* of *Barrevoeter-Karmeliten* genoemd werden. De 26ſte Generaal dezer Orde, JOAN BAPTISTA SERETH, ontwierp eene nieuwe Hervorming der Orde, maar werd deswegens in zijn Klooster met vergift omgebragt. Hij was echter de Stichter der *Karmeliter Nonnen*. Eene naderhand zoo vermaard gewordene H. THERESIA, eene *Spaanſche* Juffer in de XVIde eeuw, ondernam in vereeniging met eenen Monnik dezer Orde, JOAN DE LA CROIX, eene Hervorming derzelve voor de beide kunnen, die te meer toejuiching gevonden heeft, hoe vernuftiger zij was in de kunst, om het ligchaam te kwellen en

op

op te offeren. Zij is eigenlijk de ſtichteresſe der *ongeſchoeide Karmeliten* en *Karmelitinnen*, wier boetdoeningen en hardheid tegen zich zelven dikwijls even zoo ongerijmd als wreed waren. Nog is 'er eene *Tertiarier - Orde* der *Karmeliten*, die in het jaar 1477 uit kracht eener Bulle van SIXTUS IV haren aanvang genomen heeft. In dezelve worden lieden van alle ſtanden en geſlachten aangenomen, onder voorwaarde, dat zij God, de Heilige Maagd, en den Generaal der Orde, gehoorzaamheid en kuiſchheid beloven, eene bijzondere kleeding dragen, en vele oefeningen van Godzaligheid verrigten moeten.

Nadat de *Karmeliten*, op uitdrukkelijk bevel, zegt men, van de Moedermaagd, den Berg *Karmel* verlaten hadden, breidde de Orde zich zeer ſnel in het Westen uit, en ſedert de later jaren der XIIIde eeuw kreeg zij een nieuw aanzien, door het *ſcapulier*, (*ſcapulare*,) of *ſchouderkleed*, een ſoort van bovenmantel, zonder mouwen, aan beide zijden open, waar van het ééne deel van voren, het ander op den rug afhangt, zijnde de deelen op den ſchouder zaamverbonden. Het is van graauwe wol gemaakt, ten minſten vier duimen breed, en zes lang, met het beeld der Maagd MARIA verſierd, die aan deze Orde zoo genegen is, dat derzelver leden *onzer lieve vrouwe broeders en zusters* heeten (*Fratres B. Mariæ Virg. de Monte Carmelo.*) Dit ſchouderkleed, hetwelk de *Karmeliten* over hunne witte kleederen dragen, zal volgens hunne Schrijvers van den Hemel gekomen zijn. SIMON STOCK

in *Engeland*, haar zesde Generaal, bad in het jaar 1246 de Heilige Maagd, gelijk zij zijne Ordensleden hare Broeders noemde, mogt zij zich ook als derzelver Moeder vertoonen, en door een of ander teeken van hare gunst onderscheiden. (Onder anderen bad hij: *Flos Carmeli, vitis florigera, splendor coeli, virgo puerpera, singularis mater mitis, sed viri nescia, Carmelitis da privilegia, stella maris!*) Onder het bidden verscheen zij hem met een groot gevolg, en sprak hem, houdende het *scapulier* in de hand, met deze woorden aan: „Dit zij een voorregt, (*privilegium*,) voor u en alle *Karmeliten!* wie in hetzelve sterft, zal het eeuwig vuur niet lijden!" Verders verzond zij hem aan den toenmaligen Paus INNOCENTIUS, die alle bezwaren der Orde verhelpen zou. Ook verscheen zij, volgens verhaal der *Karmeliten*, in het jaar 1320 aan Paus JOANNES XXII, wien zij beval, de voorregten der Orde te bevestigen, en bijzonder dit, wat het *scapulier* betrof. Zij beloofde ook, dat zij wekelijks op *Sabbath* of Zaturdag na den dood van Monniken dezer Orde, van den hemel zou dalen, en allen, die zij van hen in het Vagevuur zou vinden, naar den Hemel zou overbrengen. Dit had, zegt men, de Paus in eene bijzondere Bulle bevestigd.

Zulke vertellingen wederleggen zich zelve; ondertusschen heeft het *scapulier*- of *schouderkleed der Karmeliten*, hetwelk zij ook het *kleine kleed der Maagd* MARIA genoemd hebben, zeer groote uitwerking gedaan. Om niet van de voordeelen te spre-

ſpreken, welke de Orde daar van genoten heeft, vele duizenden zijn 'er door bewogen, om zich, door het dragen van hetzelve, ten minſte in hunne laatſte levensſtonden, van hunne zaligheid te verzekeren. Ook is 'er in de jongſte eeuwen nog eene talrijke *ſcapulier-broederſchap* ontſtaan, die door dit teeken, door eene bijzondere vereering van de H. Maagd, en door zoogenoemde goede werken, heeft zoeken uit te munten. De Roomschgezinde Schrijver LANNOI heeft het fabelachtige van de verſchijning aan STOCK, en der zoogenoemde *Sabbatiniſche* Bulle van JOANNES XXII overtuigend bewezen in vijf Verhandelingen: *De Simonis Stochii viſo, de Sabbatinæ Bullæ Privilegio, et de Scapularis Carmelitarum Sodalitate* (*).

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Alle deze Geestelijke broederſchappen zijn in de XIIIde eeuw, als het ware, verdonkerd door twee nieuwe Orden van Monniken, de *Dominikanen* en *Franciskanen*, die de voornaamſte zijn geworden onder de Bedelmonniken, en aan de Pausſelijke heerſchappij uitnemende dienſten hebben bewezen, waar door zij zich ook, niettegenſtaande hunne gedurige twisten en verſchillen, en zelfs inwendige verdeeldheden, hebben ſtaande gehouden.

Dominikanen.

De eerſte dezer Orden heeft tot haren Stichter eenen *Spanjaard*, DOMINICUS, die uit het Adelijk geſlacht GUZMAN zal afgeſtamd zijn, hetwelk echter door den *Jeſuiſchen* Schrijver van zijn leven in de

DOMINICUS GUZMAN.

(*) *Opp. Tom.* II. *P.* II. *p.* 385.

de *Acta SS. Antverp* (*), in twijfel getrokken en betwist wordt. Daar in komt men meer overeen, dat DOMINICUS in het jaar 1170 te *Calaruega*, (of *Calaroga*,) een vlek in *Oud-Kastilië*, in het Bisdom *Osma*, geboren is. Voor dat zijne moeder nog van hem zwanger was, zoo vertellen zijne Levensbeschrijvers, werd haar in eene verschijning aangewezen, dat zij een klein hondje in haar ligchaam had, hetwelk een' brandenden fakkel aan den staart droeg, en daar mede te voorschijn komende, de geheele wereld scheen aan te steken; dit zal beduid hebben, dat zij een' voortreffelijk Prediker zou baren, die door het blaffen zijner heilige geleerdheid de zondaren zou opwekken, en het vuur, hetwelk CHRISTUS op aarde gebragt heeft, door de geheele wereld verstrooijen. Ook verscheen hij aan haar of aan eene andere voorname vrouw, als een kind met eene star op het voorhoofd, welke door de geheele wereld schitterde; als kind, sliep hij reeds liefst op den blooten grond, en speelde hij niet met andere kinderen. Hij beoefende de Godgeleerdheid op de Hooge School te *Palencia*, die naderhand naar *Salamanka* verplaatst is. Zich eenen naam van geleerdheid en heiligheid verworven hebbende, verkreeg hij van den Bisschop van *Osma*, in het jaar 1199, met de Priesterlijke waardigheid, den post van *regulier Kanunnik* bij deszelfs Kerk. Spoedig werd hij Onder-Prior van zijn gezelschap.

Nacht

(*) *Menf. Aug. T.* I, *p.* 358-658.

Nacht en dag bleef hij, vlijtig biddende, in de Kerk, en vergoot tranen voor zondaren en ellendelingen. Ook bad hij God voornamelijk, dat die hem de ware liefde en beste middelen wilde ſchenken, om het heil der menſchen te bevorderen, zoo als weleer de Zaligmaker.

Zijn wensch werd ſpoedig vervuld. Zijn Biſchop nam hem mede naar het Zuiden van *Frankryk*, onderweg bekeerde hij, na lang redetwisten, eenen Ketter. Te *Rome* gekomen, kregen de Biſchop en hij de vergunning van den Paus, om aan de bekeering der *Albigenzen* te arbeiden. DOMINICUS kweet zich hier ijverig, en bleef weldra in dit werk alleen; en niet zonder gevaar, voornamelijk toen de Paus in het jaar 1208 eenen kruistogt tegen hen liet prediken, evenwel volhardde DOMINICUS, en verklaarde, als men hem dreigde, dat hij niet vreesde, want dat hij niet waardig was, een Martelaar te zijn. Allengs verzamelde hij een gezelſchap van lieden om zich, die insgelijks aan de bekeering der Ketters arbeidden: nu voornemens om eene nieuwe Orde te ſtichten, reisde hij in het jaar 1215 met hen naar *Rome*, alwaar de Paus hem zijne begeerte inwilligde, omdat hij zich grooten dienst van hem beloofde tegen de *Albigenzen*, die wel bij duizenden door den kruistogt omgekomen, maar niet uitgeroeid waren. Evenwel ſtreed dit verlof met een beſluit van *de vierde algemeene Kerkvergadering van Lateranen*, die het uitvinden van nieuwe Orden onlangs verboden had, (*ne quis de cætero novam religionem inveniat, ſed quicunque voluerit ad religi-*

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073, tot 1517.

gionem *converti, unam de approbatis ſumat.*) Doch het belang zijner zaak deed den Paus tegen dit beſluit handelen. DOMINICUS nam den Regel van AUGUSTINUS aan voor zijne Orde, met eenige bijvoegſelen ten aanzien van het eten, vaſten en andere ſtrengheden. In het jaar 1216 verkreeg hij van HONORIUS III eene vernieuwde bevestiging van zijne Orde, in drie handvesten, in welker laatſte van het jaar 1217, de Paus hen naar hunne hoofdbedoeling, *het Prediken* noemt, *Fratres Prædicatores*, gelijk zij naderhand *Frères Prêcheurs*, *Predikmonniken* en *Predikheeren* genoemd zijn.

In het jaar 1206 ſtichtte DOMINICUS ook een Klooſter voor Nonnen, in welk hij elf vrouwen bragt, onder welke negen door hem bekeerde *Albigenzen* waren. Vervolgens nam hij voor naar *Afrika* over te ſteeken, om aan de ongeloovigen het Chriſtendom te verkondigen; terwijl hij MATTHIAS van *Parys* intuſſchen tot Opperhoofd der Orde aanſtelde. Deze ſtichtte in het jaar 1218 het eerſte Klooſter der Orde te *Parys*. Dit Klooſter, aangelegd in de ſtraat van *St. Jakob*, werd naar dezen Heiligen genoemd, en de bewoners van hetzelve heeten *Jacobins* of *Jakobijnen*, welke naam aan deze *Dominikanen* tot in onze tijden eigen gebleven is, toen een geheel ander gezelſchap in dat zelfde Klooſter zijne vergaderingen hield, en daar van den naam *Jakobijnen* ontleende.

In het jaar 1218 kwam RENAUD of REGINALD, Deken der *Kanunniken*, te *Orleans*, een geleerd man, te *Rome*, alwaar hij ziek geworden, op de aan-

aanſpraak van DOMINICUS een gelofte deed, en volgens dezelve, herſteld zijnde, lid der Orde werd. Dit wordt toegeſchreven aan eene verſchijning van de Maagd MARIA, aan hem, die hem in het midden der heete koorts met eenen heiligen olie zalfde, en tevens ook aan DOMINICUS zal verſchenen zijn, en dien een ordensgewaad voor zijne Monniken zal vertoond hebben, hetwelk DOMINICUS naderhand zijnen Monniken heeft voorgeſchreven. Ondertusſchen is het bewezen, dat DOMINICUS zijne eigenlijke ordenskleeding reeds vroeger gedragen heeft, zoodat deze geheele vertelling vervalt. Nogtans heeft men daar voor ten dienſte van hen, die dit gewaad vereeren, (*qui aliquam in veste e coelo allata pietatis partem ponunt*,) uitgevonden, dat reeds INNOCENTIUS III dezen Heiligen in een gezigt gezien zou hebben, hoe dezelve in dat gewaad de Kerk van *Lateranen* ondersteunde; en dat de Maagd MARIA in het jaar 1216 hem en den H. FRANCISCUS in hetzelfde gewaad aan haren Zoon vertoond zal hebben, om zijnen toorn tegen de wereld te verzachten. Ook wederleggen *Dominikaner* Schrijvers het voorgeven der *Franciskanen*, als of DOMINICUS van FRANCISCUS een touw met knoopen gevraagd zouden hebben, om zijn ligchaam daar mede te omgorden, dewijl DOMINICUS altijd een ijzeren keten om het bloote lijf gedragen hebbe.

In de jaren 1220 en 1221 hield DOMINICUS twee Kapittels van zijne Orde, in welker eerſte hij alle bijzonder eigendom en vaste inkomſten aan zijne Monniken verbood, waar over naderhand de *Domi-*

ni-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

nikanen en *Franciskanen* vrij hevig geſtreden hebben, willende de laatstgemelden beweeren, dat DOMINICUS dit voorſchrift van armoede van FRANCISCUS zal hebben overgenomen, alhoewel de eerſte moeten erkennen, dat DOMINICUS dit gebod later heeft gegeven dan FRANCISCUS.

Voorts breidde zich de Orde nog bij het leven van DOMINICUS in verſcheidene landen van *Europa* uit. Hij zelve overleed te *Bologna*, den 6den Augustus 1221. Terwijl hij leefde, wist men reeds veel van zijne wonderwerken te vertellen. Te *Rome* zal hij in het jaar 1220 eenen dooden opgewekt hebben; eens op reize zijnde met een' van zijne Monniken, overviel hen eene zware regenbui, maar door het teeken des kruis maakte hij, dat geen enkele droppel hen trof enz. In het uur van zijnen dood zag een Prior van zijne Orde in den ſlaap uit den geopenden hemel twee witte ladders dalen, een van welken CHRISTUS, en de andere MARIA vasthield; op beiden klommen de Engelen op en neder; eindelijk werd tuſſchen beiden een ſtoel gezet; op welken een Broeder der Orde zat, met het aangezigt bedekt; waar op CHRISTUS en zijne Moeder de ladders ophaalden, en dus werd de doode onder het gejuich der Engelen in den Hemel opgenomen. Na zijn dood vermenigvuldigden de wonderen, zoodat de nieuwe Generaal der Orde, JORDAN, die ook het leven van DOMINICUS beſchreven heeft, van den Paus GREGORIUS VII de *Canonizatie* van BENEDICTUS in het jaar 1233 verwierf, nadat zijne ſtrenge deugd bewezen, en zijne wonderen door eene menigte getuigen bevestigd waren. Hoe

Hoe het eigenlijk geſteld ware, met het karakter van DOMINICUS, met zijne kundigheden, en bijzonder met zijne predikatien, wordt ons niet gemeld. Zijne Levensbeſchrijvers verheffen hem ſlechts met uitbundige algemeene .loſſpraken, of ſchilderen zijne Monnikenſtrengheid. Over dag was hij de aangenaamſte man, zeggen zij, in de verkeering, en werkzaam in het leeren en onderwijzen; de nachten bragt hij zeer dikwijls door in de Kerken, onder gebeden en tranen. Ook kastijdde hij zich elken nacht driemaal met eene ijzeren ketting; eens voor zich zelven; de tweede keer voor de zondaren in de wereld; en ten laatſten voor de genen, die in het vagevuur gepijnigd werden.

Men heeft voordezen doorgaans als zeker aangenomen, dat DOMINICUS de *Inquiſitie* of het *Ketter-gerigt* in zijne Kerk heeft geſticht, en dat hij zelve de eerſte *Inquiſiteur* of Geloofsonderzoeker zal geweest zijn; hier van is echter geene blijk, doch het zou eene andere vraag zijn, of hij door zijn prediken onder de Ketters aanleiding gegeven hebbe tot zulk een gerigtshof; meer hier van in het vervolg. DOMINICUS heeft ook het een en ander geſchreven, doch alles ſchijnt van weinig belang geweest te zijn, en is grootendeels niet meer voorhanden. Men vindt daar onder eene verdediging van het toenmalige Kerkelijk geloof tegen de Ketters, en uitleggingen van eenige Bijbelboeken. Hij moge een ijverig en welmeenend godsdienſtig man geweest zijn, en een bevorderaar van het prediken, hetwelk te dien tijde zoo verwaarloosd werd, maar hij was een gezworen

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

vijand van al wat Ketter heette, en een bijgeloovig hoogachter van eigenwillige Monnikenvroomheid.

De opvolger van DOMINICUS in het beſtuur der Orde was JORDAN, die ook het leven van DOMINICUS beſchreven heeft, en berigten van zich zelven, bevattende verſcheidene gezigten, openbaringen enz. In zijn' tijd kregen de *Dominikanen* het eerst vrijheid, op de Univerſiteit te *Parys*, om openlijk te leeren. JORDAN was zeer werkzaam, om de Orde verder in aanzien te brengen. Eindelijk reisde hij naar het Heilig Land, om de Broederen aldaar te bezoeken, en overleed op de terugreize in het jaar 1237.

Zijn opvolger was in het jaar 1238 RAYMUNDUS DE PENNAFORTE, een bekend verzamelaar van *Decretalen*, dien wij als zoodanig reeds hier voor hebben leeren kennen. Reeds in het jaar 1240 leidde hij zijne waardigheid neder, en leefde tot het jaar 1275 in zijn Klooster te *Barcellona*, wanneer hij dezer wereld overleed. Behalve zijne verzameling der *Decretalen* van GREGORIUS IX, heeft hij zich voornamelijk toejuiching verworven door een handboek voor de Biechtvaders van zijne Orde en voor de Geestelijken in het gemeen, (*Summa de Poenitentia et Matrimonio*,) hetwelk het eerſte werk van die natuur was.

De Orde maakte voorts ſnelle voortgangen. Zij bragt ten dezen tijde de beide groote lichten in de *Schoolſche* Wijsbegeerte en Godgeleerdheid, voort ALBERT *den Grooten* en THOMAS van *Aquino*. Andere geleerde mannen op Univerſiteiten, en Schrijvers uit de-

deze Orde voortgekomen, de roem van heiligheid, van wonderwerken, en godzalige ſtrengheid, haar aanzien aan het Pauſelijk Hof, hare vlijt in het prediken en beſtrijden der Ketteren; ook de *Inquiſitie*, welke GREGORIUS IX in het jaar 1233 aan haar aanbeval, dit alles vereenigde zich, om haren luister te vergrooten, en haar ongemeen te doen toenemen. Zij heeft zich door geheel *Europa* uitgebreid, en ook in *Azië*, ja zelfs in *Abyſſinië*. Door de Reformatie heeft zij vele Kloosters en inkomſten verloren, en niet min door de *Jeſuiten*, en evenwel bezat zij in het begin der voorgaande eeuw nog 45 Provincien, behalve twaalf Congregatien of bijzondere *Reformatien* enz.

Voor dezen hebben de *Dominikanen* wel beweerd, dat hun ſtichter, behalve zijne Monniken en Nonnen, nog eene *derde Orde*, (*Tertiarii*, *le Tiers Ordre*, vollediger *Fratres et ſorores de militia Jeſu Christi*, *de Poenitentia B. Dominici*,) geſticht hebbe. Doch hun XXIIſte Generaal, RAYMUND van *Kapua*, die in het jaar 1399 geſtorven is, erkent, dat dezelve eerst na den dood van den Heil. DOMINICUS ontſtaan is. Volgens hem had DOMINICUS eenige vrome lieden verzameld, die zich bij eede verbonden, om de Ketters met de wapenen te bedwingen en uit te roeijen. Deze noemde hij den *krijgsdienst*, (*militia*,) *van* CHRISTUS, en ſchreef hun eene gemengde zwarte en witte kleeding voor. Doch na zijne Heiligſpreking in het jaar 1234, toen de zoogenoemde Ketterijen bijna vernietigd waren, veranderden deze lieden in eene ſoort van *Boetelin-*

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

gen, aan welke in het jaar 1300 de regel van AUGUSTINUS werd voorgeſchreven.

Men heeft ook DSMINICUS voor den uitvinder van den *Rozenkrans* willen houden, doch wij hebben al vóór zijn' tijd ſporen van het gebruik van denzelven; ſchoon men niet kan ontkennen, dat DOMINICUS dit gebruik zeer bevorderd heeft, en dat daar door in zijne Orde de *Broederſchap van den Rozenkrans* ontſtaan is.

Franciskanen. FRANCISCUS van Aſſiſi.

Hoe aanzienlijk ook de Orde van den Heil. DOMINICUS zich verheven had, echter ontſtond 'er genoegzaam ten zelfden tijde eene andere, die haar den voorrang betwiſtte, en die zich voornamelijk daar op grondde, dat zij *de eerſte Orde van Bedelmonniken* geweest is. Derzelver ſtichter verbeeldde zich de volmaaktheid van het Monnikenleven daar door te zullen bereiken, als hij aan zijne Monniken allen bijzonderen eigendom verbood, om alleen van het bedelen te beſtaan, hoewel hij zijn oogmerk niet bereikt heeft, alzoo zijne Monniken van het bedelen rijk zijn geworden, en langen tijd hevig onder malkanderen getwist hebben, waar in dezé volkomene armoede eigenlijk beſtaan zal.

De ſtichter van deze Orde, FRANCISCUS van *Aſſiſi*, naar de plaats zijner geboorte, een klein ſtadje van het oude *Umbrië*, in de middeleeuwen het Hertogdom *Spoleto*, kwam daar in het jaar 1182 ter wereld. Zijne Levensgeſchiedenis, beſchreven door BONAVENTURA, die zelve een Heilige in deze Orde geweest is, vervolgens door eenen anderen *Franciskaner* LUKAS WADDING, door HELYOT en anderen

is

is vol zonderlingheden, wonderen en hemelſche verſchijningen, welke niet waardig zouden zijn, genoemd te worden, indien het niet ware, om ons den geest dier eeuwen te leeren kennen.

De ſtichter dezer Orde zal van de *Erythreïſche Sibylle* reeds te voren verkondigd zijn, ook zal de Profeet ZACHARIA (XI. 7.) van hem voorzegd hebben, en één der Engelen *Openb.* VII. 2. is niemand anders dan FRANCISCUS. Zijn Vader PIETER BERNARDONI was een rijk koopman. Zijne Moeder kon niet anders van hem verlosſen, dan in eenen ſtal op wat hooi, en dus had hij reeds in zijne geboorte gelijkvormigheid met den Zaligmaker. Bij den doop kreeg hij den naam JOANNES, maar dewijl hij al vroeg vlug *Fransch* leerde ſpreken met de *Franſchen*, met welken zijn vader handelde, gaf zijn vader hem daarom den naam FRANS of FRANCISCUS.

De Zoon zou insgelijks koopman worden, maar was genegen tot verkwisting, en een liefhebber van alle vermaken. In het jaar 1201 werd hij in eenen kleinen oorlog tusſchen de ſteden *Aſſiſi* en *Perugia* gevangen weggevoerd, maar voorſpelde aan zijne medegevangen toen reeds, dat zij hem een van de geheele wereld vereerd zouden zien. Na zijne bevrijding eenen ſoldaat ziende, die ſlecht gekleed was, trok hij zijn' rok uit en gaf hem denzelven. Den daar op volgenden nacht zag hij in den ſlaap een groot paleis met wapenen, die met het kruis geteekend waren: op zijne vraag, wien dezelve toebehoorden, ontving hij ten antwoord, hem en zijne

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

ſoldaten. Daar op wilde hij eenen veldtogt bijwonen, die in *Beneden-Italië* ondernomen zou worden, maar onderweg verſcheen God hem bij nacht, en gebood hem naar zijne vaderſtad terug te keeren, alzoo het voorgaande gezigt eene geeſtelijke beteekenis had. Van toen af onttrok FRANCISCUS zich meer en meer aan het gewoel der gezelſchappen, en hield zich bezig met geeſtelijke oefeningen. Eens ontmoette hij buiten *Aſiſi* eenen melaatſchen, en begrijpende, dat hij zich zelven overwinnen moest, als hij een ſoldaat van CHRISTUS wilde zijn, ſtapte hij van het paard, kuste den melaatſchen, en gaf hem een aalmoes. Voortrijdende, zag hij denzelven niet meer, en dit nu voor een wonder houdende, beſloot hij tot grooter dingen voort te gaan. Eens verſcheen hem CHRISTUS aan het kruis, terwijl hij zijn gebed deed, en hij geloofde, zich te hebben hooren opwekken, dat hij zich zelven verloochenen, zijn kruis op zich nemen en hem volgen zou. En van dien dag af, leide hij zich met ijver toe op armoede en nederigheid. Eens zich onder eenen hoop Bedelaars aan de deur der St. Pieters Kerk te *Rome* vervoegd hebbende, wisſelde hij met een' van dezelven van kleederen, en ſtond dus in bedelaarsgewaad den geheelen dag onder de Bedelaars, zich verbeeldende, op deze wijze nader te zijn aan de Euangeliſche volmaaktheid. Naar zijne vaderſtad terug gekeerd, zocht de Duivel hem van zijne godsvrucht af te ſchrikken, door hem te dreigen, dat hij den verſchrikkelijken bogchel van zekere oude vrouw, waar van FRANCISCUS altijd een af-

Digitized by Google

afkeer gevoeld had, hem op den rug zou planten, waarom hij den Duivel, met in holen en kuilen buiten de ſtad zijn gebed te doen, ontweek.

Op zekeren dag in eene bouwvallige Kerk buiten *Aſiſi* zijn gebed doende, voor een *Crucifix*, hoorde hij hetzelve driemaal zeggen: „ FRANCISCUS, „ ga en verbeter mijn huis, hetwelk, zoo als gij „ ziet, geheel vervallen is!" FRANCISCUS, dit van het Kerkgebouw verſtaande, verkocht eene partij lakenen van zijnen vader, en gaf het geld aan den Priester, om de Kerk te doen herſtellen. Zijn vader, dit ontdekt hebbende, kwam woedend toeſchieten met eenige nabeſtaanden. FRANCISCUS, die niet ontvlugten kon, drong zich beangst tegen eenen muur, die zich opende, en hem voor het gezigt van zijnen vader verbergde. Na eenige maanden zich in een kuil verborgen te hebben gehouden, verſcheen hij weder in zijne vaderſtad, alwaar zijne burgers hem voor krankzinnig aanzagen, hem beſpotten en met drek en ſteenen wierpen; waar op zijn vader hem in boeijen ſloot. Zijne moeder bevrijdde hem uit dezelve, maar de vader beklaagde zich bij de overheid, doch deze wees den vader tot de regtbank des Biſchops. Voor dezen verſcheen FRANCISCUS waarſchijnlijk in 1206. Op den eisch zijns vaders, dat hij van zijn vaderlijk erfgoed afſtand zou doen, gaf hij alles wat hij had, tot zijne kleederen toe, over, waar bij men ontdekte, dat hij een grof haren vel over zijn naakte lijf droeg. Nu gansch naakt, zeide hij tegen zijnen vader: „Tot „ hier toe heb ik u mijn' aardſchen vader genoemd;

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ maar van nu af kan ik veilig zeggen: Mijn va-
„ der, die in de hemelen zijt; bij wien ik al mijn'
„ schat beware, en op wien ik mijn vertrouwen en
„ mijne hoop gezet heb." De Bisschop rees op, omhelsde hem, en gebood, dat men hem andere kleederen zou brengen enz.

Vervolgens ging hij als een bedelaar in de wereld rond, en zijne geliefde bezigheid was weder het bezoeken en oppassen van melaatschen, waar voor God hem ook de gave der gezondmaking schonk. Nu dacht hij weder aan het herstellen der bovengemelde bouwvallige Kerk, waar toe hij al bedelende zoo veel bijeenbragt, dat hij zijnen wensch voldoen kon, terwijl velen van zijne medeburgeren hem voor een' Heiligen hielden. Men begon hem te vereeren, waar door hij in staat geraakte, om nog twee andere Kerken te verbeteren, eene van welke op de plaats *Porticella* of *Portiuncula* stond, welke plaats aan de *Benedictijnen* behoorde; deze Kerk, aan de Maagd MARIA en de Engelen gewijd, behaagde hem meer, dan eenige andere plaats der wereld; hier leefde hij twee jaren lang, en leide den grond tot zijne Orde.

De stichting der Orde wordt gemeenlijk gesteld in het jaar 1208. In dit jaar hoorde FRANCISCUS eens, als de Priester in zijne geliefde Kerk de Mis las, deze woorden van den Zaligmaker voorlezen, met welke hij aan zijne leerlingen verbood, goud of zilver in hunne gordels mede te nemen, geen buidel, twee rokken, schoenen of staven te hebben, en nu riep hij met vreugde uit, dat dit het juist was,

waar

waar hij naar verlangde. Terſtond ſchikte hij zich, om deze levenswijze aan te nemen, welke hij als de hoogſte Euangeliſche volkomenheid beſchouwde. Hij wierp alles, wat hij om en aan had, weg, behalve eenen rok, welken hij den vorm gaf van een Monnikenkleed, aan hetwelk een kap of kapot, (*capuccio capitium*,) vastgenaaid was, van een ſpits of pijramiedaal fatſoen, omtrent zoo als de Herders in *Italië* gebruikten, om bij ſlecht weder over het hoofd te halen. In deze kleeding gedroeg hij zich in de omgelegene oorden als een Boetprediker, en vond nu ſpoedig navolgers. De eerſte was in het jaar 1209 BERNARDO DE QUINTAVALLA, een der aanzienlijkſte lieden te *Aſſiſi*; een Kanunnik van dezelfde ſtad, PIETER CATANEO was zijn tweede leerling, waar bij zich in het jaar 1209 nog een derde voegde, ÆGIDIUS, insgelijks een burger dier ſtad.

Met deze leerlingen woonde hij eerst in eene ellendige hut aan een riviertje bij *Aſſiſi*. Vervolgens gingen zij uit om te prediken, en werden hier en daar als landloopers behandeld, hetwelk zij alles, als eene eer om CHRISTUS wil, met blijdſchap verdroegen. Toen in het jaar 1210 het gezelſchap tot een elftal was aangegroeid, oordeelde FRANCISCUS, dat het tijd was, hetzelve eenen gemeenſchappelijken regel voor te ſchrijven, en die door den Paus te laten bevestigen. In dezen regel liggen blinde gehoorzaamheid, de ſtrengſte kuischheid en verzaking van allen eigendom ten grondſlag. Geen lid der nieuwe Orde zou *Prior*, maar alle ſlechts *minder broeders*, (*fratres minores*,) heeten, waar uit de

Digitized by Google

naam *Minoriten* ontſtaan is. Hunne Opzieners moeten ook *Dienaars*, (*Miñistri*,) genoemd worden. Zij moeten gezamenlijk arbeiden; doch min in zulke zaken, welke voor hun zielsheil nadeelig kunnen wezen. Zij zullen, onder geen voorwendſel hoegenaamd, behalve alleen voor zieke medebroeders, geld aannemen, dewijl de Duivel die genen begoochelen wil, die geld voor beter dan ſteenen houden. Als navolgers der nederigheid en armoede van CHRISTUS, zullen zij liefſt onder verachte perſonen, armen, kranken, melaatſchen, en bedelaars wezen. Wanneer de nood het vordert, zullen zij zich des te minder ſchamen, aalmoezen in te zamelen, dewijl ook de Verlosſer, de Heilige Maagd en zijne Leerlingen van aalmoezen geleefd hebben. Als iemand hun eene aalmoes mogt weigeren, zullen zij God daar voor danken, dewijl hun voor deze beſchimping eens groote eer voor den Rigterſtoel van CHRISTUS gebeuren zal. Bijzonder zullen zij zich wachten voor verkeering met vrouwsperſonen. Als zij rondreizen, mogen zij niet het geringſte bij zich dragen; en als zij in een huis komen, eerst zeggen: Vrede zij dezen huize! maar dan daar in blijven, en eten en drinken, wat men hun geeft. Als iemand hen op de wang ſlaat, zullen zij hem ook de andere toekeeren; en als men hun den rok ontneemt, zullen zij dien niet weder eiſchen. Zij zullen geene beesten houden, en niet rijden, ten ware ziekte of dringende nood hen daar toe dwong. Hun zal ook van hunne Overſten veroorloofd worden, onder de *Saracenen* en andere Ongeloovigen te

te gaan, en hun, wanneer zij zien, dat dit God behaagt, deszelfs woord te verkondigen. Niemand van hen mag tegen de Kerkelijke inrigting en zonder verlof van zijnen Opperſte prediken enz.

Nu ſpoedde FRANCISCUS zich naar *Rome*, om de bevestiging van den Paus te verkrijgen. INNOCENTIUS III wees hem in het eerst met verachting af, maar door eene Openbaring den volgenden nacht vermaand zijnde, liet hij hem terug roepen, en bevestigde dadelijk de nieuwe Orde, op voorwaarde, dat zij alleen aan hunnen Opperſte en deze aan den Paus gehoorzaamheid zouden bewijzen.

Van hier begaf FRANCISCUS zich met zijn gezelſchap naar eene verlatene Kerk bij *Horta*, eene Pauſelijke ſtad op de grenzen van *Toskanen*, maar als de toeloop des volks hier voor hem te groot werd, ſloot hij zich met zijne leerlingen weder op in de kleine hut bij *Aſſiſi*. De *Benedictijnen* gaven hem de bovengemelde Kerk van *St. Maria in Portiuncula* over, mids dat zijne Orde daar naar genoemd zou worden. Hier had FRANCISCUS den eerſten nacht reeds eene verſchijning van CHRISTUS, verzeld van deszelfs Moeder, hem verzekerende, gekomen te zijn, om deze van hem en zijne Moeder geliefde Kerk met hem te verloven. Zij is ook met de daar tegenſtaande hut de grond en zetel der Orde geworden, uit welke dezelve zich verder verſpreid heeft. Naderhand is om deze Kerk of Kapel, even als om het heilige huisje te *Loretto*, eene prachtige Kerk gebouwd.

De Pausſelijke bevestiging was oorzaak, dat de Or-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Orde ſpoedig in getal van leden aanwies, velen van welken nog ſtrenger leefden dan FRANCISCUS, die echter hun voorganger en voorbeeld bleef; hoewel hij niet wilde, dat zij aan die geſtrengheid hunne gezondheid en leven zouden opofferen; terwijl hij hen tegen alle lediggang en luiheid vermaande, opdat het oproerig vleesch door arbeid bedwongen mogt worden. Om die reden noemde hij zijn ligchaam *Broeder Ezel*, en een lediglooper *Broeder Vlieg*. Opdat hij de booze lusten des vleeschs in zich geheel mogt te niete doen, wierp hij zich dikwijls in een' kuil vol ijs. Hij at kwalijk zoo veel, als de hoogſte nooddruft der natuur vorderde; gekookte ſpijzen maakte hij onſmakelijk, en dronk niet éénſ water genoeg.

In het jaar 1211 zond hij zijne Broederen wederom uit door alle oorden van *Italië*, om te prediken, en de Orde werd bijna overal met nieuwe Monniken en Kloosters vermeerderd. Als hij eens in het jaar 1212 in eene Kluis bij *Siena* ſliep, werd hij door eene ſtem wakker gemaakt, welke hem toeriep: „Daar is geen zondaar in de wereld, wien God niet vergeven zou, indien hij zich bekeert; maar wie zich zelven door eene te harde boete ombrengt, die zal in eeuwigheid geene barmhartigheid vinden." FRANCISCUS herkende terſtond, door eene Goddelijke Openbaring, dat dit eene verzoeking des Duivels was, die hem nalatig in de boete maken wilde. Hij ondervond namelijk ſpoedig ontuchtige bewegingen in geene geringe mate. Maar nu ſtond hij op; geesſelde zich zelven met het koord hevig op het bloo-

bloote lijf, en zeide: „ Zoo, broeder ezel, moet gij geklopt worden; weet gij niet, dat deze rok den Monnikenſtand, (*alla Religione*,) dient, en dat hij een teeken van kuischheid en heiligheid is? dat een onkuiſche een zoo heilig kleed niet ſteelen mag." Vervolgens ging hij naar buiten in den tuin; wierp zich gansch naakt in den diepen ſneeuw, van welken hij zeven figuren maakte. Deze voor zich plaatſende, zeide hij tegen zijnen uitwendigen mensch: „ Zie, deze grootſte figuur is uwe vrouw; deze vier zijn twee zoons en twee dochters; de twee overige zijn een knecht en eene meid. Haast u dus, hen te kleeden, want zij zijn genoegzaam bevrozen. Maar valt u dit lastig, om voor zoo velen te zorgen: zoo dien éénen Heer des te ijveriger! " Daar door noodzaakte hij den verzoeker, om hem te verlaten.

In het jaar 1212 naar *Aſſiſi* terug keerende, ontving hij de uitbondigſte eerbewijzingen; men achtte zich gelukkig, als zij zijne kleederen mogten aanraken, en zijne handen of voeten kusſen; de Geeſtelijkheid ging hem te gemoet, de klokken werden bij zijne intrede geluid; men ſneed ſtukken uit zijne kleederen, zoodat hij op den rug half naakt was; en nog was hij zoo nederig, dat hem dacht, dat deze eerbewijzen te gering waren, want dat dezelve, even als bij een beeld, niet hem, maar God bedoelden.

Geen wonder, dat hij eene menigte Monniken aanwierf, en dat ook vrouwen tot een ongehuwd leven beſloten. Onder deze laatſte is de Heil. KLARA

Orde der Klariſſen.

RA naderhand de vermaardſte geworden. Deze KLARA was de dochter van een voornaam man te *Aſſiſi*, die zich reeds in hare vroegſte jeugd aan een ſtreng leven gewende, en onder anderen dagelijks driehonderd gebeden opzeide, welke zij met ſteentjes aftelde. Op raad van FRANCISCUS ontvlugtte zij, in den ouderdom van 18 jaren, haar vaders huis, in de *Portiuncula-Kerk*, alwaar haar ſchielijk het haar door de broederen werd afgeſneden; vele maagden en vrouwen volgden haar voorbeeld, en zij werd in het jaar 1212 de Stichteresſe van de *tweede Orde van den Heiligen* FRANCISCUS, de Orde der *Klariſen*, ook de *Orde der arme vrouwen* genoemd. Deze ontvingen van den Paus den regel van den Heiligen BENEDICTUS, en werden *Damianiſtinnen* genoemd. In het jaar 1224 gaf FRANCISCUS haar nog een bijzonder voorſchrift, hetwelk in het jaar 1253 door den Paus voor haar tot een' algemeenen regel gemaakt werd. KLARA ſtierf in het eerstgemelde jaar, en is kort daar na door ALEXANDER IV onder de Kerkheiligen geplaatst. Hare Orde is zoo talrijk geworden, dat zij in het begin der XVIIIde eeuw nog bijna 900 Kloosters bezat, in welke zich meer dan 25000 Nonnen zullen bevonden hebben.

Terwijl FRANCISCUS nog voor het beſtuur dezer Heilige bezorgd was, ſtond hij in twijfel, of hij zijnen tijd te huis in heilige oefeningen zou doorbrengen, dan of hij voort zou gaan, met openlijk te prediken. Hij raadpleegde hier over de Heil. KLARA, die hem verzekerde, dat het Gods wil was, dat hij

tot

Digitized by Google

„Cij vogelen: mijne broeders: moet uwen Schepper
„prijzen en Loven. enz. XVIII. D. Bladz. 79.

Digitized by Google

tot heil van anderen zou prediken. Zich daar op ſpoedende, om aan deze beſtemming te voldoen, kwam hij op eene plaats, waar eene menigte vogelen waren, die hij groette, en ziende, dat zij met gebogene hoofden hem aanſtaarden, dus aanſprak: „ Gij vogelen! mijne broeders! moet uwen Schep„ per prijzen en loven, die u met vederen bekleed, „ u vleugelen geſchonken heeft om te vliegen, en „ eene zuivere lucht, die u ook zonder uwe zor„ gen onderhoudt en beſtuurt!" Over deze woorden toonden zij, door het uitſteken der halzen, het openen der ſnebben, en andere gebaarden, hunne vreugde. Eens wilde hij prediken, maar men kon hem niet verſtaan, door het geweldig gepiep en geraas van eenige zwaluwen. Hij ſprak ze aan, en zeide: „ Zwaluwtjes! mijne zustertjes! het is nu „ tijd, dat ik ook ſpreek, nadat gij genoeg geſpro„ ken hebt, zwijgt, tot dat het woord Gods voor„ gedragen is!" en — zij zwegen. Men verhaalt nog meer dergelijke voorbeelden van zijne magt over de beesten; bij voorbeeld van eene krekel, die hij ook met den naam van zuster vermaande, om Gods lof te zingen; waar mede dezelve zoo lang aanhield, tot dat FRANCISCUS haar veroorloofde, uit te ſcheiden; als ook van een viſch, die zonder zijnen zegen niet heen wilde gaan.

In het jaar 1212 beſloot onze Heilige, onder *Muhammedaanſche* Volken te gaan prediken; maar werd eerst door tegenwinden, vervolgens door eene ziekte belet. In het jaar 1214 doorreisde hij *Spanje*, met voornemen, om naar *Marokko* over te gaan, maar werd

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

werd op nieuw door eene ziekte belet. In het jaar 1215 woonde hij de groote Kerkvergadering van *Lateranen* bij, op welke INNOCENTIUS III openlijk en plegtig verklaarde, dat hij deze Orde volkomen goedkeurde.

Aangemoedigd door zoo veel geluk, hield FRANCISCUS in het jaar 1216 het eerſte algemeen Kapittel zijner Orde te *Aſſiſi*, alwaar beſloten werd, tot uitbreiding der Orde allerwege broeders te zenden. De afgezondenen werden overal wel ontvangen, behalve in *Duitschland*, alzoo zij de taal niet verſtonden, en alle vragen, onder anderen: of zij Ketters waren? met *ja* beantwoordden, waarom zij gevangen gezet, beſpot en mishandeld werden. Maar daartegen verzocht FRANCISCUS in het jaar 1217 den Kardinaal UGOLINO tot Beſchermheer van zijne Orde, hem tevens voorſpellende, dat hij eens Paus zou worden. In het jaar 1218 hield hij het groot *Kapittel* zijner Orde, waar bij men zegt, dat meer dan 5,000 *Franciskanen* tegenwoordig zullen geweest zijn. Nu zond hij weder Predikers in alle gewesten der wereld, terwijl hij zelve met XII broederen, gelijk JEZUS van XII Apostelen verzeld was, in het jaar 1219 naar *Egypte* reisde. Hier voorzeide hij aan de Christenen, die toen *Damiate* veroverd hadden, de ongelukkige uitkomst van hunne onderneming, en begaf zich in perſoon, met het uiterſte gevaar, naar den *Sultan*, wien hij vermaande, het Christendom aan te nemen, maar van wien hij veracht werd, waar op hij, door eene Goddelijke Openbaring vermaand zijnde, naar *Europa* terug

rug keerde, evenwel, als men de Schrijvers dezer Orde gelooven wil, zal hij vervolgens dezen Vorst, door middel van *Franciskanen*, bekeerd hebben.

Gedurende het afzijn van FRANCISCUS, matigde Broeder ELIAS, dien hij tot algemeenen *Vikaris* zijner Orde had aangeſteld, zich aan, om verſcheidene veranderingen in dezelve te maken. Meermalen zeide hij in zijne vermaningsuren aan zijne Broederen: dat de zuiverheid en heiligheid van hunnen Stichter niet aan allen verleend was; dat men zijn leven beter kon prijzen dan navolgen; dat hij waarlijk het een en ander had voorgeſchreven, hetwelk de menſchelijke krachten te boven ging; daarom moest veel wegens de gebrekkelijkheid der menſchen en wegens het verderf des tijds geduld, en veel gematigd of afgeſchaft worden. ELIAS haalde niet weinige leden der Orde aan zijne zijde over, maar de ijveraars, met hem te onvrede, ontboden hunnen meester terug. Deze in het jaar 1220 teruggekeerd, verfoeide de kostbare gebouwen, die ondertusſchen voor de Monniken gebouwd waren; hij ſprak den vloek uit over eenen Overſte, die zonder zijne voorkennis een fraai Klooster met een Gebouw tot onderwijs in de wetenſchappen, (*ſtudium*,) geſticht had; op deze wijze, zeide hij, zouden zijne Monniken meer geleerd, dan godzalig worden; hij wilde liever, dat zij wisten te bidden, dan te lezen, en dus vernietigde hij deze School. Aan eenen anderen Overſte der Orde verbood hij zijne boeken te behouden, en aan eenen *Novitius* ontnam hij zelfs zijn *Pſalmboek*, onder voorwendſel, dat men

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

geene boeken mogt bezitten, dewijl men van alle eigendom afstand gedaan had. Hij zelve, zeide hij, had voorheen ook begeerte naar boeken gehad, maar toen hij om Gods wil daaromtrent te verstaan, onder gebeden het Euangelie had opengeslagen, waren hem deze woorden in het oog gevallen: „ Ulieden is het gegeven, de verborgenheden van het Koningrijk der Hemelen te weten, maar den anderen is het niet gegeven;" daar waren 'er zoo velen, die angstvallig naar wetenschappen trachtten, dat die geen zalig was, die zich daar van onthield, om alleen den gekruisten CHRISTUS te weten.

Onbeschrijfelijk was in het jaar 1220 de vreugde van FRANCISCUS, op het vernemen, dat vijf van zijne Ordensbroederen te *Marokko* den marteldood ondergaan hadden. Trouwens, de Reliquien of Overblijfselen dezer Martelaren, die spoedig wonderen deden, bezorgden aan de Orde Kloosters, Kerken, Kapellen en geschenken. Aan den anderen kant had echter FRANCISCUS ten dezen tijde minder reden, om te vrede te zijn. Hij had in het jaar 1221 den door hem afgezetten Broeder ELIAS wederr tot Generaal-Vicaris van de Orde benoemd; maar deze maakte een merkelijk onderscheid tusschen derzelver leden, zoodat hij bijzondere achting betoonde voor zulken, die in gaven, wetenschap en verdiensten uitmuntten. Om hem deze partijdigheid onder het oog te brengen, liet FRANCISCUS eens twee Broeders, die voor de eenvoudigsten gehouden werden, naast zich aan tafel zitten. ELIAS dacht bij zich zelven: „ Ach, Broeder FRANCISCUS! uwe

uwe eenvoudigheid zal zeker der Orde ſchaden; gij laat onwetenden naast u zitten, en acht geleerde mannen geheel niet!" De Schrijvers dezer Orde verzekeren, dat deze gedachten terſtond aan FRANCISCUS geopenbaard werden. Hij antwoordde ook op dezelve, dat ELIA's hoogmoed en zijne menſchelijke ſchranderheid veel meer de Orde zouden benadeelen; ja hij voorzeide hem, dat hij, alhoewel naar den Goddelijken wil tot hoofd der Orde verklaard, evenwel een afvallige worden zou.

In het volgende jaar 1223 ſchonk Paus HONORIUS aan de Orde het voorregt van den zoo vermaard geworden *Portiuncula-aflaat*, voor allen, die op den tweeden Augustus, als den inwijdingsdag der Kerk van dezen naam, in die Kerk hunne aandacht zouden verrigten. De *Franciskanen* verhalen, dat de Stichter hunner Orde dit voorregt van JEZUS zelven, op voorſpraak van deszelfs Moeder, ontvangen hebbe. Zoo vermaard is deze aflaat geworden, dat nog zelfs in de laatſte tijden menigmaal de toeloop naar deze Kerk van alle oorden meer dan 100,000 menſchen bedroeg.

In der daad 'er behoort geduld toe, om zoo vele zonderlingheden, welke eenen Dweeper zullen gebeurd zijn, wiens hoofdoogmerk was, de wereld met godvruchtig ſchijnende Bedelaars te vervullen, na te ſchrijven, maar dit geduld wordt genoegzaam beloond, doordien de bloote opgave dezer wondergevallen den Lezer zonder verdere aanmerkingen genoeg in ſtaat ſtelt, om over derzelver geloofwaardigheid en ware geſchapenheid te oordeelen.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Alleen moeten wij hier nog bijvoegen het verhaal van de lidteekenen van CHRISTUS, welke FRANCISCUS van den Zaligmaker in zijn ligchaam zal bekomen hebben, opdat hij toch aan denzelven volkomen gelijk mogte zijn, zelfs in het lijden voor het menschdom. FRANCISCUS, zoo luidt het verhaal, had zich in het jaar 1224 op den berg *Alverna* begeven, om ter eere van den Aartsengel MICHAËL veertig dagen te vasten, tevens bad hij God, dat die hem zijnen wil zou bekend maken, ten einde zich geheel daar naar te gedragen; onverziens ontſtond de gedachte bij hem, dat God hem denzelven zou openbaren, als hij het Euangelieboek opſloeg. Hij liet zulks door zijnen reisgenoot doen, en driemaal vielen hem plaatſen van het lijden van CHRISTUS in het oog. Hier uit beſloot de Heilige, dat, gelijk hij CHRISTUS in zijn leven had nagevolgd, hij hem dus ook in zijn lijden gelijkvormig moest worden. Op het Feest der kruisverhooging dan kwam, als hij ijverig in het gebed en geheel van de ſmarten des Gekruisten doordrongen was, een *Seraf* van den hemel naar hem toevliegen. Deze verzocht hem driemaal, dat hij hem iets geven zoude; en even zoo dikwijls vond FRANCISCUS een ſtuk gouds, hetwelk hij hem aan kon bieden, daar door moesten zijne drie Ordens aangeduid worden. Vervolgens drukte JEZUS — want deze zelve was de *Seraf* — hem zijne lidteekenen aan handen, voeten en zijde in, niet zonder groote pijn en luid geſchreeuw van onzen Heiligen; tevens zeide hij hem eenige woorden, maar welke deze aan niemand ge-

geopenbaard heeft. Sedert zag men aan de handen en voeten nagels of ſpijkers van vleesch, doch welke zich met het overige vleesch niet vereenigden; zij bleven ſteeds opene wonden, gelijk ook de zijde, en uit deze wonden liep ſomtijds veel bloed: en het gaan werd hem vooral moeijelijk.

Men heeft deze omſtandigheden, zegt men, uit den mond van FRANCISCUS zelven vernomen, en van den Broeder LEO, die bij deze gebeurtenis tegenwoordig was, en naderhand deze lidteekenen gewoon was te verbinden. Vele anderen van zijne Ordensbroederen, ook de Heilige KLARA, hebben ze gezien, zelfs Paus ALEXANDER IV. Zij zijn na 's mans dood van vele inwoners van *Aſſiſi* vereerd en gekust; ook zijn 'er vele wonderwerken door verrigt. De Maagd MARIA, Engelen en zelfs Duivelen hebben 'er getuigenis van gegeven enz. Paus BENEDICTUS XII heeft naderhand aan de Orden een Feestdag *van de lidteekenen van den Heiligen* FRANCISCUS, (*Feſtum Stigmatum S. Francisci*,) toegeſtaan, welke verwaarloosd zijnde, door PAULUS V, op verzoek van FILIPS III, Koning van *Spanje*, op nieuw bevolen is geworden. Behoeven wij wel eenige beoordeeling van deze gebeurtenis hier bij te voegen, welker omſtandigheden eerst na den dood van FRANCISCUS verhaald zijn? Van het onderzoek, op welke wijze hij deze lidteekenen ontvangen heeft, zal elk Lezer ons ligtelijk ontſlaan, of FRANCISCUS zelve met behulp van zijnen reisgenoot zich die wonden veroorzaakt heeft, ten einde toch volmaakt

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

aan CHRISTUS gelijkvormig te zijn, dan of anderen hem hebben weten te bedriegen?

Liber Conformitatum.

Wij mogen bij deze gelegenheid niet met ſtilzwijgen voorbijgaan het boek, hetwelk in het jaar 1510 te *Milaan* in Folio gedrukt is, welke druk zeer zeldzaam is. Het voert ten opſchrift: *Liber Conformitatum.* Het is geſchreven in het jaar 1385, en nagelaten door BARTHOLOMEUS DE PISIS, met den geſlachtnaam ALBIZI, een' Italiaanſchen Monnik van deze Orde, die in het jaar 1411 overleden is. Naderhand zijn 'er verſcheidene uitgaven van in het licht verſchenen, doch meer of min verminkt. Het oogmerk van den Schrijver was, zoo als hij in eenen Brief aan het generaal Kapittel van zijne Orde te *Aſſiſi* in het jaar 1399, door hetwelk zijn Boek plegtig bekrachtigd werd, zegt, om aan te toonen, dat CHRISTUS den Heiligen FRANCISCUS zich in alles gelijk gemaakt heeft, ten welken einde 40 *Conformitaten* of *gelijkvormigheden* tuſſchen hen worden opgegeven, ja meer dan ééns wordt FRANCISCUS boven CHRISTUS geſteld. Men kan met regt dit Boek den volmaaktſten onzin des Bijgeloofs noemen, boven welken men niets ongerijmders en ergerlijkers denken kan. Het is daarom niet te verwonderen, dat de Proteſtanten, in de eerſte tijden der Hervorming, 'er gebruik van gemaakt, en het der *Roomſche* Kerk bitter genoeg voorgeworpen hebben. ERASMUS ALBER, een Predikant der Euangeliſche Kerk, gaf in het jaar 1531, zonder zich te noemen, met eene voorrede van LUTHER, 'er een uit-

uittrekſel van in het licht, onder den titel: *der Barrevoeter - Monniken Uilenſpiegel en Alkoran.* Daar uit nam een Boekdrukker te *Geneve*, KOENRAAD BADIUS, gelegenheid, om een Fransch en Latijnsch uittrekſel van dit Boek, met bijtende aanmerkingen, onder den titel: *l'Alkoran des Cordeliers*, in het jaar 1556 uit te geven, waar van een fraaije nadruk te *Amſterdam* in 1734 met kunstplaten van PICARD is uitgekomen in II Deelen in Octavo. In de *Roomſche* Kerk zelve is dit aanſtootelijk werk allengs met andere oogen beſchouwd, dan in het eerst, toen het veel goedkeuring vond. Verſtandige Schrijvers beſchouwden het met afkeer en verachting; zelfs is het op de Roomſche Lijst der verbodene Boeken geplaatst. In het jaar 1607 heeft nogtans de Franciskaner Provinciaal HENDRIK SEDULIUS eene *Apologie* van dit werk uitgegeven, welke hem echter geene eere heeft aangedaan.

V BOEK. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Na den tijd, dat FRANCISCUS de eere der lidteekenen van CHRISTUS ontvangen zou hebben, leefde hij nog twee jaren, volgens berigt der Schrijvers van zijne Orden, in eenen ziekelijken, kwijnenden toeſtand. 'Er was naauwelijks een lid aan zijn ligchaam, hetwelk hem niet pijn veroorzaakte, zoo dat men hem van de ééne plaats naar de andere moest dragen. Eindelijk, toen hij de aannadering van zijnen dood beſpeurde, liet hij zich in de *Portiuncula - Kerk* brengen, waar hij zijne Orde gegrond had. Hier wierp hij zich naakt op den blooten grond neder, om ook in den ſtand der volmaaktſte armoede te kampen en te ſterven. Een der

Dood van FRANCISCUS.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

omstaande Ordensbroederen, dien hij zijnen *Guardiaan* noemde, zijnen wensch bemerkende, gaf hem een' rok, een koord en een kapot, met bijvoeging, dat hij hem dit gaf, als eenen armen, die om Gods wil arm was, en dat hij hem, uit kracht der heilige gehoorzaamheid, vermaande, dit aan te nemen. De Heilige man deed dit ook met groote blijdschap, zeggende: dat hij CHRISTUS daar voor dankte, dat hij, van alle dingen vrij, en zonder zelfs een eigen kleed te hebben, tot hem gaan kon, zoo als hij zelve aan het kruis had gehangen. Daarom gebood hij ook aan zijne Ordensbroederen, hem eenigen tijd na zijn' dood geheel naakt te laten liggen. In zijne laatste oogenblikken beval hij hun voor alle dingen geduld, armoede en gehechtheid aan het geloof der Roomsche Kerk aan, en stierf den 4den October 1226. Zijne Ordensbroeders weten nog veel meer omstandigheden van zijn overlijden te verhalen, bijzonder de Schrijver van het Boek over zijne Gelijkformigheden met CHRISTUS. Toen hij zou sterven, waren 'er vele Duivelen bij de hand, om hem meester te worden, maar zij konden, wegens de menigte der tegenwoordig zijnde Engelen, inzonderheid van den *Serafijnschen* rang, niet doordringen, welke laatsten zijne ziele in den Hemel voerden. Eerst evenwel ging zij in het Vagevuur, alwaar zij vele zielen uit hetzelve verloste, met welke verzeld FRANCISCUS in den Hemel zijne intrede deed, en daar den voormaligen Stoel van LUCIFER bezette, op welken hij van toen af vergood, (*Franciscus deificatus*,) zit.

Men

Men had, uit hoofde van zoo vele wonderen, als verhaald worden, door hem verrigt te zijn, mogen verwachten, dat hij reeds bij zijn leven zou gecanonizeerd geweest zijn. Dit geſchiedde ook reeds twee jaren na zijnen dood door GREGORIUS IX, die ook in het jaar 1230 zijn' ſterfdag tot eenen algemeenen Feestdag verordende.

Voorregten aan de Orde verleend.

Het kan ons niet verwonderen, dat eene Orde, die zulken beroemden Heiligen tot Stichter had, die door bedelarmoede tegen eene rijke en luije Geeſtelijkheid afſtak, en op eenen aflaat roemde, haar van den Hemel zelven geſchonken, eenen grooten opgang maakte. Zij kreeg ook van de Pauſen het voorregt, om, zonder bewilliging der Biſchoppen en Parochiepriesters, overal te prediken, ten minſte in hunne Kloosters en openbare plaatſen, ook mogten zij biecht hooren van elk, die bij hen kwam, en hem abſolutie geven. Nog kregen zij van de Pauſen verſcheidene aflaten. De Zendelingſchappen gaven ook aanzien aan de Orde, welke zij onder de Ongeloovigen ondernamen. De Pauſen, aan welken zij de onbepaaldſte gehoorzaamheid bewezen, hadden alle reden, om haar te begunſtigen. Zij verkreeg verders roem, door, tegen de oogmerken van haren Stichter, ook geleerde leden onder zich te hebben, al vroeg telde zij onder dezelve de beroemde Schoolſche Wijsgeeren en Godgeleerden ALEXANDER HALES en BONAVANTURA, zelfs tegen het einde der XIIIde eeuw den vernuftigen en ſchranderen ROGER BACON, en den ſcherpzinnigen Wijsgeer JOANNES DUNS SCOTUS. FRANCISCUS zelve heeft

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

wel eenige ſchriften nagelaten, die ook gedrukt zijn, maar het zijn enkel middelmatige, Askeetisch-morele opſtellen, gebeden, regelen voor de van hem geſtichte Geestelijke Ordens en dergelijke, waar van FABRICIUS verſlag geeft (*).

Karakter van FRANCISCUS.

Wat zal men nu na dit alles van het karakter van FRANCISCUS zeggen, die van tijdgenooten en nakomelingen zoo geheel ſtrijdig is beſchouwd geworden, immers, terwijl velen hem voor eenen uitſtekenden Heiligen hebben gehouden, hebben anderen hem aangezien voor eenen krankzinnigen van de eerſte ſoort! Het boven van hem verhaalde zal, bij overweging, den Lezer zelven het best van hem eene beoordeeling doen opmaken, en hij zal bij ſlot gewis erkennen, dat het 'er met het echte en ware Christendom ſlecht uit zou zien, indien zulk een zonderling mensch een voorbeeld en ſteunpilaar van hetzelve zou moeten uitmaken.

ANTONIUS van Padua

Reeds bij het leven van FRANCISCUS ontbrak het hem in zijne Orde niet aan wonderdadige navolgers; onder dezen is een der voornaamſte ANTONIUS van *Padua*, de Beſchermheilig der *Portugezen*, naar de ſtad *Padua* dus genoemd, waar hij meest geleefd heeft, en ook geſtorven is. Hij was in het jaar 1196 te *Lisſabon* geboren, en trad in het jaar 1220 in de Orde der *Franciskanen*. Nu kwam hij in *Italië*, werd tot Priester gewijd, en te *Vercelli* door den Abt THOMAS in den Godsdienst onderwezen. Hij heeft ook het een en ander, maar naauwelijks mid-

(*) *Bibl. med. et inf. Latin. T.* II. *p.* 189.

middelmatig, geſchreven, waar onder vele Predikatien. Hij overleed in het jaar 1231, en werd reeds in het volgende jaar door GREGORIUS IX gecanoniſeerd, wegens de menigvuldige wonderen, welke hij zal verrigt hebben. Onder andere predikte hij, in navolging van den Stichter zijner Orde, eens voor de visſchen, aan welken hij na het eindigen der preek, den zegen mededeelde; waar op zij vol vreugde met hunne vinnen en ſtaarten ſloegen, hunne hoofden eerbiedig bogen, en zich toen in een' oogenblik in het water dompelden; nu wendde de Heilige zijne rede tot de Ongeloovigen, welken hij, door dit wonder, de waarheid van het Katholijk Geloof bewees, en daar door velen der verſtoktſte Ketters bekeerde.

De Orde heeft zich ſedert zoo zeer door *Europa* uitgebreid, dat, niettegenſtaande zij in de XVIde eeuw vele Kloosters verloor, men in het begin der vorige eeuw nog meer dan 7,000 Kloosters van die Orde tellen kon, in welke meer dan 115,000 Monniken leefden; behalve nog meer dan 900 Vrouwenkloosters, welke over de 28,300 Nonnen bevatten. Eigenlijk waren het drie Ordens, alzoo ook de *Tertierzen* of *Leekenbroeders* 'er bijgekomen waren, ook waren de beide eerſten weder in verſcheidene ſoorten verdeeld. Talrijkheid der Orde.

De uitbreiding en voorregten der beide Hoofdordens der *Bedelmonniken*, en het gevoel van nadeel, hetwelk de voorige Ordens en de Geestelijkheid in het gemeen daar door ondervonden, maakten derzelver afgunst ſpoedig gaande. Overal verhieven zich klag- Haat der andere Geestelijken tegen de Dominikanen

ten

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en Franciskanen.

ten over hen, waar van de blijken nergens ſterker te vinden zijn dan in de Geſchiedenis van den Engelſchen Geſchiedſchrijver, MATTHEUS PARIS, een' *Benedictyner*, die ten dezen tijde leefde. Deze beſchrijft de ſtichting van de Orde der *Franciskanen* uitvoerig, en ſchildert derzelver Stichter met hem eigene trekken. Onder anderen verhaalt hij, dat, toen FRANCISCUS te *Rome* den Paus INNOCENTIUS III. om de bevestiging zijner Orde verzocht, deze, het armhartige voorkomen beſchouwende, waar mede FRANCISCUS voor hem verſcheen, tegen hem gezegd hebbe: „ Ga, Broeder, en zoek verkens op, met welke gij meer dan met menſchen vergeleken kunt worden; wentel u zelven met hen in eene modderſloot rond, en hun uwen regel overgevende, beſteed uwen pligt als prediker aan hun." FRANCISCUS boog zich op dit bevel, en eenige verkens ontmoetende, wentelde hij zich met dezelve zoo lang in den modder rond, tot hij van het hoofd tot de voeten bezoedeld was. Toen weder bij den Paus gekomen, zeide hij: Heer, ik heb gedaan, het gene gij bevolen hebt; verhoor nu mijn verzoek! Toen de Paus hem in dezen toeſtand zag, berouwde het hem, hem dus bejegend te hebben, gebood hem zich te waſchen, en vervulde zijne begeerte. Evenwel wilden de *Romeinen* zijne predikatien niet hooren. Daarom zeide hij, na verſcheidene dagen vergeefſche proeven genomen te hebben, om hen te bewegen, tegen hen: Hij wilde thans, om hen te beſchamen, CHRISTUS aan de dieren en vogelen verkondigen. Zoo gezegd,

zoo

zoo gedaan, ter ſtad uitgegaan, gebood hij eene menigte raven, gieren, ekſters en andere vogelen, in den naam van CHRISTUS, het woord Gods aan te hooren. Dit deden zij, hem ſtil en onbewegelijk aanziende, een' halven dag lang; hij herhaalde dit nog twee volgende dagen, wanneer eindelijk de *Romeinen* met hunne Geeſtelijkheid hem eerbiedig inhaalden. Ook weet PARIS nog deze bijzonderheid van onzen Heiligen, dat zich, veertien dagen vóór zijnen dood, wonden aan zijne handen en voeten vertoond hebben, uit welke veel bloed vloeide, en eene heel diepe wonde in zijne zijde. Op de vraag der Kardinalen, wat dit verſchijnſel beteekende, antwoordde hij, opdat zijne Toehoorders des te vaster in den gekruisten gelooven mogten; tot hunne verzekering zou ook van deze wonden na zijn' dood geene ſpoor meer zigtbaar zijn: en dit was ook volkomen zoo gebeurd.

Maar des te meer klaagt deze Schrijver in zijne Geſchiedenis op het jaar 1243 over de *Dominikanen* en *Franciskanen*. „ Het is verſchrikkelijk, zegt hij, en van eene treurige voorbeduiding, dat de Monniksſtand ſedert drie, vier en meer honderd jaren geene zoo ſchielijke omkeering geleden heeft, dan van die Ordens, welker Broeders naauwelijks 24 jaren geleden hunne eerſte woningen in *Engeland* gebouwd hebben, die thans tot eene Koninklijke hoogte opklimmen. Dezen zijn het, die in kostbare en dagelijks meer uitgebreide gebouwen en hooge muren onſchatbare rijkdommen ten toon ſpreiden, terwijl zij de grenzen der armoede en de gronden

den

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

den van hunne gelofte ſchaamteloos overſchreden. Zij dringen zich heel vlijtig in bij ſtervende Grooten en Rijken, niet zonder nadeel en verlies der gewone Pfarheeren; zijn gretig op voordeelen, persſen daarom biechten en geheime testamenten af, waar bij zij zich zelve en hunne Orde alleen aanprijzen, en boven alle andere ſtellen. Reeds gelooft geen Geloovige zalig te kunnen worden, als hij niet door den raad van een *Prediker-monnik* of *Minderbroeder* beſtuurd wordt. In het verkrijgen van Privilegien zijn zij heel zorgvuldig; aan de Hoven van Koningen en Vorsten zijn zij Raden, Kamerheeren, Schatmeesters, Bruidsleiders en Bruiloftsredenaars, en Uitvoerders der Pausſelijke Geldafpersſingen; maar in hunne Predikatien vleijers, of zeer bijtende berispers, of ontdekkers van biechten, of onvoorzigtige beſtraffers. De echte van heilige Vaderen, zoo als van den Heiligen BENEDICTUS en AUGUSTINUS, geſtichte Orden en derzelver leden worden van hen veracht; de hunne ſtellen zij boven alle. Zij houden de *Cistercienzen* voor ruwe, eenvoudige, halve Leeken, of liever Boeren; maar de Zwarten, (zoo noemde men de *Benedictijnen*,) voor trotsaards en *Epikuristen*. Hij merkt verders aan, dat de Pausſen hun de hand boven het hoofd hielden, en zegt op het jaar 1247, dat hij gelooſde, dat de Pauſen hen, tegen wil en dank, met ſchending van hunnen Ordesregel, en tot openbare ergernis, tot hunne tollenaars, (*telonarii*,) en boden, (*bedelli*,) gemaakt hadden.

Twisten

In *Frankryk* maakten de *Dominikanen* zich inge-

gelijks gehaat. „ Het volk, zegt de bovengemelde Geſchiedſchrijver op het jaar 1257, beſpotte hen, onthield hun de gewone aalmoezen, noemde hen huichelaars, voorloopers van den Antichrist, valſche Predikers, vleijers en Raden van Koningen en Vorsten, verachters der Biſſchoppen, ſlimme deelnemers in Koninklijke huwelijken, en onregtmatige Biechtvaders, die, terwijl zij onbekende landen doortrokken, tot eene roekeloosheid in het zondigen aanleiding gaven." Maar in dit Rijk wikkelden zij zich in twist met de Univerſiteit van *Parys*. In het jaar 1221 hadden zij reeds eene plaats in dezelve gekregen, en als zij in 1229 bijna geheel verſtrooid was, maakten zij zich van eene openlijke leerplaats in de Godgeleerdheid, (*Cathedra Magiſtralis in Theologia*,) meester. Zelfs na de herſtelling der Univerſiteit trokken zij nog eene zoodanige plaats tot zich, en bezetten de eene en andere met de bekwaamſte mannen van hunne Orde, als ROLAND van *Cremona*, ALBERT *de Groote*, (toen *Albertus Teutonicus*,) en HUGO VAN ST. CHER, of DE S. CARO. De Univerſiteit nam wel, ten einde voor te komen, dat de Monniken niet geheel meester werden, een beſluit, dat in het vervolg geen Klooster eene Theologiſche leerplaats bezitten zouden; maar de *Dominikanen* ſtoorden 'er zich niet aan. Evenwel bleef de rust eenigermate ſtand houden tot het jaar 1250.

De *Franciskanen* volgden ſpoedig dit voorbeeld der *Dominikanen* na; en ALEXANDER van *Hales* werd de eerſte openlijke Leeraar der Godgeleerdheid uit hunne Orde. Om zich te handhaven verwierven de

der Bedelmonniken met de Univerſiteit van Parijs.

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de beide Ordens in het jaar 1244 en 1249 Brieven van den Paus, in welken de Univerſiteit geboden werd, hun de hooge waardigheden, als zij ze verdienden, mede te deelen. Maar in het jaar 1254 zag INNOCENTIUS IV, door de menigvuldige klagten tegen hen ingebragt, zich genoodzaakt, de regten der Wereldlijke Geestelijkheid te handhaven; doch dewijl hij kort daar na ſtierf, ſtrooiden de *Dominikanen* en *Franciskanen* uit, dat hij door God geſtraft was, en dewijl zij zich openlijk lieten verluiden, dat zij den Paus dood gebeden hadden, ontſtond 'er een ſpreekwoord: „ Lieve Heer, verlos ons van de Litanien der Bedelmonniken. " Ook verzamelden deze vrijwillige armen groote rijkdommen, waar door zij trotsch en laatdunkend werden, en hunne Kloostertucht ſpoedig verviel, terwijl zij hun aanzien aan de Hoven dikwijls misbruikten. Weinig ſcheelde 'er aan, of de *Dominikanen* hadden den *Franſchen* Koning LODEWYK IX, ook *de Heilige* bijgenaamd, bepraat, om de kroon neder te leggen, en een Monnik van hunne Orde te worden. Een van hen vraagde den Vorst eens, of hij wel zou wenſchen, zoo veel van den Zoon van God dagelijks in handen te hebben, als het ligchaam van de Maagd MARIA in zich bevat had. Toen de Koning dit met ja! beantwoordde, onderrigtte hij hem verder, dat hij, om zalig te worden, alles verlaten, en het kruis van zijne Orde op zich nemen moest; alsdan zou hij ſchielijk tot het Prieſterdom opklimmen, en dagelijks in de Mis den Zoon van God in handen bekomen. De Koning was door deze voorſtellingen ge-

getroffen; maar toen hij het aan zijne Gemalin voordroeg, en deze het aan den Broeder des Konings en aan hare kinderen bekend maakte, werden deze zoo zeer tegen de *Dominikanen* vergramd, en ſtieten, zelfs in LODEWYKS tegenwoordigheid, zoo hevige bedreigingen tegen hen uit, dat zij van hun oogmerk moesten afzien.

Na het jaar 1250 ontſtonden, door de pogingen der *Dominikanen*, om meer Theologiſche leerſtoelen te *Parys* te bezitten, nieuwe twisten tuſſchen hen en de Univerſiteit. Deze beſloot in het jaar 1251, dat geen Klooster meer dan eenen leerſtoel in de Theologie door zijne Monniken zou mogen vervullen. De *Dominikanen* zich hier over willende wreeken, vonden in het jaar 1253 daar gelegenheid toe, wanneer de Leeraren der Univerſiteit zich te zamen bij eede verbonden, om het aan hun geweigerd regt over zeker groot bezwaar tegen de Burgers te *Parys* met allen ijver te zoeken. Alleen de twee *Dominikanen*, die Leeraars der Godgeleerdheid waren, weigerden zich bij deze verbindtenis te voegen, en hun ambtgenoot de *Franciskaan*, verklaarde zich even zoo. Na hen vergeefs gezocht te hebben, tot vereeniging te bewegen, ontnam de Univerſiteit hun hunne leerposten. Hier over beklaagden zij zich ten Hove en bij den Paus, en verkregen van den laatſten een bevel tot hunne herſtelling. Nu kwam het zelfs tot gewelddadigheden tuſſchen de partijen en de Univerſiteit ſtelde in eenen Brief aan alle Prelaten het onregt nadrukkelijk voor, hetwelk zij geleden had.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Tot haar ongeluk was ALEXANDER IV, een ongemeen begunſtiger der Monniken, Paus geworden. Deze bepaalde in April 1255, dat de Kanſelier der Univerſiteit het regt zou hebben, om aan elken Weereldlijken of Kloostergeestelijken, dien hij bekwaam zou vinden, verlof te geven tot het openlijk Leeraarambt, en vernietigde het beſluit der Univerſiteit tegen de *Dominikanen*. Deze brak daar op hare genootſchappelijke verbindtenis geheel af, om niet verpligt te zijn, deze Monniken daar in aan te nemen, maar dewijl dit enkel als eene uitvlugt werd aangemerkt, deden twee *Franſche* Biſchoppen, als Gevolmagtigden van den Paus, haar in den ban. In het jaar 1256 werd wel een vergelijk voorgeſteld, waar bij de *Dominikanen* hunne leerposten behouden, maar van de Univerſiteit afgezonderd zouden blijven, doch dit voldeed den Paus niet, die integendeel vier van hare ijverigſte Leeraren van derzelver waardigheid en inkomſten beroofde, en hen zelfs uit *Frankryk* gebannen wilde hebben, en dewijl Koning LODEWYK IX geheel op de zijde der Monniken was, noodzaakte hij eindelijk de Univerſiteit om toe te geven. De Bedelmonniken zegevierden volkomen, toen in het jaar 1257 twee van hunne uitſtekendſte mannen, de *Dominikaner* THOMAS VAN AQUINO, en de *Franciskaner* BONAVENTURA, openlijk te *Parys* met de Godgeleerde Doctorale waardigheid bekleed moesten worden. Evenwel bleef de Univerſiteit haar regt zoo nadrukkelijk voorſtaan, dat de Paus tot aan zijn' dood toe in het jaar 1261 de Monniken door nieuwe Bullen geſtadig te hulpe moest komen.

De

WILLEM van St. Amour.

De voornaamſte verdediger der Univerſiteit tegen de Bedelmonniken was WILLEM van *St. Amour*, Doctor der *Sorbonne*, of van de Godgeleerde Faculteit te *Parys*. Hij had zijnen bijnaam naar het kleine ſtadje *St. Amour*, in het Graaffchap *Burgundië*, zijne geboorteplaats. Hij behoorde onder de vier Godgeleerden, welke de Paus uit *Frankryk* gebannen wilde hebben, ook moest hij met nog een ander gevangen gezet worden. De *Dominikanen* hadden hem in het jaar 1254 bij den Koning en den Bisſchop van *Parys* beſchuldigd, dat hij de eer van den Paus mondelijk en ſchriftelijk aangetast had; hij werd echter onſchuldig verklaard. Maar de Monniken, die hem voor hun grootſten tegenpartijder hielden, bragten nieuwe bezwaren te voorſchijn, dat hij hunne Orde gelasterd, en dwaalbegrippen voorgedragen had. Ook daartegen verdedigde hij zich volkomen in eene Predikatie. Maar in het jaar 1256 viel hij op zijne beurt hen aan, en ſchreef tegen hen zijn zoo vermaard geworden Boek *over de gevaren der laatſte tijden*, (*de periculis noviſſimorum temporum*,) zijnde deze titel ontleend uit 2 *Timoth.* III. 1. welk Boek met andere hier toe behoorende geſchriften in het jaar 1632 in Quarto, te *Konſtans* volgens den titel, maar in der daad te *Parys* gedrukt is. In hetzelve noemt hij wel de Bedelordens niet, maar ſchildert de Monniken echter met zulke levendige kleuren, dat men in de toepaſſing niet dwalen kan. Deze, inzonderheid de *Dominikanen*, beklaagden zich terſtond over hetzelve bij verſcheidene *Franſche* Prelaten, die zich thans

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

te *Parys* bevonden. Maar de Schrijver verdedigde zich, omdat hij niemand genoemd had. De Monniken wendden zich toen tot den Paus, en wisten zelfs den Koning te bewegen, dat deze den Paus door twee Geestelijken liet verzoeken, om een oordeel over dit Boek te vellen. De Univerſiteit zond ook hare Afgevaardigden naar het Pausſelijke Hof, en wel die vier Godgeleerden, die van den Paus zoo ſtreng behandeld waren, WILLEM van *St. Amour* zelven, en zijne drie ambtgenooten, benevens twee Leeraren der Wijsbegeerte. Maar eer deze nog te *Rome* kwamen, was het Boek reeds van vier Kardinalen, onder welken de vermaarde *Dominikaner* HUGO DE ST. CARO was, onderzocht en veroordeeld; hetwelk door ALEXANDER IV in het jaar 1256 bevestigd werd, met een gebod, dat elk, die het bezat, hetzelve verbranden zou, ook werd het te *Anagni*, waar de Paus zijn Hof hield, openlijk verbrand. De drie ambtgenooten van WILLEM werden daar door zoo bevreesd, dat zij herroeping deden, maar WILLEM bleef ſtandvastig. Hij werd verhoord; en behalve den Generaal der *Dominikanen*, HUMBERT, twistten de beste vernuften der beide Ordens, ALBERT *de Groote*, THOMAS VAN AQUINO, en BONAVENTURA met hem. Hij was ſlim genoeg, om, het geen hij van de Bedelmonniken gezegd had, te draaijen op zekere dweepachtige partijen, en zich te verklaren, dat hij zijn Boek op aandrang der *Franſche* Biſchoppen geſchreven had, dat, indien de Paus de vierde of vijfde door hem verbeterde uitgave gezien had, hij het Boek zou hebben goed-

ge-

gekeurd, en eindelijk, dat hij alles, wat hij had geſchreven, aan het oordeel van den Paus en der Prelaten onderworpen had. Niettegenſtaande dit alles bleef het Boek veroordeeld, en aan WILLEM werd het leeren en prediken als ook het verblijf in *Frankryk* verboden. WILLEM begaf zich dus naar zijne vaderſtad, welke, gelijk het geheele Graafſchap *Burgundië*, van het *Duitſche* Rijk afhankelijk was. Dewijl de opvolger van ALEXANDER IV, die in 1261 overleed, URBANUS IV, zich gunſtiger jegens hem uitliet, keerde hij in het jaar 1263 weder naar *Parys* terug, alwaar hij met groote blijdſchap van de Univerſiteit ontvangen werd, zonder dat de *Dominikanen* zich tegen hem verzetten; ook heeft hij nog tot na het jaar 1270 geleefd. Hij zond in het jaar 1266 aan den volgenden Paus KLEMENS IV eene omgewerkte en vermeerderde uitgave van zijn geſchrift toe, onder den titel: *Collectiones Catholicæ et canonicæ contra pericula imminentia Eccleſiæ univerſali per hijpocritas, pſeudoprædicatores, et penetrantes domos et otioſos et curioſos et gyrovagos.*

Verdedigingsſchriften voor de Bedelmonniken

Toen de hevige twist der *Paryſche* Univerſiteit met de Bedelmonniken ten voordeele der laatſten geëindigd was, en THOMAS van *Aquino* als Doctor der Godgeleerdheid was aangenomen, maakte deze van die overwinning gebruik, door het bekendmaken van eene bijzondere, reeds vroeger opgeſtelde wederlegging van het werk van hunnen tegenpartijder. (*Opusculum XIX. contra impugnantes Dei cultum et religionem, in S. Thomæ Aquin. Opusculis omnibus p.* 247–312. *Paris* 1634 in Folio.)

V Boek VI Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

In hetzelve onderzoekt hij zes tegenwerpingen tegen de Bedelmonniken in even zoo vele vragen. Voor eerst: *of het eenen Monnik geoorloofd zij te leeren?* Ten tweeden: *of de Monniken in een wereldlijk genootſchap van Leeraren overgaan mogen?* Ten derden: *of het hun geoorloofd zij, te predikken, en biecht te hooren, wanneer hun geene zielzorge is opgedragen?* Hier zegt hij, onder anderen: dewijl vele Prieſters zoo onwetend zijn, dat zij geen Latijn kunnen ſpreken, en de minſten van hen de Heilige Schrift geleerd hebben, zoo hebben zij des te meer medehelpers noodig; ook zouden velen niet biechten, als zij dit volſtrekt bij hunnen Parochiepriester doen moesten. Al is 'er dan een gebod, dat elk bij zijn' eigen Prieſter moest biechten, zoo moet men echter daar door niet alleen zijn' Parochiepriester, maar ook zijnen Biſſchop, en den Paus zelven verſtaan, als ook de genen, aan welken zij volmagt geven. De Paus bezit een algemeen regtsgebied over alle Christenen, en alhoewel hij niet de algemeene Biſſchop, (*Univerſalis Pontifex*) genoemd wil zijn, verbiedt hij dit alleen daarom, omdat hij geen Opziener is van elke Kerk, als derzelver bijzondere Leeraar. CHRISTUS, de Paus, de Biſſchop en de Priester maken te zamen maar eenen Bruidegom der Kerk uit. Alleen de Paus is dit van de algemeene Kerk, van wien de bijeenroeping der Kerkvergaderingen, en de daar op te maken beſluiten afhangen, hij kan ook de voorſchriften der Apostelen en der Heilige Vaderen veranderen, indien zij ſlechts geene Goddelijke regten betreffen, en gevolge-

gelijk ook aan de Monniken het gemelde verlof mededeelen. De vijfde vraag: *of een Monnik met de handen arbeiden moet?* De zesde: *of het den Monniken geoorloofd is, al het hunne te verlaten, en niets eigens noch gemeenſchappelijks te bezitten?* Eindelijk is de laatſte vraag: *of een Monnik van aalmoezen leven kan?* Alle deze vragen behandelt THOMAS met ongemeene ſchranderheid en vlugheid, hoewel met dezelve zijne zaak ver of na niet voldongen is. THOMAS heeft in zijne ſchriften nog veel meer vragen betreffende het Monnikenleven behandeld, doch in alle bijzonderheden te treden, zou ons te wijdloopig doen worden.

Het geen THOMAS in naam der *Dominikanen* ter verdediging der Bedelmonniken gedaan heeft, hetzelfde ondernam ook van de zijde der *Franciskanen* BONAVENTURA, Generaal van hunne Orde, in meer dan één geſchrift; bijzonder in een *verdediging voor de armen*, hetwelk in het jaar 1269 opgeſteld en gerigt is tegen GIRARD van *Abbeville*, eenen vriend van WILLEM van *St. Amour*. Hij zoekt daar in te bewijzen, dat de Christelijke volmaaktheid vordere, dat men zich in doodsgevaar begeeft; en meent de ſporen van volmaaktſte armoede in de Apoſtoliſche Kerk te vinden; en vindt die tegenwerping belagchelijk, dat de *Franciskanen* ontkennen, dat zij iets eigens bezitten, en te gelijk zoo veel eigendom verteeren; want, zegt hij: dit eigendom behoort aan den Paus en aan de Kerk; de *Franciskanen* hebben 'er ſlechts het genot van, en hun oogmerk was ook volſtrekt niet op iets eigens gerigt. Men moet ze-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ker met zijne zaak geheel ingenomen zijn, wanneer men zulk soort van bewijzen en oplossingen wil doen gelden.

Evenwel was BONAVENTURA niet zoo geheel partijdig voor zijne Orde, dat de grove vlekken van dezelve zijn oog ontgaan konden. In eenen Brief, door hem als Generaal uit *Parys* in het jaar 1257 aan alle *Franciskaner Provincialen* geschreven (*), klaagde hij, dat de luister en glans der Orde verdonkerd was; en wel door eene menigte verrigtingen, waar toe geld gevorderd wordt, hetwelk nogtans de grootste vijand van armoede was. Hij bezwaarde zich, over luije ledigloopende en rondzwervende broeders, en derzelver onbeschaamd bedelen; hij beleed, dat de schoonheid der voor de Orde opgerigte gebouwen derzelver vrienden lastig viel en aanleiding gaf tot ongunstige beoordeelingen; de gemeenzame omgang en verkeering, door haren regel verboden, verwekte kwaad vermoeden; ambten werden zonder keuze uitgedeeld; het hebzuchtig hunkeren naar begrafenissen en erfmakingen haalde der Orde het misnoegen der Parochiepriesters op den hals; de Broeders vergenoegden zich niet meer met iets weinigs; daar door vermeerderden zij hunne uitgaven; evenwel verkoudde de Christelijke liefde, en zij vielen meer en meer aan anderen tot last enz.

De Abt JOACHIM. Twist over het

Behalve de bovengemelde en andere verschillen der Universiteit van *Parys* met de Bedelmonniken, is vooral merkwaardig het verschil over *het eeuwig Euan-*

(*) *Tom.* II. *Opp. p.* 352.

Euangelie der Franciskanen. Onder dezen naam was voor eenigen tijd een Boek verſpreid, hetwelk deze Monniken zelve in beweging bragt. Men noemde het ook *het Boek van* JOACHIM, omdat deze beroemde *Cistercienſer* Abt van *Flora* in *Kalabrië*, die het gemelde Klooster en de Congregatie van dezen naam geſticht heeft, en in het jaar 1201 geſtorven is, deszelfs Schrijver zou zijn. Hij had den naam van een Profeet te wezen. 'Er zijn nog *dertig voorzeggingen aangaande de Roomſche Pauſen, van* NICOLAUS III *af, tot* INNOCENTIUS VIII. welke hem worden toegekend (*). 'Er zijn nog meer andere voorzeggingen onder zijnen naam, die ook gedeeltelijk ſtaan in zijne mijſtieke opheldering over de Profeten en de Openbaring van JOANNES. (*Super Jeremiam Prophetam ad Henr. VI. Imp. Venet.* 1519. *in* 4*to. Colon* 1577. *in* 8*vo. In Apocalypſin Explanatio, cum Pſalterio decem chordarum. Venet.* 1527. *in* 4*to. etc.*) Andere van zijne ſchriften zijn nog ongedrukt. Het geen hij van de Koningen van *Kaſtilië* en *Leon* tot FILIPS V, Koning van *Spanje*, zal voorzegd hebben, is eerst in het jaar 1670 bekend gemaakt. Hij zal ook opheldering over de Voorzeggingen van anderen hebben nagelaten. Zulk eene ſtaat 'er aan het hoofd eener oude verzameling van ſoortgelijke ſtukjes: *Expoſitio magni Prophetae* Joachim *in librum beati* Cirilli *de magnis tribulationibus et de ſtatu ſanctae Matris Eccleſiae, ab his nostris temporibus usque in*

Boek: het eeuwig Euangelie.

(*) J. WOLF. *Lectiones Memorab. T.* I. *p.* 446-458.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

in finem ſeculi, una cum compilatione ex diverſis Prophetis Novi ac Veteris Testamenti. Theolospho-ri de Cuſentia, *Presbijteri et Heremitae. Item explanatio figurata et pulchra in Apochalypſin de reſiduo ſtatu Eccleſiae, et de tribus Veh, (Vae,) venturis debitis, ſemper adjectis textibus ſ. ſcripturae et Prophetarum. Item tractatus de Antechristo Magistri* Joannis Pariſienſis, *Ordinis Praedicatorum. Item Tractatus de ſeptem ſtatibus Eccleſiae devoti Doctoris, Fratris* Ubertini de Caſali, *Ordinis Minorum. Venetiis* 1516. *in 4to.* De hier genoemde CYRILLUS was een Kluizenaar op den berg *Karmel*, die in het jaar 1225 geſtorven is. De overigen zijn van later tijden.

Niemand, die de dweepzucht van deze eeuwen kent en gadeſlaat, zal zich over deze menigte van voorzeggingen verwonderen, welke toen te voorſchijn kwamen. Men maakte 'er ook werk van, om de gezigten, in de *Openbaring* van JOANNES voorkomende, uit te leggen en toe te paſſen. Men had reeds voorheen meermalen gepoogd den tijd van de komst van den *Antichrist* te bepalen, en geloofde, uit de gebeurtenisſen van den toenmaligen tijd te mogen beſluiten, dat deszelfs komst met raſſe ſchreden naderde. In de XIIde eeuw had men den Profeet MALACHIA, de bovengemelde CYRILLUS, JOACHIM, RAUVERIUS, de Heilige HILDEGARDIS in het Klooſter *Buigut* bij *Mentz*, en meer anderen.

Voorzeggingen van den Abt JOACHIM.

Men heeft voor dezen aan ſoortgelijke voorzeggingen geene geringe waarde toegekend. De *Roomſch-Katholijken* vonden daar een bewijs in van heiligheid

heid en Goddelijke ingeving; maar de Proteſtanten bedienden zich tegen de Roomſche Kerk van die, welke voor de Pauſſen en derzelver Kerk nadeelig waren uitgevallen. Ondertusſchen is de echtheid van alle deze voorzeggingen, bijzonder die van den Abt JOACHIM, niet volkomen bewezen, hoewel hij overigens van de *Roomſche* Kerk met geen grooten roem ſpreekt. Zoo ſchrijft hij onder anderen (*): „ De vleeſchelijke Kerk, welke het *nieuwe Babylon* genoemd wordt, zal met een' driedubbelden geeſel gekastijd worden: te weten, met het verlies van hare tijdelijke goederen door het *Duitſche* Rijk; met Ketterij, bijzonder van de *Patarenen*, uit wier ſekte de mijſtiſche *Antichrist* zijn zal, en ten derde, met het zwaard der Ongeloovigen, inzonderheid van de *Mohammedanen*. Deze drie zullen te gelijk tegen de *Hoere*, (*fornicaria*,) opſtaan, om haar geheel op den grond te werpen, en opdat zij eindelijk van haren bruidegom CHRISTUS, als de jeugd eenes arends vernieuwd worde." De *Roomſche* Schrijver MANSI (†) vertroost zich daar mede, dat, alhoewel JOACHIM zich op zoodanige wijze tegen de *Roomſche* Kerk hebbe uitgelaten, hij haar echter geene vervalſching van het geloof heeft toegeſchreven.

Men hield hem dus ook voor dezen voor den opſteller van een in het Latijn geſchreven *eeuwig Evangelie*, een boek, welks titel uit *Openb.* XIV 6. ontleend is. Dit boek bevat de voorzegging van eene

(*) *Apud.* J. WOLF. *l. c. p.* 491. *ſqq.*

(†) *Ad* FABRICIUM. *l. c. p.* 41.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

eene gelukkige en volmaakte eeuw, de *eeuw* en het *Euangelie van den Heiligen Geest* genoemd, welke de plaats der *eeuw* van den *Vader* en den *Zoon van God* vervangen zal; welke groote verandering de Bedelmonniken zullen voortbrengen; en dit mag de reden wel zijn, waarom men dit Boek aan JOACHIM heeft toegeſchreven.

Vijf en vijftig jaren lang was dit *eeuwig Euangelie* onaangevochten gebleven, toen het door WILLEM van *St. Amour* in het jaar 1254 in zijn Boek: *van de gevaren der laatſte tijden*, en te gelijk door de overige Godgeleerden der *Paryſche Univerſiteit* werd aangevallen. Eigenlijk echter was het een nieuw geſchrift, hetwelk aanleiding tot dezen aanval gaf, zijnde eene inleiding en opheldering op hetzelve, (*Introductorius in Evangelium Æternum*,) welk werk van het voorgemelde boek wel moet onderſcheiden worden (*), wordende dit laatſte aan eenen broeder GERHARD toegeſchreven. Toen de Univerſiteit van *Parys* in het jaar 1256 hare Afgevaardigden aan den Paus zond, liet zij hem tevens verzoeken, om dit Boek van GERHARD te veroordeelen, als behelzende vele goddelooze leerſtukken, te weten, in hetzelve werd beweerd, dat het *Euangelie* van JEZUS ſlechts tot het jaar 1260 zou duren, en dan zou een volmaakter *Euangelie* van den *Heiligen Geest* aanvangen, en met hetzelve een ander Christendom, van veel grooter aanzien, dan in de eerſte Kerk; het tot hier toe enkel werk-

(*) MOSHEIM *Kerk. Hiſt. Deel* V. *Bladz.* 119.

werkdadig leven zou in een beſchouwend overgaan, hetwelk zelfs CHRISTUS en de Apostelen niet volkomen beoefend hebben; maar eene nieuw op te komen Orde zal daar het hoogſte voorbeeld van geven, en den waren weg ter zaligheid aanwijzen. Men voegt 'er bij, dat in dit werk ook geleerd is, dat het geestelijk verſtand van het Nieuwe Testament zelfs in de Roomſche Kerk niet gevat wordt; dat de derde Orde der Uitverkorenen, of de volkomene Bedelorde niet verpligt zij, haar leven voor den Godsdienst op te offeren; dat de ſcheuring der *Griekſche* Kerk van de *Roomſche* een werk van den Heiligen Geest zij, en dat daarom Geestelijke mannen niet verpligt zijn, aan de laatſte te gehoorzamen; dat de *Griekſche Paus*, (of Patriarch,) meer geestelijk is, en zich meer in den ſtaat van zaligworden bevindt, dan de *Latijnſche*; dat het heil des Joodſchen Volks van den Vader, van het *Roomſche* van den Zoon, en van het *Griekſche* van den Heiligen Geest gewerkt wordt enz. Men begrijpt ligtelijk, dat de Schrijver van dit Boek aan de Barrevoeter Monniken, of aan de *Serafynſche* Orde, zoo als zij zich allengs, even als haren Stichter, naar de wonderbare indrukſelen, welke een *Seraf* hem gegeven had, den *Serafynſchen* Vader noemde, alleen de hoogſte volkomenheid van het Christendom heeft toegekend; maar niet zoo klaar is het, waarom hij den Griekſchen Patriarch boven den Paus van *Rome* verheft; hoe het zij, de Univerſiteit van *Parys* drong zoo ſterk bij den Paus ALEXANDER IV aan, dat hij het Boek moest laten onderzoeken, dat

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat hij hetzelve eindelijk veroordeelde in het jaar 1255. Ook werd hetzelve, op begeerte der Univerſiteit, in den Voorhof der Domkerk te *Parys*, openlijk verbrand.

Twisten der Bedelmonniken met malkanderen.

Niet alleen hadden de Bedelmonniken met anderen te ſtrijden, maar zij waren het al ſpoedig met malkanderen oneens. Zij betwistten malkanderen de eerstheid van ontſtaan, de *Dominikanen* beweerden, dat zij ouder waren, en dat zij zich welvoegelijker kleedden; zij hadden met regt, hunnen naam en ambt van het prediken gekregen, en hun kwam eene Apoſtoliſche waardigheid toe. De *Minoriten* of *Minderbroeders* zeiden hier tegen: dat zij een ſtrenger en nederiger leven om Gods wille verkozen hadden; hun leven was daarom waardiger, omdat het heiliger was; en de Broeders konden van de Orde der *Dominikanen* heel wel tot de hunne overgaan, als van eene lagere tot eene hoogere Orde. Maar de *Dominikanen* voerden hun te gemoet, dat ſchoon de *Minoriten* barrevoets gingen, mannelijk gekleed, en met koorden omgord waren, hun echter het vleesch eten niet verboden was, zoo als aan de *Predikmonniken*; gevolgelijk moest men van derzelver Orde liever tot de hunne overgaan (*). Bij het verſchil onder de Wijsgeeren van dezen tijd, de *Nominaliſten* en *Realiſten*, hielden het de *Dominikanen* met de eerſten, de *Franciskanen* met deze laatſten. In het Godgeleerd zamenſtel verdedigden de *Dominikanen* het leerſtelſel van AUGUSTINUS in zij-

(*) MATTH. *Paris. l. c. p.* 611.

zijne volle ſterkte, terwijl de *Franciskanen* tot het *Semipelagianismus* neigden. Eindelijk waren ook deze, de *Minderbroeders*, ijverige aanhangers van het in deze eeuwen opgekomen gevoelen aangaande *de onbevlekte ontvangenis der Maagd* MARIA, welke de *Predikermonniken* nooit aangenomen en meermalen openlijk beſtreden hebben.

Verſchillen der Franciskanen onderling.

Onderling waren de *Franciskanen* zelve al vroeg oneens, en wel over het geen echter de hoofdzaak van hunne Orde uitmaakte, de armoede. Reeds bij het leven van FRANCISCUS, had de Broeder ELIAS zich afwijkingen van den Regel veroorlóofd, gelijk wij gezien hebben. Als Generaal der Orde handelde hij vervolgens nog willekeuriger, waar op zich eene partij tegen hem vormde van zulken, die ſtrenge ijveraars wilden zijn voor de inzettingen van den Heiligen; onder welken ANTONIUS van *Padua* één der voornaamſten was. Deze bragten het zoo ver, dat ELIAS in het jaar 1230 door den Paus werd afgezet, en P. JOAN PARENT tot hoofd der Orde verkoren werd. ELIAS begaf zich in een van de Kluizen, welke FRANCISCUS aangelegd had, alwaar hij een zoo ſtreng leven leidde, dat men hem voor een' Heiligen begon te houden, terwijl hij heimelijk eene partij onderhield, die met hem overeenſtemde over de noodzakelijkheid, om den Ordensregel te verzachten. Deze partij bragt in het jaar 1236, op een algemeen Kapittel der Orde, met onſtuimigheid te weeg, dat hij op nieuw tot Generaal der Orde verkoren werd, hetwelk door den Paus, die zich zijne zoogenoemde bekeering liet welgevallen, be-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

bevestigd werd; evenwel wilden de ijveraars niemand anders als Generaal erkennen, dan PARENT. ELIAS wist zich ook te handhaven, zelfs met geweld; sommigen van zijne tegenstrevers, die, naar P. CÆSARIUS van *Spiers*, welken zij aan hun hoofd hadden, *Cæsarinen* genoemd werden, verzond hij in ballingschap, andere werden in gevangenis opgesloten en hard behandeld. ANTONIUS van *Padua* moest ketenen en stokslagen verdragen. Ook lag CÆSARIUS zelve twee jaren lang gekluisterd in eenen Kerker; en als hij in het jaar 1239 buiten denzelven gegaan was, terwijl hij door verzuim opengelaten was, om zich in de zon wat te verwarmen, gaf de Opziener van zijne gevangenis, een ander *Franciskaan*, hem een' doodelijken slag. Eindelijk zette GREGORIUS IX ELIAS in het jaar 1239 nogmaal af; en ALBERT van *Pisa* kwam in zijne plaats. Doch bij eene nieuwe verkiezing in het jaar 1244, als CRESCENZI van *Jesi* verkozen werd, poogde ELIAS zich bij den Paus INNOCENTIUS IV weder in aanzien te brengen, door in deszelfs twisten met Keizer FREDERIK II voor middelaar te spelen; doch de Paus, bemerkende, dat hij in naam des Keizers veel beloofde, zonder volmagt daar toe te hebben, wees hem, in plaats van een naar willekeur omzwervend leven, een Klooster tot zijn verblijf en gehoorzaamheid aan zijnen Generaal aan. Dit kon ELIAS niet dulden, waarom hij de Orde geheel verliet, en zich bij den Keizer begaf, bij wien hij den Paus en de *Roomsche* Kerk in het gemeen allerschandelijkst afschilderde.

Zij-

Zijne partij bleef echter ſtand houden; en INNOCENTIUS zelve kwam haar door eene zachtere uitlegging van den Ordensregel te hulp, vaſtſtellende, dat zij wel vaſte goederen, huizen, huisraad en boeken konden hebben en gebruiken, maar het regt, de eigendom en beheerſching derzelve zouden aan den Heiligen PETRUS of aan de *Roomſche* Kerk behooren; en hier toe neigde ook de Generaal CRESCENZI, waar over de *ijveraars*, die zich ook *Geestelijken*, (*Zelatores*, *Spirituales*,) noemden, zich vergeefs bij den Paus beklaagden. Eindelijk evenwel oordeelde de Paus het noodig in het jaar 1247, om hem af te zetten. JOANNES van *Parma*, zijn opvolger, hield zich nader aan het voorbeeld van FRANCISCUS, doch in het jaar 1256 bij ALEXANDER IV beſchuldigd zijnde, leide hij, op deszelfs raad, zijn ambt neder, en benoemde den vermaarden BONAVENTURA tot zijnen opvolger, die de waarneming der oorſpronkelijke regelen bevorderde, waar door de naam van *Cæſarinen* nu geheel ophield, ook volgden drie van zijne opvolgers tot het jaar 1278 denzelfden weg.

In het volgende jaar gaf NICOLAUS III eene nieuwe verklaring van den gemelden regel, in eene vermaarde Bulle naar het eerſte woord *Exiit* genoemd, die ook in het Pauſelijk Wetboek ſtaat (*). Behalve andere voorſchriften, werd daar in de vaſtſtelling van INNOCENTIUS IV vernieuwd, de Monniken

(*) *Sext. Decrett. L.* V. *Tit.* VI. *de Verb. Signif. C.* 3. *pag.* 1028-1037.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken zouden geene bezittingen, eigendom noch beheering hebben, maar alleen het eenvoudig vruchtgebruik der noodige zaken met der daad, zonder eenig regt, (*ſimplex uſus, non juris ſed facti;*) het eigendom zou aan den *Roomſchen* Stoel voorbehouden zijn.

P. J. VAN OLIVA.

Hier mede echter waren de verſchillen in de Orde nog niet geheel weggenomen. De ſtrengere ijveraars waren met deze Bulle niet te vrede; hoewel niemand onder hen, in het voordragen van ongewone gevoelens, verder ging dan PIETER JOAN VAN OLIVA. Deze was te *Serignan* in *Languedok* in het jaar 1259 geboren, en reeds in zijn twaalfde jaar door zijne ouders in het Klooster van St. FRANCISCUS te *Beziers* gebragt. Te *Parys* werd hij *Baccalaureus* der Godgeleerdheid, en verwierf den roem van een geleerd en heilig man te zijn. Hij was een ijverig vereerder van den Stichter zijner Orde, en een ijveraar voor de ſtrenge waarneming van deszelfs Regelen, waar door hij vele vijanden maakte, ſchoon hij te gelijk vele aanhangers had. OLIVA heeft veel geſchreven, maar dewijl hij onder de beſchuldiging van Ketterij geſtorven is, zijn zijne ſchriften gedeeltelijk vernietigd, gedeeltelijk in de Handſchriften in openbare Bibliotheken blijven liggen. Uit zijn Boek over de Maagd MARIA werden hem reeds in het jaar 1278 aanſtootelijke gevoelens tegengeworpen, en hij door den Generaal der Orde, HIËRONYMUS van *Aſcoli*, genoodzaakt, het Boek zelve te verbranden. Toen de Generaal der Orde MATTHIAS van *Aquas Spartas*, die in het jaar 1288 Kardinaal werd, niet alleen

leen zich zelven alle gemakken vergunde, maar ook toeliet, dat zijne Ordensbroeders in hunne Kerken en bij hun bedelen geld verzamelden, hetwelk kinderen, die hen verzelden, voor hen ontvangen moesten, verzette zich, behalve anderen, ook OLIVA hier hevig tegen. Hij was reeds in een algemeen Kapittel te *Straatsburg* in 1282 als een onrustige Geest en Ketter beschuldigd, maar had herroeping gedaan; doch in het jaar 1290 werd hij op nieuw aangevallen. Toen hadden verscheidene *Franciskaner* ijveraars met hem een gezelschap gevormd, hetwelk de *Congregatie van Narbonne* genoemd werd. NICOLAUS IV gebood den Generaal der Orde RAIMUND GAUFREDY, deze als rustverstoorders te straffen. OLIVA zelve werd ter verantwoording geroepen, doch stierf te midden van deze verwarringen in het jaar 1297 in een Klooster te *Narbonne*. Zijne vrienden hebben van wonderen gesproken, door welke zijne heiligheid zou bevestigd zijn. Maar zijne vijanden bragten het bij den Generaal JOAN DE MURO zoo ver, dat aan de Ordensbroederen verboden werd, zijne schriften te lezen, welk verbod in het jaar 1302 met zulke strengheid werd uitgesproken, dat Paus SIXTUS IV hetzelve eerst tegen het einde der XVde eeuw vernietigd heeft, verklarende, dat in de gemelde schriften niets te vinden was, strijdig met het geloof en de goede zeden.

De *Spiritualen*, getrouwe aanhangers van OLIVA, konden niet verhinderen, dat KLEMENS V op de Kerkvergadering te *Vienne* in het jaar 1312 de volgende stellingen van OLIVA verwierp: dat het wezen

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van God genereert en gegenereerd wordt; dat de ziel des menſchen, als iets redelijks, niet de wezenlijke vorm van zijn ligchaam is; dat CHRISTUS de ſteek met de lancie nog vóór zijn dood ontvangen heeft; en dat de kinderen door den Doop wel de vergeving der Erfzonde bekomen, maar niet de genade en deugden. JOANNES XXII liet zijne ſchriften nogmaals door eenige Doctoren in de Godgeleerdheid enz. onderzoeken, die omtrent 42 Artikelen, voornamelijk uit de verklaring van OLIVA, over de *Openbaring* van JOANNES getrokken, hun oordeel velden. In het eerſte Artikel had OLIVA een' *zevenvoudigen ſtaat der Kerk* opgegeven, als door even zoo veel gezegden van den Apostel aangeduid, dezen Artikel verklaarden zij voor *Kettersch*, omdat de *zesde* en *zevende* Tijdkring boven de andere geſteld was. De *zesde*, had OLIVA geſchreven, begon eenigermate van den tijd van den heiligen man, onzen Vader FRANCISCUS; maar volkomener na *het oordeel van Babylon*, *die groote hoere*. Hier mede hangt het *derde* Artikel zamen van het *oordeel der hoere*, en van het *beest met zeven hoofden*, als ook van de nieuwe bruiloft des Lams met zijne bruid, al hetwelk toegepast wordt op de *verwerping van de Babyloniſche Oudheid*, en de vernieuwing der geſtalte van CHRISTUS. Dit wordt voor Kettersch verklaard, omdat OLIVA door de *hoere* de *Roomſche Kerk* en ook de algemeene Kerk, voor zoo ver zij haar als hoofd erkent, verſtaat enz. Over het algemeen ſtrookten deze Artikelen vrij wel met den inhoud van het *Eeuwig Euangelie*, hetwelk men aan den

Abt

Abt JOACHIM toeſchreef, maar zoo ſtout waren de Pauſen nog door geen' Monnik aangevallen. Ook werden werkelijk vier *Franciskanen*, die deze Artikelen hardnekkig verdedigden, in het jaar 1318 te *Marſeille* als Ketters verbrand. De Paus veroordeelde het Boek zelve, waar zij in voorkwamen, in het jaar 1326. Ook moesten de beenderen des Schrijvers opgegraven en verbrand worden. Deze had wel in UBERTINO van *Caſale*, eenen zijner leerlingen, eenen ijverigen verdediger, die hem zocht te verſchoonen, maar hij kon zijne tegenpartijders niet voldoen.

Celestiner Eremiten.

Deze twisten onder de *Franciskanen* over de ware geſteldheid der hun voorgeſchrevene armoede, hadden nog verdere merkwaardige gevolgen. De *Speritualen* bleven klagen over de verſlapping van den regel hunner Orde. Hun Generaal MATTHIAS van *Aquas Spartas* liet eenigen daarom gevangen zetten, die eerst na zijne afdanking in het jaar 1290 in vrijheid kwamen. Vier jaren daar na kwam CELESTINUS V op den Pausſelijken troon. Dewijl deze zich zoo moeijelijk van zijn Kluizenaarsleven had laten aftrekken, verzochten hem eenige *Spiritualen*, dat zij, als een bijzonder gezelſchap, een Kluizenaarsleven zoo arm mogten leiden, als hun Stichter gewild had. De Paus bewilligde dit, onder voorwaarde, dat zij, in plaats van *Minderbroeders*, voortaan *Celestiner-Eremiten* zouden heeten, en gaf hun P. LIBERATUS tot opperſte. De Paus had zelve eene nieuwe Orde geſticht, die onder den naam van *Celestinen* en eenen heel ſcherpen regel

V BOEK. VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog beſtaat. De *Celestiner Eremiten* moesten echter, onder zijnen opvolger BONIFACIUS VIII, uit hoofde van vervolgingen, op een *Grieksch* eiland vlugten. Maar ook hier werden zij verdreven, en de Latijnſche Patriarch van *Konſtantinopolen* deed hen in den ban. Zij werden als Ketters te regt geſteld, eenigen ſtierven onder mishandelingen in de gevangenis; anderen werden naakt door de ſtraten van *Napels* gegeeſeld, en uit het Rijk gebannen.

Fratricelli

Doch door de vervolging nam hunne geestdrift toe. Even voor de laatſte jaren der XIIIde eeuw plantten zij zich voort, onder den *Italiaanſchen* naam *Fratricelli*, of *kleine Broedertjes*, en ſcheidden zich geheel van de overige *Franciskanen* af (*). Deze *Fratricelli* hadden even zoo wel hunne *Leekenbroeders*, of hunne derde Orde, (*Tertiarii*,) als FRANCISCUS zelve reeds deze inrigting gemaakt had. Bij wijlen heetten zij *Bizochi* of *Bocaſoti*; waar van de eerſte naam uit het *Italiaanſche Bizocho*, in het *Fransch Beſace*, *een bedelzak*, ontſtaan is, en het tweede waarſchijnlijk oorſpronkelijk eene gelijke beteekenis heeft. In *Duitschland* werden zij van het woord *Beggen* of *Beggeren*, (dat is, *ſterk* of *herhaald bidden* of *bedelen*,) *Begharden*, en in *Frankryk Beguinen* genoemd, alhoewel deze benamingen ook van andere gezelſchappen gebruikt zijn. Doch van deze partijen in het vervolg meer.

Augustijner Eremiten of

Behalve de *Dominikanen* en *Franciskanen*, ontſtonden 'er nog andere Bedelordens, maar welke nooit

(*) Men leze MOSHEIM *Kerk. Geſch. Deel* V. *Bl.* 136.

Kluizenaars.

nooit dien trap van aanzien en vermaardheid bereikt hebben. Eene derzelve, de Orde der *Augustijner Eremiten*, of *Kluizenaars van den Heiligen* AUGUSTINUS, is, alhoewel de geringſte van allen, bij de nakomelingſchap vermaard geworden, doordien uit dezelve in de XVIde eeuw de man is te voorſchijn getreden, die de gevaarlijkſte vijand der Pauſen en van derzelver Heerſchappij geweest is. Wij hebben al vroeg opgemerkt, dat AUGUSTINUS geen Kluizenaar, noch Monnik, ook niet Stichter der nieuwe *Kanunniken* geweest is, en dat evenwel niet alleen de *Reguliere Kanunniken*, maar ook de *Augustijner Eremiten* hunnen Regel van hem willen ontvangen hebben. Hier over is hevig getwist, doch van welken twist wij hier niet breedvoeriger willen ſpreken, alleen zij het genoeg aan te merken, dat 'er voor de Orde der *Augustijner Eremiten*, Congregatien van Kluizenaars in *Italië* geweest zijn, die in het eerst geenen bijzonderen Regel hadden; en eerst van INNOCENTIUS IV, in de jaren 1244 en 1252, eenen Regel, die naar AUGUSTINUS den naam heeft, ontvangen hebben. Soortgelijke waren de Kluizenaars van *Toskane*, en die, welke door zekeren JOAN BON in *Normandië* geſticht waren. GREGORIUS IX deed hetzelve ten aanzien der *Bristiniſche* Kluizenaars, dus genoemd naar eene eenzame plaats *Bristini* in de *Mark Ancona*.

Eindelijk vereenigde ALEXANDER IV alle deze en nog meer Kluizenaarsgenootſchappen door eene bijzondere Bulle in het jaar 1265, onder den zoogenoemden Regel van den Heiligen AUGUSTINUS, en

V DOEL VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gaf daar aan den naam van *Ordo Eremitarum S. Auguſtini*. Deze kreeg tot Generaal den Broeder LANFRANK, zij werd in de bijzondere beſcherming van den Apoſtoliſchen Stoel genomen, en de Paus gaf hun zwarte kappen. Deze Orde werd toen reeds in vier Provincien *Frankryk*, *Duitſchland*, *Spanje* en *Italië* verdeeld, en is ſedert zeer aanmerkelijk in getal toegenomen. Ondertusſchen zijn het geene eigenlijke *Eremiten* of Kluizenaars, maar niet anders dan *Kloosterbroeders*; de inrigting van hunne Orde is eerst in de XVIde eeuw volkomen tot ſtand gekomen, en eenige bijzonderheden uitgezonderd, ziet men aan hen alleen gewone Monniken, welke PIUS V in het jaar 1567 eerst onder de *Bedelmonniken* aangenomen, en na de *Dominikanen*, *Franciskanen* en *Karmeliten*, de vierde plaats heeft aangewezen. Het verval der Kloostertucht heeft reeds ſedert de XIVde eeuw ook hier tot *Hervormingen* en nieuwe *Congregatien* aanleiding gegeven, onder welke *de ongeſchoeide* of *barrevoeter Auguſtijnen*, die eerst in de XVIde eeuw ontſtonden, de vermaardſte en ſtrengſte uitmaken.

Allengs werd echter de menigte der *Monniken* laſtig zelfs voor den Paus, hoe zeer zij als Geeſtelijke krijgsbenden mogten aangemerkt worden, om het Pausſelijk gezag te ſchragen, waar aan zij ook geheel onmiddelijk onderworpen waren; maar hunne gedurige twisten, zoo onder malkanderen, als met de overige Geeſtelijkheid, maakten het voor de Pausſen ten uiterſte moeijelijk, om hen in toom te houden. Het was dus geen wonder, dat reeds IN-

NO-

NOCENTIUS III op de Kerkvergadering van *Lateranen* in het jaar 1215 verbood, meer nieuwe Ordens van Monniken te ſtichten, opdat derzelver te groote verſcheidenheid geene verwarringen in de Kerk zou aanrigten, welk verbod ook door volgende Pauſen vernieuwd is geworden.

In de XIIIde eeuw ontſtonden echter, behalve de reeds gemelde, nog twee Ordens, welke hier verdienen gewaagd te worden. De ééne derzelve is de Orde der *Serviten*; van deze waren zeven Kooplieden en Raadsheeren te *Florence* de ſtichters, bijkans allen van de aanzienlijkſte huizen in *Toskane*. Deze allen leden zijnde van eene Geeſtelijke Broederſchap, wier voornaamſte pligt was, Loflieder ter eere van de Heilige Maagd te zingen, bevonden zich op haren Hemelvaartsdag in het jaar 1233, in haar Bedehuis, alwaar zij geloofden door hemelſche gezigten geroepen te worden, om de wereld te verzaken. Zij maakten daar mede terſtond een begin, met het verkoopen hunner goederen, en het geld aan de armen uit te deelen. De Biſchop van *Florence*, door hen geraadpleegd, vergunde hun een Bedehuis met eenen Altaar, om daar *Miſſe* in te lezen, en dewijl zij enkel van aalmoezen wilden leven, veroorloofde hij hun, om openlijk te bedelen. Zij begaven zich dus in een armoedig huis buiten de ſtad; trokken ſlechte kleederen aan; bedekten hun ligchaam met haren hemden en ijzeren kettingen; leefden in eene volkomene gemeenſchappelijke armoede, en verſchenen nu in deze toerusting in de ſtad. Hier, zegt men, wezen de kinderen, die nog aan de borst lagen,

Orde der Serviten.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

met den vinger op hen, roepende: *zie de dienaren der Heilige Maagd.* De Biſchop raadde hen, dezen hun zoo wonderbaar gegevenen naam te behouden, van daar werden zij *Serviten*, of volledige *Servi S. Mariae*, genoemd. Maar een jaar daar na verwijderden zij zich op eenen tamelijken afſtand van *Florence* op den Berg *Monte Senario*, alwaar zij van een vervallen Kasteel eene Kerk, en verſcheidene Kluisjes bouwden, en onder gedurige Lofzangen ter eere van MARIA in het eerst alleen van wortelen en kruiden leefden, en naderhand hunne aalmoezen door twee hunner te *Florence* lieten ophalen.

Op raad van 's Pauſen Kardinaal-Legaat verzochten zij den bovengemelden Biſchop, om hun eenen Regel voor te ſchrijven; maar, volgens het verhaal der Schrijvers van deze Orde, beſpaarde de Heilige Maagd hem deze moeite, dewijl zij in het jaar 1239 dezen Monniken beval, ter gedachtenis van het lijden van haren Zoon, een zwart kleed, lederen gordel, een ſcapulier en kap te dragen, en hun tevens den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS voorſchreef. Hunne Orde werd bevestigd door ALEXANDER IV, in het jaar 1255, doch INNOCENTIUS V, die in het jaar 1265 Paus werd, verbood hunnen Generaal, *Novitien* aan te nemen, en was bedacht op de vernietiging der Orde; volgende Pauſen echter waren hun weder genegen, en HONORIUS IV bevestigde in het jaar 1285 hunne Orde op nieuw, die in de XVde eeuw van MARTINUS V al de voorregten der Bedelmonniken ontving. Men heeft deze Monniken ook

ook genoemd: *Broeders van het lijden van onzen Heere* JEZUS CHRISTUS, als ook, omdat zij alle hunne geſprekken met de groetenis des Engels begonnen: *de Broeders van het Ave Maria.* Deze Orde is wel talrijk geworden, maar heeft nooit ſterk uitgemunt, alleen heeft in het begin der XVIIde eeuw een enkel man haar grooten roem verworven, te weten, P. PAULUS SARPI, die van de *Italianen* FRA PAOLO, *de Broeder Paulus*, genoemd wordt, en die in geest en verdienste grooter was, dan eene menigte der vermaardſte Monnikheiligen te zamen.

Van eene andere Orde, met deze der *Serviten* naauw verwandt, in *Frankryk* weleer naar hunne blauwe kleederen en mantels, *Blanc-Manteaux* genoemd, die in het jaar 1257 te *Marſeille* ontſtaan is, is het onnoodig, breeder te ſpreken.

Orde der Trinitarien.

Van de tweede der bovengemelde Ordens, die nog eenige aanmerking verdienen, kan men iets zeggen, hetwelk van de beste der overigen niet gezegd kan worden; dat zij namelijk ten behoeve des menschdoms is opgerigt, en daar toe ook tot onze tijden toe nuttig is geweest. Zij is *de Orde der Trinitarier Geestelijken* of *van de loskooping van gevangenen.* Haar oorſprong wordt weder verhaald niet zonder hemelſche verſchijningen gebeurd te zijn. Hare Stichters waren JOAN VAN MATTA, de Zoon van eenen Edelman in *Provence*, geboren in het jaar 1160, en FELIX VAN VALOIS, een Kluizenaar; door eenen Engel, zoo men zegt, geboden om naar *Rome* te gaan, en daar hunne beſtemming te vernemen, droegen zij aan Paus INNOCENTIUS IV in het jaar

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

jaar 1198 deze verſchijning voor, die hun vergunde eene nieuwe Orde op te rigten, welker hoofdwerkzaamheid zou zijn, de gevangene Christenen bij de Ongeloovigen te rantzoeneren of vrij te koopen. De Paus noemde ze de *Orde der Heilige Drieëenheid*; maar zij draagt ook den naam: *de redemtione captivorum*. Tot kleeding gaf hij aan de *Monniken* van deze Orde, die anderen ook *Kanunniken* noemen, een wit kleed met een rood en blaauw kruis op de borst, in welke kleeding de Engel verſchenen was. In *Frankryk* wedergekeerd, werden zij door den Koning FILIPS AUGUSTUS en andere Grooten zoo rijkelijk begiftigd, dat zij ſpoedig verſcheidene Kloosters aanleiden. Eenige jaren daar na werd voor hen te *Parys* het eerſte Klooster geſticht, op eene plaats, waar eene Kapel ſtond, die aan den Heil. MATHURIN gewijd was, waar naar men hen in *Frankryk les Mathurins* noemde. MATTA overleed te *Rome* in het jaar 1213 of 1214. FELIX DE VALOIS was ongevaar een jaar vroeger overleden. Hun Regel vergunde hun vleesch noch visch. Ook mogten zij niet op paarden, maar op ezels rijden, waar van hunne Orde ook *Ordo Aſinorum*, en zij zelve *de Broeders op ezelen*, (*les Freres aux Anes*,) heetten. Nog in de jongſte tijden, hadden de *Trinitarien* tot hunne hoofdbedoeling de vrijkooping van Christen ſlaven, waar toe zij aalmoezen, zelfs in *Proteſtantſche* Landen, inzamelden.

Orde van onzelieve vrouwder vrijkooping.

Eerlang begeerde ook de Heilige Moedermaagd, zoo als men verhaalt, eene dergelijke Orde; ten dien einde zal zij in het jaar 1218 aan eenen Edelman uit

uit *Languedok*, PIETER NOLASQUE, verſchenen zijn, die reeds daar op bedacht was, om Christen ſlaven te losſen, hem gebiedende, tot dit oogmerk eene bijzondere Orde te ſtichten. Toen hij dit aan zijnen Biechtvader, den vermaarden RAYMUND VAN PENNAFORT, toen Kanunnik te *Barcellona*, ontdekte, gaf deze hem te kennen, dat hij dezelfde verſchijning had gehad. Om dit te volbrengen wenden zij zich tot den Koning van *Arragon*, ALFONZUS V, die uit kracht eener volmagt, hem van den Paus vergund, hier in bewilligde. Reeds in het jaar 1192 hadden eenige Edellieden in *Katalonië* een genootſchap opgerigt, hetwelk voor de oppaſſing van armen en gevangenen zorgde, Christen ſlaven vrijkocht, en de kusten der *Middellandſche Zee* tegen de aanvallen der Mooren beſchermde. Deze voegden zich bij de nieuwe Orde, waar bij ook eenige Priesters kwamen, en men maakte ſpoedig een gelukkig begin met het losſen van ſlaven, bij de *Arabieren* in het *Spaanſche* gebied. GREGORIUS IX bevestigde deze Orde in het jaar 1234, en gaf haar den zoogenoemden Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. De Orde voert den naam: *Onze lieve vrouw der losſing*; in het *Spaansch*: *Nostra Senora de la Merced*; in het *Fransch*: *Nostre Dame de la Merci*.

Met voorbijgaan van eenige Ordens, die in deze eeuwen ontſtonden, maar ſpoedig te niet liepen (*), ver-

Humiliaten.

(*) Men zie eene lijst van dezelve bij MOSHEIM *Kerk. Geſchied.* V *Deel*, *Bladz.* 323.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verdienen de *Humiliaten* nog eenige melding, een gezelſchap van eenige, waarſchijnlijk onder HENDRIK II, verdrevene *Milanezen*, die zich in *Duitschland* vereenigden, maar ſpoedig weder naar hun vaderland terug keerden. In het eerst waren zij ſlechts Leeken, die zich tot handenarbeid, en bijzonder het vervaardigen van lakenen, tot eene geringe kleeding, vele goede werken, en godsdienſtige oefeningen verbonden. In het vervolg ontſtonden daar uit twee Ordens: eene van Monniken en Nonnen; maar die bijeen woonden, om hun handwerk te oefenen; de andere van Priesters; doch deze bleven ook Leekenbroeders. INNOCENTIUS III bevestigde ze in het jaar 1201. Lang bleef deze Orde bij haren handenarbeid, maar eindelijk werd zij, naar het gemeene lot der Monniken, rijk en dartel, en hare zeden zoo geheel bedorven, dat PIUS V in het jaar 1571 de geheele Orde vernietigde.

Kerkelijke wetten omtrent de Monniken.

Hoe zeer ſpoedig en vrij algemeen de Monniken van hunnen Regel afweken, en tot zedeloosheid overhelden, blijkt uit menigvuldige beſluiten van verſcheidene Kerkvergaderingen, alhoewel met weinig vrucht omtrent hen genomen. De Biſchoppen onder voorzitting van eenen Pauſelijken Legaat in het jaar 1267 te *Weenen* vergaderd, geboden, dat, dewijl de *Benedictijner* Abten en Monniken in de meeste Kloosters een uitſporig en aanſtotelijk leven leidden, de Biſchoppen alle half jaren, verzeld van twee *Ciſterſienzer Abten*, de Kloosters der *Zwarte Monniken* in hunne Bisdommen bezoeken, en de misbruiken herſtellen zouden.

den. (*) De vergadering te *Saumur* in het jaar 1276 wilde niet, dat de Monniken zijden gordels en beurzen, mesſen met goud en zilver beſlag, kostbare pelſen en ſtevels, gelijk de Leeken, dragen zouden (†). Die te *Buda* of *Ofen* in *Hongaryen* in het jaar 1279 gebood, dat de Monniken hunne Kloosters niet willekeurig verlaten, zonder verlof der Bisſchoppen geene Kapellanen bij Kerken worden, noch met honden en valken ter jagt zouden gaan (§) en meer andere, die echter doorgaans weinig nut deden.

Wanneer wij onze oogen vestigen op de *Nonnen* van dezen tijd, dan vindt men een aantal nieuwe gezelſchappen van dezelve, van welke reeds geſproken is. Zij evenaarden, ja overtroffen zelfs, in haren eerſten aanvang, de Monniken in ſtrenge levenswijze, en dienden dus, om het Monniken- en Kloosterleven te meer aan te prijzen en uit te breiden. Maar weldra eischte de Natuur hare regten weder, en de *Nonnen* verbasterden even zeer als de Monniken, en vervielen van de ſtriktſte kuischheid en onthouding tot het tegenovergeſtelde uiterſte. IVO, Bisſchop van *Chartres*, verzocht den Bisſchop van *Meaux*, dat hij toch zeker Nonnenklooster, hetwelk volkomen een Hoerhuis geworden was, op de éene of andere wijze wilde hervormen (**). Zoo vindt men zelfs wetten van Kerkvergaderingen in *Engeland*, tegen de ontucht der Nonnen, en andere-

Nonnen.

(*) *Ap.* HARD. *T.* VII. *p.* 584. (†) *l. c. p.* 737.
(§) *l. c.* (**) *Epist.* 127.

Digitized by Google

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dere tegen haar omloopen buiten haar Klooster, enz.

Merkwaardig is de Regel van den vermaarden ABELARD, welken hij voor zijne *Nonnen* in *Paracletus*, op verzoek van hare Opzienſter, zijne geliefde HELOIZA, ontworpen heeft (*). In eenen bijzonderen Brief (†) vermaande hij haar, om, tot gemakkelijker verſtand der Heilige Schrift, behalve de *Latijnſche*, ook de *Hebreeuwſche* en *Griekſche* Taal te leeren. Op verzoek van HELOIZA beſchreef hij haar in eenen bijzonderen Brief den oorſprong der *Nonnen*, welke hij van de vrouwen afleidt, die CHRISTUS in zijn leven verzeld hebben (§).

Duizend jaren waren nu verloopen ſedert den oorſprong van het Monnikenleven onder de Christenen in de III en IVde eeuwen, en hetzelve overtrof thans die vorige tijden, niet in de volmaaktheid; welke de oude Monniken zich hadden voorgeſteld, maar in zonderlingheid, in het onnatuurlijke en bovenmenſchelijke, en te gelijk niet zelden in het ongerijmde en kluchtige. Reeds werd dit omtrent het jaar 1400 aangewezen door eenen Monnik in een Hekelſchrift, hetwelk hij *Brunellus*, *ſeu Speculum Stultorum* noemde, en hetwelk te *Keulen* in het jaar 1471 in Folio, en ſedert meermalen, en het laatst te *Wolfenbuttel* in 1662 in Octavo gedrukt is.

De

(*) *Epist.* VIII. *Inſtitutio in regula ſanctimonialium Opp. pag.* 130-197.

(†) *Epist.* VI. *de Studio Litterarum p.* 251-263.

(§) *Ep.* VII. *de origine ſanctimonialium p.* 129.

Digitized by Google

Verder berigt van de twisten der Franciskanen onderling

De onderlinge twisten der *Franciskanen* over het ſtrenger of gematigder waarnemen van de voorſchriften van hunnen Stichter bleven nog ſteeds aanhouden. Hun Generaal GONSALVO, begeerig, om dezelve, al ware het met geweld, geheel te bedwingen, verzocht in het jaar 1307 Koning KAREL van *Napels*, dat hij de Scheurmakers en Ketters, waar door hij de *Franciskanen* van de ſtrenge gehoorzaamheid verſtond, uit zijn Rijk mogt verdrijven. De Koning beval deze zaak aan den Inquiſiteur van zijn Rijk aan, die hen gevangen zetten en pijnigen liet, en eindelijk te *Napels* openlijk met roeden deed geeſelen, en uit het land jagen. Sommigen verloren hun leven, de overigen vlugtten naar den Paus te *Avignon*. Hier ontbood de Paus in het jaar 1310 de voornaamſte *Spiritualen* en derzelver partijen, die zich *Fratres de Communitate* noemden, maar kon hen niet vereenigen. Even min hielp het, dat de Generaal GONSALVO op een algemeen Kapittel in datzelfde jaar verſcheidene ſtrenge geboden gaf; de *Spiritualen* hier mede niet voldaan, en der vervolgingen moede, verkoren zich eenen eigenen Generaal, waar door zij hunne zaak ſlechts erger maakten. Eindelijk deed KLEMENS V in het jaar 1312 uitſpraak ten nadeele der *Spiritualen*, en veroordeelde te gelijk eenige ſtellingen van OLIVA, die bij hen zoo geacht was. Sommigen van hen keerden toen wel tot de gemeenſchap der Orde weder, maar anderen, bijzonder van de *Italianen*, verſtrooiden zich in verſcheidene landen, voornamelijk naar *Sicilië*, waar zij de beſcherming van den Koning FREDERIK genoten.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

Na den dood van KLEMENS V in het jaar 1314, grepen de ſtrengere *Franciskanen* weder moed, en maakten zich in *Provence* en *Languedok* met geweld van eenige Kloosters meester, waar op de toenmalige Generaal der Orde in het jaar 1316 de hulp inriep van Paus JOANNES XXII, welke hen voor zich daagde, gelijk 'er ook 66 te *Avignon* verſchenen in het jaar 1317. Als zij weigerden aan 's Pauſen bevelen te gehoorzamen, liet deze hen in bewaring brengen, en beval de zaak aan den *Inquiſiteur* hunner Orde aan. Vijf en twintig nogtans bleven wederſtreven, en dezen liet de Paus nu, als eigenlijke Ketters, behandelen. Vier van hen werden in het jaar 1418 te *Marſeille*, op bevel van den *Inquiſiteur*, verbrand, de overigen moesten hunne dwalingen afzweren; een werd tusſchen vier muren gemetſeld.

De Paus geloofde tegen deze ellendige Dweepers, wier hoofdmisdaad was, dat zij zich tegen zijn gezag verzetten, en hetzelve in twijfel trokken, dus hard te moeten handelen; dewijl zij talrijke navolgers van een nieuw ſoort gekregen hadden. Wij hebben in het voorgaande gezien, dat 'er onder de *Fratricelli*, of ſtrengere *Franciskanen*, even zoo wel eene *derde Orde*, (of *Tertiarii*,) was, eigenlijke *Leekenbroeders*, als de Heil. FRANCISCUS reeds deze inrigting gemaakt had; en daar door werden de eerstgemelden nog meer gehaat. Dezen zocht de Paus in het jaar 1317 door een bijzonder *Decretale* uit te roeijen. Hij zegt daar in, dat tegen het Pausſelijk verbod eenigen van den onheiligen hoop, die

Fra-

Fratricelli, of *Fratres de paupere vita*, ook *Bizochi*, *Beguini*, en nog andere namen dragen, met verdoemelijke ſtoutheid onderſtaan hadden, eene nieuwe Orde aan te nemen; zij verdichten, dat zij den Regel van den Heiligen FRANCISCUS letterlijk waarnemen, en onttrekken zich nogtans aan de gehoorzaamheid van den Opperſten van deszelfs Orde; en bij andere beſchuldigingen voegt de Paus deze, *dat zij de Kerkelijke Sacramenten verachten*, en andere dwalingen menigvuldig uitſtrooijen. Maar in een ander *Decretale* in het jaar 1321 geeft de Paus zich alle moeite, om den twist der *Spiritualen* met de zachter Broederen over de ſlechte ordenskleeding en over voorraad van levensmiddelen, bij te leggen, doch hij weet 'er bij ſlot geen ander middel op, dan dat de Generaal de *Provincialen* en andere Opperſten der Orde zullen bepalen, van welke lengte en breedte, grofte en fijnte en van welke gedaante het kleed zijn moet; insgelijks of de Broeders zonder aanzienlijken voorraad hun levensonderhoud niet vinden kunnen. Ondertusſchen gebood hij den *Spiritualen*, onder ſtraffe van den ban, hunnen Generaal in alles te gehoorzamen, alzoo gehoorzaamheid de grootſte deugd was.

Hoe glimpig ook de beide Pausſelijke bevelen zijn mogten, echter was daar door ééns voor al het ſein tot vervolging gegeven. De *Spiritualen*, *Fratricellen*, en zoo als zij meer heeten mogten, werden nu van de *Inquiſitie* zoo min als andere Ketters verſchoond. Uit een met de hand geſchreven *Martelaarsboek* van deze partij, (*Martijrologium Spiri-*

De Fratricelli worden verbrand.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

tualium et Fratricellorum,) bij MOSHEIM (*), hetwelk zij in het jaar 1454 aan de *Inquiſitie* te *Carcaſſone* in *Languedok* overgaven, blijkt, dat van het jaar 1318 af tot op INNOCENTIUS VI, die in het jaar 1352 den Pausſelijken troon beklom, 113 perſonen van beide kunne verbrand zijn, en hij gelooft, dat 'er in de XIV en XVde eeuw wel 2000 om hunne gekantheid tegen de Pausſen, en dweepzuchtige liefde tot armoede, een gelijk lot gehad hebben. Een voorbeeld, in eene oude oorkonde bij LIMBORCH (†), leert ons, hoe deze menſchen echter hunne leerſtellingen verſchoonden. Zekere RAIMOND van *Bux*, (*de Buxo*,) een *Tertiarier* van den Heiligen FRANCISCUS, werd in de jaren 1321 en 1322 voor het Kettergerigt te *Toulouſe* ter verantwoording geroepen. Hij bekende, dat hij uit de *Poſtille* of de verklaring van Broeder OLIVA over de *Openbaring van* JOANNES had hooren lezen, dat de daar in voorkomende Hoere met den gouden drinkbeker, zittende op het beest met zeven hoofden en tien horenen, de *Roomſche* Kerk was; niet ten aanzien der geloovigen en uitverkorenen, maar met betrekking tot de verworpenen; en dat, gelijkerwijze op het einde der eerſte Kerkinrigting de *Sijnagoge*, welke CHRISTUS gekruist had, deswegens verwoest was geworden, dus ook bij het einde van den tweeden ſtaat der Kerk, die tot den *Antichrist* duurde, over de vleeſchelijke Kerk, welke het leven van

(*) *Kerk. Geſch. Deel* V. *Bladz.* 306.

(†) Achter deszelfs *Hiſt. Inquiſit. p.* 298.

van CHRISTUS vervolgde in die geeſtelijke mannen, die deszelfs armoede naar de regelen van den Heil. FRANCISCUS wilden in acht nemen, gerigte zou gehouden worden; en als deze na den dood van den *Antichrist* zou verwoest zijn, zou in de *Spiritualen* de derde ſtaat der Kerk opgerigt worden. Verders geloofde hij, dat CHRISTUS en zijne Apoſtelen niets eigendommelijks of gemeenſchappelijks, ten minſte niet in groote menigte, gehad hadden; en het tegendeel te zeggen, hield hij voor Ketterij. Aan den Paus ontzeide hij het regt, om iemand van de gelofte van armoede of kuiſchheid te ontheffen. Hij geloofde zelfs, dat de Paus, die *Spiritualen* had laten ter dood brengen, een Ketter was; hoewel niet, als Paus, dewijl hij zich van zijne Pausſelijke magt niet ten kwade bedienen kon; maar als mensch, naar de boosheid van zijnen wil enz.

Voorts bewijzen gelijktijdige Schrijvers genoeg, hoe velen van deze Ongelukkigen door de *Inquiſiteurs* het leven verloren hebben. Van het jaar 1319 af werd een groot getal *Beguinen* van de beiderlei kunne aan de Wereldlijke Overheid, bijzonder in *Languedok*, ter ſtraffe overgeleverd. De genen, die hier levende verbrand werden, ſtieten ſcheldwoorden en vloeken uit tegen de Biſchoppen en Inquiſiteuren; op andere plaatſen wierpen zij zich zelven in de vlammen, dewijl zij dit voor hunnen marteldood hielden. Te *Narbonne* gebeurde in het jaar 1311 het volgende geval, hetwelk veel opziens baarde. De Aartsbiſchop aldaar en de *Inquiſiteur* JOAN VAN BEAUNE wilden eenen *Beguin* of *Bizot*, zoo

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

als zij ook genoemd werden, geregtelijk verhooren, waar toe zij ook de Opzieners der Kloosters en verſcheidene Doctoren zamenriepen. Het maakte al een groot opzien, dat de gevangene ſtaande hield, dat CHRISTUS en de Apostelen niets eigens hadden gehad, noch voor zich, noch in gemeenſchap; maar het maakte een veel grooter opzien, toen de *Lector* der Theologie in het *Franciskaner* Klooster BERENGER TALON verzekerde, dat dit eene heel regtzinnige leer was. De *Inquiſiteur* gebood hem dit te herroepen; maar hij beriep zich op den Paus.

TALON werd voor een geleerd man gehouden, en beriep zich op eene Bulle van Paus NICOLAUS III, in welke van CHRISTUS hetzelfde gezegd was. Hij vervoegde zich te *Avignon* bij den Paus, maar deze reeds door den *Inquiſiteur* vooringenomen, hield hem in een Klooster der *Franciskanen* opgeſloten. Deze trokken zijne partij, terwijl de *Dominikanen* zich tegen hen verzetten, en beiden leiden zij malkanderen Ketterij te last. De Paus beval daar op in het jaar 1322 den beroemden *Franciskaan* UBERTINO DE CASALI, zijn gevoelen te zeggen. Deze behoorde wel tot de ſtrenge partij zijner Orde en tot de ijverige verdedigers van OLIVA, ook had hij den Paus al verzocht, om in de Orde der *Benedictijnen* over te treden, ten einde alle vervolging te ontgaan; doch dit ſchijnt hem geweigerd te zijn. Ondertuſſchen had men groot vertrouwen op zijne ſchranderheid, en deze deed hij in dit geval ook uitnemend blijken, door eene heel fijne onderſcheiding te maken. JEZUS en zijne Apostelen konden aan-

aangemerkt worden, als de algemeene Prelaten der Kerk des Nieuwen Testaments, en in dit opzigt hadden zij gemeenschappelijke goederen, om aan de armen en de Dienaren der Kerk mede te deelen; maar zij kunnen ook als bijzondere personen aangemerkt worden, die de raadgevingen van CHRISTUS over den hoogsten trap van volmaaktheid, (*de supererogatione perfectionis*,) in acht namen; maar dan moest men weder onderscheiden, tusschen eene burgerlijke bezitting, waar omtrent de Keizerlijke wetten golden, en die men tegen alle geweldige ondernemingen kan en mag verdedigen, zoodanige hadden JEZUS en de Apostelen niet, en de *Franciskanen* hadden in dit opzigt gelijk, dat zij het tegengestelde voor Ketterij verklaarden. Maar men kan ook iets enkel naar een natuurlijk regt bezitten, hetwelk sommigen het *jus poli* noemen, en naar dit regt hadden JEZUS en de Apostelen zoo veel bezitting, als hunne noodige behoefte vereischte; en hier hadden de *Dominikanen* gelijk, dat zij het tegengestelde voor Ketterij hielden. Dit oordeel behaagde aan beide de partijen, omdat elke haar meening nu voor regtzinnig hield, en de Paus insgelijks daar in berustende, wilde van dezen twist niet langer hooren.

Twist der Franciskanen met den Paus JOANNES XXII.

De twist brak echter in het volgende jaar 1322 op nieuw uit. De Paus stelde daarom aan alle Prelaten en Doctoren in de Theologie, die zich aan zijn Hof bevonden, de vraag schriftelijk voor: *Of het Ketterij was, hardnekkig staande te houden, dat* CHRISTUS *en de Apostelen noch elk voor zich,*

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

noch in gemeenſchap, goederen bezeten hebben? Bijzonder begeerde hij, dat de ware zin van de bovengenoemde *Decretale* van eenen zijner voorzaten zou onderzocht worden. De *Franciskanen* gaven daar op twee geſchriften uit, in welke zij beweerden, dat de vraag met ja te beantwoorden geene Ketterij was. Ook zonden zij hunnen Medebroeder BONCORTESE of BONAGRATIA naar *Avignon*, om hunne zaak te bepleiten, en voeren te gelijk hevig uit op hunne predikſtoelen. De Paus hier door verbitterd, verklaarde in November 1322 bij een nieuw *Decretale: dat het alleszins Kettersch zij, hardnekkig te leeren, dat* CHRISTUS *en de Apostelen voor zich en in het gemeen geen eigendom, en geen regt gehad hebben, om het geen zij hadden, willekeurig te gebruiken, te verkoopen, weg te geven, of iet anders daar voor te verkrijgen.* Hij ſtond te gelijk af van het eigendom der goederen van de *Franciskaner* Orde, hetwelk de Pauſen zich voor de *Roomſche* Kerk hadden voorbehouden, en verbood haar verder ambtenaren, (*Sijndici*, *Procuratores*,) in naam van den Apoſtoliſchen Stoel aan te nemen, om die bezittingen te beſturen of derzelver inkomſten te ontvangen.

Niet alleen vonden de *Franciskanen* dezen ſtap van den Paus zoo aanſtootelijk als ongehoord, maar ook één der aanzienlijkſte Geſchiedſchrijvers van dezen tijd, JOAN VILLANI (*), wiens Broeder bij het Paus-

(*) *Historia Fiorentine L. IX. C. 155. in* MURATOR. *SS. Rer. Ital. T. XIII. p. 518.*

Digitized by Google

Pausſelijke Hof in dienst was, ſchrijft, dat men dit voor eene *groote nieuwigheid* in de *Roomſche* Kerk gehouden hebbe. Men geloofde, dat behalve de vijanden der Orde, bijzonder ook WILLEM OCCAM, die als *Engelſche Provinciaal* op een algemeen Kapittel der Orde te *Perugia* zeer ijverig geweest was, den Paus getergd hebbe, om deze overhaasting te begaan. De Zaakgelastigde der Orde bij den Paus, BONAGRATIA, appelleerde in het volle Conſiſtorie in *Januarij* 1323 van dit Dekreet van den Paus, en leverde hem een geſchrift over, om de hardheid en het wederregtelijke als ook het ſtrijdige van hetzelve met de beſluiten van vorige Pauſen aan te toonen. Daar voor werd hij in een' ellendigen Kerker geworpen, in welken hij een jaar lang blijven moest. De Paus zocht door een nieuw *Dekreet* in *November* 1323 zijn voorgaande te regtvaardigen, en twee jaren daar na verbood hij iedereen het lezen der *Postille* van den beroemden OLIVA, hetwelk echter naderhand door SIXTUS IV, toen deze onrusten geheel gedempt waren, weder toegelaten is. Alhoewel de Paus de Orde zelve niet ongenegen was, zoodat hij aan *Inquiſiteuren* uit dezelve, welk ambt zij thans nog, bijzonder in *Italië*, met de *Dominikanen* deelden, vele zaken opdroeg, echter daagde hij in het jaar 1327 den Generaal der Orde, MICHAEL VAN CESENA voor zich, omdat hij tegen de gemelde *Decretalen* was uitgevaren, en den Keizer LODEWYK van *Beyeren*, die zonder zijne ſchuld van den Paus gehaat werd, met zijnen raad zou hebben bijgeſtaan; maar deze appelleerde van den Paus, waar

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

op de Paus hem in het jaar 1328 zocht af te zetten, maar het algemeen Kapittel der Orde bevestigde hem veel meer in zijne waardigheid. Eindelijk ontvlugtte hij, in het jaar 1328, met OCCAM en BONAGRATIA van *Avignon* naar *Pisa*. De Paus zette hem toen eigenmagtig af, verklaarde hem onbekwaam tot eenige waardigheid, en benoemde den Kardinaal BERTRAND DE TURRE tot zijnen plaatsvervanger. Zoo dra MICHAEL dit te *Pisa* hoorde, appelleerde hij in 1328 voor de derdemaal van den Paus aan de Katholijke Kerk en aan een toekomend *Concilie*. Ook waren hem verscheidene geleerde mannen toegedaan in en buiten zijne Orde, buiten zijne Orde MARSILIUS van *Menandrino* of van *Padua*, maar onder de *Franciskanen* de beroemde OCCAM, BERINGARIUS BOCHUSIS, een Leeraar der Theologie, dien hij tot zijnen *Generaal-Vikaris* in *Italië* aanstelde; FRANCISCUS DE ESCULO of ASCULANUS enz. Ook bleef hij tot aan zijnen dood in het jaar 1343 in zijne gevoelens, noemde zich steeds het hoofd, (*Minister Generalis*,) van zijne Orde, appelleerde te *Munchen* in het jaar 1329 voor de vierde keer van den Paus, en gebood zelfs, dat de Pausselijke Legaat en Stadhouder gevangen zouden genomen worden. Wederzijds bestreden ook de Paus en MICHAEL van *Cesena* malkanderen in geschriften, in de zijne beschuldigde MICHAEL den Paus van verscheidene dwalingen en zelfs van ketterijen.

De hevige twisten tusschen den Keizer en den Paus versterkten de *Franciskanen* in hunnen tegenstand tegen den Paus, waar in bijzonder OCCAM zich

zich onderſcheidde, die den Paus in een bijzonder geſchrift aantaſtte, hetwelk hij *Compendium errorum Joa.* XXII noemde, en hetwelk met veel hevigheid is opgeſteld, beſchuldigende den Paus JOANNES XXII van verſcheidene Ketterijen, waar onder het merkwaardigſte is, dat hij den Paus verwijt, dat deze in een Leerrede in het jaar 1331 geleerd hebbe, *dat de zielen der zaligen in den Hemel Gods aangezigt niet zien, en ook het Goddelijk wezen niet zien zullen voor den jongſten dag.*

Keizer LODEWYK verzuimde niet al vroeg van deze ergerlijke verſchillen tusſchen den Paus en een groot gedeelte van de Orde der *Franciskanen* gebruik te maken, en leide den Paus in meer dan een openbaar geſchrift dwalingen en ketterijen te last, terwijl niet alleen die beroemde *Franciskanen*, die 's Keizers en hunne eigene zaak tegen den Paus met de pen verdedigden, maar ook alle *Spiritualen*, *Fratricellen*, *Begharden*, en zoo als zij meer genoemd werden, in *Duitschland* beſcherming en toevlugt vonden. Van daar de menigte van dweepende ledigloopers en bedelaars, die dit land ſedert overſtroomd hebben. De *Dominikanen* integendeel, die de zijde van den Paus waren toegedaan, haalden zich 's Keizers haat op den hals, en velen van hen werden ten lande uitgebannen. Deze twisten duurden dus genoegzaam de geheele regering van JOANNES XXII, die met het jaar 1347 eindigde, voort.

Wel werd in het jaar 1329 ten minſte een aanmerkelijk deel der onenigheid tusſchen den Paus en de

Gevoelen van Paus JOANNES

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

XXII. omtrent den ſtaat dergeluk-zaligen.

de Orde der *Franciskanen* bijgelegd. Op een algemeen Kapittel der Orde werd beſloten, dat MICHAEL van *Ceſena* niet meer als opperhoofd derzelve zou erkend worden, wordende in zijne plaats de bij den Paus geliefde Broeder GERHARD ODDONIS verkoren. Ook nam de twist over de armoede van CHRISTUS een einde, door dat men de *Decretalen* van NICOLAUS III en de beſliſſing van de Kapittelvergadering te *Peruſia* met de verordeningen van den tegenwoordigen Paus zoo veel mogelijk plooide. Maar nieuwe, en voor het gezag van den Paus nog gevaarlijker twisten, konden echter bij zijn leven niet beſlist worden. OCCAM had hem, gelijk wij gezien hebben, onder anderen, als eene Ketterij, te last gelegd: *dat de Paus ontkende, dat de zaligen voor den jongſten dag tot het aanſchouwen van God zelven geraakten, niettegenſtaande zij door het Vagevuur genoegzaam gereinigd waren.* Een *Engelſche Dominikaan*, JOANNES VALLENSIS, beſtond het eerst in het jaar 1331, deze leere openlijk te verwerpen; maar werd, wegens gebrek aan eerbied voor den Paus, op bevel van eenen Inquiſiteur, die een *Minderbroeder* was, in de gevangenis geworpen. De Paus handhaafde zijn gevoelen in het volgende jaar nog ſtouter, en zocht hetzelve uit oude Kerkvaders te bewijzen. Doch zoo dra een *Dominikaan* en *Franciskaan*, door hem uitgezonden, hetzelve begonnen te prediken, werd het door verſcheidene Godgeleerden der Univerſiteit te *Parys* als eene Ketterſche nieuwigheid verworpen. Onder dezen was de *Franciskaan* NICOLAUS DE LYRA, en de Biſchop

ſchop DURAND DE ST. POURCAIN, uit de Orde der *Dominikanen*, die 'er ook eene Verhandeling tegen ſchreef. De Koning van *Frankryk* liet daar op in het jaar 1332 in zijn Paleis te *Vincennes* een aantal Prelaten en Godgeleerden bijeenkomen, dertig van dezelven gaven een beſluit uit, bij wijze van eenen Brief aan den Koning, waar in zij zeiden, dat de Paus, wiens onderdanigſte Dienaars en Zonen zij waren, deze ſtelling niet als een leerſtuk behandeld, of als zijn gevoelen voorgedragen, maar 'er alleen van gewaagd had, (*non aſſerendo ſeu opinando protulerit; ſed ſolummodo recitando;*) maar voorts dat dit gevoelen eene dwaling was. De Koning FILIPS van *Valois* werd door deze uitſpraak zoo vertoornd tegen den Paus, dat hij hem, bij het overzenden van hetzelve, in eenen bijgevoegden Brief dreigde, dat hij hem levende wilde laten verbranden, (*qu'il le feroit ardre,*) als hij zijn gevoelen niet herriep. De Paus hier door ontſteld, antwoordde den Koning, dat hij de gezegde ſtelling niet als een leerſtuk beweerd, maar ſlechts als eene vraag aan de Godgeleerden voorgelegd had, en dat hij geene van beide de partijen volkomen had toegeſtemd. Toen hij eindelijk in het jaar 1333 den dood voelde naderen, en beſpeurde, dat hem wegens dit gevoelen nog zekere vlek aankleefde, verklaarde hij, in eene bijzondere Bulle, dat hij met de Katholijke Kerk geloofde, dat de gezuiverde en van hare ligchamen geſcheidene zielen in het Paradijs zijn, en God en het Goddelijk wezen van aangezigt tot aangezigt zien, zoo ver haar toeſtand zulks toelaat; maar zoo hij anders

iets

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

iets mogt geleerd hebben, het geen met het Katholijk Geloof, de bepalingen der Kerk, de Heilige Schrift en de goede zeden niet overeenkwam, dan wilde hij het hier mede herroepen hebben. Dewijl ondertusſchen het gemelde vraagſtuk nog ſteeds onbeſlist bleef, onderzocht de volgende Paus BENEDICTUS XII het in het jaar 1336 met de Kardinalen, Biſchoppen en Doctoren in de Theologie, en 'er eene Verhandeling over geſchreven hebbende, gaf hij een bijzonder *Decretale* uit, waar in vastgeſteld werd, dat de zielen, die geene verdere zuivering behoeven, allezins tot het aanſchouwen van God terſtond geraken; verbiedende tevens, op ſtraffe van den ban, het tegendeel te leeren.

Vervolging der Begharden.

Allengs bedaarde nu de ſcheuring bij de eigenlijke *Minderbroeders* grootendeels, terwijl de partijen zich zamen vereenigden tegen de bij hen gehaatte *Fratricellen* en *Begharden*. De *Franciskaner-Inquiſiteurs* vielen, op bevel der Pauſen, op hen aan, verjaagden hen of leverden hen ter ſtraffe over. De veertien zoogenoemde *Luciferianen*, mannen en vrouwen, welke een *Guardiaan* der *Franciskanen* in het jaar 1336 te *Tangermunde* in de *Mark Brandenburg*, door den Voogd van den Markgraaf liet verbranden, behoorden misſchien ook tot deze partij. Maar hun lot verergerde voornamelijk in *Duitschland*, toen KAREL IV, die Keizer, die zoo aan de Pauſen onderworpen was, in het jaar 1347 den troon beklommen had. Hij ſchilderde hen in eene zijner tegen hen gegevene wetten dus af: „ Uit„ wendig nemen zij eene groote armoede aan, en „ doen

„ doen voor dezelve eene uitdrukkelijke geloſte, dat „ zij namelijk niets eigens in het bijzonder of ge„ meenſchappelijk hebben zullen. Zij vertoonen „ ook deze armoede met bedriegelijke boosheid ui„ terlijk in hunne ſlechte kleeding; maar inwendig „ zoeken zij, als de kleine vosſen, den Wijnberg „ des Heeren *Zebaoth* te verderven; alzoo toch de„ ze ſekte, gelijk bekend is, voor lang door de „ Kerk veroordeeld, en zoodanige armoede voor „ Kettersch verklaard is." Hier uit kan men genoeg opmaken, hoe veel overeenkomst zij hadden met de *Spiritualen*. Zij werden in *Duitschland* genoegzaam onderdrukt, en vlugtten omtrent het jaar 1372 naar de *Nederlanden* en *Braband*; ook zag men nog overblijſſelen 'er van in *Stettyn*.

Hervormingen van de Odre der Franciskanen.

Doch met al de pogingen, om de eensgezindheid in de Orde der *Franciskanen* te herſtellen, kon men niet verhinderen, dat zij in twee Hoofdpartijen verdeeld werd. Reeds vroeger hadden zich meer kleine hoopjes in dezelve gevormd. Van de *Coelestiner-Eremiten* is reeds geſproken. De *Congregatie* der *Clarentinen*, welke ANGELO van *Cordone* in het jaar 1302 in de *Mark Ancona* ſtichtte, bij de Rivier *Clarena*, eene ſoort van Kluizenaars, die in eene grot of ſpelonk leefden, duurde tot het jaar 1580, wanneer zij vernietigd is geworden. Andere zoogenoemde Hervormingen der Orde hadden nog minder geluk, gelijk die, welke FILIP van *Majorka* ontwierp in het jaar 1228, maar wiens verzoek om bevestiging van zijn gezelſchap door Paus JOANNES XXII werd afgewezen, onder voor-

voorwendſel, dat hij een *Begharde* was. JOAN DES VALLEES vond eenigen ingang in het jaar 1336 bij BENEDICTUS XII. Zijn gezelſchap woonde op eene eenzame plaats in eene ellendige hut te *Bruliano*, tusſchen *Camerino* en *Foligni*, tot het overlijden van DES VALLEES in het jaar 1351. GENTILI van *Spoleto* volgde hem op, maar alzoo hij het regtsgebied van den Generaal der Orde volſtrekt niet wilde erkennen, en beſchuldigd werd, dat hij ook Ketters aannam, werd hij in het jaar 1355 gevangen gezet en zijn gezelſchap verſtrooid.

Obſervanten en Conventualen.

Doch nu kwam 'er eene nieuwe *Reformatie* op, welke de Orde niet aannam, maar ook niet heeft kunnen onderdrukken. PAOLUCCI, (of *de Kleine* PAULUS,) van *Foligni*, een leerling van DES VALLEES en GENTILI, was derzelver ſtichter. Deze kwam in het jaar 1313, naauwelijks veertien jaren oud, in de Orde der *Franciskanen;* maar wilde enkel een *Leekebroeder* zijn, om nederigheid te oefenen. Men moest hem eene afgezonderd kluisje geven, omdat hij zoo luid ſteende en zuchtte, dat niemand het digt bij hem harden kon. Na het vernietigen der *Congregatie*, begaf hij zich alleen, op den Berg *Ceſi*, in eene hutte van boomtakken, in welke de Heilige FRANCISCUS zich meermalen begeven had. Hier bouwde hij een klein Klooster met een Kerkje; maar de *Franciskanen* van de zachter ſoort noodzaakten hem, die plaats te verlaten. Hier op ſloot hij zich op in een toren te *Foligni*, voorheen eene gevangenis, welke de Heer dier ſtad, UGOLINO DE TRINCI, zijn nabeſtaande, aan hem over-

overgelaten had; alwaar andere Ordensgenooten zich bij hem voegden, die zich met hem tot de volkomenſte armoede en aanhoudende geeſtelijke oefeningen verbonden. Eindelijk verkreeg UGOLINO voor hun, dat de Generaal der Orde hun vergunde zich in het bovengemelde Kluizenaars-verblijf van *Bruliano* neder te zetten. Het begin daar van werd gemaakt in het jaar 1368, hoewel ſommigen het gezelſchap ſpoedig verlieten, alzoo men niets ellendiger dan dezen oord kon uitdenken. Behalve de nabijheid van een meer, waar de kikvorſchen eindeloos kwakten, was dezelve met een moeras omringd, hetwelk een boosaardige lucht uitdampte. 'Er was eene zoo groote menigte ſlangen, dat zij de Monniken in den ſlaap aanvielen, en de geheele omtrek was zoo onvruchtbaar als onbewoond. Van ſommige boeren, op de naburige bergen, die eene ſoort van houten ſchoenen, (*ſocco*,) droegen, nam PAOLUCCI met zijne Broederen deze dragt over, waarom zij *Soccolanti* of *Soccodragers* genoemd werden. Zij breidden zich ſpoedig uit, voornamelijk toen PAOLUCCI in het jaar 1374 de *Fratricellen* en *Begharden* te *Perugia* in een openbaar geſprek overtuigde, met die enkelde aanmerking, dat de Heilige FRANCISCUS de gehoorzaamheid aan den Heiligen Stoel voornamelijk had aanbevolen, welke zij hardnekkig weigerden. Het gevolg hier van was, dat de *Fratricelli* de ſtad uitgejaagd, en hun Klooster aan PAOLUCCI overgegeven werd.

Allengs kwamen 'er onder de *Franciskanen* vier bijzondere benamingen op. *Conventualen*, of *Con-*

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ventuale Minderbroeders, noemde men reeds ſedert het jaar 1250, al die leden der Orde, die gemeenſchappelijk leefden; *Woudbroeders* of *Kluizenaars* heetten zulken, die zich in kleine Kloosters en eenzame plaatſen onthielden; allen, die eene nieuwe levenswijze voor den dag bragten, en als het ware eene nieuwe *Familie* ſtichtten, werden *Familiebroeders* genoemd. Eindelijk ontſtond ook de naam van *Obſervanten*, (*Obſervantes*, *Fratres de Obſervantia*, of *Regularis Obſervantiæ*,) of ſtipte waarnemers van den Ordensregel; welke echter eerst van de Kerkvergadering van *Konſtans* werd bevestigd. Sedert verdeelde zich de geheele Orde in twee hoofdtakken, *Conventualen*, die voor de verzachting van den Ordensregel waren, en *Obſervanten*, die denzelven ſtrenger in acht namen.

Toen de *groote ſcheuring* tusſchen de Pauſen tegen het einde der XIVde eeuw uitberstte, werd 'er telkens van den Tegenpaus een andere Generaal der Orde benoemd. In *Frankryk* werden aan de *Congregatie* van PAOLUCCI, die in het jaar 1389 geſtorven was, vele Kloosters en voorregten door de *Provintialen* ontnomen. Maar de Kerkvergadering van *Konſtans* deed in het jaar 1415 eene uitſpraak ten voordeele der *Obſervanten*. Vergeefs wendden zich de *Conventualen* aan den Paus MARTINUS V, die in het jaar 1420 het beſluit der Kerkvergadering bekrachtigde. Ondertusſchen liet hij, op begeerte van den beroemden Heiligen JOAN VAN CAPISTRANO, in het jaar 1430 te *Aſſiſi* een algemeen Kapittel der Orde houden, op hetwelk ook een vergelijk ge-

getroffen werd, doch van hetwelk de *Conventualen* nog ſtaande deze vergadering terug traden, en de *Obſervanten* op nieuw begonnen te vervolgen; eindelijk werden de twisten onder LEO X geëindigd in eene algemeene vergadering der Orde in het jaar 1517, in welke de verkiezing van eenen Generaal der Orde werd opgedragen aan de *Obſervanten* en *Hervormde Congregatien*, die 'er verſcheidene waren: *Clareninen*, *Amadeisten*, *Colletanen*, *Kapucijnen*, of van het Heilige *Euangelie*, en *Barrevoeters* of *Ongeſchoeiden*, (*Discalceati*,) maar die zich voortaan allen *Minderbroeders van de Reguliere Obſervantie* noemen moesten. Zij verkozen dus CHRISTOFFEL van *Forli* tot opperhoofd der Orde, (*Minister Generalis.*) De *Conventualen* verkozen een ander, aan wien de Paus alleen vergunde den naam van *Magister Generalis* te voeren; ook zouden de *Obſervanten* in alle oorkonden den voorrang hebben.

Verſchillen der Bedelmonniken met de Univerſiteit van Parys.

Hoe zeer deze tijden de Gouden Eeuw der Monniken mogten genoemd worden, hunne trotschheid, dartelheid en heerschzucht ſtond der Wereldlijke Geestelijkheid zeer tegen de borst, en bijzonder hadden de Bedelmonniken vele vijanden onder dezelve, maar ook op de *Univerſiteiten* of Hooge Scholen en onder de overige Monniken. Van eerſten af waren zij voor de *Univerſiteit* van *Parys* onverdragelijk geweest, die zich van tijd tot tijd tegen hen, ja zelfs tegen de Pauſen, die hun begunſtigden, verzette. Omtrent het jaar 1320 beweerde een van de Godgeleerden der Univerſiteit, JOAN VAN POIL-

LI, openlijk, dat de genen, die hunne zonden aan eenen Monnik, bijzonder eenen Bedelmonnik, gebiecht hadden, verpligt waren, die nog eens aan hunnen eigen' Parochiepriester te biechten, ja dat noch de Paus, noch God zelve, de geloovigen van deze verpligting ontslaan kon, zoo lang de regel van *Lateraan: Omnis utriusque Sexus* gelden zou. POILLI door JOANNES XXII deswegens te regt gesteld, verdedigde zich wel in het Pausselijk Consistorie te *Avignon*, maar onderwierp zich echter aan de beslissing van den Pausselijken Stoel, en de Paus veroordeelde zijn gevoelen door eene bijzondere Bulle in 1321, met bevel aan hem, om het openlijk te herroepen. Doch in de volgende eeuw nam de Universiteit zelve hier deel aan. Wanneer een *Franciskaner*, JOAN GOREL, op het einde des jaars 1408 in een openbaar Dispuut aan de Monniken veel grooter regten dan aan de Parochiepriesters toegekend had, noodzaakte de Universiteit hem terstond, om dit te herroepen. Daartegen moest hij de volgende stellingen openlijk belijden: *De Parochiepriesters zijn, naar de instelling van* CHRISTUS, *de geringere Prelaten en Hierarchen in de Kerk*, aan welken, uit kracht van hunnen stand, het regt om te prediken, biecht te hooren, de Sacramenten te bedienen, begrafenis te verleenen, en daar voor hunne inkomsten te genieten, toekomt; maar den Bedelmonniken komt het regt, om te prediken en biecht te hooren, slechts toevalligerwijze toe, en uit een Privilegie, hetwelk de Prelaten hun geschonken hebben. Ondertusschen vond deze GOREL middel om bij ALEX-

AN-

ANDER V eene Bul te verwerven, in het jaar 1409, welke geheel ten voordeele der Bedelmonniken luidde.

Zoodra deze Bulle te *Parys* bekend was, gaf de *Univerſiteit* zoo luid haar ongenoegen over dezelve te kennen, dat de *Dominikanen*, ziende, dat de Univerſiteit op het punt ſtond, hen volſtrekt van haar genootſchap uit te ſluiten, verzekerden, dat zij zich aan deze Bulle niet begeerden te houden; op dezelfde wijze verklaarden zich de *Karmeliten*. Maar de *Franciskanen* liepen, als onzinnig, bij hoopen in de ſtad rond, als of zij eene volkomene zege behaald hadden. De *Univerſiteit* verwierf daar op een Koninklijk gebod, waar bij aan de *Franciskanen* en *Augustijnen* verboden werd, in hunne Kerken te prediken of biecht te hooren. Ook hield haar vermaarde Kanſelier JOAN GERSON, in het jaar 1409 eene Predikatie over *Luk.* XI. 18, waar in deze Bulle niet verſchoond werd (*).

Nadat de Univerſiteit door Gevolmagtigden de Bulle had laten onderzoeken, gaf de *Theologiſche* Faculteit haar advijs uit, waar bij zij dezelve voor onverdragelijk verklaarde; tevens deed zij eenige voorſlagen, onder anderen, dat in al de Provincien van het Koningrijk kleine opſtellen in de *Franſche* taal over de noodzakelijkſte leerſtukken en pligten van het Christendom zouden bezorgd worden, op dat

(*) *Sermo factus ad populum Pariſienſem ex parte Univerſitatis ſuper facto Bullæ Mendicantium ex Gallico Latine verſus. in* GERSON. *Opp. Tom.* I. *P.* III. *p.* 431-442.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

dat ook de eenvoudigſte Parochiepriesters volgens dezelve op Zon- en Feestdagen hunne gemeenten zouden kunnen onderrigten. Paus JOANNES XXIII, een van de drie Scheur-Pausſen van dezen tijd, die de gunst der Univerſiteit behoefde, verzachtte in het jaar 1410 deze Bulle, maar ook hier mede was de Univerſiteit niet voldaan.

Van tijd tot tijd volgden nog andere bezwaren van de Univerſiteit over de Bedelmonniken. Deze hadden van EUGENIUS IV eene Bulle bekomen, welke hen in zekere gevallen ontſloeg van de ſtipte waarneming der grondwetten van de Univerſiteit, en hen tevens toeliet tot derzelver Theologiſche waardigheden. De Theologiſche Faculteit ſloot hen daarom in het jaar 1445 van haar genootſchap uit, gelijk ook op haar verzoek de geheele Univerſiteit deed, tot zij eene Bulle zouden bezorgd hebben, van woord tot woord, tegen deze overgeſteld. Dewijl EUGENIUS thans de handen volhad met het Concilie van *Baſel*, moesten de Doctoren en Baccalaureën uit de Monnikenorden beloven, dezelve te zullen bezorgen, hetwelk zij in het jaar 1443 deden.

In het jaar 1456 werd de oude twist tusſchen de beide partijen weder vernieuwd, en nu bijzonder over de regten der Wereldlijke Geestelijkheid. NICOLAUS V had in eene Bulle voor de Monniken het regt om biecht te hooren op nieuw bevestigd, maar de Univerſiteit verzette zich ook weder zoo ſterk tegen dezelve, dat 'er in het volgende jaar een vergelijk getroffen werd, hetwelk niet voordeelig was voor de Bedelmonniken, en waar tegen de *Do-*

mi-

minikanen zich, hoewel vergeefs, nog een jaar lang aankantten. Evenwel gingen de Pausſen nog ſteeds voort, om de Bedelmonniken tegen de Univerſiteit en ook tegen de overige Geeſtelijkheid te beſchermen.

Met de Univerſiteit van Oxford.

De Univerſiteit van *Oxford* had insgelijks niet zelden met de Bedelmonniken, bijzonder met de *Dominikanen*, te ſtrijden. Deze begonnen in het jaar 1313 de Akademiſche wetten aan te vallen, als voor hen nadeelig, en op zich zelve onvoegzaam. Ook maakten deze Zwarte Monniken, zoo als men de *Dominikanen* noemde, zich omtrent het jaar 1390 gehaat, doordien zij, om het onderzoek in hun vaderland te ontgaan, zich de Akademiſche waardigheden in vreemde landen lieten opdragen. Hier over beklaagden zich de beide Hooge Scholen van *Oxford* en *Cambridge* bij den Koning, die nu den *Dominikanen* gebood, de wettige orde niet te buiten te gaan. Deze onrusten duurden tot het jaar 1460, dewijl de Pausſen zich dan voor de ééne, dan voor de andere partij verklaarden. In dat jaar ſtierf te *Avignon* RICHARD, Aartsbiſſchop van *Armagh* in *Ierland*, die te voren Kanſelier der Univerſiteit te *Oxford* en een groot vijand der Monniken geweest was; ook heeft hij een Boek tegen hen geſchreven: *De Audientia Confeſſionum.*

Met de Wereldlijke Geeſtelijkheid.

Menigvuldig waren ook de twisten tuſſchen de Bedelmunniken en de Wereldlijke Geeſtelijkheid, die door de Monniken in hare regten en voordeelen benadeeld werd. BONIFACIUS VIII had wel door een bijzonder *Decretale* in het jaar 1300 alle twisten

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tusschen hen zoeken bij te leggen, door de bepaling van de grenzen der voorregten van de Monniken, en KLEMENS V had deze Bulle bevestigd in het jaar 1311. Maar echter was de oorzaak der twisten niet weggenomen. De Monniken, die bij het volk in den roem van bijzondere heiligheid stonden, en zoo vele Aflaten en Heilige Reliquien bezaten, onttrokken het volk aan de gewone Geestelijkheid en bleven niet binnen de palen, hun door de Pausen gesteld. Ook hadden de Monniken menigvuldige *Exemtien* of bevrijdingen van het Regtsgebied der Bisschoppen van tijd tot tijd weten te verkrijgen, waar over vele Bisschoppen zich bezwaarden, terwijl de Monniken met woorden en geschriften hunne zaak voorstonden. In het jaar 1384 scheen het echter, dat de Monniken weder onder het opzigt van hunne wettige Kerkelijke Opzieners, de Bisschoppen, zouden hebben moeten keeren, toen Paus URBANUS VI, één van de Scheur-Pausen van dien tijd, wien zij in hunne Kerkredenen en op andere wijzen hadden mishandeld, hun het voorregt ontnam om willekeurig te prediken en biecht te hooren enz., maar het gezag van dezen Paus werd niet algemeen erkend, en zijne beschikking werd door volgende Pausen weder vernietigd. Trouwens, de Bedelmonniken hadden doorgaans eenen witten voet aan het Pausselijke Hof. Eindelijk stichtte SIXTUS IV in het jaar 1478 een soort van vergelijk, volgens hetzelve zouden de Parochiepriesters niet meer zeggen, dat 'er van de Bedelmonniken Ketterijen voortgekomen waren, maar integendeel dat door hen,

bij-

Digitized by Google

bijzonder door de *Dominikanen* en *Franciskanen*, het Geloof en de Kerk veel gewonnen hadden. Daar tegen zouden ook de Bedelmonniken niet leeren, dat de Gemeente van eenen Parochiaan niet verpligt was, op Feest- en Sondagen de Misse in zijne Parochiekerk te hooren; hetwelk zij zonder gewigtige reden niet verzuimen moest. Geene der beide partijen zou de Leeken op door de Kerk gedreigde ſtraffe overreden, om hunne begrafenis bij haar te verkiezen, dewijl dit volkomen vrijſtond. De Bedelmonniken zouden verders niet prediken, dat de Parochiekinderen niet verbonden waren, om ten minſte op Paſchen bij hunnen eigenen Priester te biechten; evenwel zouden zij zelve daar door van het voorregt niet uitgeſloten zijn, hetwelk hun volgens zekere ſchikking toegeſtaan was. In hunne Predikatien zouden zij niet nadeelig van de Prelaten en Parochiepriesters ſpreken; ook aan dezen derzelver Toehoorders niet zoeken te onttrekken; en dezen zouden ook hen insgelijks minzaam bejegenen.

Gebreken en Hervormingen der Monniken.

In het voorgaande hebben wij reeds gezien, hoe vele misbruiken en gebreken, in de vorige eeuwen, bij de Monniken hadden ſtand gegrepen, en hoe vaak zij *Hervormingen* noodig hadden. De oude, rijke, en reeds voor lang meer tot levensgenot dan tot inſpanning van den geest geneigde Orde der *Benedictijnen* openbaarde inzonderheid deze behoefte. KLEMENS V verordende daarom op de Kerkvergadering te *Vienne* ſedert het jaar 1311 ten aanzien

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dezer Monniken het volgende (*): Zij zouden de voor hunne Orde paſſende beſcheidene kleederen dragen; maar zich van allerhande kunſtige dingen, ook van gordels, groote meſſen en ſporen onthouden. Alle maanden zouden zij ten minſte eens ter biechte, en op elken eerſten Zondag van iedere maand ten Avondmaal gaan. Hun Regel zou, als die in het Kapittel voorgelezen werd, om der jongeren wil, in de landtaal voorgelezen worden. (*Vulgariter exponatur.*) Zij zouden zich van jagen en vogelen volſtrekt onthouden, gevolgelijk ook geene kleine honden en valken hebben. Ook verbood de Paus hun volſtrekt, hun Klooster zonder verlof van den Prelaat te verlaten, of in hetzelve wapens te dragen enz. De Pausſelijke verordeningen waren echter in het jaar 1322 reeds weder vergeten, zoodat zij op de Kerkvergadering te *Valencia* vernieuwd moesten worden (†). In een Provinciaal Kapittel dezer Orde der zoogenoemde *Zwarte Monniken* te *Westmunſter* in het jaar 1422 bekende men ronduit, dat in dezelve vele grove buitenſporigheden waren ingeſlopen, en men verbood aan de Abten hunne kostbare en ergerlijke Equipagien, (*equitatura ſcandaloſa*,) als ook hunne verkwistingen; en aan de Monniken hunne geheele afwijking van den Ordensregel, in ſpijs, kleeding, bezitten van geld, rondzwer-

(*) *Clementinar. L.* III. *t.* 10. *de Statu Monachor. vel Canonicorum Regularium C.* 1. *p.* 1072.

(†) HARD. *Act. Concill. T.* VII. *p.* 1471. *C.* 12.

zwerven in ſteden en dorpen. e. d. m. (*) Men heeft meer dergelijke verordeningen. Onder anderen heeft de Kerkvergadering van *Konſtans* werk gemaakt van het Hervormen der Monnikenordens, door het afſchaffen van verſcheidene *Exemtien*, en het bevelen, dat de drie wezenlijke geloften van elke Orde, (*tria Subſtantialia cujuscunque Religionis*,) van gehoorzaamheid, onthouding en armoede, door alle Monniken ſtreng waargenomen, en de overtreders, behalve door *Excommunicatie* en *Schorſing*, met *gevangenis* zouden geſtraft worden.

Hoe hoog ook de eerbied voor den Monnikenſtand in deze eeuwen geſtegen was, nogtans klaagde men ſpoedig vrij algemeen over de groote menigte derzelven, gelijk wij dan ook boven gezien hebben, dat de Pausſen het ſtichten van nieuwe Ordens verboden. PIUS II. vernietigde verſcheidene kleine Monnikengenootſchappen, maar daartegen rigtte hij twee nieuwe Geestelijke Ridderordens op, gedeeltelijk ook op kosten van de vernietigde.

Ook ontſtonden 'er nog in de XIVde eeuw nieuwe Ordens, wel niet juist door Pausſen, maar door godvruchtige lieden, die van het Bijgeloof dier tijden beſmet waren, dat men alleen in zulke Ordens een volkomen regt op den Hemel verkreeg. Dus ontſtond in het begin der XIVde eeuw de Orde *van Monte Oliveto*, als eene Hervorming der *Benedictijnen*, waar van JOAN TOLOMEI, een Edelman uit *Sie-*

Orde der Olivitanen.

(*) HARD. *T.* VIII. *p.* 997.

Siena, de ſtichter was. Eerst ſtond hij naar den roem van een geleerd man te worden, en beoefende de Wijsbegeerte. Maar eens een moeijelijk vraagſtuk willende oplosſen, verloor hij zijn gezigt, hetwelk hij op voorbede der Heilige Maagd, zoo als hij verzekerde, ſpoedig wederkreeg. Daar op beſloten hebbende, zich aan haren dienst te wijden, hield hij in het volgende uur voor zijne Hoorderen eene voorlezing over de verachting der Wereld, waar door verſcheidenen aangezet werden, om zich daar naar te voegen. Hij zelve verliet zijne familie in het jaar 1313, en begaf zich met twee *Senatoren* van *Siena*, zijne Toehoorders, eenige mijlen ver van die ſtad, in eenen eenzamen oord tusſchen ſotſen en boomen, welke hem toekwam, alwaar hij zich met zijne medgezellen in alle ſoorten van ligchaamskwellingen oefende. Binnen kort vereenigden zich meer anderen met hen. Zij werden in het jaar 1319 bij JOANNES XXII als Ketters opgegeven, maar onſchuldig bevonden. Nu tot den Regel van BENEDICTUS gewezen, ontvingen zij den naam van *Congregatie van onze Lieve Vrouw van den Olijfberg*; of *Kluizenaars van den Olijfberg*; en TOLOMEI verwisſelde zijnen naam JOANNES met dien van BERNHARD. In het eerst leefden zij veel ſtrenger, dan hun Regel verordende, maar verzachtten allengs hunne levenswijze. De pest rukte den Stichter in het jaar 1348 weg. De Orde plantte zich vervolgens vrij gelukkig voort. In ſommige van hare Kloosters leide men zich op de Wijsgeerige en Godgeleerde Wetenſchappen toe; doch, hoewel zij

Tho-

Thomisten zijn, echter wijken zij in vele ſtukken van het ſtelſel van deze School af. Daar is ook een Nonnenklooster van deze Orde te *Biponto* in het *Napelſche* geſticht.

Kort na het midden der XIVde eeuw vormde zich ook de Orde der *Jezuaten*, insgelijks in *Toskanen*. Derzelver Stichter, JOAN COLOMBINO, was ook één der rijkſte en voornaamſte Edellieden te *Siena*, waar hij de waardigheid van *Gonfaloniere* bekleedde. Hij leefde in het huwelijk; en geldzucht en drift maakten hem niet beminnelijk. Onverziens veranderde dit alles, nadat hij het leven der beroemde Heilige, de *Egyptiſche* MARIA, gelezen had. Thans was hij ongemeen milddadig jegens de armen; matte zijn ligchaam af door kastijdingen, en bewoog zijne Gemalin ligtelijk, dat zij voortaan als Broeder en Zuster leefden. Hij veranderde zijn huis in een Gasthuis, waar hij armen, vreemdelingen en zieken ontving, onderhield, oppaste en bediende. Een ander Edelman van *Siena*, FRANCISCUS DE MINO VINCENTI, zijn vriend, ſtond hem in deze liefdediensten bij. Ziek geworden zijnde en vindende, dat zijne vrouw en zijn vriend hem al te zorgvuldig oppasten, ſloop hij heimelijk naar het armſte Gasthuis van de ſtad. Zij konden hem ook ſlechts onder deze voorwaarde naar zijn huis terugbrengen, dat zij hem enkel grove ſpijzen geven zouden. Eens zag hij bij de Kerkedeur eenen Melaatſchen liggen; dezen droeg hij op zijne ſchouders naar huis, wiesch zijne zweeren, en dronk zelfs van het water, daar hij hem mede gewaſchen had. Zijne vrouw had des te meer af-

Orde der Jezuaten.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517

afſchuw van dezen kranken, en toen zij hem eindelijk, op zijn aanhouden, wilde bezoeken, kwam haar, zoo als zij vertelde, aan zijne kamerdeur een zoo heerlijke reuk in plaats van den gewonen ſtank tegen, dat zij uit eerbied niet durfde binnentreden. JOAN en zijn vriend werden dezen reuk insgelijks gewaar, gingen bij den kranken; maar vonden niemand, waar uit zij beſloten, dat het CHRISTUS zelve geweest was. Des te meer beſloten zij, hem in de volkomenſte armoede na te volgen; zij ſchonken hun geheele vermogen aan de Kerken en Hospitalen, en bedelden hun brood in de armhartigſte kleeding bij de huizen. Behalve haren hemden en geeſelen, vonden zij dagelijks nieuwe martelingen voor hun ligchaam uit. Ten einde, naar hunne verbeelding, den Zaligmaker geheel gelijk te worden, zochten zij op de plaats zelve, waar zij als regeringsleden vereerd waren geweest, de algemeene verachting op zich te laden. Zij droegen water en hout in het Paleis, waar de Regering bijeenkwam, en veegden het vuilnis weg. Dewijl het Bijgeloof zulke levenswijze tot heiligheid gemaakt had, kregen zij ſchielijk navolgers; voornamelijk ſedert het jaar 1365, toen dit gezelſchap meermalen door de ſtraten van *Siena* rondging, onder het zingen van liederen. Den nieuwen leden werden harde proeven opgelegd. Niet zelden voerden zij hen op een' ezel zittende, met eene kroon van olijftakken op het hoofd, door de ſtraten rond, terwijl de geleiders, die ſoortgelijke kronen en takken in de handen droegen, zonder ophouden riepen: Leve JEZUS CHRISTUS! Hij zij

ge-

geloofd in eeuwigheid! Menigmalen voerden zij dezelven half naakt rond, met de handen op den rug gebonden, hen beſpottende en het volk vermanende, om voor dezen zondaar te bidden. Maar het gewonelijkſte was, dat zij zulk eenen voor het beeld der Maagd MARIA op de openbare markt plaatſten, hem in plaats van zijne kleederen, ellendige lompen omhingen, terwijl zij allen met kronen en takken behangen Geestelijke Liederen aanhieven. In minder dan twee jaren had COLUMBINO meer dan 70 aanhangers, terwijl hij zelve rondging, en de zondaars vermaande, boete te doen.

URBANUS V kwam om dezen tijd in het jaar 1367 van *Avignon* naar *Rome* weder. Om van hem de goedkeuring der Orde te bekomen, ging COLOMBINO met velen zijner aanhangers, met hunne gewone kronen en olijftakken hem te gemoet, tot aan *Croneto*, daar hij aan land trad, en riepen hem toe: Geloofd zij JEZUS CHRISTUS! Leve de Heilige Vader! Deze ontving hen wel, maar beloofde hun, voor hunne lappen, eene andere kleeding te zullen geven. Hij gaf hun ook kort daar na een' witten rok, eene dergelijke muts en houten muilen aan de bloote voeten ter onderſcheiding; waar bij des Pauſen Broeder nog een' valen mantel voegde. De Orde, die zich in het eerst *de Apoſtoliſche Klerken*, (*Clerici*,) noemde, heette in het vervolg: *de Congregatie der Jezuaten*, (naar het onophoudelijk gebruik van den naam JEZUS,) *van den Heiligen* HIERONYMUS, dien zij tot Patroon verkozen had, naar den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. COLUMBINO ſtierf omtrent

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

trent het jaar 1367. De Pauſen hebben hem naderhand in het *Roomſche* Martelaarsboek, (*Martijrologium*,) geplaatst, en aan die genen aflaat beloofd, die op zijn Feestdag zijne Ordenskerk te *Siena* zouden bezoeken. Meer dan 200 jaren lang waren de leden dezer Orde ſlechts Leekebroeders, en enkel verpligt, om dagelijks 150 *Paternoster's* en even zoo veel *Ave Maria's* te bidden. Eerst met den aanvang der XVIIde eeuw werd hun geoorloofd zich tot Priesters te laten wijden. In de meeste van hunne Kloosters hadden zij Apotheeken, en deelden de geneesmiddelen om niet onder de armen uit. In andere distilleerden en verkochten zij brandewijn, waarom zij op ſommige plaatſen *Gli Padre dell' aqua vita* genoemd werden. Eindelijk toen zij in het *Venetiaanſche* Rijk meester waren geworden, en de Republiek tot den *Turkſchen* oorlog geld noodig had, vernietigde KLEMENS IX op derzelver verzoek in het jaar 1668 de Orde aldaar en over het algemeen. Buiten *Italië* had zij zich alleen te *Toulouſe* gevestigd. Eene Nicht van den Stichter, KATHARINA COLOMBINA, had ook een gezelſchap van Nonnen van denzelfden naam en ſtrenge levenswijze opgerigt.

Eremiten van den H. HIERONYMUS.

De *Eremiten* van den Heiligen HIERONYMUS volgden de *Jezuaten* op den voet, en maakten vier onderſcheidene Ordens uit in *Spanje* en *Italië*. De eerſte, die eigenlijk den naam van *Hieronijmiten* voert, vormde zich door eenige *Italiaanſche* Monniken van de derde Orde van den Heiligen FRANCISCUS, die zich naar *Spanje* begaven, en daar

Klui-

Kluizenaarsverblijven aanleiden. Heel ſchielijk vonden zij navolgers, van welke de merkwaardigſte was PIETER FERDINAND PECHA, Kamerheer van den Koning van *Kaſtilië*, PIETER *den Wreeden*. Deze verkreeg voor hun in het jaar 1373 de bevestiging van Paus GREGORIUS XI, doch met die verandering, dat zij nu Kloosterbroeders werden. PECHA nam nu ook den naam aan van zijne vaderſtad, en noemde zich FERDINAND van *Guadalajara*. In *Eſtremadura* kreeg deze Orde in het jaar 1389 het vermaarde Klooster van *Onze Lieve Vrouw van Guadaloupe*. Het prachtigſte van alle hare Kloosters, ja van de *Roomſche* Kerk in het gemeen, is dat, hetwelk FILIPS II, Koning van *Spanje*, ter eere van den Heiligen LAURENTIUS, geſticht heeft, bij *Escorial*, niet ver van *Madrid*, ſedert het jaar 1557, waar aan zijne opvolgers ter verdere voltooijing millioenen dukaten beſteed, en in hetzelve te gelijk het zoogenoemde *Pantheon* tot eene begraafplaats der Koningen van *Spanje* beſtemd hebben.

PIETER GAMBACORTI, gemeenlijk PIETER van *Piſa* genoemd, ſtichtte een tweede dergelijke *Congregatie van Kluizenaars van den Heiligen* HIERONYMUS; hij was een Zoon van den toenmaligen Heer van *Piſa* en *Lucca*, en begaf zich omtrent het jaar 1377, in den ouderdom van 25 jaren, met verzaking van al de groote uitzigten van zijn Huis, op den Berg *Montebello* in *Umbrië*, niet ver van *Caſſana*, van welken hij dagelijks afkwam, om zijn onderhoud in de naaste dorpen te bedelen. Daar door kreeg hij zoo veel geld, dat hij eene kleine

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Kerk en woonplaatsen voor andere Kluizenaars, die allengs tot twaalf in getal bij hem verzamelden, kon bouwen. Zij namen den Heiligen HIERONYMUS tot hunnen Beschermheilig en voorbeeld, alhoewel hij nooit een Kluizenaar geweest was. Eerst heetten zij *de arme Kluizenaars van Broeder* PIETER van *Pisa*, en schreven zich volkomene armoede, menigvuldig bidden, vasten, geeselen, zuinig eten enz., tot eene wet voor, welke echter in de XVIIde eeuw merkelijk verzacht werd. Eerst in het jaar 1568 begonnen zij, op bevel van Paus PIUS V, de Monnikengelofte af te leggen.

Behalve deze zijn 'er nog twee bijzondere Ordens van *Eremiten van den Heil.* HIERONYMUS in dezen tijd in *Spanje* en *Italië* gesticht, welke tot onze tijden zijn staande gebleven; de éénen door eenen *Spanjaard*, LUPO d'OLMEDO, die in het jaar 1433 gestorven is; de andere door den *Italiaan*, KAREL van *Montegraneli*, die in het jaar 1417 overleed, en de *Congregatie* van *Fiesoli* bij *Florence* oprigtte.

Lollards, Celliten of Cellebroeders, Alexianen

Een veel nuttiger, en voor de menschheid waardiger gezelschap van lieden, dan zoo vele ledigloopende, bijgeloovige Monniken, Kluizenaars en Bedelaars, ontstond in de XIVde eeuw; namelijk de *Lolharden* of *Lollarden*, welke men weleer doorgaans onder dweepachtige, ketterschе of zelfs ondeugende aanhangen heeft gerekend, maar welke men thans geregtigheid laat geschieden (*). Men meen-

(*) MOSHEIM *Kerkgesch.* V. *Deel*, *Bladz.* 324. *volgg.*

meende, dat hun ſtichter geweest was zekere WALTHER LOLLARD, die TRITTENHEIM (*) als het opperhoofd der *Fratricellen*, en eenen der ergſte Ketters beſchrijft, gelijk hij ook daarom te *Keulen* verbrand is geworden. Doch hij noemt hem niet LOLHARD, maar LOHAREUS, en uit zijn verhaal volgt niet, dat deze man, hoe hij ook geheeten mag hebben, ſtichter der *Lolharden* zou geweest zijn. Derzelver oorſprong is, volgens geloofwaardige berigten, deze: Kort na het jaar 1300 ondernamen eenige godvruchtige lieden te *Antwerpen*, onder den naam van *Alexianen*, of *Broeders en Zusters van den Heiligen* ALEXIUS, dien zij tot hunnen Beſchermheiligen verkoren hadden, zich aan werken van barmhartigheid toe te wijden, door het oppaſſen van zieken en kranken, inzonderheid bij de toenmaals heerſchende peſt en beſmettelijke ziekte, en door het zorgen voor de begrafenisſen en het beſtellen der lijken. Wegens hun matig en geſchikt leven, noemde men hen *Matemans*, naar hunne Cellen, of geringe woningen, *Celliten* of *Cellebroeders*; en omdat zij, bij het bezorgen en begraven der dooden, op eenen weenenden, treurigen toon liederen zongen, *Lolhards* of *Lollards*, naar het oude woord *lollen*, *lullen*, *lallen*, van waar nog eene ſtraat binnen *Utrecht* de *Lolleſtraat* genoemd wordt, in welke velen van deze lieden woonden; ook werden zij, met een woord van gelijke beteekenis, *Nolbroeders* genoemd. Dewijl deze goede men-

(*) *Chron. Hirſaug. T.* II. *p.* 155.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

menſchen dus liefdedaden verrigtten, en de plaats der Geestelijken, die dezelve verzuimden en geheel verwaarloosden, vervingen, kan men ligt begrijpen, hoe het gekomen zij, dat zij van dezelve gehaat, en met de *Begharden* vermengd, en veelal hevig vervolgd zijn geworden. Misſchien vervoegden zich eenige dweepers en zonderlingen met hen, maar zeker ſtonden zij den Bedelmonniken meest in den weg, omdat zij de giften der burgeren ontvingen, ter ondersteuning in hunnen liefdearbeid, welke deze Monniken gewoon waren te genieten. Hunne weldadige pogingen maakten hen bij het volk geëerd en geliefd, zelfs werden zij door Vorsten en Overheden beſchermd, die te wege bragten, dat de Pausen hen aan de magt der *Inquiſiteuren* onttrokken, en aan het regtsgebied der Bisſchoppen onderwierpen, ja op verzoek van KAREL *den Stouten*, Hertog van *Burgundië*, nam SIXTUS IV hen in 1472 onder de Geestelijke genootſchappen aan, die onmiddelijk onder den Paus ſtaan, en JULIUS II gaf hun in het jaar 1506 nog grooter voorregten. De latere van hen afkomſtige genootſchappen in de *Nederlanden* en in *Keulen* zijn van hunne eerſte beſtemming geheel afgeweken.

Broeders van het gemeenſchappelijk leven geſticht door GERHARD of GERRIT GROOT.

Nog algemeen nuttiger was het genootſchap van *Geestelijken en Broeders van het gemeenſchappelijk leven*, hetwelk GERHARD of GERRIT GROOT ook in de XIVde eeuw ſtigtte. Zijn leven is door THOMAS A KEMPIS of VAN KEMPEN beſchreven. GERRIT GROOT kwam in het jaar 1340 te *Deventer* in *Overyſſel* ter wereld. Zijn Vader, een voornaam bur-

burger dier ſtad, zond hem op de *Univerſiteit* te *Parys*, alwaar hij in zijn XVIIde jaar de waardigheid van Magister verkreeg, en zich vervolgens in de Godgeleerdheid oefende. Wedergekeerd bekwam hij eenige Prebenden, en gaf zich aan allerhande vermaken over. De *Prior* van het *Karthuizer* Klooster te *Monnikhuizen* bij *Arnhem*, die zijne medeleerling geweest was, wenschte zulk een geleerd man op eenen edeler weg te brengen, en hem te *Utrecht* ontmoetende, gelukte het hem ook, door ernſtige voorſtellingen hem te bewegen, om de wereld te verloochenen. GERRIT ſtond van alle zijne Prebenden af, en trok in plaats van zijne kostbare kleederen heel ſlechte aan, en ging voorts tot eene armoedige levenswijze over. Vervolgens begaf hij zich in het bovengemelde *Karthuizer-Klooster*, alwaar hij een ſtreng leven leidde. Drie jaren dus doorgebragt hebbende, trad hij, op raad zijner Monniken, als Prediker te voorſchijn, waar bij hij eene algemeene toejuiching verkreeg en de bekeering van velen zijner Toehoorderen bewerkte. Schielijk volgde hem de nijd van Prelaten, Priesters en Monniken, die hem door laster zochten te benadeelen en zelfs het prediken te verbieden. GERRIT ontweek hun een' tijd lang; zij zijn toch onze Prelaten, zeide hij, en wij zijn ſchuldig, hun te gehoorzamen. Men heeft nog eenen Brief voor hem, of misſchien van hem, aan den Bisſchop van *Utrecht*, in wiens Kerspel hij *Diaken* was geworden, waar in om opening verzocht wordt der redenen, om welke het

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

prediken hem verboden werd. Dit verbod ſchijnt evenwel niet lang geduurd te hebben.

GERRIT had van zijn' Vader te *Deventer* een huis en een aanzienlijk vermogen geërfd, dit alles beſteedde hij tot nut van het algemeen. Hij vergaderde welgezinde jongens en arme Geeſtelijken bij zich in groot aantal, die hij onderwees en vermaande, zorgende tevens voor het onderhoud der genen, die met hem een godzalig leven wilden leiden. In een ander naburig huis rigtte hij een dergelijk gezelſchap op van vrome vrijſters, die zich in naaijen, breijen en andere vrouwelijke handwerken, maar voornamelijk in eene Chriſtelijke ingetogene levenswijze zoo lang oefenden, tot zij vrijwillig tot het Kloosterleven beſloten. Hij wilde zelve aan alle zijne leerlingen een voorbeeld van volkomenheid zijn, maar dreef zijne zelfsverloochening en ſtrengheid tot uiterſten. Met dit alles worden zijne vlijt in het lezen der Heilige Schrift, zijn ijver, om eene nuttige boekerij te verzamelen, en zijne ſtichtelijke opſtellen zoo in brieven als andere ſchriften, bij uitnemendheid geroemd, voornamelijk zijne gelukkige gave van prediken, welke hij te *Deventer* en in vele andere ſteden, *Zwol*, *Kampen*, *Leyden*, *Delft*, *Gouda*, *Amſterdam* en andere aan den dag leide. Trouwens, hoewel geheel overgegeven aan den Paus, de Leerſtellingen en het Kerkplegtige van zijne Kerk, en vol Mijſtieke en Monniken grondbeginſelen, bezat hij tevens het goede en nuttige der betere Mijſtieken. Hij bragt den Godsdienſt, zoo veel hem mogelijk was,

was, tot deszelfs Bijbelſche bron terug, en het is blijkbaar, dat zijne praktikale manier van prediken hem zoo veel toejuiching verſchafte. Hij vermaande ook, dat men de Zedekunde zelfs van SOKRATES, PLATO en SENEKA behoorde te leeren. Het *Kanonieke* Regt wilde hij alleen doorgeloopen hebben, ten einde in de Kerkelijke wetten niet geheel vreemd te zijn. Van *Scholastieke* Wijsbegeerte of Theologie te ſpreken, kwam bij hem niet in aanmerking.

Hij ſtierf al vroeg in het jaar 1384, voordat hij zijn geliefd ontwerp volkomen ten uitvoer kon brengen. Kort na zijnen dood werden naar zijn ontwerp Kloosters aangelegd in den omtrek van *Zwol*, in welke men een gemeenſchappelijk leven leide, en met handwerken de kost verdiende. Onder alle zijne leerlingen was FLORENTIUS RADEWIN, van den *Leydſchen Dam* in *Holland*, van aanzienlijke afkomst, een tijd lang Kanunnik te *Utrecht*, de voornaamſte. Deze leide zijne Prebende neder, en vergenoegde zich met een enkel Vikariaat bij eene Kerk te *Deventer*, ook had GERHARD hem beſtemd, om zijn opvolger te zijn, en FLORIS nam dezen post met allen ijver waar; door alle de leden van het genootſchap in eensgezindheid, arbeidzaamheid en Christelijke zedelijkheid te houden. Niemand derzelven noemde iets zijn eigendom; allen leefden kuisch en ſober met malkanderen. Om niet ledig en geheel behoeftig te zijn, moest elk boeken afſchrijven; of kinderen onderwijzen; en al wat zij met hunnen arbeid verdienden, bragten zij aan de

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

voeten van hunnen Opziener. De ongeleerde leden waren ijverig bezig in handwerken. FLORIS zelve, die geene groote vaardigheid in het ſchrijven bezat, bereidde ten minſte het Pergament voor de Handſchriften; die hij naauwkeurig doorlas en verbeterde, terwijl hij heilzame voorſchriften uit de beste boeken verzamelde. Hij ſtierf in het jaar 1400, maar het genootſchap breidde zich ſteeds verder uit. EUGENIUS IV en PIUS II ſchonken ook aan hetzelve aanzienlijke voorregten. Inzonderheid maakte het genootſchap zich verdienſtelijk door zijne Scholen, in welke velen der bekwaamſte lieden in *Duitschland* en in de *Nederlanden* hunne eerſte vorming ontvangen hebben. Desniettemin werden zij meermalen door de nijdige Priesters en Monniken met den gehaatten naam van *Begharden* en *Lolhards* gelasterd. Eindelijk, 'er waren ook vrouwelijke gezelſchappen van deze ſoort, die haren tijd tusſchen bidden, lezen, handwerken en onderwijs van meisjes verdeelden.

Orde der Minimen, minſte of geringſte broeders.

Eene Orde, die in het laatſte gedeelte der XVde eeuw opkwam, mogt meer bewondering van den grooten hoop wegdragen, maar zij ſtond ver achter in wezenlijk nut. Deze is de *Orde der Minimen*, *minſten* of *geringſten*, die al de ſtrengheid der *Franciskaner* Orde nog meenden voorbij te ſtreven. Derzelver ſtichter, FRANCISCUS van *Paulâ*, dus naar zijne geboorteſtad in het Koningrijk *Napels* genoemd, werd geboren in het jaar 1416, op eene gelofte zijner ouderen, dat zij hun kind aan den H. FRANCISCUS van *Aſſiſi* zouden wijden. Ingevolge

daar

daar van zonden zij hem, een' jongen van 13 jaren, naar het *Franciskaner* Klooster te *San Marco* in *Kalabrië*; alwaar hij ſpoedig de ſtrengſte en ijverigſte Monniken in de waarneming van den Ordensregel overtrof, onthoudende zich van alle linnengoed en van vleesch te eten. Na in pelgrimſchap al de voorname plaatſen en Kloosters der Orde bezocht te hebben, ſloot hij zich op eenen genoegzamen afſtand van hen in het hol eener rots, waar een ſteen zijn bed, kruiden en wortels uit een naburig woud zijn voedſel waren. Zijne Ordensgenooten, die hem aan CHRISTUS gelijkvormig willen maken, verzekeren, dat Engelen zijne geboorte bezongen hebben, dat hij in zijn veertiende jaar van den Geest in de woestijn geleid, en van den Duivel verzocht, en door de Engelen gediend is geworden, een van welken hem een kapot opzette. Hoe het zij, onze jonge Kluizenaar verkreeg ſpoedig den roem van heiligheid in geheel *Kalabrië*. — Reeds in het jaar 1435 kreeg hij leerlingen, met welken hij in de nabijheid van *Paula* Kluizen benevens eene Kapel bouwde, in welke zij te zamen zongen. Men noemde hen de *Kluizenaars van den Heiligen* FRANCISCUS. De *Sicilianen*, van zijne deugden en wonderen gehoord hebbende, noodigden hem in hun eiland. Toen hij nu in het jaar 1464 met twee van zijne reisgenooten derwaards wilde overvaren, weigerden de ſchippers hem mede te nemen, omdat hij de vracht niet betalen kon. Maar knap wierp de Heilige man zijnen mantel in zee en wandelde, met zijne reisgenooten, zoo als men vertelt, op denzelven,

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ven, zonder omſlag naar *Sicilië* over. Vier jaren daar na keerde hij naar *Kalabrië* terug, alwaar hij de armen in een' grooten hongersnood hielp. Ondertuſſchen had PIUS II van zijne wonderdaden gehoord, waarom hij eenen van zijne Kamerheeren zond, om 'er onderzoek naar te doen. Deze beſtrafte 's mans overmatige geſtrengheid en nadeelige zonderlingheid, maar FRANCISCUS nam, zonder hem te antwoorden, gloeijende kolen in de hand, zonder zich te branden, en zeide tegen den Kamerheer, dat God hem zulke kracht gegeven had: dus kon men daar ligtelijk uit beſluiten, dat hij ook in ſtaat moest zijn, om de allerſtrengſte boete te verdragen. De Kamerheer wilde zich hier op voor zijne voeten werpen, en om zijnen zegen verzoeken, maar de Heilige man verzocht veel meer om den zijnen. Dit alles baande allengs den weg tot de bevestiging van dit nieuw genootſchap, welke SIXTUS IV in het jaar 1474 onder den bovengemelden naam haar ter hand liet ſtellen. Hij ſtelde den ſtichter der Orde tot haren algemeenen Opperſte aan, en onttrok haar aan het regtsgebied der Biſſchoppen.

Men moet verbaasd ſtaan over de menigte en geſteldheid der wonderen, welke de Geſchiedſchrijvers dezer Orde van haren Stichter verhalen, en welke duidelijk eene ongelukkige naarbootſing van de wonderen van JEZUS aanwijzen. Hij werd als JEZUS op eenen Berg verheerlijkt, en de Aartsengel MICHAEL bragt hem eenen Brief, in welken het woord *Caritas*, (*Liefde*,) met gouden letters in een hemelsblaauw veld ſtond, hetwelk naderhand ook het wa-

wapen der Orde geworden is; hij genas kreupelen en lammen, ſpijsde 300 menſchen met één brood en eene flesch wijn, veel werd hij beſtreden van booze geesten, maar overwon hen ſteeds. Doch een' gevaarlijker vijand had de Heilige man aan zijnen Landsheer, den Koning van *Napels*, FERDINAND *den eerſten* zelven; misſchien omdat hij dien eenige beſtraffingen en vermaningen gegeven had. De Koning zond eenen Hopman met Soldaten in het Klooster te *Paterno*, om den Heiligen naar *Napels* te brengen. Doch, niet alleen de groote beweging, welke daardoor onder de inwoners van *Paterno* ontſtond, maar voornamelijk het bewonderenswaardig gedrag van den nederigen Heiligen, deed zulk eene werking op den Hoofdman, dat hij, in plaats van zijnen last te volbrengen, den Koning deed begrijpen, welke gevaren daar mede gepaard gingen, en hem daar door tot andere gevoelens bragt.

LODEWYK XI, Koning van *Frankryk*, naderde ten dezen tijde zijn levenseinde; geen Vorst was ooit zoo bevreesd voor den dood, als deze. Dewijl de kunst der Geneesheeren was uitgeput, en Godsdienſtige middelen, als geloften, bedevaarten, heilige Reliquien, geene werking deden, geloofde de Koning, dat de groote Wonderman, FRANS VAN PAULA, de eenige was, die hem zijne gezondheid zou kunnen wederbezorgen. Hij liet hem dus bij zich noodigen, maar de Heilige man, misſchien niet vertrouwende op zijn wondervermogen, weigerde te komen. LODEWYK wendde zich tot den Paus,

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

Paus, en op deszelfs bevel ging de Heilige man in het jaar 1482 op reize. In *Napels* ging de Koning met de geheele Hofſtoet hem te gemoet; de Paus bewees hem grooter eere, dan aan regerende Vorſten; bood hem vergeefs Kerkelijke waardigheden aan; maar ſchonk hem daar voor het regt, om waschkaarſen en roozenkranſen in te zegenen, welke hij als geſchenken uitdeelde en door welke hij vele wonderen verrigt zal hebben. Bij zijne aankomst in het Rijk, zond LODEWYK hem den *Daufijn* te gemoet, en ontving hem vervolgens zelve met zijne Hovelingen, op eenigen afſtand van zijn Kasteel *Tours*; hier wierp de Koning zich voor hem neder, met verzoek, dat hij bij God verlenging van zijn leven wilde uitwerken. De Heilige man antwoordde vrij verſtandig, dat de Koning dit alleen van God moest bidden en verwachten. Evenwel zegt men, dat hij den Koning gewilliger tot ſterven gemaakt zal hebben, hetwelk in Augustus 1433 volgde. KAREL VIII, zijn Zoon, raadpleegde onzen Heiligen niet alleen in gewetenszaken, maar ook in ſtaatsaangelegenheden, maakte hem tot Dooppeet van zijnen Zoon, en liet hem toe in *Frankryk* twee Kloosters te bouwen, en ſtichtte een derde te *Rome*, hetwelk alleenlijk van geborene *Franſchen* bewoond zou worden. FRANCISCUS VAN PAULA ſtierf in *Frankryk* in het jaar 1507, en LEO X plaatſte hem in het jaar 1519 onder de Heiligen van zijne Kerk.

De door hem geſtichte Orde heeft haren eerſten naam, *Kluizenaars van den Heiligen* FRANCISCUS, niet behouden. Toen deze Monniken het eerſte Kloos-

Klooſter te *Mallaga* in *Spanje* van FERDINAND *den Katholijken* en IZABELLA kregen, noemde men hen *de Broeders der Overwinning*, omdat men eene op de *Mooren* behaalde overwinning aan het gebed van hunnen Stichter had toegeſchreven. ALEXANDER VI, die in de jaren 1493 en 1501 hunnen Regel bekrachtigde, gaf hun den naam, *Minimi Fratres Eremitae* FRANCISCI DE PAULA, ſedert heetten zij *Fratres Minimi* en *Minimi*, *de Minſte of Geringſte Broeders*. Te *Parys* kregen zij nog eenen bijzonderen naam, welken zij nog in de jongſte tijden gevoerd hebben. Te weten, dewijl men hunnen Stichter, toen hij aan het Hof van LODEWYK XI kwam, *den goeden man*, (*le bon homme*,) noemde: (in den grond een ſpotnaam, welken de Hovelingen hem gaven,) zoo heette ook hun eerſte Klooſter te *Parys*, *le Convent des Bons Hommes*.

Langen tijd had deze Orde geenen bijzonderen Regel, maar hield ſlechts het voorbeeld van haren Stichter voor oogen. Eindelijk gaf deze hun een voorſchrift van volkomenheid, hetwelk hem door den Heiligen Geest, zoo men zegt, was ingegeven. Deze Monniken, zoo wel Geeſtelijke als de Leekebroeders, moesten een kleed, tot op de hielen hangende, dragen, van natuurlijk zwarte wol, benevens eene kap van dezelfde kleur, tot op de heupen hangende; als ook zulken gordel met vijf knoopen; al hetwelk zij bij nacht noch dag mogten afleggen. Het zoogenoemde *vaſtenleven*, (*vita quadrageſimalis*,) moesten zij zoo ſtreng waarnemen, dat zij nooit vleesch, nooit iets, dat van vleesch komt,

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

komt, ook geene eijeren, boter, kaas of eenige melkſpijze aten, uitgezonderd in zware ziekten; alleen was hun brood, olie en water geoorloofd. Ook was hun een aanhoudend zwijgen opgelegd. Behalve de *Minimen-Nonnen*, wier Abdisſen *Correctrices* heeten, bevonden zich ook vele *Tertiarien* bij deze Orde, of Wereldlijken, die, zonder de Orde aan te nemen, echter door het waarnemen van eenige voorſchriften, en het dragen van een klein koordje, aan de verdienſten der Orde deel namen.

De Adel maakt zichmeester van de Domkapittels.

Wij hebben op zijne plaats aangeteekend, hoe de Adel zich lieverlede hebbe ingedrongen in het bezit der vaste Prebenden en Kanunnikdijen, niettegenſtaande GREGORIUS IX zich in het jaar 1232 nog door een bijzonder *Decretale* daar tegen verzette; thans met de XIVde eeuw ging dit zoo ver, vooral in *Duitschland*, dat zulken, die niet van Adel waren, daar geheel van uitgeſloten werden. Vergeefs poogde de Kerkvergadering van *Konſtanz* dit misbruik afgeſchaft te krijgen, ook verbood zij, het toelaten van jonge knapen, onder den naam van *Canonici Parvi*, voor dat zij ten minſte den ouderdom van achttien jaren zouden bereikt hebben.

Nonnen.

Ten aanzien der *Nonnen* vindt men in dit Tijdvak weinig verandering, alleen dat de meeste nieuwe Monniken-Orden ook hunne Nonnenkloosters hadden. Voor het overige, gelijk deze Kloosters in de XII en XIIIde eeuw niet zelden verblijven van ontucht waren, zoo verklaarde CLEMANGIS thans dezelve over het algemeen, ten minſte in *Frankryk*, voor hoerhuizen. Ook verzekert D'AILLY, dat

dat deze Kloosters erger verbasterd waren, dan hij zich verſtoutte te zeggen. Wij vinden ook verſcheidene beſluiten en vaſtſtellingen van Kerkvergaderingen en Biſſchoppen, omtrent de buitenſporigheden der *Nonnen*.

Orde der H. BIRGITTA of BRIGITTA.

Doch merkwaardiger dan dit alles, is de nieuwe Orde van de Heilige BIRGITTA, of, zoo als men haar gewoonlijk noemt, BRIGITTA, in *Zweden* geſticht, voor *Nonnen* en tevens voor *Monniken*, die met haar zamenwonen zouden. Zij was de dochter van BIRGER PETERSONS, een' Ridder, Koninklijke Raad, en *Laghman*, (of ſpreker van het volk op den algemeenen Rijksdag,) te *Upſala*, en zal omtrent het jaar 1302 ter wereld gekomen zijn. Hare ouders waren naar de bijgeloovigheid der tijden vrome lieden, en plantten hunne gevoelens op de dochter al vroeg over, die reeds met haar zevende jaar gezigten begon te zien. De Maagd MARIA bood haar eene kroon aan, en CHRISTUS zelve ſprak met haar over zijn lijden. Toen zij dertien jaren oud was, werd zij uitgetrouwd aan ULF GUDMARSON, Rijksraad en *Laghman* in *Narike*, uit welk huwelijk vier Zoons en vier Dochters geboren zijn. Evenwel waren deze echtelingen *Tertiarien* van de Orde van den Heiligen FRANCISCUS, wier ſtrengheid zij zoo veel mogelijk in hun huis zochten na te volgen. BIRGITTA inzonderheid ſliep van tijd tot tijd geheel gekleed op den blooten grond, of op eene plank, bragt een groot deel van den nacht in het gebed door; kleedde zich met een haren hembd; bezocht de Hospitalen, waar zij de zieken bediende, en deel-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

deelde vlijtig aalmoezen uit. Eindelijk begaven zij zich beiden, haar Gemaal en zij, in een Klooster; haar Gemaal ſtierf kort daar na. Nu weduwe zijnde, verloochende BIRGITTA de wereld geheellijk, en begon ſpoedig den naam van eenen Heiligen te krijgen. MAGNUS ERIKSON regeerde toen in *Zweden*, een zorgeloos en wellustig Vorſt, wien BIRGITTA in bloedverwantſchap beſtond. Zij beſtrafte dezen Koning meermalen, en zeide hem in het aangezigt aan, dat hij ſlecht regeerde. Maar dewijl zij hier bij zich op de verſchijningen aan haar gebeurd beriep, noemde de Koning hare vermaningen, *Käring-Sagor*, oudewijvenpraat; en vraagde gemeenlijk haren Zoon, BIRGER ULFSON, die meermalen aan het Hof kwam: Wat zal onze Nicht, uwe Moeder, dezen nacht wel van ons gedroomd hebben? Toen hij naderhand de liefde van zijn volk verloor, en van zijne eigene Biſchoppen in den ban gedaan werd; ſchonk hij haar in het jaar 1348 eene Hoeve te *Wadſtena*, alwaar zij terſtond een Klooster liet bouwen, hetwelk naderhand zeer vermaard is geworden, en voor hetwelk, van het jaar 1382 af, een *Onze Lieve Vrouwen-Penning* van elk perſoon in het geheele Koningrijk, die 16 jaren oud was, opgebragt moest worden. De droevige verwarringen in haar vaderland, als ook de peſt, welke hetzelve, gelijk geheel *Europa*, ſedert het jaar 1349 verwoeſtte, bevorderde in het volgende jaar BIRGITTA's beſluit, om naar *Avignon* en *Rome* te reizen, en daar het Jubeljaar te vieren. Vergeefs raadde zij KLEMENS VI, om zijnen Zetel weder naar

naar *Rome* over te brengen. In deze hoofdſtad leefde zij zelve nog vele jaren, tot zij in het jaar 1370 van URBANUS V de bevestiging van hare Orde verkreeg. Thans geboden haar gewaande Goddelijke Openbaringen, om eene bedevaart naar *Jeruzalem* te doen, op welke zij van twee Zonen, eene Dochter, en nog twee Zweedſche Geestelijken verzeld werd. Niet lang na hare wederkomst ſtierf zij te *Rome* in het jaar 1373. Hare Dochter KATHARINA voerde haar lijk naar *Zweden* in het Klooster *Wadſtena*, waar zij de eerſte Kloostervoogdes werd, en even als haar Moeder, in den roep van wonderdadige heiligheid geſtorven is. BIRGITTA is in het jaar 1391 door BONIFACIUS IX, op verzoek van MARGAREET, Koningin van het *Noorden*, plegtig gecanonizeerd. Haar Feestdag werd bepaald op den 23ſten van Augustus. Zelfs was hare oudſte Dochter insgelijks bijkans gecanonizeerd, doch INNOCENTIUS VIII heeft dit in het jaar 1485 tot eenen meer gelegenen tijd verſchoven.

De bedenking, dat BIRGITTA van eenen *Schismatiken* Paus gecanonizeerd was, en misſchien ook eenige twijfeling aan de waarheid der verſchijningen en openbaringen van deze Heilige waren waarſchijnlijk oorzaak, waarom de *Zweedſche*, *Deenſche* en *Noorweegſche* Geestelijkheid het Concilie van *Konſtans* en den Paus JOANNES XXIII om eene ſtatelijke heiligspreking van BIRGITTA verzocht. Deze is ook werkelijk gevolgd op den 1ſten Februarij 1415, nadat eenige Doctoren en Licentiaten gezworen hadden, dat BIRGITTA vele wonderen gedaan had en

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog bij haar graf deed. Doch dewijl de gemelde Paus kort daar na werd afgezet, beſchikte men eene derde Canoniſatie ter bevestiging der voorgaande, door den nieuwverkozenen Paus MARTINUS V. Bij deze gelegenheid toonde GERSON zich geheel niet gunſtig voor de Heilige BIRGITTA, in zijn Boek, hetwelk hij ten dien tijde ſchreef *over de beproeving der geesten*, (*Tractatus de probatione ſpirituum*) (*). Hij wil, dat men bij dit onderzoek vooral den perſoon moet beſchouwen, die voorgeeft Goddelijke gezigten te hebben, en dan de geſteldheid dezer gezigten zelve; verders moet men onderzoeken, waarom deze gezigten zouden plaats gehad hebben, en waar toe zij zouden hebben moeten dienen. Van gelijken inhoud is eene andere verhandeling van GERSON, die niet lang daar na opgeſteld is: *Tractatus de diſtinctione verarum viſionum à falſis* (†).

Wat nu de gezigten en openbaring van BIRGITTA zelve betreft. Haar Biechtvader, MATTHIAS, Doctor der Theologie, en Kanunnik te *Linköping*, had haar het eerst tot een beſchouwelijk leven opgeleid, en op hemelſche openbaringen opmerkzaam gemaakt. Maar de *Prior* van het *Cistercienſer* Klooster *Alvasta*, PIETER, heeft ze grootendeels uit het *Zweedsch* in het *Latijn* vertaald. ALFONSUS, Biſchop van *Gyënne*, heeft ze in VIII Boeken verdeeld, voor welke de bovengemelde MATTHIAS eene voor-

(*) *Opp. Tom.* I. *P.* I. *p.* 37.
(†) *l. c. pag.* 43-59.

voorrede heeft geplaatst. De aanmerkingen van GERSON ſchijnen ondertusſchen aanleiding gegeven te hebben, dat de Kerkvergadering van *Baſel* een nieuw onderzoek van dezelve in het jaar 1435 aan den beroemden Spaanſchen Dominikaan, Theologant en Canonist, JOAN VAN TORQUEMADA, (*de Turre Cremata*,) aanbeval; welk onderzoek gunſtig voor deze gezigten uitviel. Zij zijn ſedert verſcheidenemalen in druk uitgegeven.

In deze gezigten is het dan de Zoon van God, die aan deze Heil. Vrouw verſchijnt, en met haar, als zijne Bruid, ſpreekt; dan zijn het de beide andere perſonen der Godheid, de Maagd MARIA, goede en kwade Engelen, ook verſtorvene Heiligen, die met haar, of onderling met malkanderen, ſpreken. In ſommige plaatſen verklaart zij zelve zich omtrent den toeſtand, in welken zij zich bij deze openbaringen bevond. Zoo verzekert zij, dat zij eens te *Rome* in de Kerk *Maria Maggiore* biddende, in een hemelsch gezigt verrukt was geworden, terwijl haar ligchaam door zekere bedwelming, (*gravedo*,) maar toch geen' volkomenen ſlaap bevangen was. Over het algemeen geeft zij te verſtaan, dat zij wakende onder het bidden, maar in eene ſoort van verrukking, (*in raptu mentis contemplatione ſuſpenſa*,) hare openbaringen ontvangen hebbe. Dit verdient aangemerkt te worden, dat zij zelve ſomtijds eenig wantrouwen aan de echtheid van hare gezigten en openbaringen te kennen geeft.

Menigmaal ontbreekt aan hare gezigten het Godewaardige en de overeenſtemming met de Chriſtelijke

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Openbaring. Eens leerde haar JOANNES *de Dooper*, dat 'er een vogel is, dien men den Exter noemt, welke zijne jongen lief heeft, omdat de eijeren, uit welke zij voortgekomen zijn, jongen in zijn buik waren; dat deze vogel zich een nest maakt van oude en verſletene dingen: zoo wel om te rusten, als om zich voor den regen en te groote droogte te bedekken; en eindelijk ook, om zijne jongen op te voeden; deze gewent hij op driederlei wijze te vliegen, door ſpuwen, toeroepen en zijn voorbeeld. Deze vogel zal God zijn, uit wiens baarmoeder der Godheid alle redelijke zielen voortkomen; voor elke van dezen bereidt hij een ligchaam van aarde; en ſtelt haar in veiligheid tegen den regen van booze daden; en wat dergelijke kinderlijke vergelijkingen meer zijn. De Maagd MARIA onderrigt haar, dat Vader, Zoon en Heilige Geest te gelijk in haar geweest zijn. Op een' anderen tijd verzekert zij haar, dat zij voor hare gehoorzaamheid eene zoo groote magt ontvangen had, dat zelfs de onreinſte zondaar vergeving kreeg, wanneer hij zich met voornemen van zich te zullen beteren en met een verbrijzeld hart tot haar wendde; ja wie haar zag, beſchouwde de Godheid en menschheid te gelijk, als in eenen ſpiegel. Zij noemt het waarheid, dat zij zonder erfzonde ontvangen is geworden; zij verhaalt haar, dat zij, na de beſnijdenis van haren Zoon, deszelfs voorhuid altijd bij zich gedragen, dezelve bij haar overlijden, benevens het van hem bij het afnemen van het kruis, afgevloeide bloed aan den Apostel JOANNES overgegeven hebbe; dat deszelfs opvolgers, we-

wegens de toenemende boosheid der wereld, het één en ander op eene reine plaats onder den grond begraven hebben, tot dat een Engel dit aan de vrienden van God ontdekt had, en zij voegt 'er bij: *Rome* zou zich verheugen, ja van vreugde weenen, als het wist, welken lieven schat het daar aan bezit, zonder dien te eeren. Doch deze weinige voorbeelden zijn genoeg, om den geest dezer gewaande openbaringen te leeren kennen. Het geheel is, eenige bekende zedelijke aanmerkingen en voorschriften uitgezonderd, een dweepachtig en verward gesnap van eene welmeenende vrouw vol bijgeloof, die zich waarschijnlijk door hare inbeelding heeft bedrogen; of ook door hare biechtvaders en gewetensbestuurders misleid is geworden; zoo niet overigens een groot gedeelte dezer gezigten van dezen zelfs afkomstig is. Aan vele Grooten zeide zij stoute en bittere waarheden. Aan de Pausen te *Avignon* kondigde zij, niet zonder bedreigingen en verachtelijke afschilderingen van dezelven, den wil van God aan, dat zij naar *Rome* terug moesten keeren. Zij zag de ziel van eenen overledenen Paus wegens verscheidene misdaden in het Vagevuur. Maar bijzonder laat zij CHRISTUS, één der Pausen van haren tijd, zeer slecht afbeelden. „ Ik bezwaar mij over u, zegt hij, gij Hoofd mijner Kerk, die op mijnen Stoel zit, welken ik aan PETRUS en zijne opvolgers met driedubbelde waardigheid en gezag ten Zetel overgegeven heb. Voor eerst, opdat zij magt zouden hebben, om de zielen te binden, en van de zonde vrij te spreken; ten tweede, opdat

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517

zij voor boetvaardigen den hemel openen, en ten derde, opdat zij dien voor verdoemelingen en verachters ſluiten zouden. Maar gij, die zielen behoort te ontbinden en mij te vertegenwoordigen, zijt voorwaar een moordenaar der zielen. (*animarum interfector.*) Ik heb PETRUS tot eenen Herder en Hoeder mijner Schapen geſteld; maar gij zijt derzelver verſtrooijer en verderver. Gij zijt erger dan LUCIFER: want deze benijdde mij, en wilde mij ſlechts ombrengen, om in mijne plaats te heerſchen. Maar gij zijt des te boozer, dewijl gij niet alleen mij ombrengt, naardien gij mij door uwe booze werken van u vervreemdt; maar ook de zielen door uw boos voorbeeld. Ik heb haar door mijn bloed verlost, en ze aan u als eenen getrouwen vriend toevertrouwd; maar gij geeft ze op nieuw den vijand over, van wien ik ze verlost heb. Gij zijt onregtvaardiger dan PILATUS, die mij ter dood veroordeeld heeft. Doch gij oordeelt niet alleen mij, als of ik over niemand heerschte, en niets goeds verdiende; maar gij verdoemt ook onſchuldige zielen, en laat de ſchuldigen los. Gij zijt harder dan JUDAS, die mij alleen verkocht heeft; doch gij verkoopt niet alleen mij, maar ook de zielen mijner uitverkorenen, om een' kleinen winst en ijdelen naam. Gij zijt afſchuwelijker dan de Joden; want die hebben ſlechts mijn ligchaam gekruist; maar gij kruist en ſtraft de zielen mijner uitverkorenen, voor welke uwe boosheid en overtreding bitterder is, dan eenig zwaard."

Orde der

Volgens zekere gewaande openbaring ſtichtte zij eene

eene Orde, waar van zij den grondſlag leide in het omſtreeks het jaar 1344 gebouwde Klooster *Wadſtena*, in het Kerspel van *Linköping*, in *Oostgothland*. Behalve de hier voor gemelde acht Boeken van hare Openbaringen, gaf eenigen tijd na haren dood PIETER, Prior van het Klooster *Alvasta*, aan de Monniken van *Wadſtena*, nog eene verzameling over van andere Openbaringen, welke in zijn Klooster bewaard werden, en voor welker echtheid ook het getuigenis van hare Dochter KATHARINA inſtond. Dewijl deze in die eerſte verzameling niet zijn ingelijfd, heeft men ze *Revelationes Extravagantes* genoemd. In dezelve is de bovenmenſchelijke oorſprong van den Ordensregel en het Klooster, waar dezelve het eerst zou waargenomen worden, gegrond. De Heilige zag de Maagd MARIA, die haren Zoon om *Wadſtena* verzocht. Nu verſcheen wel de Duivel, en beweerde om verſchillende redenen zijn regt op deze plaats; maar MARIA ſtelde hem andere redenen tegen, en CHRISTUS wees haar eindelijk in dit pleidooi *Wadſtena* toe. Zelfs gaf CHRISTUS zelve aan BIRGITTA de ligging, de maat, en de geheele inwendige inrigting van de Kerk in gemelde Klooster op, en op dezelfde wijze keurt hij den Regel van hare Orde goed, heldert denzelven op en breidt hem uit. Ook geeft de Maagd MARIA daaromtrent eenige voorſchriften. Inderdaad men zou zich zeer moeten bedriegen, of in alle deze gezigten en openbaringen vertoonen zich de Abdis, de Nonnen en Monniken van *Wadſtena* al te ſterk, die de Heilige na haren dood alles konden

Heil. BIRGITTA.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. aar 1073. of 1517.

laten zien, hooren en zeggen, wat zij wilden; zoo als zij dan CHRISTUS onder anderen ook eene algemeene geldbelasting in geheel *Zweeden* tot het volbouwen van meergemelde Klooster lieten uitſchrijven.

BIRGITTA wijdde hare Orde aan de vereering der Maagd MARIA; maar zij werd *de Orde van den Zaligmaker*, (*S. Salvatoris*,) genoemd, omdat zij haren Regel van hem zelven ontvangen zou hebben; of *de Orde van* BIRGITTA, naar den Regel van den Heiligen AUGUSTINUS. Eigenlijk zou het eene Nonnen-Orde zijn; met welke echter een gezelſchap van Monniken verbonden werd, die aan de Nonnen de Sacramenten bedienen, en haar anderen Geeſtelijken bijſtand bieden zouden. Over beiden werd eene Abdis geſteld: eene in het oogloopende gelijkvormigheid met de Orde van *Fontevraud*, waar van in de Geſchiedenis op hare plaats verhaald is. Elk Klooster zou dus 60 Nonnen en 13 Priesters hebben, die de Apostelen, PAULUS medegerekend, verbeelden; vier Diakenen, door welken de vier hoofdleeraren der Kerk zouden afgebeeld worden; en acht Leekenbroeders, (*Converſi*;) zoodat 'er, behalve de Apostelen, het getal der 72 Leerlingen van CHRISTUS uitkomt. Geene Non zou vóór haar 18de, geen Monnik voor zijn 25ſte jaar aangenomen worden. De kleeding van beiden werd ook, zegt men, door CHRISTUS zelven naauwkeurig bepaald. De voorgeſchrevene vasten en ſtilzwijgen was vrij gematigd, maar zeer ſtreng het gebod, dat de Monniken en Nonnen geſcheiden zouden blijven. De Ab-

Abdis van *Wadſtena* had het algemeen beſtuur der Orde, welke echter tevens aan het regtsgebied en toeverzigt der Biſſchoppen onderworpen bleef. Spoedig breidde de Orde zich allerwege uit, en alzoo 'er ten aanzien van het waarnemen des Regels eene groote verſcheidenheid in de verſchillende Kloosters met den tijd was ingeſlopen, liet INNOCENTIUS VIII in het jaar 1487 eene algemeene vergadering der Orde houden, in welke eenige veranderingen en bijvoegſelen bij den Regel bepaald werden, en onder anderen het vereischte getal Nonnen tot het aanleggen van een nieuw Klooster op 20 bepaald werd.

Of BIRGITTA ook eene Ridderorde hebbe ingeſteld.

Eenige Geleerden van later tijd hebben beweerd, dat BIRGITTA ook eene Geestelijke Ridderorde hebbe ingeſteld, omdat 'er in hare openbaringen breedvoerig van geſproken wordt, doch bij nader inzien van dezelve is het blijkbaar, dat zij in het gemeen van de Ridderſchap ſpreekt, en ten doel heeft, om de verbastering der toenmalige Ridderordens af te keuren en te beſtraffen.

Joanniter Ridders, of Ridders van Rhodus en Maltha

Bij het begin der XIVde eeuw bevonden de drie vermaarde Ridderordens, nadat de Kruisvaarten hadden opgehouden, zich wel buiten ſtaat, om hunne dapperheid in het Heilig Land te vertoonen, maar zij waren nog vermogend genoeg, om elders de Ongeloovigen te beoorlogen. De oudſte derzelve, *de Orde der Hospitaalbroeders van den Heil.* JOANNES *te Jeruzalem* had zich, na het verlies van *Ptolemais*, de laatſte bezitting der Christenen in *Palestina*, in het jaar 1291 naar het eiland *Cyprus* begeven, alwaar de Koning HENDRIK van *Luſignan* haar

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

de ſtad *Limiſſon* in eigendom ſchonk. In het jaar 1308 kreeg zij tot haren Grootmeester FOULQUES van *Villaret*, deze veroverde het eiland *Rhodus*, alwaar toen de Ridders hun vast verblijf namen, en daarom *Ridders van Rhodus* genoemd werden. Kort daar na ſchonk de Paus hun een gedeelte van de goederen van de Orde der *Tempelheeren*, maar meer voordeel had zij uit de vereeniging met de Orde van den Heiligen SIMSON van *Konſtantinopolen* en *Corinthe* en derzelver goederen, ook met eene ſoort van *Hospitaalbroeders*, die in de eerſte tijden der XIIde eeuw ontſtaan waren. De Ridders behielden het eiland *Rhodus* tot het jaar 1522, toen het door de *Turken* veroverd werd, maar zij kregen daar voor in het jaar 1530 van Keizer KAREL V, als Koning van *Napels*, het eiland *Maltha* in de plaats, naar hetwelk zij tot in onzen tijd *Ridders van Maltha* geheeten hebben.

Duitſche Ridders.

De Orde der *Duitſche Ridders* was met het begin der XIVde eeuw zeer rijk en vermogend, maar ook geheel vervreemd van hare eerſte beſtemming. Zij waren onlangs Heeren van geheel *Pruiſſen* geworden, na eenen oorlog van 53 jaren met deszelfs oude inwoners; ook was *Lyfland* aan hun onderworpen, hetwelk de Zwaardbroeders veroverd hadden, die nu in de *Duitſche* Orde werden ingelijfd. Zij bezaten bovendien vele goederen in *Duitſchland*, maar nu namen weelde en dartelheid onder hen de overhand. Toen in het jaar 1290 *Ptolemais*, de laatſte ſtad, welke de Christenen in *Palestina* bezaten, gevaar liep, van verloren te gaan, en zij van Paus

Paus URBANUS VI vermaand werden, tot ontzet der ſtad op te trekken, dreven zij openlijk daar den ſpot mede. Hun toenmalige Grootmeester alleen BURKARD van *Schwenden*, doch die in de *Johanniter-Orde* was overgegaan, verloor in de verdediging dezer ſtad het leven. Uit dezelve werd het hoofdverblijf dezer Ridders naar *Venetië* overgebragt. Eén der volgende Grootmeesters, GOTTFRIED, Graaf van *Hohenlohe*, beſpeurende, dat de Pauſen der Orde niet meer genegen waren, en dat de naarijver der Vorsten tegen dezelve toenam, hield in het jaar 1302 een Kapittel der Orde te *Elburg*, maar beproefde vergeefs de oude zedentucht te herſtellen, waarom hij zijne waardigheid nederleide en naar *Duitschland* keerde. Zijn opvolger, SIEGFRIED van *Feuchtwangen*, maakte *Marienburg* tot het hoofdverblijf der Orde, en daar hij geene kans zag, om de Orde zelve te hervormen, ſchreef hij ten minſte aan de overige inwoners van *Pruiſen* ſtrenge wetten voor. Hij ontnam in het jaar 1310 geheel *Pomerellen* en dus ook *Dantzig*, met eene omliggende groote landſtreek aan de *Polen*, die vergeefs daar over hunne klagten bij Paus KLEMENS V inbragten, alzoo de Orde hem door aanzienlijke geldſommen op hare zijde wist over te halen. En aan de uitſpraak van den Aartsbiſchop van *Gneſen*, als Gevolmagtigden van JOANNES XXII, in het jaar 1321, dat zij *Pomerellen* aan de *Polen* terug geven of eene ſchavergoeding in geld opbrengen zouden, weigerden zij te voldoen; maar als de Paus hun gebood in het jaar 1326, om zich niet te verzetten tegen den doortogt

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

togt en inval der Heidenſche *Lithauwers*, verbonden met Christelijke *Polen* en *Hungaren*, in de *Mark Brandeburg*, alwaar zij gruwelijke wreedheden oefenden, gehoorzaamden zij daar aan, hoewel onwillig. WERNER van *Orſeln* was toen Grootmeester der Orde. Aan hem heeft PIETER van *Dusburg*, een Ordens-Priester, zijne *Pruisſiſche Geſchiedenis* van 1220 tot 1326 toe, opgedragen, welke, hoe zeer vervuld met blijken van ligt- en bijgeloovigheid, evenwel over de oudſte Geſchiedenis van *Pruisſen* en der *Duitſche* Orde veel licht verſpreidt, hetwelk men elders vergeefs zoeken zou.

Nooit heeft deze Orde meer gebloeid dan onder den roemwaardigen Grootmeester WINRICH van *Knipprode* van het jaar 1351 tot 1382. Hij verſtond de kunst, om zijnen Ridderen een gevoel van hunne Geestelijke en Zedelijke waardigheid in te boezemen, en deed alle Standen, tot den Landman toe, gelijke regten wedervaren. Behalve, dat hij nieuwe Scholen oprigtte, vervulde hij ook de reeds beſtaande met bekwame mannen. Uit *Duitschland* en *Italië* ontbood hij geleerde mannen naar *Marienburg*. De Ordensbroeders begonnen nu zelve ſmaak in de geleerdheid te krijgen. Noch de Geestelijkheid, noch de Paus konden iets tegen hem uitrigten, zoodra het op zijn aanzien als Vorst aankwam. Hij noodzaakte den Biſchop van *Ermeland*, hem drie ſteden af te ſtaan; en drie Pausſelijke bevelen, om dezelve terug te geven, maakten geenen indruk op hem. De Paus begeerde door zijnen Legaat een jaarlijkſche tiende van de goederen der Geestelijkheid in

in *Pruisfen*. Deze had dezelve reeds toegeſtaan, maar de Grootmeester verbood hun te betalen, en de Geestelijkheid gehoorzaamde. WINRICHS opvolgers handhaafden lang of na zoo veel gezags niet bij de Ridders als hij. Deze, trotsch op hunne magt, noemden zich thans *Duitſche Heeren* en *Kruisheeren*; maar hunne onderdanen en naburen, die nieuwe oorzaken hadden om zich over hen te bezwaren, veranderden dezen laatſten naam in *Kruisigers*. Ondertusſchen werd hun gebied in het jaar 1402 nog met de *Nieuw-Mark* vergroot, doch zij konden, als het ware, hun geluk niet dragen. Zonder noodzakelijkheid ſtortten zij zich in eenen ongelukkigen oorlog met *Polen*, op welks einde in het jaar 1411 zij echter hun reeds verloren land weder heroverden. Doch, alzoo zij voortgingen, hunne onderdanen als dwingelanden te drukken, ſloten eindelijk de Stenden van *Pruisfen* in het jaar 1440 een verbond tot handhaving van hunne regten en vrijheden. De Orde, die dit een oproer noemde, weigerde hun regt te doen; waarom de Stenden zich in het jaar 1454 aan den Koning van *Polen*, KASIMIR IV, overgaven. Hier uit ontſtond een dertienjarige oorlog, die met den vrede te *Thorn*, in het jaar 1466 eindigde, in welken de Orde geheel *Voor-Pruisfen*, of het thans *West-Pruisfen*, aan den Koning moest overlaten, en voor *Achter-Pruisfen*, of *Oost-Pruisfen* hem hulde doen en hem voor Leenheer erkennen moest. Te voren had de Orde reeds de *Nieuw-Mark* verkocht aan den Keurvorst van *Brandenburg*. Vergeefs deed zij naderhand pogin-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gingen, om zich van de leenroerigheid aan *Polen* te ontſlaan. In het jaar 1511 verkoos zij den Markgraaf ALBERT van *Brandenburg* tot Grootmeester, en noodzaakte hem, om de *Polen* te beoorlogen, ten einde hare onafhankelijkheid weder te krijgen, maar hier door verloor zij nog het overige deel van *Pruiſen*, hetwelk in het jaar 1525 in een Wereldlijk Hertogdom veranderd werd.

Vernietiging van de Orde der Tempelheeren of Tempelieren.

Doch de *Ridders*, *Tempelheeren*, of *Tempeliers*, trof in het begin der XIVde eeuw een treurig lot. Op beſchuldigingen van verfoeijelijke misdaden werden zij met gruwzame doodſtraffen der meesten geheel uitgeroeid. Zij bezaten verbazende rijkdommen, op welke zij trotsch, dartel, wellustig en weelderig waren geworden, zoodat het een algemeen ſpreekwoord was: *zuipen als de Tempeliers*, (*boire comme les Templiers.*) De Biſchoppen haatten hen, omdat zij derzelver regtsgebied volſtrekt niet erkenden; de Vorsten waren over hen naarijverig en wantrouwend, en men beſchuldigde hen van trouweloosheid en verraad; ſomtijds zóchten zij zelfs zich van de Pausen onafhankelijk te maken; waarom KLEMENS IV hun herinnerde, dat zij zonder de beſcherming der Kerk te grond zouden moeten gaan. Eindelijk berstte het onweder los tegen deze Orde, eene merkwaardige gebeurtenis, welke nog ſteeds met duisterheden omzwachteld blijft, hoe veel ook in de laatſte tijden daaromtrent in het licht gebragt is. Men heeft een tweederlei berigt nopens de wijze, hoe de geheime misdaden, welke men aan de Orde te last gelegd heeft, aan den dag gekomen zijn. Volgens

VIL-

VILLANI, een vermaard Geſchiedſchrijver, omtrent het midden der XIVde eeuw (*), bevonden zich in eene gevangenis te *Parys* een *Tempelier*, te voren *Prior* te *Montfaucon*, in het gebied van *Toulouſe*, en een ander booswicht, NOFFODEI, een *Florentijner*. Deze, wanhopende, om ooit hunne vrijheid te zullen bekomen, maakten zamen eene affpraak, om de *Tempelieren* valſchelijk te beſchuldigen, welke zij aan den Koning lieten bekend maken, die dezelve, ter voldoening van zijne geldzucht, gretig omhelsde; hoewel de beide beſchuldigers evenwel een' geweldigen dood moesten ſterven. Ondertusſchen is reeds aangemerkt, dat 'er geen Prioraat van dien naam in den omtrek van *Toulouſe* beſtaat, waar door dit verhaal niet weinig verdacht wordt.

Een ander verhaal is genoegzaam op denzelfden tijd door AMAURY ANGIER van *Beziers*, *Prior* van *Aspiran* in *Rousſillon*, in zijne Levensbeſchrijving van KLEMENS V opgeteekend (†). Deze verzekert, dat een Burger van *Beziers*, SQUIN van *Florian*, en een afgevallene *Tempelier*, die op een Konings Slot in het gebied van *Toulouſe* gevangen zaten, elkander hunne zonden gebiecht hebben, zoo als meermalen ten dien tijde gebeurde, omdat men aan misdadigers eenen Biechtvader weigerde. SQUIN vernam toen zoo ſchandelijke geheimen, dat hij die aan den

(*) *Hiſtorie Fiorentine L.* VIII. *C.* 92. *in* MURATOR. *SS. rer. Ital. T.* XIII. *p.* 429.

(†) *Sexta Vita Clementis* V. *in* BALUZII *Vit. Papar. Avenion. T.* I. *p.* 99. *ſqq.*

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

den Koning meende te moeten openbaren, gelijk hij in een geheim verhoor deed, door welk berigt de Koning zich geregtigd oordeelde, om nader onderzoek te laten doen. Men ziet, dat de beide verhalen in een derde overeenkomen, en men maakt ligt het beſluit op, dat beſchuldigingen van misdadigers, die daar door op genade hopen, inderdaad weinig gewigt hebben.

Hoe het zij, FILIPS *de Schoone* ſprak over hen ſedert 1306 meermalen te *Lions* en *Poitiers* met KLEMENS V, en liet hem ook door anderen de verfoeijelijke ontdekkingen omtrent de Tempelheeren mededeelen. Maar de Paus ſchreef aan den Koning in het jaar 1307, dat hij deze berigten voor ongeloofelijk en onmogelijk hield. Evenwel, voegde hij 'er bij, beſloten te hebben, deze zaak te laten onderzoeken, waar van hij den Koning de uitkomst melden zou. Deze Brief ſchijnt het gevoelen genoegzaam te wederleggen, dat onder de zes diensten, welke KLEMENS, eer hij nog Paus was, aan den Koning beloofd had, de zesde, die toen nog niet genoemd werd, op de uitroeijing der Tempelheeren zou gezien hebben; gelijk wij reeds in zijne Geſchiedenis hebben aangemerkt.

JAKOB van *Molay*, een *Burgundisch* Edelman, was toen Grootmeester der Orde, en had zijn verblijf op het eiland *Cyprus*. De Paus had hem bevolen, voor hem te verſchijnen, waar aan hij ook gehoorzaamde. Dit zal in het jaar 1307 geſchied zijn. Men heeft van hem nog twee advijzen, welke de Paus hem afgevraagd had; het eerſte betreffende

eenen

eenen kruistogt naar het beloofde land, en het andere over eene voorgeſlagene vereeniging van zijne Orde met die der *Ridders van St. Jan.* In het eerſte raadde hij alle kleine ondernemingen af, maar deed verſcheidene voorſtellen tot het ondernemen van eenen grooten kruistogt; het andere, de vereeniging, raadde hij volſtrekt af. Deze beide advijzen zijn waarſchijnlijk reeds in het jaar 1306 opgeſteld, eer het onweder over de *Tempeliers* nog losbrak.

Ondertusſchen was Koning FILIPS het onderzoek, hetwelk de Paus beloofd had, reeds voorgekomen. Op zijne heimelijke bevelen werden op eenen dag, den 13den October 1307, de Grootmeester en al de *Tempelieren* in geheel *Frankryk* gevangen genomen. Terſtond daar op maakte de Koning zich meester van de woning van den Grootmeester te *Parys*, *de Tempel*, (*le Temple*,) genoemd, een groot gebouw, hetwelk nog overig is, zijnde met verſcheidene muren omringd, die met torens bezet zijn; en in hetwelk in onzen tijd de ongelukkige LODEWYK XVI zijne laatſte dagen met zijne Familie heeft doorgebragt. FILIPS bragt zijne eigene woning, zijne ſchatten en de Koninklijke Archieven daar in over; ook verklaarde hij al de goederen der Orde verbeurd. Vervolgens moest NOGARET, de bekende Staatsdienaar des Konings, in de Geſchiedenis van BONIFACIUS VIII, het Domkapittel der Hoofdkerk en de Leeraren der Univerſiteit de reden melden, welke den Koning tot dezen ſtap bewogen hadden; en twee dagen daar na werden de Geeſtelijkheid en een gedeelte der Burgeren in den Koninklij-

V. BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ken tuin opgeroepen en hun de misdaden der *Tempeliers* voorgelezen. Gaarn zou de Koning hun regtsgeding terſtond door zijne ambtenaren hebben laten aanvangen, maar de Theologiſche Faculteit, daar over geraadpleegd zijnde, gaf te kennen, dat geen Wereldlijk Rigter over beſchuldigingen van Ketterij oordeelen mogt, waarom de Koning aan zijnen Biechtvader, den *Dominikaan* en *Inquiſiteur*, WILLEM van *Parys*, last gaf, om de gevangenen, in tegenwoordigheid van getuigen uit den Adel, te verhooren.

Het ſpeet den Paus zeer, dat de Koning zich de regten van een' Geestelijk Rigter aangematigd had, waarom hij begeerde, dat de gevangenen en derzelver goederen aan twee Kardinalen, die hij ten dien einde gezonden had, zouden overgeleverd worden. De Koning beantwoordde hem nadrukkelijk, ſprak met verfoeijing van de misdaden der Orde, en verklaarde, dat hij als beſchermer van het Katholijk Geloof en der Kerk tegen haar was opgetreden. Evenwel gaf hij den Paus zoo veel toe, dat hij de gevangene *Tempeliers* aan de beide Kardinalen overgaf, doch wat derzelver goederen betrof, beloofde hij, die getrouwelijk, ten behoeve van het beloofde land, waar toe zij oorſpronkelijk beſtemd waren, te zullen laten beſturen.

De beide Vorsten ſpraken malkanderen thans te *Poitiers* in het jaar 1308, nadat de Koning op eenen Rijksdag aan zijne Stenden opening gegeven had, waarom hij de Tempelheeren had laten gevangen zetten. En nu kwamen zij over eenige geheime ar-

ti-

tikelen overeen, omtrent het beoordeelen der gevangenen, en de beheering van derzelver goederen, ingevalle de Orde zou vernietigd worden. In het jaar 1308 in Augustus gaf de Paus last aan den Aartsbisschop van *Norbonne* en verscheidene Bisschoppen en Aartsdiakenen, om in zijnen naam het noodige te doen. Hij meldde hun, dat hij van den Koning en anderen de schandelijke euveldaden der *Tempelheeren* vernomen, en zelve 72 van hen verhoord, en aan drie Kardinalen volmagt gegeven had, om den Grootmeester en andere leden der Orde vergiffenis te geven, indien zij 'er om zouden verzoeken; hetwelk ook werkelijk geschied was; maar dat dit kwaad door geheel *Frankryk* verspreid was, waarom zij hun onderzoek door al de Provincien des Rijks moesten voortzetten. De Koning was over sommige van deze Pausselijke schikkingen onvergenoegd, maar werd spoedig weder door den Paus te vrede gesteld.

Thans namen dus de geregtelijke verhooren eenen aanvang. 'Er zijn verscheidene lijsten van beschuldigingen, welke tegen hen waren ingebragt. In eene Bulle, *Faciens Misericordiam*, welke KLEMENS in Augustus 1308 te *Poitiers* liet uitvaardigen, werd last gegeven aan alle Aartsbisschoppen enz. om de gevangenen over 123 vraagpunten te hooren, welke hem, zeide hij, het eerst door den Koning waren aangewezen, die echter geenszins uit geldgierigheid tegen hen was ingenomen, maar alleen handelde uit ijver voor het ware geloof; dat hem zelven naderhand een aanzienlijk Ridder der Orde, en behalve

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

het algemeen verhaal van alle Standen in *Frankryk*, zelfs de belijdenis van leden van dit genootschap hetzelfde bevestigd hadden. Eene gelijktijdige Bulle *Regnans in Coelis*, door welke de Paus eene algemeene Kerkvergadering aankondigde tegen het jaar 1310 te *Vienne*, voegde hier nog 14 vraagpunten bij; ook zond de Paus aan zijne Kommisfarisfen nog 31 artikelen ten gelijken einde.

De voornaamste punten van beschuldiging waren, dat de *Tempelheeren*, bij hunne aanneming in de Orde, CHRISTUS, of God, somtijds ook de Maagd MARIA, of ook alle Heiligen, moesten verloochenen — dat de nieuw aan te nemen het kruis of beeld van CHRISTUS bespuwen, het met voeten treden, en op allerlei wijze mishandelen moest; — dat dezelve, somtijds ook degeen, die hem aannam, elkander op den mond, den navel, den naakten buik, ook op andere deelen en leden des ligchaams kusten, welke de eerbaarheid verbiedt te noemen; — dat men elken nieuwen Ordensbroeder aanzeide, dat hij met de anderen ontucht kon, ja zelfs moest bedrijven; — dat zij in elke Provincie Afgodsbeelden hadden: te weten, hoofden met drie aangezigten, of met één, verscheidenen ook met een menschenherschenpan gedekt, welke zij, bijzonder in hunne groote vergaderingen of Kapittels, aanbaden, en van welke zij rijkdommen verwachtten; — dat het in hunne Orde voor geoorloofd gehouden werd, iets op eene onregtvaardige wijze van anderen te bekomen, en dat elk van hen zweeren moest, dit te willen doen; — dat zij geloofden, dat de Grootmees-

meester de Broeders van zonden vrij kon ſpreken, alſchoon zij die niet gebiecht hadden, omdat zij zich over dezelve ſchaamden, of voor de ſtrafboete bang waren. Nog werden zij beſchuldigd: dat zij eene kat aanbaden en bij de Miſſe de woorden der inwijding weglieten. Eindelijk ook nog: dat zij in de kruisvaarten de Christenen aan de Ongeloovigen verraden hadden, en zelfs voor het toekomſtige met den Sultan van *Babylon* zulke verraderlijke overeenkomſten hadden aangegaan. Wanneer één van hen ſtierf, zullen zij zijn ligchaam verbrand en de aſſche aan de nieuwe Ordensbroederen ingegeven hebben; waar door zij in hunne afgoderij verſterkt werden. Zij lieten geen kind doopen; maar als zij 'er een bij een meisje gekregen hadden, waren zij gewoon, het aan het vuur te braden, en met het vet hun afgodsbeeld te ſmeeren.

Over deze beſchuldigingen werd in November 1309 de Grootmeester der Orde, JAKOB VAN MOLAY, zelve te *Parys* door de Pausſelijke Kommisſariſſen verhoord. Op de vraag: of hij de Orde verdedigen wilde? antwoordde hij: dat dezelve van den Apoſtoliſchen Stoel bevestigd en met voorregten begunſtigd was; en dat hij zich verwonderde, dat dezelve onverziens van de *Roomſche* Kerk onderdrukt zou worden; hij was niet verſtandig genoeg, tot deze verdediging, alhoewel hij ze aan de Orde verſchuldigd was; ook had hij thans, als gevangene van den Paus en den Koning, geen penning, welken hij daar aan beſteden kon; dus verzocht hij, om bijſtand, opdat de waarheid van de Orde aan de ge-

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

heele wereld bekend werd. De Kommisſarisſen verklaarden bereid te zijn, zijne verdediging te hooren; maar dat in zaken van Ketterij en van het Geloof geene Zaakwaarnemers en geregtelijke wijdloopigheid geoorloofd waren. Ondertusſchen lieten zij hem de Pausſelijke Bullen en Volmagten voorlezen, waar in ook vervat was, het geen hij reeds voor drie Kardinalen bekend zou hebben, dat zij namelijk, bij het aannemen in de Orde, CHRISTUS verloochend en het kruis beſpot hadden, ja dat ſommigen van hen nog meer verfoeijelijke dingen bedreven hadden. Ook zouden hij en andere Grooten zijner Orde voor den Inquiſiteur PARIS, die hen volgens Pausſelijke volmagt verhoorde, alle beſchuldigingen bekend hebben. Toen dit den Grootmeester voorgelezen werd, maakte hij twee kruisſen voor zijn aangezigt, en gaf ook anderzins zijne uiterſte verbazing te kennen over het gene men van zijne bekentenis opgeſchreven had. Indien de Kommisſarisſen andere mannen waren, zeide hij onder anderen: zou hij geheel anders tegen hem ſpreken. Zij herinnerden hem, dat zij niet hier waren, om eene uitdaging tot een kampgevecht aan te nemen. „ Dat wilde ik ook niet zeggen," hernam MOLAY, „ maar wilde God, dat het geen van de *Saracenen* en *Tataren* in acht genomen wordt, dat zij lasteraars het hoofd afſlaan; of hen midden doorhouwen, ook in dit geval tegen zulke booswichten uitgeoefend werd." Men gaf hem kort en goed te kennen, dat de Kerk die genen, welke zij als Ketters vond, ook als zoodanigen oordeelde, en indien zij hardnekkig waren, aan de We-

Wereldlijke Overheid overgaf. In een tweede verhoor eenige dagen daar na, verklaarde de Grootmeester, dat hij voor den Paus ſtaan wilde, en hem alles ter eere van CHRISTUS en de Kerk openbaren. Doch, om zijn geweten te ontlasten, zeide hij den Kommisſarisſen drie dingen van zijne Orde: vooreerst, dat hij geene andere Orde kende, bij welke de Kapellen en Kerken fraaijer verſierd waren, die meer Reliquien hadden, en waar de Godsdienst door de Priesters deftiger werd waargenomen; ten tweede, dat ook in geene Orde zoo menigvuldig aalmoezen werden uitgedeeld, als in de zijne; eindelijk: dat ook geene Orde en geene Natie zich ter verdediging van het Christendom, tegen deszelfs vijanden, gewilliger in den dood geſtort had, dan deze; dat deze vijanden ook het meest voor hen vreesden; en dat het ongeluk van den Heiligen LODEWYK in *Egypte* voorgekomen zou zijn, indien men den raad der Grootmeesters van de Orde gehoor gegeven had. Men antwoordde daar op: dat dit alles niets baatte tot heil der zielen, indien het aan den grond van het Katholijk Geloof haperde; maar hij hernam terſtond, dat dit waar zij, en dat hij ook ten vollen met dit Geloof overeenſtemde. Onder dit verhoor kwam de vermaarde NOGARET, Kanſelier van *Frankryk*, die deze zaak zeer ernſtig aandreef, binnen, en verweet den Grootmeester, dat de Grooten der Orde wel in dienst van den Sultan SALADIN geſtaan hadden: maar MOLAY verdedigde hen daaromtrent niet kwaad. Het is hier ook opmerkelijk, dat men ons geene reden geeft,

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hoe de Grootmeester, die reeds tweemaal de misdaden, die men aanvoerde, en het plegen van onnatuurlijken wellust bekend zou hebben, zich daar over zoo verbaasde, en dit ronduit eene lastering noemde.

Met hem waren tevens 139 Tempeliers reeds in het jaar 1307 te *Parys* door den Inquiſiteur PARIS verhoord geworden. Vier derzelven wilden volſtrekt van geene wanvoegelijkheid weten, welke in de Orde begaan zou wezen. 133 bekenden, dat zij CHRISTUS verloochend hadden, en ſommigen verzekerden, dat zij 'er toe gedwongen waren. Slechts 68 beleden, dat zij het kruis beſpogen hadden; even zoo velen hadden het afgodiſche hoofd vereerd, gedeeltelijk ſlechts gezien, en 98 bekenden wel, dat 'er onnatuurlijke zonden in de Orde begaan werden, doch niet meer dan drie erkenden zich zelven daar ſchuldig aan. De vervolger der *Chroniek van Nangis*, die kort na dezen tijd geſchreven heeft, verzekert, dat de Grootmeester geenszins van zich zelven twee der groffſte van deze buitenſporigheden, maar wel van zijne Ordensbroederen erkend hebbe. Hij voegt 'er bij: „ dat ſommigen der gevangene *Tempelieren* het een of ander of ook alles vrijwillig bekend hebben: eenigen, naar het ſcheen, uit berouw; anderen door vele folteringen gepijnigd; of door bedreigingen en het gezigt derzelve verſchrikt; nog anderen door vleijende beloften verlokt; ook ſommigen door den honger geplaagd, dien zij in de gevangenis leden, en voords op velerlei wijze gedwongen. Velen ontkenden echter alles, en nog meer,

meer, die eerst bekend hadden, ontkenden weder, en bleven bij het ontkennen ten einde toe; velen van dezelven ſtierven door levensſtraffen." Ten zelfden tijde werden zulke verhooren in verſcheidene andere Provincien en Steden van *Frankryk* met de gevangene Tempelheeren gehouden, met gelijken uitſlag. Een van hen te *Caen* wilde niets bekennen; men bragt hem op de pijnbank; en nu bekende hij alles, nadat men hem ontſlag van tijdelijke ſtraffen beloofd had.

Van Augustus 1309 tot Mei 1311 verhoorden de Pausſelijke Gevolmagtigden te *Parys* 231 getuigen, zoo wel *Tempeliers* als anderen, wier verklaringen, eenige weinigen uitgezonderd, alle tot last der Orde vielen. Een Tempelier, AIMERI VAN VILLARS, verklaarde, dat hij, door pijnigingen geperst, valſche verklaring had gegeven. Als hij vervolgens 54 Ordensbroeders op karren voorbij zag voeren, om verbrand te worden, omdat zij niets hadden willen bekennen, verleidde de vrees hem, om onwaarheden te belijden. Evenwel hadden 75 Tempeliers, die te *Parys* gevangen zaten, in het jaar 1310 moeds genoeg, om uit hun midden PIETER van *Boulogne*, eenen van hunne Priesteren, tot hunnen algemeenen Zaakwaarnemer aan het Pausſelijke Hof te benoemen, en door hem, benevens acht anderen, eene verdediging der Orde in het gemeen en in bijzondere ſtukken ook op eene algemeene Kerkvergadering aan te bieden. Zij verklaarden al de door den Paus overgezondene en hun voorgelezene artikelen voor hoogſtſchandelijk, ongerijmd, verfoeijelijk, leugenachtig

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

en volſtrekt valsch. Tot eigenlijke verdediging der Orde zeiden zij, dat dezelve op Broederliefde gegrond, en ter eere der Maagd MARIA en ter beſcherming van het Christelijk Geloof geſticht was; dat dezelve altijd eene heilige, onbevlekte, aan zijne inſtelling getrouwe Orde gebleven was. Elk, die in dezelve aangenomen werd, had armoede, gehoorzaamheid, kuischheid en volkomene overgeving aan den dienst van het Heilige Land beloofd; bij de aanneming had hij eenen eerbaren liefdekus, en een kleed met het teeken van het kruis ontvangen, hetwelk zij ſteeds op de borst droegen, tot eene eerbiedige gedachtenis van den gekruisten. Alle andere vertellingen verklaarden zij voor leugenachtig. Ook ſtelden zij voor, hoe onwaarſchijnlijk het was, dat zoo vele voorname en deugdzame mannen uit verſchillende Natien, die in de Orde getreden waren, zich niet openlijk tegen dezelve zouden hebben opgedaan, indien zij 'er zoo vele ſchandelijke dingen in ontdekt hadden. Doch de Kommisſarisſen vaardigden hen af met te antwoorden, dat zij gevangenen waren van den Paus, in wiens magt ook hunne goederen waren; dat dus het onderzoek voortgang moest hebben, en dat aan de *Inquiſiteuren* buitendien het regt toekwam, om over Ketterijen te oordeelen.

Uit kracht van dergelijke volmagt van den Paus hield de Aartsbisſchop van *Sens* in Mei 1310 te *Parys*, hetwelk ook tot zijn Kerspel behoorde, eene Kerkvergadering over de zaak der Tempelieren. Op dezelve werd beſloten, ſommigen derzelven volſtrekt

ſtrekt vrij te ſpreken; anderen, na het volbrengen der opgelegde boete, in vrijheid te ſtellen; nog anderen in eene enge gevangenis te bewaren; velen voor altijd tuſschen vier muren in te ſluiten; en eindelijk zulken, die in de Ketterijen teruggevallen waren, aan de Wereldlijke Overheid ter ſtraffe over te geven. Allen ontkenden nogtans tot het einde toe de hun te last gelegde misdaden, en verzekerden, dat zij tegen regt en reden ter dood veroordeeld waren, welke ſtandvastigheid bij het omſtaande volk veel opziens verwekte. Vier Tempeliers hadden van den Aartsbisſchop op den Paus geappelleerd; maar de Pausſelijke Kommisſarisſen weigerden hun appèl aan te nemen, omdat die Prelaat niet onder hen ſtond. Tenzelfden tijde werd ook te *Senlis* in het Kerspel van *Rheims* eene Sijnode gehouden, welke 9 Tempeliers tot den brandſtapel veroordeelde. Zelfs groef men de beenderen van eenen lang overledenen Ordensbroeder te *Parys* op, om die, dewijl hij een Ketter zou geweest zijn, te verbranden.

Lot der Tempelieren in Engeland

De Paus en de Koning waren ook buiten *Frankryk* niet min werkzaam, om de *Tempelieren* te doen veroordeelen. De eerſte zond onder anderen in het jaar 1307 eene Bulle aan EDUARD II, Koning van *Engeland*, met vermaning, om hen in zijn land gevangen te laten nemen, waar aan de Koning voldeed, niettegenſtaande hij te voren ten hunnen behoeve geſchreven had, dat 'er geene reden was, om de ſnoode uitſtrooiſelen ten hunnen opzigte te gelooven. Zij werden ook in het jaar 1309 ten getale van 47 door den Bisſchop van *Londen* en twee

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

twee *Franſche* Geestelijken, welke de Paus daar toe gezonden had, verhoord; maar allen ontkenden zij de aan de Orde toegeſchrevene euveldaden, gelijk uit het echte ſtuk van dit verhoor blijkt. Maar vreemde getuigen, *Franſche Tempeliers*, die in *Engeland* aangenomen waren, beleden het verloochenen van CHRISTUS en het beſpuwen van het kruis.

In Spanje.

In de *Spaanſche* Koningrijken hadden de *Tempeliers* niet dezelfde lotgevallen. Op eenen Brief, in welken de Koning van *Frankryk* in het jaar 1309 aan JAKOB II, Koning van *Arragon*, de beſchuldigingen tegen hen gemeld had, belastte deze aan twee Bisſchoppen en den Groot-Inquiſiteur, om een ſtreng onderzoek in het werk te ſtellen. Maar de Tempeliers namen de toevlugt ten grooten deele in hunne Sloten en Kasteelen, en ſchreven aan den Paus, met betuiging van hunne onſchuld, dat hunne goede zeden algemeen bekend waren; dat zeer velen van hen zich nog bij de Ongeloovigen in ſlavernij bevonden, die immers van hunne ellende door het verzaken van het Christendom een einde hadden kunnen maken, dat men in allen gevalle de geheele Orde niet behoorde te vervolgen, indien 'er al eenige deugnieten onder gevonden werden. Inmiddels maakte de Koning, doch niet zonder hevigen tegenſtand, zich meester van eenige van hunne Sloten, en liet de Ordensbroederen, die zich daar in bevonden, gevangen zetten, waar na de Paus aan den Bisſchop van *Valentia* last gaf, om hun proces op te maken.

In *Kastilië* liet FERDINAND IV hen allen gevangen

gen nemen, en hunne goederen verbeurd verklaren. Maar op eene Kerkvergadering te *Salamanca* in het jaar 1310, werden zij na een naauwkeurig onderzoek onſchuldig verklaard; hoewel men aan den Paus het beſliſſend oordeel overliet.

In Italië.

In *Italië* werden de Tempeliers door den Aartsbisſchop van *Ravenna* voor eene Kerkvergadering aldaar, ten dien einde in het jaar 1310 gehouden, ingedaagd. Zij ontkenden al de beſchuldigingen, welke de Paus tegen hen overgezonden had. De Inquiſiteurs drongen 'er op, dat zij op de pijnbank gelegd zouden worden, maar zulks wilden de Prelaten niet gedoogen, en de Sijnode beſloot eindelijk, dat de onſchuldigen onder hen vrijgeſproken, maar de ſchuldigen volgens de wetten geſtraft zouden worden. Te *Bologna* regtvaardigden zich insgelijks ſommigen, dat zij nooit eene van de ingebragte ſchendaden begaan hadden. Maar de Aartsbiſſchop van *Piſa*, de Biſſchop van *Florence* en anderen, die van den Paus last gekregen hadden, om in *Toskanen* en *Lombardyen* onderzoek naar de Tempelheeren aan te ſtellen, verhoorden getuigen, die dan voorgaven iets gezien, dan alleen gehoord te hebben, en geloofden volkomen overtuigd te zijn, dat de Tempelheeren aan alles ſchuldig waren.

In Duitschland.

Nadrukkelijker verdedigden zich de Tempeliers in *Duitschland*. Hier had PIETER van *Aichſpalter*, Aartsbisſchop van *Mentz*, insgelijks in het jaar 1310 eene Kerkvergadering bijeengeroepen. Maar onverziens kwam de Wild- en Rhijngraaf, (*Comes Silvestris et Rheni*,) HUGO, die *Comthur* der Orden

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

den was, en zich te *Grumbach* bij *Meisenheim* ophield, met twintig Ordensbroeders, in hunne Ordenskleeding en alle wel gewapend, tot groote ontsteltenis der Prelaten, onverziens in de vergadering binnentreden. Toen de Bisschop hem verzocht had te gaan zitten en vraagde, wat zijne begeerte was? zeide hij: dat zij gehoord hadden, dat deze Sijnode op Pausselijken last bijeengekomen was tot vernietiging van hunne Orde, die men van meer dan Heidensche ondeugden beschuldigd had; dit was hun des te onverdragelijker, omdat zij onverhoord zouden veroordeeld worden; hij appelleerde daarom aan den Paus en deszelfs geheele Geestelijkheid; ook protesteerde hij openlijk, dat de Ordensbroeders, die elders wegens zulke misdaden verbrand waren, alles standvastig ontkend, en op deze belijdenis pijn en dood ondergaan hadden. Ja, voegde hij 'er bij, God zelve had hunne onschuld door een wonderwerk bevestigd, alzoo hunne witte mantels en roode kruisen door het vuur niet hadden kunnen verteerd worden. De Aartsbisschop, die bang was voor onrusten, nam dit Protest aan, en beloofde, daar over met den Paus te zullen handelen, opdat zij gerust konden zijn. Ook verkreeg hij wezenlijk in het volgende jaar volmagt, om hen vrij te spreken.

In de Nederlanden

Hoe het hier te lande, alwaar thans Graaf WILLEM III over *Holland* en *Zeeland* regeerde, met het uitroeijen der Tempelieren toegegaan zij, is, onzes wetens, nergens naauwkeurig genoeg aangeteekend. Tot in het midden der XVIde eeuw leefde iemand te *Zierikzee*, Mr. FRANCOIS VAN SANDYCK, Secreta-

taris der ſtad, ſedert den jare 1512 (*), die dikwijls plag te verhalen, dat zijn Vader den Brief gezien en gelezen had, op welks Opſchrift aan Baljuw, Burgemeesteren, Schepenen en Raden der ſtad bevolen werd, op zekeren beſtemden nacht, om twaalf uren, bijeen te komen, om dan eerst den Brief te openen, en de bevelen, die zij 'er in vinden zouden, op lijfſtraffe, terſtond ter uitvoeringe te doen brengen: waar toe zij zich van de hulp der ingezetenen, onder het doen van gelijke bedreiging, zouden mogen bedienen. Den Brief, ten beſtemden tijde, in den vollen Raad, geopend zijnde, vond men 'er een bevel in, om de Tempeliers, zonder uitſtel, van kant te helpen. De Raad bragt hier op de ſtads- en andere arbeiders in de wapenen, begaf zich, met dezelven, naar het huis der Tempelieren: alwaar, de deuren met geweld opgeloopen zijnde, al wat men 'er vond doodgeſlagen werd. Twee Tempeliers, die zich toen juist in een oneerlijk huis in de ſtad ophielden, waren de eenigen, die dezen ramp ontkwamen. De goederen der *Tempelieren* werden, ſedert, zoo te *Zierikzee*, als in andere ſteden dezer landen, geſchonken aan de Orde der Hospitalieren van *St. Jan* van *Jeruzalem*, of de Ridders van *Maltha*, die hier te lande gemeenelijk *St. Jans Heeren* genoemd werden. Dus WAGENAAR (†), die echter tegen dit verhaal eenige bedenkingen maakt, en het met regt voor min naauwkeu-

(*) BOXHORN *Nederl. Hist. Bladz.* 185.

(†) *Vaderl. Hist.* III *Deel, Bladz.* 191, 192.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

keurig houdt, omdat 'er geheel geen gewag gemaakt wordt, van wien deze Brief geſchreven en dit bevel zou gegeven zijn.

Kerkvergadering te Vienne.

Dus was in vele landen reeds alles bereid voor de algemeene Kerkvergadering, op welke de zaak der Tempelieren beſlist werd. Alhoewel het oogmerk van den Koning van *Frankryk* en den Paus niet overal naar wensch bereikt was, evenwel was het algemeen gevoelen door verſcheidene verhooren en ſtrafoefeningen vrij wat naar die zijde overhellende, naar welke deze beide Vorsten wenschten. KAREL II, Koning van *Sicilië*, en Graaf van *Provence*, had zelfs niet alleen naar den wil van den Paus al de Tempelieren in *Provence* laten gevangen nemen, maar ze terſtond ter dood doen veroordeelen; hunne ſchatten met den Paus gedeeld, en hunne vaste goederen voor de *Orde van St. Jan* aangeſlagen. De Kerkvergadering kwam daar op bijeen en werd den 16den October 1311 door den Paus geopend met eene plegtige redevoering. Eerst werd in dezelve gehandeld over de *Exemtien* of vrijdom der Monniken van het regtsgebied der Biſchoppen, hetwelk ten voordeele der Monniken uitviel, gelijk wij boven reeds gezien hebben. Deze twist ſtond in verband met de groote zaak der *Tempelheeren*, welke nu in de tweede plaats de vergadering lang bezig hield; na het voorlezen van het geen reeds ten dezen verrigt was, begeerde de Paus het gevoelen der Prelaten te weten. Al de *Italiaanſche*, *Spaanſche*, *Duitſche*, *Deenſche*, *Engelſche*, *Schotſche* en *Ierſche*, ook de *Franſche* Prelaten, alleen de Aartsbiſchoppen van

van *Rheims*, *Sens*, en *Rouan* uitgezonderd, waren 'er voor, dat men de Tempelheeren met hunne verdediging hooren zou. Waarſchijnlijk was het één dezer Aartsbisſchoppen, die als zijn gevoelen verklaarde: „ Het zou voor de Kerk van God en het ganſche Christelijk Geloof ongemeen nuttig zijn, indien de Paus, of naar ſtrengheid van regt, of uit de volheid zijner magt, deze zeer kwalijk beruchte Orde, die, om zoo te zeggen, den Christelijken naam bij de ongeloovigen ſtinkende gemaakt, en menige geloovigen in de vastigheid des geloofs had doen wankelen, zonder vertoef, met verwerping van alle nietswaardige en lasterende aantijgingen van geweigerde verdediging, ambtshalve volſtrekt vernietigde, en derzelver goederen aan de beſchikking van den Apoſtoliſchen Stoel overliet."

De Paus vernietigt de Orde.

In de daad vernietigde de Paus ook in Maart 1312 in een geheim Conſiſtorie *de Orde der Tempelheeren*, alhoewel meer *uit voorzigtigheid*, *dan door eene eigenlijke veroordeeling*, (*per proviſionis potius quam condemnationis viam*,) *geheellijk*, behoudende voor zich en de Kerk voor, de bepaling, hoe 'er met derzelver perſonen en goederen gehandeld zou worden. Daar op volgde, in April van dat jaar, de tweede zitting van het Concilie, in welke de vernietiging der Orde, in tegenwoordigheid des Konings, wien *deze zaak zeer aan het hart lag*, van zijnen Broeder en zijne drie Zonen, openlijk bekend werd gemaakt. Over de goederen der Orde werd nu beſchikt, en dezelve grootendeels aan de *St. Jans Ridders* toegewezen. Ten aanzien der perſonen der

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Tempeliers werd bepaald: Eenige weinigen bij name uitgezonderd, over welke de Paus het oordeel voor zich behield, werden al de overigen aan de bijzondere Provinciale Sijnoden overgelaten. Deze zouden aan de genen, die wegens hunne dwalingen wettelijke vrijſpraak ontvangen hadden, van de goederen der Orde een behoorlijk onderhoud toewijzen. Tegen zulken, die hunne dwalingen bekend hadden, zou naar hunnen ſtaat en den aard hunner bekentenis, de geſtrengheid der geregtigheid door veel medelijden verzacht worden. Maar onboetvaardigen, en die in hunne dwalingen terugvielen, zou de Kerkelijke regtvaardigheid en ſtraffen treffen enz.

Hoe echt deze berigten ook zijn, kan men 'er zich niet geheel op verlaten, dewijl zij deze zaak alleen van de zijde, die de magt in handen had en befliste, voordragen. De handelingen dezer Kerkvergadering zijn nooit volledig gedrukt, maar zullen zich nog in de gewezene *Vatikaanſche Bibliotheek* bevinden; misſchien zou men daar uit te weten kunnen komen, waarom de Paus de Orde alleen *uit voorzigtigheid* of *voorziening*, en niet naar ſtrengheid van regten, vernietigde. De vergadering nam een einde met de *derde* zitting, den 6den Mei 1312, nadat 'er nog geſproken was van eene *Hervorming der Kerk*, om welke men den Paus verzocht, ook werden tot eene *Kruisvaart naar Syrië* op het Concilie de tienden van de Kerkelijke goederen voor zes jaren toegeſtaan. Wat 'er tegen zekere Ketters en omtrent de *Sacramentsdag* bepaald is geworden, zal in het vervolg moeten voorkomen.

Van

Van tijd tot tijd werden de beſluiten nopens de *Tempelieren* ten uitvoer gebragt. In het jaar 1312, of in het volgende, ſtelden drie Kardinalen te *Parys*, na geraadpleegd te hebben met den Aartsbiſchop van *Sens*, en eenige andere Prelaten en Doctoren in de Regten, den Grootmeester JAKOB VAN MOLAY; GUY, Broeder van den Dauſin van *Vienne*, en *Comthur* van *Normandië*; HUGO VAN PERALDO, Groot-Viſitator van *Frankryk*, en nog een' vierden, Grootprior van *Aquitanië*, op een ſchavot in den ingang der Hoofdkerk, en ſpraken over hen, dewijl zij de ingebragte beſchuldigingen openlijk beleden hadden, het vonnis uit, dat zij voor al hun leven in eene gevangenis zouden opgeſloten worden. Doch heel onverwachts wederſpraken op één's de Grootmeester en de *Comthur* van *Normandië* den Kardinaal, die geſproken had, en herriepen tot algemeene verbazing hunne bekentenis. De Kardinalen gaven deze twee dus in bewaring over aan den crimineelen Rigter van *Parys*, ten einde een nieuw beſluit omtrent hen te kunnen nemen. Maar zoodra de Koning van dit geval hoorde, raadpleegde hij met zijne Hovelingen, zonder medekennis der Geeſtelijkheid, en liet hen beiden op een klein eilandje der *Seine* verbranden. Zij bleven tot hun einde bij de ontkenning, en leden den dood met zoo veel ſtandvastigheid, dat al de aanſchouwers zich ten ſterkſte verwonderden (*). „ Terwijl zij door een langzaam vuur verteerd werden, zegt VILLA-

De Grootmeester JAKOB VAN MOLAY wordt op last van Koning FILIPS verbrand.

(*) *Continuat. Chron. Nangii pag.* 92.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

LANI (*), beweerden zij ſteeds de regtzinnigheid en onſchuld van hunne Orde, en bevalen zich aan God en de Heilige Maagd aan. In den nacht, welke op hunnen marteldood volgde, werden hunne beenderen, als Heilige *Reliquien*, verzameld en op heilige plaatſen gebragt." Naderhand heeft men verteld, dat de Grootmeester in zijne laatſte oogenblikken nog overluid geroepen zal hebben: KLEMENS, onregtvaardig Rigter, en wreede Beul! ik dage u, om binnen veertig dagen voor den Rigterſtoel des hoogſten Rigters te verſchijnen! Men voegde 'er bij, dat hij den Koning op dezelfde wijze gedaagd had, om binnen een jaar rekenſchap te geven. Zeker is het, dat deze beide Vorsten wezenlijk op den gemelden tijd geſtorven zijn; en misſchien is deze vertelling daar uit ontſtaan, ten minſten het was de Paus niet, die hem heeft laten verbranden.

Uiteinde van de Orde der Tempelieren.

Nu nam de Orde der *Tempelieren* in alle Christenlanden ſpoedig een einde, doch onder verſchillende omſtandigheden. In *Duitschland* werden zij meestal verſchoonend behandeld. De Aartsbisſchop PIETER van *Mentz* was hun ſteeds genegen, en bleef nog al verandering in de gevoelens van den Paus verwachten, waarom hij niet dan tragelijk daar toe kwam, om hunne goederen aan de *Hospitaliers* over te leveren. De Markgraaf van *Brandenburg* vergunde eerst in het jaar 1318 het overgeven van hunne goederen aan de *Hospitaliers*. Zelfs begaven zich vele *Tempeliers* in deze Orde. Te *Gorlitz*, het-

(*) *Hist. Florent. L.* VIII. *C.* 92.

hetwelk met de *Lausnitz* aan het Huis van *Brandenburg* behoorde, hielden zij eerst in het jaar 1319 op, wanneer hun Tempelhof aldaar in Burgergebouwen veranderd werd, waar van nog ſporen overig zijn. In *Bohemen* bezaten zij dertien vaste plaatſen, en in *Praag* een Hof, met name *Jeruzalem*, hetwelk thans *St. Laurens* genoemd wordt. Zoodra zij hun beſlisſend lot vernamen, leiden zij hunne Ordenskleederen af, en gaven hunne Sloten aan den Koning JAN over, waar door zij hun leven behielden; uitgezonderd weinigen te *Praag*, die hunne woningen niet willende verlaten, vermoord werden. In *Hildesheim* werden zij verjaagd of doodgeſlagen; men ſloopte hunne woningen, behalve hunnen Tempel, die nog onder den naam van *St. Joris* aan de Euangelisch-Lutherſchen behoort.

In *Arragon* zou de Orde bijna geheel gered geweest zijn. Hier werd in het jaar 1312 te *Tarragona*, door den Aartsbisſchop WILLEM van *Roccaberti*, eene Kerkvergadering gehouden, om de zaak der *Tempelieren* naauwkeurig te onderzoeken. Zij werden op dezelve beſcheiden, en alle klagten tegen hen overwogen. Het beſluit was, dat deze Kerkvergadering de uitſpraak deed, dat, dewijl zij aan geene misdaad of Ketterij ſchuldig waren bevonden, niemand beſtaan zou, kwaad van hen te ſpreken. Evenwel, naardien het harde vonnis van den Paus nu eens vooral plaats had, bleef de vergadering eene poos twijfelachtig, wat zij ten aanzien der Orde beſluiten zou. Eindelijk werd vastgeſteld, dat de Tempeliers in de Bisdommen, waar zij goederen be-

V BOEK VI Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zaten, woning en onderhoud uit dezelve zouden ontvangen; maar voor het overige aan de Bisschoppen onderworpen zouden zijn, en een onberispelijk leven leiden, tot 'er eene nadere beslissing van den Paus over hen zou volgen. Welk besluit ook uitgevoerd werd. Maar deze zaak kreeg vijf jaren daarna eene nieuwe wending, toen de Paus, op verzoek van JAKOB II, Koning van *Arragon*, toestond, dat de goederen der Orde zouden besteed worden tot het oprigten eener nieuwe Orde, welke onder den naam van *Monteza* tot stand kwamen. Even dus werd in *Portugal* van de gemelde goederen, met bewilliging van den Paus, door den Koning DIONYSIUS, de *Christus-Orde* gesticht, waar van zoo aanstonds nog iet volgen zal. — In *Kastilië* integendeel kreunde FERDINAND IV zich niet aan het Pausselijk bevel, om de goederen aan de Hospitaal-Ridders in te ruimen, maar vereenigde ze met zijne overige bezittingen. EDUARD II van *Engeland* nam dit bevel stipter in acht, doch onder betuiging in het jaar 1312, dat door het overdragen van deze goederen aan de Ridders van *St. Jan* geen nadeel mogt gedaan worden aan de regten van zijne kroon, noch aan zijne onderdanen. De nog overige *Tempeliers* in zijn Rijk wilden voor een gedeelte trouwen, maar de Bisschoppen stonden dit niet toe, omdat zij geloofden, dat hunne gelofte nog steeds van kracht bleef.

Aanmerkingen over de waarheid

Na deze eenvoudige opgave der berigten aangaande deze zaak, blijft het nog moeijelijk te beoordeelen, wat 'er zij van de waarheid der beschuldigingen,

der beſchuldigingen tegen de Tempeliers.

gen, welke tegen de *Tempeliers* zijn ingebragt, te moeijelijker, omdat de gelijktijdige Schrijvers zelve zoo zeer daaromtrent verſchillen. VILLANI merkt aan, en hij zelve helt tot die zijde over, dat velen zeiden, dat de *Tempeliers* met onregt onderdrukt waren, en alleen, opdat men zich van hunne goederen meester mogt maken. Nog bepaalder ſchreef omtrent het midden der XIVde eeuw BOCCATIUS (*). FILIPS *de Schoone* had zoo wel de *Joden* uit zijn Rijk verdreven, als de *Tempelheeren* van afſchuwelijke misdaden beſchuldigd, om dezelfde reden, namelijk om een voorwendſel voor zijne geldgierigheid te hebben, die hij met hunne rijkdommen bevredigde. In de volgende eeuw meldt ons de vermaarde Heilige en Aartsbisſchop van *Florence*, ANTONINUS (†), dat men algemeen dacht, dat de beſchuldigingen tegen de Tempelieren alleen daarom uitgedacht waren, opdat men hunne goederen zou kunnen plunderen, hetwelk ook geſchied was. Met veel gematigdheid laat zich de Abt TRITTENHEIM (§) hier over uit: De Tempel-Orde, ſchrijft hij, was de rijkſte van alle Ordens, en hare groote rijkdommen zullen ook de oorzaak van haren ondergang geweest zijn. De gelijktijdige Monnik HUGBERT berigt, dat, toen hun Grootmeester, met 60 andere Ridders, te *Parys* gevangen waren, de overigen, uit

(*) *De Caſibus Viror. Illuſtr. in* BULAEI *Hist. Univerſit. Paris. T.* IV. *p.* 110.

(†) *Ap.* RAYNALD. *ad a.* 1307. *n.* 12. *p.* 18.

(§) *Chron. Hirſaug ad a.* 1307.

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

uit bekommering van een treurig lot, en om aan hunne vijanden den gezochten buit te onttrekken, al het onmetelijke goud en zilver der Orde in Kloosters, Sloten, bosſchen en velden, maar inzonderheid, gelijk men naderhand door de pijnbank ontwaar is geworden, in oude putten en bronnen zeer geheim verborgen hebben; waar van naderhand veel ontdekt is geworden. Vervolgens begint TRITTENHEIM het verhaal van hunnen ramp met de betuiging, dat hij geenszins voornemens was, daar door den Heiligen Roomſchen Stoel of den Paus te beleedigen, wanneer hij aantoont, dat dit met toeſtemming van Paus KLEMENS is uitgewerkt. Hij neemt, vervolgt hij, zijne Geſchiedenis ſlechts getrouw uit oudere voorgangeren, en laat aan het Goddelijk oordeel de uitſpraak over, of de Tempelheeren met regt of onregt zijn veroordeeld geworden. Daar op brengt hij het boven aangehaalde berigt bij van den voormaligen Prior der Orde, en zijnen medegevangenen NOFFODEI, die beiden van hunnen Grootmeester in de gevangenis geworpen waren; beide vol van eenen boozen geest, om zich de vrijheid te bezorgen, verſchrikkelijke misdaden tegen de Orde, valſchelijk, gelijk velen meenden, verdicht hadden; omdat zij wisten, hoe rijk dezelve was, en hoe geldgierig Koning FILIPS, die daarom ligt aangeſpoord zou kunnen worden, om haar te vervolgen. Onder de tien beſchuldigingen tegen de Orde, welke zij aan den Koning zouden medegedeeld hebben, ſtaan ook deze, dat al de Tempelheeren met de dwalingen der *Fratricellen* beſmet waren;

ren; dat zij den Paus, het gezag der Kerk en de Sacramenten verachtten, met Kerkelijke boeten en de Sacramenten ſpotten; en ook de *Novitien*, die de Orde weder verlaten wilden, heimelijk ombragten. De Schrijver voegt 'er bij, dat de Koning van deze opening te ſpoediger gebruik maakte, hoe meer hij buitendien der Orde ongenegen was, dewijl dezelve zoo vele goederen in zijn Rijk bezat, en geweigerd had, hem de tienden te betalen, welke de Paus hem voor vijf jaren toegeſtaan had. Ook had hij de toeſtemming van den Paus tot het gevangennemen der Ridderen afgeperst, en hen op het wreedſte laten pijnigen, om hun eene belijdenis af te dwingen, zoo als hij wenschte; maar zij hadden onder al de folteringen hunne onſchuld betuigd, en waren gedeeltelijk onder dezelve omgekomen. Wel hadden de Grootmeester en eenigen der voornaamſten, toen zij voor den Paus gebragt waren, door de goede beloften van dezen, van den Koning en andere Grooten bewogen, ten einde hun leven te redden, en dewijl hun vergiffenis beloofd was, indien zij de beſchuldigingen wilden bekennen, zulks werkelijk gedaan. Maar toen zij evenwel in de gevangenis teruggevoerd, en te *Parys* openlijk als boetelingen ten toon geſteld waren, had de Grootmeester zijne bekentenis herroepen, en zich des doods waardig verklaard, omdat hij die zoo ligtvaardig afgelegd had. De Koning had ook de goederen der Orde in *Frankryk* alle aan zich getrokken; andere Vorsten hadden in hunne landen insgelijks gedaan, behalve eenigen, die dezelve aan de Geestelijken of aan de armen ge-

ſchonken hadden. — Aan den anderen kant hebben de *Franſche* Schrijvers der XIV en XVde eeuw, ook andere voorname Schrijvers, zoo als PLATINA, VOLATERRANUS, BLONDUS, ALBERT KRANZ en meer andere, het geheel niet in twijfel getrokken, dat het een verdiend lot geweest is, hetwelk de Tempeliers getroffen heeft.

Ondertusſchen waren 'er geene echte ſtukken of handelingen bij eenigen Schrijver aangehaald, welke echter alleen de zaak beſliſſen konden. PIETER DU PUY, (of PUTEANUS,) was de eerſte, die dit met behulp der Koninklijke Franſche Archiven gedaan heeft. In zijn Boek: *Histoire de la Comdemnation des Templiers*, hetwelk kort voor zijnen dood te *Parys* in 1650 in 4to gedrukt is, bragt hij verſcheidene uittrekſels en zelfs geheele ſtukken van Gerigtshandelingen met de *Tempeliers* bij, welke veel licht geven, ſchoon hij anders zijn werk over het geheel zoo heeft ingerigt, dat niet duister blijkt, dat zijn oogmerk geweest is, om FILIPS *den Schoonen* te verdedigen.

Doch na de laatſte jaren der XVIIde eeuw begonnen verſcheidene Schrijvers, inzonderheid Proteſtanten, te beweeren, dat de *Tempeliers* onregtvaardig behandeld zijn geworden, of ten minſte, dat men 'er geen beſliſſend vonnis over ſtrijken kan. Zoo oordeelde NICOL. GURTLER, een Hervormd Godgeleerde, in zijne *Hiſtoria Templariorum*, *Amſterdam* 1691 in *Octavo*, en herdrukt en vermeerderd 1703, dat het wel moeijelijk is, vooraf tegen deze Orde oordeel te vellen; maar dat zich allezins ter vermin-

de-

dering der tegen haar ingebragte beſchuldigingen, en voornamelijk van de algemeenheid derzelve, veel met waarheid gezegd kan worden. — CHR. THOMASIUS zocht in eene Verhandeling: *de Templariorum Equitum Ordine Sublato*, *Halae* 1705 in 4to. opzettelijk te bewijzen, dat de veroordeeling van de Orde der Tempelieren volſtrekt onregtvaardig is geweest. Hij beriep zich hoofdzakelijk daar op, dat in zoo ongeloofelijke beſchuldigingen, als tegen hen werden ingebragt, zelfs vrijwillige bekentenisſen geene bewijskracht hebben, maar dat velen door de pijnbank tot deze bekentenisſen gebragt zijn; dat zij dezelve naderhand herroepen, en tot hunnen dood toe alles ontkend hebben; eindelijk, dat velen van hen nooit iets bekend hebben. — Met veel rijker hulpmiddelen voorzien, ſchreef KAREL GOTTLOB ANTON in het jaar 1779 eene *Proeve der Geſchiedenis van de Orde der Tempelieren*, bij welker tweede uitgave in 1781 in 8vo. hij zich als Schrijver genoemd heeft. Deze vindt de *Tempeliers* volſtrekt onſchuldig, doch gaat zekerlijk te ver, wanneer hij beweert, dat hunne ſtrenge levenswijze *hunnen val bevorderd hebbe*. — Dit gaf aanleiding aan FR. NICOLAI, om zijne *Proeve over de beſchuldigingen, welke tegen de Orde der Tempelieren ingebragt zijn, en over het geheim van deze Orde*, *Berlin* 1782 in 8vo, uit te geven; waar bij nog in hetzelfde jaar een *tweede Deel* gekomen is. Deze Schrijver poogde aan te toonen, dat de gemelde beſchuldigingen geenszins zoo ongeloofelijk zijn, als men gemeenlijk onderſteld heeft; maar dat de geest der toenmalige tijden ze veel meer waarſchijnlijk maakt;

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

maakt; en dat zij bij velen der beſchuldigden door hunne bekentenis en door andere getuigenisſen tot zekerheid gebragt zijn. Ook geloofde hij in de Orde verſcheidene graden ontdekt te hebben; hij verklaarde het beruchte Afgodsbeeld, *Baffometus*, door *Wijsheidsdoop*; en vond in hetzelve het *Kabbalistisch-Sijmbolisch* Beeld des Scheppenden Gods; gelijk hij ook daar door tot ſporen van *Gnostieke* gevoelens onder de *Tempeliers* geleid werd. — De Heer ANTON heeft daartegen in zijn *onderzoek over het geheim en de gebruiken der Tempelieren*, *Desfau* 1782 in 8vo. eenige aanmerkingen voorgedragen, door welke over het wezenlijke der vraag veel licht verſpreid wordt.

Eindelijk hebben twee Duitſche Geleerden gewigtige ontdekkingen gedaan van echte en oorſpronkelijke ſtukken. MOLDENHAUER, Hoogleeraar in de Godgeleerdheid te *Koppenhagen*, vond in de Abdij te *St. Germain des Pres* juist het handſchrift der *Akten* tegen de Orde, waar uit DU PUY een uittrekſel medegedeeld had, volledig, op 120 bladen in Folio, in het Latijn, maar op vele plaatſen in de *Oudfranſche*, *Limoſijnſche*, en *Kataloniſche* taal geſchreven. Dit gaf hij vertaald te *Hamburg* 1792 in 8vo. in het licht, onder den titel: *Proces tegen de Orde der Tempelieren, uit de origineele Akten der Pausſelijke Commisſie in Frankryk.* Het lezen dezer oorkonde geeft voor elken nadenkenden Lezer voldoening genoeg, om den loop van dit Proces met zekerheid te beoordeelen, „ hetwelk, gelijk de Heer MOLDENHAUER met regt zegt, door de zwartſte,

ſte, met ongehoorde arglistigheid gepaarde, vernietiging, geheel van zijne voorgewende beſtemming afdwaalt." Het is uit hetzelve zoo oogenſchijnlijk klaar, als men verlangen kan, dat FILIPS *de Schoone*, vol vijandelijke gezindheden jegens de Orde, derzelver veroordeeling en vernietiging reeds vooraf beſloten had, eer 'er nog eenig onderzoek omtrent dezelve geſchied was; dat men de Ordensbroeders gedwongen had, om van hunne verdediging af te zien, en daartegen velen door de pijnbank bekentenisſen afgeperst heeft, zoo als men ze verlangde en voorſchreef; dat de Paus alleenlijk lieverlede, en uit vrees voor den heel driftigen Vorst, bewilligd heeft, om de uitvoering van zijn ontwerp te bevorderen; dat 'er geheel geene Ketterij in de Orde gevonden is; dat wel bij het aannemen van nieuwe leden ſomtijds onzedige tooneelen, ook wel eene afgedwongene verloochening van den Verlosſer, zijn voorgevallen; maar dat dit volſtrekt geene algemeene gewoonte der Orde geweest is. Onder veel andere dingen leert men 'er ook uit, dat de geduchte Kop, BAFFOMETUS genoemd, niets anders geweest is, dan eene Reliquie, die in eene Vaas op het Outer der Kapel, in welke het Kapittel gehouden werd, bewaard werd.

Met dit echte ſtuk ſtaat een ander in verband, hetwelk de Heer MUNTER, insgelijks Hoogleeraar der Godgeleerdheid te *Koppenhagen*, in een Handſchrift der Bibliotheek *Corſini* te *Rome* ontdekt heeft, hetwelk in het Fransch in de tweede helft der XIIde eeuw opgeſteld is. Het is *het Boek der Statuten van de Orde der Tempelieren*, waar van MUNTER

eene

V BOEK VI Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

eene Hoogduitſche Vertaling gegeven heeft met opheldérende aanmerkingen te *Berlin* 1794 in 8vo. Ook deze kon zonder bedenken in de Voorrede ſchrijven: „ Het is thans volkomen uitgemaakt, dat al de beſchuldigingen, op welke de affchaffing dezer Orde, „ die met geheel andere oogmerken voltrokken werd, „ naar den ſchijn gegrond was, door onkunde en „ zwarte boosheid voortgebragt zijn, dat de geheele „ inrigting der *Tempelieren*, naar den geest hunner „ eeuw beoordeeld, onſchuldig en onberispelijk was; „ en dat zij alleen gevallen zijn, omdat een hebzuchtig en trouweloos Koning zich niet ontzag, alle „ middelen ter hand te nemen, welke gewetenloos„ heid en dwingelandij hem aanboden, om zijne „ onverzadelijke gierigheid en bloeddorſtige wraak„ zucht te bevredigen." Ook geeft de Geſchiedenis inderdaad getuigenis, dat FILIPS, behalve de ſchatten, welke hij terſtond van eerſten af, bij het algemeen gevangennemen der *Tempelieren*, naar zich trok, nog ongevaar twee derde van hunne roerende goederen zich toegeëigend heeft; dat de *Hospitaliers* of *St. Jans* Ridders hem, om een gedeelte derzelve te bekomen, 200,000 *Livres*, eene verbazende ſom in dien tijd, voor de Proceskosten moesten betalen; dat desniettemin de Hovelingen hun veel daar van ontnomen hebben, zoodat zij door het handhaven van hun regt, uit hoofde van de zware onkosten, arm zijn geworden, dat de Paus aan den Koning deswegens wel *voorſtellen* gedaan, maar van hem ten antwoord gekregen heeft, dat de Paus zijne belofte, om de Hospitaal-Orde te hervormen, nog niet

niet vervuld had, eindelijk dat deze Orde aan volgende Koningen ook nog andere bewilligingen voor de aan haar overgelatene goederen heeft moeten toeſtaan.

In plaats van de vernietigde Orde der *Tempelieren*, ontſtonden in *Spanje* en *Portugal nieuwe Ridderordens*. Voor deze beide Rijken ſcheen de behoefte van zulke krijgsgenootſchappen grooter dan elders te zijn, uit hoofde van de nabuurſchap der *Arabieren*, en de aanhoudende oorlogen der Chriſtenen met dezelve. Ook waren reeds in vroeger jaren dergelijke Ridderordens aldaar opgerigt. Van *San Jago*, (of den Heil. JACOBUS,) *de Compostella*, *Calatrava* en *Alcantara*, in de Koningrijken *Kastilien* en *Leon*, beroemd door hunne dapperheid tegen de Mooren, en daar voor met zeer rijke inkomſten beloond. Thans kwam 'er de Orde bij van *onze Lieve Vrouw* van *Monteza*, geſticht door JAKOB II, Koning van *Arragon*, in de ſtad van denzelfden naam, in het Koningrijk *Valencia*, in 1307. JAN XXII ſtond toe, dat de goederen der Tempelheeren aldaar tot dezelve beſteed werden; gelijk in het algemeen de Pausſelijke bekrachtiging tot alle deze Ordens vereiscbt werd. Even dus ſtichtte in 1319 de Koning DIONYSIUS van *Portugal*, alwaar de Ridderorde van *Avis* reeds beſtond, en waar zich ook de Orde van *San Jago* had uitgebreid, uit de meermaals gemelde goederen, de *Christus-Orde*, die aanzienlijker en rijker is dan de overigen. Aan de *Christus-Orde* gelijk aan de Ridders van *Avis* is ook door ALEXANDER VI ontſlag verleend van de gelofte van kuischheid, en de vrijheid gegeven, om te trouwen.

Nieuwe Ridderordens in Spanje en Portugal.

ZE-

ZEVENDE HOOFDSTUK.

Algemeene Geſchiedenis van den Godsdienst. Nieuwe plegtigheden. Heiligen. Reliquien. enz.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Wie tot dus ver de Kerkelijke Geſchiedenis van dit Tijdvak met oplettendheid heeft gelezen, zal gezien hebben, hoe de bron, uit welke de Godsdienst en deszelfs leerſtukken door de Christenen werden afgeleid, inderdaad voortvloeide van onder den troon der Roomſche Kerkhoofden. Hoe zeer men den ſchijn maakte, van de *Heilige Schrift*, *de Overleveringen*, en thans zelfs de *Wijsbegeerte*, maar ook *nieuwe Openbaringen* te erkennen, als de bronnen en gronden van het Geloof aan de leerſtukken van den Godsdienst, was zulks inderdaad enkel goochelſpel, dewijl reeds eeuwen lang omtrent de *H. Schrift* was voorgeſchreven, hoe men dezelve verklaren en uitleggen moest. De *Overleveringen* moesten door het Opperhoofd der Kerk ten aanzien van derzelver echtheid en noodzakelijkheid beoordeeld worden; de *Wijsbegeerte* had reeds lang geleerd, het gezag der Kerk te eerbiedigen en naar de oogen te zien; en zelfs de *nieuwe Openbaringen*, op welke ſommige Heiligen van dezen tijd roemden, moesten zich insgelijks aan het oordeel der *Roomſche* Bisſchoppen onderwerpen.

Gebruik van de H. Schrift.

Het is waar, de Heilige Schrift werd nadrukkelijk aangeprezen en veelvuldig gebruikt en aangehaald, door

Aanprijzing der-

door de *Mystieken* van dezen tijd. De H. BERNHARD, de voornaamſte onder hen, was een groot vereerer der Heilige Schrift, zonder welke hij zeldzaam predikte en ſchreef, maar dit alles was voor ieder, behalve de Geestelijkheid, verloren, alzoo hij de *Latijnſche* taal gebruikte. Maar ook voor de Geestelijkheid konden de loſſpraken door dezen Heiligen aan de Heilige Schrift gegeven, weinig baten; alzoo hij het regt van derzelver uitleggingen aan de Kerk, dat is, aan de Kerkvaderen, Kerkvergaderingen en aan de Pauſen in der tijd toekent. In eene Kerkrede over *Exod.* XVI. 7. (*) zegt hij: „Deze woorden zijn wel in de Schrift voor derzelver plaats en tijd geſteld; maar de Moeder, de Kerk, heeft ze niet onvoegelijk op den dag vóór de geboorte des Heeren toegepast; die Kerk, zeg ik, welke den raad en geest van haren Bruidegom en God bij zich heeft, wier beminde tusſchen hare borsten verblijft; terwijl hij voornamelijk de woning van haar hart zelve bezit en voor zich behoudt. Zij is het namelijk, die zijn hart wondt, en het oog harer beſchouwing zelfs in den afgrond der verborgenheid Gods heeft ingedoopt; zoodat voor hem in haar hart en voor haar in het zijne een eeuwigdurende gedachtenis overblijft. Wanneer zij derhalve in de Heilige Schrift eenige woorden verandert of verwisſelt: (*alterat vel alternat*,) dan is deze zamenſtelling ſterker, dan de eerſte plaatſing der woorden, en

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517. zelve door den H. BERNHARDUS.

mis-

(*) *Sermo* III. *in Vigilia Nativitatis Domini Vol.* II. *Opp. pag.* 45.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

misschien zoo veel te sterker, hoe grooter het onderscheid tusschen beeld en waarheid, licht en schaduw, vrouw en dienstmaagd is." Het zal daarom niet noodig zijn, meer plaatsen aan te halen, uit Schrijvers van dezen tijd, in welken zij den Bijbel aanprijzen als noodzakelijk te kennen, zoo dat, met de Heilige Schrift onbekend te zijn, even hetzelfde zij, als CHRISTUS niet te kennen, dat men zonder haar van elken wind van leering rondgedreven wordt enz., want het geen hier uit nadrukkelijk had moeten volgen, de menschen op te sporen, om den Bijbel vlijtig te lezen, verzuimden zij. Zij lazen hem voor de Leeken in de Latijnsche Vertaling, en de Kerk had hem voor hen gelezen.

Het vertalen en lezen van den Bijbel verboden

Veel meer droegen de Pausen en Kerkvergaderingen zorg, dat niet het lezen van den Bijbel voor de Leeken gemakkelijker mogt gemaakt worden door Vertalingen in de taal der bijzondere landen. De Kerkvergadering in het jaar 1129 te *Toulouse* gehouden, verbood (*), dat de Leeken het Oude of Nieuwe Testament zouden hebben, ten ware zij uit bijzondere godsvrucht een Psalmboek of een uittreksel van den openbaren Kerkedienst, (*breviarium pro divinis officiis*,) of de gebeden en gezangen aan de Heilige Maagd, (*horas B. Mariæ*,) wilden bezitten; doch tevens verbood zij ten scherpste, dat zelfs deze Boeken aan niemand, in de moedertaal overgezet, veroorloofd zouden wezen.

Nog merkwaardiger zijn hier twee *Brieven* van Paus

(*) HARDUIN *T.* VI. *P.* II. *pag.* 1152. *Can.* 12.

Paus INNOCENTIUS III, in het jaar 1199, wegens dit onderwerp naar *Metz* gezonden (*). In de eerſte, geſchreven aan al de inwoners der gemelde ſtad en het daar toe behoorende Kerspel, zegt hij: dat hij van den Biſchop verſtaan had, dat onder hen vele Leeken en vrouwen, uit ſterke begeerte naar de Heilige Schrift, zich de Euangelien, de Brieven van PAULUS, de Pſalmen, de Zedeleere van IIOB, (dit is de zoogenoemde Uitlegging van GREGORIUS *den Grooten* over dit Boek,) en meer andere in het *Fransch* hadden laten overzetten, en zich onderſtonden, in hunne geheime vergadering volgens deze Overzettingen te leeren; en ook ſtout genoeg waren, om aan hunne Pfarheeren, die hen deswegens beſtraften, te antwoorden, dat hun uit de Schrift bekend was, dat hun dit niet verboden mogt worden. Sommigen, zoo vervolgt de Paus, verachtten ook de eenvoudigheid van hunne Priesters, en mogten heimelijk, wanneer dezen hun het woord des heils voordroegen, dat zij hetzelve beter in hunne boeken hadden, en het ook verſtandiger konden uitdrukken. Vervolgens onderneemt de Paus hun te bewijzen, hoe verkeerd hun gedrag was. Hunne geheime ſluipvergaderingen ſtreden tegen den wil van God, die bevolen had, dat het Euangelie openlijk zou gepredikt worden, maar zulke werken der duisternis waren aan de Ketters eigen. Ook mogten de verborgenheden des geloofs niet aan allen zonder onderſcheid, maar alleen aan zulken bekend gemaakt wor-

(*) *Innocent.* III. *Epistt. L.* II. *Epist.* 141, 142.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

worden, die ze met een geloovig verſtand vatten konden, dewijl de Heilige Schrift zulke diepten heeft, dat de geleerde en verſtandige mannen naauwelijks in ſtaat zijn, om in dezelve in te dringen. Daarom was oudtijds bevolen, elk beest, dat op den heiligen berg zou komen, te ſteenigen, opdat geen eenvoudige en ongeleerde het wagen mogt, het verhevene der Schrift te beklimmen, of anderen daar omtrent te onderwijzen. Dit was een inbreuk in de regten van het Leeraarsambt; en indien iemand eene hoogere roeping tot leeren wilde voorgeven, moest hij die door wonderwerken of getuigenisſen der Schrift bewijzen. Het is waar, den Priesteren was de wetenſchap om te leeren zeer noodig; doch de eenvoudigſten onder hen mogten zelfs van de Geleerden, (*Scholasticis*,) niet gering geacht; maar hun ambt moest geëerd worden, nademaal zij in eene bijbelplaats, (*Diis non detrahes*,) zelfs *Goden* genoemd worden. Hen te beſtraffen komt den Biſchop en niet het volk toe. Ook mogt niemand, zoodanige ſtoutheid daar mede ontſchuldigen, dat zelfs de Ezelin den Profeet beſtraft had, naardien daar alleen mede te kennen gegeven wordt, dat een ieder zijnen Broeder in het verborgene moet vermanen, maar niet, dat men dit openlijk zijnen Vader en Priester zou mogen doen. Ten ſlotte vermaant de Paus, en beveelt hun, ter vergeving hunner zonden, hun gedrag te veranderen, en aan het Katholijk Geloof getrouw te blijven, dewijl hij hen anders tot gehoorzaamheid zou dwingen. Op denzelfden zin loopt de andere Brief, die aan den Biſchop

ſchop van *Mets* geſchreven is. Dit waren zeker aanhangers der *Waldenzen*, die eenigen tijd te voren verſcheidene Boeken der Heil. Schrift in het *Fransch* hadden laten vertalen. Hoe het zij, als velen van deze inwoners van *Mets* niet wilden gehoorzamen, zond de Paus in het jaar 1200 eenige Abten derwaarts, die de afſchriften dezer Overzetting verbrandden, en deze geheele partij uitroeiden.

Andere overzettingen.

Voorts waren 'er vóór deze beide *Franſche* Vertalingen andere, zoo in de XIIde als tegen het einde der XIIde eeuw voorafgegaan, die voornamelijk in het verbasterd Latijn, den grond der Franſche taal, (*en Roman, en Langue Romance,*) waren opgeſteld. Wij vinden (*) onder anderen gewag van eene Franſche Overzetting van het *Hoogelied*, welke aan de Cistercienſen zoo zeer mishaagde, dat zij op een algemeen Kapittel in het jaar 1200 geboden, dat dezelve in alle hunne Kloosters verbrand zou worden. In *Italië* zal de *Dominikaner* GIACOMO DI VIRAGGIO, gemeenlijk JACOBUS DE VORAGINE geheten, die omtrent het jaar 1298 als Aartsbisſchop van *Genua* geſtorven is, de eerſte Overzetting van den Bijbel in de landstaal geleverd hebben, hoewel men 'er nooit een afſchrift van gevonden heeft, waarom men aan dit berigt twijfelt (†). Waarſchijnlijk is het berigt van den *Jeſuiet* MARIANA (§) geloofwaardiger, dat ALFONSUS, Koning van *Kastilië*,

(*) *Hist. Litter. de France T.* IX. *p.* 149.

(†) FABRIC. *Bibl. Med. et inf. Latin. T.* IV. *p.* 21.

(§) *De reb. Hispan. L.* XIII. *C.* 7.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

lie, in de later tijden der XIIIde eeuw de Heilige Schrift in de gebruikelijke taal van zijn Rijk heeft laten overzetten. Omtrent het midden van die eeuw bragt RUDOLF VAN HOHENEMBS, op begeerte van Keizer KOENRAAD IV, het Oude Testament in Duitſche Verzen, die weleer in een Handſchrift van het Klooſter *St. Gallen* bewaard zijn geworden (*). Doch het blijkt genoegzaam, dat doorgaans Geeſtelijken en Monniken voor hun vermaak, of op begeerte van eenige Grooten, Overzettingen of omſchrijvingen, woordelijk uit de oude Latijnſche Overzetting getrokken en vervaardigd hebben, welke weinig waarde hadden en onder de Handſchriften der Kloosters of andere verzamelingen begraven lagen, zoodat 'er de Leeken niets aan hadden.

Een geſchrift van den beroemden *Franciskaner* BONAVENTURA, *Biblia Pauperum*, is niet, zoo als men volgens den titel denken zou, een uittrekſel uit den Bijbel voor arme Leeken, maar eene aanwijzing voor Predikers, om hunne Toehoorders van den laagſten ſtand, de noodigſte voorſchriften omtrent deugden en ondeugden en andere onderwerpen van het geloof der Kerk uit Bijbelſche perſonen en geſchiedenisſen te verklaren, alle in eene Alphabetiſche orde vervat. Over het geheel blijkt uit hetzelve, dat BONAVENTURA weinig geweten hebbe, hoe men de Bijbelſche Geſchiedenisſen op eene nuttige wijze behoore te gebruiken. In

(*) USHER. *Hist. Dogmat. controverſa inter Orthodoxos et Pontificios de Scripturis et Sacris Vernaculis. pag.* 152.

In de volgende XIII en XIVde eeuwen bleven deze zelfde begrippen ſtand houden; even eens begonnen ſommigen wel door te zien, dat het oorſpronkelijk Christendom niet wel zuiver kon afgeleid worden uit overlevering, Kerkvaders, beſluiten der Concilien, meeningen der Scholastieken, Decretalen der Pauſen enz., maar dat men hetzelve van CHRISTUS en zijne Apostelen leeren moest; maar even eens bleven zij voortgaan, de Schrift aan het gezag der Kerk te onderwerpen.

PIETER D'AILLY ſchijnt hier van iets gevoeld te hebben, toen hij tegen het begin der XVde eeuw zijne *aanprijzing der Heilige Schrift* opſtelde, in den vorm eener Kerkrede, (*Recommendatio ſacrae ſcripturae; ſuper hanc petram aedificabo Eccleſiam meam Matth. C.* XVI. 18.) (*) Hij zegt: de Kerk is op eene rots gebouwd. Maar wat deze rots is? is eene vraag, welke door de gevoelens der Heiligen zeer wijdloopig is geworden. AUGUSTINUS verſtaat daar door in eene plaats zijner ſchriften PETRUS; maar op vele andere plaatſen verklaart hij dezen rotsſteen van CHRISTUS, en deze verklaring is wel de beste. PAULUS zelve noemt CHRISTUS den *rotsſteen*, 1 *Cor.* X. 4. en wie zou toch de vastigheid der Kerk gronden op de zwakheid van PETRUS? Daar nu PETRUS gewankeld heeft en ook zijn plaatsvervanger niet vast gegrond is, waar over nog meer verſchillen ontſtaan zijn: (*cum jam diſcrepent de ſummo Petri ſacerdotio Pontifices, et litigent*

PIETER D'AILLY.

(*) *In* JO. GERSON. *Opp. T.* I. *Append. p.* 603-610.

gent de ſummo Pontificio ſacerdotes,) wie zou dan toch onderſtaan te beweeren, dat iemand, wie ook, hij moge nog zoo zeer in heiligheid en waardigheid ſchitteren, hij mag een Priester, een Bisſchop, of PETRUS, of plaatsvervanger van PETRUS, of iemand anders buiten CHRISTUS zijn, de grond, het fundament der Christelijke Kerk zou zijn? De Apostel zegt ronduit het tegendeel: *Niemand kan een ander fundament leggen, dan hetwelk gelegd is, namelijk*, CHRISTUS JEZUS. Doch hoe het zij, wij kunnen, naar den Geestelijken zin, door dezen rotssteen *de Goddelijke Schrift* en de Heilige leere van CHRISTUS verſtaan, welke van eene zoo ſterke en duurzame vastigheid is, dat de Kerk van CHRISTUS met regt op dezelve gegrond is enz.

JOAN GERSON.

De waardige leerling van D'AILLY, nog kundiger en vrijer onderzoeker dan zijn leermeester, JOAN GERSON, ſchreef insgelijks *aan de Heilige Schrift* het hoogſte gezag in geloofszaken toe, en evenwel bepaalt hij dit weder naauwer van eenen anderen kant. „Zij is, ſchrijft hij in éene zijner Verhandelingen (*), de regel des geloofs, tegen welke, wanneer zij regt verſtaan wordt, geen gezag en geene menſchelijke rede toegelaten mag worden; noch eenige gewoonte, inſtelling of gebruik geldt, zoodra men bewijzen kan, dat zij met de Schrift ſtrijdig is. Deze regel is een gemeene grond voor ons en de Ketters, welke wij zoeken te beſtrijden." Maar ter-

(*) *Tractat. contra haereſin de communione Laicorum ſub utraque ſpecie Opp. T.* I. *pag.* 457.

terſtond daar op beweert hij, dat de Schrift zich bij ſlot, ten aanzien van hare aanneming en zekere verklaring, in het gezag, de aanneming en goedkeuring der algemeene Kerk, bijzonder der allereerſte, ontbindt, welke haar en haar verſtand onmiddelijk van CHRISTUS, door openbaring van den Heil. Geest op het Pinkſterfeest, en anders meermalen, ontvangen heeft. In een ander geſchrift (*) verzekert hij: de letterlijke zin der Schrift moet zoo beoordeeld worden, als de door den Geest ingegevene en geleide Kerk dien bepaald heeft; maar niet naar ieders willekeur en verklaring. „ Deze woordelijke zin, voegt hij 'er bij, is eerst door CHRISTUS en de Apostelen geopenbaard, en door wonderwerken opgehelderd; vervolgens door het bloed der Martelaren bevestigd; verders van de Leeraren door hunne bewijzen en gevolgtrekkingen tegen de Ketters ontvouwd; en daar op door de heilige Kerkvergaderingen beſlisſend bepaald geworden. Eindelijk hebben Kerkelijke en Wereldlijke Rigters tegen die genen ſtraffen verordend, die ſtout genoeg zijn, om zich aan deze bepaling niet te willen onderwerpen, dewijl 'er anders aan het kibbelen en twisten tegen de waarheid geen einde zou zijn." Zoo geloofden deze mannen, den Bijbel allen ſchuldigen eerbied te bewijzen, terwijl zij tevens ieder wilden noodzaken, denzelven niet anders te verklaren, dan zoo als de Kerkvergaderingen, die het geloof hunner eeuw in den-

(*) *Propoſitiones de ſenſu litterali S. S. et de cauſis errantium ib pag.* 3.

V DEEL VII Hoofdst. in C. G Jaar 1073. tot 1517

denzelven inbragten, onveranderlijk hadden voorgeſchreven. GERSON had zich, gelijk wij hier voor gezien hebben, niet zeer gunſtig uitgelaten over de gezigten en openbaringen der H. BIRGITTA, maar bij eene andere gelegenheid moest hij, volgens het heerſchend leerſtelſel, des te meer toegeven. Dus zegt hij in eene zijner Predikatien (*), dat de Heil. Geest ſomtijds in later tijden aan de Kerk uitleggingen der Heilige Schrift openbaart, onder zoodanige leerſtukken telt hij de leer: *dat de Maagd* MARIA *niet in de erfzonde ontvangen is*, ook: *dat zij met ziel en ligchaam in het Paradijs is.* Op dezelfde wijze is na de invoering van het Feest der geboorte van den Heil. JOANNES, *de geboorte van onze Lieve Vrouw*, (*Dominae nostrae*,) door de *openbaring van eene eenige vrouw* vastgeſteld en meer ſoortgelijke. Voorts is, volgens GERSONS gevoelen, eene *algemeene Kerkvergadering* de laatſte beſlisſende Rigter in alle geloofszaken, en aan dezelve is de Paus ondergeſchikt.

NIC. VAN CUSA'S oordeel over de letter der H. Schrift

Hoe zeer ook andere verſtandige Leeraars van dezen tijd de Heilige Schrift aan de willekeurige uitlegging der Kerk, of liever van bare aanzienlijke Godgeleerden onderworpen hebben, blijkt uit eene merkwaardige plaats van den Kardinaal NIC. VAN CUSA (†). „ De geheele Katholijke Kerk kan, naar zijne verzekering, niet tot de letter der Schrift, maar wel

(*) *Sermo de Conceptione B. Mariae Virginis Opp. T.* III. *P.* III. *p.* 1330.

(†) *Ep.* VII. *ad Cler. et Litteratos Bohemiae p.* 857.

wel tot haren geest verpligt worden; en wanneer de letter niet dienſtig is tot ſtichting en voor den geest, dan neemt zij aan, het geen meer daar toe dient. Dus dwalen die genen, die de Kerk met menſchelijke gronden uit de letter beſtrijden willen. Want de Kerk is een tijd lang zonder letter geweest; CHRISTUS heeft de Kerk zonder letter geſticht, dewijl hij niets geſchreven heeft. De Schrift volgt de Kerk, welke eer is dan de Schrift, en om welke de Schrift is, en niet omgekeerd."

JOANWESSEL een Hervormer uit de Schrift.

Op deze wijs kwam het geloof der Christenen altijd neder op het gezag der Bisſchoppen of eigenlijk van den Paus; evenwel begonnen 'er mannen op te ſtaan, hoewel ſlechts enkelde, die op het ſpoor kwamen der waarheid, en aantoonden, hoe vele vreemde leeringen op deze wijze waren ingeſlopen; doch hunne ſtem werd niet gehoord, en zij zelve, deze beminnaars der waarheid en vrijheid, met verkettering en vervolging beloond. De voornaamſte onder hen was wel JOAN WESSEL, hoewel hij ook BASILIUS genoemd wordt, misſchien uit vervorming van zijn' naam; ook heet hij naar zijn Vader en een Dorp in *Westfalen*, waar misſchien zijne voorvaders geleefd hebben, HERMANS GESVORT of GANSFORT. Hij werd omtrent het jaar 1419 te *Groningen* geboren, en genoot een' tijd lang onderwijs in het Klooster der *Geestelijken des gemeenſchappelijken levens* bij *Zwol*. Vervolgens ſtudeerde hij te *Keulen*, waar hij een tegenzin kreeg in de Wijsgeerte der Scholastieken, en zich voornamelijk aan die van PLATO overgaf, en ook andere oude *Griekſche*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ſche Wijsgeeren las. Eenige *Griekſche* Monniken zullen hem in hunne taal onderwezen hebben. Van waar hij kennis in het *Hebreeuwsch* gekregen hebbe, is onzeker, misſchien van eenige *Joden*. Hij reisde vervolgens naar *Heidelberg*, om daar de Godgeleerdheid te onderwijzen, doch men liet hem dit niet toe, omdat hij geen *Doctor* was in deze wetenſchap, en de waardigheid van *Doctor* wilde men hem niet geven, omdat hij niet tot de Geestelijkheid behoorde. Hij keerde derhalve naar *Keulen* weder, kwam vervolgens te *Leuven*, en eindelijk te *Parys*, waar hij 16 jaren heeft doorgebragt, en de Wijsgeerige partijen zocht te vereenigen, maar zelve een *Nominalist* werd. Men verhaalt, dat hij daar of te *Bazel* van nabij bekend is geworden met den Kardinaal FRANCISCUS DE LA ROVERE, en dat hij zich, toen deze in het jaar 1474 onder den naam van SIXTUS IV tot Paus verkoren was, te *Rome* bevonden heeft; de nieuwe Paus had hem vrijheid gegeven, om eene gunst van hem te verzoeken, en WESSEL verzocht eeniglijk om een handſchrift van den Hebreeuwſchen en Griekſchen Bijbel uit de *Vatikaanſche* Bibliotheek; en als de Paus hem uitlachte, omdat hij niet om een Bisdom of eene rijke Prebende verzocht had, had WESSEL geantwoord: dat hij niets meer noodig had (*); ſommigen echter twijfelen aan de waarheid van dit verhaal. Toen WESSELS vriend, JAN VAN WEZEL, van de Inquiſiteurs ver-

(*) UBBO EMMIUS *Effigies et Vitae Profeſſorum Acad. Groningae et Omlandiae p.* 18.

vervolgd werd, was WESSEL ook bekommerd, maar de ongemeene genegenheid der Bisschoppen van *Utrecht* en *Munster* jegens hem, schijnen hem daartegen beveiligd te hebben. Hij overleed in het jaar 1489 (*).

WESSEL werd wegens zijne groote en uitgebreide geleerdheid, gepaard met ongemeene godvruchtigheid, genoemd *het licht der wereld*, (*lux mundi*;) maar zijne partijen, wier duisternis hij zocht te verdrijven, noemden hem *leermeester van tegenstrijdigheden*, (*Magister Contradictionum.*) De Akademische Leeraars, en inzonderheid de Monniken, namen het euvel, dat hij den Heiligen THOMAS en andere helden der School, als ongeleerde lieden, verachtte, ARISTOTELES zonder verschooning aantastte, en over het geheel van de geheele Wijsgeerig-Godgeleerde kraam van zijne eeuw, en zelfs van het Kerkelijk leerstelsel merkelijk afweek. Ook voorzeide hij aan eenen van zijne vrienden, dat de tijd naderde, dat al die bewonderde Schoolsche Leeraars op derzelver eigenlijke waarde zouden vernederd worden. En wijzen zijne schriften genoeg uit, dat hij de kennis van den Godsdienst uit den Bijbel poogde af te leiden, zonder zich aan de toenmalige voorgangers te kreunen; bijzonder zijne verhandelingen: *de dignitate et potestate ecclesiastica*; *de Sacramento Poenitentiae*, *et quae sint claves Ecclesiae*; *quae sit vera Communio Sanctorum*, *de thesauro Ecclesiae &c. de Purgatorio*, in zijne verzameling van

(*) G. H. GÖTZE *Comment. de Jo. Wesselo Lubecae* 1719.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

van Verhandelingen, gedrukt onder den titel: *Farrago rerum theologicarum.*

JAN VAN WESEL.

JAN VAN WESEL, (gemeenlijk JOANNES DE VESALIA genoemd,) een vriend van JAN WESSEL, verdient naast dezen geplaatst te worden, omdat hij insgelijks den Godsdienst der Christenen alleen uit de Heilige Schrift afgeleid wilde hebben. Eigenlijk heette hij JAN BURCHARD; maar was te *Wezel* geboren. Hij onderwees een' tijd lang de *Theologie* op de Hooge School te *Erfurt*; waar hij in het jaar 1456 *Doctor* in deze wetenschap geworden was; en LUTHER verzekert, dat hij uit deszelfs Boeken, met welke hij deze Universiteit bestuurd had, *Magister* is geworden. Naderhand werd hij Prediker te *Worms*; maar hier scheen hij van de bevelen van den Paus, van het Vasten en van den Aflaat, dwalingen te leeren. De *Thomisten* hadden deze gevoelens uit zijne Predikatien verzameld, en eenige aanhangers van den Pausselijken Stoel bragten het zoo ver, dat hij in het jaar 1479 te *Mentz* ter onderzoek van zijne dwalingen verschijnen moest, hebbende de Aartsbisschop DIETHER, uit vrees voor den Paus, aan de Universiteiten van *Heidelberg* en *Keulen* geschreven, dat zij ten dien einde eenige Godgeleerden derwaarts zouden zenden. Ook kwamen 'er verscheidenen, en onder dezen twee *Dominikanen* en *Inquisiteurs* van *Keulen*. Volgens eene lijst van de leerstellingen, over welke men hem te regt stelde, gevoegd achter de *Chroniek van Auersberg*, (*Chronicon Abbatis Urspergensis*,) zal JAN VAN WEZEL aan de Prelaten het regt ontzegd hebben,

ben, om wetten te geven, dewijl CHRISTUS den Apostelen enkel bevolen heeft, om het Euangelie te verkondigen. Ook geleerde en wijze Christenen zouden, naar zijne meening, niet geregtigd zijn, om de woorden van CHRISTUS te verklaren, hetwelk CHRISTUS alleen doen kan. De *Aflaat* was volſtrekt niets bij hem; aan de *Glosſe* gaf hij geen geloof; even zoo min aan de ſchriften der *Doctoren*, zelfs der Heiligen. Van de *Kerkelijke geboden* oordeelde hij, dat zij niet zoo ſterk verpligten, dat men zou zondigen met ze niet te houden. Hij ontkende, dat in de woorden: *Uw Koningrijk kome!* om het Hemelrijk gebeden wordt, dewijl dit niet tot ons komt. Hij erkende, dat zelden twee geleerden, zelfs in het geloof, met malkander eens zijn; niemand houdt het met mij, zegt hij, behalve het Euangelie, waar wij allen eens zijn. God heeft, naar zijn voorgeven, van Eeuwigheid een Boek gemaakt, in hetwelk hij alle zijne uitverkorenen heeft opgeſchreven; niemand hunner wordt daar in uitgewischt. Dezen worden alleen door Gods genade zalig; en al wilden alle Priesters hen verdoemen of in den ban doen, zij worden evenwel zalig; zoo als die geen, wien God verdoemt, door alle Priesters en door den Paus zelven niet zalig kan worden. Hij vreesde, dat de toenmalige *Doctoren* de Heilige Schrift verkeerd en ſlecht verklaarden. Alleen eendragt en vrede, zegt hij, maar niet de Paus en de Geestelijkheid, konden iets tot zaligheid toebrengen. Wie de wereldlijke magt of overheid wederſtaat, verzet zich tegen de ordening van God.

Als

Als PETRUS het *vasten* zou ingeſteld hebben, dan zou hij zulks misſchien gedaan hebben, opdat hij zijn' visch des te beter zou kunnen verkoopen. CHRISTUS heeft geen *vasten* voorgeſchreven, noch eenige ſoort van ſpijzen verboden. Het *heilig olijfsel* is niet beter dan gemeene olie, welke men eet. CHRISTUS heeft ook geen *Feestdag* bevolen te vieren; hij heeft geen gebed geleerd, dan het *Onze Vader*; hij heeft geenszins aan de Priesters geboden, de *zeven Canonieke uren* te zingen of te lezen. *In de Mis* heeft PETRUS de teekenen alleen door het *Onze Vader* gewijd, en gebruikte ze terſtond daar op met anderen; maar thans moet de Mispriester een uur lang en meer in de koude ſtaan, tot nadeel van zijne gezondheid. De Heilige Kerk heeft geen *vasten* ingeſteld, noch in de vastentijd de bruiloften verboden. Thans legt men aan hun, die *biechten*, tot eene *boete* op, dat zij naar *Rome*, of eene andere afgelegene plaats, in *bedevaart gaan*, een ſtreng *vasten* waarnemen, en vele *gebeden* opzeggen zullen; maar CHRISTUS heeft alleen gezegd: *ga heen en zondig niet meer!* Zoo is de Christenheid door menſchelijke wetten bezwaard geworden. De Heil. Schrift zegt niet, dat de Heil. Geest van den Zoon van God uitgaat. Die naar *Rome* te bedevaart gaan, zijn dwazen, zij konden t'huis vinden en hebben, wat zij elders zoeken. Eindelijk wilde hij in de *Apostoliſche* Geloofsbelijdenis, bij de plaats: *eene Heilige Kerk*, het woord: *algemeene* niet bijgevoegd hebben, gelijk ook HIERONYMUS niet gedaan had; omdat de *algemeene* Kerk, of de algemeene vergadering

ring van alle gedoopten geenszins heilig is; maar veel meer het grootſte getal daar van onder de verworpenen behoort.

Nadat de buitenlandſche Godgeleerden te *Mentz* bijeen waren gekomen, nam het Kettergerigt over JAN VAN WESEL, die ondertusſchen in het *Franciskaner* Klooster gevangen zat, eenen aanvang. Vooraf had hij onder eede moeten beloven, dat hij alle zijne ſchriften zou overgeven, opdat hij uit dezelve overtuigd zou kunnen worden. Eene langdurige zware ziekte had hem verzwakt, evenwel behandelde men hem met den driftigſten Ketterijver. Hij ontkende ſommige dingen gezegd te hebben, andere zocht hij goed te verklaren, terwijl hij zich vergeefs op zijn' ligchaams-toeſtand beriep. De ooggetuige, die dit verhaalt, merkt aan, dat hij, de eenige ſtelling van den uitgang des Heiligen Geestes uitgezonderd, ten aanzien der overige geene zoo ſtrenge beoordeeling verdiend had; men had ſlechts een langer uitſtel moeten bewilligen, en hem een' raadgever toeſtaan; ook hadden al zijne partijen niet van den tegengeſtelden wijsgeerigen aanhang, (*de via Realium*,) moeten zijn. Zoo de Monniken niet van de begeerte gedreven waren geweest, om over eenen Wereldlijken Geestelijken, bijzonder zulk eenen, die hunnen THOMAS niet vereeren wilde, te zegepralen, dan zou men zachter en genadiger met hem hebben kunnen handelen. 'Er waren zelfs onder de aanwezende Godgeleerden ſommigen, die hun misnoegen over de hem afgedrongene herroeping en het verbranden van zijne ſchriften betoonden, en

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

een van hen verzekerde, dat de meeste hem tegengeworpene Artikelen zich heel wel lieten verdedigen. LUTHER, die 's mans ſchriften zoo vlijtig gelezen had, voegt 'er bij: dat men ook dit onder zijne dwalingen geſteld had, dat hij niet wilde zeggen: *Ik geloof, dat 'er een God is*; maar: *Ik weet, dat 'er een God is.* Hoe het zij, hij werd voor een' Ketter verklaard, en in het *Auguſtiner* Klooſter te *Mentz* opgeſloten, alwaar hij kort daar na geſtorven is.

Zoo ging het meer anderen, die reeds in de XIVde maar menigvuldiger in de XVde eeuw denzelfden weg betraden. JOANNES TAULER, JOANNES WIKLEF, JOANNES HUS, THOMAS VAN KEMPEN, HIERONYMUS SAVANAROLA enz., welke ons op eene andere plaats zullen voorkomen. Maar JAN VAN GOCH, dus naar zijne vaderſtad in het Hertogdom *Kleef* genoemd, die eigenlijk PUPPER heette, mag hier niet met ſtilzwijgen voorbijgegaan worden. Hij was een Prieſter te *Mechelen*, waar hij ook een Nonnenklooſter naar den regel van AUGUSTINUS geſticht had, wiens *Prior* hij was, en is in het jaar 1475 daar overleden. Men noemt onder zijne ſchriften bijzonder de volgende: *van de vrijheid van den Chriſtelijken Godsdienſt; van de waarde der Heil. Schrift; van de ſchriften der Scholaſtieken; van den ſtaat der zielen na dit leven; van de wederherſtelling des menſchdoms door* CHRISTUS *en van de Monniksgeloften.* WALCH (*) heeft de beſte berig-

(*) *Faſcic.* IV. *Monumentor. medii aevi. Præf. p.* XIII. *et p.* 73-239.

rigten van hem verzameld, en onder anderen eene Zamenſpraak, van hem opgeſteld, in het licht gebragt: *De quatuor erroribus circa legem euangelicam exortis, et de votis et religionibus fictitiis Dialogus.* In welke hij vooraf belooft, *alles enkel en alleen uit de bron der Kanonieke ſchriften te zullen afleiden, terwijl derzelver gezag alleen onwederſprekelijk is.* De *dwalingen*, welke in deze zamenſpraak opgegeven en wederlegd worden, zijn: De *eerſte*, wanneer met de Euangeliſche Wet de waarneming der *Mozaïſche* verbonden wordt. De *tweede* was de dwaling der genen, die de volmaaktheid van het Christelijk leven alleen in het geloof ſtellen, en de geloofswerken voor noodeloos houden. De *derde dwaling* vindt hij in de *Pelagiaanſche* Ketterij, eene Ketterij, zegt de Schrijver, welke wel van de Kerk veroordeeld, en met vele getuigenisſen der Heilige Schrift verworpen is geworden, maar welke nog in veler harten te vinden is. De *vierde* dwaling heeft bijzondere betrekking op de Monniken en derzelver geloften. Velen, zegt hij, zijn zoo dwaas, van te gelooven, dat tot de volmaking der werken van de Euangeliewet de *verbindtenis van eene gelofte noodig is*; maar waar door zij de *Euangeliſche wijsheid* in eene verbindende *dienstbaarheid* veranderen; niet ver van het *Farizeeſche* Bijgeloof verwijderd zijn, en met de Ketterij van PELAGIUS grootendeels overeenſtemmen, vervolgens wordt dit onderwerp geſtaafd tegen de gezegden van den Heiligen THOMAS en de uitzonderingen der *Thomisten*.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Soortgelijke meer doorzigtige mannen konden intusſchen weinig nut ter wezenlijke verlichting des volks ſtichten door hunne ſchriften, omdat dezelve doorgaans in het Latijn waren opgeſteld; meer vrucht konden *gedrukte Overzettingen* des Bijbels in de gewone moedertaal te wege brengen. En nogtans ontrieden zelfs lieden van geest en vrijmoedigheid dezelve. Men moet, zegt GERSON, de Overzetting van den Bijbel in onze taal verbieden (*). Hij vreesde, dat door het onbepaald vrij lezen der Heilige Schrift eene ijdele nieuwsgierigheid en neiging tot zonderlinge gevoelens al te veel voedſel zou ontvangen. Ook toont hij niet duister zijne bekommering, dat het heerſchend leerſtelſel der toenmalige Kerk daar door te veel gevaar zou loopen (†).

Overzettingen van den Bijbel

Geheel anders dachten twee Engelſche Geestelijken en Tijdgenooten: JAN WIKLEF en JAN TREVISA, die beide den Bijbel in de taal van hun vaderland hebben overgezet. Van den eerſten zullen wij in het vervolg ſpreken; TREVISA, een Priester uit *Cornwall*, omtrent het jaar 1387, is minder bekend dan hij, maar geeft hem in edele wijze van denken niets toe. HENDRIK WHARTON geeft van hem berigten, en houdt zijne Bijbelvertaling voor dezelfde, welke te *Londen* in het jaar 1550 in 12vo onder

(*) *Lectio altera contra vanam curioſitatem Opp. Tom.* I. *P.* I. *p.* 105.

(†) *Decem Conſiderationes Principibus et Dominis utiliſſimae Conſid.* V. *Opp. Tom.* IV. *P.* II. *p.* 623.

Digitized by Google

der den naam van WIKLEF gedrukt is (*). —

Men heeft ook nog meer ſporen van Bijbelvertalingen in levende ſpraken uit deze eeuw ontdekt. USHER (†) gewaagt uit een oud handſchrift, dat JAKOB MEERLAND den *geheelen Bijbel* in het *Nederduitsch* heeft overgezet, dat hij deswegens bij den Paus is beſchuldigd geworden, maar dat die, na zijn werk onderzocht te hebben, hetzelve heeft goedgekeurd. Men heeft naauwkeuriger berigten van *Franſche* Overzettingen. De oudſte van alle heeft GUIARS DES MOULINS, van het jaar 1291 af tot het jaar 1294, doch eigenlijk alleen van de Hiſtoriſche Boeken des Ouden en Nieuwen Testaments vervaardigd, waar bij naderhand de meeste overige Boeken gekomen zijn. — KAREL V, die ſedert het jaar 1364 regeerde, liet door den Superior van het Concilie van *Navarre*, en Doctor der Godgeleerdheid, NICOLAUS ORESME, eene andere zoodanige Overzetting bearbeiden, doch welke meestal de voorgenoemde volgde. Sedert hebben meer anderen daar aan verbeterd; eene nieuwe Bijbeloverzetting, of liever omſchrijving, bragt JAKOB LE GRAND, een *Paryſche* Godgeleerde, in het jaar 1462 tot ſtand. De eerſte gedrukte uitgave der Overzetting van GUIARS DES MOULINS kwam, op bevel van KAREL VIII, nog voor het jaar 1498 in het licht.

Van *Italiaanſche* Overzettingen is de oudſte, die nog

(*) *Auctar. Hist. Dogmat. Jac. Uſſerii de ſcriptutis et ſacris vernaculis p.* 424-438. *cet.*

(†) *l. c. pag.* 165.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

nog voorhanden is, van NICOLAUS MALERMI, een' Venetiaanſchen Benediktijner Monnik, in de tweede helft der XIVde eeuw gemaakt, en het eerst in het jaar 1471, en weder in het jaar 1477 gedrukt. Ook waren 'er *Spaanſche* Overzettingen in den *Kastiliaanſchen* en andere tongvallen, ſedert de gemelde eeuw, doch welke men minder kent.

Bekend en merkwaardig zijn verſcheidene *Hoogduitſche* Bijbelvertalingen van deze eeuw. De Keizer en Koning van *Bohemen*, WENZEL, die ſedert het jaar 1378 op den troon zat, liet 'er eene van het Oude Testament vervaardigen, en dezelve in een Handſchrift op Pergament in drie Deelen in groot Folio, met wonderbare pracht van prenten en vergulдſel verſierd, bewaren, welke door LAMBECIUS beſchreven is (*). In de XVde eeuw kwam 'er eene Overzetting in het licht van eenen Onbekenden, welke meermalen is gedrukt geworden. Ook zijn 'er in deze eeuw *Nederduitſche* Bijbeloverzettingen eenigemalen gedrukt, welke gelijk ook de voorgaande merkwaardig zijn, voornamelijk om verſcheidene daar in voorkomende plaatſen, uit welke blijkt, dat men thans reeds met meer vrijmoedigheid omtrent den Paus en de leer der toenmalige Kerk begon te denken en te ſpreken.

Men zou echter te overhaast beſluiten, indien men uit deze arbeidzaamheid omtrent den Bijbel wilde afleiden, gelijk ſommige Roomschgezinde Schrijvers na de XVIde eeuw hebben willen beweeren,

(*) *Bibl. Cæſar. Vindobon. L.* II. *p.* 749. *ſq.*

ren, dat het lezen en het beoefenen der H. Schrift door deze Bijbelvertalingen ook voor den gemeenen man gemakkelijk gemaakt zij geworden. Immers, dezelve waren meest een arbeid van lediggaande Monniken, en op verzoek en last van Vorsten, Bisschoppen enz. vervaardigd, en prachtig versierd, en werden in de Boekerijen der Bisschoppen, Kanunniken enz. als zeldzaamheden geplaatst, ook waren zij naar de gebrekkelijke Latijnsche Vertaling en in eene stootende dikwijls onverstaanbare taal vervat. De Leeken mogten den Bijbel niet lezen, gelijk zij 'er nooit toe werden opgespoord, zij moesten zich vergenoegen met de geboden der Kerk; en zelfs de Geestelijken konden van het lezen des Bijbels geen voordeel trekken, dewijl zij zich moesten houden aan den zin, die door de Kerk bepaald was.

De openbaringen van de H. HILDEGARDIS.

Behalve ja boven de Heilige Schrift werden *Openbaringen*, welke men voor Goddelijk hield, aangemerkt en gebruikt als een bron van kennis van den Godsdienst. Deze Openbaringen, welke men in de geschiedenis van deze eeuw stap voor stap ontmoet, bepaalden zich wel meest tot voorschriften voor de Ordens van Monniken, de bevestiging van hunne heiligheid en wonderwerken, kleeding en andere omstandigheden, evenwel dewijl men niet twijfelde, of zij waren Goddelijke Openbaringen, werd ook alles aangenomen, wat zij behelsden, en wanneer bij voorbeeld, de Maagd MARIA, aan eenen Generaal der *Karmeliten* verzekerde, dat elk, die in een *scapulier* van die Orde sterf, zekerlijk zalig was, werden velen van de moeite, gelijk zij geloofden, ont-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſlagen, om aan hunne bekeering te arbeiden. — Onder anderen zijn wegens zoodanige Openbaringen in het midden der XIIde eeuw vermaard geworden twee *Duitſche* Nonnen, de beroemdſte van welke de *Heilige* HILDEGARDIS was. Deze kwam in het jaar 1099 te *Böckelheim* in het Graafſchap *Sponheim* ter wereld. Haar Vader HILDEBERT, een Edelman aan het Hof van gemelden Graaf, bragt haar in den ouderdom van vijf jaren in het Klooster *Diſibodenberg*, in het voormalig Vorstendom *Tweebruggen*. Hier een tijd lang Non en vervolgens Abdis geweest zijnde, ſtichtte zij met 18 van hare Zusters op eenen Berg aan de Rivier *Nahe*, tegen over de ſtad *Bingen*, in het Aartsbisdom *Mentz*, een nieuw Klooster, waar zij naar den Regel van den Heiligen BENEDICTUS leefde. Men noemde dit het Klooster van den H. ROBERT, of RUPRECHT, bij *Bingen*, (*in Monte S. Roberti de Pinguia*, of *in Pingis*,) omdat aldaar het graf zijn zal van den Heiligen RUPRECHT, Vorst der *Bingionen*, ten tijde van den *Frankiſchen* Koning PIPIN. HILDEGARDIS kreeg niet alleen den naam, dat zij vele wonderen verrigtte; maar zij beroemde zich ook, dat zij reeds in hare vroegſte jeugd openbaringen van God ontvangen had. Bijzonder in het jaar 1141, zoo als zij zelve in de Voorrede voor de Verzameling van hare Openbaringen verhaalt, kwam over haar uit den geopenden hemel een vurig licht van grooten glans, welk haar geheele brein, hart en borst doordrong, gelijk aan eene niet brandende, maar alleen verwarmende vlam. Nu verſtond zij

zij op ééns de geheele Heilige Schrift, zonder dat zij dezelve uit de Spraakkunde zou hebben kunnen verklaren; ook had zij slechts, zoo als andere voorname jonge Dochters in de Kloosters, van eene Non de Psalmen leeren lezen, (namelijk in het Latijn.) TRITTENHEIM voegt 'er nog bij, dat zij, alhoewel in de gemelde taal geheel vreemd, evenwel sedert in deze taal hare schriften opgesteld heeft. Hare gezigten, zoo vervolgt zij zelve, werden haar niet in droomen, of in den slaap, of in eene geestbedwelming, of met ligchamelijke oogen, noch met de ooren van den uitwendigen mensch, gegeven; maar zij ontving ze wakende en verstandig in een rein gemoed, met de oogen en ooren van den inwendigen mensch, op openbare plaatsen, naar den wil van God. Hoe het daar mede toegegaan zij, was voor den vleeschelijken mensch heel zwaar, om te onderzoeken.

Terwijl HILDEGARDIS van het jaar 1141 af, de haar geschonkene Openbaringen tien jaren achter elkander bijeenverzamelde, welke verzameling zij *Scipias* noemde, welk woord men verklaard heeft, door *sciens vias*, kwam de Heilige BERNHARD, in het jaar 1147, in *Duitschland*, om het kruis aldaar te prediken. Te *Bingen* gekomen, liet hij zich dit geschrift der Abdis vertoonen, las het vlijtig door, en zeide vol verwondering tegen zijne reisgenooten: „ Dit geschrift is niet van menschen uitgevonden; ook kan geen sterfelijk mensch het begrijpen, ten zij hij inwendig en in zijne ziel door „ de liefde tot gelijkvormigheid met God vernieuwd

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ is." De Proost van het Klooster antwoordde hem, dat, het gene hij zeide, waar was; alleen vele Geleerden en Ongeleerden, Monniken en Weereldlijken plaagden de ziel van deze dienaresse van CHRISTUS door dagelijkſche tegenwerpingen; zij praatten van herſenſchimmen; (*cerebri phantasmata*,) of van bedriegelijke verbeeldingen, welke booze geesten deze ongeleerde vrouw toezonden. Maar BERNHARD ſprak de magtſpreuk: dat hij zich niet verwonderde, dat de genen, die in de zonde ſlapen, Goddelijke Openbaringen voor droomen hielden; de Apostel had toch reeds geleerd: dat de natuurlijke mensch niet kan begrijpen de dingen, die des Geestes Gods zijn enz. De goedkeuring van BERNHARD gold bijna zoo veel als de goedkeuring van den Paus, en ook deze volgde kort daar na. EUGENIUS III, die zich doorgaans door den Abt BERNHARD liet leiden, van de Openbaringen van HILDEGARDIS gehoord hebbende, liet onderzoek naar dezelve doen en ſchreef aan de Heilige Abdis, met eene volkomene toeſtemming, dat hij hare Openbaringen voor Goddelijk hield, alleen met eene vermaning, om daar onder nederig te blijven. Hij niet alleen, maar ook verſcheidenen van zijne opvolgers, de Keizers KOENRAAD I en FREDERIK I, en andere aanzienelijke perſonen, bevalen zich in hare voorbidding aan, en verwachtten goddelijk onderwijs uit haren mond. BERNHARD had alle reden, om dankbaar aan haar te zijn, alzoo zij eenigen tijd te voren aan hem geſchreven had, zijnen ijver ter bevordering van de kruisvaart prijzende, en hem verzekerende, dat

dat zij hem twee jaren geleden als *een' man in de zon ſtaande* gezien had. Dus leefde HILDEGARDIS tot het jaar 1180, ook zich bezig houdende met het opſtellen van andere ſchriften in de *Latijnſche* en *Duitſche* Taal. GREGORIUS IX en INNOCENTIUS IV lieten in de volgende eeuw hare wonderen onderzoeken, waar over men zich niet zeer behoeft te verwonderen, want ſchoon de Pauſen zelve geene wonderen deden en niet ligt onder de Heiligen gerekend werden, zij beoordeelden nogtans de wonderdoeners en heiligen alleen dan gunſtig, wanneer dezen niet van het Geloof der Kerk afweken. Alhoewel het niet blijkt, dat HILDEGARDIS gecanonizeerd is geworden, evenwel heeft zij eene plaats verkregen onder de Heiligen van hare Kerk, en ook in het *Roomſche* Martelaarsboek op den 17den September.

Wanneer men de verzameling der Openbaringen, welke zij zelve heeft nagelaten, en welke met die van de Heilige ELIZABETH zamen in druk gegeven zijn: (*Revelationes SS. Virginum, Hildegardis et Eliſabethæ Schoënaugienſis, Ord. S. Benedict. Col. Agripp.* 1628 *in fol.*) inziet, dan moet men zich verwonderen en medelijden hebben met zoo vele Godsdienſtleeraren van dien tijd, die zulk een mengelmoes voor Goddelijke Openbaringen hebben kunnen houden. In eene wijdloopige verſchijning bij voorbeeld, en verklaring van dezelve, werd haar de leere van het H. Avondmaal ontvouwd (*). Zij zag

(*) *Libr.* II. *Viſio Sexta p.* 58-80.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

zag de Kerk in de gedaante eener vrouw ondertrouwd worden met den aan het kruis hangenden Verlosser; bij het vieren van het Avondmaal Engelen tegenwoordig zijn; en tot het gebruik van hetzelve vijfderlei ſoort van menſchen toetreden. Sommigen helſchitterend naar het ligchaam, en vurig naar de ziel; anderen naar het ligchaam bleek, en donker naar de ziel; nog anderen harig naar het ligchaam en naar de ziel van vuiligheid ſtinkende; verders anderen het ligchaam omgeven met heel puntige dorenen, en melaatsch naar de ziel; eindelijk ook zulken, die bloedig waren naar het ligchaam, en die naar de ziel aan een rottend dood aas geleken. Ook leerde zij door deze Openbaring, dat het Sacrament des Avondmaals, ter eere der *Drieëenheid* gevierd moet worden, met *brood*, *wijn* en *water*, dewijl elk van deze eenen perſoon der Godheid aanwijst; ook dat men in hetzelve zoo wel het ligchaam als ook het bloed van CHRISTUS moet ontvangen: maar dat het eerſte, indien de Priester voor het ſtorten van het bloed bevreesd is, even zoo wel genoegzaam is, als dat men aan kinderen brood geeft en wijn onthoudt; voornamelijk, dewijl buitendien met het vleesch des Zaligmakers zijn bloed onafſcheidbaar verbonden is.

Wil men eene Proeve van Taal en Stijl van deze Openbaringen, dan zij dit volgende genoeg, waar in de verſchillende kleuren verklaard worden van de vrouwelijke gedaante, door welke de Kerk afgebeeld wordt: *Quod autun vides, quoniam a gutture, usque ad umbilicum ipſius imaginis quidam alius ſplen-*

ſplendor rubei coloris eam circumdat; hoc est, quia post doctrinam Apostolorum cum Eccleſia ita roborata est, quod ſalutarem cibum veraciter valuit discernere, et eum ad interiora fortitudinis ſuae transmittere, ſurrexit nobiliſima perfectio Eccleſiasticae Religionis, quae ſupernam dulcedinem flagranti ardore degustavit, et ſe asperrime conſtringens ad coctionem ſecretioris fortitudinis ſe tetendit; non tamen ad diviſionem carnalis amaritudinis perveniens, quoniam copulam humanae conjunctionis abiecit, etc. (*)

HILDEGARDIS begon in haar 65ſte jaar, of in het jaar 1163, nog een ander dergelijk werk, (*Liber divinorum operum ſimplicis hominis*,) te ſchrijven, hetwelk insgelijks Openbaringen bevatte, welke zij gehad zou hebben. Buitendien heeft zij nog het een en ander geſchreven.

Openbaringen van de H. ELISABETH.

Hare Tijdgenoote, de Heilige ELISABETH, Abdis van het Klooster *Schonau* in het Aartsbisdom *Trier*, niet ver van den *Rhyn* gelegen, is op dezelfde wijze beroemd geworden. Van haar 23ſte jaar af, of ſedert het jaar 1152, viel zij, gelijk haar Broeder ECKBERT, Abt van het naburig *Benedictijner* Klooster *Schonau*, verhaalt (†), inzonderheid op Zon- en Feestdagen, in verrukkingen, onder welke God haar buitengewone dingen zien liet. Weder bijgekomen zijnde, bragt zij eenige gewaande Goddelijke woorden voort in de Latijnſche taal, alhoewel zij van

(*) *L. II. Viſio quinta p. 45.*

(†) *Prologus in Librum Viſionum Eliſabeth. Virginis cet.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van die taal weinig geleerd had, en over het geheel ongeleerd was; doch alzoo zij schroomvallig en deemoedig was, wilde zij slechts weinig van dezelve bekend maken; evenwel verhaalde zij ze, op bevel van eenen Abt, aan haren Broeder.

De verzameling van hare *gezigten* is in *vijf Boeken* afgedeeld, van welke de *twee eerſten* bijzonder rijk zijn in afwisselende tooneelen van deze natuur. Dan verschrikt of verzoekt haar de booze geest in verlei gedaanten, dan, en wel dikwijls, verschijnt haar de Heilige Maagd in ongemeenen glans, ook wel verzeld van andere Heiligen. Zij ziet den Heiligen Geest, als eene duive, gebeeld, Engelen, eene menigte verstorvene Heiligen, velen van de elfduizend Maagden enz. In het *vierde* Boek is het volgende aanmerkenswaardig. Op het Feest van MARIA's Hemelvaart had zij aan de Heilige Maagd, op aansporen van eenen Monnik, gevraagd: of dezelve met de ziel alleen, of ook met het ligchaam ten Hemel gevaren was. Dit kon zij van haar niet te weten komen; maar in het volgende jaar, op denzelfden dag, werd zij door een gezigt, hetwelk een Engel haar verklaarde, onderrigt, dat MARIA op den veertigsten dag na haren dood opgestaan, en dus naar ziel en ligchaam in den Hemel was ingegaan, wordende van den Zaligmaker met vele duizenden Engelen ingehaald. Doch de Heil. Maagd, die zich kort daar op zelve aan haar vertoonde, liet haar niet toe, om dit aan anderen, dan aan hare vereerderen, bekend te maken.

Men leest wel niet, dat de Openbaringen van

ELI-

ELISABETH van eenen Paus of Heiligen van dezen tijd, voor echt verklaard zijn geworden, maar hare verbindtenis met aanzienelijke geestelijken, voornamelijk met de Heilige HILDEGARDIS, benevens de heerschende smaak dier tijden, schijnen op hare gezigten den stempel van geloofwaardigheid gezet te hebben. De Abdis ondertusschen, die in het jaar 1165 overleden is, schijnt een ziekelijk en angstvallig mensch geweest te zijn, wier verbeelding ongemeen verhit is geweest, en zelfs heeft het het voorkomen, dat eenige Monniken en haar Broeder zelve, op hare verschijningen op menigerlei wijzen gewerkt hebben.

Kerkelijke Geloofsleer.

Deze zoogenoemde openbaringen hadden alle strekking om de heerschende denkbeelden en Godsdienstoefeningen te stijven, wier hoofdsteunsel evenwel de *Pausselijke* Wetten en de daarvan afhankelijke besluiten der *Kerkvergaderingen* waren. Sedert eeuwen was men reeds in de verbeelding, dat de regtzinnigheid van het Geloof aankwam op de leer van de *Goddelijke Drieëenheid*, zoo als die bepaald was door de Kerkvergaderingen, en dat de Regtzinnigheid volmaakt was, wanneer het voorgeschreven gebruik der *Kerkelijke Sacramenten* hier mede gepaard ging. Alles derhalve, wat bang was voor Ketterij, hield zich aan de *Geloofsbelijdenis der Apostelen* en de overige *Geloofsbelijdenissen*; terwijl de Geestelijkheid de *Kerkelijke gebruiken* dagelijks alom leerde. INNOCENTIUS III heeft een gedenkstuk van zulk eene onveranderlijke Kerkelijke Regtzinnigheid aan zijne geloovige onderdanen nagelaten op de al-

ge-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gemeene Kerkvergadering van *Lateraan* in het jaar 1215 van dezen inhoud:

„ Wij gelooven vastelijk," zoo luidt de eerſte *Canon* van deze Kerkvergadering, „ en belijden eenvoudiglijk, dat 'er *een eenig waarachtig* God is, eeuwig, oneindig, onveranderlijk, onbegrijpelijk, almagtig en onuitſprekelijk, Vader, Zoon en Heil. Geest; *wel drie Perſonen;* maar één Wezen, ééne Zelfſtandigheid, of allezins ééne eenvoudige Natuur. De Vader is van niemand, de Zoon van den Vader alleen, en de Heilige Geest van beiden tevens, altijd zonder begin en einde. De Vader is de teelende, de Zoon de geborene, en de Heilige Geest de uitgaande; zij zijn allen van ééne Zelfſtandigheid, en malkanderen gelijk, even almagtig, en even eeuwig. Eene grondoorzaak van alle dingen, de Schepper van al het onzigtbare en zigtbare, geestelijke en ligchamelijke, die door zijne almagtige kracht terſtond van den aanvang des tijds tweederlei ſchepſelen uit niet geſchapen heeft, de geestelijke en ligchamelijke, te weten, de hemelſche en aardſche, en dus ook de menſchelijke, gemeenſchappelijk uit geest en ligchaam beſtaande. Want de Duivel en andere booze Geesten zijn wel van God in hunne natuur goed geſchapen; maar door zich zelven boos geworden; de mensch integendeel heeft door aanſtoken des Duivels gezondigd. Deze Heil. Drieëenheid, welke naar het gemeene Wezen ondeelbaar, en naar de Perſonelijke Eigenſchappen onderſcheiden is, heeft door MOZES en de Heilige Pro-

Profeten, en andere van hare Dienaren, aan het menſchelijk geſlacht, naar eene zeer gepaste inrigting der tijden, eene zaligmakende Leere medegedeeld. En eindelijk heeft de eeniggeborene Zoon van God, JEZUS CHRISTUS, nadat hij van de geheele Drieëenheid gemeenſchappelijk met de menſchheid bekleed, (*incarnatus*,) van MARIA, die altijd Maagd gebleven is, ontvangen, een waar mensch, uit eene redelijke ziel en menſchelijk vleesch beſtaande, één perſoon in twee Naturen, geworden is, den weg des levens nog duidelijker geopenbaard. Alhoewel hij, naar de Godheid, onſterfelijk en voor lijden niet vatbaar is; echter is hij, naar de menschheid, voor lijden vatbaar en ſterfelijk geworden; ja hij heeft, voor de zaligheid van het menſchelijk geſlacht, ook aan het kruis geleden, is geſtorven, ter helle nedergedaald, van de dooden opgeſtaan, en ten hemel gevaren. Maar hij is met de ziel nedergedaald, in het vleesch opgeſtaan, en met beide ten hemel gevaren. Op het einde der wereld zal hij komen, *om de levenden en dooden te oordeelen*, en eenen iegelijken te vergelden naar zijne werken, zoo wel den verworpenen als den uitverkorenen. Deze allen zullen met hunne eigene ligchamen, welke zij thans dragen, opſtaan, om naar hunne verdienſten te ontvangen, het zij zij goed of kwaad geweest zijn, de eerſten met den Duivel eeuwigdurende ſtraffe, deze met CHRISTUS eeuwige heerlijkheid. Voorts daar is *één algemeene Kerk der geloovigen*, buiten welke niemand zalig wordt. In dezelve is JEZUS CHRISTUS te gelijk Priester en ook offerande, wiens

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ligchaam en *bloed in het Sacrament des Altaars*, onder de gedaanten van brood en wijn, *waarachtiglijk bevat zijn*; terwijl het brood in het ligchaam, en de wijn in het bloed, door de Goddelijke magt *veranderd worden*, opdat wij, ten einde de verborgenheid der eeuwigheid te volmaken, dat gene van het zijne nemen, wat hij van het onze genomen heeft. En dit Sacrament kan inderdaad niemand verrigten, (*conficere*,) dan de Priester, die wettig naar de sleutelen gewijd is, welke JEZUS CHRISTUS zelve aan de Apostelen en hunne Opvolgeren gegeven heeft. Maar *het Sacrament des Doops*, hetwelk, onder de aanroeping der ondeelbare Drieëenheid, namelijk des Vaders, des Zoons, en des H. Geestes, in het water gewijd wordt, strekt zoo wel aan kinderen, als aan volwassenen, wanneer het van iemand naar het Kerkelijk voorschrift bedeeld wordt, tot zaligheid. En wanneer iemand, na het ontvangen des Doops, in zonde gevallen is, zoo kan hij door ware *boete* altijd hersteld worden. Doch niet alleen maagden en ongehuwden, maar ook gehuwden, die God door een regt geloof en goed gedrag behagen, verdienen, tot de eeuwige zaligheid te komen."

Door zoodanig een geloofsvoorschrift hield men zich genoeg beveiligd voor alle Ketterſche nieuwigheden in het geloof, doch behalve dat hetzelve reeds verscheidene bijvoegselen bij de oude Geloofsbelijdenis in zich bevat, hebben wij in de Geschiedenis reeds vele voorbeelden aangetroffen, hoe het Christendom in geloof en zeden beide van tijd

tijd tot tijd op eene grove wijze verbasterd is geworden, en uit dit tegenwoordig Tijdvak kunnen deze voorbeelden merkelijk vermeerderd worden. De magt van den Paus was wel reeds ſedert de vijfde eeuw toe genomen en eenigermate gevestigd, maar had dat toppunt van uitgeſtrektheid en grootte ook in de Weſterſche Kerk niet bereikt, waar toe zij gebragt was, ſedert BONIFACIUS VIII in de vermaarde Bulle *Unigenitus* uitdrukkelijk had beweerd, *dat het tot zaligheid volſtrekt noodzakelijk zij te gelooven*, (*omnino eſſe de neceſſitate ſalutis*,) *dat de Paus over alle menſchen te bevelen heeft.* Inderdaad, ſedert de Pauſen zich op deze magt en de *onfeilbaarheid* in het leeren beroemden, welke zij in naam van de *Kerk*, aan welke dezelve zal geſchonken zijn, uitoefenden, was het eigenaardige van het Christendom verloren, hetwelk zich alleen op Goddelijk gezag grondt, terwijl de Pauſen en derzelver vereerers vergeefs gepoogd hebben, deze onredelijke aanmatiging van *onfeilbaarheid* te verzachten, door de verklaring, dat zij de *overlevering*, dat is, de oudſte, maar ſlechts mondeling van aanzienelijke Leeraren voortgeplante godsdienstwaarheden bewaard, verzameld, beproefd en plegtig geſtaafd hebben.

Onder de *nieuwe leerſtukken*, welke in dezen tijd opkwamen, is de *Schat der Kerke* één der voornaamſten, welke ſchat ontſtaan zal zijn uit de verdienſten van CHRISTUS en van de Heiligen. Toen namelijk de Pauſen ſedert het einde der XIde eeuw aan allen, die deel zouden nemen in de kruisvaarten, *volkomen aflaat*, dat is, eene geheele kwijt-

Schat der Kerk.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſchelding van alle door hen verdiende Kerkelijke ſtraffen der zonden, beloofden, zagen de *Canoniſten* en *Scholaſtieken* om naar gronden, met welke zij dezelve konden verdedigen. De *Franciskaner* ALEXANDER VAN HALES, één der aanzienelijkſte Leeraren in de Godgeleerdheid te *Parys*, in het midden der XIIIde eeuw, ſtelde daaromtrent de vraag voor: *of de Paus werkelijk van de volkomene Kerkelijke ſtraf ontſlag*, of *aflaat*, *kan geven?* En antwoordt op dezelve. Allezins, wanneer 'er een behoorlijk en genoegzaam berouw vooraf is gegaan, doch hij mag het alleen om gewigtige redenen doen. Vervolgens komt hij op de toen gewone tegenwerping: „Of God ſtraft, of de menſchen ſtraffen: ontſlaan de menſchen van alle ſtraffen, zoo volgt, dat God ſtraft, en dat gevolgelijk de volkomene aflaat bij hem niets geldt." Deze tegenwerping lost hij op driederlei wijze op. Of men kan zeggen, ſchrijft hij, dat de Paus, bij het uitdeelen van zijne volle aflaat, evenwel te gelijk ſtraft, nademaal hij de Kerk, of een lid derzelve, tot voldoening verpligt. Of men kan ook zeggen, dat de *Schat der Kerk*, die tot voldoening der Kerk geopend wordt, voornamelijk uit de verdienſten van CHRISTUS beſtaat. Daarom kan men ook zeggen, dat God het kwaad, hetwelk vergeven wordt, als mensch en als God ſtraft, door lijden en genoegdoening voor ons, en zoo ſtraft, of heeft CHRISTUS, als God en mensch, geſtraft." Deze Kerkelijke Schat leidt hij wel hoofdzakelijk af van de overtollige, (*Supererogationibus*,) verdienſten van CHRIS-

CHRISTUS, maar niet minder ook van dergelijke verdienſten of goede werken der Heiligen, die veel meer gedaan hebben, dan zij naar de Goddelijke Wet ſchuldig waren (*). Of hij de eerſte is, die dezen Schat heeft uitgevonden, dan of men deze eer moet toekennen aan zijnen tijdgenoot, den niet min vermaarden ALBERT *den Grooten*, is onzeker. Deze geeft nopens de *aflaten* zijne bepaling op (†), welke hij voor de beste houdt, volgens welke de *aflaat* genoemd kan worden: *eene vrijlating eener opgevolgde ſtraffe, voortvloeijende uit den Schat der overtollige goede werken der volmaakten*, (*theſauro ſupererogationis perfectorun.*) — Want, vervolgt hij, „ in dezen Schat heeft de Kerk de rijkdom-„ men der verdienſten en des lijdens van CHRISTUS, „ der roemwaardige Maagd MARIA, van al de Apos-„ telen, Martelaren en Heiligen van God, zoo wel „ levenden als overledenen." Ondertusſchen blijkt uit het ſtilzwijgen van anderen van dien tijd, dat men dit gevoelen toen nog niet voor eene algemeen erkende waarheid gehouden hebbe.

Maar ALBERTS groote leerling, THOMAS van *Aquino*, heeft 'er meer toe gedaan, dat deze ſoort van bewijs opgang heeft gemaakt, daar hij verzekert (§), dat deze Schat aan het geheele verborgene ligchaam der Kerke toebehoort, als waar in de Hei-

(*) ALEX. HALES *Summa P.* IV. *Quæſt.* 23. *membr.* 3. 6.

(†) *In L.* IV. *Sentent. Diſt.* XX. *art.* 16.

(§) *Super quartum Librum Magiſtri Sentent. Diſt.* XX. *p.* 121. *ſqq.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517

Heiligen veel meer werken van boete verrigt hebben, dan zij behoefden te doen, (*multum operibus poenitentiae supererogaverunt ad mensuram debitorum suorum.*) En van dezen tijd af werd de Kerkelijke Schat door de Godgeleerden aangenomen, en de aflaten als eene toepassing of gebruik van denzelven beschouwd; alhoewel sommigen, gelijk FRANCISCUS DE MAYRONIS nog in de XIVde eeuw de verdiensten der Heiligen in dezen Schat niet naast de verdiensten van CHRISTUS geplaatst wilden hebben. —

Tot dus verre was de Kerkelijke Schat slechts een gevoelen der Godgeleerden, maar eindelijk maakte KLEMENS VI, in het jaar 1349, van dit gevoelen een Leerstuk van het Geloof, door zijne vermaarde Bulle *Unigenitus* (*). Toen hij in dezelve het op handen zijnde Jubeljaar aankondigde, verklaarde hij, dat CHRISTUS voor zijne strijdende Kerk eenen *oneindigen Schat* verworven, en dien aan den Apostel PETRUS, en deszelfs opvolgeren, had toevertrouwd, om hem aan de Geloovigen uit te deelen. — „Tot vermeerdering van dezen Schat," gaat hij voort, „*dragen de verdiensten der Zalige Moeder Gods, en van alle Uitverkorenen*, van den eersten regtvaardigen tot den laatsten het hunne bij; en men behoeft voor deszelfs verteering noch vermindering te vreezen; zoo wel wegens de oneindige ver-

(*) *In Extravagant. Communibus Libr.* V. *t.* 8. *de poenis. Cap.* 2. *in Corp. Jur. Canon. Ed. Boehm. Tom.* II. *pag.* 1194.

verdienſten van CHRISTUS, als omdat, hoe meer 'er door deszelfs toeëigening tot geregtigheid gebragt worden, des te meer de hoop van hunne verdienſten aangroeit." Na zulke bekrachtiging van dezen Kerkelijken Schat in de algemeene Kerkewet van eenen Paus, mogt aan denzelven niet meer getwijfeld worden. Ook hebben de Pauſen deszelfs waarheid ſedert altijd onderſteld; en 400 jaren na KLEMENS, heeft BENEDICTUS XIV in zijne Jubel-Bulle van het jaar 1749 zich insgelijks op dezen Kerkelijken Schat, welks verdeeling hem toebetrouwd was, omtrent in gelijke bewoordingen als KLEMENS, beroepen. Vergeefs verzette JAN VAN WESEL, van wien wij even te voren geſproken hebben, zich tegen deze uitvinding van dien Kerkelijken Schat, men was daar mede ten behoeve der *aflaten* te zeer in zijn ſchik, dan dat men naar de gegrondheid van deze meening onderzoek wilde gedaan hebben.

Zeven Sacramenten.

Eene andere Geloofsleere, welke in dit Tijdvak haren oorſprong nam, waren de *zeven Sacramenten*. Het uitgeſtrekt gebruik en beteekenis van het woord *Sacramentum* in de oudſte Kerk, en de onkunde met de oude Kerkſpraak, waren oorzaak, dat men de algemeene beteekenis des woords van alles, wat godsdienſtig en heilig was, in den engeren en bepaalden zin nemende, voor heilige teekenen van Goddelijke genadebewijzen, al ligt *Sacramenten* in dezen bepaalden zin meende te vinden, waar de Kerkleeraars het woord meer onbepaald gebruikt hadden. Zoo was de *Latijnſche* Vertaling, welke het woord Μυστηριον, *Efez.* V. 32. van het *huwelijk*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

gebruikt, door *Sacramentum* vertaalde, oorzaak, dat ook het *huwelijk* onder de *Sacramenten* eene plaats gekregen heeft; van hier is het ook, dat men dan meer dan minder *Sacramenten* door Kerkleeraars erkend vindt. De vermaarde Aartsbisschop RABANUS MAURUS in de IXde eeuw telt *vier Sacramenten*, *den Doop*, *de Gewijde Olie*, *het Ligchaam* en *Bloed* van CHRISTUS, hetwelk in de volgende eeuw door PASCHASIUS RADBERTUS herhaald is, zonder dat wij met zekerheid zeggen kunnen, waarom zij het Avondmaal in *twee Sacramenten* gedeeld hebben, en of PASCHASIUS niet minder *Sacramenten* geteld heeft, dan RABANUS. Daartegen leerde Bisschop OTTO van *Bamberg*, in het jaar 1124, de door hem nieuwbekeerde *Pommeranen*, dat de Kerk *zeven Sacramenten* heeft: den *Doop*, het *Vormsel*, de *Zalving der Kranken met Olie*, het *Avondmaal*, de *Boete*, het *Huwelijk*, en de *Inwijding der Geestelijken*.

In de *Oosterſche* Kerk ging het even eens met het woord Μυστηριον, (*verborgenheid.*) De oudſte Leeraars duidden met dit woord, behalve het *Christelijk Geloof* en de *Menschwording* van CHRISTUS, alleen den *Doop* en het *Avondmaal* aan. Maar van de VIde eeuw af vindt men in de ſchriften van den onechten DIONYSIUS den *Areopagiet zes* zulke geheimvolle inſtellingen en gebruiken, (of *Sacramenten*,) genoemd: den *Doop*, het *Avondmaal*, *de Wijding van den Heiligen Olie*, *de Wijding tot Kerkelijke Ambten*, *den Monnikenſtand*, en de *gebruiken bij de Overledenen*; een getal, hetwelk

THEO-

THEODORUS STUDITES in de IXde eeuw nog bepaalder vastgesteld heeft.

Gemeenlijk wordt PETRUS LOMBARDUS, de zoo vermaarde Leeraar der Theologie te *Parys*, en sedert het jaar 1159 Bisschop dier Hoofdstad, voor den eersten gehouden, die de leer van de *zeven Sacramenten* openlijk heeft voorgedragen. Ondertusschen blijkt uit het bovenstaande voorbeeld van Bisschop OTTO van *Bamberg*, dat deze leer reeds vroeger bekend moet geweest zijn bij de Godgeleerden; schoon men niet geschiedkundig kan aanwijzen, hoe het met de uitvinding en opsiering dezer leere zich hebbe toegedragen. Hoe het zij, PETRUS LOMBARDUS behandelde deze leere wijdloopig in zijn Boek, hetwelk vervolgens het algemeene Leerboek der Kerk geworden is (*); alwaar hij de bepaling opgeeft, wat een *Sacrament* is. Het is, zegt hij, *een teeken eener heilige zaak*; maar men noemt ook eene *heilige verborgenheid* dus, gelijk het *Sacrament* der Godheid. Nader noemt hij het met zijnen AUGUSTINUS: *De zigtbare gedaante eener onzigtbare genade, welker beeld zij vertoont, en de oorzaak daar van opgeeft*; en vervolgens leert hij, en zoekt het te bewijzen, dat 'er *zeven Sacramenten* zijn. Men is in later tijden opmerkzaam geworden op eenen Scholastieken Godgeleerden dezer eeuw, BANDIN of BANDINUS, (misschien was hij een *Italiaan*, BANDINI,) en op deszelfs leerboek, *Sententiarum Libri* IV, uit welk werk sommigen gemeend hebben, dat

(*) *L.* IV. *Sententiar. Dist.* I-XLII. *p.* 292-383.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

dat LOMBARDUS zijn leerboek ontleend hebbe; deze zal, meent men, ſlechts *twee Sacramenten* geleerd hebben; doch, ſchoon hij 'er niet uitdrukkelijk *zeven* noemt, volgen zij toch bij hem, in dezelfde orde, als bij LOMBARDUS, ook komt het zeer waarſchijnlijk voor, dat zijn werk later is dan dat van LOMBARDUS, en dat het een kort uittrekſel van het breedvoeriger werk van dezen bevat.

Van LOMBARDUS tijd af werd dus de leer van *zeven Sacramenten* meer en meer bevestigd. HUGO van *St. Victor*, de vermaarde Kanunnik te *Parys*, heeft in zijn Boek *over de Sacramenten*, doch hetwelk eigenlijk een volledig Christelijk Leerboek is, (*de Sacramentis doctrinae fidei Libri duo*,) bij deze *Sacramenten* nog geteld het *wijwater*, *de beſtrooijing met aſſche*, *de wijding der palmtakken*, *de meijen*, *de waschkaarſen*, *de klokken*, en meer andere gebruiken, omdat zij teekenen van heilige dingen zijn, en met het woord van God daar toe geheiligd zullen zijn. HUGO noemde een *Sacrament corporale vel materiale elementum, foris ſenſibiliter propoſitum, ex ſimilitudine repraeſentans, ex inſtitutione ſignificans, ex ſanctificatione continens, aliquam inviſibilem et ſpiritualem gratiam.* SCOT en OCCAM gaven weder andere beſchrijvingen, doch waren het ook niet met malkanderen eens. Maar GRATIANUS bragt voornamelijk veel toe, dat deze leer algemeen werd aangenomen, doordien hij in zijne *Decreten* zoo breedvoerig van dezelven handelde, en dewijl zijne verzameling van de Pausſen goedgekeurd werd, was dit zoo veel, als of zij de *zeven Sa-*

Sacramenten ook voor eene leere van hunne Kerk erkenden. Tot dat eindelijk EUGENIUS IV, op de Kerkvergadering te *Florence* in het jaar 1439, het vermaak genietende, dat hij de *Armeniërs* met zijne Kerk vereenigde, hen onderwees, wat zij als leden van zijne Kerk gelooven moesten, en daar onder was dan ook de leer van *zeven Sacramenten* begrepen.

De *Scholastieken* bragten bij de *Sacramenten* vele gevoelens te berde, en onder deze was het gevoelen der *Transubstantiatie*, hetwelk eindelijk in dit Tijdvak eene leer der Kerk werd. Wij hebben van tijd tot tijd in de Geschiedenis der Kerk verhaald, welke veranderingen de Leer van het Avondmaal al ondergaan hebbe, en bij gelegenheid van de twisten over hetzelve in de IXde eeuw ook aangeteekend, welke tegenspraak de leer van de *verandering van het brood* in het Avondmaal ondervonden hebbe, hoe onzeker die leer nog in de XIde eeuw gebleven zij, totdat eindelijk BERENGARIUS met al zijne scherpzinnigheid en vrijmoedigheid daar voor heeft moeten bezwijken.

Transubstantiatie.

Evenwel was deze leer in de XIIde eeuw in de Westersche Kerk nog niet volkomen heerschende; maar de Grieken hadden 'er zich reeds door het zamenstel van DAMASCENUS aan gewend. De rederijkkundige bloempjes, waar mede de H. BERNHARD gewoon is, zijnen stijl te versieren, maken dat hij zich omtrent deze leere niet duidelijk uitdrukt. Ondertusschen spreekt hij duidelijk genoeg van het Avond-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Avondmaal (*): *Ook tot heden toe wordt ons datzelfde vleesch gegeven, maar geestelijk, (ſed ſpiritualiter utique,)* als hij 'er derhalve kort daar na op laat volgen: „ Ook hebben wij thans nog *de* „ *ware zelfſtandigheid, (ſubſtantie,) van dit* „ *vleesch; zonder twijfel niet anders dan in een* „ *Sacrament;*" zoo kan dit bijvoegſel: *haud dubium ſane quin in ſacramento* niet wel iets anders beteekenen, dan: *ſed ſpiritualiter utique.* Op eene andere plaats, waar hij opzettelijk dit onderwerp behandelt (†), vergelijkt hij de *Sacramenten* met een' ring, die ten teeken eener te deelen erfenis gegeven wordt. De ring, zegt hij, geldt op zich zelven niets; maar het gene ik zoek, is de erfenis. Op deze wijze heeft de Heere, toen hij zijn lijden naderde, zijne leerlingen met zijne genade laten beloonen, opdat de onzigtbare genade door eenig zigtbaar teeken medegedeeld werd." Eene vergelijking, welke alle verandering uitſluit. Ook zijn tijdgenoot, de Abt van *Duits*, RUPERT, draagt eene leere voor, welke niet beſtaanbaar is met de verandering van het brood.

Van deze beide *Miſtieke*, en dus meer Bijbelſche Godgeleerden, onderſcheidt zich in de verklaring dezer leere, de aanvoerder der *Scholastieken*, PETRUS LOMBARD, hoewel hij zelve niet regt weet, wat hij 'er van maken moet. Na zoo wel die genen

(*) *Sermo in Feſto S. Martini T.* III. *Opp. p.* 336.
(†) *Sermo de Coena Domini l. c. p.* 175.

hen wederlegd te hebben, die zeggen, dat de goddeloozen, zoo wel als de godvruchtigen, het ligchaam en bloed van CHRISTUS in het Avondmaal ontvangen; als die genen, die daar in enkel *teekenen* vinden, wil hij bewijzen, dat het ware ligchaam en het ware bloed van CHRISTUS op den altaar zijn, ja dat de geheele CHRISTUS zelve onder elke van de beide gedaanten tegenwoordig is; *en dat de zelfſtandigheid van het brood in het ligchaam, gelijk de zelfſtandigheid des wijns in het bloed veranderd worden.* „ Maar, zegt hij, wanneer 'er gevraagd wordt: *wat voor eene verandering dit zij: eene formeele of ſubſtantieele?* of van eene andere ſoort? Dit ben ik niet in ſtaat te bepalen. Doch dit zie ik wel, dat het geene *formeele* is, dewijl de voormalige gedaanten dezer zaken, gelijk ook de ſmaak en het gewigt, overblijven enz.

Ondertusſchen, terwijl men nog twiſtte, hoe de *verandering* van het brood in het Avondmaal verſtaan moest worden, werd het plegtige kunstwoord *Tranſubſtantiatie* ſedert de XIIde eeuw meer en meer gewoon. Dit woord komt het eerst voor in eene Predikatie van HILDEBERT, Biſſchop van *Mans*, en eindelijk Aartsbiſſchop van *Tours*, die omſtreeks het jaar 1134 geſtorven is. Men heeft voorheen gedacht, dat STEVEN, Biſſchop van *Autun*, het eerst dit woord gebruikt hebbe, doch men plaatſte zijnen leeftijd veel te vroeg in de Xde eeuw, terwijl men thans overtuigd is, dat hij in de XIIde eeuw thuis hoort. Een ander vermaard Leeraar in *Frankryk*, PIETER VAN BLOIS, ſchrijft ook:

„ Ter-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ Terwijl brood en wijn door de kracht des hemelſchen woords in het ligchaam en bloed van CHRISTUS veranderen, (*tranſubſtantiatis*,) blijven de *Accidentien*, welke daar te voren waren, zonder *ſubject* en zonder onderwerp." ERNESTI (*) heeft niet onwaarſchijnlijk gegist, dat *Tranſubſtantiatie* eene plompe woordelijke vertaling is van het woord *Metamorphoſis* van OVIDIUS.

Eindelijk gaf INNOCENTIUS III aan deze leer op de algemeene Kerkvergadering van *Lateraan* in het jaar 1215 haar leerſtellig gewigt en kracht in zijne geheele Kerk, en verklaarde de verandering van het brood voor een werk der Goddelijke almagt. (*tranſubſtantiatis pane in corpus, et vino in ſanguinem, potestate divina.*) Evenwel hielden hier mede de vragen en gevoelens der *Scholastieken* over de verandering van het brood niet op, maar vermeerderden veel meer, ten aanzien van de wijze en omſtandigheden dezer *verandering*; maar ook zagen zij zich genoodzaakt, nog andere vragen te ontwikkelen, welke bij gevolg uit deze leer voortvloeiden; bij voorbeeld: wanneer een muis of hond het gewijde teeken opat, wat dezelve eigenlijk ontving of at? enz.

Hoe het zij, men had vastelijk beſloten, dit leerſtuk te handhaven, tot welke zeldzame en ongerijmde vragen en oplosſingen het dan ook aanleiding mogt geven, en geen wonder, daar het aanzien van den Mispriester door dit leerſtuk zoo zeer rij-

(*) *In Anti-Muratorio p.* 48.

rijzen moest, gelijk men dan ook meermalen gezegd heeft, dat zijne waardigheid en magt alle andere in de wereld te boven ging. Het ontbrak ook niet aan verhalen van wonderen, welke deze leer moesten bevestigen; en welke zóo menigvuldig waren, dat ALEXANDER VAN HALES 'er een bijzonder vraagſtuk van maakte (*); of men, wanneer na de zegening het vleesch van CHRISTUS in zijne natuurlijke gedaante, als een kind, of als bloedig vleesch, verſchijnen mogt, dat ook zou mogen gebruiken? Neen; antwoordt hij; maar men moet het in een heel rein kastje als eene *Reliquie* bewaren; en in zoodanig geval is het geestelijk gebruik voldoende. Wij zullen de moeite niet nemen, om den Lezer lastig te vallen met eene lijst van zoodanige wonderen, anders zouden wij ook gewagen kunnen van het *Mirakel* met eene Hostie, welk te *Amſterdam* zal gebeurd zijn, en waar naar nog eene ſtraat den naam draagt van *de heilige Weg*. Ondertusſchen waren 'er nog in de XIIIde eeuw niet weinige Godgeleerden van *Parys*, die, zoo zij al deze leer niet regelregt tegenſpraken, echter ook tevens andere meeningen daaromtrent voordroegen. Aan een van hen werd te last gelegd, dat, als hij zich in het jaar 1264 te *Rome* bevond, hij tegen eenen Kardinaal gezegd zou hebben, dat te *Parys* het gevoelen, dat CHRISTUS ligchaam niet wezenlijk in het Avondmaal tegenwoordig zij, vrij algemeen was; maar dat

(*) *In L.* IV. *Sentent. Quaest.* LIII. *Membr.* IV. *Artic.* I. *fol.* CCXVI. *b.*

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat hetzelve alleen door de teekenen beteekend werd, en dat dit ook zijne meening was; maar hij verdedigde zich tegen dit verwijt in eenen Brief aan den Paus (*). Zelfs nog in het begin der XIVde eeuw heeft JAN van *Parys*, een Dominikaner Monnik, een ſcherpzinnig redetwister, zoodat men hem den bijnaam gaf *Picque l'asne* of *Point asne*, (vertaald *Joannes Pungensaſinum*,) omtrent deze leer zijn gevoelen voorgedragen in een geſchrift, door J. ALLIX uit een handſchrift van het Klooster *St. Victor* te *Parys* in het licht gegeven: *Determinatio de modo exiſtendi corpus Christi in Sacramento Altaris alio, quam tenet Eccleſia.* In dit geſchrift betuigt hij de plegtige meening van de broodverandering goed te keuren; maar, voegt hij 'er bij, hij verſtoutte zich niet om te zeggen, dat dit volſtrekt tot zijn geloof noodzakelijk was; (*quod hoc cadat ſub fide mea*;) doch de ware en wezenlijke tegenwoordigheid van CHRISTUS in het Sacrament des Altaars kon nog op eene andere wijze verdedigd worden. Te weten, men kon leeren, dat *de ſubſtantie des broods onder hare accidentien bleef*, doch met zekere bepalingen: (*non in proprio ſuppoſito; ſed tracta ad eſſe et ſuppoſitum Christi; ita ut hac ratione ſit unum ſuppoſitum in duabus naturis*;) en dit geſchiedde door middel der *ligchamelijkheid*, (*corporeitas*,) welke met de *broodheid*, (*paneitas*,) gemeenſchappelijke eigenſchappen heeft; zoodat het brood CHRISTUS *ligchaam*, en dit het brood

(*) BULAEUS *Hist. Univerſ. Paris. T.* III. *p.* 373.

brood zij. Deze wijze van verklaring draagt eenen bijzonderen naam, *Impanatio.*

Dat deze broodverandering ten dezen tijde ook in de *Griekſche* Kerk reeds vrij algemeene toeſtemming gehad hebbe, bewijzen twee plaatſen uit den vermaarden Uitlegger THEOFYLACTUS (*). Op beide deze plaatſen zegt hij: In het Avondmaal is niet blootelijk een voorbeeld, (αντιτυπον,) maar het ligchaam des Heeren zelve, terwijl *het brood*, zoo als hij zich op de eerſte plaats uitdrukt, *door eene onuitſprekelijke kracht veranderd wordt*; (μεταποιεῖσθαι,) *alhoewel het brood ſchijnt te zijn.* In de tweede plaats gebruikt hij het woord μεταβαλλεται; en in beide voert hij deze reden aan: aan brood en wijn zijn wij gewoon; maar van bloed en vleesch, voornamelijk menſchenvleesch, hebben wij eenen afkeer; daarom heeft zich de goddelijke barmhartigheid naar onze zwakheid geſchikt.

Welke zeldzame begrippen men zich voorts van deze verandering in het Avondmaal gemaakt heeft, leert de twist, welke omtrent het jaar 1382 in het Koningrijk *Valentia* ontſtaan is (†). De Parochiepriesters aldaar leiden den kranken, welken zij het Avondmaal toedienden, onder anderen de vraag voor: *Gelooft gij, dat dit*, (de *Hostie*, welke de Priester in de hand had,) *de Vader, Zoon en Heilige Geest is?* als de kranke ja zeide: dan ontving hij

(*) *Comment. in Matth.* XXVI. *in Marc.* XIV.

(†) BALUZ. *Notae ad Vitt. Papar. Avenionenſ. Tom.* I. *pag.* 1368.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hij de Hostie. Een zieke *Doctor* of Leeraar, wien de Priester hetzelfde vraagde, zeide: Neen; het is slechts het ligchaam van CHRISTUS, den Zone Gods; maar niet de Vader, noch de Heilige Geest. Toen dit antwoord bekend werd, was men het niet ééns, welk het ware gevoelen was. De *Inquisiteur* raadpleegde deswegens met de Godgeleerden, en verklaarde vervolgens de stelling van den Priester voor ketterssch. Doch één van de Parochiepriesters drong zich tegen de orde in, om in de hoofdstad te prediken, en riep, midden onder de Preek, eenen daar tegenwoordigen Notaris op, opdat hij den inhoud van een papier, hetwelk hij vertoonde, bevestigen zou. De Priester had 'er het volgende op geschreven: „ Nademaal in JEZUS CHRISTUS *drie naturen* zijn, eene *menschelijke*, *geestelijke* en *goddelijke*, gelooft gij dan, ô Christen, dat, wanneer een Priester u het dierbaar ligchaam van CHRISTUS overgeeft, en u naar zijne menschheid vraagt, of door de woorden, welke CHRISTUS op Witten Donderdag gesproken heeft, het stoffelijke brood in het ware vleesch van CHRISTUS veranderd is geworden? Gij moet allezins ja! zeggen. Wanneer hij u verder naar zijne geestelijke natuur vraagt, of gij namelijk gelooft, dat aldaar de heilige ziel van CHRISTUS is: zoo zeg ook: ja. Vraagt hij u eindelijk, over de Goddelijke Natuur, of deze Vader, Zoon en Heil. Geest zij; zoo zeg ook: ja, dewijl alle drie de personen daar wezenlijk zijn." Doch, terwijl de Priester dit wijdloopig verklaarde, riep hem een koopman toe: „ Zeg veel meer, ô Christen! neen! neen!"

Ook

Ook wederſpraken nog anderen den Priester, toen hij van den Kanſel kwam. Het volk koos over het geheel partij tegen de Priesters; ook traden de Bedelmonniken op deze zijde, en 'er verliepen twee jaren, eer deze twist door den Heil. VINCENTIUS kon worden bijgelegd. Dat voorts in de laatſte eeuwen van dit Tijdvak allen, die de verandering van het brood in het Avondmaal ontkenden, als Ketters aangezien en behandeld zijn, zal ons uit het verder beloop der Geſchiedenis blijken. Aan den bovengemelden JAN van *Parys* werd reeds het waarnemen van zijn leeraarambt, om zijne leere van het Avondmaal, door ſommige Prelaten verboden.

Het aanbidden der gewijde Hostie

Een natuurlijk gevolg der *Transſubſtantiatie*, de *aanbidding der gewijde Hostie*, als in welke CHRISTUS zelve tegenwoordig zou zijn, werd nu ook een hoofdſteun voor deze leer. Men heeft wel over de oudheid van dit gebruik getwist, tuſſchen de Roomschgezinden en Proteſtanten, doch ſchoon men reeds in de VIde eeuw bij de *Grieken* de gewoonte vindt, om het gewijde brood voor het oog der Gemeente op te heffen, zoo geſchiedde zulks alleen, om de aanwezenden te noodigen tot het gebruik des Avondmaals; dit gebruik vindt men ook vervolgens in de Westerſche Kerk, maar van de aanbidding nog in de XIIde eeuw geene ſporen, doch in de XIIIde eeuw vindt men het in de *Westerſche* Kerk als een pligt voorgeſchreven. In 1217 gebood HONORIUS III (*), dat

(*) *In Decretall. Gregor.* IX. *L.* III. *tit.* 41. *de Celebrat. Miſſae C.* 10.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dat elk Priester zijne Gemeente zorgvuldig zal onderrigten, dat, wanneer bij het vieren der Mis de heilzame Hostie opgeheven wordt, zich ieder een eerbiedig buigen moet, als ook, wanneer dezelve naar eenen zieken gedragen wordt. Deze buiging werd om dezen tijd ook door eene Kerkvergadering te *Saintes* bij het voorbijdragen der Hostie geboden, en daar voor tien dagen aflaat beloofd (*).

Sacramentsdag

Vervolgens werd de leer van de *Transſubſtantiatie* en van de *aanbidding der gewijde Hostie*, voor de *Westerſche* Kerk, als het ware, geheiligd door een bijzonder Feest, hetwelk als allerhoogstwaardigst gevierd wordt. De oorſprong van hetzelve is zonder eenige bedenking bekend, maar ſtrekt niet zeer om hetzelve eerwaardigheid bij te zetten. JULIANA, eene Non in een Hospitaal buiten de poort van *Luik*, en ſedert het jaar 1230 aldaar Prioreſſe, — zoo verhaalt het de *Dominikaan* BZOVIUS uit eenen ouden Schrijver (†), en veel korter de Paus BENEDICTUS XIV, in een werk, hetwelk hij nog als PROSPER LAMBERTINI geſchreven heeft (§) — ſtond in zoo hoogen roem van heiligheid, dat zij meermalen in den hemel verrukt werd, en in den Profetiſchen geest zelfs de gedachten der menſchen bekend maakte. Zoo dikwijls bijna als zij bad, zweefde haar een wonderbaar gezigt voor oogen: de

(*) HARDUIN. *Concill. T.* VII. *C.* 7. *p.* 847.

(†) *In annal. Eccles. ad a.* 1230. *n.* 16.

(§) *Comment. de D. N. J. C. ejusque Matris festis P.* I. §. DXXXII. *ſq. p.* 211.

Digitized by Google

de Maan, wel in haren vollen glans, maar aan een deel van hare rondheid gebroken. Zij verſtond door een Goddelijk onderwijs, dat de Maan de Kerk, en de breuk van dezelve het ontbreken van een enkel Feest te kennen gaf, hetwelk God tot den wasdom van het ware geloof wilde ingeſteld hebben; ook kreeg zij bevel, om met het vieren van hetzelve een begin te maken, en het aan de wereld aan te kondigen. Twintig jaren lang verhinderde hare nederigheid haar, om dit bevel uit te voeren; terwijl zij bad, dat zulks aan een' waardiger perſoon mogt opgedragen worden; eindelijk ontdekte zij het aan eenen Kanunnik te *Luik*, die het weder aan andere aanzienelijke Geestelijken mededeelde, onder anderen aan den Aartsdiaken JAKOB, die naderhand den Pausſelijken Troon beklommen heeft, onder den naam van URBANUS IV. Deze allen waren eenparig van gevoelen, dat het ter eere van God en opwekking van godvruchtige Christenen ſtrekken zou, wanneer 'er een bijzonder Feest ter gedachtenis der inzegening van het Heilig Avondmaal ingeſteld werd. Doch eene andere godzalige Maagd, ISABELLA, eene vriendin van JULIANA, kreeg insgelijks om dezen tijd, als zij in eene Kerk te *Luik* voor een *krucifix* knielend bad, eene Goddelijke Openbaring, van dezen inhoud, dat zoodanig een Feest ſteeds eene verborgenheid der Heilige Drieëenheid geweest was, maar nu was, in deze laatſte dagen, de tijd gekomen, dat dezelve aan de menſchen verkondigd moest worden. De beide vriendinnen beſloten derhalve, om alles in het werk te ſtellen, ten einde

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

dit oogmerk te bereiken. JULIANA liet door eenen jongen, juist niet geleerden, Geestelijken, eene Liturgie of Eeredienst voor dit Feest opstellen; en als deze aan de Godgeleerden ter beproeving overgegeven was, oordeelden zij eenparig, dat dit werk niet van menschen kwam, maar van den Vader des lichts zelven. Verscheidene Geestelijken in het Bisdom *Luik* verzetten zich wel hier tegen, maar hun Bisschop HUGO voerde het Feest in op eene Sijnode in het jaar 1246. Zijn dood echter maakte 'er weder een einde aan; en alhoewel de Kardinaal-Legaat HUGO hetzelve ijverig aanprees, evenwel werd het slechts zoo lang gevierd, als hij zich in dezen oord onthield. JULIANA stierf dus in het jaar 1257, zonder haren wensch vervuld te zien; doch hare leerlinge en vriendin EVA, eene andere Non te *Luik*, bragt het zoo ver, dat ten minste de Kanunniken van *St. Martin* dit Feest zonder vertoef vierden.

Thans kwam het op de uitspraak van den Paus aan, voor wien de zaak gebragt was, welk lot dit nieuwe Feest hebben zou. URBANUS IV oordeelde de zaak zoo gewigtig, dat hij 'er niet overhaast in te werk wilde gaan. Maar een ander wonderwerk, hetwelk te *Bolsena*, niet ver van *Civita Vecchia*, waar hij zich met zijn Hof bevond, in het jaar 1264 gebeurde, bragt hem spoedig tot andere gedachten. Wanneer een Priester aldaar de teekenen van het Avondmaal inzegende, en aan de waarheid der verandering van het brood twijfelde: vielen 'er bloeddruppels op zijn' linnen Koorkleed. Hij wilde die verbergen, door het kleed in plooijen te slaan, doch

doch daar door kwamen meer bloedige gedaanten eener Hostie te voorſchijn; en dit kleed is tot in de jongſte tijden te *Civita Vecchia* als eene Reliquie bewaard. Hier op verordende URBANUS nog in datzelfde jaar 1264, door eene Bulle, dit Feest voor zijne geheele Kerk, op den donderdag na de Pinkſterweek (*), belovende aan allen, die hetzelve zouden vieren, eenen aflaat van 40 tot 100 dagen. Men heeft echter naderhand pogen te ontkennen, dat de droomerijen van eenige vrouwen tot dit Feest aanleiding gegeven hebben. Dewijl URBANUS twee maanden ſlechts na het uitvaardigen van zijne Bulle ſtierf, zoo bleef het vieren van het Feest overal achter, alhoewel hij zelve het gevierd had. Maar KLEMENS V herſtelde het in het jaar 1311 weder op eene Kerkvergadering te *Vienne*, door eene verordening, welke eene herhaling was van de Bulle van URBANUS (†). Sedert is dit Feest, in de Kerkeſpraak *Festum Corporis Domini*, gemeenlijk *Sacramentsdag* genoemd, in algemeen gebruik gekomen, en werd eenigermate het voornaamſte, en in der daad het prachtigſte in de Roomſche Kerk. Dat URBANUS IV ook het plegtig omdragen der gewijde *Hostie* op dit Feest, zoo als het nog gewoon is, te gelijk bevolen hebbe, vindt BENEDICTUS XIV waarſchijnlijk. Ook is het te geloven, dat ſedert de vernieuwing van dit Feest, het bewaren en aanbidden der Hostie,

V SOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

(*) *In Magno Bullario Romano T.* I. *p.* 146.

(†) *Clementinar. L.* III. *Tit.* 16. *de reliquiis et veneratione SS. Cap. unic. p.* 1080.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tie, in een kostbaar kasje ook buiten de bediening van het Sacrament allengs meer de overhand gekregen heeft.

Men heeft ook als een gevolg van de leere der *Transsubstantiatie* aangezien die voorname verandering in het bedienen van het Avondmaal, dat men de Leeken heeft uitgesloten van het *gebruik van den drinkbeker* in hetzelve, hoewel deze verandering niet onmiddelijk en noodzakelijk, noch alleen uit die leere is voortgevloeid. Tot in de XIIde eeuw toe werd aan alle Christenen, zonder onderscheid, het Avondmaal volledig, onder beide gedaanten van brood en wijn, toegediend; gelijk de eerlijke Kardinaal BONA zelve erkend heeft (*), en gelijk duidelijk blijkt uit den Regel van Paus GELASIUS I, die de scheiding van het brood en den beker uitdrukkelijk onder straffe van den ban verbiedt, dewijl zulke scheiding van een en hetzelfde Sacrament niet zonder sterken Kerkroof en Heiligschennis gepleegd kan worden.

De Leeken van het gebruik van den beker in het Avondmaal uitgesloten.

Toen in de laatste dertig jaren der XIde eeuw de twist met BERENGARIUS over het Avondmaal op het hevigst gevoerd werd, verdedigde deszelfs partij LANFRANK wel de *Transsubstantiatie* met allen ijver, maar hij onderstelde evenwel het gebruiken van het Avondmaal onder beiderlei gedaante als algemeen gewoonlijk. In een *Liturgisch* geschrift van eenen ongenoemden uit dienzelfden tijd worden die genen bestraft, die het ligchaam van CHRISTUS in den wijn doopten, en dus geloofden, het Avondmaal vol-

(*) *Rer. Liturg. L.* II. *C.* 18. *Opp. p.* 594. *sq.*

volledig bediend te hebben; welk misbruik Paus URBANUS II op de Kerkvergadering te *Clermont* in het jaar 1095 insgelijks uitdrukkelijk verbood, willende, dat niemand bij den Altaar het ligchaam en bloed anders, dan elk bijzonder, nemen zal.

Doch, omtrent dien tijd, werd het eerst van eenige Prelaten het voorſtel gedaan, dat men aan de Leeken den drinkbeker in het Avondmaal niet behoefde te geven. RODULF, ſedert het jaar 1108 Abt van het Klooster van den Heiligen *Tronc*, (*S. Trudonis*,) in het Bisdom *Luik*, en in het jaar 1121 Abt van *St. Pantaleon* in het *Keulſche*, geeft in zijn ongedrukt gedicht, bij BONA aangehaald, de redenen daar voor op: „ Hier en daar, zegt hij, mag men de voorzigtigheid gebruiken, dat de Prieſter aan zieke of gezonde Leeken niets van het bloed van CHRISTUS geve; alzoo 'er gemakkelijk iets van geſtort kon worden, en de eenvoudige zou kunnen denken: dat de geheele JEZUS niet onder beiderlei gedaante zij.

Hic et ibi cautela fiat, ne Presbijter aegris
Aut ſanis tribuat Laicis de ſanguine Christi;
Nam fundi poſſet leviter, ſimplexque putaret,
Quod non ſub ſpecie ſit totus Jeſus utraque.

Evenwel hadden deze voorſtellingen in het eerst weinig ingang. De overeenſtemming der voornaamſte *Myſtieken* en *Scholastieken* van deze eeuw behield het oud gebruik beide van brood en wijn, bij voorbeeld, BERNHARD van *Clairvaux*, HUGO van *St. Victor* enz. PETRUS LOMBARDUS, wiens gevoelens en uitſpraken zoo veel invloed hadden, zegt

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

uitdrukkelijk: „ Waarom wordt het Avondmaal onder eene tweeledige gedaante gebruikt, ſchoon toch de geheele CHRISTUS onder elke van beiden is? Om te toonen, dat hij de geheele menſchelijke natuur aangenomen heeft, om die geheel te verloſſen. Want het brood ziet op het vleesch, en de wijn daartegen op het bloed, omdat de wijn het bloed werkt, in hetwelk, gelijk de Natuurkundigen zeggen, de zitplaats der ziel is. Het wordt daarom onder twee gedaanten gevierd, opdat de aanneming der ziel en des vleeſches in CHRISTUS, en de verloſſing van beiden in ons aangeduid wordt (*)."

In de XIIIde eeuw integendeel nam de meening, dat men de kelk aan de Leeken mogt en kon onthouden, merkelijk de overhand. In het jaar 1313 werd de *Transſubſtantiatie* als een Kerkelijk Leerſtuk door INNOCENTIUS III vastgeſteld, welke Paus evenwel zelve in zijne ſchriften blijken geeft, dat ook de vrouwen den beker nog ontvangen hebben. Misſchien heeft evenwel deze leer nu eene leer der Kerk geworden, aanleiding gegeven, dat men meer bezorgd geworden is, dat de Leeken het bloed van CHRISTUS ſtorten mogten. Hoe het zij, ALEXANDER VAN HALES, de Engelſche *Franciskaner*, die de Godgeleerdheid met zoo veel roem tot aan zijnen dood in het jaar 1245 toe te *Parys*, gelijk te voren te *Oxford*, geleerd heeft, is reeds een getuige, hoe zeer de nieuwe gewoonte zich had uitgebreid. Onder eene menigte vragen over het Avondmaal ſtelt hij

(*) *L.* IV. *Diſtinct.* XI. *p.* 313.

hij ook deze voor: *Is het wel geoorloofd, het ligchaam van* CHRISTUS *enkel onder de gedaante des broods te nemen, zonder hem te gelijk onder de gedaante des wijns te ontvangen?* Na de gronden voor en tegen aangehaald te hebben, beſluit hij, dat, dewijl CHRISTUS onder de beide gedaanten geheel ontvangen wordt, *men heel wel zijn ligchaam enkel onder de gedaante des broods ontvangen kan; zoo als bijkans overal van de Leeken in de Kerk geſchiedt.*

Evenwel was dit gebruik nog ver van algemeen te zijn, alzoo eene Kerkvergadering te *Durham* van het jaar 1220, de Prieſters vermaande, om de Leeken, zoo dikwijls zij ten Avondmaal gingen, te onderwijzen, dat zij toch niet aan de waarheid van het ligchaam en bloed van CHRISTUS twijfelen, dewijl zij zeker dat gene onder de gedaante des broods ontvangen, het gene voor ons aan het kruis gehangen heeft, en in den drinkbeker, het geen uit de zijde van CHRISTUS geſtort is. Nog gewigtiger zijn hier plaatſen uit de ſchriften van ALBERT *den Grooten*. Deze weet zoo weinig daar van, dat men den beker toen aan de Leeken zou onthouden hebben, dat hij veel meer (*) die genen wederlegt, die het gebruik des wijns voor overtollig verklaren, omdat de geheele CHRISTUS onder de gedaante van het brood tegenwoordig is; maar zijn leerling, de Heil. THOMAS, ſchijnt het eerst deze leere van den beker aan de Leeken te onthouden, met kracht voorgeſtaan

(*) *Libr. de corpore Christi et ſacramento altaris.*

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſtaan te hebben. Hij ſtelt de vraag voor: *Is het wel geoorloofd, het ligchaam van* CHRISTUS *te gebruiken, zonder het bloed?* En hij antwoordt: Zulks ſchijnt ongeoorloofd te zijn, dewijl Paus GELASIUS in zijn bekend voorſchrift zulks verbiedt; dewijl het drinken des bloeds tot de volkomenheid van dit *Sacrament* behoort, en dewijl dit tot gedachtenis van het lijden van CHRISTUS ontvangen wordt; welk lijden meer door het bloed, dan door het ligchaam wordt uitgedrukt, zoodat men zich eer van het gebruik des ligchaams dan des bloeds zou dienen te onthouden. Maar daar tegen, zoo vervolgt hij, ſtrijdt de gewoonte van vele Kerken, in welke het volk wel het ligchaam van CHRISTUS, maar niet zijn bloed ontvangt. Hier uit leidt hij dit gevolg af: „ Naardien het den Prieſter toekomt, dit Sacrament te wijden en tot ſtand te brengen, welks volkomenheid in beide beſtaat: zoo mag hij geenszins het ligchaam van CHRISTUS zonder het bloed nemen; maar omtrent anderen gebruiken eenige Kerken de voorzigtige gewoonte, uit hoofde van het gevaar van een oneerbiedig gedrag, enkel het ligchaam van CHRISTUS te geven."

Deze groote Godgeleerde van zijnen leeftijd uit de Orde der *Dominikanen* zal velen aan zijne zijde overgehaald hebben, en dewijl ten zelfden tijde het Opperhoofd der *Franciskanen* BONAVENTURA zich voor dit gevoelen verklaarde, is het niet vreemd, dat deze nieuwe gewoonte, om de Leeken van den Avondmaalskelk uit te ſluiten, ſpoedig van de aanzienelijkſte Kerken in het *Westen* is aangenomen gewor-

worden. In de latere tijden der XIIIde eeuw ziet men in vele Kerken, in plaats van den gewijden wijn, voor de Leeken de naderhand zoogenoemde *ſpoelbeker* te voorſchijn komen. Men goot bij den overgeblevenen gewijden wijn meermalen gewonen wijn, en een Aartsbisſchop van *Canterbury*, JOAN PEKHAM, gaf in het jaar 1281 aan zijne Priesteren in last, om het volk te onderwijzen, dat, het geen hun in dezen beker gegeven werd, geen *Sacrament* was, maar enkel wijn, met welks hulp zij het ontvangene heilige ligchaam gemakkelijker konden doorſlikken. Ondertusſchen vindt men nog diep in de XIVde eeuw voorbeelden, dat men den beker ook aan de Leeken gegeven heeft; trouwens blijkt uit het geval van Keizer HENDRIK in het jaar 1313, die door den wijn in het Avondmaal vergeven zal zijn, dat de Leeken zeker den beker ontvangen hebben. Evenwel werd reeds omtrent het midden der XIVde eeuw de tegengeſtelde gewoonte door de Pauſen zoo zeer als wettig en regtmatig aangezien, dat KLEMENS VII, in het jaar 1344, aan den Hertog JAN van *Normandië*, oudſten Zoon van Koning FILIPS VI, op deszelfs verzoek, als een bijzonder voorregt, bij *Dispenſatie* bewilligde, dat hij, zoo lang hij leefde, den beker zou mogen ontvangen, hetzelve vergunde hij ook aan de Ouders en de Gemalin van dezen Prins, en in het volgende jaar aan den Hertog OTTO van *Burgondië*, doch onder voorwaarde, dat de Priester zich daar bij zoo geheim en voorzigtig zou gedragen, dat 'er toch niets van het bloed geſtort, noch eenige ergernis gegeven mogt

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

mogt worden. Op het einde dezer eeuw was het zelfs gevaarlijk, op het algemeen gebruik van den drinkbeker aan te dringen. Een Parochiepriester te *Praag*, Meester MATTHIAS van *Janow*, onderweest het volk en noodigde hen uit, om den beker te ontvangen, welken hij ook ronddeelde. Maar de hooge Geestelijkheid noodzaakte hem ſpoedig, om te herroepen; hij ſtierf in het jaar 1394, en zijne ſchriften werden in het jaar 1410, met andere zoogenoemde Ketterſche ſchriften, door den Aartsbisſchop van *Praag* veroordeeld.

Bohemen was over het geheel het land, waar men het langst het gebruik van den Avondmaalskelk behouden had. Dit land was door *Griekſche* Monniken tot het Christendom bekeerd, en bleef ſteeds genegenheid behouden voor de oude gebruiken, de Priesters leefden in den echt, de gewone landtaal werd bij den Godsdienst gebruikt, en dus ook het Avondmaal lang onder de beide gedaanten van brood en wijn bediend; maar toen KAREL IV omtrent het midden dezer eeuw de Univerſiteit te *Praag* ſtichtte, en op dezelve vele *Duitſche*, *Franſche* en *Italiaanſche* Leeraren beriep, werden de vorige gebruiken, ook door uitdrukkelijke Plakaten van dezen Vorst, onder ſtraffe des vuurs, afgeſchaft, en daar onder het gebruik van den drinkbeker voor de Leeken. —

Nog was 'er eene reden, waarom men in *Bohemen* reeds in de XIVde eeuw vele koene Leeraars van Hervorming vond, die onder andere verbasteringen van den Godsdienst en der Kerk, ook het *Avond-*

Avondmaal onder eene gedaante beſtreden. De *Waldenzen*, die overal vervolgd werden, namen gedeeltelijk hunne toevlugt ook naar *Bohemen*, alwaar de geſchiktheid tot eene vrijere denkwijze, voornamelijk onder de heimelijke *Grieken*, grooter was dan in de meeste andere landen. In het naburig *Meisſen* leefde in het begin der XVde eeuw PIETER van *Dresden*, zoo als hij naar zijne vaderſtad genoemd werd, ook een aanhanger der *Waldenzen*. Deze had, na eenig verblijf te *Praag*, deze hoofdſtad met vele andere *Duitſchers* verlaten in het jaar 1409, en ſedert in zijn vaderland Schoolonderwijs gegeven. Doch toen men hem als een' Ketter herkende, vlugtte hij weder naar *Praag*, alwaar thans ſedert het jaar 1400 als lid der Filozofiſche Faculteit dezer Hooge School JAKOB van *Miſa* leerde, gemeenelijk, om zijne kleine ligchaamsgeſtalte, JACOBELLUS, (*de Kleine* JAKOB,) in het *Boheemsch* JAKAUBEZ genoemd. Tegen dezen, die toen bij de Kerk van *St. Michael* te *Praag* Parochiepriester was, zeide PIETER van *Dresden:* dat hij zich verwonderde, dat een zoo geleerd en heilig man de dwaling in de leere van het Avondmaal niet opgemerkt had, die reeds lang voor de Kerk zeer nadeelig was geworden, dat men het volk enkel het ligchaam des Heeren onder éene gedaante gaf. JACOBELLUS, hier door opgewekt, raadpleegde de Kerkvaders, en vond, dat zij het algemeen gebruik des bekers aangeprezen hadden, hetwelk hij ook aan het volk predikte, en het vermaande, om in het vervolg het Avond-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Avondmaal volledig te gebruiken (*). De twisten met HUS over den Godsdienst, welke toen reeds plaats hadden, kregen daar door een' grooten ſteun, voornamelijk, dewijl ook zijn ambtgenoot SIGMUND RZEPANSCI hem bijſtond. De Aartsbisſchop van *Praag* deed hem wel in den ban, maar hij ging voort, met toejuiching over dit ſtuk te prediken, en de twist hield weldra de vergadering van *Conſtans* bezig, ook werden 'er hevige ſchriften over gewisſeld. Terſtond toen JAKOB DE MISA in het jaar 1415 zijn gevoelen openlijk begon voor te dragen, wederſpraken hem de Leeraars der Hooge School, maar hij verdedigde zijn gevoelen in een afzonderlijk geſchrift, waar tegen een Ongenoemde eenen langen Brief uitgaf, en poogde te bewijzen, dat het *tegen het oogmerk van* CHRISTUS *was, dat men de Leeken beide de deelen van het Avondmaal toediende.* Kort daar na volgde 'er een ander geſchrift van ANDREAS BRODA, *Doctor* en *Profeſſor* der Godgeleerdheid te *Praag*; tegen welken aanval JAKOB van *Miſa* zich ſpoedig in eene wijdloopige verantwoording verdedigde; een ander Ongenoemde poogde hem op nieuw te wederleggen, en deze maakte een onderſcheid tusſchen *de oude Kerk en de nieuwe*, welke volgens hem met den *Roomſchen* Bisſchop SILVESTER haren aanvang genomen heeft; ja men kan, zegt hij, den oorſprong der *nieuwe Kerk* eerst ſedert honderd of twee honderd jaren berekenen. In de

(*) AENEAS SYLVIUS *Hist. Bohem. C.* 35.

Digitized by Google

de eerſte Kerk geſchiedde alles *eenvoudiger en grover*, (*ſimpliciori modo et grosſiori*,) dan in de nieuwe, waar alles op eene waardiger wijze beſchouwd en behandeld wordt. Deze Schrijver vervalt zelfs tot ongerijmde ſtellingen, bij voorbeeld: *De Paus kan voor de menſchen zonden maken, waar 'er geene zijn, of waren:* want naardien het reeds zonde is, loffelijke gewoonten der Kerk te overtreden, zoo is het zelfs doodzonde, aan Pausſelijke verordeningen ongehoorzaam te zijn.

Ondertusſchen was te *Konſtans* de Kerkvergadering opmerkzamer geworden op dezen twist. De groote goedkeuring, welke JAKOB van *Miſa* in zijn vaderland vond, ontrustte haar; hij werd deswegens van den Biſchop van *Leitomiſchel* bij haar beſchuldigd, die de vergadering bad, om deze toenemende Ketterij paal en perk te ſtellen. HUSS zelve verklaarde zich nog te *Konſtans*, eer hij gevangen gezet werd, in een bijzonder geſchrift voor den kelk der Leeken. De daar tegenwoordig zijnde Godgeleerden oordeelden het derhalve noodig, met hunne uitſpraak tusſchen beiden te komen. In Junij 1415 maakten zij hun gevoelen in zes artikelen bekend, waar bij zij ook hunne bewijzen voegden.

I. CHRISTUS heeft na zijn Avondmaal het Sacrament van zijn allerheiligſt ligchaam onder de beide geſtalten van brood en wijn ingeſteld.

II. Niettegenſtaande deze inſtelling en uitdeeling is het, naar eene loffelijke en goedgekeurde gewoonte der Kerk, gebruikelijk geworden, dat dit Sacrament niet na het avondeten vervaardigd, noch van

de Geloovigen ontvangen moet worden, uitgezonderd bij eene ziekte, of in een ander doodsgevaar.

III. Alhoewel in de eerſte Kerk dit Sacrament van de Geloovigen onder beiderleie gedaante ontvangen is geworden; zoo kon nogtans, ter vermijding van eenige gevaren, met gelijke of nog grooter reden, de gewoonte worden ingevoerd, gelijk zij werkelijk ingevoerd is, dat de Prieſters, die het Avondmaal inzegenen, hetzelve onder twee gedaanten, maar de Leeken ſlechts onder éene gedaante van brood nemen.

IV. Deze van de Kerk ingevoerde en reeds zeer lang uit redelijke gronden waargenomene gewoonte, moet voor eene wet gehouden worden, welke men niet afkeuren, noch zonder het gezag der Kerk willekeurig veranderen mag.

V. Wie zegt, dat het Kerkeroof is, of iets ongeoorloofds, deze gewoonte als eene wet waar te nemen, dien moet men onder de dwalenden tellen.

VI. Die genen, die het tegendeel van deze beſluiten hardnekkig drijven, moeten als Ketters aangemerkt, en als zoodanige, verwijderd en geſtraft worden.

Zoo onbedachte beſluiten had men van enkelde Godgeleerden in den drift van verſchillende gevoelens mogen verwachten, maar dat zich een geheel talrijk genootſchap, aan welks hoofd zich een GERSON bevond, regelregt tegen CHRISTUS, de Apoſtelen en de oude Kerk verklaarde, kon uit geene andere drijfveer afgeleid worden, dan uit de vrees voor het gezag der nieuwe Kerk en derzelver voornaamſte

Leer-

Digitized by Google

Leeraren. Bovendien was de oude gewoonte thans vernieuwd geworden in een land, hetwelk onder den blaam van Ketterij lag, zoodat men geloofde, daarom te minder te moeten toegeven. Het is dus geen wonder, dat de Kerkvergadering zich naar dit goedvinden der Godgeleerden voegde en in hare XIIIde zitting den 15den Junij 1415 haar besluit in de volgende bewoordingen liet voorlezen: „ Nademaal sommigen in eenige landen der wereld zich onderstaan, om roekeloos te beweren, dat het Christenvolk het Heilige Sacrament des Avondmaals onder de beide gedaanten van brood en wijn moet ontvangen, en werkelijk ook hier en daar de Leeken onder de gedaante van wijn laten communiceren; en hardnekkig leeren, dat men zelfs na het avondeten, of anders niet nuchteren, communiceren kan; en dit tegen de loffelijke door redelijke gronden gestaafde gewoonte der Kerk aanloopt, welke zij, op eene verdoemelijke wijze, als kerkroovend en heiligschendig zoeken te verwerpen, terwijl zij van het hoofd beginnen: Zoo verklaart, verordent en bepaalt het tegenwoordige heilige, algemeene Concilie te *Konstans*, hetwelk in den Heiligen Geest wettig vergaderd is, dat, *alhoewel* CHRISTUS *dit eerwaardig Sacrament na het avondeten onder beiderlei gedaanten van brood en wijn ingesteld en aan zijne Apostelen uitgedeeld heeft; nogtans, desniettegenstaande, het loffelijk gezag der Heilige Kerkewet*, en de geprezene gewoonte der Kerk in acht genomen heeft, en nog in acht neemt, dat *dit Sacrament niet na het avondeten bediend*, maar van de Geloovigen nuchte-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ren gebruikt *moet* worden; uitgezonderd wanneer zij ziek zijn, of een ander geval van nood voorkomt, hetwelk naar het regt of van de Kerk veroorloofd is. En gelijk deze gewoonte, om eenige gevaren en ergernis te vermijden, verſtandig ingevoerd is: Zoo heeft ook uit gelijke en nog grooter oorzaken kunnen ingevoerd en in acht genomen worden, dat, *alhoewel dit Sacrament in de eerſte Kerk van de Gelooviger onder beiderlei gedaante ontvangen is, het evenwel in het vervolg van de inzegenenden, (a conficientibus,) onder beiderlei gedaante, maar van de Leeken alleen onder de gedaante des broods ontvangen worde.* Want, men moet vast gelooven, zonder eenigzins te twijfelen, dat het geheele ligchaam en het geheele bloed van CHRISTUS zoo wel onder de gedaante des broods als des wijns waarachtiglijk begrepen is. Dewijl derhalve *deze gewoonte van de Kerk en de Heilige Vaderen* om verſtandige redenen ingevoerd, *en ſedert langen tijd in acht genomen is:* zoo moet zij voor eene wet gehouden worden, welke men niet veranderen, noch zonder het gezag der Kerk willekeurig verwerpen mag. Gevolgelijk moet het voor dwalend verklaard worden, te zeggen, dat het heiligſchendig of ongeoorloofd zij, deze gewoonte of deze wet in acht te nemen. En die genen, welke het tegendeel hier van hardnekkig beweeren, moeten als Ketters uitgeworpen, en door de Biſchoppen of hunne ambtenaren, of door de Inquiſiteuren der Ketterſche ſnoodheid, in de landen en gewesten, waar tegen dit beſluit iets beproefd of ondernomen is, volgens Kerkelijke

en

en Wettelijke verordeningen, welke ten beste van het Katholijke Geloof tegen de Ketters en hunne begunſtigers heilzaam uitgedacht zijn, ſcherpelijk geſtraft worden (*)."

Deze beſluiten der Kerkvergadering van *Konſtans* voldeden JAKOB van *Miſa* niet, en hare uitſpraak jaagde hem geene vrees aan. Integendeel, hij ſchreef kort daar na eene verantwoording tegen de eene en andere; ook ſtoorde men zich in *Bohemen* zoo weinig aan deze beſluiten, dat veel meer het Avondmaal allengs in de meeſte Kerken onder de beide gedaanten werd uitgedeeld. Waar toe ook de uitdrukkelijke verklaring der Univerſiteit van *Praag* in het jaar 1417 niet weinig toebragt. Om deze redenen poogde de Kerkvergadering haar beſluit te ſtaven, door een verbod, dat geen Prieſter, op ſtraffe van den ban, aan eenen Leek het Avondmaal onder de beide gedaante zou uitdeelen. Ook ſchreef GERSON, op haren laſt, in het jaar 1417, eene verhandeling tegen de Ketterij van het bedienen des Avondmaals aan de Leeken onder beide gedaanten, welke in de vergadering werd voorgelezen. In dezelve beweerde hij, dat men hen, die anders leerden, en daar toe de Heilige Schrift misbruikten, niet met mondelijke of ſchriftelijke ſpitsvinnigheden, maar door *geregtelijke ſtrengheid en ſtraffen* behoorde te wederleggen.

Alhoewel dit beſluit niet duiſter genoemd kan worden, ſchijnt het echter bijkans onzeker te zijn, of

(*) HARDUIN. *Act. Concil. T.* VIII. *p.* 581.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

of deszelfs oogmerk een algemeen verbod geweest zal zijn. THOMAS van *Walden*, een *Engelſche Karmeliter* Monnik en *Doctor* der Theologie, die zelve de vergadering te *Konſtans* had bijgewoond, en die in 1431 geſtorven is, verzekert, „dat den Leeken niet algemeen verboden is, het bloed van CHRISTUS onder de gedaante van wijn te drinken; maar dat het ook niet algemeen en zonder voorzigtigheid aan allen vergund is; naar de gewoonte der Kerk was het aan de voorzigtigheid der groote Prelaten overgelaten, om eenigen van de Bedienaars van den Altaar, die door geloof, eerbied en godsvrucht uitmuntten, tot het gebruik onder beide gedaanten toe te laten; zoo plagten de Paus, eenige Biſchoppen en Abten te handelen." Het ſchijnt, dat men ſomtijds eenige toegeeflijkheid wilde gebruiken om niet dergelijke onlusten te veroorzaken in andere landen, als 'er in *Bohemen* ontſtaan waren; het was ook eerst in het jaar 1437, toen de *Cistercienſen* op een algemeen Kapittel beſloten, de *Roomſche* Kerk te volgen, die thans, om alle gelegenheid tot dwalingen af te ſnijden, het Sacrament alleen onder de gedaante van brood aan de Leeken uitdeelde, die zich daarmede behoorden te vergenoegen.

In het jaar 1436 had de Kerkvergadering van *Bazel* in dit ſtuk aan de *Bohemers* toegegeven; gelijk wij zien zullen in de Geſchiedenis der *Husſiten*; ondertusſchen was zij verlegen, hoe de eer der vergadering van *Konſtans* te redden. Te *Konſtans* was het voor Ketterij verklaard, wanneer men het gebruik van het Avondmaal onder éene gedaante voor iets

iets ongeoorloofds hield. Op de vergadering te *Bazel* wederſprak men dat beſluit wel niet regelregt; evenwel nam men een ander, volgens hetwelk deze ſtelling niet wel meer eene Ketterij heeten kon. In hare XXXſte zitting, in December 1437, liet zij het volgende *Decreet* voorlezen (*): „ Opdat men ter verklaring der Katholijke waarheid duidelijker wete, wat men ten nutte en zaligheid van het Christenvolk, ten aanzien van het Heilig Avondmaal, gelooven en doen moet: zoo ſtelt deze heilige vergadering, na een vlijtig en lang onderzoek der Schrift, der Heilige Kerkwetten, en der van de Heilige Vaderen en Doctoren voorgedragene Leeringen, ook na behartiging van al het overige, wat hier toe behoort, vast, dat wel de Geloovige Leeken, of communicerende Geestelijken, die dit Sacrament niet inzegenen, volgens het bevel des Heeren, niet verbonden zijn, hetzelve onder beiderlei gedaante te ontvangen. Evenwel heeft de Kerk, welke door den Geest der Waarheid geregeerd wordt, die in eeuwigheid bij haar blijft, en met welke ook CHRISTUS volgens de Schrift, tot het einde der wereld blijft, het regt, om voor te ſchrijven, hoe dit Sacrament aan de genen, die het niet inzegenen, (*non Conficientibus*,) uitgedeeld behoort te worden; zoo als zij namelijk vindt, dat ter vereering van hetzelve en tot zaligheid der Geloovigen dienſtig is. *Het zij nu iemand onder één gedaante, of onder beide, naar de verordening of gewoonte der Kerk, com-*

(*) HARDUIN. *T.* VIII. *p.* 1244.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

communiceert: het ſtrekt echter den waardigen communicant tot zaligheid. Men mag ook geheel niet twijfelen, dat het vleesch niet alleen onder de gedaante des broods, en het bloed niet enkel onder de gedaante des wijns; maar veel meer dat onder elke gedaante de geheele CHRISTUS te vinden is. Ook moet de loffelijke gewoonte, om den Leeken onder ééne gedaante het Avondmaal te bedienen, welke van de Kerk en de Heilige Vaderen, om goede redenen, ingevoerd, tot hier toe zeer langen tijd in acht genomen, en van Doctoren, die in de Heilige Schrift en in de Kerkelijke wetten zeer geoefend waren, reeds lang aangeprezen is, voor eene wet gehouden worden; zoo dat het niemand geoorloofd is, dezelve te verwerpen." Dus het geen zij in het jaar 1436 aan de *Bohemers* en *Moraviërs* met de eene hand hadden toegeſtaan, namen zij door dit beſluit, met de andere hand weder terug. Ook bleef gedurende dit geheele Tijdperk niet alleen eene zeer groote menigte *Bohemers* en *Moraviërs* bij het gebruik van het Avondmaal onder de beide gedaanten; maar dit werd ook nog van tijd tot tijd door aanzienlijke Godsdienſtleeraren der Roomſche Kerk, hoedanig SAVONAROLA was, verdedigd.

Gebruik des Avondmaals door kinderen afgeſchaft.

Onder de gevolgen van de leere der *Transſubſtantiatie* hebben ſommigen ook gerekend de affchaffing der gewoonte, welke men in de oude Kerk had, om ook aan kinderen het Avondmaal te geven, doch de *Transſubſtantiatie* was al een geruimen tijd in de Kerk ingevoerd, zonder dat men het Avondmaal der kinderen afgeſchaft had, hetwelk ſedert het

het begin der XIIde eeuw allengs geſchiedde. ODO, Biſſchop van *Parys*, omtrent het jaar 1175, verbood aan zijne Priesters volſtrekt, om aan kinderen niet eens ongewijde Hostien te geven. In de XIIIde eeuw kwam hier het aanzien van THOMAS bij, die wel de kinder-communie als afgeſchaft aanziet, maar ook de reden 'er bijvoegt, dat de kinderen, volgens den Heiligen AUGUSTINUS, door het ontbeeren van dezelve, geen gevaar van hunne zaligheid lijden. Ook verboden om dezen tijd eenige *Franſche* Kerkvergaderingen, dat aan kinderen geene gewijde Hostien gegeven zouden worden, alleen van het zevende jaar af zou het geoorloofd zijn. In andere Westerſche Gemeenten is deze gewoonte, naar allen ſchijn, al vroeger afgeſchaft, misſchien is zij ook bij dezelve niet zoo algemeen geweest.

Behalve de verbasteringen van de leere van het Avondmaal overlaadde men dezelve ook met eene menigte van ſpitsvinnige vragen en beſliſſingen, waar in de *Scholastieke* Leeraars bijzonder hebben uitgemunt, welke tot niet anders dienden, dan om deze leere te verdonkeren, en toch bleven de harten koud omtrent het gebruik van het Avondmaal. Vergeefs was het door de *Transſubſtantiatie* tot een dagelijksch wonderwerk verheven; vergeefs werd het aangeprezen als het heilzaamſte offer voor levenden en dooden; de verzekering zelve, dat de bloote tegenwoordigheid bij hetzelve, en de ſchikking, om het door eenen Priester te laten vieren, genoegzaam gelijke uitwerking had, als het dadelijk gebruik, moest dit gebruik onverſchilliger en zeldzamer ma-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ken. INNOCENTIUS III zag zich daarom genoodzaakt, om in 1275 te bevelen (*), dat elk waar Christen in zijne Kerk ten minſten eenmaal 's jaars op Paſchen het Avondmaal zou ontvangen. Het is dus niet te verwonderen, dat de Leeken zich zoo gemakkelijk den beker lieten ontnemen. Zij hadden ſedert lang geene inzage in zaken van Godsdienſt, en de Geeſtelijkheid overreedde hen zonder moeite, dat zij 'er niets bij verloren; en zij ondervonden hetzelve, reeds door de gemakkelijkheid, met welke zij zich het zoogenoemde *Misoffer*, of als aandachtige aanſchouwers, of voor hun geld te nutte konden maken.

Handel met Miſſen.

Wij hebben reeds voorheen gezien, tot hoe vele einden reeds van de VIIde eeuw af het Avondmaal, of liever de *ſtille Miſſen*, bij welke de Prieſter alleen de genietende was, misbruikt werden. Goed weder en zielerust voor overledenen, konden even goed door dezelve bezorgd worden. Deze uitvinding was te gemakkelijk voor alle ſoorten van Chriſtenen, bijzonder voor de Rijken, die, gezond en ſtervende, zich, zonder moeite, alleen voor hun geld allerhande weldaden verkrijgen konden, en te voordeelig voor de Prieſters, dan dat zij niet ſteeds voortgezet en tot het oneindige vermenigvuldigd zou zijn. De verordeningen der Kerkvergaderingen van dezen tijd, dat geene uiterſte willen gemaakt konden worden, dan in tegenwoordigheid van den Parochie-Gees-

(*) *Concil. Lateran.* IV. *Can.* 21. *ap.* HARDUIN. *Tom.* VII. *pag.* 35.

Geestelijken, hadden ongetwijfeld onder anderen ook dit eigenbelang ten doel, dat de ſtervende toch de zielmisſen niet vergeten mogt. Thans was 'er reeds eene ſoort van *koophandel met de Misſen* ontſtaan, die ſedert niet weder heeft kunnen uitgeroeid worden. Men ziet wel, dat de *Engelſche* Bisſchoppen dit volſtrekt niet wilden dulden. De Bisſchop van *Sarum* bijzonder verbood het *opveilen der Misſen*; noch voor jaarlijkſche noch voor dertigjarige aflaat, zou een Leek of iemand anders iets genoodzaakt worden te geven, of in zijn testament te vermaken; ook zou deswegens geen waar noch ſchijnbaar contract van Priesters en anderen geſloten worden; even min zouden de Priesters, op ſtraffe van ſchorsſing in hunne bediening, zich met eene overtollige menigte jaarlijkſche Misſen laten bezwaren, welke zij niet op eene welvoegelijke wijze konden lezen, en 'er daarom andere Priesters toe huurden; of ze aan anderen verkoopen moesten; doch zoo lang de Christenen zich verbeeldden, dat zij voor zich en hunne overledene vrienden door zielmisſen groote weldaden konden verwerven, kon het niet misſen, of zij beſtelden 'er eene groote menigte, en 'er was zulk eene verbazende menigte Priesters, dat deze, om hun beſtaan te vinden, het lezen der Mis op zich moesten nemen.

Boetdoeningen en Biecht.

Nu oordeele elk, die lust tot onderzoek of vergelijking heeft, of men dit een en ander ware *Christelijke Godzaligheid*, of wel *Bijgeloof* noemen moet; ook ſtonden deze zaken met elkanderen in verband, zoo als het Sacrament der boete, de Kerkelijke Schat

van

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van de verdienſten der Heiligen, de Aflaat, het Pausſelijke Jubeljaar, de Bedevaarten, het Vagevuur en de Oorbiecht. *Kerkelijke Boetdoeningen* waren zeker zeer oud, maar thans weken zij geheel af van hare eerſte beſtemming, en veranderden geheel van aard. Eigenlijk beſtonden zij in opgelegde of vrijwillige ligchamelijke oefeningen en lijden, waar mede zekere godvruchtige handelingen verbonden moesten worden. Een half naakt ligchaam, laſtige kleeding, geesſelingen, vasten, bedevaarten en kruistogten, maakten de eerſte ſoort uit; menigvuldig bezoeken van Kerken, het hooren der Mis, opzeggen van gebeden en aalmoezen de tweede. Door dit alles werd eene ſoort van genoegdoening daargeſteld, welke dan de Priester in de Biechtſtoel, dan de Bisſchop, dan in zekere gevallen de Paus voorſchreven. Men geloofde zich daar door niet ſlechts bij de Kerk, maar ook bij God zelven de vergeving van bedrevene zonden en ontheffing van verdiende ſtraffen waardig te maken. Ook was het reeds lang eene gewoonte geworden, om zonder bewustheid van zonden velerhande boetdoeningen op zich te nemen, waar van de voorbeelden in het Monnikenleven, in de Geſchiedenis der Kruistogten en der Heiligen van deze tijden, ons zijn voorgekomen. Omtrent de boete was 'er voor de Bisſchoppen en Biechtvaders door verzamelingen van Kerkelijke wetten en Boeken over de boete gezorgd; ook GRATIANUS had van de boete gehandeld in zijn groot werk; maar thans kwam 'er een bijzonder Boek uit van den beroemden RAYMUND VAN PENIAFORT, door hem waarſchijn-

ſchijnlijk omtrent het jaar 1230 op bevel van den *Provinciaal* zijner *Dominikaner* Orde in *Spanje* opgeſteld. Het voert den titel *Summa de Poenitentia et Matrimonio*, en kwam ſpoedig onder den naam van *Summa Raymundiana* in algemeen gebruik. En thans beſlaat de *boete* en *oorbiecht* als een *Sacrament* eene voorname plaats in de ſchriften van deze eeuw; wijdloopig handelden daar over PETRUS LOMBARD en THOMAS VAN AQUINO.

Doch aan de voorſchriften, door deze Schrijvers gegeven, hield men zich niet naauwkeurig, immers in bijzondere gevallen en ongemeen zware zonden, werden willekeurig de zonderlingſte boetdoeningen opgelegd. Keizer OTTO IV, die in het jaar 1218 overleed, liet zich in zijne laatſte ziekte dagelijks van Priesters geeſelen, en van zijnen Kok op den hals treden. Een Biſchop van *Hildesheim* zeide daarom, het ware onmogelijk, dat een zoo boetvaardig Vorst zelfs ſlechts één uur in het Vagevuur zou kunnen verblijven. Evenwel verſcheen hij, na zijnen dood, aan eene Abdis, zijne nabeſtaande, welke hij klaagde: dat hij in het Vagevuur gepijnigd werd, en bad, dat zij, in verſcheidene Kloosters, tien duizend Pſalmen voor hem zou laten bidden, en wel op die wijze, dat de tegenwoordig zijnde bij elken Pſalm tien geeſelſlagen ontvingen; en dat bij elk vers een *Ave Maria* en *Pater Noster* geſproken, en terwijl de geeſeling gebeurde, de Pſalm *De profundis* opgezegd zou worden. Nadat dit volbragt was, meldde hij aan zijne bloedverwante in eene nieuwe ongemeen glansrijke verſchijning, dat hij

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

hij thans tot de eeuwige heerlijkheid was overgegaan (*). Een Graaf van *Namen*, die te zelfden tijde ſtierf, biechtte aan vier Abten te gelijk, en liet zich, in zijne laatſte dagen, van zijne Biechtvaders, met een ſtrop om den hals, op ſtraat rondvoeren, zeggende, dat hij als een hond geleefd hebbende, ook als een hond wilde ſterven (†). Ook vertelde men niet zelden wonderen, welke gebeurd zouden zijn, om te bewijzen, hoe welbehagelijk de belijdenis van zonden en de boete aan God waren. Een jong mensch te *Parys*, die in het jaar 1199 niet in ſtaat was, door zijne tranen en ſnikken zijne verfoeijelijke buitenſporigheden mondeling te biechten, ſchreef ze op; maar toen het ſchrift geopend werd, vond men, dat alles was uitgewischt (§). Een reeds geſtorven *Duitſcher* in het jaar 1212, werd, nadat hij reeds de ſtraffen des toekomenden levens had leeren kennen, alleen daarom van God opgewekt, opdat hij nog eene heel ſtrenge boete van zeven jaren zou kunnen oefenen (**).

Geeſelaars.

De vrijwillige boetdoeningen, zoo wel om daar door, als het ware, God tot medelijden en vergeving van begane zonden te bewegen, als ten behoeve van anderen en om de zielen uit het Vagevuur te verloſſen, gelijk zich de Monniken en Heiligen met dat oogmerk zelven kaſtijdden, verbasterden in dit Tijdvak zelfs in eene ſecte van dwee-

(*) RAYNALD. *ad a.* 1218. *n.* 37. 38.
(†) *Id. n.* 39. (§) *Id. ad a.* 1199. *n.* 45.
(**) *Id. ad a.* 1212. *n.* 45.

Digitized by Google

dweepers en geestdrijvers, welke men ten laatſte voor ketterij verklaarde. Men had reeds in het voorgaande Tijdperk veel werk gemaakt van het *geeſſelen van zich zelven*, en dit gevoelen van de hooge waarde van deze *Apoſtoliſche tucht*, dit *zuiverings-middel*, zoo als men het noemde, waar door men geloofde, voor vele jaren vooruit boete gedaan te hebben, plantte zich in de tegenwoordige tijden voort. ROBERT PULLEYN, (of PULLUS,) de beroemde Leeraar in de Godgeleerdheid te *Parys* en *Oxford*, omtrent het midden der XIIde eeuw, prees dezelve aan in zijn Godgeleerd Zamenſtel (*): „ Daar is," ſchrijft hij, „ eene genoegdoening, welke de natuur van elk in ſtaat is te dragen; evenwel eene ruwe, maar Gode des te aangenamer, hoe vernederender zij is; wanneer namelijk een ieder zich naakt voor de voeten van den Priester nederwerpt, en van denzelven met roeden laat kastijden." Vorsten zelfs gebruikten dit verſterkmiddel van hunne godsvrucht zoo wel, als lieden van alle andere ſtanden. LODEWYK IX, of *de Heilige*, Koning van *Frankryk*, liet zich telkens, na het doen der biecht, van zijnen Biechtvader met vijf kleine ijzeren zaamverbondene kettingjes, die hij in een ijvoren doosje bij zich droeg, geeſſelen; (*disciplinam recipiebat*,) ook plag hij aan zijne kinderen en vertrouwde vrienden zulke kettingdoosjes te gelijken einde te vereeren. Als zijn Biechtvader de ſlagen te zacht deed, gaf hij hem een teeken, dat hij beter toeſlaan moest.

Doch

(*) *L.* VII. *Sentent. C.* 3.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Doch een derzelven had dit van zelve en zoo hard gedaan, dat de Koning 'er vrij wat door lijden moest. Evenwel liet deze hem daar niets van merken, maar zeide het eerst na deszelfs dood, en flechts boertende, aan zijn' nieuwen Biechtvader. Van die genen integendeel, die zich aan deze geeseling niet onderwierpen, werden vreesselijke geschiedenisſen uit de andere wereld verhaald. HUGO, de zoo aanzienlijke Kanunnik van *St. Victor* te *Parys*, in de XIIde eeuw, had eene zoo teedere huid, dat hij zich deze tuchtiging noch in het geheim, noch in het Kapittel zijner medebroederen ooit liet geven. Een van dezen, zijn vriend zijnde, verzocht hem, kort voor zijn ſterven, om hem na zijn' dood te verſchijnen. Hij deed dit werkelijk, en verzekerde, dat hij het wel had; maar, voegde hij 'er bij: „ Omdat ik mij in mijn leven niet heb laten geeſelen, zoo bleef 'er bijna geen ééne Duivel in de *hel*, toen ik naar het Vagevuur ging, die mij niet een' geduchten ſlag gaf."

Onverwacht was het dus niet, dat eindelijk een verbazende hoop menſchen zich vereenigde, die hunne geeſelingen openlijk verrigtten, zonder dat men de naaste reden van deze zeldzame tooneelen weet: De redenen, welke SCHOETGEN gaf (*), vallen te veel in het algemeene of theologiſche; eene uitgezonderd, welke hij uit den *Dominikaan* RZOVIUS aanhaalt, dat de binnenlandſche oorlogen, door welke

(*) *De Secta Flagellantium Commentatio C. 2. p. 10. ſq. Lipſiae 1711. in 8vo.*

ke *Italië* heel langen tijd veel geleden had, de *Italianen* hebben kunnen bewegen, om op eene buitengewone godsdienſtigheid te denken, ten einde deze rampen te doen ophouden. Misſchien hebben toen ook Monniken of Geestelijken in de Biechtſtoelen op de geeſeling van zich zelven aangedrongen, als het zekerſte middel, om zich voor alle zonden met God te verzoenen. SIGONIUS (*) verzekert ook wezenlijk, dat een Kluizenaar, die een' grooten naam van heiligheid had, op Goddelijke aandrift die van *Perugia* vermaand had, om zich door boetdoeningen de Goddelijke genade te verwerven, naardien zij anders binnen kort door eene ſchandelijke ziekte zouden omkomen. Hoe het zij, een Monnik te *Padua* tegen het einde der XIIIde eeuw, geeft daar van een berigt, hetwelk met deze giſſing vrij wel overeenkomt (†). „ Om dezen tijd," ſchrijft hij op het jaar 1260, „ als geheel *Italië* met vele ondeugden en euveldaden beſmet was, greep eene ſchielijke en nooitgehoorde aandoening, (*compoſitio*,) eerst de inwoners van *Perugia*, vervolgens de *Romeinen*, eindelijk bijkans alle Volken van *Italië*, aan. De vreeze van CHRISTUS viel zoo zeer op hen, dat edelen en onedelen, ouden en jongen, kinderen zelfs van vijf jaren, naakt behalve de ſchamelheid, zonder eenige ſchaamte de ſtraten der ſtad in Procesſie paar aan paar rondgingen. Elk van hen had een' geeſel van riemen in de hand, waar mede zij zich, onder zuch-

(*) *De Regno Italiae L.* XIX.

(†) *Monachi Paduani Chronic. L.* III. *ad a.* 1260.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zuchten en huilen, over de ſchouders hevig geeſſelden, dat 'er het bloed uitgutſte; en terwijl zij heele beken van tranen vergoten, als of zij met ligchamelijke oogen het lijden van den Zaligmaker zelve zagen, riepen zij de barmhartigheid Gods en de hulp van zijne Moeder aan; zij baden demoedig, dat hij, die zich reeds met ontallijke boetelingen had laten verzoenen, ook hen, die hunne misdaden beleden hadden, wilde verſchoonen. Dus liepen zij niet alleen bij dag, maar ook 's nachts, in den hardſten winter, met brandende waschkaarſen, bij honderden, duizenden, ja tienduizenden, door ſteden en Kerken; en wierpen zich ootmoedig voor de altaren neder, terwijl de Prieſters met kruiſen en vaandels vooruitgingen. Hetzelfde deden zij in dorpen en vlekken; zoodat velden en bergen ſchenen te weergalmen van de ſtemmen van het geroep tot God. Ten dezen tijde hielden alle Muzijkinſtrumenten en Minneliederen op. Overal hoorde men in ſteden en dorpen het klaaggezang der Boetelingen; ſteenen harten werden door deze treurige tonen geroerd, en zelfs de oogen der verharden konden zich niet van tranen onthouden. Ook de vrouwen bleven niet zonder deelneming aan deze Godsvrucht; niet alleen geringe, maar ook aanzienlijke Matronen, en teedere Jonkvrouwen, deden dit in hare woningen, met alle eerbaarheid. Thans verzoenden bijkans allen, die tweedragtig waren, met malkander; woekeraars en roovers haaſtten zich, om het kwalijk verkregene goed weder te geven; en anderen, die in menigerlei misdaden gewikkeld waren, beleden

zoo dat velden en bergen ſchenen te weergalmen van de ſtemmen van het geroep tot God.

XVIII. D. Bladz. 360.

Digitized by Google

Digitized by Google

den hunne zonden ootmoedig, en verbeterden hun ijdel gedrag. Men opende de gevangenisſen; de gevangenen werden losgelaten, en aan de ballingen vergund, om in hun vaderland terug te keeren. In der daad, mannen en vrouwen verrigtten zulke werken van heiligheid en barmhartigheid, als of zij vreesden, dat de Goddelijke Almagt hen door vuur uit den hemel zou verteeren; of de hevigſte aardbeving hen onverziens verſlinden; of andere plagen hen treffen zouden, door welke de Goddelijke geregtigheid gewoon is, de zondaren te ſtraffen. Over deze onverziene bekeering, die zich over geheel *Italië* door verſcheidene landen uitbreidde, waren met regt niet alleen middelmatige verſtanden, maar ook wijze mannen verwonderd, terwijl zij overwogen, van waar deze zoo onſtuimige drift voortkwam: bijzonder daar deze ongehoorde ſoort van boete niet van den Paus ingezet was, die toen te *Anagni* zijnen Zetel had; en ook geen Prediker of eenig ander perſoon van aanzien hen door invloed of welſprekendheid bewogen hád; maar het begin daar toe door eenvoudige lieden gemaakt was, wier voetſtappen Geleerden en ongeleerden terſtond gevolgd waren. Doch werkelijk was het de genade van den Heiligen Geest, die geene langzame maatregelen van ondernemen kent; maar haastelijk waait, waar zij wil; deze ontſtak het hart van éénen mensch met het vuur van hare liefde, en ontvlamde door deszelfs voorbeeld ook de overigen." Duitſche Chroniekſchrijvers der naastvolgende eeuwen beſchrijven deze omgangen van geeſelaars omtrent op gelijke wijze; alleen voegen zij 'er nog bij,

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

dat dezelve, om niet gekend te worden, het hoofd bedekt hadden, en dat zij drie en dertig jaren lang ter gedachtenis van JEZUS levensjaren op deze wereld, zich tweemaal op elken dag gegeeſeld hebben.

Wij kunnen het den bovengemelden Monnik niet kwalijk nemen, dat hij in zijnen tijd met velen van de tijdgenooten dit voor een onmiddelijk werk van de Goddelijke genade aanzag; maar elke onpartijdige waarnemer zal 'er geheel anders over oordeelen, omdat zoodanige eigenwillige godsdienst en kastijding van het ligchaam geheel ſtrijdig is met den echten Geest van het Christendom. Dat eenige goede handelingen en zachter zeden 'er de onmiddelijke gevolgen van zullen geweest zijn, bewijst niets meer, dan dat zinnelijke aandoeningen van eene ongewone levendige natuur op de verbeelding en het hart van den grooten hoop een tijd lang gewerkt kunnen hebben; ten minſte de duurzaamheid van deze verbetering van zeden was zeer kort, alzoo men dezelfde oude wanordens in *Italië* ſpoedig weder aantreft.

Ondertusſchen nam deze drift ſchielijk een einde, alzoo zij geene onderſteuning of goedkeuring vond bij de Pauſen of Geestelijkheid; ook verboden verſcheidene Vorsten deze dweepers uitdrukkelijk, om in hun land te komen; zoo als MANFRED, toen Koning van *Sicilië*, die in ſpijt van den Paus dat Koningrijk bezat, en vreesde, dat onder dit voorwendſel een leger Pausſelijke aanhangers in zijn land mogt vallen; ook verbood de *Marcheſe* PALLAVICINI hen onder zware bedreigingen in zijne landen rond te loopen. Een aantal van deze Boetelingen

was

was reeds in het jaar 1261 over de *Alpen* gegaan, en in *Beyeren* gekomen, maar de Hertogen van *Beyeren* wilden hen in hun land niet dulden. In hetzelfde jaar bevonden zij zich ook in *Bohemen*, waar zij van den Koning OTTOKAR verjaagd werden; op dezelfde wijze was het in *Polen*, *Meisfen* enz. Evenwel vertoonden zij zich in *Duitschland*. In het jaar 1261 waren 'er 1200 in *Straatsburg* gekomen, waar bij zich vervolgens nog 500 anderen voegden. In het jaar 1296 kwamen 'er in die ſtad 28 anderen in witte kleederen, met zakdoeken om het hoofd, die zichzelven de ſtad rond voor alle Kerken geeſelden.

Deze lieden worden in de volgende eeuwen ook nog in de Geſchiedenis gevonden. Men noemt ze in het *Italiaansch Flagellatori*; in de Latijnſche Chronieken heeten zij *Flagellantes*, *Flagellatores*, en *Flagellarii*, bij de Duitſchers: *Geeſelbroeders*, *Flaglers* en *Bengelers*, de eerſte namen van *geeſelen* en het Latijnſche *Flagellum*, de laatſte naar den *bengel* of knuppel, welken zij ter hunner verdediging droegen.

Met de XIIIde eeuw ging deze *dweeperij* zoo ver en maakte zoo groote opſchuddingen, dat men de geheele *ſecte* der geeſelaren heel ſpoedig algemeen zocht te onderdrukken. In het jaar 1303 komen 'er ſporen van deze dweeperij voor; maar de vreeſelijke Pest, welke van het jaar 1347 af een groot deel van *Europa* zes of zeven jaren verwoestte, gaf op nieuw aanleiding, tot eene vernieuwing van deze boete, opdat door dezelve, gelijk men meende,

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Gods toorn mogt afgewend worden. In het jaar 1349 ſtonden de geeſelaars in groote menigte op; meermalen gingen 'er 70 of 80 met zweepen met knoopen voorzien te gelijk door de ſtraten; die zich in troepen verdeelden, en velen tot godvruchtige navolging opriepen. Zelfs vrouwen geeſelden zich op de ontblootte borst. Over het algemeen namen zij vele nieuwe Godsdienstoefeningen waar; abſolveerden malkanderen van de zonden; predikten Apokrijfe Leeringen, waar door zij merkelijken haat verwekten tuſſchen de Geeſtelijkheid en de Leeken. Op hunne togten door *Italië* en *Duitſchland* kwamen 'er 200 onder eenen aanvoerder en twee Leeraren te *Spiers*, waar zij zulken ſchijn van heiligheid vertoonden, dat men hen op 's lands kosten onthaalde. Te *Straatsburg* en *Aken* waren 'er ontallijke. KAREL IV zou in de laatſtgenoemde ſtad gekroond worden, maar moest uit hoofde van de menigte dezer lieden en van andere vreemdelingen de plegtigheid naar *Bon* verleggen. Dewijl de *Joden* ten dezen tijde beſchuldigd werden, dat zij de peſt veroorzaakt hadden, hielpen de geeſelaars velen van dezelve verbranden, maar verloren ook daarom ſomtijds door de *Joden* het leven. In *Polen*, waar insgelijks een zwerm van dezelven gekomen was, verbood de Aartsbiſchop van *Gneſen*, hen aan te nemen. In de XIVde eeuw verbreidde zich deze aanhang in vele Duitſche ſteden, in *Zwitſerland*, de *Nederlanden*, *Engeland*, tot zelfs te *Avignon*, den toenmaligen Zetel der Pauſen.

KLEMENS VI, aan wien KAREL IV geſchreven had,

had, dat hij eene ſecte behoorde te beperken, welke anders ligtelijk de geheele wereld zou kunnen verleiden, liet deswegens in het jaar 1346 aan den Aartsbisſchop van *Maagdeburg* een ſcherp *Breve* tegen hen uitgaan; waar in hij hen eene van den duivel verleide menigte eenvoudige menſchen noemt, die beweerden, dat CHRISTUS te *Jeruzalem* aan den Patriarch aldaar verſchenen was, en hem dingen gezegd had, die ſtrijdig waren met de H. Schrift. Bijzonder beſchuldigt hij hen, dat zij met verwaandheid de ſleutels der Kerke gering achtten, en tot verachting van de Kerketucht, voor zich uit het kruis des Heeren, en aan weerskanten van hetzelve een zwart kleed droegen, dat zij onder den naam van boete eene ongewone levenswijze voerden, vaste, maar naar de regten verbodene bijeenkomſten hielden; ook tot andere van de gewone zeden der Geloovigen afwijkende handelingen vervielen; en eindelijk roekeloos genoeg waren, om voorſchriften voor zich te ontwerpen, welke dwalend, ongerijmd en bij God en menſchen gehaat waren. Naardien ook, zegt hij, de meesten van hen, of hunne aanhangers, onder een vroom voorwendſel wreed handelden; Joden en vaak zelfs Christenen ombragten; de goederen van Geestelijken en Leeken plunderden; zich het regtsgebied hunner Overheden aanmatigden, en voorts veel bedreven, dat ongeoorloofd was: zoo verbiedt hij dezen aanhang voor altijd, en begeert, dat de Prelaten derzelver leden door Kerkelijke en Wereldlijke ſtraffen kastijden, en allen, met hulp der Overigheid, tot zijn nader bevel gevangen

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zouden laten zetten. Evenwel wil hij hier mede geenszins verbieden, dat de Christenen de hun Kerkelijk opgelegde, of vrijwillig met een goed oogmerk en zuivere Godsvrucht opgenomene boete, in hunne woningen of elders, doch zonder bijgeloovige gebruiken, en genootſchappelijke verbindtenisſen van verbodene natuur, voltrekken, en op deze wijze door hunne oefening in goede werken God dienen konden.

Het zijn dus geen Ketterijen welke de Paus dezen aanhang te laste legt. Hunne hoofdmisdaad was eigenlijk, dat zij willekeurig eene plegtigheid invoerden en procesſien hielden zonder voorkennis en goedkeuring der Geestelijkheid. Ook heeft men gedacht, dat KLEMENS, om deze eigenwillige boete te keer te gaan, zijn Jubeljaar op het jaar 1350 uitgeſchreven zal hebben. Ondertusſchen kon het niet anders, of deze Geeſelaars, voornamelijk toen zij zich aan den Paus en de Geestelijkheid niet wilden onderwerpen, moesten ſpoedig voor Ketters uitgemaakt worden, en wezenlijk gebood ook GREGORIUS XI, in het jaar 1372, aan de Kettermeesters in *Duitſchland*, dat zij hen als Ketters zouden behandelen, *omdat zij de Kerkelijke Sacramenten loochenden*, waar van de zin waarſchijnlijk is, dat zij zich in de Godsdienſtige plegtigheden niet wilden voegen naar den wil der Geestelijkheid.

In de eerſte tijden der XVde eeuw werden hun ook velerlei dwalingen in het geloof te laste gelegd. Zij hadden zich, niettegenſtaande de vervolgingen der Pauſen en der Inquiſiteuren, ſtaande gehouden,

en

en verſchenen thans op eens in *Thuringen*. Evenwel ſchijnt het *Genootſchap der Fleglers*, (*Tritarum Societas*,) waar van een oud Schrijver gewaagt, in de jaren 1411 en 1412 niet tot deze Geeſelaars behoort te hebben, maar een Genootſchap van onrustige Edellieden geweest te zijn. Maar in het jaar 1414 traden de Geeſelaars weder in het *Thuringſche* gewest *Sangerhauſen* te voorſchijn. De beide Broeders FREDERIK *de Strijdbare* en WILLEM, Landgraven van *Thuringen* en *Meisſen*, lieten het aan den Doctor der Theologie, Dominikaan en Inquiſiteur, HENDRIK SCHÖNEFELD over, om hun vonnis uit te ſpreken. Deze liet 34 van dezelve in de gemelde ſtad voor zich komen, en hield hun hunne dwalingen voor; de meesten van hen herriepen dezelve, drie uitgezonderd, die hij liet verbranden. Op een' ander tijd bragt hij 'er nog 91 op den brandſtapel, onder welken ook hun Leeraar KOENRAAD SCHMID was, die zich veel aanhangers verkregen had, en zulke ſtrafoefeningen woonden de beide Vorsten meermalen bij. Van hunne dwalingen hebben twee van hunne Tijdgenooten, GOBELINUS PERSONA, Deken te *Bielefeld* en Officiaal van den Biſchop van *Paderborn*, en nog vollediger de *Sakſiſche Augustiner* Monnik DIEDERIK VRIE geſchreven. VRIE geeft 'er vijftig op, van welke de volgende de voornaamſte zijn: De ſecte der *Kruisbroederen*, (*Crucifratres*,) gelijk hij hen noemt, die omtrent ſedert 60 jaren de wereld, al geeſelende, rondtrekt, beweert, haren oorſprong uit eenen Brief van den hemel genomen te hebben, welken een Engel te *Rome* op het Altaar

V BOEK VII Hoofdst. na C. G Jaar 1073 tot 1517.

van den Heiligen PETRUS gelegd had. Sedert had God den Paus en der geheele Geestelijkheid hun geestelijk ambt en gezag ontnomen; dewijl deze ſtand zulks zoo wel verdiend had, als die kooplieden hunne verdrijving uit den Tempel door CHRISTUS. Sedert dien tijd hadden geene Kerken of Kerkhoven, water, zout, asch en olie door eenen Priester gewijd kunnen worden; de zoogenoemde Kerken waren ſlechts roovershölen; en de Priesters, die de Sacramenten bedienden, geestelijke moordenaars; het opzingen der Kerkelijke Liturgie was een hondengehuil; in plaats van den waterdoop was van God *de doop met eigen bloed* ingeſteld, zoo als zij dien oefenden; zoo hadden ook alle andere Sacramenten hunne kracht verloren; ja, als CHRISTUS in het Avondmaal tegenwoordig zou wezen, dan moest hij al lang opgegeten zijn, al was hij zoo groot als een berg; dan zouden ook de Priesters erger zijn, dan de verrader JUDAS, omdat zij CHRISTUS voor een' enkelen penning verkoopen; en dit Sacrament was blootelijk een *koekoek*, een goochelſpel der Prieſteren. Zij ontkenden, dat de *biecht* aan eenen Priester noodzakelijk was, om vergeving der zonden te verkrijgen; men wreef zich door dezelve enkel aan een morsſig zwijn; maar het vrijwillig geeſelen nam de groſſte zonden weg, en hielp in den dood meer, dan een geheel pond olie in het laatſte olieſel uitgeſtort. Insgelijks verwierpen zij alle aflaten. Zij geloofden, dat de *Antichrist* al lang geregeerd had, nademaal hij uit de Prelaten en Priesters beſtond; hunnen KOENRAAD SCHMID hielden zij voor HENOCH,

NOCH, dien God uit de wereld in den hemel opgenomen had; en deze zou eens het laatſte oordeel houden. Naar hun gevoelen had God *de zielen van alle menſchen terſtond* in het begin geſchapen, en in het *Paradijs* geplaatst. Alle *eden* zijn wel *doodzonden*; doch het is den Geeſelaren *eer geoorloofd*, voor de Inquiſiteuren *valsch te zweeren*, dan hunne ſecte te verraden, terwijl zij den meineed met geeſelen verzoenen kunnen. Daar is geen *Vagevuur* en *de gebeden voor de dooden* helpen dezelven niets; alle plegtigheden, voor dezelven waargenomen, dienen enkel voor de nagelatenen tot troost en vullen den buidel der Geeſtelijken. Het *Kruis* van CHRISTUS en de *Beelden der Heiligen* kunnen zonder afgoderij niet worden aangebeden. Alleen het *Feest* van CHRISTUS *geboorte*, en de ſterfdag van MARIA kunnen gevierd worden. Latere Schrijvers hebben hier nog de eene en andere beſchuldiging bijgevoegd, bij voorbeeld: dat zij voorgaven, dat het door hun geeſelen uitgedreven bloed zich vermengde met het bloed van CHRISTUS; dat zij zich de gave van wonderwerken hebben toegeſchreven, en één van hen had zich voor den Zoon van God uitgegeven. Men merke op, dat al deze beſchuldigingen van de vijanden der Geeſelaars worden bijgebragt, dat wij 'er zoo veel uit zien, dat deze lieden den haat der Geeſtelijken zich hebben op den hals gehaald, en dat waarſchijnlijk, zoo men van hen zelven iets omtrent hunne gevoelens mogt kunnen lezen, blijken zou, dat 'er onder de dweepende Geeſelaars ten onreg-

VOER VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

regte lieden betrokken zijn, wier brein niet zoo geheel verwrikt was.

Zonderling is het, dat de Geefelaars in *Arragon* in eenen vermaarden Heiligen den Dominikaner VINCENTIUS FERRERIUS, eenen openbaren verdediger vonden. Men weet dit uit eenen Brief van GERSON aan denzelven in het jaar 1417 geſchreven: *Epiſtola miſſa Magiſtro Vincentio, Ord. Praedicatt. Dei ſeminiverbio ferventiſſimo, contra flagellantes* (*), in welken hij denzelven daar van poogde af te trekken, zonder dat men weet, welke uitwerking deze Brief bij FERRERI gehad hebbe. Doch GERSON ſchreef vervolgens nog eene opzettelijke verhandeling tegen deze Geefelaars (†), in welke hij vele goede zaken tegen het Bijgeloof aanvoert, zonder te bedenken, dat zijne redenen ook krachtig waren tegen elke ſoort van eigenwilligen Godsdienſt.

De Geefelaars ſchenen nu allen verſtrooid te raken, evenwel vertoonden zij zich nog nu en dan. In *Pruiſſen* was deze aanhang in het jaar 1445 in zulke achting, dat hun vrijheid gegeven werd, in het geheele land rond te gaan, te koopen en te verkoopen. Daar tegen werden weder in het jaar 1454 te *Sangerhauſen* 22 Geefelaars van beide kunnen verbrand, welke, gelijk eene oude Chroniek zegt, ten uiterſte hardnekkig waren in te beweeren, dat alle boosheid oorſpronkelijk was van de kwade ze-

(*) *Opp. Tom.* II. *P.* II. *pag.* 658.

(†) *l. c. pag.* 660-664.

zeden der Geestelijkheid. Evenwel vindt men nog in het jaar 1501 een aantal derzelven in *Duitschland*. Zij kwamen, gelijk men verhaalt, uit *Italië*, in grijze rokken, met ontblooten hoofde en voeten, dragende een klein houten kruisje in de hand; zij behandelden geen geld; dronken wijn noch bier; aten, uitgezonderd zondags, slechts eenmaal daags, en gebruikten enkel groenten en wortelen met water en zout. Hunne boetdoeningen namen met de vijf jaren een einde.

Oorbiecht

Maar de Biechtvaders van Christenen, die zich als Biechtkinderen aan hun toevertrouwden, schreven aan dezelven op eene geregelde wijze boetdoeningen voor. Te weten, in dit Tijdvak had eene Pausselijke wet het eerst aan alle Westersche Christenen als eenen pligt opgelegd, om voor hunne eigene Priesteren op zekere tijden eene volledige belijdenis van zonden af te leggen, en zich aan de boete te onderwerpen, welke deze hun zouden opleggen. In de oudste eeuwen der Kerk was eene openbare belijdenis van grove zonden bekend; in de Vde eeuw had LEO I eene geheime belijdenis aangeprezen, doch alleen zware misdaden bedoeld; tot in de IXde eeuw was het nog geene verpligting, dat men alle zijne zonden aan eenen Priester belijden moest. De Kerkvergadering te *Chalon*, in het jaar 813, ten tijde van KAREL *den Grooten*, meldt twee gevoelens over de belijdenis der zonden; eenige wilden dezelve alleen aan God beleden hebben; anderen geloofden, dat dit ook aan den Priester geschieden moest. De vergadering erkende het een en ander voor eene nut-

ti-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tige gewoonte; leerde, dat God eigenlijk alleen *de Vergever*, (*Remisfor*,) *der zonden* is; en erkent, dat men *door de biecht voor den Priester* enkel *leert, hoe men van zonden gereinigd moet worden.* Ook in de drie volgende eeuwen was 'er geene algemeene wet over de noodzakelijkheid, om voor den Priester te biechten, alhoewel de Heil. BERNHARD, HUGO en RICHARD van *St. Victor*, ook PIETER van *Clugny*, meer op deze belijdenis der zonden hebben aangedrongen, dan hunne voorgangers. De bekende GRATIANUS in zijne *Decreten* voert wel de gronden voor en tegen aan, omtrent de noodzakelijkheid dezer biecht, maar laat het oordeel echter aan zijne Lezers over, dewijl het een en ander van wijze en godzalige mannen beweerd was. De bekende *Roomfche Correctoren* hebben wel op die plaats van GRATIANUS aangemerkt, dat het toch zeker was, dat 'er van eene doodzonde eene facramenteele biecht moet afgelegd worden; maar de bewijzen, die zij bijbrengen, zijn latere Pausfelijke bevelen; dus blijft het zeker, dat omtrent het midden der XIIde eeuw, in een van de Pausfen goedgekeurde verzameling van het Kerkelijk Regt nog niets naauwkeurig daaromtrent bepaald is.

INNOCENTIUS III deed dit eerst in het jaar 1215, op de Kerkvergadering van *Lateraan*, in den beroemden *Canon: Omnis utriusque Sexus* (*). „ Elk geloovige van beiderlei geflacht, zegt hij daarin, zal, tot rijpe jaren gekomen zijnde, (*ad annos dis-*

(*) *Conc. Later.* IV. *Can.* 12. *ap.* HARD. *T.* VII. *p.* 35.

discretionis,) alle zijne zonden aan zijnen eigenen Priester, ten minſte eens in het jaar, getrouw belijden, en naar zijn vermogen trachten, om de hem opgelegde boete te vervullen, terwijl hij ten minſte op Paſchen het Sacrament des Avondmaals eerbiedig gebruiken moet; ten ware hij misſchien, naar den raad van zijnen eigenen Priester, om eene behoorlijke reden goed mogt vinden, zich van dit gebruik voor eenen tijd te onthouden: anders zal hij bij zijn leven niet in de Kerk toegelaten worden, en na zijn' dood geene Christelijke begrafenis bekomen. Deze heilzame verordening zal daarom ook naauwkeurig in de Kerken afgekondigd worden, opdat niemand een voorwendſel vinde in zijne onwetendheid, doch indien iemand, om eene regtmatige reden, aan een' ander zijne zonden wil biechten: dan zal hij daar toe eerst verlof van zijn' eigen Priester verzoeken en bekomen; naardien de ander anderszins niet ontbinden of binden zou kunnen. Maar de Priester zal behoedzaam en voorzigtig zijn, opdat hij, op de wijze van eenen bekwamen Geneesmeester, wijn en olie in de wonden van den gewondden giete; hij zal zorgvuldig de omſtandigheden des zondaars en der zonde navorſchen, ten einde daar door verſtandige kennis te bekomen, welken raad hij hem geven, en welke hulpmiddelen hij gebruiken moet, terwijl hij velerlei proeven neemt tot genezing van den kranken. Doch hij wachte zich, dat hij noch door woorden, noch door eenig teeken, noch op eenige andere wijze den zondaar verrade; maar indien hij wijzer raad behoeft, mag hij dien, zonder den perſoon

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

ſoon te noemen, bij een ander met voorzigtigheid halen. Want die zich zou verſtouten, om de zonde, hem in den Biechtſtoel geopenbaard, te ontdekken, dien bevelen wij, niet alleen van de Prieſterlijke bediening te ontzetten, maar ook, ten einde beſtendige boete te doen, hem in eene naauwe Kloosterbewaring op te ſluiten."

Men kan niet bepaaldelijk zeggen, welke bijzondere reden den Paus INNOCENTIUS III bewogen hebben, om deze geheime of zoogenoemde *Oorbiecht*, (*Confeſſio Auricularis*,) aan alle Chriſtenen van zijne Kerk als eenen pligt voor te ſchrijven. Het is genoeg, dat door dezelve het gezag der Geeſtelijkheid op eene verbazende wijze werd uitgebreid, gelijk het ook vervolgens zeer gewoon is, dat 'er van *de regterlijke magt in den Biechtſtoel* geſproken wordt. Dat zijne wet iets nieuws en ongewoons in de Kerk behelsde, wordt thans door verſcheidene *Roomſche* Schrijvers zelven erkend; ook ſpreken 'er de Scholastieken in de XIIIde eeuw op diezelfde wijze van, gelijk THOMAS van *Aquino*, BONAVANTURA enz. Hier en daar liet zelfs wel eene zachte ſtem zich tegen deze nieuwigheid hooren, welke echter ſpoedig tot zwijgen gebragt werd. Zoo wederleide THOMAS van *Aquino*, op bevel van den Generaal zijner Orde, in een bijzonder geſchrift, *de forma abſolutionis*, het gevoelen van eenen Ongenoemden, dat de Priester bij de *abſolutie* zich niet behoorde te bedienen van het Formulier: „Ik *abſolveer* u!" maar liever van dit: „De almagtige God ſchenke u vrijſpreking en vergeving!" welk gevoe-

voelen deze Ongenoemde met 17 redenen verſterkt had, welke THOMAS poogt optelosſen, en daartegen het nu aangenomene formulier op zijne wijze te handhaven.

Met dit al was dit gezag van den Biechtſtoel niet zoo gevestigd, of het werd door de menigvuldige uitgeſtrekte *aflaten* dikwerf afgebroken. *Aflaat* is een ontſlag van de Kerkeboete of ſtraffe, welke van eene Gemeente, van Bisſchoppen of Kerkvergaderingen aan eenen groven zondaar was opgelegd. Dus was reeds in de oudſte Kerk, in welke men eene Kerkeboete en eene Kerketucht had, door welke een berouwhebbend zondaar, die uit de Kerk was uitgeſloten, tot boete verpligt was, (aan de Kerk, niet aan God,) *aflaat*, ontſlag, vergeving bekend. De geoorloofd- of ongeoorloofdheid derzelve maakte den twist uit tusſchen de Regtzinnigen en de *Novatianen*. Het is wel zoo, dat de Kerkleeraars van TERTULLIANUS af tot AUGUSTINUS toe dikwijls deze Kerkelijke voldoening als zoodanig voorſtellen, die met betrekking tot God bewezen wordt, doch hunne geheele leerwijze toont, dat zij dit van het opregt berouw en dadelijke bekeering verſtonden, welke de Kerk bij hare boetelingen onderſtelde.

Aflaten.

Bij deze mengeling van ſtrengheid en zachtheid in de Kerkelijke tucht bleef het genoegzaam gedurende de zes eerſte eeuwen der Kerk; ja ook voor heimelijke zonden werd nog dikwijls genoeg openlijke boete gedaan. Doch tevens moet niet vergeten worden, dat, terwijl aan de ééne zijde het Monnikenleven

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

boetdoeningen zonder eenigen aflaat en zonder ophouden invoerde, aan de andere zijde de nieuwe godsdienstigheden en zoogenaamde goede werken, bij voorbeeld, Bedevaarten, stichten van Kerken en Kloosters, en het begiftigen van dezelve, allengs zelve middelen werden om ontslag te hebben van de Kerkelijke boete. Hoe zeer deze middelen door de Geestelijken werden aangeprezen, leert eene plaats van SALVIANUS in zijn werk *tegen de gierigheid der Geestelijken*, dat „ de meesten het der moeite niet waardig achtten, hunne ondeugden door belijdenis en voldoening, noch, het welk het gemakkelijkste was, ten minste door giften en milddadige handelingen af te koopen." Sedert het einde der VIde eeuw maakten de Boeken van JOANNES JEJUNATOR, of *den Vaster*, THEODORUS van *Cilicië*, BEDA *den Eerwaardigen*, en EGBERT Aartsbisschop van *York*, over de boetdoeningen eene merkwaardige verandering ten aanzien der Kerkeboete en derzelver ontslag. Zij maakten de eerste eenigermate zwaarder, terwijl zij de laatste gemakkelijker maakten. Zij bepaalden elke, ook de geringste, dikwijls enkel ingebeelde misslagen, niet zonder buitensporigheid in de opgave der omstandigheden, maar leerden tevens, dat men de boete voor dezelve in eene andere, die gemakkelijker was, kon veranderen, bij voorbeeld, in plaats van een dag op water en brood te vasten, kon men in de Kerk 50 Psalmen knielend zingen enz. Zoo vinden wij een voorbeeld van eenen Rijken, die eene grove zonde begaan had, maar evenwel spoedig weder in de gemeenschap der Kerk werd toe-

toegelaten, dewijl hij in zijn verzoekschrift ten dien einde te kennen gaf, dat 'er voor zijne misdaad wel zoo vele Psalmen door anderen gezongen waren en gevast was, en ook door zijne aalmoezen zoo rijkelijk geboet was, dat hij niets meer noodig zou hebben, al leefde hij nog honderd jaren, misschien een matig vasten uitgezonderd; ook meent men, dat de spreekwijze: *pro redemtione animae*, (*tot vrijkooping der ziel*,) welke men van soortgelijke giften aan Kerken enz. plag te gebruiken, van dezen tijd af in gebruik zal gekomen zijn; evenwel vindt men die spreekwijze, welke uit den *Latijnschen* Tekst *Dan.* IV. 24. ontleend is, reeds in de Vde eeuw in gebruik.

Van de VII tot de XIIde eeuw, nam de strengheid der boetdoeningen toe, door het geeselen van zich zelven; veeljarig omzwerven door vreemde landen, en opsluiten in Kloosters enz. Maar te gelijker tijd wezen de Bisschoppen aan de Christenen een' gemakkelijken weg aan, om van de Kerkelijke straffen der zonden ontheven te worden: „Wie tot den opbouw, zeggen zij, of het herstel van zekere Kerk, of Bedehuis, eene bepaalde kleine geldsom opbrengt, dien ontslaan wij in den Heere van een derde of vierde deel der hem op te leggen boete." Deze vergeving werd ook door andere soorten van milddadigheid, door geld ter verbetering van wegen en bruggen te geven, verkregen. Zeldzaam echter werd die geheele boete door de Bisschoppen kwijtgescholden; dit bleef voor den Paus voorbehouden. In de XIIde eeuw hadden de *Paryſche* God-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

geleerden over dit onderwerp verſchillende gevoelens, en PIETER *de Zanger*, (PETRUS CANTOR,) Kanunnik te *St. Victor*, maakte 'er vele zwarigheden tegen, welke hij echter aan de beſliſing van den Paus en de Biſchoppen overlaat. Deze zeide onder anderen tegen MAURITIUS, Biſchop van *Parys*, die enkel van het voordeel van zulken aflaat voor geld, de Hoofdkerk dier ſtad aan de Maagd MARIA gewijd, (*Egliſe de notre Dame*,) gebouwd, en vier Abdijen in de nabuurſchap geſticht had, en die hem naar zijn gevoelen over deze gebouwen vraagde: hij zou beter gedaan hebben, als hij zijne gemeente vlijtig tot het waarnemen der boete vermaand had. Dit misbruik ging zoo ver, dat INNOCENTIUS III op de Kerkvergadering van *Lateranen* 'er eene wet tegen liet opſtellen (*). „ Dewijl, zoo luidt deze wet, door onvoorzigtige en overvloedige aflaten, (*Indulgentiae*,) welke ſommige Prelaten der Kerk niet ſchroomen uit te deelen, zoo wel de ſleutels der Kerk in minachting gebragt worden, als de boetdoenende genoegdoening krachteloos gemaakt wordt: zoo zal, bij de inwijding eener Kerk, het zij die door eenen of door meer Biſchoppen verrigt wordt, de aflaat niet verder dan één jaar uitgeſtrekt worden; en wanneer jaarlijks de inwijding der Kerk gevierd wordt: zoo zullen niet meer dan 40 dagen van de opgelegde boeten afgekort worden. Tot dit getal van dagen zullen zich ook de aflaatbrieven, welke om verſcheidene andere redenen gegeven worden, ins-

(*) *Can.* 62. *T.* VII. HARD. *p.* 66.

insgelijks bepalen, dewijl de Roomſche Paus zelve, die toch de volheid der magt bezat, zoodanige matiging in dergelijke gevallen plag waar te nemen."

Ondertusſchen waren het eigenlijk de Pausſelijke aflaten, die in dezen tijd alle Kerketucht vernietigden, door derzelver toepasſing en uitgeſtrektheid. Reeds verklaarde Paus JOANNES VIII, dat al de genen, die in den oorlog met de *Saracenen* in het jaar 878 waren omgekomen, aflaat zouden genieten, hetwelk men aanmerkt het eerſte voorbeeld te zijn van aflaat voor de dooden. Op het einde van deze eeuw verzochten de *Beyerſche* Bisſchoppen den Paus om aflaat voor de ziel van den overledenen Keizer ARNULF. En van nog meer beteekenis waren de Pausſelijke aflaten bij gelegenheid der kruistogten. GREGORIUS VII gaf in 1084 door zijnen Legaat, ANSELMUS, Bisſchop van *Lucca*, aan alle aanhangers van Keizer HENDRIK IV aflaat, als zij dezen verlaten en tegen hem de wapens wilden opvatten. Maar voornamelijk kondigde URBANUS II op de Kerkvergadering van *Clermont* in het jaar 1096 af, dat allen, die aan de eerſte door hem voorgeſtelde kruisvaart deel zouden nemen, van alle boetdoeningen voor de zonden ontſlagen zouden zijn. Ja, ſpoedig was het niet meer noodig, deze kruisvaarten zelve bij te wonen. Men behoefde ſlechts eenen ſoldaat te leveren, of daar geld toe te geven, of anders deze heilige oorlogen met geld te ondersteunen. De aflaten voor deze kruistogten beſtemd, werden vervolgens uitgebreid tot de oorlogen tegen de zoogenoemde Ketters. Op deze wijze werden deze Paus-

Pausſelijke aflaten

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſelijke aflaten, die men volkomenen noemde, (*Indulgentiae plenariae*,) zoo algemeen, dat millioenen menſchen zonder eenige moeite derzelve deelachtig konden worden. —

Honderd jaren lang waren dezelve in volle gebruik, toen de *Scholastieken* hunne onderzoekingen daar over begonnen op te ſtellen, en wel naar hunne gewoonte, niet om dezelve naar waarheid te beoordeelen, maar om door alle ſpitsvinnigheden dezelve te ontſchuldigen, te vergoelijken en te verdedigen; en daar bij was wel hun ſterkſte grond *de Schat der Kerk*, waar wij hier voor van geſproken hebben. De Biſſchoppen deden veelal hun best, om de Kerkelijke boetdoeningen te verlagen, en aan de aflaten aanzien te geven, gelijk WILLEM, Biſſchop van *Parys*, omtrent het midden der XIIIde eeuw, beweerde: dat het nuttiger en Gode aangenamer was, eenen *Denier*, (eene kleine Franſche munt, een penning,) of drie eijeren tot den opbouw eener Kerk te geven, dan zich als een beul te pijnigen, (*tormentorum poenitentialium carnificina.*) Evenwel moesten zij voor den Paus onderdoen, die hier in ook de volle magt had en oefende, en zoodanige aflaten niet alleen op verzoek verleende, maar aan ontallijke Christenen vrijwillig aanbood. Men verzocht dezelve menigmaal van den Paus. En eene Monnikenorde, Kerk of Klooster was geholpen, wanneer zij een' voortdurenden Pauſelijken aflaat bezat. De Bedelmonniken waren te meer gezet op zulke rijke bronnen van inkomſten, omdat zij van aalmoezen leven moesten. Dus hebben wij, in de

Ge-

Geſchiedenis der *Franciskanen*, reeds geſproken van den zoo vermaarden *Portiuncula - aflaat*, welken CHRISTUS zelve, op voorbede van zijne Moeder, aan hunnen Stichter zal gegeven hebben, maar welke de Heilige FRANCISCUS evenwel van den Paus verzocht, omdat misſchien het berigt uit den Hemel niet ieder een geloofwaardig genoeg mogt voorkomen. Ook maakte de Paus in het eerst zwarigheid, en bepaalde eindelijk den aflaat, welken men in die Kerk verkrijgen kon, tot eenen dag, dien namelijk na den Feestdag van *St. Pieters-ketenen*, of den tweeden Augustus; de *Franciskanen* hebben naderhand beweerd, dat PAULUS III hem tot alle dagen zal hebben uitgeſtrekt. Meer andere aflaten, zelfs gedeeltelijk voor meer dan 1000 jaren, zijn aan deze Orde verleend geworden.

De *Dominikanen* hebben zich bijzonder den *Rozenkrans* eigen gemaakt. Wij hebben elders reeds gezegd, dat het ten minſten heel onzeker is, dat de *Rozenkrans*, ook de *Pſalter* en de *Kroon van Maria*, en ſedert de XIIIde eeuw gemeenlijk een *Pater Noster* genoemd, den Heiligen DOMINICUS tot uitvinder zou hebben, gelijk ook het woord *Roſarium* in de ſchriften der oudſte *Dominikanen* niet voorkomt. Hoe het zij, de *Benedictijnen* ſchrijven dit doorgaans aan hem toe, als ook de aanleiding tot de *Broederſchap van de Rozenkrans*. Het zekerſte is, dat ALEXANDER IV in het jaar 1294 aan die Broederſchap volkomenen aflaat geſchonken heeft. Eigenlijk is de Rozenkrans ontſtaan uit de

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gewoonte der oude Kluizenaren en Monniken, om God hunne gebeden toe te tellen, waar toe zij zich van balletjes of kogeltjes bedienden, welke zij bij honderden bij zich droegen. Tot de XIde eeuw toe waren dit voornamelijk het *Onze Vader* en *Pſalmen*, die zoo menigmalen herhaald werden. Van tijd tot tijd kwam hier bij het zoogenoemde *Ave Maria!* dat is, de groetenis van den Engel aan de Heilige Maagd; en vervolgens nog de woorden van ELIZABETH: *gezegend zijt gij onder de vrouwen* enz., en eindelijk het gebed: „ *Heilige* MARIA, Moeder Gods, bid voor ons nu en in het uur des doods! Amen." Alle deze gebeden werden gemakshalve zoo geordend, dat 130 balletjes aan een koord geregen zoo vele *Ave Maria's* beteekenen, welke weder in 15 verdeelingen verdeeld zijn, waar telkens een *Pater Noster* ingelascht en eene verborgenheid van het Christendom ter overdenking ingevuld wordt; doch het begin van dit alles wordt met het *Credo*, of zoogenoemd *Apostolisch Geloof*, gemaakt. In het jaar 1256 maakte ALEXANDER IV alle *Dominikanen*, die als Predikmonniken het woord Gods aan de heilige plaatſen leerden, *den aflaat der kruisvaarderen* deelachtig. Ook hadden de *Bedevaarten* naar *Rome*, naar het *Heilige Land* en naar *Compoſtella*, hare bijzondere *aflaten*. Bij *Heiligverklaringen* ſchonken de Pausſen insgelijks *aflaten* voor eenige dagen, of voor een geheel jaar. Van eene zeldzame natuur was de *aflaat*, welke naar den wil van INNOCENTIUS III die genen genieten zouden, die uit Chris-

Christelijke Godsvrucht *eene hoer* zouden *trouwen*, om ze tot eene eerbare vrouw te maken (*).

Daar deze menigte van aflaten alle oude Kerkeboeten in der daad overtollig maakte, zoo moet de vraag zelfs bij iemand opkomen, waarom deze aflaten zelve, nu 'er geene zonden meer te boeten waren, niet hebben opgehouden? Doch daar op zal het antwoord ligt te vinden zijn in de onbepaalde magt der Pauſen en de gewigtige voordeelen, welke de Biſchoppen en Geeſtelijken van de aflaten trokken. Overigens ziet men uit eene plaats van den Heiligen THOMAS, dat de Godgeleerden van zijn' tijd niet eens waren omtrent de kracht der aflaten. Sommigen zeiden, de aflaat gold alleen zoo veel, als elks geloof en godsvrucht toelaten; de Kerk ſprak dezelven uit, *opdat zij de menſchen door eene ſoort van vroom bedrog tot goede werken zou aanſporen*; zoo als eene moeder haar kind beweegt om te gaan, wanneer zij hetzelve een appel belooft. En kort voor THOMAS had WILLEM van *Segnelay*, Biſchop van *Auxerre*, in denzelfden zin gezegd, „ dat de Kerk door de aflaten veel beloofde, hetwelk God niet vervulde."

Jubeljaar.

Nooit echter vertoonde zich deze magt der Pauſen grooter dan door de inſtelling van het *Aflaat*- en *Jubeljaar*, in het jaar 1300, door BONIFACIUS VIII. De Kardinaal KAJETANUS, Neef en vertrouwde Vriend van dezen Paus, heeft daar van eene dichterlijke beſchrijving en een uitvoerig verhaal nage-

(*) RAYNALD. *ad ann.* 1198. *n.* 38.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

gelaten. Volgens dit verhaal verſpreidde zich in het jaar 1299 een dubbelzinnig en naauwelijks geloofbaar gerucht, hetwelk ook voor den Paus kwam, dat al die genen, die in het volgende jaar de *Pieterskerk* godvruchtig bezoeken zouden, daar door volkomenen aflaat zouden verkrijgen. De Paus liet in alle oude ſchriften zoeken naar den grond van dit gerucht, doch vergeefs. Evenwel vergaderde 'er den 1ſten Januarij 1300 tegen den avond en tot middernacht toe eene geweldige menigte volks in de gemelde Kerk, om deze weldaad te genieten; een en ander grijsaard ſprak ook van dezen aflaat, voor honderd jaren insgelijks gezocht en verkregen. De Paus beſloot daar op, met raad der Kardinalen, hier van gebruik te maken, en vaardigde eene Bulle af, waar in hij zeide: dat hij uit geloofwaardige verhalen van oude lieden wist, dat de genen, die de *Pieterskerk* bezochten, een groote *aflaat* geſchonken was. Dewijl hij nu, overeenkomſtig zijnen pligt, het heil van allen zocht te bevorderen, zoo bevestigde hij alle zoodanige aflaten, door zijn Apostolisch gezag. Doch, opdat de Apostelen PETRUS en PAULUS des te meer vereerd mogten worden, hoe vlijtiger hunne Kerken van de Geloovigen bezocht werden, en dezen daar uit vele geestelijke gaven ſcheppen konden: zoo verleende hij aan allen, die in het jaar 1300, hetwelk met het voorgaande Kersfeest zijnen aanvang genomen had, in derzelver Kerken boetvaardig komen, of zulks in het volgende honderdſte jaar doen zouden, niet alleen eenen volkomenen, maar allervolkomenſten, (*plenisſima*,) af-

aflaat en vergeving van zonden. Wie dezen aflaat deelachtig wilde zijn, moest, als hij een *Romein* was, 30 dagen achter malkander, maar een vreemdeling 15 dagen lang, de gemelde Kerken bezoeken; doch een ieder zou een' des te krachtiger aflaat bekomen, hoe menigvuldiger en aandachtiger hij zich daar zou laten vinden." Anderen hebben echter bedenkingen tegen dit verhaal gemaakt, en gewild, dat de Paus dus zinnelijk hebbe willen maken, dat de Christenheid maar één huisgezin uitmaakte, hetwelk den Paus voor den gemeenſchappelijken Vader erkende. Anderen weder hebben de reden gezocht in de geldgierigheid en hebzucht van den Paus; anderen in de navolging van de Eeuwſpelen, (*Ludi Seculares*,) der oude *Romeinen*; anderen daar in, dat de gemeene man van eenen honderdjarigen aflaat, zoo als men meermalen gaf, eenen aflaat om de 100 jaren zal gemaakt hebben.

Hoe het zij, de uitkomst van dit Jubelfeest overtrof waarſchijnlijk verreweg des Pauſen verwachting. Niet alleen ſpoedden alle volwaſene *Romeinen* zich naar de Kerken van hunne Beſchermheiligen, gedurende het bepaald getal dagen; maar ook kwamen 'er uit alle landen van *Europa* ongeloofelijke menigten van menſchen in deze Hoofdſtad. De vermaarde *Florentijnſche* Geſchiedſchrijver JOANNES VILLANI, die daar ook onder behoorde, heeft de vreemdelingen op 200,000 berekend. De Kardinaal BARONIUS noemt het een wonder, dat het dit groot getal menſchen nooit aan levensmiddelen ontbroken heeft; maar dat dezelve ſteeds beterkoop werden.

Ook

V BOEK VII Hoofdst na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Ook gewaagt hij van dadelijke wonderen, die bij deze gelegenheid zouden gebeurd zijn. Vele zieken werden in de gemelde Kerken genezen; uit vele bezetenen liepen de Duivelen weg, ſchreeuwende, dat niet alleen zij door de Apostelen PETRUS en PAULUS daar toe genoodzaakt werden; maar dat ook eene menigte zielen, die door hunne zonden in des Duivels magt geraakt waren, thans door CHRISTUS daar uit verlost waren; en dat door de verdienſten der Apostelen al de zielen, die zich in het Vagevuur bevonden, tot de eeuwige heerlijkheid geraakten. Zelfs verhaalt de Kardinaal KAJETANUS eene verſchijning der Heilige Maagd, die aan eenen Geeſtelijken van zijne Kerk gebeurd zal zijn, waar bij hem letterlijk verzekerd werd, dat God hem, gelijk aan alle levenden en dooden, vergeving van zonden ſchonk. Doch, het geen men ligter gelooven zal, is, dat de altaren der beide Apostelen uit de kleine giften der Pelgrims meer dan 50,000 Goudguldens bekomen hebben. Zonder te ſpreken van de rijkere giften der vermogenden. Om deze reden breidde de Paus zijn gunstbewijs zoo ver uit, dat hij aan alle vreemdelingen, welke de bepaalde dagen van het bezoeken der Kerken niet konden vervullen, ook aan allen, die door den dood of andere verhinderingen in het volbrengen derzelve belet waren geworden, volkomenen aflaat ſchonk; en voor anderen, die de biecht en godsdienſtige aandacht tot het bekomen dezer weldaad noodig, op het einde van dit Jubeljaar nog niet verrigt hadden, uitſtel verleende tot Paſchen. Zoo wel de Pausſen als de Geloovigen van

van hunne Kerk bevonden zich zoo wel bij dit Jubeljaar, dat het nog in de XIVde eeuw tot 50, en weder tot 33, en in de volgende eeuw tot 25 jaren verminderd werd; tot het eerſte verzochten de *Romeinen* den Paus KLEMENS VI, die te *Avignon* zijnen Zetel had, en hij ſtond in het jaar 1343 hun verzoek toe, door de vermaarde Bulle *Unigenitus*, in welke hij, niettegenſtaande alle verandering in dezen, op ſtraffe van den ban, verboden was, het Jubeljaar op 50 jaren bepaalde, omdat het menſchelijk leven ſlechts zelden tot 100 jaren reikte, en omdat het Jubeljaar des Ouden Testaments op 50 jaren bepaald was enz. Daar is nog eene tweede Bulle van KLEMENS VI voorhanden, in welke onder anderen gezegd wordt: „Wij bevelen bovendien de Engelen van het Paradijs, dat zij de ziel van zoodanigen bedevaartganger, geheel vrij van het Vagevuur, terſtond in de heerlijkheid van het Paradijs zullen inbrengen;" doch 'er zijn verſcheidene blijken, waarom men deze Bulle voor een ondergeſchoven ſtuk behoort te verklaren.

Verbazend ſterk was in dit Jubeljaar 1350 weder de toevloed uit het grootſte deel van *Europa*. VILLANI, die toen leefde, rekent het getal der Pelgrims op 10, of 1200,000, die van Kersnacht 1349 tot Paſchen des volgenden jaars te *Rome* kwamen, onder welke ook Vorsten en Vorstinnen waren. Andere Vorsten verkregen op hun verzoek, ſchoon thuis blijvende, dezen aflaat, indien zij ſlechts zoo veel tot een godzalig oogmerk betaalden, als hunne reize naar *Rome* gekost zou hebben. De geſchenken,

V BOEK. VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

ken, welke de Kerken te *Rome* bij deze gelegenheid ontvingen, waren onmetelijk groot; een aanmerkelijk deel daar van werd onder de Geeſtelijkheid verdeeld, maar het aanzienlijkſte kwam aan de Pausſelijke Kamer. De *Romeinen* zelve verrijkten zich ongemeen, zoodat zij oproerig en trotsch werden. Zij noodzaakten den Pausſelijken Legaat, den Kardinaal ANNIBALDO, naar het *Napelſche* te vlugten, omdat hij goedgevonden had voor de vreemdelingen de dagen tot het bezoeken der Kerken te verkorten, om hun de onkosten van een langer verblijf te beſparen. Bij het vertoonen van den Heiligen Zweetdoek van CHRISTUS, (*Veronica*,) werden vele menſchen doodgedrongen, en op de terugreize werd een groot getal dezer bedevaartgangers door de peſt, die toen in *Italië* woedde, weggerukt.

Men heeft onder de Openbaringen van de Heilige BIRGITTA eene ingevoegd, waar bij haar bevolen werd, om aan KLEMENS VI te kennen te geven, dat hij te *Rome* komen, en een Jubeljaar uitſchrijven zou, maar zonder zoodanige Openbaring vond URBANUS VI redenen genoeg, om in het jaar 1389 het Jubeljaar op 33 jaren te bepalen. Hij beleefde hetzelve niet, maar zijn opvolger BONIFACIUS IX vierde hetzelve in het jaar 1390 met eene groote menigte Pelgrims, hoewel 'er uit die landen geene tegenwoordig waren, welke den Tegenpaus KLEMENS VII waren toegedaan. De Kerken kregen nu ook gewigtige geſchenken, van welke, zegt DIEDERIK VAN NIEM, eenigen ter verbetering der Kerken gebruikt werden; maar de meesten vielen in handen

van

van den Paus en eenige anderen. Met alle deze groote geldſommen niet voldaan, want hij was een onverzadelijke ſlokop, wien niemand in hebzucht gelijk was, zond hij nog in verſcheidene Koningrijken zijne Makelaars, die zijne aflaten verkochten aan de genen, die zoo veel boden, als hun de reize naar *Rome* gekost zou hebben. Deze kramers wisten van eenvoudige of onbeſchaafde lieden de grootſte ſommen af te perſen, zoodat zij uit een Rijk meer dan 100,000 Gulden bijeenbragten, waar mede zij vol en zoet naar *Rome* keerden, en den Paus rekenſchap van hunne verrigtingen deden. Doch deze liet ſommigen, overtuigd van ontrouw, in de gevangenis werpen; velen ſtierven een kwaden dood; eenigen benamen zich zelven het leven, en nog anderen werden door de woede van het gemeen in ſtukken gehouwen; terwijl nog anderen in Ketterijen gewikkeld, ellendig omkwamen. Een ongenoemde Kanunnik ſchrijft in het *Magnum Chronicon Belgicum*, omtrent het midden der XVde eeuw, dat BONIFACIUS, ook na het eindigen van het Jubeljaar, aan verſcheidene ſteden van *Duitschland* voor een jaar aflaat verleend heeft, welke die genen zouden genieten, die de Kerken aldaar bezoeken, en te gelijk zekere ſomme gelds zouden opbrengen, maar tevens zegt hij, dat deze gunſten van velen weinig geacht werden, omdat zij dezelve meer van de hebzucht dan van den ijver van den Paus afleidden. Hetzelfde verzekert ook PAULUS LANGE, Monnik te *Boſau*, in de eerſte tijden der XVIde eeuw, in zijne *Chroniek*, 'er bijvoegende, dat de Paus 'et

zoo

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

zoo veel geld mede gewonnen hebbe, dat men 'er een' kruistogt tegen de *Saracenen* mede had kunnen goedmaken. „ Maar, ô God!" zegt hij: „ Waar is het gebleven? daar ſpreekt men niet van."

Tien jaren daar na vierde BONIFACIUS reeds weder een nieuw Jubeljaar, waar toe het jaar 1400 van zelve gelegenheid gaf. Ondertusſchen melden DIEDERIK VAN NIEM, die toen zelve te *Rome* leefde, en GOBELINUS PERSONA, dat het eigenlijk de *Franſchen* waren, die dit Jubelfeest hielden; omdat zij dat van het jaar 1390 niet bezocht hadden, dewijl zij URBANUS VI niet voor Paus erkenden. Het baatte niet, dat Koning KAREL VI deze bedevaart uitdrukkelijk verbood, omdat hij zijn Rijk, hetwelk thans genoeg verarmd was, niet geheel van geld ontbloot wilde hebben. Zij bragten evenwel rijkelijk geſchenken mede, maar de meesten werden in het *Romeinſche* Gebied, zelfs digt bij *Rome*, door ſtropende ſoldaten, welke de COLONNA's onderhielden, mishandeld, geplunderd, en ſommigen zelfs van het leven beroofd. Daarom kwamen 'er minder andere vreemdelingen tot dit Jubeljaar, voornamelijk dewijl de pest in *Rome* was uitgebroken. MARTINUS V kondigde wel een nieuw Jubeljaar aan voor het jaar 1423, omdat volgens de verordening van URBANUS VI werkelijk eerst 33 jaren ſedert het zijne verlopen waren, maar de oorlogsonrusten, die nog voortduurden, veroorzaakten, dat 'er zich ſlechts weinige Bedevaartgangers te *Rome* lieten vinden.

Aan deze ſchikkingen evenwel kreunde zich NICOLAUS V niet, en in plaats van het Jubeljaar in het

het jaar 1456 te vieren, ſchreef hij het, volgens de ſchikking van KLEMENS V, tegen 1450 uit. Op dit Feest verloren, volgens AVENTINUS, 560 menſchen te *Rome* het leven, door het inſtorten van de brug over den *Tiber*. ÆNEAS SYLVIUS, die daar zelve tegenwoordig was, zegt 200, die tot de uitdeeling van den zegen naar de *Pieterskerk* gegaan, of van daar terug gekomen waren. Deze gewaagt ook van den Graaf FREDERIK van *Cillen*, die in eenen ouderdom van 90 jaren nog onder de Pelgrims te *Rome* kwam, wiens wellust en buitenſporig leven hem eenen ſlechten naam had verworven. Na zijne terugkomst leefde hij weder zoo als hij altijd geleefd had, en als men hem vraagde, wat voordeel hij van zijne bedevaart getrokken had, zeide hij: „ Mijn Schoenmaker is ook te *Rome* geweest, en maakt toch weder ſchoenen." De Paus verlengde insgelijks de voordeelen van het Jubeljaar, en ſchonk die op verzoek van Hertog FILIPS van *Burgondië* in het jaar 1450 aan de ſtad *Mechelen*, waar men de aflaten kon bekomen door het bezoeken der Kerken, doch niet zonder geſchenken. In hetzelfde jaar kwam zijn Legaat, de beroemde Kardinaal NICOLAUS van *Cuſa*, naar *Duitschland* en de *Nederlanden*, rijdende op eenen muilezel met een klein gevolg; maar wien overal Vorsten en Prelaten, Overheden, Geestelijken en eene ontelbare menigte volks met vanen en kruiſen te gemoet ging, en hem met gezangen ontving, (zoo als bij voorbeeld: *Venisti deſiderabilis, quem exſpectabamus in tenebris*,) hem in de Kerken leidde, en ter zijner eere den plegtigen Lofzang aanhief. Deze ſchonk

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

aan allen, die als berouwhebbende biechtelingen, in de kisten, die op zijn' raad geplaatst waren, vrijwillig eenig geld ten beste des vaderlands geven zouden, eene volkomene vergeving van alle hunne zonden; maar geene absolutie van schuld en straffe. Deze laatste, zeide hij, schenkt de Apostolische Stoel nooit. Wanneer iemand, voegde hij 'er bij, voor eene doodzonde zevenjarige boete doet naar de Kerkelijke Wetten, of voor twee derzelve eene veertienjarige boete op zich zou nemen, dan zou hij na dit leven geheel geene straffe lijden; maar in het tegengestelde geval moest hij in het Vagevuur tot den laatsten penning betalen. Doch dewijl het onmogelijk was, voor vele doodzonden de behoorlijke boete te ondergaan, zoo werd de aflaat gegeven, welke uit den Schat der Kerke vervulde, het geen aan de volkomene genoegdoening ontbrak; dus kon de gezuiverde ziel na den dood zonder vlek in de heerlijkheid Gods ingaan. Om iedereen geschikt te maken, om den aflaat te verdienen, stelde hij in de steden Biechtvaders aan, die de Biechtelingen, zonder geld, ook in gereserveerde gevallen, absolveerden; maar uit de gemelde kisten hunne belooning ontvingen. Hij zelve nam niets aan, dan eten en drinken, alhoewel hij in der daad meester van deze kisten was; ook hervormde hij vele misbruiken, bijzonder in de Kloosters. Het beste, dat deze Legaat zeide, was het antwoord, hetwelk hij uit eene mondelijke verklaring van den Paus, op de vraag: of een Monnik zonder verlof van zijnen Overste tot het Pausselijk Jubeljaar reizen mogt? gaf:

„ Ge-

„ Gehoorzaamheid is beter, dan aflaat (*)." —

Tot hier toe bleef het nog al onzeker, wanneer eigenlijk het Jubeljaar gevierd moest worden, tot dat eindelijk Paus PAULUS II in het jaar 1470 onveranderlijk bepaalde, dat het elk 25ſte jaar gevierd zou worden, en volgens dit voorſchrift vierde zijn opvolger SIXTUS IV hetzelve in het jaar 1475. Deze zal ook de eerſte geweest zijn, die dit jaar *een Jubeljaar* genoemd heeft. Buitendien liet hij ook in andere jaren, naar de gewoonte zijner voorzaten, hier en daar zijnen aflaat verkondigen. Dus kwam in het jaar 1484 een zijner *Legaten* in *Zwaben*, met zoodanige volmagt voorzien; waar hij, bij gelegenheid van eene onlangs gewoed hebbende peſt, de arme lieden, zoo als PAUL LANGE zich in zijne Chroniek uitdrukt, met onverzadelijke begeerte de veêren uitplukte. De Schrijver eener *Slaviſche* Chroniek, uit wien deze Monnik zijn berigt ontleend heeft, roept daar over uit: „ô PETRUS! PETRUS! CHRISTUS heeft tot u niet gezegd: Melk of ſcheer mijne ſchapen! maar weid haar!"

Volgens de nieuwe ſchikking werd dus het Jubeljaar in het jaar 1500 door ALEXANDER VI gevierd. Deze Paus, de ſlechtſte onder allen, die deze waardigheid ooit bekleed hebben, en die de vergiffenis van allen, aan welken hij het ontſlag hunner zonden aanbood, meer noodig had dan zij zelven, maakte hun den aflaat op eene tot hier toe ongewone wijze gemakkelijk. In zijne Bulle van aankondiging verklaar-

(*) *Magnum Chron Belg.*

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

klaarde hij, dat niet alleen te *Rome* de volkomenſte aflaat op alle die genen wachtte, welke boetvaardig biechtende de Kerken van PETRUS en PAULUS, van *Lateranen* en van *Maria Maggiore* gedurende de bepaalde dagen zouden bezoeken; insgelijks dat hij in de *Pieterskerk* Opzieners der Boetelingen, (*poenitentiarii*,) met volle magt benoemd had, om in alle voor den Apostoliſchen Stoel voorbehoudene gevallen te abſolveren; maar, „ dat hij ook te gelijk met Apostolisch gezag door den Schat der Heilige Roomſche Kerk, uit Vaderlijke toegenegenheid, zoo veel hij met God vermogt, hulp wilde bewijzen aan de zielen in het Vagevuur, die den bijſtand van anderen des te meer noodig hadden, hoe minder zij zich zelven konden helpen; aan zielen, die door de liefde met CHRISTUS vereenigd, uit de wereld gegaan zijn, en daarom verdiend hebben, dat hun de aflaat te ſtade kome." Hij vergunde dus, ingevolge der Goddelijke barmhartigheid, en uit de volheid zijner Apostoliſche magt, dat, wanneer bloedverwanten, vrienden of andere geloovige Christenen, met godzalige oogmerken voor die zielen, die zich, tot boete der ſtraffe, welke zij naar de Goddelijke regtvaardigheid verdienen, in het Vagevuur bevinden, gedurende het Jubeljaar, tot den bouw der Pieterskerk, eenige aalmoes, volgens het voorſchrift van die Opzieners der Boetelingen, en onder een aandachtig bezoeken der gemelde Kerken, in de kist bij de Pieterskerk leggen zouden, de volkomene aflaat voor de zielen in het Vagevuur, voor welke zij deze aalmoezen gegeven hebben, als het

het ware als eene voorbidding, (*per modum ſuffragii*,) tot een vol ontſlag van hunne ſtraffen dienen zou." Zoodanig een aflaat voor de zielen in het Vagevuur, waar van de Heilige THOMAS reeds gewaagd had, maar die nu door deze Bulle bevestigd werd, maakte, dat 'er een ongemeen groot aantal koopers op deze geestelijke marktplaats was. In het ſlot zijner Bulle vermaande ALEXANDER wel alle Christenen, om zich door ootmoedig berouw, verbetering van zeden en aalmoezen tot het verkrijgen van dezen aflaat voor te bereiden; maar zijn voorbeeld en dat van zijn Hof ſpoorde daar niet zeer toe aan. Misſchien heerschte te *Rome* nooit grooter verderf van zeden, dan toenmaals, voornamelijk onder de Geestelijken. Voorts was ALEXANDER VI de eerſte, die eene bijzondere deur, de gouden deur genoemd, in de vier gemelde Kerken liet maken, welke hij in de Pieterskerk, en Kardinalen in de drie andere Kerken, tot een plegtig begin van het Jubeljaar, met Kerkelijke plegtigheden openden, en op het einde van hetzelve op gelijke wijze ſloten; eene gewoonte, welke ſedert alle Pauſen behouden hebben.

Nu konden in het overige van dit Tijdvak wel geene Jubeljaren meer voorkomen, maar de Pausſelijke aflaat werd desniettemin meer dan eens, in deszelfs volle kracht, in verſcheidene landen geveild en aangeboden. De *Duitſche* Rijksſtanden hadden reeds in het jaar 1466 beſloten, dat de Paus zulken aflaat in hun vaderland zou uitſchrijven, ten einde daar uit de kosten tot den *Turkſchen* oorlog te vin-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G Jaar 1073 tot 1517

den. Dit verzoek herhaalden zij in het jaar 1500, maar de Paus vervulde alleen het eerſte gedeelte des verzoeks, omdat het voor hem voordeelig was. Hij zond den Kardinaal RAYMUND als zijnen Legaat, die echter door den Keizer MAXIMILIAAN en de Keurvorsten alleen onder bepalingen werd toegelaten, omdat men vreesde, dat hij onder het voorwendſel van den *Turkſchen* oorlog geld bijeen zou ſchrapen; zoo kwam ook JOAN ALBERT, Koning van *Polen*, met den Pauſelijken Nuncius overeen, zoodat hij van het geld in *Polen* voor de aflaten opgebragt, 30,000 Dukaten bekwam. Zelfs ſloot men in *Duitschland* met den Legaat een vergelijk in het jaar 1501. Het Jubeljaar zou in *Duitschland* afgekondigd worden, en een maand of iets langer duren. In de voornaamſte Kerken zouden kisten geplaatst worden, met vier ſleutels voorzien, welke de Legaat, de Gevolmagtigden der Rijksſtenden, de voornaamſte perſoon in elke Kerk, en de Stadsoverheid bewaren zouden. Dit geld zou op bevel des Keizers op eene door hem te bepalen plaats gebragt en eeniglijk tot den *Turkſchen* oorlog gebruikt worden; alleen zou de *Legaat* een derde gedeelte tot zijne Hofhouding en noodige uitgaven bekomen. Maar dit laatſte mishaagde den Keizer, en hij verklaarde openlijk in het jaar 1503, dat die dit door *onbetamelijke listigheid* van de Rijksregeering verkregen had, en gebood, dat men het geld, hetwelk van de Kruisvaart en het Jubeljaar zou inkomen, in bewaring zou leggen bij de voorname en rijke Kooplieden, FUGGERS en WALSER te *Augsburg*. Maar de

de *Legaat* had zijn aandeel reeds weg, en de Paus won insgelijks eene groote ſom, en een Turkſche oorlog kwam niet tot ſtand.

JULIUS II liet zijn' aflaat meer dan eens prediken. Zoo bewilligde hij denzelven in het jaar 1505, op verzoek van EMANUEL, Koning van *Portugal*, tot verligting van den veldtogt tegen de *Mooren* in *Afrika*. Reeds ſedert het jaar 1504 had deze Paus, zoo wel in de *Noordſche* Koningrijken, als in *Duitſchland* en *Zwitſerland*, eenen aflaat uitgeſchreven voor die genen, die den Grootmeester der *Duitſche* Ridderorde tot den oorlog tegen de *Ruſſen*, die *Lyfland* verwoeſtten, met geld zouden bijſtaan, welke men vindt dat in *Zwitſerland* nog tot het jaar 1570 geduurd heeft. Men heeft nog eenen Aflaatbrief, opgeſteld door CHRISTIAAN BOOMHOUWER, Doctor van het Kanonieke Regt, Pfarheer in *Lyfland*, Pausſelijke Kapellaan, ook Nuncius in de Kerspels *Mentz*, *Trier*, *Keulen* en *Meiſſen*, in het jaar 1508 te *Dresden*. Daar in wordt aan de beide Echtelieden, die hem gekocht hadden, niet alleen de volkomen aflaat van het Jubeljaar; maar ook voor hen, hunne ouders en weldoeners, die met liefde uit de wereld gegaan zijn, eenig deel aan alle gebeden, voorbiddingen, aalmoezen, vasten, miſſen, kerkelijke uren, geeſelingen, bedevaarten, en andere geeſtelijke oefeningen toegeſtaan, welke in de geheele heilige ſtrijdende Kerk geſchieden.

De medehelper van dezen Aflaatprediker in *Duitſchland* was JOAN TEZEL, een Dominikaner Monnik

in het Klooster te *Pirna*, geboortig van *Leipzig*, die in het jaar 1507 te *Dresden*, *Freyberg* en *Leipzig*; in het jaar 1508 te *Naumburg*, *Erfurt*, *Annaberg* en in de *Opperlauſits*, zijnen last met eenen gelukkigen winst aan geld volbragt heeft. Nader betrof dezen Paus de derde aflaat, welken hij reeds in het jaar 1506, toen hij den grond tot den nieuwen heerlijken bouw der *Pieterskerk* leide, bijna geheel door Franciskaner Monniken ſchijnt verkondigd te hebben, om de daar toe noodige verbazende kosten te bekomen. Dit gelukte hem wel, maar het werd in het vervolg voor de Pausſen de ongelukkigſte van alle aflaten, welke zij uitgeſchreven hebben; zoo als onder andere Schrijvers van zijne Kerk ook de Kardinaal PALLAVICINI klaagt.

Te weten, toen zijn opvolger LEO X in de jaren 1514, 1515 en 1516 denzelfden aflaat vernieuwde, onder het voorwendſel van den oorlog met de *Turken*, brak hier een vuur uit, hetwelk de helft van zijn Rijk verteerd heeft. De zoo ſchielijke herhaling van deze aflaatskramerij moest reeds velen tegen de borst ſpringen. De verkwistende pracht van den Paus deed ieder opmerken, dat hij den aflaat noodig had; om zijne geldverſpillingen goed te maken. Men wist, dat hij een deel der inkomſten van denzelven aan zijne Zuster MAGDALENA geſchonken had, die weder den Pausſelijken Protonotarius, Doctor der Regten en Proost JOAN ANGELO ARCIMBOLDI volmagtigde, om ten dezen voor hare voordeelen in *Duitschland* te zorgen, wiens Onderkomi-

mi

misſaris JOAN TEZEL was. Dit verhaal van eenen Tijdgenoot (*) wordt wel door PALLAVICINI tegengeſproken, doch enkel omdat men 'er geene aanteekening van vindt in de Pausſelijke Kanſelarijboeken; waar men ze trouwens ook niet wachten kan. Maar daartegen beklaagt de Kardinaal zich, dat voor de Christen Natien aan dezen aflaat eene andere ergernis zoo niet gegeven ten minſte genomen is, te weten, om het verkoopen of verpachten van denzelven, doch tevens geeft hij deze ontſchuldiging op, dat immers elk Vorst dus handelt met de belastingen, welke hij ingevoerd heeft, en welke hij doorgaans aan den meestbiedende verpacht, dus inderdaad belijdende, dat deze aflaat niet anders dan een koophandel geweest is van de Pausſelijke Kamer! Nog merkt GUICCIARDINI aan, dat, dewijl het bekend was, dat eene geldverzameling hier de hoofdzaak was, en dewijl de Aflaatpredikers hunnen last vrij onbeſchaamd ten uitvoer bragten, alzoo zij de vergeving der zonden voor overledenen goedkoop verkochten, en zich in de herbergen en kroegen met het ſpel vermaakten, daar door op vele plaatſen ergernis en ongenoegen ontſtaan is. Men weet ook, dat de *Duitſche* Rijksſtanden zich reeds meermalen beklaagd hebben over de Pausſelijke aflaten, en nog in het jaar 1510 die klagten luidkeels herhaalden. Het ſcheen dus, dat het geduld der Natie ten einde moest loopen. Evenwel kon LEO X, die meer bemind was, dan zijn twee voorzaten, deze klagten, dit ſpre-

(*) GUICCIARD. *la Hiſtoria d'Italia L.* XIII. *p.* 379.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſpreken en ſchrijven, die reeds meer dan 100 jaren vruchteloos herhaald waren, gerust aanzien; trouwens, men had reeds op vele plaatſen eene verachting voor de Pausſelijke aflaten betoond, men dreef 'er den ſpot mede, en — men betaalde. PLATINA, zelfs een Pausſelijke Hofbediende, zegt reeds van de tijden van BONIFACIUS IX: de volkomene aflaat was op zulke wijze verkocht geworden, dat het gezag der Apostoliſche Sleutels en Brieven begon te dalen. Het is bekend, dat ERASMUS reeds voor het jaar 1516 zich vermaakte met over deze aflaten te ſpotten, anderen wederleiden hem, en de aflaat bleef in zijne vastheid ſtaande. Het was nog geheel niet te voorzien, en zelfs niet te gelooven, dat binnen korten tijd een wel ernſtige, maar toch met onderzoekende beſcheidenheid ingerigte, en aan het oordeel der Kerk onderworpene aanval, niet juist op den Pausſelijken aflaat in het gemeen, als wel op deszelfs te groote uitgeſtrektheid en op de misbruiken, welke bij de aanprijzing en toediening van denzelven begaan werden, niettegenſtaande alle ſtemming van vele tijdgenooten tot vrijer onderzoek, en al de bekwaamheid van den ondernemer van dezen aanval, om de leere der aflaten met de echt Christelijke leere van de vergeving der zonden te vergelijken, op eene voor elk een bevatbare wijze, zoo groote uitwerking hebben, en het zoo ongemeen ver brengen zou, als met der daad gebeurd is.

Kanonizering of Heiligſpreking

Hoe menigvuldig en uitgeſtrekt de aflaten waren, welke de Pauſen, inzonderheid na de XIIIde eeuw, uitdeelden, evenwel bleef de Schat der Kerk, uit wel-

welken zij dezelve namen, zoo als men toen begon te gelooven, dat is, de verdienſten van CHRISTUS, der Maagd MARIA, en zoo vele duizend Heiligen zamengenomen, onuitputtelijk; ja dezelve werd door de oververdienſtelijke goede werken, (*opera ſupererogatoria*,) van ontallijke nieuwe Heiligen nog dagelijks vermeerderd. De *Asketiſche* vroomheid en de roem van wonderwerken gaven wel regt op dezen verhevenen rang in den hemel, doch tevens was 'er eene plegtige verklaring, *Kanonizering*, noodig, eer zulk een nieuwe Heilig door de Kerk vereerd en als voorſpraak bij God aangemerkt kon worden. Elk Biſchop had tot zoodanige Heiligverklaring voorheen in zijn Kerspel regt, doch reeds in het jaar 993 begonnen de Pausſen zich dit regt aan te matigen; nogtans vinden wij nog in het jaar 1099 een voorbeeld, dat de Aartsbiſchop van *Keulen* van zijn regt gebruik maakte; het laatſte voorbeeld is de Heiligſpreking van den Abt GUALTHERIUS, (waarſchijnlijk GAUTHIER,) in het jaar 1153 door den Aartsbiſchop van *Rheims* en andere *Franſche* Biſchoppen. Men houdt gemeenelijk Paus ALEXANDER III voor den eerſten, die in het jaar 1170 dit regt van Zaligſpreking aan zijnen Stoel bij uitſluiting heeft toegewezen, in eenen Brief aan de Monniken van een Fransch Klooster, welke hij beſtraft, dat ſommigen van hen, door een duivelsch bedrog misleid, een mensch, die in dronkenſchap vermoord was, als eenen Heiligen vereerden, daar de Kerk ter naauwernood toelaat, dat 'er voor zulk eenen gebeden worde. Hij verbiedt hen dus, zulks ver-

van nieuwe Heiligen.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verders te doen, *nademaal zij hem, zonder bewilliging der Roomſche Kerk, ook alsdan niet als eenen Heiligen vereeren mogten, wanneer 'er zelfs wonderen door hem gedaan waren.* Door dezen Paus is in het jaar 1161 EDUARD, Koning van *Engeland*, en THEOBALD, een Kluizenaar bij *Vicenza*; in het jaar 1164 eene weduwe in *Zweden*, HELENA, als ook KNUT *de Jongere*, Koning van *Denemarken*; in het jaar 1173 THOMAS BECKET, Aartsbisſchop van *Canterbury*; en in het volgende jaar BERNHARD, Abt van *Clairvaux*, onder de Heiligen geplaatst.

PASCHALIS III, Tegenpaus van ALEXANDER, ſchonk in het jaar 1165, op verzoek van Keizer FREDERIK I, aan KAREL *den Grooten* insgelijks den rang van *Heiligen*. Doch, alzoo hij in het vervolg als een ſcheurings Paus beſchouwd is geworden, zoo is deze Kanonizering meer ſtilzwijgend geduld, en KARELS godsdienſtige vereering hier en daar toegelaten, dan in de geheele *Roomſche* Kerk aangenomen. Met een meer algemeen gezag benoemde KLEMENS III in het jaar 1189 den voormaligen Apostel der *Pommeranen*, OTTO, Bisſchop van *Bamberg*, tot eenen Heiligen van zijne Kerk. BERNWARD, Bisſchop van *Hildesheim*, verkreeg dit voorregt in het jaar 1192 van COELESTINUS III. In het jaar 1193 werd deze eer door denzelfden Paus bewezen aan GUALBERT, ſtichter der Congregatie van *Valombroſe*. De Keizerin KUNIGUNDA, Gemalin van Keizer HENRIK II, welke Keizer reeds in het jaar 1152 door EUGENIUS III voor Heilig verklaard was,

werd

werd in het jaar 1202 van INNOCENTIUS III verheven tot dezelfde eer, omdat beide gedurende hun huwelijk eene aanhoudende kuischheid zouden betracht hebben, hetwelk echter van LEIBNITZ (*) en anderen met recht voor een vertelfeltje gehouden wordt.

De XIIIde eeuw was boven andere vruchtbaar in Heiligfprekingen. Behalve de beroemde Ordensftichters DOMINICUS en FRANCISCUS, als ook hunne voorname Leerlingen, ANTONIUS van *Padua* en KLARA, hebben niet weinige Aartsbisfchoppen en Bisfchoppen daar deel aan gehad. Onder de Grooten is bijzonder LODEWYK IX, Koning van *Frankryk*, die in het jaar 1297 *Heilig* verklaard is, door Paus BONIFACIUS VIII, nadat men federt het jaar 1252 over zijne verdienften gefchreven en gewreven had, zoodat een ezel al de papieren niet zou hebben kunnen dragen, zoo als BONIFACIUS zich uitdrukte in eene zijner Predikatien. Zijn Feestdag is gefteld op den 25ften Augustus, en aan allen, die op dien dag zich bij zijn graf aan zijne voorbidding zouden aanbevelen, is een jaar en 40 dagen aflaat toegezegd. — ELIZABETH, Landgravin van *Thuringen*, een voorbeeld van wonderbare mengeling van goedheid van hart en zwakheid van geest, werd door GREGORIUS IX Heilig verklaard in het jaar 1235. De Bedevaarten naar haar Graf waren tot in de XVIde eeuw ongemeen talrijk, voornamelijk dewijl, gelijk men zeide, uit hare herfenpan een wel-

rie-

(*) *SS. Brunsvicens. T.* II. *p.* 156.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

riekende olie gevloeid zou zijn, welke de Duitsche Ordensbroeders te *Marburg* verkochten. Eindelijk liet de Landgraaf FILIPS *de Grootmoedige* in 1539 het gebeente dezer Heilige, om het Bijgeloof te ſtuiten, wegnemen, en elders plaatſen, deze beenderen zijn naderhand op dringend verlangen der Roomschgezinden aan den Landkomthur der *Duitſche* Orde toegezonden, zonder dat men weet, waar zij thans beland zijn. Haar Feestdag is bepaald op haren ſterfdag den 19den November.

Zoo vele nieuwe Heiligen veroorzaakten van *tijd* tot tijd bij verſtandige mannen bedenkingen en zwarigheden, gelijk wij ten aanzien van de Heil. BIRGITTA gezien hebben, dat de vermaarde GERSON daar niet zeer mede in zijn ſchik was. Evenwel bleef de geest der tijden heerſchen, en de nieuwe Heiligen bleven nog vermenigvuldigen. Eene der vermaardſten was CATHARINA van *Siena*, wier leven uitvoerig beſchreven is door haren Biechtvader RAYMUND van *Capua*, Generaal der *Dominikaner* Orde; zij was de dochter van eenen verwer te *Siena*, en werd geboren in het jaar 1347. Toen zij vijf jaren oud was begon zij de groetenis van den Engel te bidden, en werd daar voor in haar zesde jaar met eene hemelſche verſchijning beloond, die voor haar geheele leven beſliſſend was. Wij zullen van de menigvuldige Openbaringen, in welke zij gemeenzaam met CHRISTUS verkeerde, niet gewagen; dit ging zoo ver, dat JEZUS zich met haar eens ondertrouwde, haar eenen kostbaren ring aan den vinger ſtekende, met deze woorden: „ Hier me-

mede verlove ik u met mij, uwen Schepper en Verlosser, in het geloof, hetwelk ſteedsdurend in u onderhouden zal worden, tot dat gij in den hemel uwe eeuwige bruiloft met mij vieren zult." Nu verdween de verſchijning, maar de ring bleef, doch zoo dat niemand denzelven zag, behalve zij alleen, gelijk ook deze en andere verſchijningen alleen op hare eigene verhalen ſteunen. Hare geheele levenswijze was voorts zonderling door onthouding en kastijding. Haar Biechtvader RAYMUND vertelt verders, dat JEZUS haar eens de linkerzijde geopend, en het hart daar uit genomen hebbe, maar eenigen tijd daar na had hij haar zijn eigen hart geſchonken. In het eerst kwam het RAYMUND ongeloofelijk voor, dat iemand eenige dagen zonder hart zou kunnen leven, maar eindelijk moest hij het gelooven, dewijl bij God geen ding onmogelijk is. Hooger, zou men zeggen, kon hare voortreffelijkheid niet gaan, maar nu ontving zij ook van JEZUS, misſchien in nabootzing van den Heil. FRANCISCUS, de teekenen zijner wonden in haar ligchaam, onder het gevoel van zoo groote pijn, dat zij nabij den dood kwam. Ja, eens ſtierf zij waarlijk voor een korten tijd, dewijl haar hart door hevige liefde voor JEZUS verſcheurd werd; en terwijl hare ziel van het ligchaam geſcheiden was, zag zij de heerlijkheid der zaligen, en de ſtraffen der hel.

In hare laatſte jaren moeide zij zich met de Kerkelijke en Wereldlijke zaken van dezen tijd, en gaf dikwijls aan de Pausſen duchtige vermaningen; zij bragt hen van *Avignon*, daar zij zelve heen gereisd was,

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

was, naar *Rome* terug, en wierp zich in het jaar 1376, hoewel vergeefs, op tot bemiddelaarſter tuſſchen GREGORIUS XI en de *Florentijnen*. Zij kwam, op begeerte van URBANUS VI, te *Rome*, alwaar zij in het jaar 1380 overleden is. Bij haar lijk gebeurden, gelijk men verwachten kan, voor en na hare begravenis, menigvuldige wonderen. Voordat echter hare dadelijke *Heiligſpreking* plaats had, ontſtonden daar over verſcheidene twisten, waar toe de ſtukken behooren, welke MARTINI bekend gemaakt heeft (*). PIUS II vervulde eerst in het jaar 1461 den wensch der *Dominikanen* daaromtrent. Doch in het jaar 1475 verbood Paus SIXTUS IV, op de klagt der *Franciskanen*, dat men van de Heilige KATHARINA geene afbeeldingen zou maken met de lidteekenen der vijf wonden van JEZUS, alzoo FRANCISCUS de eenige was, wien JEZUS met die eere verwaardigd had. KLEMENS VIII leide in het jaar 1599 de beide Ordens een ſtilzwijgen op, doch URBANUS VIII begunſtigde in het midden der volgende eeuw weder de *Dominikanen* in zoo verre, dat hij in het Romeinſche *Breviarium* of *Gebedeboek* deze woorden liet invoegen: *idque ut oculis repraeſentaretur, radios in imaginibus ad dicta quinque loca pertingentes pia fidelium cura pictis coloribus expreſſit* (†).

Daar zijn verſcheidene ſchriften, bijzonder 364 Brie-

(*) *Proceſſus Contestationum ſuper ſanctitate et doctrina B. Catharinæ Senenſis in Collectt. VV. SS. et Monum. amplisſ. T.* VI. *p.* 1237.

(†) PAPEBROCH. *in Actis SS.*

Brieven van deze Heilige KATHARINA in het licht gegeven, in de jaren 1707 en 1713 te *Siena* in vijf Deelen in Quarto in het *Italiaansch*.

Het gezelſchap van de Heilige BIRGITTA en KATHARINA, wordt volmaakter door eene derde, DOROTHEA van *Pruiſen*, eene Boerendochter, die tot haar 44ſte jaar in huwelijk geleefd heeft met een *Dantziger* Ambachtsman, wien zij negen kinderen heeft gebaard. Doch daarna deed zij gelofte van kuischheid met zijne bewilliging, en ondernam verſcheidene Bedevaarten, in het jaar 1394 liet zij zich in den Dom te *Marienwerder* eene Kluis maken, waar zij, van alle menſchelijke zamenleving afgezonderd, leven wilde naar eenen regel, welken CHRISTUS zelve haar zou gegeven hebben, maar zij overleed in hetzelfde jaar met den roem van wonderwerken. De Grootmeester der Duitſche Orde en de Biſchoppen van derzelver gebied verzochten BONIFACIUS IX om hare Heiligverklaring, ook liet hij een onderzoek over hare wonderwerken aanſtellen in het jaar 1404. Maar DOROTHEA had in eene van hare verrukkingen eenen Grootmeester der Orde in de Hel gezien. Toen zij dit vertelde, had men haar het zwijgen opgelegd, ook had zij aan de Orde meermalen derzelver hoogmoed verweten. Men oordeelde het dus niet gevoegelijk, verder op hare Heiligſpreking aan te dringen. Evenwel werd zij als de Patroneſſe van *Pruiſen* aangemerkt; men deed Bedevaarten naar haar graf, en beval zich aan hare voorbede bij God aan.

Wij zullen ons met andere nieuwe Heiligen niet

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

verder ophouden, dan dat wij de voornaamſten derzelver naar de tijdorde opnoemen. In het jaar 1313 bewees KLEMENS V deze eer aan zijnen naasten voorzaat COELESTINUS V, die te voren PIETER van *Murrone* heette, en dien deze Paus wilde, dat onder den naam van den *H.* PIETER *den Belijder* zou vereerd worden. — Vier jaren later kanonizeerde Paus JOANNES XXII den onlangs overledenen LUDWIG of LODEWYK, Biſchop van *Toulouſe*, Broeder van ROBERT, Koning van *Sicilië*. — THOMAS van *Cantilupo*, Biſchop van *Hereford* in *Engeland*, die in het jaar 1282 overleden was, werd in het jaar 1320 Heilig verklaard. — Een andere veel vermaarder THOMAS van *Aquino*, verkreeg dezelfde eer in het jaar 1323. — *Bretagne* bezorgde ook eenen Heiligen in IVO HALLORY, een' Priester en *Tertiarius* van de Orde van FRANCISCUS. Hij was kundig in de Regtsgeleerdheid, en men noemde hem den *Advokaat der wezen, weduwen en armen.* Hij ſtierf in het jaar 1303. Het volk riep vrij algemeen in zijn vaderland: *Hij moet gekanonizeerd worden!* Dit gebeurde ook in het jaar 1347.

De XVde eeuw leverde ook eenige vermaarde Heiligen op, als: BERNARDINUS van *Siena*, door NICOLAUS V in het jaar 1450. Hij was in het jaar 1444 te *Aquila* in het *Napelſche* overleden.

Een zijner leerlingen, JOANNES CAPISTRANUS, (eigenlijk *e Capiſtrano*, of *de Capiſtro*,) ook een *Franciskaner* uit het gemelde Rijk van geboorte, heeft veel bewondering verwekt. Als Pausſelijke Legaat en Geloofsinquiſiteur doortrok hij ſedert het

jaar

jaar 1426 een deel van *Italië*, waar hij de *Fratricellen* vervolgde; maar ook den ſtrengen regel van zijne Orde gedeeltelijk weder herſtelde. In het jaar 1450 zond NICOLAUS V hem, op raad van AENEAS SYLVIUS naar *Duitschland*, om de zoogenoemde Ketters in *Bohemen* te bekeeren, en eenen kruistogt tot ſtand te brengen. Hij werd in het *Oostenrykſche* met den grootſten eerbied ontvangen, zoodat men elkander verdrong, om ſlechts den zoom van zijn kleed aan te raken. Te *Wenen* predikte hij meermalen voor 20, of 30,000 Toehoorders in het *Latijn*, hetwelk zij niet verſtonden, evenwel luisterden zij opmerkzaam naar hem, meer dan naar den Tolk, die zijne woorden in het *Hoogduitsch* vertaalde. Velen, zegt AENEAS SYLVIUS, noemden hem eenen ijdelen ſnorker en pogcher, die zijnen loon liever in de praatjes van het gemeene volkje, dan bij God zocht; maar hij verdedigde zich daartegen met grooten nadruk. Eindelijk reisde CAPISTRANUS in het jaar 1455 naar *Hongaryen*, gelijk hij voorgaf, door hemelſche ſtemmen derwaarts geroepen. Op dezen tijd hadden de *Turken Belgrado* belegerd, en de groote krijgsheld JOAN VAN HUNYAD durfde het ontzet niet te ondernemen. Maar CAPISTRANUS eene kruisvaart gepredikt en eene menigte volks dus bijeengebragt hebbende, viel met hetzelve, daar hij met het kruis in de hand voorging, onder het uitroepen van den naam JEZUS, op de *Turken* aan, die hij verſloeg en *Belgrado* ontzette. Kort daar na overleed hij in het jaar 1456. In het jaar 1515 vergunde LEO X, dat men hem

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073 tot 1517

als eenen *Zaligen* in zijne vaderſtad vereeren mogt, hetwelk GREGORIUS XV in het jaar 1622 tot alle Kerken der *Franciskanen* uitſtrekte. Op dezen eerſten trap der Kanonizatie, de Zaligſpreking, (*Beatificatio*,) volgde eindelijk in het jaar 1690 door ALEXANDER VIII de dadelijke *Heiligſpreking*. CAPISTRANUS heeft eene menigte ſchriften nagelaten, doch men heeft op dezelve in zijne eigene Kerk weinig prijs geſteld.

In het jaar 1455 werd ook de *Spaanſche Dominikaner*, VINCENTIUS FERRERI, die reeds in het jaar 1419 geſtorven was, door KALIXTUS III Heilig geſproken. Hij was bijzonder in het Koningrijk *Aragon* in groot aanzien, en werd als wonderdoener geacht, maar hij begunſtigde de dweepende Geeſelaren, gelijk wij gezien hebben. Hij heeft een Boek van *het geestelijk leven*, of *van den inwendigen mensch* enz. nagelaten.

BONAVENTURA, de vermaarde *Schoolſche* Leeraar en *Myſtiek*, Kardinaal en Generaal der *Franciskaner* Orde, van wien wij reeds meermalen geſproken hebben, ontving in het jaar 1482 van SIXTUS V de waardigheid van *Heiligen*. — Drie jaren daar na werd LEOPOLD, Markgraaf van *Oostenryk*, door INNOCENTIUS VIII gecanonizeerd. Hij had dit Markgraafſchap van het jaar 1096 tot 1136 bezeten, en zelfs in den oorlog uitgemunt, maar hij had ook, tegen zijnen pligt, den Keizer HENRIK IV, zijnen Schoonvader, in het jaar 1105 met zijn volk verlaten, toen deze Keizer op het punt was, om zijnen oproerigen Zoon te bedwingen. Hij was een groot

groot begunſtiger der Geestelijkheid, hij ſtichtte Kloosters en Abdijen, en hij leidde een godzalig leven, naar de denkbeelden van die tijden. En de Geestelijkheid vergold dit, door hem als een heilig man en wonderwerker te roemen, tot dat eindelijk de bovengemelde Paus door den Keizer, den *Hongaarſchen* Koning MATTHIAS enz. bewogen werd, hem dadelijk onder de *Heiligen* te plaatſen.

Zoo vele Heiligſprekingen waren voor de zinnelijke godsvrucht dier tijden een behoefte, elke nieuwe Heilig gaf voordeel aan het gezag der Pauſen en aan de inkomſten der Geestelijkheid. Bij deze gelegenheid moet de aanmerking niet verzuimd worden, dat landen, ſteden, bijzondere klaſſen en ſtanden van menſchen, zich uit deze menigte Heiligen hunnen bijzonderen Schutsheer en Beſchermheiligen verkozen, gelijk 'er ook eene beſtelling plaats heeft omtrent de voorwerpen, ziekten, ongemakken, over welke elk dezer Heiligen een bijzondere zorg zal hebben, volgens de Roomſche Schrijvers. De *Godgeleerden* hebben dus tot hunnen Patroon den Euangelist JOANNES, den Heiligen THOMAS en AUGUSTINUS; de *Regtsgeleerden* den Heiligen IVO; de *Geneesheeren* en *Apothekars* den Heiligen COSMUS en DAMIANUS; de *Wijsgeeren*, *Redenaars* en *Dichters* de Heilige KATHARINA, (eene gewaande Martelaresſe uit de eerſte tijden der IVde eeuw, maar die ook onder de XIV *Noodhulpen* gerekend wordt; dat is, algemeene Beſchermheiligen in alle nooden;) de *Studenten* en *Leerlingen* den Heiligen GREGORIUS; de *Schilders* den Heiligen LUKAS, onder

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

wiens naam nog vele ſlechte ſchilderijen vertoond worden; de *Kooplieden* den Heiligen FRUMENTIUS en GUIDO; de *Toonkunſtenaars* den Heiligen *Roomſchen* LEO en de Heilige CÆCILIA; de *Smids* den H. ELIGIUS of ELOI, dus ook andere ſtanden, kunſtenaars en ambachtslieden andere Heiligen. Tegen de *Pest* worden de H. ANTONIUS, ROCHUS, SEBASTIANUS, ADRIANUS en CHRISTOPHORUS; tegen de *Vallende Ziekte* de Heilige VALENTINUS; tegen de *Steen* de Heilige LIBERIUS; tegen de *Koorts* de Heilige PETRONELLA; tegen de *Tandpijn* de Heilige APOLLONIA; en zoo tegen andere krankheden of volksrampen andere Heiligen aangeroepen (*).

Levensbeſchrijvingen der Heiligen. SIMEON Metaphrastes

In tijden zoo vruchtbaar aan nieuwe Heiligen kon het aan Beſchrijvers van derzelver Leven niet ontbreken. Elk had genoegzaam zijnen eigenen Levensbeſchrijver, van meer of minder naam en kunde, maar genoegzaam allen daar in overeenkomende, dat zij zich vooral ophouden met de verhalen van de wonderen, door hunnen *Heiligen* verrigt; alleen een SIEGBERT van *Gemblours*, die het leven van den Heiligen GUIBERT, Stichter van zijn Klooster, beſchreven heeft, en die als Monnik den ſmaak van zijne tijden ſchijnt te hebben moeten voldoen, heeft, hoe zeer hij ook zijnen Heiligen vereert, van wonderwerken geen gewag gemaakt. Wij zullen geenszins met het optellen van deze *Levensbeſchrijveren* den Lezer lastig vallen, doch twee van de ſlechtſte van dezelven mogen wij niet voorbijgaan, omdat zij zoo

(*) FABRIC. *Bibliograph. Antiquar. p.* 359.

zoo grooten naam gemaakt hadden. De ééne is SIMEON, met den bijnaam *Metaphrastes*. Deze bragt eene groote verzameling bijeen van zoodanige Levensbeſchrijvingen voor de *Griekſche* Kerk, maar die ook in het Westen veel toejuiching heeft gehad. Hij bragt dezelve in zijnen ſtijl over, en omkleedde ze, gelijk hij zich verbeeldde, in een bevalliger gewaad, van waar hij Μεταφραστης geheeten wordt. Hij leefde, niet in de Xde eeuw, gelijk LEO ALLATIUS en FABRICIUS gedacht hebben, maar in de XIIde, gelijk OUDIN bewezen heeft. SIMEON was λογοθετης, Rekenmeester, een der hooge Geestelijken, die een plaatsvervanger was van den Patriarch, die ſomtijds predikte, en ook de Kerkelijke rekeningen nazag en gadeſloeg. Niettegenſtaande vele Roomſche Schrijvers zijn werk hoogelijk geroemd hebben, erkent echter de Kardinaal BELLARMINUS zelve, dat hij in de Levens der Heiligen veel uit zijn eigen hoofd heeft ingevoegd; niet, zoo als de zaken waarlijk gebeurd zijn, maar zoo als zij hebben kunnen gebeuren; dat hij 'er vele geſprekken der Martelaren met hunne vervolgers en ook zoo talrijke bekeeringen van Heidenen bijvoegt, dat zij heel ongelooflijk voorkomen; eindelijk ook zoo vele en groote wonderen, welke door het verwoesten van Heidenſche Tempelen en Afgoden, en ook den dood der vervolgers zullen gebeurd zijn, maar waar van de oude Geſchiedſchrijvers niets gewagen. Na zoodanig goed oordeel over dit werk van dezen voorvechter der *Roomſche* Kerk is het niet noodig meer te zeggen.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

JACOBUS DE VORAGINE. Legenda Aureagulden Ligende.

De *Westerſche* Kerk heeft niet min dan de *Oosterſche* eenen Levensbeſchrijver aan te wijzen, die, hoewel nog ſlechter dan gene, nogtans een' geruimen tijd een' grooten naam gemaakt heeft. Men noemt hem gemeenelijk JACOBUS DE VORAGINE, maar in het *Italiaansch* heet hij, GIACOMO DI VIRAGGIO, of VARAZE, naar zijne geboorteplaats in het *Genueeſche*. Hij was omtrent het jaar 1220 geboren, trad in het jaar 1244 te *Genua* in de Orde der *Dominikanen*; en klom in dezelve in het jaar 1267 tot de waardigheid van Vikaris-Generaal der Provincie *Lombardyë*. In het jaar 1286 werd hem dit ambt ontnomen, evenwel behield hij een groot gezag. Hij onderwees in verſcheidene Kloosters en Scholen der Orde de Godgeleerdheid, en zijne Predikatien werden gaarn gehoord. NICOLAUS IV ſchonk hem in het jaar 1292 het Aartsbisdom *Genua*, alwaar hij in het jaar 1298 overleden is. Men verhaalt van hem, dat BONIFACIUS VIII hem eens op *Aschdag*, in plaats van de asch op zijn hoofd te ſtrooijen, die in het aangezigt heeft geworpen, en in plaats der plegtige woorden: *Memento quod cinis es, et in cinerem reverteris*, deze zal gebruikt hebben: *Memento, quod Gibellinus es, et cum Gibellinis tuis in nihilum reverteris!* Maar anderen hebben genoeg bewezen, dat dit verteltſeltje geenen grond heeft, te min, dewijl men niets van eenig misverſtand tuſſchen hem en den Paus weet. Doch zoo iets kon met zijnen opvolger in het Aartsbisdom gebeurd zijn.

Hij heeft verſcheidene ſchriften nagelaten; onder de-

dezelve komen hier in aanmerking zijne *Legendae Sanctorum*, of *Levensbeſchrijvingen der Heiligen*. Men gaf dezen naam *Legendae* aan ſoortgelijke verzamelingen, omdat uit dezelve op de Feestdagen der Heiligen in de Kerk voorgelezen werd; ook hadden zij den naam *Legendarius*. Deze nieuwe verzameling werd met zoo veel toejuiching ontvangen, dat men ze de *gulden Legende*, (*Legenda aurea*,) noemde. Ook heet zij *de Lombardiſche Hiſtorie* of *Legende*, omdat op de laatſte Levensbeſchrijving van den Heiligen PELAGIUS eene *Korte Langobardiſche Geſchiedenis* volgt. Zij is zeer dikwijls gedrukt, en in verſcheidene hedendaagſche talen overgezet. Maar met de XVIde eeuw verviel haar roem. MELCHIOR CANUS onder anderen, de vermaarde *Spaanſche Dominikaner*, oordeelde van den Schrijver dus verachtelijk: *Hanc homo ſcripſit, ferrei oris, plumbei cordis, animi certe parum ſeveri et prudentis*, en zoo meer andere Schrijvers uit de *Roomſche* Kerk, en met regt, wegens de menigvuldige laffe verdichtſelen, in dezelve vervat.

Vereering der Heiligen.

Niemand zal zich, na al het bovenſtaande, verwonderen, dat de vereering der Heiligen in deze eeuwen van Bijgeloof ten hoogſten top geſtegen is. Daar toe gaven de Predikatien op de Feestdagen der Heiligen ongemeen veel voedſel, alzoo de Predikers op dezelve gelegenheid namen om den lof en verdienſte van den Heiligen te vermelden. Men heeft nog vele verzamelingen van zulke Feest-Kerkredenen, bij voorbeeld, van HILDEBERT, Aartsbisſchop van *Tours*, BERNHARD van *Clairvaux*, RUPERT,

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Abt van *Duits*, de Kardinaal BONAVENTURA, JACOBUS DE VORAGINE; welken hoogen prijs BERNHARD bij voorbeeld ſtelde op de voorbidding der Heiligen, blijkt onder anderen uit zijne Feestrede op MALACHIAS, zijnen voormaligen vriend, wiens *Canonifatie* eerst naderhand gevolgd is: „ Laten wij ons verheugen en juichen," zegt hij, „ dat het Hemelhof, (*Coelestis illa Curia*,) thans éénen uit ons heeft, die voor ons zorgt, en ons door zijne verdienſten beſchut!" Hij ſpreekt vervolgens den Heiligen zelven aan: „ ô Heilige MALACHIAS! behoud dit huis in heiligheid en geregtigheid, terwijl gij u over ons ontfermt, die wij, onder zoo vele en zoo groote ellende, de gedachtenis aan uwe overvloeijende liefelijkheid levendig uitdrukken! (*Memoriam abundantiae ſuavitatis Tuae eructamus.*) Wees ons, bidden wij u, Heilige MALACHIAS! een andere MOZES! of een andere ELIAS! deel ons ook iets van uwen geest mede! want gij zijt in hunnen geest en in hunne kracht gekomen. O gij vruchtbare olijfboom in het Huis des Heeren! ô *gij zalvende* en lichtende vreugdeolie! door weldaden begunſtigende! door wonderen ſchitterende! maak ons des lichts en des geestes deelachtig, welke gij geniet! O gij welriekende lelie, in eeuwigheid voor den Heere voortſpruitende, bloeijende, en overal levendmakenden, aangenamen geur verſpreidende! wiens gedachtenis bij ons in zegening, wiens tegenwoordigheid in den hemel vereerd is; geef, dat de genen, die uwen lof zingen, hun deel aan eene zoo groote volmaaktheid niet verliezen!"

Tot

Tot de vereering der Heiligen behoort ook het bewaren en vereeren van derzelver *Overblijffelen* of *Reliquien*, van welke men in deze eeuwen zoo veel werks maakte, gelijk wij daar reeds vele voorbeelden van ontmoet hebben, als ook dat men reeds in de VIde eeuw bedriegerijen met dezelve begon aan te rigten. Deze vermeerderden met nieuwe *Reliquien* en nieuwe Heiligen in dit Tijdvak van dag tot dag. Voornamelijk hielden zich de *Grieken* daarmede op, in de tijden der kruisvaarten, om *Reliquien* te koop te veilen, gelijk ook in het Westen zoodanige handel in *Reliquien* gedreven werd, dat verſcheidene Franſche Kerkvergaderingen daar tegen beſluiten hebben genomen, en ook de Pausſen dezelve verbieden moesten.

Reliquien van CHRISTUS en de Heiligen.

Men behoeft ſommige *Reliquien* ſlechts te hooren noemen, om derzelver onechtheid te voelen. Reeds in de voorgaande eeuwen wendde men voor, *zweetdoeken* te bezitten van CHRISTUS, met de afbeelding van zijn wezen, op dezelve gedrukt; geen van dezelve was echter zoo geëerd, als het zoogenoemde *Heilige aangezigt*, (*Sancta Facies*,) of *Veronica*, in de *St. Pieterskerk* te *Rome*. Men vertelde, dat, toen de Zaligmaker zijn kruis uitdroeg ter kruiſiging, eene vrouw, VERONICA, hem haren linnen ſluijer aangeboden zal hebben, om daarmede zijn bloed en zweet af te veegen; dat JEZUS te gelijk zijn aangezigt daar in gedrukt en haar dit ter gedachtenis zijner liefde terug gegeven hebbe. Dit zal bewaard gebleven zijn, en ſchijnt te *Rome* reeds ſedert het jaar 1011 vertoond te zijn. TILLEMONT

VERONICA een Reliquie.

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

MONT (*) heeft dit reeds voor eene Fabel verklaard, en de zeer waarschijnlijke gissing geopperd, dat VERONICA, in plaats van een vrouwenaam te zijn, liever uit misverstand en zamenknooping van twee woorden, *Vera icon*, (*de ware afbeelding* van CHRISTUS op die Zweetdoek,) ontstaan is. Hoe het zij, in het tegenwoordig Tijdvak was deze Reliquie wezenlijk eene der allerheiligsten. Paus HONORIUS III gebood in het jaar 1223, dat deze beeldtenis jaarlijks op zekeren Zondag in een' kistje van goud, zilver en juweelen, in statelijke Processie uit de Pieterskerk naar het Hospitaal van den H. Geest gedragen moest worden door de Kanunniken der Pieterskerk, en dat men bij die gelegenheid onder de armen geld zou uitdeelen, en door den Paus de Mis bediend en eene Kerkrede gehouden zou worden. Van deze soort van godsvrucht is ook boven bij den oorsprong van het Jubeljaar eene spoor voorgekomen.

Bloed van CHRISTUS

Sedert de Xde eeuw wilde men ook op meer dan één plaats iets van het bloed van CHRISTUS bezitten. Doch zoodanige Reliquien vermenigvuldigden steeds. In het jaar 1247 ontving HENRIK III, Koning van *Engeland*, van de Hoofden der Tempeliers en Hospitaliers van *Jeruzalem* een krijstallen kruikje met bloed van CHRISTUS, hetwelk hij zelve in eenen plegtigen omgang in de *Westmunsterkerk* bragt, hetwelk MATTHEUS PARIS wijdloopig beschrijft, doch tevens meldt, dat velen niet gelooven wil-

(*) *Mem. pour servir à l'Hist. Eccles. T.* I. *p.* 471.

wilden, dat het waarlijk bloed van den Zaligmaker was, en het tegenſpraken; *Obgunnire* is het woord, hetwelk deze Geſchiedſchrijver hier gebruikt. Ook werd, toen de *Franſchen* en *Venetianen Konſtantinopolen* veroverden, in het jaar 1404, door den Abt MARTIN in het Bisdom *Bazel* wat van het bloed van CHRISTUS medegebragt. Wij zullen verder geene lijst opgeven van dergelijke Reliquien, als bij voorbeeld, *hoofden der Apostelen*, *de voorhuid des Heilands*, en *haar van de Maagd* MARIA, hetwelk in het jaar 1280 alles te *Rome* in de Kerk van *Lateraan* te vinden was, alzoo dit genoeg is, om te bewijzen, dat deze eeuwen tijden waren, waar in men alles geloofde.

Nuttiger is het aan te merken, dat te midden van deze duisternisſen, hier en daar een enkel helderder brein de waarheid zag, en de bedriegerijen durfde ten toon ſtellen, hoewel altijd met huiverigheid, en met inmengſelen van de toen algemeene ligtgeloovigheid. Zoodanig een was GUIBERT, Abt van *Nogent ſous Concy*, die behalve andere ſchriften eene Levensbeſchrijving van zich zelven, (*de vita ſua ſive Monodiarum Libri tres*,) en een werk over de *Reliquien*, of gelijk hij het noemt, *over de onderpanden der Heiligen*, heeft nagelaten, (*Libri quatuor de Pignoribus Sanctorum.*) Uit het eerſte weten wij, dat hij geboren is, in het jaar 1053, uit een adelijk geſlacht, en dat hij Abt van het bovengemelde Klooster geworden is in het jaar 1104, en overleden in het jaar 1124. Ten aanzien van het laatſte zegt hij ons, dat vele vragen over eenen

tand

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

tand van CHRISTUS, welken de naburige Monniken van het Klooster van den Heiligen MEDARDUS voorgaven te bezitten, hem aanleiding hadden gegeven tot het opſtellen van dit Boek. In het *eerſte Boek* toont hij aan de geoorloofdheid ja noodzakelijkheid van dit onderzoek, en bewijst, dat 'er omtrent zoogenoemde Heiligen menigvuldige ſprookjes en fabelen verdicht zijn, dat de Kerk om die reden daaromtrent behoedzaamheid wil gebruikt hebben. Zij gaat, zegt hij, in hare behoedzaamheid zoo ver, dat *zij zich niet verſtout te zeggen, dat het ligchaam der Moeder Gods tot heerlijkheid opgewekt is geworden*, dewijl het haar aan bewijzen daar toe ontbreekt; vervolgens komt hij tot de *Reliquien*, en meldt verſcheidene voorbeelden van bedrog, met dezelve gepleegd. Hem zelven was het gebeurd, dat een Geestelijke in eene Kerk, waar hij tegenwoordig was, een kistje vertoonde, waar in iets van het brood zou zijn, daar de Zaligmaker van gegeten had, en daar bij de ſtoutheid had, om zich op het getuigenis van GUIBERT te beroepen, zonder dat deze, gelijk hij bekent, het durfde wagen, om den Geestelijken voor eenen Bedrieger te verklaren, gelijk hij inderdaad was. In het *tweede Boek* komt hij weder op den *tand*, welke aanleiding tot zijn geſchrift gegeven had. In het *derde Boek* handelt hij bepaalder van de gewaande *Reliquien* van CHRISTUS, welke hij *Godslasteringen* noemt. Op het derde Boek volgt een *vierde*, (*de interiori mundo*,) hetwelk echter vroeger dan de overige geſchreven is, en een bijzonder werk op zich zelve uitmaakt. Het han-

handelt over *gezigten* en *verſchijningen*, en hoe zij naar de geſteldheid der inwendige wereld verklaard moeten worden. Dit werk van GUIBERT, hoewel hij meestal halverwege ſtaan bleef, kon echter zeer gewigtig geweest zijn, om het Bijgeloof tegen te gaan, maar de tijden lieten niet toe, dat het veel afgeſchreven werd, dus bleef het ſlechts in eenige Kloosterboekerijen bewaart, en werkte weinig uit. De *Benedictijner* LUKAS D'ACHERY heeft het met andere werken van GUIBERT in druk uitgegeven te *Parys* in 1651 in *Folio*.

Veeleer ging het Bijgeloof in de volgende eeuwen nog voort, met *Reliquien* te vereeren, zelfs zoo, dat men daar mede volhardde, niettegenſtaande het bedrog openlijk aangetoond werd; hetwelk de geſchiedenis van het Heilige Bloed te *Wilsnack* voornamelijk bewijst. Dit dorp in de *Priegnitzer Mark Brandenburg* was in het jaar 1383 door een roofzuchtig Edelman met de Kerk verbrand. Toen de Priester van hetzelve vervolgens ging zoeken, of 'er ook iets van de Kerkegoederen gered was, vond hij in een gat van den ſteenen Altaar drie *Hostien*, van welke hij terſtond uitſtrooide, dat zij gewijd en met het bloed van CHRISTUS geverfd waren. Spoedig kwamen hem de wonderen te hulp, welke door deze Hostien verrigt werden, en zijn Biſchop te *Havelsberg* bevestigde de waarheid van dit alles. Thans was de toeloop van Bedevaartgangers derwaarts zoo groot, dat niet alleen het Dorp maar ook de Kerk prachtig weder opgebouwd konden worden. Paus URBANUS VI zelve ſchonk aan

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

aan de Pelgrims eenen aflaat. Het Dorp kreeg ſtadsregten, en werd met muren en poorten omringd. Eindelijk begonnen verſtandige mannen dit bedrog in te zien, onder welken JOANNES HUS, die vermaarde Hervormer, in het begin der XVde eeuw de de eerſte was, die zich openlijk in geſchrift daar over verklaarde, en voorbeelden bijbragt van gepleegde bedriegerijen. Onder anderen: Een Burger van *Praag*, die eene lamme hand had, bragt aan het Heilige Bloed eene zilveren hand ten offer, en wachtte tot op den derden dag, wat de Geeſtelijken daar van openlijk zeggen zouden. Ook trad werkelijk één van hen voor de Gemeente op, en roemde het wonder, hetwelk aan de hand gewrocht was; maar de burger logenſtrafte hem voor elks gezigt, door het vertoonen van zijne hand, die lam was als te voren enz. Vervolgens werden verſcheidene onderzoekingen in het werk geſteld, en het bedrog bleek bij elke derzelve, ook verklaarden zich vele aanzienlijke mannen daaromtrent allerduidelijkst; doch alles vruchteloos, dewijl de ſtad te veel voordeel van de Bedevaarten trok, en zelfs nog in het jaar 1500 aflaten van *Rome* wist te verkrijgen voor de Bedevaartgangers. Dit duurde tot 1550, wanneer de *Euangeliſche* Predikant te *Wilsnack*, JOANNES ELLEFELD deze Hostien verbrandde, maar hij geraakte daar over eenigen tijd in gevangenis, en verloor zijn ambt, omdat hij het zonder weten van den Keurvorst gedaan had, en omdat het Domkapittel te *Havelberg* nog Roomsch-katholijk en heel vermogend was.

Kei-

Keizer KAREL IV, een geleerd Vorst, was echter zoo bijgeloovig ingenomen met *Reliquien*, dat hij een groot aantal van dezelve bijeenbragt. Dus geloofde hij de ſpeer of lanſie te bezitten, waar mede de zijde van JEZUS doorſtoken was, als ook *nagels* van zijn kruis. Van Koning LODEWYK van *Hongaryë* kreeg hij in het jaar 1359 het *tafellaken*, daar de tafel mede gedekt zou geweest zijn, bij het laatſte Paaschmaal van JEZUS. Nog bezat hij een ſtuk van het *kruis*, een ſtuk van de *koorde*, waar mede JEZUS aan de geeſelpaal gebonden was; van de *ſpongie*, waar mede hij aan het kruis gedrenkt werd en meer dergelijke, en daar aan ſchreef deze Vorst toe, dat het hem gelukt was, zijn Koningrijk *Bohemen* zoo zeer uit te breiden. Over den *trouwring*, welken JOZEF aan MARIA geſchonken had, ontſtond een twist tuſſchen de ſteden *Siena* en *Perugia*, welke in het jaar 1484 door INNOCENTIUS VIII ten voordeele van *Perugia* werd uitgewezen.

Groot was ondertuſſchen de verlegenheid, wanneer een dubbel of meer van ſommige *Reliquien* op onderſcheidene plaatſen vertoond werden, waar van vele voorbeelden voorkomen. GERSON werd dus in 1408 in een verſchil betrokken over het ligchaam ten minſte over het hoofd van den Heiligen DIONYSIUS, hetwelk de Abdij van *St. Denys*, maar ook eene Kerk te *Parys* beweerde te bezitten. Wij hebben van hem over dit onderwerp in zijne werken eenen Brief, waar in hij ſtout weg ſchreef: „ Het zou 'er met de vereering der Reliquien bij vele Kerken ſlecht uitzien, indien men elke verſcheidenheid

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

omtrent dezelve eene onverdragelijke dwaling wilde noemen; men moet bovendien het dekſel des harte met eene goddelijke uitlegging wegnemen, wanneer twee Kerken of Ordens van Monniken mogten voorgeven, dezelfde *Reliquie* te bezitten, waar van ontallijke voorbeelden zijn. *Niets verhindert dus, dat de beide ſtrijdige verhalen naast elkander ſtaan kunnen;* ſchoon al niet in waarheid, evenwel in zulke waarſchijnlijkheid van gronden, welke genoegzaam is, om de beide voorgevens prijſelijk te maken, en ze tegen de beſchuldiging van leugen of dwaling te beſchermen; nademaal eene dwaling in godsdienſtzaken en een leugen uitdrukkelijk ſchuld te kennen geven." De geleerde man dacht niet aan de uitvlugt, welke men reeds in de IVde eeuw hier op gevonden had, dat de *Reliquien* ſomtijds wonderdadig vermenigvuldigden. Honderd jaren, nadat GERSON, ter eere van den Heiligen DIONYSIUS, deze zeldzame *Logica* had gebruikt, (*nihil prohibet, utrumque contradictoriorum ſtare ſimul cum altero,*) hebben verſtandige lieden deze hooggeſchatte *Reliquien* openlijk beſpot.

Vereering der Maagd MARIA.

Onder al de Heiligen beklom de Maagd MARIA den hoogſten trap van vereering; zij was reeds in het vorig Tijdvak met den hoogſten eerbied vereerd, maar in het tegenwoordige ging dit zoo ver, dat 'er weinig aan ſcheelde, of zij werd als eene Perſoon der Godheid beſchouwd. Zij heette doorgaans *de Koningin des Hemels*; door haar moest men bij CHRISTUS alle genade zoeken, die haar even min iets kon of mogt weigeren, als een Zoon aan zijn

zijne Moeder; de *Roozenkrans* was bijzonder aan haar gewijd. Zij gaf aan de *Karmeliten* hun *Scapulier* en aan de *Dominikanen* hun Ordenskleed. In hare Kerken, op hare Feesten en Altaren was de Godsvrucht der Christenen veel vuriger dan in en op die, welke tot den dienst van God en CHRISTUS beſtemd waren. Aan het Hof des hemels was zij als de Moeder Gods de eigenlijke begunſtigde van God en CHRISTUS, allengs zelfs mengde zich *galanterij* in hare vereering. De Schrijvers van dien tijd verliezen zich in haren lof, bijzonder de Heilige BERNHARD en RUPERT, Abt van *Duits*, die haar *de bruid van God den Vader* noemt; maar ook de meer verlichte Abt GUIBERT ſchreef een bijzonder werk over haren lof, (*de Laude S. Mariae Liber*,) alwaar onder anderen een gebed aan haar, grootendeels op rijm, voorkomt, in hetwelk deze regels gevonden worden:

O Maria! quamvis ore te polluto nominem,
Audi tamen, et a culpis interim da requiem,
Jugem quoque hac in vita da Tui memoriam,
Da, Maria, dulcis tota, in futura gloriam,
Da, Maria, Tuis ſervis animae munditiam,
Da, Johannes, adverſorum vincere moleſtiam;
Nosmet ambo ad virtutis lineam reducite,
Ut conjungi mereamur claritati coelicolae.

Onbeſmette ontvangenis van MARIA.

Men behoeft zich niet te verwonderen, dat, bij zoodanigen hoogen eerbied voor de Moedermaagd, de Kanunniken te *Lions* tot de ſtelling kwamen, *dat zij alleen onder alle menſchen zonder erfzonde ontvangen was*. GUIBERT in het zoo even aangehaalde geſchrift zeide, dat zij door den H. Geest

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

van de erfzonde, gelijk van de dadelijke zonden, volkomen bevrijd was; maar PASCHASIUS RADBERT had reeds 200 jaren vroeger beweerd, dat MARIA noodzakelijk van alle erfzonde vrij geweest moet zijn, dewijl zij reeds in moeders lijf geheiligd was, waarom ook de geheele Kerk hare geboorte vierde. Van waar de Domheeren van *Lions* hunne meening ook ontleend mogen hebben, zij voerden in het jaar 1140 in hunne Kerk het *Feest der onbevlekte ontvangenis der Maagd* MARIA, (*Festum immaculatae conceptionis B. M. Virg.*) in. Men heeft wel een' ouder oorsprong van dit Feest willen zoeken, maar zonder grond, trouwens, de Fransche Geleerde MABILLON heeft te regt opgemerkt, dat men in sommige oude *Kalenders* de bewoording: *Conceptio B. Mariae*, welke de ontvangenis van JEZUS door MARIA beduidde, kwalijk verstaan hebbe van de ontvangenis van MARIA zelve. Hoe het zij, naauwelijks had de Heilige BERNHARD de instelling van het Feest door deze *Kanunniken* vernomen, of hij schreef hun eenen langen Brief, om hen te beftraffen en te wederleggen, met welken Brief later Roomschgezinde Schrijvers zeer verlegen zijn geweest, omdat BERNHARD zich daar in vrij duidelijk verklaart, dat MARIA even gelijk andere menschen erfzonde gehad hebbe, waarom sommigen zich beholpen hebben met eene fijne onderscheiding tusschen *Conceptio activa* en *passiva*. Behalven BERNHARD waren 'er meer anderen, die van deze onbevlekte ontvangenis van MARIA niet wilden hooren; maar als de *Dominikanen* in de XIIIde eeuw de leer van

den

den Heiligen BERNHARD begonnen te verdedigen, en daar tegen de Hooge School te *Parys* de Kerk van *Lions* voorſtond, werden de twisten heviger, zonder dat de Pauſen dit in langen tijd durfden beſlisſen; ook de *Franciskanen* voerden dit Feest ſedert het jaar 1262 in hunne Kerken in.

De Pſalter van MARIA

Niettegenſtaande deze twisten, ging men voort, met MARIA hoogelijk te vereeren; bijzonder was ALBERT *de Groote* in de XIIIde eeuw werkzaam in ſchriften tot haren lof, onder anderen in een, hetwelk den titel heeft: *Super Euangelium: Miſsus est, ſubtiliter et eleganter oſtendens ineffabiles glorioſae Virginis Mariae Laudes*, in hetwelk hij niet minder dan 230 vragen aangaande MARIA behandelt; op gelijke wijze heeft THOMAS van *Aquino* heel breedvoerig de leere van de Maagd MARIA in zijn godgeleerd zamenſtel met vele ſpitsvinnigheden en muggezifterijen voorgedragen. Inzonderheid heeft de beroemde *Franciskaner* BONAVENTURA hier in uitgemunt, in wiens werken eene geheele reeks van ſchriften tot lof van MARIA gevonden wordt, ſchoon omtrent de echtheid van eenigen derzelve getwijfeld wordt. — Dus heeft men hem, bij voorbeeld, ook toegeſchreven het *Pſalmboek*, de *Pſalter* van MARIA, hetwelk, ſchoon niet van hem, evenwel een ſtuk uit deze eeuw is, waar in veel op MARIA wordt toegepast, hetwelk in de oorſpronkelijke *Pſalmen* van God en CHRISTUS gemeld wordt. Wij zullen alleen, tot eene proeve, den CXden *Pſalm* geven: „ De Heere heeft tot mijne Lieve Vrouw „ gezegd: Zit, mijne Moeder, aan mijne regter-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

„ hand! Gij hebt lust in goedheid; „ daarom zult gij met mij regeren. Op uw heilig „ hoofd ſtaat de kroon der onſterfelijkheid, wier „ ſchittering en glans niet uitgebluscht worden. „ Vrouwe, ontferm u mijner! Moeder van licht „ en glans! ſtort ons uit uwe ſchatten wijsheid „ Gods in, kennis van ſchranderheid en een voor- „ beeld van tucht!"

Het heilige huisje van Loretto.

Behalve menigvuldige verhalen van verſchijningen en wonderen van de Heilige Maagd, is bijzonder berucht de geſchiedenis van haar huis en deszelfs overvoering uit *Nazareth* naar *Europa*. Namelijk, dus luidt hoofdzakelijk de vertelling: De Apostelen hadden de kamer of het vertrek, waar in MARIA te *Nazareth* woonde, in eene Kerk veranderd, aan haar toegewijd. De Euangelist LUKAS maakte daar in een houten beeld der Maagd, met haar Kind op den arm, in deze Kerk werd lang de godsdienst geoefend; maar toen nu alles in het Heilig Land *Muhammedaansch* was geworden, droegen de Engelen dit huis of Kerk in het jaar 1291 uit *Nazareth* door de lucht over naar *Terſeto* in *Dalmatië*, aan de Kust der *Adriatiſche* Zee. Hier ſtond het eenigen tijd, doch, alzoo het niet behoorlijk vereerd werd, namen de Engelen het Heilige huis in het jaar 1294 weder op, en voerden het over Zee in *Italië*, digt bij *Recanati*, in een woud, hetwelk aan zekere vrouw LAURETA toebehoorde, van waar dit huis of Kerk den naam gekregen heeft der H. MARIA van *Loretto*. Doch nu ſtond de Kerk te eenzaam en te digt aan zee, en was dus niet veilig voor

voor de zeeroovers, die de Pelgrims kwamen plunderen; de Engelen verplaatſten ze nogmaals in het jaar 1295, duizend ſchreden digter bij *Recanati*, op een' heuvel, welke aan twee broeders toekwam. Wegens de rijkelijke geſchenken, welke het Heilige huis ontving, kregen deze Broeders twist, en vatten de wapenen tegen malkanderen op; om derhalve verdere onheilen voor te komen, verplaatſten de hemellingen, na eenige maanden, het gebouw voor het laatst in het jaar 1295, een boogſchoot verder op eenen nabijgelegen heuvel, alwaar het nog ſtaat, doch zoo dat het *Heilige Huis*, (*la caſa ſanta* van de *Italianen* genoemd,) in eene groote Kerk geplaatst is, welke men 'er over gebouwd heeft, en welke eenen rijken ſchat van kostbaarheden in zich bevatte, doch al hetwelk in de laatſte omwentelingen van onzen tijd verſtrooid is geraakt, zoodat van het H. Huis alleen de muren overgebleven zijn.

Vervolg vande onbevlekte ontvangenis van MARIA.

Doch laat ons wederkeeren tot de twisten, welke gevoerd zijn geworden over de leere van de *onbevlekte ontvangenis van* MARIA. Dezelve werd meer en meer voortgeplant. De beroemde Schoolgeleerde uit de Orde der *Franciskanen*, JOANNES DUNS SCOTUS, die in het jaar 1308 dezer wereld overleed, verdedigde dit leerſtuk met zoo veel ſcherpzinnigheid, dat hij daar door den titel van *Doctor Subtilis* verkreeg. Maar de *Dominikanen* of *Thomisten* bleven echter ook bijzonder in dit ſtuk verſchillen van de *Scotisten*. Doch in het jaar 1387 beſtreed zekere JOANNES van *Monteſono*, of *Monçon*, een geboren *Arragonier*, een Dominikaner Monnik en

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073 tot 1517.

Leeraar der Godgeleerdheid te *Parys*, deze leer in eene openlijke *Disputatie*, waar in hij XIV ſtellingen, (*Theſes*,) voordroeg, onder welke ook deze was: „ Het is uitdrukkelijk tegen het geloof, te beweeren, dat niet ieder mensch, behalve CHRISTUS, de erfzonde van ADAM ontvangen hebbe." Deze en eenige andere der gemelde ſtellingen werden door de Univerſiteit te *Parys* veroordeeld, en zij verwees den ſteller ter ſtraffe. Maar MONTESONO beriep zich op den Paus, en vlugtte naar *Avignon*, werwaarts de Univerſiteit vier afgevaardigden zond, en onder dezen PIETER D'AILLY, die hare zaak met grooten iiver bepleitte, zoodat MONTESONO bemerkende, welken keer de dingen namen, naar zijn vaderland *Arragon* terug keerde, en daar de partij van den Tegenpaus URBANUS VI omhelsde. Door deze overwinning der Hooge School verloren de *Dominikanen* veel van hun aanzien in *Frankryk*, waar het bijna algemeen tot eenen opſtand tegen hen kwam. Ook kwamen op vele plaatſen wonderen de leer der onbevlekte ontvangenis van MARIA te hulp, zoodat dezelve hoe langer hoe meer ingang vond.

Dewijl 'er evenwel tot nog toe geene beſliſſende uitſpraak over dezen twist voorhanden was, noch van de Kerk, noch van den Paus, geloofden de Vaders der Kerkvergadering van *Bazel*, dat zij zich deze zaak behoorden aan te trekken, ook nam deze vergadering in hare 36ſte Zitting in September 1439 een beſluit, dat de leere, volgens welke de Heilige Maagd door eene voorkomende en werkende bijzonde-

dere genade Gods ſteeds van de erfelijke en dadelijke ſchuld onbevlekt gebleven is, als eene godvruchtige, met den Godsdienst, het Katholijk Geloof, de gezonde Rede en de Heilige Schrift overeenkomende leere van alle Katholijken moet goedgekeurd en aangenomen worden, en dat het in het vervolg aan niemand geoorloofd zou zijn, het tegendeel daar van voor te dragen. Te gelijk vernieuwde zij het vieren van het *Feest der ontvangenis van* MARIA op den 8ſten December. Paus SIXTUS IV, zonder echter eenig gewag te maken van dit beſluit, omdat hetzelve door de Kerkvergadering genomen was na hare ſcheuring van den Paus, bevestigde het een ander in twee Bullen, eene van het jaar 1477, en de andere van het jaar 1488.

Toenmaals en nog wat na het jaar 1500 leefde in het *Milaneeſche* de *Franciskaner* BERNARDINUS DE BUSTI, de grootſte Lofredenaar van de Heilige Maagd boven alle anderen. Deze liet eene verzameling van 60 Predikatien drukken, ter harer eere gehouden, onder den titel: *Mariale eximii viri Bernardini de Busti, Ordinis Seraphici Francisci, de ſingulis feſtivitatibus beatæ Virginis per modum Sermonum tractans, omni Theologia copioſum; denique utriusque juris auctoritatibus applicatis, et arte humanitatis refertum, in omnibus allegationibus promtisſimum.* Uit den titel reeds kan men oordeelen, van welke waarde dit werk zij, en welk een bijgeloovige dweeper deze man zich betoont te wezen.

Zeer merkwaardig ondertusſchen is het, dat ten aanzien van de leer der onbevlekte ontvangenis van

V BOEK. VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

MARIA de gewaande Hemelſche Openbaringen van twee voorname Heiligen van dezen tijd zoo regelregt verſchilden. Aan de Heilige BIRGITTA van *Zweden* was door MARIA zelve de onbevlekte ontvangenis geopenbaard geworden, maar de Heil. KATHARINA van *Siena*, welke 7 jaren na BIRGITTA ſtierf, daarentegen had eene verſchijning van God den Vader, in welke weder MARIA zelve haar zeide, dat zij als alle andere menſchen in erfzonde ontvangen was. TRITTENHEIM, die dit verhaalt (*), voegt 'er bij: „ Geen godvruchtig en aandachtig vereerder der onbevlekte Maagd mag zich daar door tot een ander gevoelen laten brengen; want perſonen, die God in waarheid vreezen, zien de waarheid en niets valsch; die genen, die hun eigene ingevingen ſtoutelijk boven de waarheid ſtellen, worden met regt bedrogen. Doch ik ga dit voorbij, opdat het niet ſchijne, dat ik Godgeleerdheid in de Geſchiedenis wille mengen."

Nog ging men voort, over dit Leerſtuk te twisten, over hetwelk verſcheidene twistſchriften voor en tegen het licht zagen, tot dat eene voor de *Dominikanen* ſchandelijke gebeurtenis deze drift eenigen tijd ſtremde.

Eenige Opperſten dezer Orde beſloten in een Generaal-Kapittel in het jaar 1506, om het gezag van hunne Orde, even gelijk de *Franciskanen*, door wonderwerken en verſchijningen, te verheffen. Zij verkozen tot het tooneel van hunne bedriegerijen de ſtad

(*) *Chron. Hirſaug. ad a.* 1368.

Had *Bern*, en tot hun voorwerp zekeren JAN JETZER, een ſnijders-gezel, dien zij in hun Klooster aldaar aannamen, een' eenvoudigen, ligtgeloovigen bloed. Vier der Monniken, de *Prior*, *Lector*, *Subprior* en de *Procurator* of Schafmeester van het Klooster, ſpeelden met dezen hun ſpel. Na eenige voorbereidingen verſcheen aan JETZER de Heilige Maagd, die hem verklaarde, dat haar Zoon niet langer wilde dulden, dat haar tot hare eere een voorregt werd toegeſchreven, hetwelk hem alleen toekwam, namelijk zonder erfzonde ontvangen en geboren te zijn. Zij drukte hem ook de lidteekenen van JEZUS wonden in. Maar ongelukkig begon JETZER bedrog te vermoeden, zoo dat hij zich tegen hunne bedoelingen kantte, waarom zij hem meenden te vergeven. De zaak hier door ruchtbaar geworden, werd onderzocht, en de Paus zelve benoemde in het jaar 1508 twee Biſchoppen en eenen Provinciaal der Dominikanen tot Rigters, die de vier Monniken veroordeelden, om ontwijd en aan den Wereldlijken Rigter ter ſtraffe overgegeven te worden. Ook werden zij den 31ſten Mei des gemelden jaars buiten de poort van *Bern* verbrand, en JETZER ten lande uitgebannen.

Men zou menigmalen gelegenheid gehad hebben, om dergelijke ontdekkingen van de valſchheid van voorgewende verſchijningen en wonderwerken te doen, indien de ligtgeloovigheid der tijden en het belang der Geeſtelijken niet hadden medegewerkt, om het bedrog eer aan te moedigen. Een ſtervende Paus, GREGORIUS XI, in het jaar 1378, waarſchuwde,

de, terwijl hij de gewijde Hostie in de hand hield, de omſtanders, voor mannen en vrouwen, die hunne eigene herſenſchimmen voor goddelijke gezigten en openbaringen uitgaven, door welke hij klaagde, zelve om den tuin geleid te zijn (*); bedoelende daar mede, gelijk Roomsch-Katholijke Schrijvers zelve erkennen, de Heiligen van zijnen tijd, PIETER van *Arragon*, BIRGITTA van *Zweden* en CATHARINA van *Siena*. De geest van ligtgeloovigheid ſcheen wel door den onderzoekenden ernst en de gispende heekeling van VALLA, ERASMUS, HUTTEN en anderen op het laatſte van dit Tijdvak te verminderen, maar de vruchten hier van waren eerst onder gunſtiger omſtandigheden te wachten.

Men bleef derhalve voortgaan, met eene menigte wonderen en verſchijningen bijzonder van de Maagd MARIA te verhalen; bijzonder werd daardoor een Beeld van de Lieve Vrouw te *Halle* in de *Nederlanden* vermaard, aan wier lof de geleerde, maar in den Godsdienst onvaste en eindelijk dweepzieke JUSTUS LIPSIUS zijne pen, gelijk bekend is, in loffchriften gewijd heeft.

De vereering der Moedermaagd kon niet wel vermeerderd worden, en evenwel wist het Bijgeloof nog iets uit te denken. De groetenis des Engels aan MARIA, gemeenelijk het *Ave Maria*, was reeds in een gebed veranderd, en befloeg in den Roozenkrans of het zoogenoemd *Pater Noster* eene aanzienlijke plaats, zoodat het tienmaal het getal der *Onze Vaders*

(*) GERSON *de Examinat. Doctr. T.* I. *Opp. p.* 16.

ders overtrof; maar de ingezetenen van *Xanten* in het *Kleefsche* vonden hier bij nog dit uit, op voorgang van hunne Geestelijkheid, dat 'er bij het invallen van den nacht door klokkengelui een teeken gegeven werd, om dit *Ave Maria* op te zeggen; JOANNES XXII schonk in het jaar 1318 aan de genen, die hetzelve driemaal knielende onder ernstig berouw hunner zonden bidden zouden, een' aflaat van tien dagen. In de volgende eeuw beval CALIXTUS III, gelijk men gewonelijk gelooft, ook op den middag de klok te luiden, opdat ieder een de Maagd MARIA op deze wijze mogt begroeten. Eenigen tijd te voren had de beroemde Heilige VINCENTIUS FERRERI deze groetenis des Engels door zijn voorbeeld tot een gewoon begin der Kerkredenen gemaakt.

Eindelijk werd, door het invoeren van nog twee nieuwe Feesten, dat van MARIA's *bezoek*, (*visitationis*,) op den 2den Julij, ter gedachtenis van haar bezoek bij hare Nicht ELIZABETH, en van MARIA's *voorstelling*, (*praesentationis*,) ter gedachtenis dat MARIA door hare ouderen in den Tempel aan God was voorgesteld, het getal van zeven Feesten ter eere van MARIA voltooid; welke zijn *conceptionis*, *nativitatis*, *praesentationis*, *annunciationis*, *visitationis*, *purificationis et assumtionis*.

Nieuwe Feesten of Heilige dagen.

Over het geheel vermenigvuldigden in dit Tijdvak de Feesten en Heilige dagen; gelijk men daar van de sprekendste bewijzen heeft, in den *Sacramentsdag*; de Feesten ter eere van MARIA, maar ook van elken nieuwen Heiligen, en die van bijzondere Beschermd-

V BOEK VII Hoofdst. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

ſchermheiligen van enkele Kerken en Kloosters, en andere lieten naauwelijks eenen dag in het jaar open, die niet aan de vereering van den eenen of anderen Heiligen gewijd was.

Het Feest der Gekken.

Wij mogen ook niet geheel met ſtilzwijgen voorbijgaan een zeer ergerlijk *Feest*, hetwelk wel niet onder de Godsdienſtige Feesten behoort, maar evenwel van de Geeſtelijkheid midden in de Kerken gevierd werd, *het Feest der Gekken*, ook onder den naam *Feſtum fatuorum*, *vel Follorum*, of *la Fête des Foux* bekend. Het vond ongetwijfeld zijnen oorſprong van de *Saturnalien* der Oude Romeinen, welke met buitenſporige dartel- en wulpsheid gevierd werden. Het was hunnen Chriſtelijken Nakomelingen niet mogelijk, de vreugde van zulk een Volksfeest, hetwelk in December viel, vaarwel te zeggen. Hoe zeer ook, ſedert AUGUSTINUS, de Kerkvaders daar tegen geijverd, en Kerkvergaderingen ze verboden hadden, men ging voort dit Feest te vieren, met zich op hetzelve als beesten te vermommen, en allerhande dartelheden te bedrijven; en deze gewoonte, die eerſt in den Kersnacht, vervolgens op den eerſten Januarij gevierd werd, en ten laatſte in openlijk zingen, danſen en brasſen veranderde, bleef vele eeuwen lang zelfs te *Rome* in zwang. De zoo ſlecht beruchte Patriarch van *Konſtantinopolen*, in de Xde eeuw, THEOFYLACTUS, verordende zelfs, dat op de aanzienlijkſte Feesten vermakelijke en dartele liedjes onder de Geeſtelijken in de Kerken gezongen werden, die met

met danſen verzeld gingen (*). Maar in de Weſterſche Landen was het eigenlijk, waar de potſen der *Saturnalien* in een Kerkelijk Feest van de Geestelijkheid zelve veranderden; van dit ſchouwſpel was *Frankryk* het hoofdtooneel, hetwelk op den eerſten Januarij, en in ſommige Kerken op het Feest van JEZUS *Verſchijning* of op *drie Koningen dag* gehouden werd van de lagere Geestelijkheid, en het welk daar van den naam kreeg van *Festum Hypodiaconorum*, ook *Festum Calendarum*. Deze Ondergeestelijken verkoren in de Kathedraalkerken eenen *Biſchop* of *Aartsbiſchop der Gekken*, dien zij met belagchelijke plegtigheden inwijdden, den dienst in zijne Kerkelijke kleeding verrigten en ten laatſte den zegen lieten uitſpreken, waar bij men het Aartsbiſſchoppelijke kruis, de Biſſchopsmuts en Biſſchopsſtaf voor hem uitdroeg. In *geëximeerde* Kerken, die dus onmiddelijk van den Paus afhingen, verkozen zij zelfs eenen *Paus der Gekken*, dien zij even zoo grappig de Pausſelijke kleeding aantrokken, en hem als Paus in de Kerk handelen lieten. Zij zelve, en met hen ook de Priesters, bedreven, gedurende dezen Godsdienst, eene menigte zotheden, welke den Godsdienst onteerden. Vermomd of als Tooneelſpelers gekleed, met beſmeerde aangezigten, of in vrouwenkleêren, dansten zij op het Koor, en zongen ontuchtige liedjes; voornamelijk aten de Diakenen en Onderdiakenen, of de Koorjongens, worst voor het oog van den Priester, die de mis deed;

(*) CEDRENI *Compend. Hist. p.* 638.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

deed; zij ſpeelden met dobbelſteenen; en wierpen allerhande ontuig in derzelver wierookvat. Als de Mis gedaan was, ſteeg de onbeſchaamdheid in woorden, gebaarden en daden nog hooger; tot eindelijk deze buitenſporigheden zich ook op ſtraat verſpreidden en 'er de Leeken insgelijks deel aan namen.

Naardien deze moedwil in de XIIde eeuw reeds in vele Kerken in *Frankryk* ingevoerd was, gaf de Pausſelijke Legaat aldaar, de Kardinaal PIETER, in het jaar 1198 aan ODO, Biſchop van *Parys*, en eenigen van deszelfs Kanunniken, last, om dit *Feest der Gekken* in het Kerspel aldaar af te ſchaffen; gelijk zij het ook wezenlijk in het jaar 1199 verboden. Ook verbood de Parijſche Sijnode van het jaar 1212 dezelfde klugten, waar bij de Biſchop der Gekken zijn' Biſchoppelijken Staf ontving, (*ubi baculus accipitur*;) en nog nadrukkelijker aan de Monniken en Nonnen; want ook deze en de Kanunniken van zekere Kathedrale Kerken verkozen ſomtijds eenen zoogenoemden *Abt der Gekken*, (*abbas ſtultorum.*) Evenwel hebben deze gewoonten zich nog eenige eeuwen ſtaande gehouden. In *Engeland* was nog in het jaar 1530 zulk een Spotbiſchop, (*Episcopus puerorum* genoemd;) en in de *Franſche* Kerken vond men nog in de XVIIde eeuw vele overblijffelen van deze kluchten, niettegenſtaande vele Kerkvergaderingen gepoogd hadden, die te vernietigen.

Ezelsfeest.

Daar toe behoort ook het *Ezels-feest*, (*Feſtum aſinorum*,) hetwelk gevierd werd ter eere van den ezel, op welken CHRISTUS in *Jeruzalem* was binnen-

nengereden. Men voerde in Kersnacht in vele Kerken van *Frrnkryk* een Ezel met een Koorhemd of Koorkap op den rug bedekt de Kerk in, onder het zingen van een grappig Latijnsch Lied, waar van elke *ſtrofe* eindigde met de woorden *Hè! Sire Ane! hè! hè!* en hetwelk verder dus luidde:

Orientis partibus
Adventavit Aſinus
Pulcher et fortisſimus,
Sarcinis aptisſimus.
Hè, Sire Ane, hè!

Hic in collibus Sichen
Enutritus ſub Ruben,
Tranſiit per Jordanem
Subiit in Bethleem.
Hè, Sire Ane, hè!

Saltu vincit hinnulos
Damas et capreolos,
Super dromedarios
Velox Madianeos.
Hè, Sire Ane, hè!

Aurum de Arabia
Thus et Myrrham de Saba
Tulit in eccleſia
Virtus Aſinaria.
Hè, Sire Ane, hè!

Dum trahit vehicula
Multa cum Sarcinula,
Illius mandibula
Dura terit pabula.
Hè, Sire Ane, hè!

Cum aristis hordeum
Comedit et carduum,
Triticam a palea
Segregat in area.
Hè, Sire Ane, hè!

Amen dicas, Aſine,
Jam ſatur ex gramine,
Amen, Amen itera,
Aſpernare vetera.
Hè, Sire Ane, hè!

Feest der Lidteekenen van den Heil. FRANCISCUS.

In de XIV en de XVde eeuwen werden de Heilige dagen of Feesttijden nog vermenigvuldigd; dus werd in het jaar 1304 een Heilige dag ingeſteld ter eere *der Lidteekenen van den Heiligen* FRANCISCUS. Zijne Orde vond dit te noodiger, omdat de *Dominikanen* jegens dien Heiligen om dit voorregt jaloersch waren, en herhaalde keeren poogden, ook Heiligen uit hunne Orde met gelijke eereteekenen te verſieren. Zoo vond zich in het jaar 1500 onder hen te *Ferrara* eene Non, LUCIA, die ook daar op roemde. Maar de *Franciskanen* vonden doorgaans voor hunnen Heilig onderſteuning bij den Paus. Onder anderen als in het jaar 1291 een Dominikaner Mon-

Monnik THOMAS in eene Predikatie gezegd had, dat zeker Martelaar de teekenen van den levenden God gedragen had, maar FRANCISCUS alleen van den dooden, verbood NICOLAUS IV hem het prediken gedurende 7 jaren en bevestigde openlijk dit wonder der genade, hetwelk aan den Heiligen der *Franciskanen* geſchied zou zijn.

Andere Heilige dagen.

Onder zoo menigvuldige nieuwe Feesten en Heilige dagen, wijdde men 'er ſlechts zeldzaam een aan de Godheid zelve toe. Daar onder behoorde het *Feest der Heilige* Drieëenheid, hetwelk reeds vroeger in ſommige Kerken gevierd, maar eerst door JOANNES XXII, die in het jaar 1334 geſtorven is, in zijne Kerk is ingevoerd. Men merkt daar bij op, dat hij tegen de gewoonte der oude Kerk op dit Zondagsfeest geboden heeft, knielend een plegtig gebed in de Kerk te verrigten. De *Sacramentsdag*, die eerst ſedert het jaar 1311 heel algemeen gevierd is, ontving door eene verordening van URBAAN VI in het jaar 1389 nog het bijzonder voorregt, dat men op denzelven de Miſſe mag lezen, zelfs wanneer 'er in een land *Interdict* van Godsdienst plaats heeft. Geheel nieuw was het Feest der *lans* of *ſpeer*, met welke de zijde van CHRISTUS aan het kruis doorſtoken zal zijn, en *der nagelen van zijn kruis*, op verzoek van Keizer KAREL IV, door INNOCENTIUS VI, voor *Duitschland* en *Bohemen*, in het jaar 1354 verordend op den Vrijdag na *Quaſimodo geniti*.

Pogingen

Reeds lang zeker had men het nadeel van zoo ve-

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

vele en zoodanige Heilige dagen voor het echt Christendom behooren in te zien, thans begon men allengs daaromtrent vrijmoediger te denken en te ſpreken, ſchoon nog zonder vruchtgevolg. Reeds in het jaar 1362 klaagde de Aartsbisſchop SIMEON van *Canterbury*, op eene Kerkvergadering of Sijnode, dat, hoe talrijker de Heilige dagen werden, des te meer misbruiken en grove buitenſporigheden van allerlei ſoort dezelve onteerden; en evenwel noemde hij 'er omtrent 40 op, die in zijn Kerspel gevierd werden. De beroemde Hervormers van den uitwendigen ſtaat der Kerk, ten tijde der Kerkvergadering van *Konſtans*, zeiden hun gevoelen hier omtrent met meer kunde en vrijmoedigheid. PIETER D'AILLY ſchreef in zijne voorſlagen ter verbetering (*): „De Prelaten mogten 'er wel op bedacht zijn, dat in het vervolg bij den openbaren Godsdienst geene zoo bezwarelijke *omſlagtigheid*, maar veel meer eene aandachtige kortheid plaats vond; dat in de Kerken niet zoo vele en velerhande *Beelden* geplaatst; niet zoo vele *nieuwe Feesten* ingevoerd; geene nieuwe *Kerken* gebouwd; niet zoo vele *Heiligen* gekanonizeerd werden; en dat het, de Zondagen en de groote Kerkelijke Feesten uitgezonderd, vergund werd, om *na den Godsdienst te arbeiden:* zoo wel daarom, dewijl op Feest- en Heiligedagen meer zonden

om de Feesten en Heilige dagen te doen verminderen

(*) *Tractat. de Reformatione C.* 3. *in Gerſon. Opp. Append. ad Tom.* II. *p.* 911.

den in kroegen, met danſen en andere dartelheden, welke de ledigheid leert, bedreven werden; als dewijl de werkdagen voor de arme lieden naauwelijks genoegzaam zijn, om zich de behoeften des levens te verwerven. Zijn leerling JOAN GERSON ſtelde wel op diezelfde Kerkvergadering voor, te overwegen, of 'er niet een Feestdag behoorde verordend te worden ter eere van JOZEF, den Maagdelijken Bruidegom der Maagd MARIA, alzoo dit toch ter harer eer en ter eere van CHRISTUS zelven ſtrekken zou: „ niet, dus gaat hij echter voort, als of wij de vermenigvuldiging der Feesten voor den gemeenen man, die van zijnen handenarbeid leeft, wilden aanraden; het zou veel meer te wenſchen zijn, dat voor dezen het getal der Heilige dagen minder was, zoo als reeds bij de voorſlagen ter Hervorming aangemerkt is; maar wij ſpreken dit voor den Geestelijken ſtand en van denzelven (*).

Maar boven anderen muntte door nadrukkelijke voorſtellen over dit onderwerp uit CLEMANGIS, in een bijzonder geſchrift (†): Met oorlof van wijze mannen, zegt hij, geloof ik, dat thans zonder noodzake nieuwe Feestdagen in de Kerk ingeſteld worden. Want

(*) *Sermo de nativitate glorioſæ Virginis Mariæ, et de Commentatione virginei ſponſi ejus Joſeph. Opp. Tom.* III. *P.* III. *pag.* 1358.

(†) *De novis celebritatibus non inſtituendis. Opp. p.* 143-160.

V BOEK VII Hoofdſt. na C. G. Jaar 1073. tot 1517.

Want daar zijn 'er reeds zoo vele, dat men ze veel meer behoorde te verminderen, omdat zij door hunne menigte in minachting komen. God liet den *Israëliten*, behalve den Sabbath, ſlechts drie hooge Feesten voorſchrijven; maar des te menigvuldiger en ijveriger baden zij in den Tempel. De godsvrucht der Christenen op Heilige dagen beſtaat daar in, dat zij zelden in de Kerk komen, heel zelden eene Mis hooren, en ook deze niet ten einde toe. Het is velen genoeg, als zij knielend de Lieve Vrouw groeten; den meesten, als zij een aan den muur geſchilderd Beeld van eenen Heiligen gekuscht hebben; maar die, welke het ligchaam van CHRISTUS door den Priester in de hoogte hebben zien heffen, gelooven, dat CHRISTUS hun daar voor zeer verpligt zij, even als of zij hem een groot offer gebragt hadden. Dikwijls kan de Priester niet ééns de Mis lezen, omdat 'er niemand bij de hand is, die dienen kan. Ondertusſchen vermaken zich de fatzoenelijke lieden met maaltijden en ſchouwſpelen; maar de gemeene man brengt de vierdagen in de kroeg door met zuipen, ſpelen, razen en tieren en andere buitenſporigheden. Het is reeds een ſpreekwoord geworden: Geen Heilige dag zonder vechten en bloedvergieten. Voor de jeugd van beide kunnen zijn Feesten en Kerken de geſchiktſte bekooringen en verleidingen tot dartelheid en wellust, welke met alle ſchaamteloosheid uitgeoefend worden. De Geestelijke Gerigtshoven ſtraffen wel den Landman zeer ſcherp, die op deze dagen op zijn land of in zijnen wijnberg arbeidt; maar niet die

die genen, die ze door ondeugden ontheiligen. Bij den Nachtgodsdienst, (*Vigiliae*,) ziet men inzonderheid ſchaamtelooze tooneelen zelfs van Priesteren. CLEMANGIS dringt nu des te meer aan op een waardig vieren der Heilige dagen, en beantwoordt verders de Tegenwerpingen, welke hem konden gemaakt worden, en hij beſluit, dat men liever de oude Christenen behoorde na te volgen, die de vereering der Heiligen niet zoo ver hebben uitgeſtrekt, dat God daardoor veronachtzaamd werd; en dat het niet geoorloofd is, de Heilige dagen enkel te begunſtigen, om het voordeel en den winst, welke de Kerken daar van trekken.

Einde van het Achttiende Deel.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google